

SAKANAKO HIZTEGI DIALEKTOLOGIKOA

Jose Luis Erdozia Mauleon

“Lan honek 2001ean Irungo Udalaren Jose Antonio Loidi beka jaso zuen”.

Liburuaren izenburua: SAKANAKO HIZTEGI DIALEKTOLOGIKOA

Liburuaren egilea: Jose Luis Erdozia Mauleon

Nafarroako Gobernua

Hezkuntza Departamentua

Unibertsitateetarako eta Hizkuntza Politikarako Zuzendaritza Nagusia

Sustatzailea eta banatzailea

Nafarroako Gobernuaren Argitarapen Fondoa

(Komunikazio Zuzendaritza Nagusia)

Navas de Tolosa kalea, 21

Tf.: 848427121

Faxa: 8484274123

Posta elektronikoa: fondo.publicaciones@cfnavarra.es

www.cfnavarra.es/publicaciones

31002 IRUÑA

Euskaltzaindia / R.A.L.V.

Plaza Barria, 15

48005 BILBO

tel. 94 415 81 55

Fax: 94 415 81 44

E-mail: info@euskaltzaindia.net

Webgunea: <http://www.euskaltzaindia.net>

© Nafarroako Gobernua, Hezkuntza eta Kultura Departamentua, Hizkuntza Politikarako Zuzendaritza Nagusia

© Euskaltzaindia / R.A.L.V.

Taiuketa eta moldaketa: Euskaltzaindia / R.A.L.V.
Plaza Barria, 15. 48005 BILBO

Inprimategia: GRAPHICEMS, Gráficas CEMS.S.L.
San Miguel Industriagunea
31132 VILLATUERTA
Nafarroa / Navarra

ISBN: 84-95438-17-8

Legezko Gordailua: NA-88-2004

AURKIBIDEA

Sakanako hiztegi dialektologikoa

Aurkezpena: <i>Frantzisko Ondarra</i>	IX
Hitzaurrea: <i>Jose Luis Erdozia</i>	XIII
Hiztegian erabilitako laburdurak	XVI
Hiztegiko zenbait sarreratan emandako erreferentzien laburdurak.....	XVI
 <i>Sakanako hiztegi dialektologikoa: A-Z</i>	1
<i>Sakanako hiztegi dialektologikoa: aurkibidea</i>	321

AURKEZPENA

Liburu hau ez da Jose Luisen lehenbiziko lana, eta besterik ere ikusi ahal izango dugu, noski. Azken bolada honetan Sakanako zenbait herritan euskararen inguruko ikerketek loraldi bizi bat eskaintzen dute. Dela hiztegia, dela toponimia etab. biltzen, antolatzen, aztertzen eta plazaratzen ari dira bertako emakumezkoak eta gizonezkoak.

Egia esan, izan du aurrelari eta hastapenik oraingo euskaltzaleen lanak.

Euskal Herriko beste toki askotan bezala, hemen ere L. L. Bonaparte printzea izan da bidegile eta aurrelari trebea. Fonetika, morfologia, lexikoa, aditza, itzulpenak, mapagintza etab. urratu eta lantzen ditu. Bonaparteren ondotik Arturo Campión ageri da, *Orreaga* izeneko balada Sakanako hainbat herritako aldaeretan argitaratzen duela. R.M. Azkue ikusten dugu hurrengo eta, besteak beste, haren *Hiztegi hirukoitza*, bertan hitz edo horien aldakien multzo galanta sartzen duela. Mila eta gehiagoko kopurura ailegatzen da Ziorditik Irurtzuneraino hedatzen diren herrietan bildu zuen euskal berben altxorra.

Victoriano Huizi etxarriarrarekin eta Blas Alegria lakuntzarrarekin topogegiten dugu gero. Hark 1899an euskal gramatika plazaratzen du, bertan Etxarriko hitzak etab. sartzen dituela. Alegriak, haren ikasle izanak, bere literatura folklore eta etnografiarekin hornitzen eta aberasten du.

Aipa ditzagun Euskaltzaindiak 1983an Lakuntzan eta 1999an Etxarri Alegria eta Huiziren gorazarretan egin zituen bilerak, sakandarren gogo-bihotzetan euskararen suarekin pizturik mantentzeko. Ez dezagun ahaztu Lakuntzan urte horretan ospatutako omenealdian antolatu zen liburu eta eskuizkribu erakusketa. Herriko parrokiaren gordetzen diren hainbat euskal testu ikusteko

aukera ezin hobea eta egokia eskaini zen bertan. Lakuntzako parroko zen Eugenio Ulaiar nabarmendu zen Lakuntzako ospakizun eta ekitaldi hauetan.

Ez zen lehenbiziko aldia Euskaltzaindia Sakana aldera etortzen zela. Izan ere, sortu berria zelarik, 1923an Etxarrin *Euskal Jaiak* antolatu zituen, euskarari eutsi, euskara balioetsi eta bere erabilera gizartean sustatzeko.

Bitartean, Aita Donostiaren laguntzaileak aritu dira abesti / kantaitak eta folklorea biltzen. Bestalde, Damaso Intzakoak 1920tik aurrera alderdi hauetako aditz-jokoak jasotzen saiatu da. R.M. Azkuek Euskaltzaindiarekin hamarkada horretan *Erizkizundi Irukoitza* bultzatu eta burutzen du, gero Ana Maria Echaidek paraturik argitaratua, 1984.

Ana Maria Echaidek 1965ean ekiten dio Nafarroako euskara aztertzen duen bere inkestari. F. Ondarrak Bakaikuko hitz eta toponimomultzo bat eta Kandido Izagirrek Altsasuko hitz pila bat argitaratzen dituzte 1966 eta 1967 urteetan. Pedro Yrizarrek aditzaren eremu arakatzen du. Euskaltzaindiak euskararen atlas linguistiko eta etnografikoa antolatu eta bururatzen du.

Jose Maria Jimeno Juriok koordinaturik, *Nafarroako Toponimia eta Mappingintza* argitaratu du Nafarroako Gobernuak. Rosa Miren Pagolak zuzendurik eta Deustuko Unibertsitatearen eskutik, L.L. Bonapartek argitara eman gabe utzi zituen hainbat testu azaldu dira. Euskalerrria Irratiak eta Mugikak prestatuak, hor ditugu *Nafarroako euskaldunen mintzoak*.

Azkeneko urte hauetan askok ikertu edo aipatu dute hemengo hizkera. Horien artean I. Camino, I. Gaminde, J.I. Hualde, K. Mitxelena, R.M. Pagola, K. Zuazo etab. ditugu.

Alegriaren antzera, izan da alderdi honetan jaiotako beste euskal idazlerik. *Zeruko Argia* aldizkariaren hasierako urteetan Ladislao Ihabarkoa Martin Jose Goldarazena Urritza ageri da idazleen artean, eta gerra aurreko azken urteetan Felix Arbizukoa Jesus Flores Goñi. Gerra ondoren Inozentzio Aierbe eta Santiago Ezkerrak idazten dute aldizkarian.

Idazleetan handiena eta ugariena dudarik gabe Jose Maria Satrustegi izan da. Literaturan sortzaile izan dugu, baina besterik ere erruz egin du. Eskuizkribu zaharrak ezagutarazi ditu, magnetofonoz bilketak egin ditu, herriarengandik era askotako gaiak jaso eta eman ditu: direla lexikoak, direla euskal tradizioak gorde dituen aspaldiko kontuak. Etab.

Ez dugu uste, hala ere, hau guztia nahikoa izan denik. Batetik, ez da izan gizarte oso baten bihotzetik ateratzen den oihua. Bestetik, protagonista horietako asko ez dira sakandarrak. Baina bultzagile eta oinarritzat hartu behar ditugu. Horiek gure kultura eta nortasunaren ezaugarri handienari zioten maitasun eta estimuak akuilatzen gaituztela, horiek bildu, gorde eta aztertu zutena harrobi jator bezala aprobeztatu behar dugu.

Aipatu ditugun lan, ekitaldi eta langileen ondotik edo horiekin batean gaur egun euskaltzale multzo berri bat ari da hemendik lanean. Oraingo hauek Sakanakoak ditugu: Arakama, Karasatorre, Maiz, Mundiñano, Solis, Ulaiar etab.

Jose Luis Erdozia doktorea ez dago, beraz, bakarrik eta maiz ikusi ditugu argitara eman dituen lanak, toponimia jaso eta aztertuz, Sakanako dotrina eta herrietako euskara aldaerak ikertu eta baita bestearekin erkatuz, etab. Begien aurrean dugun liburua urte hauetan egindako lanaren adierazgarri ederra dugu. Gaurko euskara hartu ohi dugun maiz langai, agirietakoa alde batera utzi gabe. Horixe egin du hemendik ere, hots, gure artean bizi direnen lekukotasunaz baliatu da, baina aprobeztatu ditugun argitaratutako dauden lexikoak ere. Herriaren ahotik jasotzen ditugun hitzak eta hitz inguruak, erreminta bezala euskara batua erabiltzen duela eta *Orotariko Euskal Hiztegia* hitz bakoitzak duen sarrerara bidaltzen gaituela.

Uste dugu Sakanako euskaltzale hauen lana gizaldi eta giro berri baten fruitua dela, gizarte komunikabideen, herri aldizkari, herri irratia eta abarren oihartzuna.

Iruñea, 2003.eko azaroa

Frantzisko Ondarra Erdozia, euskaltzain osoa

HITZAURREA

Esku artean dugun lan honetan, lexikoa biltzea izan da helburu nagusia, Nafarroako mende baldean, Araba eta Gipuzkoarekin muga eginez, dagoen Sakana haraneko hizkeretako, hain zuzen ere. Lexikoa biltzeaz gain, jasotako hitzak aztertu dira, sarrera bakoitzari buruzko hainbat datu esanguratsu bertan bildu direlarik, hiztegi itxura emanez, aurrerago, sarrera bakoitzaren egitura azaltzerakoan, ikus daitekeen moduan.

Ez dira gutxi izan lanaren eremu geografikoan egin diren ikerketa filologikoak, horietako gehienak oso eremu murriz edo lokalekoak izan badira ere. Hortxe ditugu, besteak beste, Bitoriano Huizi etxarriarraren *Manual de Gramatica Bascongada* (1899), Francisco Ondarra bakaikuarraren *Voces vascas de Bacaicoa* (1965), Candido Izagirreraren *Altsasuko euskeraren gai batzuk* (1967), Rafael Karasatorreren *Barranca-Burunda* (1993), Karasatorre beraren eta beste bi etxarriarren (Eugenio Ulaiar eta lan honen autorea bera) *Etxarri-Aranatzko euskara eta Arañaz elkarteko hiztegia* (1991), Koldo Zuazoren *Burundako hizkera*, Gregoria Solis lizarragatarraren *Lizarragako euskararen azterketa* (1993), ... Eta hori azken ham ar urte otan egindakoak aipatu gabe utzirik.

Zuazorena eta Karasatorreren azkena ez beste guztiak, oso lokalak dira eta, horretaz gain, lexikoa lantzen dutenak, alfabetikoki ordenatutako hitzen zerrenda baino ez dute jaso, gaztelaniako ordaina atxiki zaiolarik bakoitzari.

Bestalde, *Erizkizundi Irukoitza* (1983) galdetegiaren emaitzak ditugu Urdiain, Bakaiku, Etxarri-Aranatz, Arbizu, Lakuntza, Arruazu, Uharte-Arakil eta Irañetan jasoak, baina hauek ez dute, inondik inora ere, era egokian islatzen herri horietako lexikoa, K. Mitxelenak berak, emaitza orokorrei dagokienez, esan zuen moduan:

“Si el fruto de esta encuesta no ha sido mayor en el terreno de la geografía lingüística, ello se debe a dos causas. A la finalidad, en primer lugar, porque el cuestionario se redactó con el objeto de proceder a una especie de plebiscito: (...). En segundo lugar, los datos recogidos sólo se publicaron de forma muy imperfecta. (...)” (1991, «De dialectología vasca», *F.L.V* 58, 183).

Lan honetan, dena den, hemen aipaturiko guztiak izan dira kontuan, gero garrantzirik handiena gaurko egoera zertan den jasotzeari ematen bazaio ere. Sakana haranean bizi-bizirik dugu bertako hizkera hainbat herritan (Urdiainen, Bakaikun, Etxarri-Aranatzen, Lizarragan, Dorraon, Unanun, Arbizun, Lakuntzan eta Arruazun) eta bizirik, besterik gabe, beste hainbatetan (Altsasun, Iturmendin, Uharte-Arakilen eta Irañetan), baina berrogei urtetik beherako euskaldun gehienek euskara batua erabiltzen dute, hizkera bakoitzaren ezaugarri nagusiak eta, batez ere, bertako lexikoa erabat galtzen ari direlarik. Oso lexiko aberatsa da, egun oraindik, hirurogei urtetik gora, herriarrek baliatzen dutena, haien gaztaroko bizimoduak pasarteak gogoratuz barra-barra agertzen zaielarik. Horrela ikusi zuen lehen aipatutako K. Mitxelena hizkuntzalariak eta horixe ere izan da lan honen zioa:

“Valdría la pena de comprobar la exactitud de algunos términos de interés muy especial recogidos en Bacáicoa (...). Cada vez tengo más motivos para pensar que, en materia de léxico vasco, son ciertas zonas del oeste de Navarra, mal estudiadas, las que nos pueden deparar mayores sorpresas”. 1962, *Euskera*, 58.

Horrela, lan honen emaitza *Sakanako hiztegi dialektologikoa* izan da. Hiztegi honek ia sei mila sarrera jasotzen ditu eta, sarrera bakoitzak, ondorengo informazioa eskaintzen du: sarrera beraren egungo ahozko burutzapena, beltzez, lexema soilik eta eraberrituak agertzen delarik; zein herritan erabiltzen diren, parentesi artean; kategoria gramatikala, etzanaz; euskara batuan duen ordaina eta azalpen laburra; *Orotariko Euskal Hiztegi*ko erreferentzia, parentesi artean, bertan izango balitz (parentesiaren aurretik, etzanaz, *Orotarikoko* sarrera honek burutzapen ezberdina badu; bestela, berdina bada, sarrera gabe); beste hiztegiekiko erreferentzia zehatza, parentesi artean; sarreraren testuinguramendua eta honen ordaina euskara batuan; eta, azkenik, gaztelaniako ordaina. Lexemak berak esanahi bat baino gehiago duenean, sarrera bakarrik jarri da, zenbaki etzanen bidez esanahiak bereizi direlarik. Horrela, izen edo izenondotik eratorritako aditzak jatorrizko sarreraren sartu dira. Burutzapen berdina, baina lexema desberdina denean, aldiz, sarrerak desberdindu dira, aurretik ordena zenbakia jarritz.

		kategoria		
	Sakana osoan			1. esanahia Batuko ordaina
Sarrera soilik, <i>ago</i> Mugatua, <i>ague / agua</i>	Ago, -ue/-ua (Sak) <i>iz.</i> 1. Ahoa. (II, 189; V, AN, L-côte-sar, B, Ae, Sal). <i>Ago ixilik, ago aundiyo!</i> (Hago isilik, ah o h andi hori!). “Boca”.			OEHko sarrera, II.liburuan, 189. orrian; zein euskalkitan erabilia. Burutzapen berbera denez, ez da jarri etzanaz OEHkoa, parentesiaren aurrean
Sarrera nagusitik sortutako azpisarrera	-AGOTI ORTZIA!: <i>esam.</i> Ahotik hortzera! <i>Geyo pensatu bee, agoti ortzia bota zioban!</i> (Gehiago pent satu gabe, ahotik hortzera bota zioan!). ‘Decir algo a la cara sin pensarlo, de sopetón’.			Adibidea eta batuko ordaina.
	-AGO TXULUA BEIRE (YON)!: <i>esam</i> Aho zulora begira (egon)!, ‘Estar admirando a alguien, estar prendado de’.			
	2. esanahia		2. Zenbait tresn a eb akitzailereren ertz zorrotza. “Filo de algunas herramientas”.	
	-AGO TXIKIYAKI / AUNDIYAKI E-SAN: <i>ad.per.</i> Aho t xikiarekin / han-diarekin esan. Ziurtasun osoz edo zalantza handiz esan zerbait. <i>Goizien eyauben, ba, ori esaten ago aundiyki!</i> (Goizean ez huen, bada, hori esat en aho handiarekin!). “Decir algo con pleno convencimiento, o con muchas dudas o reservas”.			Gaztelaniako ordaina

‘Ago’ (aho), beraz, Sakana osoan erabiltzen den burutzapena dugu, izena da eta horrelaxe ageri da jasoa OEHko II. liburuko 189. orrialdean. Aipatu hiztegi dialektologikoan agertzen denez, bizkaieran (V), goi-nafarreran (AN), lapurterako *côte* eta *sar*-eko hizkeretan (L-côte-sar), baztaneran (B), aezkeran (Ae) eta zaraitzueran (Sal) erabiltzen dute edo erabilia izan da, gutxienez. Jarraian, haren esanahia hobeki ezagutzen lagun dezakeen adibidea dator, hau da, esaldi batean kokaturik agertzen zaigu, honen batuko ordaina ere parentesi artean agertzen zaigularik. Azkenik, gaztelaniako ordaina dugu.

Hiztegia erabilitako laburdurak:

<i>ad.</i>	aditza	<i>izond.</i>	izenondoa
<i>ad.par.</i>	aditz partikula	<i>izord.</i>	izenordaina
<i>ad.per.</i>	aditz perifrasi	<i>junt.</i>	juntagailua
<i>adlg.</i>	aditzlaguna		Lak Lakuntza
<i>adond.</i>	aditzondoa	Liz	Lizarraga
Alts	Altsasu	Lizgb	Lizarragabengoa
Arb Arbizu		<i>lok.</i>	lokuzioa
Arr Arruazu			Naf Nafarroa
Bak Bakaiku		Ol	Olazti
Bur Burunda		orok	orokorra
Do Dorrao		<i>part.</i>	partikula
<i>erak.</i>	erakuslea	<i>posp.</i>	posposizioa
Erg Ergoiena		Sak	Sakana
<i>esam.</i>	esamoldea	Sak-erd	Sakana erdialdea
Etx Etxarri-Aranatz		Uh	Uharte-Arakil
Hir Hiriberri		Un	Unanu
<i>interj.</i>	interjekzioa	Urd	Urdiain
Ir Irañeta		Urritz	Urritzola
It Iturm	endi	<i>zenb.</i>	zenbatzailea
<i>iz.</i>	izena	Zi	Ziordi
<i>izlg.</i>	izenlaguna		

Hiztegiko zenbait sarreratan emandako erreferentzien laburdurak:

OEH Luis	Mitxelena, <i>Orotariko Euskal Hiztegia</i>
HLEH Ibon	Sarasola, <i>Hauta-lanerako Euskal Hiztegia</i>
BB Rafael	Carasatorre, <i>Barranca-Burunda</i>
Irib	José María Iribarren, <i>Vocabulario navarro</i>
Ond Francisco	Ondarra, <i>Voces vascas de Bakaicoa</i>
Izag Cándido	Izagirre, <i>Altsasuko euskeraren gai batzuk</i>
BS Nafarroako	Gobernua, <i>Basogintza Sakanan</i>

Eskerrak em an nahi dizkiet hiztegi hau burutzerakoan lagundu didaten guztiei, haien laguntzarik gabe ezinezkoa suertatuko baitzitzaidan halako hitz pila metatzea. Hala ere, guztien izenak hem en jasotzea oso zaila denez, gehien lagundu didatenak aipatuko ditut berezi ki hasiera batean: Mikel Galartza urdiaindarra (pazientzia handiz parekatu ditu nik em andako hitz zerrenda eta Urdiaingo burutzapenak); Pedro Miguel Kintana bakaikuarra; Miguel Markotegi etxarriarra; Patxi Flores lizarragabengoa rra; Tim oteo Beraza irañetarra; Gorka

Ovejero arruazuarra (nire esku utzi du berak paratutako Arruazuko hitz bilduma); Iñaki Uriz lakuntzarra (aurrekoak bezala); eta, azkenik, Gurutze Uharte hiriberritarra.

Hauetaz gain, gogoratu nahi nituzke *Sakana erdialdeko euskara* tesi lana burutzerakoan herriz herri (Uharte-Arakil, Arruazu, Lakuntza, Arbizu, Unanu, Dorrao, Lizarraga eta Etxarri-Aranatz) izan nituen inform atzaileak eta hauengandik hitz sorta ederra jasotako al izan nuela. Bihoakie herri hauetako informatzaile guztiei nire eskerrik beroena. Eta bukatzeko, ezin aipatu gabe utzi Domingo, Juanito eta Miguel Angel anaiak eta, Etxarri-Aranatzen bertan, astebururo, taberna zuloan elkar ikustera koan, ama, aita, osaba, izeba edo etxeke nagusiren bati hartutako hitz berriren ba tekin behin eta berriz hurbildu zaizkidan Eusebio Markotegi, Andrex Garm endia, Pablo Zabala, Karm elo Goñi, Patxi Huizi, Juan Jose eta Angel Erdozia, ...

2003ko azaroa

Jose Luis Erdozia

A

- A** (orok) *interj.* *A! A, ze politte!* (A, zer polita!). “Interj. ección para expresiones de asombro”.
- Aa(n)gati(k)** (Etx) *junt.* Har(en)gatik, honengatik, horregatik. (II, 403; ... Larramendi *por eso, por ende* y Azkue *por esta razón* ...). *Zeengati esaten dek ori? Aagati!* (Zerengatik esaten duk hori? Hargatik!). “Por eso, porque sí”.
- Aaki, -ye/-ya** (Etx, Li zgb) *iz.* Haga mehea, txondorrean sartzen dena sua behar bezala hartzeko. *Agaki* (I, 250). *Txondarreko suetxie piztutzeko aaki geyoo bier zittubau! Oik aakitaa tieferraaki faten ttuk!* (Txondorreko suetxea pizteko hagaki gehiago behar ditiagu! Ho riek ag akitara tiraferrarekin joaten dituk!). “Ram as delgadas para prender la carbonera”.
- Aako** (ikus **alako**).
- Aakusi** (Arb, Do, Un) (ikus **yakusi**)
- Aan** (Arb, Do, Un) (ikus **yan**)
- Aanion** (Arb, Do, Un) (ikus **yaniaun**)
- Aarkera** (Lizgb, Lak) *iz.* Agerkera, agian. Itxura edo irudia, beti txarra, em aten duen kei nu, jarrera edo portaera. *Tabernan zoden bi mutikuaik aarkera txarra zakabien!* (Tabernan zeuden bi mutiko haiek agerkera txarra zeukaten!). “Impresión, facha, pinta”.
- A(a)sa** (Etx, Lizgb, Urd) *iz.* Arasa, apala. (II, 327; V, G; ... *Als (arasi)*) (Ond. 27; *arasa*). (Izag. 51; *bi arasa*). *Ataa ttak platerak aasati meya paatzeko!* (Atera itzak platerak arasatik mahaia paratzeko!). Urdi ainen ez da bokal irekia g eminatzen: *asa, -ia*. “Balda, estante, alacena”.
- Aaskillo** (Lak) (ikus **pokillo**)
- A(a)txe, -ie/-ia** (Sak-erd) *iz.* Aratxe. Behikumea, bai arra nola emea. *Aratxe* (II, 331; L, B, AN-erro-egüés, BN). (Irib. *arachea* Baztan). Bakaikun et a Al tsasun *txal*. (Izag., 82). *Beyorrek atxe ederrak eitten zittuk!* (Behi horrek aratxe ederrak egiten dizkik!). “Ternero, indistintamente macho y hembra”.

- Aaztiyen** (Arb, Lizgb) *adond*. Lehen(txe)ago, arest ian. *Aaztiyen pasatu duk almintia!* (Arestian pasatu duk al mi(ra)ntea (aguazila)!). Lakuntzan *aestiyen*. “Hace poco, hace un momento”.
- Abaaju, -be/-ba** (Sak-erd) *iz*. Makailoa, abadejua. Irañetan *abaaxue*. *Abaajube tomatieki eman ziobe!* *Lengoonien giñakan abaajuba afaltzeko, beya, etzoon amaan umeik ura jaan zeenik!* (Abadejua to-m atearekin eman ziotek! Lehengo egunean geneukan abadejua afaltzeko, baina, ez zegoen amaren um erik hura janen zuenik!). “Bacalao, abadejo”.
- Abar, -rra** (orok) *1. iz*. Adar edo m akila mehea, sua egi teko bal io duena. (I, 71). (Izag. *abarrak* “las ramillas para hacer el fuego”). (Irib. *abarras* Arteta). *Abar batzuk bier zittunau sube eitteko!* (Abar bat zuk behar dizkinagu sua egiteko!). “Rama o palo delgado”. *2. (Etx, Arr) izond*. Ugari, zerbaitetik asko duena. *Zeiten zur(re) ta iriñetan abar(ra)!* (Zaitan zur eta irinetan abar!, Sakanako esaera). “Abundante, que tiene mucho de algo”.
- Abarkei, -ye** (Etx) *iz*. Alferrik galtzea, dirua esat erako. Neurri rik gabe gastatu. *Makiñaat diru fan zikiyok abarkeyen!* (Makina bat diru joan zaiok abarkerian!). “Derroche, gasto inútil”.
- Abaro, -ue/-ua** (orok) *iz*. Animaliak itzalean eguzki arengandik babesean daudean. *Abaro egon* (I, 77; AN-larr). *Abaruen ziek ardiyek!* (Abaroan zeudek ardi ak!). “Som bra para el ganado”.
- ABARUEN YON: ad.per.* Abaroan egon. *Earki gaudela abaruen, ni re yonen nittuken!* (Ederki gaudela abaroen, ni ere egonen ni tuan!). “Estar a la sombra, descansando”.
- Abatz, -a** (Etx) *iz*. Esnea gatzatzeko egurrezko ontzia, ezki egurrezkoa gehienetan. (I, 82). *Eziok esneik abatzien!* (Ez zegok esnerik abatzean!). “Cuenco de madera, de tilo generalmente, para cuajar la leche”.
- Abazpi 1.** (Urd, Lak) (ikus **rafe**). *2. -ye/-ya iz*. Hormen artea. Seguru aski ‘habe’ eta ‘azpi’ dira bere osagaiak. (BB, 51; abazpiye: hueco entre paredes, puede ser pequeño o grande, como una habitación). “Espacio entre paredes”.
- Abeastu** (Alts) (ikus **abiastu**)
- Abeats** (Alts) (ikus **abiats**)
- Abelauli** (Un) (ikus **mandauli**)
- Abemai** (Urd) (ikus **abemarie/a**)
- Abemarie/-a** (Sak-erd) *iz*. Abemaria. (I, 89). *Aitte-guriat eta bi abemarie bota zizkiek apezak errezatzeko!* (Aitagure bat eta bi abemaria bota zizkidak apezak errezatzeko!). Urdiainen bokal arteko dardarkaria galdurik eta *-a* organik korik gabe: *abemai, -a*. “Avemaría, rezo”.
- Abendu, -be/-b(u)a** (orok) *iz*. Abendua, azken hilabetea. ... *abenduko gau luzetan, ...* (I, 91; V, G, L-côte, AN, BN-bard, Ae, Sal). (Etxarriko ‘Urteberri’ kantaren zatia). Urdiainen ez da ezpai netako kontsonante ozenaren epentesirik suertatzen: *abendu, -a*. “Diciembre”.
- Abere, -ie/-ia** (Sak-erd) *iz*. Zaldia eta behorra, bestiak ganadua. ‘Azi enda’ ere esaten zaiola. Li zarragabengoan baserri edo etxeetan ekoizpenerako hazten diren animaliak genituzke. (I, 98; gral). *Zaldi ta manduek aberiek ttuk, beste geñakuek, ganadue!* (Zaldi eta mandoak abereak dituk, beste gainekoak ganadua!). “Ganado caballar”.
- Abi, -ye/-ya** (Sak) *iz*. Zuhai xka, *Vaccinium myrtillus*. (Izag. 48). (BB, 52). “Arándano”.

- Abiastasun, -e/-a** (Sak-erd, Urd) *iz.* Aberastasuna, ondasuna. *Aberastasun* (I, 94; V, G, AN, L, BN). *Barra-barra gastatzen segitzen beezubie, laster aittuko ttuk zuen abiastasunek!* (Barra-barra gastatzen segitzen baduzue, I aister ahi tuko dituk zuen aberastasunak!). “Riqueza”.
- Abiastu** (Sak-erd, Urd) *ad.* Aberastu, ondasun handi ak l ortu. *Aberastu* (I, 95). (Izag. *abeastuta doo*). *Abiastu eiz nunbeitt, guuki eztek ezee jakin nei ta!* (Aberastu haiz nonbait, gureki ez dut ezer jakin nahi eta!). “Enriquecer(se)”.
- Abiats, -a** (Sak-erd, Urd) *izond.* Aberatsa, ondasun handi ak di tuena. *Aberats* (I, 96). (Izag. *abeatsa* “el rico”). *Arbizun abaatsa. Abiastuik oso bueltatuek Ameiketati!* (Aberasturik oso bueltatu duk Am eriketatik!). “Rico, hacendado”.
- Abion, -a** (Sak) *iz.* Hegazkina, abioia. (I, 120). *Abion aundi betien fan giñuban Ameiketataa!* (Abioi handi batean joan genuan Ameriketara!). “Avión”.
- Abixetu** (Sak-erd) *ad.* Abisatu, gaztigatu. *Gaztietu* ere erabiltzen dute aiton-amonek Etxarrin. *Abisatu* (I, 120). *Eta abisatu* ere bai Urdiainen. *Eziobabien garais abixetu!* (Ez ziotean garaiz abisatu!). “Avisar, notificar”.
- Abixu, -be/-b(u)a** (Sak-erd) *iz.* Abisua, gaztigua. *Abisu* (I, 121). *Abixuik eye pasatu aspaldi!* (Abisurik ez diate pasatu aspal di!). “Aviso, notificación”.
- Abiyedure/-a** (Sak-erd) *iz.* Abiadura. Gehiago entzuten da *belozidede*. (BB, 52; *abi adura: vent aja para correr, velocidad en A.*). *Abiyedura earra ziamik, ez tik yozeñek arrapatuko!* (Abiadura ederra zeram ak, ez dik edozeinek harrapat uko!). “Velocidad”.
- Abiyetu** (Sak-erd) *ad.* Abiatu, irten, atera. *Abiatu* (I, 115; G, L, AN, BN, S). *Abiyeturi lenbeilen, iye bidien arrapatzen deken!* (Abiatu hadi lehen bailehen, ea bi dean harrapat zen duan!). “Partir, salir”.
- Abogau, -be/-ba** (Sak) *iz.* Abokatua. *Abogadu* (I, 125). Urdiainen kontsonante epent ikorik gabe: *abogau, -a. Gaurko egunien erabat bierreskue dek abogaube uraitzie!* (Gaurko egunean erabat beharrezkoa duk abokatua edukitzea!). “Abogado”.
- Abolba** (Sak) *iz.* Laborea. Irañet an *agolbe. Agolba* (I, 305; “Al holva” Ond *Bac*). (Irib. *abolba* Iruñerria-Erdialdea-Mendialdea). Urdi ainen *arolba, -ia. Aurten abolba poleki ai da atiatzen!* (Aurten abolba poliki ari da ateratzen!). “Alholva, cereal”.
- Aborrigarri, -ye/-ya** (Sak-erd) *izond.* Aspertu edo ‘aburritu’, eta zenbaitetan nazkatu ere bai, egiten duena. “Asqueante, aburridor”.
- Aborrittu** (Sak-erd) *ad.* Aspertu, ‘aburritu’, nazkatu. “Aburrit, asquear”.
- Abuztu** (Alts, Bak, Uh) (ikus **aguztu**)
- Adabuteko-larru** (Un) (i kus **buukolarru**)
- Adan, -a** (Etx, Urd) *izond.* Baldar, janzkera ez egoki a duen pertsona. *Guu mutikuau oso adana da!* (Gure mutiko hau oso adana da!). “Desastrado”.
- Adar, -rra** (orok) *iz.* 1. Adarra, zenbait animaliarri ateratzen zai ona. (I, 140). (Izag. *adarra* “el cuerno”). “Cuerno”. 2. Zuhaitzei enborretik ateratzen zaizkien besoetako bakoitza. “Ram a de árbol”. 3. Aizkolariei, enborrak moztetakoan, ateratzen zaizkien korapiloak, aizkoraren lana oztopatuz. *Nazabalek suerte txarra uraittu dik, bi adar atia zizkiyok azkeneko trunkuten!* (Nazabalek suerte txarra eduki dik, bi adar at era zai zkiok

- azkeneko trunkuetan!). “Nudo, fallo en los troncos”.
- Adarkazo, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Adarkada, adarrez jot ako kol pea. (BB, 53; adarkada). “Cornada”.
- Adarke, -ie** (Etx) *iz.* Animalia b aten adarrak, multzo m oduan hart urik. “Cornamenta”.
- Adarmakur, -rre/-rra** (Sak) *izond.* Adar okerrak, arkuaren moduakoak, dituena. (BB, 53). “De cuernos torcidos, arqueados”.
- Adarmotz, -a** (Sak) *izond.* Adarrak mozturik edo bat faltan duenari esaten zaio. (B B, 53). “C ornicoorto, de un único cuerno”.
- Adaro, -ue** (Etx) *iz.* Labea garbi tzeko tresna, txondorretan erabiltzen den *pelaki*-a bezalako, ilargi erdiaren itxurakoa. (I, 147; L, B N. ...”rast ro que usa para limpiar el horno, separar la nieve, desbrozar cam inos, etc.”). (Izag. 51; *araru* ‘la pala de m adera para recoger el t rigo de la era’). *Adaruau erabat zartuik ziok dauneko!* (Adaro hau erabat zahart urik zegok dagoeneko!). “Medialuna para limpiar el horno”.
- Adarra jo** (orok) *ad.* Trufatu, zirikatzen ibili. (I, 144). (BB, 53; fastidiar, tomar el pelo). *Baabil, adarra jotzen!* (Bahabil, adarra jotzen!). “Tom ar el pelo, burlarse”.
- Adiazi** (Arb) *ad.* Adierazi, ezagutarazi. (BB, 53; adiazi: dar a conocer, ‘zaudie ix ilik, b estela adiazikozubie denâi’). Lakunt zan *adiyeezi*. “Mostrar, dar a conocer”.
- Adin, -ñe/-ña** (Sak) *iz.* Adina, izaki bizidunek bi zi dut en denbora. *Galde in yok nei beek, beya eztuk nolanei adiñik esaan!* (Galde egi ok nahi baduk, bai na ez duk nol anahi adinik esanen!). “Edad”.
- Adiyeezi** (Lak) (ikus **adiazi**)
- Adiyo** (Sak) (ikus **aiyo**)
- Ados yon** (Etx) *ad.* Ados egon, bat etorri, conforme egon. *Adostu* (I, 231). *Gu dee ados gaudek esan dezubienaki!* (Gu ere ados gaudek esan duzuenarekin!). “Estar de acuerdo, conforme”.
- Afai, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Afaria, eguneko azken jatordua. *Afari* (I, 240; V, G, AN, L, BN). (Izag. *afaiya patu* “poner la cena”). *Afaye jokatu yau Nagoreen alde!* (Afaria jokatu dugu Nagoreren alde!). “Cena”.
- Afaldu** (orok) *ad.* Eguneko azken otordua egin. (I, 237; V, G, AN, L, B N, Ae). (Izag. *afaldu zaun* “cenemos”). *Afaldu, olluek pixe nola eitten debien ikusi, ta guatzia!* (Afaldu, oiloak txiza nola egiten duten i kusi, et a ohera!). “Cenar”.
- Afolabaiku** (Alts) (ikus **ajolabeko**)
- Aga** 1. (Sak) *iz.* Makila luze eta lodi samarra. Txerria hil eta garbitu ondoren ‘haga’ bat ean i zaten zen zintzilik. (I, 248). (IHM 17, 31). (Izag. *Agi* “la vara” para derri bar castañas; *agaat, bi aga*). Urdi ainen *agai, -a*, eta bai ta konposaket an ere: *atalai, gatzinagaia*. (Irib. Goñi-Mendialdea-Obanos). *Bi o iru egunes urai ber dik txerriye agati txintzilikan!* (Bi edo hi ru egunez eduki behar di kt xerria hagat ik zintzilikan!). “Palo l argo y bast ante resistente, tranca”.
- AGABETIEN (YON): *adlg.* ‘Aga batean’, estu, era desegoki an (egon). “(Estar) tenso, agarrotado”.
2. **-tu** (Etx, Li zgb) *ad.* Galgatu, balaztatu, aseguratu, lotu. (I, 250; AN-erro, BN, “prensar la harina en el saco”). *Gurdiye aungi agatu bierra zikonau!* (Gurdia ongi galgatu beharra zeukanagu!). “Frenar, asegurar”.
- Agai** (Urd) (ikus **aga**)
- Agertu** (orok) *ad.* Azaldu, ageri. (I, 266). (Izag 48; *agertua berriz* “ha aparecido

- nuevamente”). *Agertuakik norbeitt?* (Agertu zaik norbait?). “Aparecer”.
- Agetaa bota** (Sak-erd) *ad.* Gaixotu, erabat ahuldu. *Ageta* (I, 270; “*ageta botariko*a, decaído, deshecho (G-nav) Inza *RIEV* 1928, 151”). Lizarragabengoan *a(g)eta fan* ere bai. *Agetaa botaik zio*k gizonoi! *Etzazula zizoi jan, aetaa fan bee!* (Hagetara botarik zegok gizon hori! Ez ezazula ziza hori jan, haget ara joan gabe!). “Estar decaído, enfermo, debilitarse considerablemente”.
- Agii** (Sak-erd) *1. ad.* Ageri, ikusi. (I, 251). *Aspaldiyontan eztek iyore agii!* (Aspaldi honetan ez duk inor ageri!). “Ver, aparecer”. *2. -ye/-ya izond.* Ageri, argi. “Visible, claro”.
- Agii danes/danien** (Etx, Li zgb, Lak) *esam.* Esaten dutenez, dirudienez, ageri denez. Lizarragabengoan *agi danien.* Lakunt zan *agi denien. Agi danez* (I, 270; G-t o). *Agii danes, eztikobau eze eittekoik! Zuen launek itxiaa allaatu min zian da, agi danien, leyo guziek zabalik zoden!* (Ageri denez, ez zeukaguk ezer egitekorik! Zuen lagunak et xera ai legatu omen ziren eta, ageri denean, leiho guztiak zabalik zeuden!). “Por lo visto, según parece”.
- Agiiyen** (Sak-erd) *adond.* Agerian, ikusteko moduan. *Agerian* (I, 255; AN-larr, L). *Ipurdi agiiyen geldittuek!* (Ipurdia ageri an gel ditu duk!). *Agii-agiiyen geldittuek bee apijana!* (Ageri-agerian gel ditu duk bere azpijana!). “Al descubierto, en evidencia, al aire, a la vista”.
- 1. Agin, -ñe** (orok) *iz.* Hagina. (I, 274; G, AN, L, BN, Ae, Sal, R, S). Burundan palatalizatu eta asimilatu gabe: *agin, -a. Bi agin besteik ezizkiek gelditzen!* (Bi hagin besterik ez zaizkidak gelditzen!). “Muela”.
- 2. Agin, -ñe** (orok) *iz.* Agina, zuhaitza. (I, 277; V, G, L, S [?]). Burundan aurrekoan bezala. *Taxus baccata.* “Tejo”.
- Agindu** (Urd) (ikus **ainddu**)
- Agittu** (Etx) *ad.* Hauteman, som atu, nabaritu. *Agitu* (I, 301; AN). *Emendi agiitzen zittubet kurrillubaa*n otsak, *egueldi txarra elduek!* (Hem endik agitzen dizkiat k urri loen h otsak, eguraldi txarra zeto rrek!). “Percibir, notar”.
- Ago, -ue/-ua** (Sak) *iz. 1.* Ahoa. (II, 189; V, AN, L-côte-sar, B, Ae, Sal). *Ago ixilik, ago aundiyo!* (Hago isilik, aho handi hori!). “Boca”.
- AGOTAN IBILLI/YON:** *ad.per.* Ahotan ibili/egon. *Mundu agotan zillek kontuboi!* (Mundu guztiaren ahotan zebilek kontu hori!). “Estar en candelero, en boca de todos”.
- AGOTI ORTZIA!:** (Etx) *esam.* Ahotik hort zera! *Kristonak bota zizkiyok agoti ortzia!* (Kristorenak bota zizkiok ahotik hortzera!). ‘Decir algo a la cara sin pensarlo, de sopetón’.
- AGO TXULUA BEIRE (YON):** (Etx) *esam.* Aho zula ora begi ra (egon). *Aittune istoiyek kontatzen asten danien, guu mutikue ago txulua beire yoten dakiyo!* (Aitona i storioak kontatzen hasten denean, gure mutikoa aho zula ora begi ra egot en zaio!). ‘Est ar adm irando a alguien, estar prendado de’.
- AGO TXIKIYAKI / AUNDIYAKI ESAN:** (Etx) *ad.per.* Aho txikiarekin / handiarekin esan. Zi urtasun osoz edo zalantza handiz esan zerbait. *Goizien eyauben, ba, ori esaten ago aundiyaki!* (Goizean ez huen, bada, hori esaten aho handiarekin!). “Decir algo con pleno convencimiento, o con muchas dudas o reservas”.
- AGOS GUA:** (Lizgb) *adond.* Ahoz gora. *Etzin aai agos gua!* (Etzan hadi

- ahoz gora!). “B oca arri ba, posición decubito supino”.
2. Zenbait tresna eb akitzailereren ertz zorrotza. *Laban orrek bi ago dazka, beya zein beño zein aketzouba!* (Laban horrek bi aho dauzka, bai na zein baino zein aketzagoa!). “Filo de algunas herramientas”.
- Agobel, -a** (Etx, Arr) *iz.* Zurrumurrua, zeresana. *Aho-uhál* (II, 200; ‘*Aougal* (*aoubal*), rienda’). Seguru asko *aho + uhal*-etik dat or, bai na dagoeneko hemen esandako esanahiarekin geratu zaigu. *Ori agobela paatuekena! Nik, bintzet, eniek nei agobeletan yotie!* (Hori agobela parat u duana! Ni k, behintzat, ez nukék nahi agobeletan egotea!). “Rumor, habladuría, estar en boca de todos”.
- Agobeltz, -a** (Sak) *izond.* Hitz itsu si eta gogorrek esaten dituenari esaten zaio. *Ze gertatuakik? Lenuo eyitzen ain agobeltza!* (Zer gertatu zaik? Lehenago ez hintzen hain ahobeltza!). “Malhablado, blasfemo”.
- Agobiyurke** (Etx) *adond.* Ahoa okert uz, keinuak eginez. (BB, 56; *agobiyurka*). “Hablar torciendo l a boca, gesticulando”.
- Agolbe** (Ir) (ikus **abolba**)
- Agomena** (Lak) *iz.* Erromerietan herri guztiari em aten zaio ardoa eta ogia gaztarekin. Hori xe dugu ‘agomena’, jateko zerbait. “Reparto gratuito de pan con queso en las romerías”.
- Agopien** (Etx) *adond.* Ahopeka, ahopean. *Gauz guziek agopien esaten tuzubie!* (Gauza guztiak ahopean esaten dituzue!). “Susurrando, hablando bajo”.
- Agorril** (Lak) (ikus **aguztu**)
- Agortu** (orok) *ad.* Lehortu, idortu, bukatu. (I, 310). Lakuntzan *akittu. Agortu ttuk guu espiantza guziek!* (Agortu di tuk gure esperantza guztiak!). “Secarse, agotarse”.
- Agottiki, -ye/-ya** (Sak-erd) *izond.* Hitz gutxi egi ten duenari esat en zai o. Izengoiti m oduan ere bizirik dago. “Callado, de pocas palabras, mote”.
- Agotz, -a** (Sak) *iz.* Lastoa, l agotza, gariarena bereziki. *Lagotz* ere entzun daiteke. (I, 311; V, G, AN, B , Ae, Sal). (Izag, 61; ... *edozeinek etzakiyen geo biltzen agotza*). *Ganboikue agotzes beteik zikobau!* (Ganbara goikoa ahotzez bete rik zeukaguk!). “Paja, heno, especialmente de trigo”.
- Agozabal, -a** (Sak) *izond.* Hitzontzi, berritsu, ahohandi. (B B, 56) “Habrador, bocazas”.
- Agozabalkan** (Sak) *adond.* Aharrausika, aho zabal ka, l ogura edo asperraldia dela eta. *Aguezabalkan eta aguazabalkan* ere entzun daitezke. *Egun guzie pasatu yet agozabalkan! Goiz guzie daabiyet ague zabalkan!* (Goiz g uztia d arabilt ah o zab alka! Egun guztia pasatu diat ahozabalka!). “Bostezando”.
- Agozbei** (Ir, Hir, Arr) (ikus **baye**)
- Agozikin, -ñe/-ña** (Sak) *izond.* ‘Agobeltz’-en parekoa. (B B, 56). “Malhablado, blasfemo”.
- Agoztei, -ye** (Etx, Urd) *iz.* Lagoztegia, lagotza gordetzeko lekua. *Agoztegi* (I, 312; V-arr, B , Sal). (Izag., 71; *lastateiyan* ‘en el pajar’). Urdiainen *agoztaia*. “Lugar para guardar la paja, pajar”.
- Agudo** (Sak) *adond.* Azkar, orai ntxe bertan, berehala, l aister. Agi ndu moduan erabiltzen da. (I, 316; V, G, AN). (Izag., 79; *Pédro agúdu zala*). *Ein zak ori agudo!* (Egin ezak hori agudo!). “Ya, rápido”.
- Ague/a zabalkan** (Sak) (ikus **agozabalkan**)
- Aguerdi** (Alts) (ikus **eguerdi**)
- A(g)ujeta** (Sak-erd) *iz.* Kateorratza, botoi edo kremlera izan ezean itxitura duen orrat z m akurra. *Botonik ez paakan atorriako paa yon a(g)ujeta*

ttikiin bet! (B otairik ez badaukan atorrarako para iezaion agujeta txikiren bat!). “Imperdible”.

Agurtu (orok) *ad.* Agur egi n, agurtu. (I, 328). *Mextrube agurtuek?* (Maisua agurtu duk?). “Saludar, despedir”.

Aguztu, -be/-b(u)a (Sak-erd, Urd) *iz.* Abuztua, zortzigarren hi labetea. (I, 136). Lakuntzan badirudi garai batean *agorri* erabiltzen zutela. (Ond., 3; *abuztu*). Urdi ainen kont sonante epentetikorik gabe mugatzerakoan. *Aguztuben izeten die guai Etxarriko festak!* (Abuztuan izaten dira orain Etxarriko festak!). “Agosto”.

1.Ai, -ye/-ya (orok) *iz.* Edozein motatako irinez eta esne edo urez egiten den orea. “Papilla”.

2.Ai (Alts) (ikus **aide/a**)

Ai (izen/izan) (Sak) *ad.* Ari (izan). *Ai* (II, 435; AN-ul z, Ae, S). *Bei gustua ai zariela!* (Bai gustura ari zaretela!). “Estar haciendo (algo)”.

Aiaupenani (Sak-erd) *interj.* Aiene, harridura agertzeko erabiltzen da. *Ai + (h)au + pena + ni(k)* di ra bere osagaiak. *Aieneni* ere entzun dai teke. *Aiaupenani! Nola detteke ori?* (Aiaupenani! Nola dai teke hori?). Lakuntzan herri al dizkariaren izena. Urdiainen *aiaupenia*, *aiene* eta *aienebada*. “Expresión de asombro, tristeza”.

Aiaupenia (Urd) (ikus **aiaupenani**)

Aida (Sak) *esam.* Behie aurrera egiteko esaten zaien *esam* oldea, aurrera. (I, 334; V, G, AN). (Irib. Iruña-Erdialdea-Mendialdea). *Aida nuanei!* (Aida noranahi!). “Voz que se utiliza para indicar que avance al ganado vacuno, ¡Arre!”.

1.Aide/-a (Sak-erd) *iz.* Txerrikotia, normalean ikuiluaren barruan egoten dira. Urdiainen eta Arruazun *ei, -a*. *Ei* (VI, 502; G-bet -to, AN-gi p-araq-ulz). (Izag. 49; *aiya* ‘la pocilga’ *sartu aira* ‘entra a la pocilga’). *Ii*

kuartuonek aide ematen dik! (Hire kuarto honek ai da ematen dik!). “Pocilga”.

2.Aide, -ie/-ia (Et x, Lizgb) *iz.* Seni dea, ahaidea. *Ahide* (I, 5). *Beste askok bezela, guk ee bazizkobau aidiek Ameiketan!* (Beste askok bezala, guk ere bazeuzkaagu ahaideak Ameriketan!). “Familiar”.

3.Aide, -ie/ia (Sak-erd) *iz.* Aire. Urdiainen *aire, -ia*. *Zoon aizieki aidien ibilduek papera, lurria allaatu bee!* (Zegoen haizearekin airean ibili duk papera, lurrera ailegatu gabe!). “Aire”.

-AIRE EMENDIK: (Urd) *esam.* Alde hemendik. “Fuera, a paseo, con viento fresco”.

Aide beltz, -a (Etx) *iz.* Behazuneko mina. *Makiñaat jende il dek aide beltzes!* (Makina bat jende hi l duk ahai de beltzez!). “Enfermedad de la hiel”.

Aidetasun, -e (Etx) *iz.* Ahaidetasuna, senidetasuna. (I, 8). *Eztikonau erriyen iyorezekin aidetasunik!* (Ez zeukanagu herri an inorekin ahaidetasunik!). “Relación familiar, parentesco”.

Aidien (Sak) *adond.* 1. Airean. (I, 398). Urdiainen *airien*. *Aidien jaso zeen arriyure!* (Airean jaso zuen harri hura!). “Fácilmente, rápidamente”. 2. Pikutara. *Aidien bieldu diau!* (Airean bidali dugu!). “Con viento fresco”. 3. (Etx) Gorputzeko zenbait atalen mina edo egoera ez egokia. “Estado enfermo de alguna parte del cuerpo”. *-ORTZAK AIDIEN URAI: ad.per.* Hortzak airean eduki, hortzetako mina, ez haginetakoa, izan. “Tener dentera”. *-NERBIYUEK AIDIEN URAI: ad.per.* Nerbioak airean eduki. “Estar de los nervios”.

Aiene, aienebada (Urd) (ikus **aiaupenani**)

Aieneni (Sak-erd) (ikus **aiaupenani**)

- Aik** (Sak) *erak*. Haiek. *Beixee, aik izen ber!* (Berriz ere, haiek izan behar!). “Ellos, aquellos”.
- Ailatu** (Bur) (ikus **allatu**)
- Ailtzur** (Urr) (ikus **aitzur**)
- Ailubi** (Urd) (ikus **marrubi**)
- Ain** (Sak) *adond*. Hain, hi rugarren graduko kantitate aditzondoa. (I, 346). *Eniyan uste ain txikiye zanik!* (Ez nian uste hain txikia zenik!). “Tan”.
- Aina** (Urd) (ikus **aiñe**)
- Ainbeste** (Bur) (ikus **aunbeste**)
- Ainbet** (Sak) *adond*. Adinbat, ad ina. *Ainbat* ere entzun daiteke. *Ainbat* (I, 180; V-ger ap. A). *Ik ainbet zikik arrek!* (Hik adinbat zek ik hark!). “Tanto como”.
- 1.Ainddu** (Sak-erd) *I. ad*. Agindu. Unanun *manatu* eta Urdiainen *agindu*. *Agindu* (I, 279; V, G, AN; ... *Asp Leiz2 (ainyu)*...). *Asperturik nakak beti aintzen!* (Asperturik naukak beti agintzen!). “Mandar, ordenar”. 2. – **be/-ba** *izond*. Agindua, beste norbaiten esanetara dagoena. *Nai ez esan eze, ainddu bet neiz!* (Niri ez esan eze ere, agindu bat naiz!). “Mandado”.
- 2.Ainddu** (Sak-erd) *ad*. Hitzeman, esandakoa beteko dela adierazi. *Autua utziko dookela ainddu dook, ortas, utzi iin berko dook!* (Autoa utziko dioala aginduko, hortaz, utziko egin beharko diok!). “Prometer”.
- Aingera** (Sak) *iz*. Aingira, arraina. (I, 377; V-gip, AN). (Ond., 4). Arruazun *ingera*. *Makiñaat aingera ikusten ittuben lenuo ibeiten!* (Makina bat aingira ikusten hituen lichenago ibaietan!). “Anguila”.
- Aingeru, -be/-ba** (orok) *iz*. Aingerua. (I, 371; V, G, AN, L). *Aingeru ederra ago i eiñik!* (Aingeru ederra hongo eginik!). “Angel”.
- Aingiriken iin** (Ir) (ikus **iyeketu**)
- Aingurei** (Ir) (ikus **i(n)gurei**)
- Aino** (Bur) (ikus **año**)
- Aintxume** (Uh) (ikus **antxume**)
- Aintzineko** (Alts) (ikus **aurreko**)
- Aiñe/-a** (Sak-erd) *part*. Adina. Uharten *eiñe* eta Urdiainen *aina*. Altsasun *dina* (Izag 48; *aita dina in da semi el hijo se ha hecho tanto como el padre*). *Zuek aañe lan ezetik bestiatek ein!* (Zuek adinaren ezetik beste bat egin!). “Tanto como”.
- Aipetu** (orok) *ad*. Aipatu, komentatu. Urdiainen *aitatu*. *Aipatu* (I, 387; G, AN ap. A). *Eztik iyorezek eze aipetu!* (Ez ditek inork eze aipatu!). “Mencionar, comentar”.
- Aire** (Urd) (ikus **aide**)
- Airetu** (Arb, Lak, Arr) (ikus **erakatu**)
- Airien** (Urd) (ikus **aidien**)
- Aita** (Bur) (ikus **aitte/a**)
- Aitagiareba** (Bur) (ikus **aittaiarreba**)
- Aitaiarra** (Urd) (ikus **aittaiarreba**)
- Aitaj(a)un** (Alts, Ol) (ikus **aittun**)
- Aitapuntako** (Bur, Liz) (ikus **aittejunteko**)
- Aitaponteko** (Urd) (ikus **aittejunteko**)
- Aitatu** (Urd) (ikus **aipetu**)
- Aittaiarreba** (Sak-erd) *iz*. Aitagarreba. *Aitagarreba* (I, 411; G, AN (-g- en gral. perdida), Ae (-g- perdida), R (-g- vacilante), Sal (*aitagarreba*)). (Izag. 49; *aitagierra* ‘el suegro’). Urdiainen *aitaiarra*. (Ond. 4; *aita-giar*) *Oso aungi konpontzen nok aittaiarrebaaki!* (Oso ongi konpontzen nauk aitagarrebarekin!). “Suegro”.
- Aitte/-a** (Sak-erd) *iz*. Aita. Uharten *eite*. Burundan palatalizatu gabe: *aita*. *Aita* (I, 407). (Izag. 48; *aita dina in da semi el hijo se ha hecho tanto como el padre*). *Aizkorazale amurretube yauben guu aitte!* (Aizkorazale amorratua huen gure aita!). “Padre”.
- Aittegutxi** (Ir) (ikus **aittejunteko**)
- Aittejunteko, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz*. Haren besoetakoa, gizonetako. Aitaordea, aitapontekoa. Uharten *ettegutxi*, Irañetan *aittegutxi* eta Lizarragan

atsepunteko. Aita ponteko (I, 408; V, G). (Izag. 49; *aitapuntako* ‘el padrino (de bautismo)’). Urdiainen *aitaponteko, -ua*. (Ond. 4; *aitapuntako*). *Aittejunteko paatube dek mutikuo!* (Aitaponteko parat ua duk mutiko hori!). *Aittefunteko* ere entzun daiteke. “Padrino”.

1.Aittu (Sak) *ad. I.* Aditu, en tzun. Burundan palatalizatu gabe: *aitu. Aitu* (I, 199; G, AN, B, L, B N, Ae; ... Iz *To (aittu), ... Ulz (aittu)*). *Azkeniako kristoonak aittu ttu!* (Azkenerako kristorenak aditu ditu!). “Oir”.

-EZ AITTUBAANA (E)IN: esam. Ez adituarena egin, entzun ez duenarena egin. *Bee kulpa zala quartu zani en ez aittubeena iin zeen!* (Bere kulpa zela ohartu zenean ez adituarena egin zuen!). “Hacerse el despistado”.

2. Usaimenaz sum atu. *Emendi asita aitzen yet useye!* (Hemendik hasi ta aditzen diat usaina!). “Percibir el olor, oler”.

2.Aittu (Sak) *ad.* Ahitu, bukatu, gastatu. *Ahitu* (I, 440; V-gip, G, AN-gip-errolarr, L). *Aittu zizkieguk aitzeki guziek!* (Ahitu zai zkieguk aitzeki guztia!). “Acabar(se), consumir(se)”.

3.Aittu (Sak) *ad.* Aritu, jardun. *Lengoonien baatze baztarreko sasiyek austen aitu nitzen.* (Lehengo egunean baratze bazterreko sasiak haustu en aritu nitzen). “Estar haciendo al go, realizar una actividad”.

Aittun, -e/-a (Sak-erd) *iz.* Aitona, aitajauna. Uhartan *eittune* eta Olaztin *aitajuna. Aiton(a)* (I, 425; G, AN; ... *VocB (aituna), ... Iz Als (attuna) ... Ulz (attuné)*). (Izag. 49; *aitajauna zan pixkat buruti nastutxu; 53, attuna*). “Abuelo”.

-AITTUN AUNDIYA: iz. (Arb) ihauterietako pertsonaia. “Personaje del carnaval de Arbizu”.

Aittun(a)zar, -rra (Etx, Lizgb) *iz.* Aitona edo amonaren aitababua. “Bisabuelo”.

Aitu (Bur) (ikus **aittu**)

Aitzarri (Urd) (ikus **argor**)

Aitzeki, -ye/-ya (Sak-erd) *iz.* Aitzakia. Burundan bokalasi milaziorik gabe: *aitzaki, -ia. Aitzakia* (I, 445; G, AN, L; ... *aitzeki, atzeki* (Urt Gram 7)). *Bei, zuek aitzeki franko!* (Bai, zuek aitzaki frango!). “Excusa, pega”.

Aitzera (Sak) *I. iz.* Entzutea, ospea. Urdiainen *aditzera. Aitzera txarrekue dek etorri berri dan gizonoi!* (Aditzera txarrekoa duk etorri berri den gizon hori!). “Fama, oídas”.

-ADITZERIA BOTA: (Urd) ad.per. Zeharka jakitera eman. “Dar a entender”.

-AITZERA EMAN: (Lizgb) ad.per. Neurritz kanpoko eran jantzi, hitz egin edo ibili jendearen aurrean nabarmentzeko. *Beti aitzera ematen ibil bedeela re, guaixea illa gorritu, gioxoo arropa falakoik jantzi, ...* (Beti aditzera ematen ibili behar duela ere, oraintxe ilea gorritu, geroxeago arropa falaka horiek jantzi, ...). “Llamar la atención”.

2. **izen/urri** *ad.per.* Aditzera izan/eduki. Zerbaiten berri izan, zerbait entzuna dugula adierazteko. Lakuntzan *aitzia urri. Kontuboorren aitzera banean, beye eneen uste tartin ziñenik!* (Kontu horren adierazte zera banuen, bai na ez nuen uste tartean zinenik!). “Conocer, tener noticia”.

Aitze(ra)s (Sak-erd) *adond.* Entzuteaz, aditzerez. *Aitzeras besteik eyau ezautzen!* (Aditzerez besterik ez diagu ezagutzen!). “De oídas”.

-AITZIAS JAKIN: (Lak) ad.per. Aditzerez jakin. *Aitzias dekik Baztanen ola eetten dubiela, beño emen ez, ezen usetzen.* (Aditzerez dakit Baztanen horrela egiten dutela,

- baina hemen ez, ez zen usatzen).
 “Saber de oídas, tener oído”.
- Aitzur, -rre/-rra** (orok) *iz.* 1. Nekazaritzako tresna. Arruazun, Uharten eta Irañetan *eltzur*, Urritzolan *aitzur* eta Urdiainen eta Altsasun *aitxur* (Izag., 49). (I, 487; G, B, BN, Ae, Sal). *Aitzurre soruen aztuakigu!* (Aitzurra soroan ahaztu zaigu!). “Azada”. 2. Mozkorra. “Borrachera”.
- Aitzurkezo, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Aitzurkada, aitzurrez emandako kolpea. Urdiainen *aitzurkazo, -ua*. (BB, 58; *aitzurkada*). “Azadazo”.
- Aitzurpiko, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* Aitzur handia, aho estua baino luzea. *Aitzurphiko* (I, 490; BN ‘pic’, ... ‘*Atxur pikotx*’ (R)). *Errekoi aitzurpikue ta pikatxonaaki atia diau!* (Erreka hori aitzur pikoa et a pi katxonarekin at era dugu!). “Azada de boca estrecha pero más larga”.
- Aixe** (Sak) *adond.* Erraz, m odu erosoan. *Aise* (I, 401; G, AN, L, B N). Lizarragabengoan *aixa* ere bai. *Aixe ein yauben ori, guu launtzaaki!* (Aise egin huen hori, gure laguntzarekin!). “Fácilmente, cómodamente”.
- Aixetu** (Sak-erd) *ad.* Lasaitu, atsedean hartu. *Aixatu* (I, 496). *Aixeturi pixkaat, bestela belexe eroikueiz!* (Haizetu hadi pixka bat, bestela berehalaxe eroriko haiz!). “Tranquilizar(se), descansar, reposar, relajarse”.
- Aixi, -ya** (Lizgb) *iz.* Atsedena, lasaitasuna. *Au aixiya lanoi uztien, alde earra! Au aixiya, pixakurriek lertzen ningonen!* (Hau aisia lan hori uztean, alde ederra! Hau aisia, txizagurak lehertzen nengonan!). “Descanso, tranquilidad”.
- Aixkide, -ie/-ia** (Sak) *iz.* Adiskidea, laguna. (I, 187). (Izag., 49; *aixkire gutxi* ‘pocos amigos’). “Amigo”.
- Aixkidetu** (Sak) *ad.* Adiskidetu, lagun bihurtu. (I, 197). *Aspaldi asarre yondu badie dee, azkenia aixkidetu ttuk!* (Aspaldi haserre egon badira ere, azkenera adiskidetu dituk!). “Hacerse amigos (de nuevo)”.
- 1.Aixkol** (Lak) (ikus **ider**)
- 2.Aixkol, -a** (Lak) *iz.* Gezurra. *Ze aixkola bota duken!* (Zer gezurra bota duan!). “Mentira”.
- Aixkolto, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* Aizkora txikia. *Aixkolta* (I, 517; R-uzt, S ap. A, BN ap. H). Ergoienan eta Irañetan *aizkora txikiye/-ya*. *Aga txikiyok moztutzeko neikuek aixkoltue!* (Haga txikiok mozteko nahi ko duk aizkora-txoa!). “Hacha pequeña”.
- Aiyo** (Sak) *esam.* Adio, agur esateko erabiltzen den esamoldea, ‘adios’-etik datorrena. *Adio* (I, 184; ... Cf. <Irib> VocNav: “ARIYO. Adi ós; sal udo de despedida. Es voz vasca que equivale a: “Voy o vete ligero, libre, alegre”. (Tierra Estella)”). *Ariyo* eta *adiyo* ere entzun daitezke. “Adios”.
- Aizale, -ie/-ia** (Sak-erd) *iz.* Entzule, adizale. *Tabernan itzeitten danak, aizale franko izeten dik!* (Tabernan hitzegiten denak, adizale franko izaten dik!). “Oyente”.
- 1.Aize, -ie/-ia** (orok) *iz.* Haizea. (I, 499). *Aizie muittuik, azkenontan!* (Haizea mugitu dirik, azken honetan!). “Viento”.
- AIZEBILDU, -BE/-BA:** (Etx, Alts) *iz.* Sorgin-haize, haize-zurrumbiloa. (Izag., 49; *ai zebildubak ‘las ventiscas’*). “Viento arremolinado”.
- 2.Aize, -ie/-ia** (Sa) *iz.* Ehiza. *Aiz* (VI, 510; G-nav). (Izag., 49; *aizea fan*). Urdiainen *eize, -ia*. *Aizia fan die goizter zuen launek!* (Ehizara joan dira goizter zuen lagunak!). “Caza”.
- Aizetu** (Sak) *ad.* 1. Haizatu, haizetara bota zenbait labore alea eta zikinak bereizteko. *Ho rrela erabili zu en Urritzolako B autista Et xarrenek: “... ta aizea balin bazabillen, aizetu ta garbittu”*. “Aventar ciertas labores”.

2. Airez puztu, gurpi l bat en neumatikoa esaterako. “Inflar”.
- Aizegorri, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Haize hotza. (I, 508). (Izag. *Aizegorriya* “el viento que viene de Francia, el más frío”). (Ond. 4; ...”viento muy frío del NE”). “Viento muy frío”.
- Aize-txakur, -rre/-rra** (Sak) *iz.* Ehiza-txakurra. (VI, 511). *Guu etxien aize-txakurrek besteik ezizkobau!* (Gure etxean ehiza-txakurrak besterik ez zeukaguk!). “Perro de caza”.
- Aizeztul, -e** (Etx) *iz.* Eztul leu na, korronkarik gabekoa. *Haize-eztul* (I, 508; V-gip, ‘tos nerviosa’ A. ‘Catarro, tos sin flema. *Aise estula daukat*’). *Eztakik erabat pasatzen aizeztul xinplio!* (Ez zaik erabat pasatzen haizeztul simple hori!). “Tos suave”.
- Aizien ibilli** (Sak-erd) *ad.* Ehizan ib ili. *Negu guzien ibiltzen die aizien!* (Negu guztian ib iltzen d ira ehizan!). “Cazar”.
- Aizkan** (Urd, Alts) (ikus **arriken**)
- Aizkolai, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Aizkolaria. “Persona que practica el deporte del hacha, cortador de troncos”.
- Aizkora** (orok) *iz.* Egurrak m ozteko tresna, aizkora. (I, 517). *Australietik ekar zitubiek aizkora berriyek!* (Australiatik ekarri d izkiate aizk ora berriak!). “Hacha”.
- Aizkorapustu, -be/-ba** (Sak) *iz.* Aizkolapustua. “Apuesta de hachas”.
- Aizkorazo, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Aizkorakada. *Lau aizkorazotan moztu dik kanerdikuo!* (Lau aizkorakadatan moztu dik kana erdi ko hori !). “Hachazo”.
- Aizpe/-a** (orok) *iz.* Ahizpa, gurasoki de emea neskarentzat. *Ahizpa* (I, 520). *Aizpen artien asarratu ttuk guaikuen!* (Ahizpen artean haserretu dituk oraingoan!). “Hermana de hermana”.
- Aizpore** (Lizgb) (ikus **ezpore**)
- Aiztai, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Ehiztaria, ehiza atsegina duena. *Aiztari* (VI, 512; G-nav). (Izag. *aiztaiyak* “los cazadores”). Urdiainen *eiztai, -a*. *Gio ta aiztai gutxiyoo gelditzen die!* (Gero eta ehiztari gutxiago gel ditzen di ra!). “Cazador”.
- Aje, -ie/-ia** (orok) *iz.* Gehiegikeriak, normalean, eragindako ondorio txarra, mina edo ezi negona. Gorput zaren ondoeza, adinarekin lotua normalean. (I, 526; V-m -och-gip, G, AN-5vill, B). (Irib. *Ages Zaraitzu-Erronkari*). *Bein edadiates kios, aje besteik ez!* (Behin edade batez gero, ajea besterik ez!). “Dolencia, achaque”.
- Ajola** (Sak) *iz.* Ganora, axola. (III, 504; G, AN). *Ajola gutxi yaaku ye guai artio!* *Ajola zikiyok orri daallen arue!* (Axola gutxi erakus di ate orain artio! Axola zai ok horri dabi len aroa!). “Fundamento, interés, preocupación”.
- Ajolabaiko** (Bur) (ikus **ajolabeko**)
- Ajolabeko, -ue/-ua** (Sak-erd) *izond.* Ganora gabekoa, arduragabekoa. *Ajolabaiko* (III, 508; G-nav). (Izag. 48; *afola-baiku* ‘descuidado’). (Irib. *acholakabe Iruñerria-Mendialdea*). (Ond. 4; *Ajola-baiko*, ‘descuidado, despreocupado’). Urdi ainen *ajolabeiko, -ua*, Li zarragabengoan *ajolabeiko*, arbizun *ajolabaia*. *Ajolabekuatzuk ttuk oik denak!* (Axolagabeko batzuk di tuk hori ek denak!). “Si n fundam ento, irresponsable”.
- Ajoliyo, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* Zenbait janariei botatzeko baratxuriz eta olio z prestatzen den nahasketa. (Irib. *ajolio* Unx-eko San M artin). *Aragiyoi ajoliyuen yon berkuauben!* (Haragi hori ajol ioan egon beharko huen!). “Condimento compuesto por ajo y aceite”.
- Akaatu** (Sak-erd) *ad.* Bukatu, amaitu, hil. Olaztin, Arbizun eta Lizarragabengoan *despeit(tu)*. *Akabatu* (I, 529; AN-erro-larr, Sal, S ap. A). *Ez gettuk muittuko akaatu*

- artio!* (Ez gai tuk m ugituko akabat u artio!). “Terminar, acabar, matar”.
- Akabera** (Sak) *iz.* Amaiera, bukaera. (I, 532; V-gi p, G-azp-goï). *Akaberan zioik pelikule!* Akaberan zegok pelikula!). “Final, terminación”.
- Akabo(s)** (Sak) *interj.* Zerbait bukatu edo sinisgaitza dela adierazten duen esamoldea. (I, 532). *Akabo guu etxie!* (Akabo gure etxea! ‘¡Buena la hemos hecho!’). “Se acabó, no digas”.
- Akaso** (Sak) *part.* Beharbada, apika, again. (I, 535; ‘Sólamente lo hem os encontrado en Li zarraga de El cano y bersolaris peni nsulares’). *Akaso ez giñubaaan ori bia esan asierati?* (Akaso ez geni an hori bera esan hasieratik?). “Quizás, tal vez”.
- Akein** (Ir, Hir) (ikus **ikein**)
- Akeittu** (Lizgb) *I. ad.* Itxura fi sikoakaltetu, aurpegia zein gorputzazahartu, zimurtu. *Urtiek nittuben ikusbee ta guai aurpei akeittuboorreki ikustia ...* (Urteak ni tuan i kusi gabe eta orain aurpegi akitu horrekin ikustea ...). “Envejecer físicamente”.
- 2. -ba izond.* Itxura fi sikoakal tetua duena. *Ago ixilik akeittuboi, jaan dek bei galdoordes!* (Hago isilik ak eitu hori, janen duk bai galdugordez!). “Persona de mal aspecto físico”.
- Aker, -rra** (orok) *iz. I.* Ahuntzaren arra. (I, 539). *Jan tzan bei akerra alde aurretis osatu bee, ta ikuskuen z gustua akan!* (Jan ezan bai akerra alde aurretik zikiratu gabe, eta ikusiko dun zer gustua daukan!). “Macho cabrío”.
- 2.* Gurdiaren ardatza behar bezala eusteko tresna. (I, 539). (Ond. 4; ‘Cada uno de los dos tarugos que, atravesando los varal es por el angiloi sujet an el eje abrazándol o’). *Pirrixkek akerretati ta guzie atia ittuben!* (Pirriskak akerretatik eta guzti atera hituen!). “Pieza de sujeción del eje del carro”.
- Akerkei, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Akerkeria, gaiztokeria. *Akerkeria* (I, 540). *Beti ibiltzen dek berdin, akerkeiren bat eitten!* (Beti i biltzen duk berdin, akerkeriaren bat egiten!). “Cabronada, putada, mala acción”.
- Akestu** (Bur) (ikus **akeztu**)
- Akets** (Bur, Arb) (ikus **aketz**)
- Aketz, -a** (Sak) *izond.* Kamutsa, am otza. (I, 540; AN-araq ap. Sat r VocP). Arbizun eta B urundan *akets*. (Izag. 49; akestu in da). *Sega akeztuik zioik eta zorroztu einko yet!* (Sega akezturik zegok eta zorroztu egi ngodiat!). “Desafilado, mellado”.
- Akeztu** (Sak) *ad.* Kamustu, am ostu. Arbizun eta B urundan *akestu*. (Izag. 49; *akestu in da* ‘se ha desafiado’). *Erabat akeztuik zioik segoi!* (Erabat akezturik zegok sega hori!). “Desafilado, mellado”.
- Akiletu** (Lak) *ad.* Akuilatu, abereei eragin. Pertsonen egokitua ere erabiltzen da, ‘zerbait egitera bultzatu’ esanahiarekin. “Aguijonear, azuzar”.
- Akillu, -be/-ba** (Sak-erd) *iz.* Akuilua, pertika, ganadoari eragiteko erabiltzen den makila luzea, urritzezkoa. (I, 550; G-to). B urundan *akulu*. (Izag., 79; *pertikien akuluba* ‘el aguijón del palo de arrear a las vacas’). (Irib. *Aculu* Erronkari, *acullu* Zaraitzu-Aezkoa). Uharten eta Irañetan *txiste*. *Ganaduei akillubaaki eman ber zikiyok!* (Ganadoari akiluarekin eman behar zaiok!). “Pértiga para aguijonear al ganado”.
- Akittu** (Lak) (ikus **agortu**)
- Akittuke(n)** (Etx) *adond.* Labana era desberdinetan lurrean sartzean oinarritzen den jokoa. Arbi zun *attokakan* esaten diote, berdin ‘labana’ edo ‘makila’z jokutzen denari. *Ibintzetan akittuke ibiltzen giñuzkiyaan!* (Ibintzetan akituka

- ibiltzen genuan!). “Al juego de la navaja”.
- Akordatu** (Sak-erd) *ad.* Gogoratu, gogoan izan. *Akordatzen yeiz ze aungi pasatzen giñubaan gaztetan?* (Akordatzen hai z zer ongi pasatzen genian gaztetan?). “Acordarse”.
- Akordion, -a** (Sak) *iz.* Akordeoia, eskusoinua, m usika tresna. *Jose txo itxubek majo jotzen ziyaan akordiona!* (Jose txo i tsuak m ajo jotzen zian akordeoia!). “Acordeón”.
- Akulu** (Bur) (ikus **akillu** eta **txistera**)
- Akusi** (Ir) (ikus **yakusi**)
- Al** (**izen**) (Sak-erd) *1. ad.* Ahal (izan). *Al* (I, 11; V, G, AN, R ap.A). *Al bayet etorko non!* (Ahal badi at et orriko naun!). “Poder”. *2. ad.part.* Ahal. Botatibo moduan erabiltzen da asko: *Ilko al yeiz! Eitten al dezubie laster!* (Hilgo ahal hai z! Egi ten ahal duzue laister!). “Ojalá ..., m ás (te) vale que ...”.
- 1.Ala** (Sak) *adond.* Hala, m oduzko aditzondoa. *Alaxe* dugu bere intentsiboa. (I, 556). *Esan da beita alaxe gertatu dee!* (Esan eta baita halaxe gertatu ere!). “Así, de aquel la manera”.
- 2.Ala** (Sak) *part.* Ahala. Denborazko esaldietan erabiltzen den partikula, aldiberekotasuna adi erazten duel arik. *Eiñala jan ber die txuletak!* (Egi n ahala jan behar di ra txuletak!). “A la vez que, a medida que, conforme”.
- 3.Ala** (Sak) *iz.* Gaisotasun larria, oinaze finkoa. Egun m inbiziari egokituko litzaioke. (I, 573; V, AN). (B B, 51; aala: enfermedad m ortal de origen desconocido; seria al go pareci do al cáncer actual). “Dolor intenso, enfermedad muy grave”.
- Alaba** (orok) *iz.* Alaba. (I, 581). *Alaba zarrenaaki etor dek!* (Alaba zaharrenarekin etorri duk!). “Hija”.
- Alabatu** (Sak) *ad.* Laudatu, goret si. (I, 590). *San Migel alabatzen yoondu* *gettun!* (San M igel al abatzen egon gaitun!). “Alabar, loar”.
- Alabes, -a** (Sak) *izond.* Arabarra, Arabako biztanlea. (I, 596). *Aldiateti alabesak, eta besteti probintzianuek zizkobau Sakanan!* (Alde batetik arabarrak, eta bestetik probi ntzianoak zeuzkaagu Sakanan!). “Al avés, nat ural de Alava”.
- Alaiera** (Etx) *iz.* Joera, ohitura, modua. (I, 602). *Zuez ze alaiera artu deen!* (Zoaz zer alaiera hartu duen!). “Propensión, inclinación, hábito”.
- Alako, -ue/-ua** (Sak) *1. iz.* Izen berezi baten orde z erabiltzen da, bere izena ez daki gulako edo adi bide moduan erabiliz. *Halako* (I, 614). *Alakoi loteeye tokatu zikiyok aurtent!* (Halakori lo teria to katu zaio k aurtent!). “Fulano”. *2. izlg.* Hal ako. *Olako* (horrelako) ere erabiltzen da. Izenlagun bezala erabiltzen da gauza edo kont u ez zehat zak adierazteko. *Alako mutiko txiki bet agertu yauben!* (Halako m utiko tx iki b at ag ertu huen!). “Algo así como, ... como eso(s)”.
- ALAK(O)ON BAT, OLA(O)ON BAT:** “algo así, uno de estos, ...”
- ALAK(O)ON BATIEN, ALAKUATIEN:** “en una de estas, en un momento dado, ...”
- ALAKOIK, GUAINDO:** (Urd) *esam.* Halakorik, oraino! “¡Habrás visto!”.
- ALAKUATES:** (Etx, Lak) *adlg.* Halako bat ez, hal ako bat ea. “En una de estas, de repente”.
- Alanbre, -ie/-ia** (Sak) *iz.* *1.* Alanbrea, burdin hari a. (I, 619). *Or ziillek beti, kate, zepo ta alanbriek!* (Hor zebi lek beti, kate, zepo eta alanbreak!). “Alambre”. *2.* Ahoa estua duen joarea (BB, 6 1; *alambrie*). “Ti po de cencerro”.
- Alargun, -e/-a** (orok) *izond.* Alarguna, senar edo emaztea hil zai on pertsona. (I, 621). *Aspaldi zio alargun*

- Bixente!* (Aspaldi zegok al argun Bixente!). “Viudo”.
- Alaxe** (Sak) *adond. Halaren i ntentsiboa.* “Forma intensiva de (*h*)ala”.
- Albajaketan yon** (Alts) (ikus **atsaundittu**)
- Albattei, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Albaitaria. *Albaitero* (I, 634; G, AN). (Iri b. *albaita* Aiesa-Eslaba-Gallipentzu-Sada, *albaitar* Unx-eko San Martin). Lakuntzan *albeitero*, Urdiainen *albitei*. (Ond. 4; *albitai*) *Bigentxa albatteyangana yaaman yau!* (Bigantxa albaitariengana eram an diagu!). “Veterinario”.
- Albett** (Etx) *part.* Ahalbait, ahala bada. “A poder ser, si es posible”.
- Albitei** (Bur) (ikus **albattei**)
- Albitxogorri** (Ol) (ikus **marrubi**)
- Albizio(ra)** (Etx) *posp.* Gisa, modua, era. Ad-latiboan erabi ltzen da bet i Etxarrin, eta au-rre tik doan pertsona izenordaina edut e geni-tiboan. *Utziyok egun betzus bee albiziora!* (Utz iezaioke egun batzuz bere albiziora!). “(A su, m i, tu, ...) manera, modo”.
- Albo(o)ka** (Sak-erd) *iz.* Ospakizuna, gonbidapena. Li zarragabengoan esaten digutenez, salm enta baten ondoren, abereren bat edo sororen bat, eta diru mordoa ateraz gero egiten zen otortuari esaten zitzaion garai batean. *Majo ein dezubie alboka!* (Majo egin duzue al boka!). (B B, 62; *alboka, alboroke, albôke*). “Celebración, convite”.
- Aldaketa** (orok) *iz.* Aldakuntza. (I, 649; V, G, AN, BN). *Aldaketa aundiye eman dau zuen alaborrek!* (Aldaketa handia eman du zuen alaba horrek!). “Cambio”.
- Aldakor, -rra** (orok) *izond.* Alda daitekera, ez i raunkorra. (I, 650). “Cambiante, inconstante”.
- Aldamaio** (Urd) (ikus **andamiyo**)
- Aldapa** (orok) *iz.* Malda, l aua ez den eremua. (I, 656; V-gip, G, AN, B N-lab, B, Ae, Sal). *Errezoo faten dek, bei, aldapa bia!* (Errezago joaten duk, bai, aldapa behera!). “Cuesta”.
- Aldare, -ie/-ia** (orok) *iz.* Aldarea. (I, 661). *Gaur sermona aldareti bertati bota dau apezak!* (Gaur serm oia aldaretik bertatik bota du apezak!). “Altar”.
- Aldatu** (orok) *ad.* Beste zerbai tekin ordezkatu, aldatu. (I, 671; V, G, L, AN, BN). *Aldatu berkueiz meza nausie fateko!* (Aldatu beharko hai z meza nagusira joateko!). “Cambiar(se), mudar(se)”.
- Alde, -ie/-ia** (orok) *1. iz.* Alboa. (I, 678). *Beste aldien geldittuek!* (Beste aldean gelditu duk!). “Lado”. *2. iz.* Zentzua. *Aldiortati arrazoye dakak!* (Alde horretatik arrazoi a daukak!). “Sentido, punto de vista”. *3. iz.* (Etx) *iz.* Gurdiairen aldeetako hagak, endai tzari paraleloak, eta honet ara l oturik orrazien medioz. Unanun *meizterrak.* “Parte d el carro p aralela al timón, unida a ést e por los travesaños”. *4. posp.* Norbait edo zerbaitenganako jarrera ona. (I, 685). *Noon alde zaudie?* (Noren alde zaudete?). “A favor de”. *5. posp.* Zentzu konparatiboan i nesibo kasuan erabiltzen da, aurreko elem entua genitiboan dolarik. *Zuen aldien aungi jokatu ye yak!* (Zuen al dean ongi jokatu diate eurak!). “En comparación de ...”. *6. posp.* Denbora edo norabidea gutxi gorabehera adierazteko, adl atiboan doa. *Bedratziyek aldia etorko gettuk!* (Bederatziak aldera etorriko gai tuk!). “Sobre las (hora), hacia las (hora)”. *7. iz.* Aldea, abant aila. (I, 692). *Alde aundiye atia doozubie?* (Alde handi a atera diozue?). “Ventaja, diferencia a favor”. *8. interj.* Hanka! Al de (hemendik)! “¡Fuera!, ¡Largo (de aquí)!”.

-ALDE PARETI: (Etx) *esam*. Alde paretik, ondotik, aurretik. “¡Quitate de en medio!, ¡fuera!”.

-ZEIN BEE ALDE: (Etx) *esam*. Zein bere al de, bakoi tza bere gisa. *Azkenontan kuadrilleko guziok zein bee alde gailtzek. Eztiok moduik alkartzeko bein biare!* (Azken honetan koadrilako guziok zein bere alde gabiltzak. Ez zagok m odurik elkartzeko behi n bederen!). “Cada uno por su lado, cada cual a su aire”.

Alde guzitaa (de/re) (Sak) *part*. Alde guzitara (ere), hala ere, nolana (ere). *Alde guzitaa, eñau ezee lortuko!* (Alde guzitara, ez dinagu ezer lortuko!). “De todas formas, no obstante”.

Aldei, -ye (Etx) *iz*. Eguzki aldea, egutera. (I, 723; AN-araq, arilkai A *Apend* ???). *Arbolak aundiyo ziek aldeyen!* (Arbolak handiago zeudek aldegian!). “Solana, lugar donde pega el sol”.

Aldein (Sak-erd) *ad*. Alde egin, ihes egin, joan. *Alde egin* (I, 719; V, G, AN ap. A). *Aldein zak emendi!* (Alde egin ezak hemendik!). “Marchar(se), ir(se), escapar”.

Aldeko, -ue/-ua (orok) *iz*. Norbaiten alde agertzen dena, aldekoa. (I, 723). *Noon aldekuiek zarie?* (Noren aldekoak zarete?). “Partidario, favorable a”.

Aldemen, -a (Sak-erd) *iz*. 1. Auzo(ko)a, aldamenekoa, ondoko etxekoa. *Aldemeneko* ere erabiltzen da, eta Urdianen *aldameneko* soilik. (I, 652). *Aldemen guzien artien prestatuko diau afaaye!* (Aldamen guztien artean prest atuko dugu afaia!). “Vecino”. 2. Gurdikamaren bi aldeetako egur luzeak. (Ond. 4; ‘varal, cada uno de los dos palos o maderos que se colocan a los costados del carro o arado, y quedan unidos por los orrazi). “Maderos paralelos de los costados de la cama del carro”.

Aldameneko (Sak) (ikus **aldemen**)

Alderdi, -ye/-ya (Sak-erd) *iz*. 1. Ingurua, lekua, esparrua. (I, 730). *Eztikiñau ze alderditaa jo deen!* (Ez zekinagu zer alderditara j o d uen!). “Lad o, p arte, lugar, ám bito”. 2. Ezberdintasuna, diferentzia. *Alderdi ederra zio guai ikusi oo lenoo ikusi!* (Alderdi ederra zagok orai n i kusi edo l ehenago ikusi!). “Diferencia”.

Alderdi urai (Etx) *ad*. 1. Eskura izan, alderdi eduki. *Nik nee alderdi nakala nei neena, esan nei zeen!* (Nik nire alderdi neukala nahi nuena, esan nahi zuen!). “Tener al alcance”. 2. ‘Eder’ izenondoarekin, esanahi ezkorra hartzen du. *Alderdi ederra zikonau!* (Alderdi ederra zeukanagu!). “Tenerlo mal, crudo”.

Aldes aurretik (Sak-erd) *part*. Aldez aurretik, ezer baino lehen, lehenik eta behin. Urdianen *aldez aurretik*. *Aldez aurretik* (I, 718). *Aldes aurretik esan ziaun gauze dan moduben!* (Aldez aurretik esan dezagun gauza den moduan!). “Antes que nada, previamente”.

Aldi, -ye/-ya (orok) *iz*. Aldia, txanda. (I, 739). *Noon aldiye dek guaikuen?* (Noren al dia da orai ngoan?). Joku batean ere erabiltzen zen Etxarrin: *Atsaldiño! Noon aldiño? Emen dan, emen dan, Migelen aldiño!*. “Vez”.

Aldien-aldien (Urd) (ikus **aldiyen-aldiyen**)

Aldien bein (Urd) (ikus **aldiyen(-aldiyen)**)

Aldiero (Etx, Lizgb) *adond*. Beti, aldioro. Arbizon *aldiyoo* eta Urdianen ere berdin, bai na azken bokal a geminatu gabe. (I, 750; AN-ulz ap. A *Apend*). Berdin *gertatzen zikiegun aldiero!* (Berdin gertatzen zai gun al dioro!). “Siempre, todas las veces”.

Aldiko (Sak-erd) 1. *adond*. Bakoitzean, bakoitzeko. *Aldiko bat ta albeitt meiz!* *Aldiko, bos mille kilo egur ekar zittubau!* (Aldiko bat eta ahalbait

- maiz! Aldiko, bost mila kilo egur ekar ditiagu!). “Cada vez, por turno”. 2. **-ue / -ua** iz. Zereginen bat noizbehinka egoki tzen zitzaionari esaten zitzaion, B B-ren (63-64) arabera. “Al que le tocaba por turno o vez”.
- Aldiño** (Etx, Lak) *posp.* Alde. Gurdiaren jolasean (hurrengo jokalaria zein zen esateko) erabiltzen zen ondorengo esapidean (Sakana erdialdeko bitxikeriak, 2003, 10): *Atsaldiño! Noon aldiño? Emen dan, emen dan ..., (Frantxiko)on aldiño!* “A favor (expresión utilizada en el juego del carro para designar al próximo jugador)”.
- Aldiska** (Sak-erd) *adond.* Noizean behin, aldizka. “De vez en cuando”.
- Aldiyen(-aldiyen)** (Sak-erd) *adond.* Aldian, noizean behin, tarteka. Urdiainen *aldien-aldien* eta *aldien bein*. Askotan errepikaturik erabiltzen da: *Aldiyen-aldiyen, parrandan bat o beste ein bierra zio!* (Aldian-aldian, parrandaren bat edo beste egin beharra zagok!). “De vez en cuando”.
- Aldiyo(o)** (Arb, Urd) (ikus **aldiero**)
- Aldrebes, -a** (Sak-erd) *I. izond.* Bihurria, baina maldagai-tzaren zentzuarekin. Burundan *alrebes*. (I, 768). *Oso aldrebesak ttuk oik denak!* (Oso aldrebesak dituk horiek denak!). “Enrevesado, poco hábil”. 2. *adond.* Aldrebes, atzekoz aurrera. (I, 768). *Esan da esan, da dena aldrebes!* (Esan eta esan, eta dena aldrebes!). “Al revés, de forma contraria”.
- Ale, -ie/-ia** (Sak-erd) *iz.* 1. Labore edo zituen bikorra. “Grano de ceral”. **-ALEIKEE(Z):** *izord.* Alerik ere (ez), inor ere (ez). (I, 771). *Aleikee ez tek etorri!* (Alerik ere ez duk etorri!). “Nadie, ninguno, cuando va con la partícula negativa”. **-ALIATEE(Z):** (Etx) *izord.* Ale bat ere (ez). Arbi zun *alebateez*. *Aleikee(z)* bezalakoa. “Nadie, ninguno, cuando va con la partícula negativa”. **-ALEBATEEZ:** (Arb, Lizgb) (ikus aurrekoa)
2. (Urd) Minbizia. “Cáncer”.
- Alee** (Sak-erd) *part. I.* Halere, harridura agertzeko partikula, solaskidea lotsagabe samar azaltzen denean. *Alee, beye ezதாக lotsik?* (Halere, baina ez daukak lotsarik?). “Partícula que viene a decir: ¿será posible?, ¿habráse visto?”. 2. Hala eta guztiz ere. (I, 782). *Nik, alee, eztoot ezee siñisten!* (Nik, hala eta guztiz ere, ez diot ezer ere sinisten!). “Aún así, a pesar de todo, con todo, sin embargo”.
- Aleen, -a** (Sak-erd) *grad.* Halarena, halakoa. *Alaen* (I, 598; G-bet, L (*alain*) ap. A). (Ond. 8; *en*: más que. *Aul oi en aul oi!; aul ok en aul ok!*). *Ordek txakurraan ipurdiee, txotxolo aleena!* (Joan hantxakurraren ipurdira, txotxolo halarena!). “So, más que ..., intensifica el significado del adjetivo al que acompaña”.
- Alein, -ñe/-ña** (Sak-erd), **-na** (Bur) *iz.* Ahalegina, ahal den guztia egitearen emaitza. *Ahalegin* (I, 25; V, G, AN, B). *Alein txikiin bet ezpeek eitten, eztek ezee lortuko!* (Ahalegin txikiren bat ez baduk egiten, ez duk ezer ere lortuko!). “Esfuerzo”.
- Aleinddu** (Sak-erd), **-du** (Bur) *ad.* Ahalegindu. *Aleiñari bintzet, neskatua!* (Ahalegin hantxik behintzat, neskatua!). “Esforzarse, intentar con esmero”.
- Aleiñek ein** (Sak-erd), **-nak in** (Bur) *ad.* Ahaleginak egin, saiatu. *Gutxiines aleiñek ein zittunau!* (Gutxienez ahaleginak egin dizkinagu!). “Esforzarse, hacer lo posible”.
- Aleyes ee** (Lizgb) *junt.* Alegiaz ere, alegia, hau da. *Nik esan noobien itxiaa fateko, aleyes ee, nei zabien pitua jotzia zakabiela!* (Nik esan nien

- etxera joateko, alegiaz ere, nahi zuten pitoa jotzea zeukatela!). “Es decir, esto es”.
- Alezta** (Sak-erd) *part.* Hala ez da. Esandakoa azpimarratu eta egiaztatu edo ezeztatze erabiltzen den partikula. *Ori guk esan giñuben lenbizi, alezta (beyetz)?* (Hori guk esan genuen! ehenbizi, hal a ez da (baietz)?). “¿Verdad?, ¿A que sí?”.
- Alfer** (Urd) (ikus **alper**)
- Alferkei** (Urd) (ikus **alperkei**)
- Alferrik** (Urd) (ikus **alperrik**)
- Algodon, -a** (Sak-erd) *iz.* Algodoia. (I, 801; AN, Ae, Sal, R). *Jersioi algodoizkoa dek, alezta?* (Jertse hori algodoizkoa duk, hal a ezta?). “Algodón”.
- Alkakaatx, -a** (Sak) *iz.* Bere kabuz sortzen den arrosa mota. (Irib. *cazcaracache* Artaza). Urdiainen *alkakats*. Lizarragabangoan *arkakaatxa...* (Ond. 4; *alkakats*: alcaracache, escaramujo). *Alkakaatxa jateskiotan barneko illek jendu yozkiyok!* (Alkakaratxa jatez gerotan barruko ileak keniezazkiok!). *Rosa canina*. “Rosal silvestre, tapaculos”.
- Alkakoso** (Lak) (ikus **arkakoso**)
- Alkapar** (Ir) (ikus **kapar**)
- Alkar** (Sak) *izord.* Elkar, bat ak bestea. (VI, 588; V, G, AN-araq-larr-5vill-arce-ulz, Ae, S, R). (Izag. 50; *alkar lotuta*). *Eman yozubie alkarri besarkadaat!* (Eman iezaiozue elkarri besarkada bat!). “Pronombre recíproco, el uno al otro”.
- Alkar-aittu** (Etx) *ad.* Elkar aditu, ulertu, bat etorri, kide. Arbizun *elkar-aittu*. *Alkar-aittu biyau! Alkar-aittuik ziek!* (Elkar aditu behar diagu! Elkar aditurik zeudek!). “Entenderse, compincharse”.
- Alkate, -ie/-ia** (orok) *iz.* I. Udalburua, alkatea. (I, 806; V, G, AN, B, Ae, Sal, R). *Alkatieki yon berkueiz!* (Alkatearekin egon beharko haiz!). “Alcalde”. 2. Belarra segat zerakoan, zutik geratzen diren belar bakanak. “Hierbas que quedan en pie, sin cortar, al segar”.
- Alkazie** (Etx) *iz.* Arkazia, zuhaitza. Arbizun *askasiya* (Olasagarre, 1990). *Alkazi* (I, 809). (Irib. *alcacia* Erribera, Erreka). “Acacia, árbol”.
- Alki, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Aulkia, eserlekua. Uhartean *aulki*. (III, 314; V-al, G, AN-erro-ulz, L, B, BN-baig). (Izag. 50; *alkiya*). *Alki gu-ziek beteik yondu ttuk!* (Aulki guztia iak bet erik egon dituk!). Bestalde, Etxarrin *jartalki* ere erabiltzen da. “Asiento, silla”.
- Alkoba** (Sak) *iz.* Etxeko ganbarako gela, leihorik gabekoa. (Irib. Eslaba ingurua). *Txikiten alkoba illun betien eitten niyaan siesta!* (Txikitan alkoba ilun bat ean egiten ni an siesta!). “Alcoba, habitáculo sin ventanas”.
- Alkol, -a** (Sak) *iz.* Alkohola. (I, 809). *Zurrapotionek alkol gutxi zikok!* (Zurrapote honek alcohola gutxi zeukak!). “Alcohol”.
- Alla(a)tu** (Sak-erd) *ad.* Ailegatu, hel du, iritsi. *Ailegatu* (I, 345; V, G, AN). Urdiainen *ailatu*, arruazun eta Lakuntzan *elleetu*. (Ond., 4; *ailatu*). *Zuek aillatziako dena akatuik yonkuek!* (Zuek ailegatu dena akabaturik egongo duk!). “Llegar”.
- Allakuidaus!** (Sak) *esam.* Hor konpon! *Meyetzia fatekotan, oñes! Zuek ezpezubie nei, allakuidaus!* (Maitzera joatekotan, oinez! Zuek ez baduzue nahi, ‘allakuidados!’). “Vosotros veréis, tu verás, ... ahí queda eso”.
- Almaki, -ye** (Etx) *iz.* Joarearen mihia lotzen duen larruzko soka. *Faliei almakiye laskatu zikiyok!* (Joareari almakia askatu zaiok!). “Cuerda que sujeta el badajo del cencerro”.
- Almazai, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Hazitarako zaldia, behorak estaltzeko erabiltzen dena. *Almazari* (I, 810; AN-l arr).

- Biorra giñakanien, ernaltzia beti Etxarriko almazai batengana ematen giñuneen!* (B ehorra geneukanean, ernaltzera beti Etxarriko alm azagi batengana eram aten geninan!). “Caballo semental”.
- Almenize/-a** (Sak-erd) *iz.* Almaiz, mortairua. *Batxuiye txikitzeo ibiltzen ziyaabien lenoo etxeoandriek almenize!* (Baratxuria tx ikitzeo erabiltzen ziaten lehenago etxeoandreek almaiza!). “Almirez”.
- Alminte, -ie/-ia** (Sak-erd) *iz.* Aguazila, txinela, alm irantea. *Almiente* (I, 811; G-nav). (Irib. *Almirante* Barranca-Oroz B ete-lu). (Ond. 4; *almiente* o *alminte*). Arruazun *buzei. Gareti betien erriko aurrek almintiei ziriketzen ibiltzen giñubaan!* (Garai batean herri ko haurrak alminteari zirikatzen ibiltzen genituan!). “Alguacil”.
- Almute** (Ir, Urd) (ikus **amute**)
- Alobi** (Lak) (ikus **alubi**)
- Alooi** (Arb, Lizgb, Erg) (ikus **alubi**)
- Alper, -rra** (Sak-erd) *I. izond.* Alferra, lanerako gogorik ez duena. (I, 787; V, G, AN). Urdiainen *alfer. Zuen aldemenoi alper txar bat besteik eztek!* (Zuen al damen hori al fer txar bat besterik ez duk!). “Vago”. *2.* Lurra lautzeko zilin droa. “Ro dillo para aplanar el terreno”.
- Alperkei, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Alferkeria. *Alperkeria* (I, 796; V, G). Urdi ainen *alferkei. Ezuezie iyua alperkeyaaki!* (Ez zoazte inora alferkeriarekin!). “Vagancia”.
- Alperrik** (Sak-erd) *adond.* Alferrik. (I, 792; V, G ap. A). Urdiainen *alferrik. Alperrik ai yeiz!* (Alferrik ari haiz!). “En vano, inútilmente”.
- Alpeta** (Lak) *iz.* Arnasestua. *Lasterka torri neiz ta nao alpetaaki.* (Lasterka etorri nai z et a nago alpetarekin). “Sofoco”.
- Alta** (Sak) *iz.* Txakurraren eta katuaren araldia. Unanun *obia. Egun batzuk yaamaten zittuk altan guu txakurrek!* (Egun bat zuk eram aten di z kik altan gure txakurrak!). “C elo de l a perra y de la gata”.
- Alto, -ue/-ua** (Sak) *izond.* Garaia, altu a. *Bei altue doola zuen mutikuo!* (Bai altua dagoel a zuen m utiko hori!). “Alto”.
- Altsei, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Ganadua orokorrean zaintzen duen pert sona. *Altsai* (I, 824; G-nav). (Ond. 4; *altsai: merino, cui dator de ganado en general.* *Iturgoyen aldia fan dek altsei!* (Iturgoien al dera joan duk altsai!). “Pastor, persona que cuida del ganado en general”.
- Altura/-a** (Sak) *iz.* Garaiera, altu era. *Altura* (I, 827). *Eztikok alture aundiik!* (Ez zeukak altuera handirik!). “Altura”.
- Altxerri, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Mendi eta basoetako ardi en abaro leketan gelditzen den ardi kaka, bai na haut s bihurtua edo l urrarekin nahasia. (I, 835; G-goi-nav). (Ond. 4). (Iri b. *Alchirria* Añarbe-Lizarraldea-Ameskoa Behea-Zaraitzu-Agoitz-Erroibar-Urraul Goi en, *galchirria* Artaxona). *Lubierriko kueba altxerris beteik zio!* (Lubierriko koba al txerriz beterik zegok!). “Estiércol de oveja mezclado con la tierra de l os lugares donde se cobijan las ovejas del sol”.
- Altz, -a** (orok) *iz.* Altza, zu haitz mota. *Alnus glutinosa.* (I, 836; V, G, AN). (Izag. 50; al tz bat zuk). *Altzak eztikok biyotzik! Altza sugille latza!* (Altzak ez zeukak bi hotzik! Al tza sugi le latza!). “Aliso”.
- Altzo, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Magala, arrim ua. (I, 838). *Amaan altzuen zio! beti!* (Amaren altzoan zegok bet i!). “Regazo, arrimo, vera”.
- Alu, -be/-ba** *I.* (Sak) *izond.* Tentela, tuntuna. (I, 841; V-m-gip, G, AN,

- BN-baig). Urdi ainen kontsonante epentetikorik gabe. *Ago ixilik aluboi!* (Hago isilik alu hori!). “Tonto, bobo”.
2. (Arr, Lak, Arb) iz. Alua, emakumezkoen sexu organoa. “Vulva, coño”.
- Alubi, -ye** (Sak-erd) iz. Babarruna. Lakuntzan *alobi*. Ergoienan, Arbi zun eta Li zarragabengoan *alooya*. (Izag., 67; *indiyabaik ezpazoon etzon emen ezére jateko*). *Iddebiyurraaki jotzen ttugu alubiyek!* (Idebihurrekin jotzen ditugu alubiak!). “Alubia”.
- ALUBI-MAKIL**: Babarrunei eta lekei eusteko m akilak, u rritz landareetatik moztutakoak. Arbi zun *aloi-makil*. *Aurten alubi-makil berriek bier zittubau!* (Aurten alubi-makil berri ak behar di zkiagu!). “Pal os para (que trepen) las alubias”.
- ALUBI TTOPOR**: Babarrun bel tza. *Urdeye ta tripotaaki prestatzen ttu alubi ttoporrak!* (Urdai eta tripotarekin p restatzen d itu alu bi toporrak!). “Alubia negra”.
- ALOI SANTOÑA**: Arbizun esaten diote horrela babarrun gorri xka et a pintadunari. “Alubia pinta y rojiza en Arbizu”.
- Alukei, -ye/-ya** (Sak) iz. Alukeria, tontakeria. *Alukeria* (I, 841; V ap. A). *Alukeyek besteik ez ttubie eitten!* (Alukeriak besterik ez dituzte egiten!). “Tontería”.
- Ama** (orok) iz. Ama. (I, 841). *Eztiok ama bezelakoik!* (Ez zegok ama bezalakorik!). “Madre”.
- Amabi** (orok) *zenb.* Hamabi. (I, 846). *Amabiyek artio utzi ziebiek etxien!* Hamabiak artio utzi zidatek etxean!). “Doce”.
- Amabirjin** (Ir, Urd) (ikus **amerjin**)
- Amabost** (orok) *zenb.* Hamabost. (I, 853; V, G, AN, R-is). *Amabosten bat izenko ittuben, geyoo ez!* (Hamabosten bat i zango hi tuen, gehiago ez!). “Quince”.
- Ama(g)ier** (Bur) (ikus **amaiarreba**)
- Amagutxi** (Uh, Ir) (ikus **amajunteko**)
- Amaiarreba** (Sak-erd) iz. Amaginarreba. *Amagiarreba* (I, 856; G, L y AN (-g-en gral. perdida), Ae (-g- perdida), R (-g- vacilante), Sal (*amagiarba*)). Urdiainen *amaier*. (Ond., 4; *amagiar*). (Izag. 50; *amagier batzuk* ‘unas suegras’). *Ezkondu ta beleixe il zikiebaan amaiarreba!* (Ezkondu et a berehalaxe hi l zitzaidaan amaginarreba!). “Suegra”.
- Amaika** (Bur) (ikus **ameika**)
- Amaikana** (Bur) iz. Trontza m ota. B Sn horrela jaso dut e: “... hortz ezberdinak dituen”. Agian ‘amerikana’ tik dat or. “Ti po de tronizador”.
- Amairu** (Bur) (ikus **ameiru**)
- Amajunteko, -ue/-ua** (Sak-erd) iz. Amabesoetakoa, am abi-txia, amapontekoa. Uhart en et a Irañet an *amagutxi*. Li zarragan *amapunteko*. (Izag. 50; *amapuntaku* ‘la madrina’ de bautismo). *Bee besotakue niok, bia dek nee amajuntekue!* (Bere besotakoa nauk, bera duk nire amapontekoa!). *Amafunteko* ere entzun daiteke. “Madrina”.
- Amalatei, -ye** (Lak) iz. San Miguel santua Aralartik herrira etortzen denean egiten den el izkizun berezi a. “Función rel igiosa especi al del dí a que San Miguel baja de Aralar”.
- Amalau** (orok) *zenb.* Hamalau. (I, 872). *Amalau atso tronpeta jotzen ziyuezebabien!* (Hamalau atso tronpeta jotzen zihoazean!). “Catorce”.
- Amandre** (Ol, Urd, Bak) (ikus **amiñe**)
- Amapuntako** (Bur, Li z) (ikus **amajunteko**)
- Amar** (orok) *zenb.* Hamar. (I, 879). *Amarna ziyuezienien partidue utzi bierra uraittuebie!* (Hamarna zihoazenean partidua utzi behar eduki dute!). “Diez”.

- Amarjin** (Un) (ikus **amerjin**)
- Amarratz** (Ol) (ikus **amimoro**)
- Amarreko, -ue/-ua** (orok) *iz.* 1. Hamarrekoa. M us jokia zortzi hamarrekotara egiten da, eta hamarreko bakoitzak bost tantu ditu. (I, 889). *Lixtuo akaatzeko bost amarrekotaa jokatuko yau!* (Listoago akabatzeke bost hamarreko-tara jokatuko diagu!). “Conjunto de cinco tantos en el juego del mus”. 2. (Lizgb) Hamarrena, El izari zehin jauntxoari ordaintzen zitzaiona. “Diezmo”.
- Amarretako, -ue/-ua** (orok) *iz.* Gosari eta bazkariaren arteko otordua, hamarrak ingurukoa. (I, 891; V, G, AN, Ae). “Almuerzo”.
- Amasei** (orok) *zenb.* Hamasei. (I, 893). *Amasei zortziko beltzen luzera bazikobaan!* (Hamasei zortziko beltzen luzera bazeukaa!). “Dieciseis”.
- Amaun** (Alts) (ikus **amoma**)
- Amaxorro, -ue/-ua** (Sak-erd) *izond.* Amazalea. *Amazulo* ere erabiltzen da. “Enmadrado”.
- Amazazpi** (orok) *zenb.* Hamazazpi. (I, 901). *Amazazpiñe ziyuezebabien miñe artu zeenien!* (Hamazazpina zihozean min hartu zuenean!). “Diecisiete”.
- Amazulo, -ue/-ua** (Sak) *izond.* Amaren gonapean dagoena, amazalea. (I, 902; V, G, AN). *Amazulue eñe zio aspaldiyontan!* (Amazuloa egina zegoen aspaldian!). “Enmadrado”.
- Ameguna** (Urd) (ikus **amoma**)
- Ameika** (Sak-erd) *zenb.* Hamaika. Burundan *amaika*. “Once, numeral”.
- Ameiketako, -ue/-ua** (orok) *iz.* Hamaikakoa. “Almuerzo”.
- Ameiru** (Sak-erd) *zenb.* Hamahiru. (I, 866). Burundan *ameiru*. *Ameiru laun juntetuko gettuk afaltzia!* (Hamahiru lagunak juntatu gaituz afaltzera!). “Trece”.
- Amerjin, -ñe/-ña** (Sak-erd) *iz.* Amabirjina. B urutzapen sinkopatua: *amabirjin* > **amairjin* > **amarjin* > *amerjin*. Unanun *amarjin*. Irañetan *amabirjiñe*. “Virgen María”.
- Amesgeizto, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Amets gaiztoa. *Amesgaizto* (II, 14; AN-larr). *Gauz txarrik ez pensatu amesgeiztoik ez uraitzeko!* (Gauza txarrik ez pentsatu amets gaiztoik ez edukitzeko!). “Pesadilla”.
- Amestu** (orok) *ad.* Amets egin. (II, 6). *Eztikiyau guañiken ze amesten deken!* (Ez zekiagu oraindik zer amesten duan!). “Soñar”.
- Ametittu** (Sak-erd), **-tu** (Bur) *ad.* Onartu, admititu. *Kulpe guzie ametitzen doonak zikok!* (Kulpa guztia admititzen dionak zeukak!). “Admitir, aceptar”.
- Amets, -a** (orok) *iz.* Ametsa. (II, 8). *Ametsetan ibildu nok gau guzien bueltakan!* (Ametsetan ibili nahi nahi gau guztian bueltaka!). “Sueño”.
- AMETSETAKO ODOLKIYE:** (Etx, Liz) *esam.* Ametsetako odolkia. Gogoko pertsona edo gauza. Lizarragako esaera da, baina Etxarriko ‘Txokolatero’ etxeko alaba gazteenari jaso diot, honek bere amazalearen Klara Lakuntzaren izarragatarrari askotan entzun zidala gaineratu didalarik. Horrela esaten omen zuten aspaldian ikusi gabeko senide edo lagunaren bat etxean edo, besterik gabe, aurrean agertzen zenean: *A, gu ametsetako odolkiye!* (A, gure ametsetako odolkia!). Gogokoa izan behar zuen, nonbait, horrela agurtu utako pertsona, ez baina aita nolanahiko jakirik erabili metaforan eta, gainera, ametsetako estua haxe. Preziatua bezain eskuragarria zen zenbait garaitan odolkia eta, horrexegatik, seguru asko, jakituz hau erabili izan da. Bestalde, aipagarria da jakia adierazteko erabilitako burutzapena, ‘odolki’, ezen Sakana

erdialdean *tripota*, *tripotxa* eta *tripeki* baitira erabilienak. “Saludo dirigido a una persona a la que se tiene gran estima y no se ha visto durante largo tiempo”.

Ametz, -a (orok) *iz.* Ametza, zuhaitz mota. (II, 15). *Quercus pyrenaica*. *Iye eztek gelditzen ametzik basuen!* (Ia ez duk gel ditzen am etzik basoan!). “Quejigo”.

Amilkittu (Lak) *ad.* Amildu, l eku garai batetik erori. *Lakuntzeko pertza malkorreti beitti amilkittu zan da Uberteko alkatiei begiet atraa mentzion!* Lakuntzako pertza malkorretik behetik amilduzen eta Uharteko alkateari begibat atera omen zion!). “Despeñar(se)”.

Amimoro, -ue (Etx), **amimora** (Arb, Lizgb) *iz.* Armiarma. *Amiamau, amiamo* (II, 497; BN-arb-lab). (Ond. 14; *mirrimarrau*). (Izag., 52; *armimau*). Lakuntzan *armimosa*, Arruazun *imermau*, Uhartan *irmiarmario*, Irañetan *irmimau*, Urdiainen *imirrimau*, eta Olaztin *amarratza*. *Auriye eitten deenien uden, amimoro aundi betzuk sortzen ttuk!* (Euria egiten duenean udan, armiarma handibat zuk sortzen dituk!). “Araña”.

Amin, ñe/-ña (Sak-erd) *iz.* Amona, amandrea. *Amiña* (II, 23; G-nav, AN, Ae, Sal, R). (Izag. 50; *amina*). Bakaikun eta Olaztin *amandria*. “Abuela”.

-AMIN TXIKIYA: (Arb) *iz.* Arbi zuna *amin txikiya* inauterietako pertsonaia da. “Personaje del carnaval de Arbizu”.

-AMIÑAK KONTATU: (Liz) *ad.* Lizarragan, esaten digutenez, *amiñak kontatu* ‘potro jorran’ esamoldearen parekoa izango genuke, ‘am iñak’ alu inguruko ileak iratekeelarik. “Est ar sin hacer nada, tocándose el/la ...”.

Amointo (Bak) (ikus **amoto**)

Amoma (Etx, Li zgb, Arb, Lak) *iz.* Amarauna, armiarma egiten duen sarea. *Amauma* (I, 876; G-azp-goip. A). (Izag. 50; *amaun guziya* ‘toda la telaraña’). (Ond. 4; *amon*). Hiriberrin, Arruazun eta Irañetan *amume/a* eta Urdiainen *ameguna*. *Amomas beteik zikonau ganboikue!* (Amomaz beterik zeukanaguu ganbaragoikoa!). “Telaraña”.

Amore eman (Lizgb) *ad.per.* Amore eman, baita tresna edo gauzeekin ere. *Tenkorra izenaati, amore eman berkoik azkenien!* *Denboraan paseiyos biare, atorroorrek amore eman din!* (Tenkorra izanagatik, amore eman beharko dizkizkenean! Denboraren pasiaz bederen, atorroorrek amore eman din!). “Ceder”.

Amorratu (Urd) (ikus **amurretu**)

Amorratx, -a (Etx) *iz.* Belar mota. “Cierta hierba”.

Amorru (Lizgb) *I.* (ikus **amurreziyo**). *2. iz.* Txakurrek izaten duten gaixotasuna. *Kontus ibillaai txakurrorreki amorrua zikok eta!* (Kontuz ibili hadi txakur horrekin amorrua zeukak eta!). “Rabia, enfermedad del perro”.

Amoto, -ue/-ua (Sak-erd) *iz.* Zizimota, oso estimatua. Amanita caesarea. *Goringo* ere esaten zaio. *Ama eta o(i)nto* izan daitezke bere osagaiak, onddo guztiengaitik ageridena adierazteko. (Ond. 4; *amointo*: un hongo comestible). *Oso onak ttuk amotuek ensaladan jateko!* (Oso onak dituk amotoak entzaldan jateko!). “Amanita de los césares, oronja, seta muy apreciada”.

Amu, -be/-ba (Sak) *iz.* Landareen kimua. (II, 52; <Capullo AN-ulz>, <Botón, yema o renuevo vegetal Bertizarana>). (Irib. *amua* Bertizarana). Urdiainen kontsonante epentetikorik gabe. *Amube eiñik*

- zikobe faguok, beye guaño asko falta zikiyobiek ostue atiatzeko!* (Amua egiñik zeukat ek pago hauek, bai na oraino asko falta zai ek hostoa ateratzeko!). “Yema de las plantas”.
- Amukel** (Urd) (ikus **elurfits, fits**)
- Amuko, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Lihoarekin egindako hari a, *mulua* bai no fi nagoa. (II, 54; V, G, AN-larr). Iturm endin *amuku. Gelditzen zikiek amuko pixkaat!* (Gelditzen zai dak amuko pixka bat!). “Esto pilla, lino de buena calidad”.
- Amultsu, -be** (Etx) *izond.* Amoltsua, onginahiez eta maitasunez jokatzeko duen pertsona. “Noble, desprendido, obediente”.
- Amume** (Ir, Hir) (ikus **amoma**)
- Amurraazi** (Sak-erd) *ad.* Amorrarazi. *Amorrazi* (II, 46). (Ond. 4). Lizarragabengoan *amorraazi. Erabat amurraziik nakazubie!* (Erabat amorrarazirik naukazu!). “Hacer de rabiar, enfadar”.
- Amurrei, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Amuarraina. *Amurrai(n)* (II, 53; V, G, AN-mer, L). *Azkeneko amurreyek Zurkilluen arrapatu nittuben!* (Azkeneko amuarrainak Zurkiloan harrapatu nituen!). “Trucha”.
- Amurretzu** (Etx, Li zgb) *ad.* Amorratu, gehiegi zaitu, porrokatu. *Amurratu* (II, 48). Urdiainen *amorratu*. (Ond. 4). *Ni Retegizale amurretube niok!* (Ni Retegizale amorratua nauk!). “Rabiar, enganarse”.
- Amurreziyo, ue** (Etx) *iz.* Amorratioa, haserre al dia. *Amurrazio* (II, 49). Lizarragabengoan *amorrue* eta Arbizun *amurraziya. Amurreziyo ederraaki fan da!* (Amorratio ederrarekin joan da!). “Rabia, enfado”.
- Amute, -ie/-ia** (Sak) *iz.* Almute, kapazitate neurria. *Almute* (I, 812; Gnav, AN, Sal). (Ond. 4; *amuta*). Irañetan eta Urdi ainen *almute,* Lakuntzan *almote. Meezi ezteen astuei, bi amute zandale!* (Merezi ez duen astoari, bi almude zandale!). “Almud, medida de capacidad”.
- Amuztu** (Etx) *ad.* Kamustu, koskatu. Gehiago erabiltzen da *akeztu*. “Desafilar, mellar”.
- An** I. (orok) *adond.* Han. *Or, an, emen, nunei ikusten ttuk agin plantak!* (Hor, han, hemen, nonahi ikusten dituk agin plantak!). “Allí”. 2. (Urd) *iz.* (ikus **aran**)
- Anai** (Urd) (ikus **anei**)
- Anda(i)tz** (Bur, Urritz) (ikus **endeitz**)
- Andamiyo, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* Aldamia. Urdi ainen *aldamaio. Andamiyoti bota ta elbarrituik gelditu auben!* (Aldamiotik bota eta elbarriturik gelditu huen!). “Andamio”.
- Andarra** (Urd) (ikus **anderrei**)
- Andeitz** (Ir) (ikus **endeitz**)
- Anderrei, -ye** (Etx) *iz.* Papadain guruko bigunkia. *Andarra* (II, 72; <Lechecillas de cabrito, carnero, etc., anderraiak> Aq 120). Urdi ainen *andarra*. “Lechezuelas”.
- Andragei** (Bur) (ikus **andregi**)
- Andre, -ie/-ia** (Sak) *iz.* Anderea, emakumea. (II, 101; G, AN, L, BN, S). (Izag. 50; *iru anra*). Uhartan eta Irañetan *andriye. Zuen andrieki ein yau topo Iruñen!* (Zuen andreeki negin ditugu Iruñean!). “Señora, mujer”.
- Andre(g)i, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Andregia, neskalaguna. *Andregai* (II, 110; V, G, AN). Arbizun eta Lizarragabengoan *andreei*. Urdiainen *andragai*. (Izag., 50; *andrageiya. Eztikok andregiik guaño!* (Ez zeukak andregairik oraino!). “Novia”.
- Andrekunde, -ie** (Etx) *iz.* Inauterietan emakumeen afaria eta jaia. *Asi ttuk beixe andrekundie zelebratzen!* (Hasi dituk berri zere andrekundea

- ospatzen!). “Dí a de carnaval , festejado por mujeres”.
- Andremai, -ye** (Etx) *iz.* Zugarretako ermitari esaten zaio horrela. Andre Mariaren omenez dago, gaur egun, ermita. *Andre Maria* (II, 107). “Ermita de Zugarreta”.
- Anei, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Anaia, bai mutila nola neskarentzat. *Aneia* (II, 64; BN). Urdiainen *anai*. *Zuen etxien aneye ez beste guzietan neskatuak!* (Zuen etxean, anaia ez beste guzietan neskatuak!). “Hermano”.
- ANEI-ARREBAK: “Hermanos, -as”.
- ANEI-TXIKIYE: Pluralean bizkarkin esanahia hartzen du eta, bestela, zakilari ere horrela esaten zaio. “En plural, parásito. Pene”.
- Anelaka** (Arb) *iz.* Haur jokoa, estaltzera ibiltzea. “Juego infantil, al escondite”.
- Angati** (Etx) (ikus *aa(n)gati(k)*).
- Angeil** (Do) (ikus *aundizorri*)
- Angiloi** (Bak) (ikus *txiñel*)
- Anime/-a** (Sak) *iz.* Anima, izp iritua. *Anima* (II, 450; V-gi p, G, AN-ulzilzarb-olza). (Izag., 51; *arima gutxi*). *Purgatoiyo animendako ai da guai errezatzen!* (Purgatorioko arimendako ari da orain errezatzen!). “Ánima, espíritu, alma”.
- Animeli, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Animalia, gizakia edo landarea ez den izaki bizia. Urdiainen *animali, -a*. “Animal”.
- Animetu** (Sak) *ad.* Animatu, bul tzatu. *Giok animetu zibau pilotan asteko!* (Gerok animatu zioagu pilotan hasteko!). “Animar, aficionar”.
- Anju(bek) ein** (Sak) *ad.* Hitzak esaten hasi baino lehenago, haurrari eskatzen zaizkion ‘azalpenak’. *Asiik zio anjubek eitten zuen aurre?* (Hasirik zegok anjuak egiten zuen haurra?). “Expresión de los bebés antes de articular palabras”.
- Anka** (orok) *iz.* Hanka, zangoa, berna. (II, 130; V, G, B, AN). *Ankazikin pillotai ona yauben!* (Hankazikin pilotari ona huen!). “Pierna, pie”.
- ANKAK ARIN: (Etx) *esam.* Alde hemendik! *Bayueke emendi anak arin!* (Bahoake hemendik hankak arin!). “¡Véte!, ¡Iros de aquí!”.
- ANKA EIN: (Sak) *ad.* Hanka egina, ihes egina, alde egina. (II, 132; V, G, AN-larr). *Gu allatziako anka ein berko ye, bestela ...!* (Gu ailegatzerako hanka egina beharko diate, bestela ...!). “Irse, escaparse”.
- ANKA EMENDI: (Sak) *esam.* Alde hemendik! “¡Véte!, ¡Iros!”.
- ANKAS GUA!: (Sak-erd) *adond.* Hankaz gora. (II, 134). *Platano azal batekin irixtetu ta an fan dek ankas gua!* (Platano azal batekin irrist egina eta han joan duk hankaz gora!). “Patas arriba”.
- ANKA SARTU: (orok) *ad.* “Equivocarse”.
- Anka-bakar, -rra** 1. (Sak) izond. Hanka bakarra. “Persona de una sola pierna”. 2. (Etx) *iz.* Landare bat enizena. “Cierta planta”.
- Ankabate, -ie** (Etx) *iz.* Hankabetea. *Mutikuoi trebe dek itzotzie zumer ortaa lau ankabatien.* (Mutiko hori trebe duk igotzea zumar horretara lau hankabatean). *Ankapatien* ere entzun daiteke. “Zancada”.
- Ankagein, -ñe/-ña** (Sak) *iz.* Hanka gaina. “Empeine”.
- Ankagiltza** (Alts) (ikus *ankakoxkor*)
- Ankakoxkor, -rra** (Sak-erd) *iz.* Orkatila. (II, 132; G-nav, ‘tobillo’). (Izag., 50; *anka-giltzi* ‘la articulación del tobillo’). *Ankakoxkorra autsi dik!* (Hanka kozkorra hautsi dik!). Bheinean Et xarrin, aiton bat ere ez azaldu ondoren, horrelakoa bota zuen: *Ba! Pixe anakoxkorretaa eskapatzen asiik eta!* (Ba! Txiza hankakozkorretara eskapatzen hasirik eta!). “Tobillo”.

- Ankaluze, -ie/-ia** (orok) *izond.* Hankaluzea. “De piernas largas, zanquilargo”.
- Ankamakur, -rre/-rra** (Sak) *izond.* Hankak okerturik di tuenari esat en zaio. (II, 133; ‘cojo’). *Mutiko ankamakur bet izenduek arriye bota deena!* (Mutiko hankam akur bat izandu duk harri a bota duena!). “Que tiene los pies torcidos, tuercebotas”.
- Ankame, -ie/-ia** (Sak) *izond.* 1. Pertsona mehea, pisu gutxikoa. (II, 133; ... Significa, de un modo más general, ‘persona o cosa de piernas delgadas’; tiene tbn., como adj., el significado de ‘débil’). *Ankame xinpliat besteik eztek!* (Hankamehe simple bat besterik ez duk!). “Persona delgada”. 2. Ziza mota, hanka mehea duena. *Hankamehe* (II, 133; ‘*Laccaria Amethystina*, Etxarri-Aranazen *anka mea*, *Satr UrdSet* 327 ...). (Ond. 4; ... un hongo de pie delgado). *Zizai bet opatu yet, beye ankames beteik zio!* (Zizari bat topatu diat, baina hankamehez beterik zegok!). “Seta de tallo muy delgado”.
- Ankamotz** (Sak) *adond.* Zerbait falta zaiolarik. Osatugabea, iristen ez dela. *Asko seyetu bagaa dee, gu asnuek ankamotz gelditu ttuk!* (Asko saiatu bagara ere, gure asm oak ankam otz gelditu dituk!). “Escaso, incompleto”.
- Ankarte** (Urd) (ikus **izterpe**)
- Ankatako** (Alts, Urd) (ikus **oñetako**)
- Ankazabal, -a** (Etx) *izond.* Hankazabal, hankoker. “Patizambo”.
- Ankazpi, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Hanka azpia. “Suela del pie”.
-ANKAZPIEN IBILI: (Urd) *ad.per.* Menpean hartu, ibili. “Dominar, tener dominado”.
- Ankustan** (Urd) (ikus **oñutsetan**)
- Ankutsik** (Sak) *adond.* Hanka hutsik, oin hutsik, oin hut setan. (Izag. 50; *ankutsin jaitxi ginduben bide puskaat, ...*). (Ikus **oñutsetan**). “Descalzo, con los pies desnudos”.
- Anpuztu** (Lizgb) *ad.* Haize edo janariaz puztu. *Festoiten erabat anpuztuik akaatu ñet!* (Festa hauetan erabat anpuzturik akabatu di nat!). “Infl ar, hincharse”.
- Anra** (Alts) (ikus **andre**)
- Ansasia** (Urd) (ikus **arantza**)
- Anteju, -be/b(u)a** (Sak-erd) *iz.* Betaurrekoa, ant iojoa. Lakuntzan *antieju. Noiz jar duuzkizubie antejubek?* (Noiz jarri di zkizute antiojoak?). “Gafas, anteojos”.
- Antemen** (Arr, Lak) *adond.* Han eta hemen, joan norabait eta berehal a etorri. Berehalaxe. “Enseguí da, al momento”.
- Antuxa** (Alts, Urd) (ikus **atije**)
- Antxi(txi)ken** (Etx) *adond.* Saltoka, presaka. *Antxintxika* (II, 157; V-gi p, G-azp). Urdi ainen *antxintxikan. An fan dek antxiken zuek entiatziako!* (Han joan duk ant xikan zuek enteratzerako!). “De prisa, a saltos, dando brincos, ni corriendo ni andando”.
- Antxintxikan** (Urd) (ikus **antxi(txi)ken**)
- Antxumak (ata)** (Urd) (ikus **antxumeki**)
- Antxume, -ie/-ia** (orok) *iz.* 1. Ahuntz kumea. (II, 159; V, G, AN-ulz-mer, Ae, Sal, R). Uharten *aintxume. Afaltzeko antxumie zikonau!* (Afaltzeko ahuntz kumea zeukanagu!). “Cabrito”. 2. (Do) (ikus **antxumeki**)
- Antxumeki, -ye/-ya** *iz.* 1. (orok) Ahuntz kumearen haragia. (II, 160; Lar, H). “Carne de cabrito”. 2. **-ye** (Etx) Zainetan gertatzen diren handitzeak, hanketan gehienbat, sut ondoan gehiegi berotu di relako, esate baterako. *Antxumekiyek atia zizkiek eta ezin nok Meyetzia fan!* (Antxumekiak atera zaizkidak eta ezin nauk Maiatzera joan!). Dorraoan *antxumiek*, Urdiainen *antxumak (ata)*. “Inflamaciones en las venas, sobre todo en los pies”.

Antxur (Ir) (ikus **intxor**)

Antz, -a (orok) *I. iz.* Antza, itxura berdina. (II, 160-162; V, G, AN-araq). *Eztakak ez, aittaaan antzik!* (Ez daukak ez, aitarean antzarik!). “Parecido”. 2. *posp.* Antzean, ba-... bezala, nahiko. *Arro antza daille azkenontan!* (Harro antzean dabil azken honetan!). “Bastante, como si ...”

Antza eman (Sak) *ad.* Jakin, ezagut u, asmatu. Arruazun *igerri.* Horrela ageri da jaso (SAT, 30): “*Sube beño gorriyo geldituko nitzan, igerri nun geizki esan nula, beño esana esanik zion*”). *Antzeman* (II, 173; G ap. A). *Guañik ez dook antza eman?* (Oraindik ez diok antza eman?). “Llegar a saber, conocer, acertar”.

Antzarka (Arr) *adond.* Gehiegi jateagatik goraka egiten duenean. *Lertu artio jan diat ta antzarka nion!* (Lehertu arte jan diat eta antzarka nagon!). “A punto de vomitar”.

Antzu (Bur, Lizgb) (ikus **auntzu**)

Anularun-famularun (Etx) *adond.* Nora joan ez dakiela, ardurarik gabe. *An ibilko zan anularun-famularun!* (Han ibiliko zen anularun-famularun!). “Sin destino, sin fundamento”.

Añarri, -ye/ya (Etx, Li zgb) *iz.* Katu eta piztien garraxi m indua. Pertsonen kasuan ere erabiltzen da. *Zepue arrastakan, an fan dek añarriken basakatube!* (Zepoa herrest an, han joan duk ainarrika basakatua!). “Grito de dolor, fundamentalmente de gatos y fieras”.

Año, -ue/-ua (Sak) *iz.* Gariak eta artoak izaten dut en gai xotasuna. *Ustilago maydis.* Hauts bel tz bat en m odukoa jartzen zaie. *Aino* (XI, 211; *año* G-goi-to-nav, AN-ol za; *año* Lar, Añ, Lcq 183, H). B urundan pal atalizatu gabe. (Izag. 48; *aino gutxi uka* ‘tiene poco t izón’). *Aurtengo gariyek añue zikok franko! Año urtie, arto urtie!* (Aurtengo gariak ‘año’-a zeukak

frango! ‘Año’ urt ea, art o urt ea!). “Enfermedad del trigo y maíz”.

Apaju, -be/-ba (Sak) *izond.* Pertsona bihurria, trastoa, aparejoa. (Irib. *aparejo* Erribera-Iruña-Lizarralde). *Apaju ederra ago i eiñik!* (Apareju ederra hago hi egi nik!). “Travi eso, persona movida, inquieta”.

Apaindu (Urd) (ikus **apeinddu**)

Apaiz (Alts) (ikus **apez**)

Apal, -a (orok) *I. izond.* Umila, x umea, apala. (II, 236; V, AN, B, R). “Humilde, callado”. 2. *iz.* Apala, balda. (II, 239; V-m-gip, G). *Utsik ziek etxeko apal geyenak!* (Hutsik zeudek et xeko apal gehienak!). “Estantería”.

Apapax (Sak) *adond.* Haur hi zkuntzan paseatzera, kalera irtetea esan nahi du. *Apapa* (II, 245; ... Cf. <Irib> *VocNav:* ‘Apapas, en el lenguaje infantil ‘a pasear’ (Urraul Alto). *Aitatxo, guazen apapax!* (Aitatxo, goazen apapax!). “De paseo, a dar una vuelta”.

(A)papox (Sak) *part.* Akabo. Zerbai t bukatu edo norbai t joan del a adierazteko, haur hizkuntzan. *Apapox aittune, fan ein da!* (Apapox ai tona, joan egin da!). “Se acabó, se fue”.

Apar, -rra (Sak-erd) *iz.* Bitsa, aparra. (II, 245; V-m, G, AN, B). Bakaikun hasi eta B urunda osoan *pitsa* erabiltzen dute (Izag., 79; *pits*). *Agoti aparra daayola fan dek!* (Ahotik aparra dariola joan duk!). “Espuma”.

A(I)parneka (Etx, Urd) *iz.* Ziza m ota jangarria. Bere jatorria latinean izan dezake, ondoren m etatesia jasan duelarik: (*gallum perna galamperna* > *alparneka. Lepiota procera*. “Seta comestible, galamperna”.

Apartatu (Sak) *ad.* Banandu, aldendu. (II, 250). *Mattiñen guresuek apartatu ein ttun!* (Mattinen gurasoak apartatu egin ditun!). “Separar(se)”.

Aparte (Sak) *I. adond.* Urruti, urrun. *Erritti aparte bizi ttuk!* (Herritik

- aparte bi zi di tuk!). (II, 248). “Lejos, aparte”.
- APARTE BEE**: *esam*. Aparte gabe. *Beti kanpoko gauzek yakusten duuzkigubie, beye eztakau lanbide makala aparte bee!* (Beti kanpoko gauzek erakust en di gute, baina ez daukagu lanbide m akala apart e gabe!). “Sin ir más lejos”.
2. *posp*. Izan ezik, gainera, esaldiaren baiezktotasuna e do ezezkotasunaren arabera. (II, 249). *Zutas aparte eztaki iyorezek! Mextrus aparte idazlie de ba emen dek!* (Zutaz aparte ez daki inork ere ez! Maistruaz aparte idazlea ere ba omen duk!). “Excepto, adem ás de”.
- Aparteko, -ue/-ua** (Sak) *izond*. Apartekoa, berezia, harrigarria. (II, 252). *Eziyaan aparteko gauzik esan!* (Ez zian aparteko gauzarik esan!). “Excepcional, especial”.
- Apatamuxu, -ba** (Arr) *iz*. Maitaleen zirri eta musuak. “Caricia de enamorado”.
- Apats** (Arb) (ikus **epats**)
- Apatxin** (Sak-erd) *adond*. Eserita, haur hizkuntzan. ‘Apatx egi n’-etik seguru aski. *Apatx egin* (II, 253; V-arr-gip). *Ze aungi zaudien denok apatxin, e?* (Zer ongi zaudet en denok apatxin, eh?). “Sentado”.
- Apeinddu** (Etx, Li zgb) *ad*. Konpondu, atondu, apai ndu. *Apaindu* (II, 219-220). Urdi ainen *apaindu*. Gehienetan zentzu figuratuan erabiltzen da. *Arrapatzen autenien apeindduko aut!* (Harrapatzen haudanean apai nduko haut!). “Arreglar, componer, apañar”.
- Apez, -a** (orok) *iz*. Abadea, erretorea, apaiza. (II, 225; G [?], AN, B, BN, Ae, Sal, R). (Izag. 51; bi apaiz). Bakaikun et a Urdi ainen *apiza*. ... *Arrontzak zetako? Apezai emateeko!* ... (... arraultzak zertarako? Apaizari emateko! ...; Etxarriko kantu edo jostagarria: *Xegundilla kuxkur!*). “Cura”.
- Apezetxe, -ie/-ia** (Sak) *iz*. Apaizaren etxea. (Izag. 51; apaizetxi ‘la casa cural’). “Casa del cura”.
- Apeztxori, -ye** (Etx) *iz*. Buztanikara. (II, 231; G-nav, AN, L-ain, BN-baig, Sal). Arbi zun *ipurtxuiya*. Urdiainen *apiztxoi*. (Ond., 4; *apizburubeltx*). *Motacilla alba*. “Pájaro blanquinegro, aguzanieves”.
- Apietu** (Etx) *ad*. Habetu, eu skarritu. *Aungi apietu ezubie borda?* (Ongi habetu duzue borda?). “Apunt alar, apoyarse en algo”.
- Api(i)bil, -lle/-lla** (Sak.-erd) *iz*. Apirila, laugarren hi labetea. *Apiribil* (II, 262; G-nav, AN-araq). Burundan palatalizatu gabe. (Ond. 4; *apiribil*). Lakuntza et a Uhart en *apirilla*, eta Arruazun et a Li zarragabengoan *apribilla*. *Apiibil, biribil, urdiek urdeteiyen gosiek il!* (Apiril, b iribil, urdeak urdet egian goseak hill; Etxarriko esaera zaharra). “Abril”.
- Apike/-a** (Sak) *part*. Dirudienez, diotenez, esaten dutenez. Urdiainen *apiki*. *Apike ez deen ezee ikesi aunbeste urtetan!* (Apika ez duen ezer ere ikasi hainbeste urt etan!). “Por lo visto, según dicen, por lo que parece”.
- Apio ein** (Etx) *ad*. Uretan murgildu, burua eta guzt i, noi zbehinka ageri delarik. Norberak bere buruari zein beste bati egin diezaioke. *Apeu* (II, 258; S; ..., *apego, apio*. ... Señuelo, reclamo). *An yonduauben bos minuto apio eitten!* (Han egondu huen bost minutu apio egiten!). “Aguadilla, su mergir la cabeza en el agua, estar a punto de ahogarse m etiendo y sacando la cabeza del agua”.
- Apiril** (Uh, Lak) (ikus **api(i)bil**)
- Apiyo, -ue** (Etx) *iz*. Erdiko edo oinarrizko gapirioa. “Madera central de la estructura de la casa o edificación”.
- Apiz** (Urd, Bak) (ikus **apez**)
- Apo** (Alts, Urd) (ikus **apote**)

- Apo-apo ein** (Etx) *ad.* ‘Guapo’-tik dat or seguru asko. Haur hi zkontzan erabiltzen da. *Ez jo, ein apo-apo!* “Acariciar, en lenguaje infantil”.
- Apopi(l)lo, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Apopilo, ‘patrona’ n dagoen pertsona. B ere ez duen fam ilian b izi d ena, normalean diru edo zerbi tzu bat en t ruke. Burundan palatalizatu gabe. Arruazun horrela jaso dut e (SAT, 28): “...an zoen apopilluei bi pezta kenduta konprak ettea ...”. *Garei betien normala izeten auben apopilo yotia, beya, gaur egun arraro izeten dek!* (Garai batean norm ala izaten huen apopilo egot ea, bai na, gaur egun arraro izaten duk!). “Huésped (de pago)”.
- Apote, -ie/-ia** (Sak) *iz.* Ordotsa, aketza. Txerri em eak estaltzeko erabiltzen den t xerri arra. (II, 270; V, G-to). Urdiainen *apo*. (Izag. 51; *apo batzuk*). *Txerriye apotiengana yaaman diau!* (Txerria apotearengana eraman dugu!). “Verraco, cerdo semental”.
- Apotesai, -ye** (Etx) *iz.* Apotearen lana ordaintzeko kopurua, apot esaria. *Apotesaye paatzie aztu zikieguk!* (Apotesaria pagatzea ahaztu zaiguk!). “Tasa del verraco”.
- Aprobetxategi, -ye/-ya** (orok) *izond.* Edozein aukera bere al de egiteko erabiltzen duen pertsona. (Irib. Iruña-Mendialdea). *Kontus oiki, aprobetxategi galantak ttuk eta!* (Kontuz horiekin, aprobetxategi galantak dituk eta!). “Oportunista, aprovechado”.
- Aprobetxatu** (Sak-erd) *ad.* Zerbaitez baliatu, probetxatu, probet xua at era. (II, 272). “Aprovechar”.
- Apropos** (Sak) *I. adond.* Nahita, berariaz. (II, 272; V-gi p, G). (Irib. Mendialdea). *Apropos esan yet!* (Apropos esan di at!). “A propósito, adrede, aposta”. 2. **-a izond.** Egokia. *Aproposki* (II, 273; (Urt) a propósi to, adecuadamente). *Eztek izendu batee* *aproposa esan dekena!* (Ez duk i zan bat ere aproposa esan duana!). “Adecuado”.
- Apur, -rre/-rra** (Sak) *iz.* Ogi zati txikiak, mahai gai nean gel ditzen direnak, esaterako. (II, 275; V, G, AN, L, BN, R). (Irib. *Apurra* Erronkari-Agoitz, *papurres* Añorbe, *tapurras* Aezkoa-Iruña-Iruñerria-Mendialdea). *A, ze ixuuye ein deken ogi apurreki!* (A, zer i suria egi n duan ogi apurrekin!). “Migas de pan”.
- Apustu, -be/-ba** (Sak) *iz.* Apostua. (II, 283; G, AN-larr). *Aizkora apustube zioke iyendien!* (Aizkora apostua zegok igandean!). “Apuesta”.
- Apustu ein** (Sak-erd) *ad.* Apostu eg in, ziurtatu, baieztatu. (II, 283). Urdiainen *apustu in. Apustu einko nauke zuk baziñekiyela!* (Apustu egingo nuke zuk bazenekiela!). “Apostar, afirmar, asegurar”.
- 1.Ar,-rra** (orok) *iz.* Arra, em earen antonimoa. (II, 284). “Macho”.
- 2.Ar,-rra** *Iz. I.* Harra. (II, 285). *Gaztazarroi aragiyaaki zioke, arres beteik!* (Gaztazar hori haragiarekin zegok, harrez beterik!). “Gusano”.
-ARRADUN: Harra duena. *Lengo zarraan esanes, gaztazar obeena arradune dek!* (Lehengo zaharren esanez, gaztazar hoberena harduna duk!). “Agusanado”.
2. Buru gaixotasuna edo gabezia. *Oik bazikobiek arraan bat buuben!* (Horiek bazeukatek harraren bat buruan!). “Tara m ental”. 3. Asmo gaiztoa. *Ikusko zoon, ba, ze ar geiztue ekartzen zeen bubaartan gizon arrek!* (Ikusiko zi on, bada, zer har gai ztoa ekartzen zuen buru hartan gizon hark!). “(Mala) intención”.
- Ara(tx)** (Sak) *part.* Harridura adierazteko partikula. *Ara* (II, 289). (Iri b. *ará* Zangotzako Sada). Urdi ainen *atx!*. *Aratx, zein etor dan!* (Aratx, zein etorri den!). “¡Mira!, ¡Oh!”.

- Aragi, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Haragia, okela. (II, 301; V, G, AN, B, Ae, Sal, R, S). *Arreye beño gustoroo jaten yau aragiye!* (Arraina bai no gustorago jaten diagu haragia!). “Carne”.
- Arainaun** (Alts) (ikus **yaniaun**)
- Arainaun-etziti** (Alts) (ikus **yaniauntzitti**)
- Araitz** (Alts) (ikus **aritz**)
- Araizdi** (Alts, Urd) (ikus **arizdei**)
- Aran, -a** (Etx) *iz.* Basarana. (II, 317). *Aran urte, elur urte!* (Etxarriko esaera). Arbizun *maldaana*, Urdiainen *an, -a*. “Endrina”.
- Arantzaz** (orok) *iz.* Aranak edo basaranak ematen di tuen zu-hai xka. (II, 320). Urdiainen *ansasia*. (Ond. 4). *Prunus spinosa*. *Etxarriko dermiyue, garai betien, arantzas josiik ziobaan!* (Etxarriko dermioa, garai batean, arantzaz josirik zegoan!). “Endrino”.
- Araro** (Alts) (ikus **adaro**)
- Arasa** (Bur) (ikus **aasa**)
- Arbalda** (Etx) *iz.* Astoaren gainean jartzen den egitura, bertan egurrak edo beste horrelako zama garraiatzeko. *Albardon* (I, 635; B N, ‘montura de caballos’). “Estructura o montura que se coloca encima del burro para transportar leña u otro tipo de carga”.
- Arbaldi, -ya** (Lizgb, Arb, Un) *iz.* Eltze edo lapikoen estalkia, “tapa”. *Albardi* ere entzun daiteke Lizarragabengoan. *Arbalde* (II, 345-6; <Sal), cobertera de pucheros. *Arbaldearen ansara*, el asa de la cobertera> A. Cf. *Ees* 1930, 8: <Lapi ko-tapa = *Arbaldi* [en Arbizu]. “Tapa de cacerolas o pucheros, tapadera”.
- Arbazu** (Sak) *iz.* Arruazu herria. “Localidad de Arruazu”.
- Arbera** (Sak-erd) *iz.* Oso gogorra ez den harria, lantzeko erraza. (II, 349; V, G). “Piedra arenisca”.
- Arbi, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Arbia, neguko laboreea. (II, 349). *Etxarrin arbiyai nabue esaten dakiyo gaur egun!* (Etxarrin arbiari ‘nabo’-a esaten zaio gaur egun!). “Nabo”.
- Arbitze** (Lizgb, Arb) (ikus **nabotze**)
- Arbol, -a** (orok) *iz.* Zuhaitza, arbola. (II, 352; V, G, AN, L). *Arboles beteik zikobau plaza!* (Arbolez bet erik zeukaguk plaza!). “Árbol”.
- Ardai** (Bur) (ikus **ardei**)
- Ardanzopa** (ikus *ardozopa*).
- Ardatz, -a** (Sak-erd) *iz.* 1. Lihoarekin sortutako hari a bi ra eta bira eginez biltzeko tresna. (II, 362). “Aparato para recoger el hilo de lino haciéndolo girar, huso”. 2. Gurdia gurpi lak lotzen dituen. (BB, 82). “Eje de las ruedas del carro”.
- Ardei, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Zuhaitzetan, pagoan bereziki, at eratzten den egurziza. *Ardagai, ar dai* (II, 358; G, AN; “Se dice de la misma manera en Valcarlos [que en Arruazu], y se utilizaba antigua-mente para trasladar el nuevo fuego hasta los caseríos después de la función de Sábado Santo” *Satr VocP*). (Ond., 5; *ardai-egur*). (Izag. 51; *ardaiya baido sekuoo doo* ‘está más seco que la yesca’). *Fomes fomentarius*. “Yesca, seta que se endurece como la madera”.
- Ardi, -ye/-ya** (Sak) *iz.* 1. Ardia. (II, 364). (Izag. 51; *ardiyek eske fan da*). “Oveja”. 2. Ahardia, txerri emea. *Ahardi* (I, 47). (Izag. 51; *ardiya* ‘la hembra del cerdo’). “Cerde”.
- EZ AUNTZETAAKO, EZ ARDITAAKO!** *esam.* Ez ahuntzetarako, ez ardi tarako! Ez baterako, ez besterako! Zer egin jakin edo erabaki gabe dagoenaren egoera adierazten du. *Eztikiyau ze demontre ein, ez nua fan! Emen gaudek, ez auntzetaako, ez ar ditaako!* (Ez zekiagu zer demontre egin, ez nora joan! Hem en gaudek, ez

- ahuntzetarako, ez arditarako!).
“Indeciso, sin saber qué hacer”.
- Ardibur(e)iz, -e** (Etx) *iz.* Ardien ilea mozteko artazia, guraizea. *Aztu ein zizkieguk ardirurizek!* (Ahaztu egin zaizkiguk ardiguraizeak!). “Tijera de esquilas ovejas”.
- Ardiki, -ye/-ya** (orok) *iz.* Ardiaren haragia. (II, 369). *Aste guzie ardikeye jaten ai gettuk!* (Aste guztia ardiak jaten ari gaituk!). “Carne de oveja”.
- Arditei, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Arditegia, ardiaren ikuilua. (Izag. 52; artaiya ‘el establo de ovejas’). “Establo de ovejas”.
- Ardo, -ue/-ua** (orok) *iz.* Ardoa. (II, 371; G, AN, B, Ae, Sal). *Uts bedeinke tube beño, ardo madariketube neyoo!* (Ur bedeinke tube baino, ardo mada-riketua nahiago!, Et xarriko esaera zaharra). “Vino”.
- Ardoketai, -ya** (Lizgb) *iz.* Ardo saltzailea, ardoketaria. *Abixetu yon ardoketayai etortzeko!* (Abisatu iezaion ardoketariari etortzeko!). “Vinotero”.
- Ardozale, -ie/-ia** (Sak-erd) *izond.* Ardo gustatzen zaion pertsona. (II, 377). *Garei beteko aittunek ardozale amurretubek ittuben!* (Garai bat ekoaitonak ardozale amorratuak zituan!). “Persona a la que le gusta el vino”.
- Ardozopa** (Sak-erd) *iz.* Ardanzopa, ogi zopak ardoan. Gehi enetan ardoa berotu egiten zen. *Ardanzopa* (II, 361). Urdu ainen *kunkuna* eta *zurrukutuna*. (Irib. *ardanzopa Zaraitzu*). *Guu aittunek, guatzeti jai ta lenbiziko gauze eitten deena, ardozopa prestatzie da!* (Gure aitonak, ohatzetik jazi eta lehenbiziko gauza egiten duena, ardanzopa prestatzea da!). “Sopas de pan en vino”.
- 1.Are, -ie/-ia** (Sak-erd) *iz.* Area, lurra lantzeko tresna, hortz duna. Makinatu eta ‘bost ortzatu’ ondoren pasatzen zen, lurra txikitzeko. Urritzo lan landarra jasotzen Bau tista Etxarreni (EAEL II, 198): “*Ortza batzuk beida* (behera) *beire, lurre lantzeko (...) amarren bat ortza iukitzen ttu; amar purni ... lurren sartzen deenak. Landarra*”). Hiriberrin ere *landar*. (II, 389). (Ond. 27; *aria*). (Irib. Erdialdea-Mendialdea). (Ikus **eskuare**). “Apero de labranza, tabla dentada para alisar la tierra de cultivo, rastra”.
- ARE-AUNDIYE** (BB, 8 3): *iz.* Area handia. “Rastra de gran tamaño”.
- ARE-TXIKIYE** (BB, 8 3): *iz.* Area txikia. “Rastra pequeña”.
- 2.Are, -ie/-ia** (Sak-erd) *iz.* Hondarra, area. *Hare(a)* (II, 390; V, G, L, AN, Ae, Sal). *Masoorrek arri asko ta are gutxigi zikok!* (Masa horrek harri asko eta area gutxiegi zeukak!). “Arena”.
- Arebaldar, -rra** (Etx) *iz.* Area, aurrekoa bezalakoa, baina hortzik gabea. Lurra berdintzeko erabiltzen zen, ‘arietu’ ondoren. Hi riberrin *tarralda*. “Apero de labranza, sin dientes”.
- Areittura** (Lizgb) (ikus **aritto**)
- Arek** (Urd) (ikus **arrek**)
- Arenatu** (Urd) *ad.* Zorua garbitu ura eta guzti erabiliz. “Fregar el suelo”.
- Arifel, -a** (Bak) *iz.* Harriak jaurtitzeko tresna. Habaila, mendal. “Honda”.
- Arifistilu, -ba** (Bak) *iz.* Garai batean ura ondokoei botatzeko erabiltzen zen tresna edo jostailua. *Ziziku*-aren parekoa, baina likidoetarako. “Juguete manual empleado para lanzar agua”.
- Argi, -ye/-ya** (orok) *1. iz.* Argia. (II, 404). *Garei betien argiye lumeaki eitten yauben!* (Garai batean argia lumentekin egiten huen!). “Luz”. *2. izond.* Argia, burutua. “Inteligente, persona despierta”.
- ARGI IBILLI:** (orok) *ad.* Kontuz ibili. *Argi ibiltzen al yeiz urrenguen!* (Argi ibiltzen ahal haiz hurrengoan!). “Andar con cuidado”.

- Argin, -ñe/-ña** (Sak) *iz.* Hargina, harria lantzen duen pertsona. *Hargin* (II, 419). Burundan palatalizatu gabe. *Len argiñek bee arrubiye uraitzen ziyaabien!* (Lehen harginek bere harrobia edukitzen ziaten!). “Cantero”.
- Argisenti, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Egunsentia, egunak argi tzen duen unea. (II, 422). *Biyer argisentiyan jai bierra zikonet!* (Bihar argisentiyan jai beharra zeukanat!). Arruazun *gareisentiya*, eguzkia ateratzeko momentua. “Amanecer”.
- Argitasun, -e/-a** (orok) *iz.* Argitasuna. (II, 424). *Eguerdiyen izeten dek argitasun geyena!* (Eguerdiyan izaten duk argitasun gehi ena!). “Claridad, luminosidad”.
- Argittu** (orok) *ad.* 1. Argitu, eguzki atera. (II, 426). Burundan palatalizatu gabe. (Izag., 51; *argitu*). *Argitziako mendi puntan nengobaan!* (Argitzerako mendi puntan nengoan!). “Amanecer”. 2. Argia eman. “Dar luz”. 3. Gauzak argitu, azaldu. “Aclarar”.
- Argitze, -ie/-ia** (Sak) *iz.* Egunsentia, egunak argitzen duen momentua. “(El) Amanecer”.
- Argizai, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Argizaria. (II, 431; V, G, AN). (Izag. 51; *argizei gutxi* ‘poca cera’). *Gaur egun argizairik eztek bier iye!* (Gaur egun argizairirik ez duk behar ia!). “Cera”.
- Argizayola** (Sak) *iz.* Agizaria eusteko ohol txiki eta landua. *Argizaiol* (II, 433; ... *Argizaiola*. Pieza de madera, constituída por una tabla rectangular y un mango que utilizaban antiguamente para arrollar las madejas de cera que llevan las mujeres a la iglesia para al umbrar la fuesa o sepultura familiar durante los funerales, misas y aniversarios. Tanto la tabla como el mango, solían estar muy adornados con tallas geométricas al estilo vasco (Roncal) ...). “Tablita labrada que hace de soporte de la cera para hacer luz. Cerillero”.
- Argizer, -rra** (Arb) *iz.* Artizarra. “Venus, lucero del alba”.
- Argor, -rra** (Sak-erd) *iz.* Harri gogorra, kareharria. Urdiainen *aitzarri*. “Piedra caliza”.
- 1.Ari, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Aharia, ardiaren arra. *Ahari* (I, 47). “Carnero”.
- 2.Ari, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Haria. (Izag., 55; *ariya irun* ‘hilar’). “Hilo”.
- Ari(e)tu** (Sak-erd) *ad.* Areatu, lurra landu. *Areatu* (II, 393; V-ger, AN, R). *Arietuik utzi diau soro aundiye!* (Areaturik utzi dugu soro handia!). “Arar, pasar la t abla dentada para alisar la superficie”.
- Ariki, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Ahariaren haragia. *Axurkiye arikiye beño xamurrookue izeten da!* (Axurikia aharikia bai no sam urragokoa izaten da!). “Carne de carnero”.
- Ariko, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Aharikoa, ahari gaztea. (Izag., 51). (Irib. *arisco* Girgilano-Lizarralde). *Aurriako utziko ñau arikuoi!* (Aurrerako utziko dinagu ahari ko hori!). “Carnero joven”.
- Arilketu** (Lak) *ad.* Harilkatu, haria egin edo ardatzean bildu. “Hialr, hacer madejas de hilo”.
- Arilki, -ye** (It) *iz.* Lihoaren hari m atazak egiteko gurpila. (IHM 18, 30). “Devanadora, rueda con la que se hacían las madejas o bolas de hilo”.
- Arin, -ñe/-ña** (orok) *izond.* Arina, pisu gutxikoa, azkarra. (II, 457). Burundan palatalizatu gabe. *Aldein zak ankak arin emendi!* (Alde egin ezak hankak arin hemendik!). “Li gero, rápido, suave”.
- Arin-arin** (Sak) *adond.* Berehala, azkar. *Zuek ikusi ta arin-arin fan da!* (Zuek ikusi eta arin-arin joan da!). “Rápidamente, enseguida”.

- Arind(d)u** (orok) *ad.* Pisua galdu, zam a kendu, ahul du. (II, 461). *Buube asko arinduakik aspaldiyontan!* (Burua asko arindu zai k aspal di honet an!). “Aligerar, aliviar, debilitar”.
- Arintasun, -e/-a** (orok) *iz.* Arintasuna, azkartasuna. (II, 466; V, G, B ap. A). *Arintasune bier dik mendi geñeko zorrotoneti jaxteko!* (Arintasuna behar dik mendi gai neko zorrot onetik jaisteko!). “Agilidad, rapidez, presteza”.
- Aritto, -ue** (Etx) *iz.* Nekazal tresna, belarra biltzeko erabiltzen da. ‘Eskuere’-a baita xikiagoa. Lizarragabengoan *areitura*. Dorraon *bostortxikua*. Irañetan *burruntzarrie*. Hiriberrin *biga*. *Belar motxa biltzeko yaaman zazu arittue!* (Belar motza biltzeko eraman ezazu arittoa!). “Rastrillo”.
- Aritz, -e/-a** (orok) *iz.* Haritza. (II, 468). (Izag. 51; *araitza*). Toponimian ere ugari ageri da: *aritzbiurrite*, *a(r)izelko*, ... “Roble”.
- Aritz-txori, -ye** (Etx) *iz.* Okilaren moduko txoria, zuhaitzaren zuloetako ertzak lokatzez apaintzen dituena. *Sitta europaea*. “Pájaro parecido al picatroncos”.
- Arizdei, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Hariztia, harizdegia. Urdi ainen *arizdi*. (Izag. 51; *arizdiya*). “Robledal”.
- Arjano** (Urd) (ikus **arjo**)
- Arjo, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Harrak jota egon, urrak esaterako, zulo txiki bat izaten du, hauxe duenean. *Harjo* (II, 472; V, G, AN, B, L, BN). Urdiainen *arjano*. (Ond. 5; agusanado). *Arjue zikok urrek!* (Arjoa zeukak urrak!). “Que tiene gusano o agujero”.
- Arjueta** (Etx) *iz.* Behi edo zezenak adarrekin besteen azal edo larruan egiten duen marka, haragian sartu gabe. *Adar + jo + -(e)ta* izan daitezke bere osagaiak. *Aungi asko nabai zikiyok arjueta!* (Ongi asko nabari zaiok arjueta!). “Cicatriz, marca de cornada”.
- Arkakaats** (Lizgb) (ikus **alkakaatx**)
- Arkakoso, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* Arkakusoa, ardi a, kukusoa. (II, 476; G, AN-I arr). Lakuntzan *alkakoso*. Urdiainen *arkakuso*. (Izag. 52; *arkakuso batzuk*). *Txakurroi arkakosos inpusituik zio!* (Txakur hori arkakusoz inpusiturik zegok!). “Pulga”.
- Arkakuso** (Bur) (ikus **arkakoso**)
- Arkaxte, -ie** (Etx) *iz.* Ardi gaztea. *Arkaxte* (II, 479; V, G, AN-gip). Bizkarhobietako txistukariak ere entzun daiteke: *arkaxte*. Lizarragabengoan burut zapen metatesiduna erabiltzen dute: *azkarte*. *Ardi zarrak jendu ta arkaxteki geldittuko gettuk!* (Ardi zaharrak kendu eta arkaxteekin gel dituko gaituk!). “Oveja joven”.
- Arkie-ia** (Etx, Lizgb, Un) *iz.* Ardiaren araldia. *Arkera* (II, 478; V, G, AN). (Izag. 52; *arke(r)a doo* ‘está en celo la oveja’). *Ardi guziek arkien ziek!* (Ardi guztiak arkeran zeudek!). “Celo de la oveja”.
- Arkietu** (Etx) *ad.* Aharia ardiari bota, arkeatu. “Echar el carnero a la oveja”.
- Arko, -ue/-ua** (orok) *iz.* Arkua. (II, 481; c. Ap. A). Toponimian *Arkueta* dugu Etxarrin, garai bat eko ubi dearen lekuko geratu dena, eta baita elizako *arkupie*. “Arco de un edificio o construcción”.
- Arkueizek** (Lizgb) *iz.* Ardiei ilea mozteko guraizeak. *Guañiken ee ikus zitteken arkueizes ardiyei illia mozten!* (Oraindik ere ikus zitekeen arkuraizeez ardiei ilea mozten!). “Tijeras para esquilar ovejas”.
- Arkupe, -ie/-ia** (Sak) *iz.* Arkupea, elizaren sarrera arkoduna. Udalarenari, Etxarrin, *estalope* esaten zaio. *Elizeko arkupetan yoondtu gettuk!* (Elizako arkupeetan egon gaituk!). “Parte baja

- y ab ierta de un edificio limitada por arcos”.
- Arlaun, -e** (Etx) *iz.* Harri leuna, landua. *Harrileun* (II, 485). *Etxe zarreko arlaunek gordetu zittubaabien!* (Etxe zaharreko harri leunak gordetu zizkiaten!). “Piedra labrada, lisa”.
- Arlizte** (Etx) *iz.* Harri zerroa, basoan ikusten dena. *Or dakak arlizte agi-agiiyen!* (Hor daukak arlizte agerian!). “Veta de piedra, laja”.
- Arlosa** (Etx, Urd) *iz.* Harlauza. (II; 486). *Galduik ziek dauneko kaletako lengo arlosak!* (Galdurik zeudek dagoeneko kaleetako lehengo harlauzak!). “Losa”.
- Arlote, -ia** (Lizgb) *izond.* Itxurarik gabe edo gaizki jantzitako pertsona. “Persona que viste mal o de forma extraña”.
- Armatu** (Etx) *ad.* Armatu, bete edo prestatu. *Zeñek armatuik zizkobaan!* (Zainak armaturik zeuzkaan!). “Henchir, estar dispuesto, a tope”.
- Armayo, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* Armarioa, altzaria. Urdiainen *arramaio*. (Ond. 5; *arremaio*). (Izag., 52; *arramaiyo*). “Armario”.
- Armeil, -lle/-lla** (Etx, Lizgb) *iz.* Harri mailadia. Toponimian ere ageri zaigu: *armelleta*, ... “Veta de piedra, cornisa de piedra”.
- Armimau** (Alts) (ikus **amimoro**)
- Armimosa** (Lak) (ikus **amimoro**)
- Armokillo, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* Harri pilo, soroetatik harriak jasota eta pilatzen direnean egiten dira. *Armokilo* (II, 499; *Armokillo* (AN-araq), promontorios de grava y arena que acumulan los ríos, *Sat r VocP*). Trikuharrien tumuluei ere horrela esaten zaie. Toponimian ere ageri zaigu Et xarrin: *armokolatz*. “Montón de piedras recogidas en los campos de cultivo. Túmulo de los dólmenes”.
- Arnas, -a** (orok) *iz.* Arnasa, hatsa. (II, 502; V, G-azp-t o). *Arnasik ezin artu*
- geldittua!* (Arnasik ezin hartu geldituda!). “Aliento, respiración”.
- Aro, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* Giroa eraiteko edo laboreak egiteko. (II, 514; c. ap. A). “Tempero”.
- ARUA(A)**: (Etx, Lizgb) *posp.* Arora, arabera. *Ara* (II, 288; L, BNc, Sc ap. A). *Orren arua, eztezubie sekule aztatuko!* *Lekubaan arua atiatzen ttuk plantak!* (Horren arora, ez duzue sekula asmatuko! Lekuaren arora ateratzen dituk plantak!). “Según, a la manera de, conforme a”.
- Arobiatu, -be** (Etx) *iz.* Larruzko zata, fina, eguraldi ona eta galtzamotzekin erabiltzekoa. “Calzado de cuero, fino, para utilizarlo en buen tiempo y calcetines cortos”.
- Arolba** (Urd) (ikus **abolba**)
- Arotz, -a** (Sak-erd) *iz.* Errementaria, burdinarekin lan egiten duen pertsona. Olagizona. (II, 521; G-nav, AN-larrulz-erro, B, Sal, R, S). *Goikolan da Bekolan arotzak yooten ittuben!* (Goikolan eta Bekolan arotzak egoten hituen!). “Herrero”.
- Arpan, -a** (Etx) *iz.* Trontza, zerra mota. Horrela dator BSn: “*Oholak egiteko erabiltzen zen; batek lan egiten zuen goitik, eta besteak behetik. Arpona Lakuntzan*”. “Tronzador, utensilio para cortar troncos”.
- Arpillera** (Sak) *iz.* Ehunezko, lihozko maindirea, oso lantza. Dorraon ezpartuzkoa. *Arpillera* (II, 527). “Sábana de lino, bastante áspera”.
- Arpon, -a** (Etx) *iz.* Bi hortzeko nekazal tresna. *Arpoi* (II, 527; V, G ap. A). Lizarragabngoan eta Arbi zun *arpore*. (Irib. Lizarraldea-Irñerria-Erdialdea-Nabaskoitze-Barranca). Arbi zun *bi ortzekua*. “Apero de labranza parecido a la azada, pero de dos dientes”.
- Arpore** (Arb, Lizgb) (ikus **arpon**)

- Arpubeltx, -a** (Etx) *iz.* Larreetan ateratzen den belarra. “Cierta hi erba de los verbines”.
- Arraazi** (Sak) *ad.* Harrarazi, sua esaterako. *Piztu eta izerai* ere erabiltzen dira. Olaztin *erazi*. “Prender, el fuego sobre todo”.
- Arrai** (Bur) (ikus **arrei**)
- Arrail** (Bur) (ikus **arreil**)
- Arrailau** (Alts, Urd) (ikus **arrelletu**)
- Arraisaltzaile** (Bur) (ikus **arreisalzale**)
- Arraize,-ie** (Etx) *iz.* Haize mota, sartaldekoa seguru asko. “Tipo de viento, seguramente de poniente”.
- Arrako, -ue** (Etx) *iz.* 1. Igeri egiterakoan ematen den besokada bakoitza. *Amar arrakotan ein yet ibei guzie! Ara arrakuek eitten!* (Hamar arrakotan egin diat i bai guztia! Ara, arrakoak egiten!). “Brazada”. 2. Azken sai oia. *Arrakuat falta zikiyok!* (Arrako bat falta zaiok!). “Último esfuerzo”.
- Arraldo,-ue** (Etx) *izond.* Baldar, itx ura oso egokia ez duen pertsona. *Adan* ere erabiltzen da. *Arraldo xamarra yeiz, mutikua!* (Arraldo samarra haiz, mutikoa!). “Desastrado, dejado”.
- Arrama** (Sak) *iz.* Zuhaitzen adarra. (II, 552; V-gip, G-nav, AN-m er). *Arbolorrek arrama guziek makurrek zizkok!* (Arbol horrek adar guztiak makurrak zeuzkak!). “Ram a de árbol”.
- Arramaio** (Bur) (ikus **armayo**)
- Arramaska** (Sak-erd) *iz.* Laharrek, sasiak edo hatzazalek larruazalean uzten duten seinale edo marka. (II, 553; G-to, AN). Urdi ainen *atzaparka*. (Irib. *Arramascada* Oroz B etelu-Ameskoa, *zarramasca* Zaraitzu). Toponi mian ere ageri da Etxarriko basoan. “Marca que dejan las uñas, zarzas o matas en la piel. Arañazo”. 2. **-tu** (Sak-erd) *ad.* Hatzaparkatu, zarram azkatu. *Harramazkatu* (II, 554; G-to ap. A). Urdiainen *atzaparkatu*. *Erabat arramaskatuik ekar ye etxia!* (Erabat harramazkatuik ekarri ditek etxera!). “Arañar”.
- Arrano, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Saia, putrea. (II, 563; V-gip, G-nav, L, AN, Ae). (Izag. 52; *arrano gutxi* ‘pocos buitres’). Unanun *frutia*. *Arrano ederrak zaudie zuek eiñik!* (Arrano ederrak zaudete zuek eginik!). “Buitre”.
- Arra(n)palo, -ue** (Etx) *izond.* Pilatzailea, dena beret zat nahi duenari esat en zaio, berekoi a. (II, 566; V-oroz-gip; beste zentzu bat dauka). “Acaparador, egoista”.
- Arrantzale** (orok) *iz.* 1. Arrantzalearen lanbidea. (II, 567; V, G, AN, L). *Urte pariat ibildu yauben Terranova aldien arrantzan!* (Urte pare bat ibili huen Terranoba aldean arrantzan!). “Pesca”. 2. Astoaren soinua, arrantza. (II, 568; V, G, AN). “Rebuzno”.
- Arrantzale, -ie/-ia** (orok) *iz.* Arrantzalea, arrantza eginez bizi den pertsona. (II, 569; V, G, S). *Eztek ez, arrantzale makala, zuen mutikuoi!* (Ez duk ez, arrantzale makala, zuen mutiko hori!). “Pescador”.
- Arrapakan** (Sak) *adond.* Antsiaz egin zerbait. *Harrapaka* (II, 573; V-arr, AN-5vill ap. A). *Arrapakan jan ye dena!* (Harrapaka jan di ate dena!). “Con avidez, atropelladamente”.
- Arrapatu** (orok) *ad.* Harrapatu, hartu. (II, 575; V, G, AN, L, BN, S). *Arrapatzen bazeittut ...!* (Harrapatzen bazaitut ...!). “Coger, pillar”.
- Arrapazale, -ie/-ia** (Sak) *izond.* Hondakaria, gauza guztia iak beret zat hartu nahi dituen pertsona. (II, 579). *Iruñiseme, txori arrapazale!* (Nafarroako esaera). “Depredador, exterminador”.
- Arraputsien** (Lizgb) (ikus **arrepurrutx**)
- 1.Arraro, -ue/-ua** (Sak) *izond.* Ez ohikoa, harriagarria, arraroa. (II, 582; S ap. Lh). *Oso jende arrarue ikus debiela esan ye!* (Oso jende arraroa ikusi

- dutela esan diate!). “Extraño, raro, sorprendente”.
- 2.Arraro, -ua** (Lizgb) *iz.* Abereen azpiak ikuiluetan garbitu eta ateratzeko erabiltzen den tresna, ilargi erdiaren itxura duena. Et xarrin l abea garbitzekoari *adaro* esaten zaio. *Guañiken goguatut itten dakit, aittek nola artu zeen estarbiko arrarua eta katuba bertan garbittu zeen.* (Oraindikan gogoratu egiten zait aitak nola hartu zuen estarbiko adaroa eta katua bertan garbitu zuen). “Medialuna, herramienta para limpiar la cuadra”.
- Arrasgorri, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Arraskorria, zerua gorriturik agertzen denean eguzkia sart zera doanean. (II, 586; *Arras-gorri, egualdi* AN-gip). *Arras-gorri, biyer egueldi!* (Arraskorri, bihar egural di!). “Arrebol de l a tarde”.
- Arraso** (Sak-erd) *I. adond.* Erabat, guztiz, arras. (II, 583; AN-gip). Urdi ainen *raso*. *Zuen mutikuoi arraso jota züillek!* (Zuen mutiko hori arras jot a zebilek!). “Del t odo, t otalmente, completamente”. *2. -ue/-ua izond.* Zuhaitzik gabeko t okia baso edo mendian. Hodei rik gabeko zerua. *Eztiok auriyaan bildurrik, zerube arraso zio!* (Ez di agok euri aren beldurrik, zerua arraso zegok!). “Lugar raso, sin árboles. Cielo limpio, sin nubes”.
- Arrastakan** (Sak) *adond.* Herrestan, narraz. *Arrastaka* (II, 590; V, G ap. A). *Eniezubie emendi atiako, arrastakan ezpaa!* (Ez nauzue hemendik aterako, arrastakan ez bada!). “Arrastras, arrastrando(se)”.
- Arrastin, -ña** (Lizgb, Arb) *iz.* Lorratz, uzkina. Norbaitek edo zerbai tek seinalaren bat utzi, zeinaren bidez bertatik norbai t pasat u del a edo zerbait gert atu del a jakin baitaiteke. *Esan dabienaa izugarrisiko azidentia izendu min zan bideberriyen, beya ez tau arrastiñik utzi.* “Esan dutenera izugarrizko i stripua i zandu om en zen bideberrian, bai na ez du arratinik utzi). “Rastro”.
- Arrastiñetu** (Etx) *ad.* Zerbaiten bila ibili. *Baso guzie arrastiñetu dik eta eztik ezee ekarri!* (Baso guzt ia arrast inatu dik eta ez dik ezer ere ekarri!). “Andar en busca de algo, rastrear”.
- Arrasto, -ue/-ua** (orok) *iz.* *1.* Marra, arrastoa. (II, 595; c. sg. A). *Aspaldi eztiok Joxeen arrastoi!* (Aspaldi ez zegok Joxeren arrastorik!). “Raya”. *2.* Seinalea, kutsua. “Pista, señ al, indicio”.
- Arratobe** (Uh) (ikus **arratoi**)
- Arratoi, -ye** (orok) *iz.* Arratoia. (II, 597; V, G, AN, R). Uhartan *arratobe* eta Arbizun et a Lakunt zan *arratore*. *Estarbiyen ikus zittubau arratoyek!* (Estarbian i kusi di zkiagu arrat oiak!). “Rata”.
- Arratore** (Arb, Lak) (ikus **arratoi**)
- Arratziku, -be** (Etx) *iz.* Kilikiliak, zintzurtean ez beste edozein tokitan egiten direnak. Arbizun eta Lakuntzan *atxikor* esaten zaio . “Cosquillas, excepto las que se hacen en la garganta”.
- Arrats, -a** (orok) *iz.* Arratsa. *Moxkorak etxien, eguerdiko azak arratsien!* (Moxkorak etxean, eguerdiko azak arratsean!). “Atardecer”.
- Arrauli, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Euli handi a, arraultzak janarietan jartzen dituen. (VII, 109; G-nav). (Ond. 5: mosca de la carne, moscarda?). *Arrauliye ibilduek aragiyortan!* (Arraulia ib ili duk haragi horretan!). “Moscardón”.
- Arrauts, -e/-a** (Sak) *iz.* Trilladoratik, esaterako, ateratzen den haut s zikina. (VII, 110; AN-gip-egüés-ilzarb-olza, B). (On d. 5 ; tam o: polvillo, aristas, etc. que se fo rman al trillar). Arb izun *Arrautseko* taberna dago. “Pol vo, por ejemplo el negro de la trilladora”.

- Arrayo! Arrayua!** (orok) *interj.* Arraio. *Ze arrayo ibildueiz esaten kalien!* (Zer arraio ibili h aiz esaten kalien!). “¡Rayos!”.
- Arraza** (orok) *iz.* Arraza, askazia, enda. (II, 619; V, G, AN, L, R, S). *Ze arrazakue dek yos dezubien txakurre?* (Zer arrazakoa duk erosi duzuen txakurra?). “Raza, ascendencia”.
- Arraziyo, -ue** (Sak-erd) *iz.* Jatorduetako bigarren pl atera. Irañet an *errazioa*. Urdiainen *razio, -ua*. *Ze dakau arraziyo tako?* (Zer daukagu arraziotako?). “Ración, segundo plato de las comidas”.
- Arrazobe** (Uh) (ikus **arrazoi**)
- Arrazoi, -ye** (Sak-erd) *iz.* Arrazoa. (II, 621; G, AN, R). Uhartan *arrazobe*, Arbizun et a Lakunt zan *arrazore* eta Irañetan *arrazue*. *Yonari ixilik eztakak batee arrazoirik eta!* (Egon hadi isilik ez daukak batere arrazoirik eta!). “Razón”.
- Arrazore** (Arb, Lak) (ikus **arrazoi**)
- Arreba** (orok) *iz.* Arreba, gurasoki de emea, m utilarentzat. (II, 632). *Aspaldi eyet ikusi ii arreba!* (Aspaldi ez diat ikusi hi re arreba!). “Herm ana de hermano”.
- Arrei, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Arraina. *Arrai* (II, 540; G, AN). Urdi ainen *arrai*. (Ond. 5; *arrai*: m adrilla). (Izag., 52; *arrai*). *Neyoo det arreye aragiye beño!* (Nahiago dut arrai na haragi a baino!). “Pescado”.
- Arreiaritz, -e** (Etx) *iz.* Haritz m ota, *Quercus petraea*. Bakaikun *ainezkurra*. (BB, 89; *arraiaritza*). “Roble”.
- Arreiburuandi, -ye** (Etx) *iz.* Buruhandia, ‘zapaburua’. *Arrain buruhandi* (II, 543; G-nav). Arbi zun *zapandurra*, Dorraon et a Unanun *kunkunburuba*. Urdiainen *atxintanpurru*. “Renacuajo, de la rana”.
- Arreil, -lle/-lla** (Sak-erd) *I. iz.* Arraila. Egurrarekin erabiltzen da gehi enbat, laberako egur l uze pri ntzatuak adierazteko. (II, 537; G-nav, B, AN-ulz, BN, Sal, R, S). (Izag. 52; *iru arraila* ‘tres rajas’). “Leña rajada larga para el horno”.
2. **-tu ad.** Arrailatu. (II, 538; G-nav, AN-gip, Sal, R). (Izag. 52; *arrailau* ‘rajarse’). “Rajar, desgarrar, agrietar”.
- Arreisalzale, -ie/-ia** (Sak-erd) *iz.* Arrain saltzailea. B urundan *arraisaltzaille*. *Fortaisenak ittuben garei betien arreisal-zaliek!* (Fortaisenak h ituen garai batean arrain saltzaileak !). “Pescatero”.
- Arreizopa** (Sak-erd) *iz.* Arrainaz egindako zopa. Burundan *arraiszopa*. *Bikeñe zioz arreizopau!* (Bikaina zegok arrain zopa hau!). “Sopa de pescado”.
- Arrek** (Sak-erd) *erak.* Hark, erakuslea ergatiboan. Urdi ainen *arek*. *Arrek esan zien!* (Hark esan zidan!). “Aquel, forma ergativa de demostrativo”.
- Arrekilkorres** (Etx, Lak) *adond.* Bizkar gainean, zaldi erara, eraman. Lakuntzan *arrekilkos*, Arbizun *txaliño(maliño)kan* eta *arretxingorres*, Ergoienan *trikotan*, Lizarragan *triko-triko* eta Urdiainen *txontxo*. (Irib. *achaliconcas* Erronkari, *aconcoloch* Baztan, *arreconcon* Erreka, *arrechinchin* Agoitz-Aezkoa, *arrechunchun* Iruña). “Llevar otra persona a la espalda”.
- Arremando, -ue** (Etx) *iz.* Atzean geratzen dena adierazten du. *Azkena arremando!* “Persona que se queda atrás, retrasado”.
- Arrepurrutx bota/erein** (Etx) *ad.per.* Barreiatu, ‘isutsi’ ere esaten da. Barratuta *erein*. Art oa edo baba, esaterako, iladan beharrean nol anahi bota soroan ereiteko. Lizarragabengoan *arraputsien*. *Batayuti atiatziakuen, txotxo guziek arrepurrutx bota zittubien!* (Bataiotik ateratzerakoan, gosoki guzt iak arrepurrutx bota dizkiten!). “Esparcir,

- echar a voleo. Sem brar maiz o habas, por ejemplo, sin hacer surcos de antemano”.
- Arreskios** (Sak-erd) *adond.* Geroztik, harrezkero. Et xarrin *orduskios* ere erabiltzen da. Urdiainen *arrezkioz*. *Arreskios ezta geyo emendi agertu!* (Harrezkero ez da gehi ago hem endik agertu!). “Desde entonces”.
- 1.Arri, -ye, -ya** (orok) *1. iz.* Harria. (II, 648). “Pi edra”. *2. Kazkabarra, txingorra.* “Granizo”.
- 2.Arri** (Sak-erd) *erak.* Hari, erakuslea datiboan. Urdi ainen *ari*. *Bestiarri gertatu zikiyok!* (Beste hari gertatu zaiok!). “A aquel”.
- Arrigarri, -ye/-ya** (orok) *izond.* Harriarria. (II, 660; V, G, AN, L, BN, Sal, S, R). “Sorprendent e, extraño, admirable”.
- Arrija** (Bur) (ikus **arrije**)
- Arrije, -ie** (Etx, Li zgb) *iz.* Arreo, maletan eramán daitekeen bakoitzaren jabegoa. *Arrija* (II, 663; G-nav). Urdiainen *arrija*. (Izag. 52; *arrija dana* ‘todo el arreo’). *Aunezko amar menddere arrijien yaman ttu!* (Ehunezko hamar m aindire arreoan eramán ditu!). “Arreo, las pertenencias de uno”.
- Arriken** (Sak-erd) *adond.* Harrika, antzarrak ferratzera, pikutara. *Harrika* (II, 663). Urdi ainen *arrikan* eta *aizkan*. (Izag., 52; *arrikan dailtza* ‘andan a pedradas’). *Arriken bieldu ye!* (Harrika bidali di ate!). “C on viento fresco, a la m ierda, a pedradas”.
- Arrikezo, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Harrikada, harriz em andako kol pea. B urundan asimilatu g abe: *arrikazo*. *Makiñaat arrikezo eman ziobaabien geixuarri!* (Makina bat harrikazo em an zioaten gaiso hari!). “Pedrada”.
- Arrikopiko** (Urd) (ikus **otserbi**)
- Arrikoxkor, -rra** (Sak-erd) *iz.* Harri txikia. (Irib. *arrioshcor* Iruña-
- Mendialdea). “Pi edra pequeña, piedrecilla”.
- Arrikozkor, -rra** (Sak-erd) *iz.* Harri handia, kozkorra. (II, 654). *Buruben jo zioabien arrikozkor betekin!* (Buruan jo zi oten harri kozkor batekin!). “Pedrusco”.
- Arrimetu** (Sak) *ad.* Arrimatu, hurbi ldu, ondora etorri. B urundan asi milatu gabe: *arrimatu*. *Guartu bee arrimetu zikiyok!* (Ohartu gabe arri matu zaiok!). “Juntarse, arrimar”.
- Arrimo, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* Laguntza, arrimua. (Ikus **altzo**). M ajo *bizieiz guresuen arrimuen!* (Majo bi zi hai z gurasoen arrim uan!). “Amparo, arrimo”.
- Arrittu** (Sak-erd) *ad.* Harritu. (II, 673). *Ezten arritzekue ik ori ez jakittie!* (Ez dun harritzekoa hik hori ez jaki tea!). “Extrañar(se), adm irar(se), sorprender(se)”.
- Arrittukol, -a** (Etx) *iz.* Gurtolaren gainetik jart zen da, bol umen gehi ago hartzeko gurdi ak. *Gurdiye arrittukoletaña kargatuik ekar ñau!* (Gurdia arri ttukoletaraño kargat urik ekarri dinagu!). “Pieza lateral que se pone en el carro para aumentar el volumen del mismo”.
- Arritxinger, -rra** (Etx) *iz.* Harlegarra, harkaskarra. “Pi edra menuda, gravilla”.
- Arriurdin, -ñe** (Etx) *iz.* Haitzurdina, harri gris eta gogorra, kareharri a. (II, 656). (Izag. 49; *aitz-arriya* ‘la piedra caliza’). Toponimian ere ageri da Etxarrin. “Piedra caliza, mármol”.
- Arriyauntsi, -ye** (Etx) *iz.* Harri erauntsia, kazkabarra. *Harri-erauntsi* (II, 652; AN-ulz, Sal, R, S). Urdi ainen *kazkar yutsina*. “Pedregada, pedri sco, granizada”.
- Arriyo, -ue** (Etx) *iz.* Behi mota, lepo azpi handia eta m otza, bular handia eta ipurdi m ehea. ‘Arreo’-koa seguru

- asko. “Tipo de vaca, seguram ente de arreo”.
- Arro, -ue/-ua** (orok) *izond.* 1. Harroa, putzontzia. (II, 678). *Beti arrotuik züillek!* (Beti harroturik zebilek!). “Orgulloso”. 2. Puztua. *Ze arro utzi duubiek ille? Zer harro ut zi di ate ilea?* “Hueco, inflado, henchido”.
- Arrokei, -ye/-ya** (orok) *iz.* Harrokeria. “Fanfarronería, chulería”.
- Arrontz, -a** (Sak-erd) *iz.* Arraultza. (II, 610; G-nav). (Izag. 52; *arrontzi ... arruntza*). Arbi zun eta Lizarragabengoan *arrontze*. Uhartan *arrutze* eta Irañetan *arrotzie*. *Ekar zak dozena erdi bet arrontz!* (Ekar ezak dozena erdi bat arraultza!). “Huevo”. -ARRONTZE PONPOLUBA: (Lizgb) *iz.* Arraultza frijitua. “Huevo frito”.
- Arropa** (Sak) *iz.* Jantzia, trastea. (II, 690; G, AN, L, BN, R, S). *Lenuo arropa garbitziei ‘lixube’ esaten zikiyonaan!* (Lehenago arropa garbitzeari ‘lixua’ esaten zitzaionan!). “Ropa”.
- Arropatxui, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Mihiateria, arropa zuria. *Yos berko niezu arropa txuiye!* (Erosi beharko didazu arropa zuria!). “Lencería, ropa blanca”.
- Arrosa** (orok) *iz.* Arrosa, lorea. (II, 693; G, AN, L, BN, Ae, Sal, R, S). Urdiainen *errosa*. Lakuntzan et a Arbizun etxe izena: *arroxa, rosaana*. “Rosa, flor”.
- Arrosadun, -e/-a** (Sak-erd) *izond.* Arrosantzekoa. “Rosáceo, rosado”.
- Arrotu** (orok) *ad.* 1. Harrotu, puztu. (II, 698; V, G, AN-ulz, L, B, Sal, BN, S). “Envanecer(se), volver(se) fanfarrón”. 2. Lurra prestatu, h arrotu, zu latu. “Ahuecar la tierra, henchir(se), preparar el terreno para las labores”.
- 1.Arrotz, -a** (Sak) *iz.* Arroza, laborea. *Arroz* (II, 703; V, G, AN, Ae, Sal, R). *Eñau sekule jan olako arrotzai!* (Ez dinagu sekula jan horrelako arrozik!). “Arroz”.
- 2.Arrotz, -a** (Etx, Lizg b, Alts) *izond.* Arrotz, ezezaguna, kanpotarra. (Izag. 52; ardi arrotza ‘la oveja que no es del rebaño’). “Ext raño, desconoci do, extranjero”.
- Arrotze** (Ir) (ikus **arrontz**)
- Arrubi, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Harrobia. (II, 683; AN-ul z). Toponi mian ere ageri da Et xarrin: *Altunaan arrubiye*. “Cantera”.
- Arruka** (Bak) *iz.* Egur ust eldua edo zaharkitua. BSn horrela dator: “*Pagoa barrutik leherturik, usteldurik, dagoenean*”. Etxarrin *pasmaturia* eta *ubesittua* erabiltzen da. “Leña podrida, pasada”.
- Arrutze** (Uh) (ikus **arrontz**)
- Arsaldo, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Artalde. (II, 709; G-nav, AN-l arr). (Izag. 52; *arxalduakin*). *Aspaldi eyet ikusi zuen arsaldue!* (Aspaldi ez diat ikusi zuen arsaldoa!). “Rebaño de ovejas”.
- Artaatu** (Etx) *ad.* Hartaratu. (II, 718; SP, H). *Arta yon* (egon) eta *ibilli* ere bai. *Arta daallenak (doonak), beixe einko dik berie!* *Artaatzen beiz yozin gauze ein dezakek!* (Hartara dabi lenak (dagoenak), berri z ere egi ngo dik berea! Hartaratzen bahaiz, edozein gauza egin dezakek!). “Dedicarse, ponerse a algo”.
- Artabikor, -rra** (Sak-erd) *iz.* Artoaren garaua, alea. Arbi zun et a Urdi ainen *maizbikor*. *Artabikor batzuk bier zittubau musia ibiltzeko!* (Artabikor batzuk behar di zkiagu m usean ibiltzeko!). “Grano de maíz”.
- Artabizer, -rra** (Sak-erd) *iz.* Artoak dituen i learen m odukoak. *Artabizar* (II, 712; V-gi p, G-t o). “Barbas del maíz”.
- Artabu(r)u, -be/-ba** (orok) 1. *iz.* Artaburua. (II, 712; V, G). “Panocha de maiz”. 2. *izond.* Tuntuna, tentela, mazona. *Ago gelduik artaburuba!* (Hago gel dirik art aburua!). “Tonto, bobo”.

- Artaforra** (Sak-erd) *iz.* Artajorra. (II, 713; *-th-* S ap. Lh y Lrq). *Artajorra* ere erabiltzen da. *Aste ososue daabiyau artaforran!* (Aste oso-oso darabilguk artajorran!). “Escarda del maíz”.
- Artai** (Alts) (ikus **arditei**)
- Artakoxkor, -rra** (Sak-erd) *iz.* Artaburua garandua, aletua. *Arta-koskor* (II, 771; V-m ap. A). *Koxkola* ere esaten zaio. “Panocha del maíz desgranada”.
- Artalde, -ie/-ia** (Sak) *iz.* Arto soroak dauden eremua. (Ond. 5; conjunto de los campos sembrados de maíz, patatas, etc., menos cereales. El *artalde* alterna anualmente con el *galalde*). “Lugar de maizales”.
- Artamotx, -a** (Sak) *iz.* Artaporkan, txikia izateagatik, lotzen ez den artaburua. *Eztoo aurten artamotx asko!* (Ez dago aurten artamotx asko!). “Cabeza de maíz corta que no sirve para atarla en la ristra”.
- Artaporka** (Sak-erd) *iz.* Arta-porka. (II, 772; G-nav). (Ond. 5; ristra o racimo de maíz). Urda ainen eta Arbi zun *maizporka*. (Izag., 73; *maizporka*). “Ristra de cabezas de maíz”.
- Artare, -ie** (Etx) *iz.* Harearria. *Labana txorrotxeko obeena artarie dek!* (Labana zorrozteko hoberena hartarea duk!). “Piedra arenisca”.
- Artasi, -ia** (Urd) *iz.* Orrazterakoan egiten den arrastoa. “Raya del peinado”.
- Artaso(r)o, -ue/-uba** (Etx, Lizgb, Arb) *iz.* Artoz ereindako soroa. (II, 719; V-gip ap. Iz *UrrAnz*). Toponimian ere ageri zaigu Etxarrin. “Maizal, campo de maíz”.
- Arte, -ie/-ia** (orok) *1. iz.* Artea., zuhaitza. (II, 737; V, G, AN-ilzarb-egüés-olza, B, Ae). “Encina”. *2. posp.* Arte. (II, 723). *Etzi arte eneiz bueltatuko!* (Etzi arte ez naiz bueltatuko!). “Hasta, entre”. *3. iz.* Artea, zerbaitetarako erraztasuna. *Orrek zikok, orrek, artie neskatueki!* (Horrek zeukak, horrek, artea neskatoekin!). “Arte, habilidad”.
- 4. iz.* Joera, izaera. *Mutikuo eztek arte oneskue!* (Mutiko hori ez duk arte onekoa!). “Inclinación, tendencia”.
- Artesi, -ye** (Etx) *iz.* Ganadoaren belarrian egiten den ebakia, marka, beste jabeenengandik berei zteko. (II, 754; G-to, AN-larr-gip). “Corte o señal en la oreja de los animales para distinguirlos de los de otros dueños”.
- Artieño** (Arr) (ikus **artio**)
- Artile/-a** (Sak) *iz.* Ardiaren ilez egindako haria. *Artile* (II, 762; G, AN, L, BN, R, *-llh-* S). B urundan palatalizatu gabe. *Artillesko kalzetiñek zizkonet!* (Artilezko galtzerdiak zeuzkanat!). “Lana de oveja”.
- Arti(r)in, -ñe/-ña** (Sak) *iz.* Artoaren irina, taloa egiteko. (II, 771; S ap. Lh, que cita a Hb; *-th-* Lrq). Lizarragabengoan eta Lakuntzan *artein*. B urundan palatalizatu gabe. (Ond. 5; *artina*: ...la *-i-* será larga). “Harina de maíz”.
- Artiinbai, -ye** (Etx) *iz.* Artoaren irin pasatzeko bahea. “Cedazo para cribar la harina de maíz”.
- Artio** (Sak-erd) *posp.* Arte. (II, 764; AN, L, BN, Sal, S, R). Arruazun *artieño* ere bai. *Biyer artio!* (Bihar artio!). “Hasta”.
- Arto, -ue/-ua** (orok) *iz.* Artoa, laborea. (II, 767). Arbi zun *meiza* eta Altsasun eta Urdiainen *maiza*. (Izag., 73; *maizak zer moduz jatozik?*). “Maíz”.
- Artopil, -lle** (Etx) *iz.* Artirinaz egindako opila. “Torta de maíz”.
- Artu** (orok) *ad.* Hartu. (II, 776). (Ond. 5; ligar, granarse la flor. *Loriak artu du*). “Coger, tomar”.
- AUNGI ARTU:* ongi hartu. “Tomar a bien, aceptar”.
- GEIZKI ARTU:* gai zki hartu. *Ezakela, bintzet, geizki artu!* (Ez ezak, behintzat, gai zki hartu!). “Tomar a mal”.
- Artueman, -a** (Etx) *iz.* Harremana. (II, 782; Gc ap. A). *Eztikobau batee artuemanik oiki aspaldiyontan!* (Ez

- zeukaagau batere harremanik horiekin aspaldi honetan!). “Relación”.
- Artuera** (Etx) *iz.* Harrera. (II, 784; Añ). *Kristoon artuera uraittuik!* (Kristoren hartuera urai di k!). “R ecibimiento, acogida”.
- Artxo, -ue/ua** (Sak) *iz.* Arkume jaioberria. (II, 785; V, G, AN-erro, Sal, R; ... (Sal, R, cordera (de *ari-txo, ardi-txo*) Ib. *Axuri-ártxoak*, los corderos hembras Iz R 300). (Ond. 5; oveja hembra). “Cordera recién nacida”.
- Artz, -a** (orok) *iz.* Hartza. (II, 786). Etxarriko toponimian, beheko basoan, *artxaan* dago, ‘artz + aran’-etik ote dator?. “Oso”.
- Artzei, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Artzaina, ardiak zaintzen dituen pertsona. *Artzai* (II, 788; G, AN, -*tzái*- R). Urdi ainen *artzai*. *Elorriye lorien da arteye mendi geñen!* (Elorria lorean eta artzaina m endi gainean!, Etxarri eta Lizarragako esaera). “Pastor”.
- Artzeitxakur, -rre/-rra** (Sak) *iz.* Artzain txakurra. (II, 792). Urdi ainen *artzeitxakur*. *Elduen jeyen tuk artzeitxakurrek Uberten!* (Heldu den jaian dituk art zain t xakurrak Uharten!). “Perro de pastor”.
- Artzeiudere, -ie** (Etx) *iz.* Basoan, sagarminaren m odura, sortutako udarondoa. *Pyrus pyroaster*. “Peral silvestre”
- Artzeko, -ue** (Etx) *iz.* Neurritz kanpoko asmo edo gogo. Norm alean pluralean erabiltzen da. (II, 796; V-gip, G, L, B N, S). *Oik tuk, oik, artzekuek dazkanak!* (Hauek dituk, hauek hart zekoak dauzkanak!). “Pretensión, deseo desmesurado”.
- Asarraldi, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Haserrealdia. (III, 14). “Bronca, pelea”.
- Asarratu** (Sak) *ad.* Haserretu, borrokatu. (III, 18; V, G, AN). (Izag. 52; *asarratu in dia* ‘se han enfadado’; *asarrau zan*). “Enfadar(se), pelear(se)”.
- Asarrazi** (Sak-erd) *ad.* Haserrazazi. *Eyokela asarrazi, bestela ...!* (Ez iezaiook haserrazazi, bestela ...!). “Hacer enfadar”.
- Asarre, -ie/-ia** (Sak-erd) *iz.* Haserrea, zalaparta, borroka. (III, 10; V, G, B, L). *Kontus, asarre zion eta!* (Kontuz, haserre zegon et a!). “Enfado, bronca, pelea”.
- Ase** (Sak) 1. *adond.* Beterik, aseturik. “Henchido, lleno, harto”. 2. **-tu** (orok) *ad.* Asetu, bet e. *Or yoten yeiz beti, ezin ases! Alee asetueiz noizbeitere!* (Hor egot en hai z bet i, ezin asez! Halere ase haiz noizbait ere!). “Hartar(se)”.
- Asealdi, -ye/-ya** (orok) *iz.* Asealdia, betealdia. (III, 5). “Hartazgo, quedarse lleno”.
- Asegarri, -ye/-ya** (Sak) *izond.* Asegarria, betegarria. “Que produce hartazgo”.
- Asenei** (Erg, Ir) (ikus **asnei**)
- Asi** (orok) *ad.* Hasi. (III, 22). *Guaxe asiek partidue!* (Oraintxe hasi duk part i-dua!). “Empezar, comenzar”.
- Asiberri, -ye/-ya** (Sak-erd) *izond.* Hasiberria. (III, 31; G, L, B, BN, S, R ap. A). *Ezazubie geyei espia, asiberriyek gettuk eta!* (Ez ezazue gehiegi espera, hasi berriak gai tuk eta!). “Novato, recién iniciado, principiante”.
- Asiera** (orok) *iz.* Hasiera. (III, 32; V, G, AN). *Lasei guaño, asiera besteik eztek eta!* (Lasai oraino, hasiera besterik ez duk et a!). “C omienzo, principio”.
- Aska** (Etx) *iz.* 1. Erliebean dagoen l ur ebakidura nabaria. (III, 38; V-m -gip). Toponimo moduan ageri da Et xarrin eta Lizarragan. “Corte en el terreno de bastante altura”. 2. Kolpe baten bidez larruazalean egiten den marka, haragi zatia eta guzti galduz. *Aska ederra ein din kopetan!* (Aska ederra egin din

kopetan!). “C orte en l a piel con pérdida de carne”. 3. Ganbela, ganaduak ura edateko egiten den ontzi handia. (III, 36; V, G, AN, L, Sal, S). (Irib. Iruña-Erdialdea-M en-dialdea – Erroibar – Ag oitz -Zaraitzu - Erronkari). *Lizerrenguen ubeldia bertan dakaulakos, beya erri geyeneta askak ziauk guañi!* (Lizarragabengoan i baia bertan daukagulakoz baina herri gehi eneta askak zaudek orai ndik!). “Abrevadero”. 4. Begi zuloa. *Begiyek askan sartuik zizkon!* (Begiak askan sarturik zeuzkan!). “Concavidad de los ojos”.

Askasi (Arb) (ikus **alkazie**)

Asko (orok) *adond.* Asko. (III, 59). *Asko obe izenko auke ez agertzie!* (Askoz hobe izango huke ez agertzea!). “Mucho”.

-ASKOS EE (...-OO)!: *esam.* Zerbaitekiko nagusi tasunaren baieztapena adierazten du esamolde honek. - I, Antonio, *alezta Anbruxio Felipe beño zarroo dala?* – *Askos ee!* (- Hi, Ant onio, hal a ez da Anbrosio Felipe baino zaharrago dela? – Askoz ere!). “Mucho m ás (viejo/alto/bonito/grande ...)”
-ASKUEK/N!: (Sak-erd) *esam.* Asko duk/n! *Askuek, beixee gui gertatu ber!* (Asko duk, berri z ere guri gert atu behar!). “¡Vaya (por Dios)!”.

Askolitsesi, -ye (Etx) *iz.* Aizkora eta idientzat hesia. Egurra egiteko eta ganadua sart zeko debekat utako eremua, hesia. R. Karasatorrek utzitako Nafarro ako Artxibategi Orokorreko 1617ko dokum entu batean ageri da horrela: “ ... y endrecera de Ucuar tiene por otro nombre en bascuence *ascolichasi* y para si tiene por cierto este tgo. quel otro nomb de *ascolichasi* se l e dio y tiene porques dessa boy aral y por que *ascolichasi* quiere decir cossa vedada

en t odo que aun no dexan cortar arboles ni hazer m adr”. Beraz, badirudi ‘aizkora + idi + (h)esi’ direla bere osagiak. “Acot ado para el ganado y para hacer leña”.

Askotan (orok) *adond.* Askotan, m aiz, sarri. *Askotan gertatu zikieguk berdiñe!* (Askotan gert atu zai guk berdina!). “Muchas veces”.

Asmatu (orok) *ad.* Eriden, igarri, asmatu. *Mutikua! Alakoon batien kie asmatukuek ik!* (Mutikoa! Hal akoren batean kea asm atuko duk hi k!). “Inventar, adivinar, descubrir”.

Asmaziyo, -ue/-ua (Sak) *iz.* Asmaketa. “Invención”.

Asmo, -ue/-ua (orok) *iz.* Asmoa, gogoa, nahia. (III, 81; V, G). *Eztikonet batee asmoik fateko!* (Ez zeukanat bat ere asmorik joateko!). “Intención”.

Asnei, -ye/-ya (Sak-erd) *iz.* Hazkura, hatz nahia. *Asnai* (III, 586; AN-ulz; *asenai* AN-larr-ulz; *asinei* AN-araq). Ergoienan etaq Irañetan *aseneya/e.* Bakaikun et a Urdiainen *azkura.* “Picor, ganas de rascarse, prurito”.

Asneye/a eman (Sak-erd) *ad.* Hazkura eman. Bakaikun et a Urdi ainen *azkuria eman.* “Picar, tener picor”.

Aspaldi (orok) *adond.* Aspaldi, d uela denbora asko. (III, 87). *Ez aut ikusi aspaldiyontan!* (Ez haut i kusi aspaldi honetan!). “Hace tiempo”.

Aspaldiko, -ue/-ua (orok) *iz.* Aspaldian ikusi gabe dugun pert sonari esat en diogu. (III, 91). “Persona a la que no se ha visto en mucho tiempo”.

Aspalditti (Sak) *adond.* Aspaldidanik. (III, 92). Burundan pal atalizatu gabe. *Aspaldiyen* ere erabiltzen da Sakana erdialdean. *Aspalditti eñau ezee aittu igandi!* (Aspalditik ez dinagu ezer ere aditu hiregandik!). “Desde hace tiempo”.

Aspaldiyen (Sak-erd) (ikus **aspalditti**)

Asper(-asper) ein (Sak-erd) *ad.* Asper egin, aspertu. (III, 98; G-bet-nav-azp,

- AN-gip-5vill). *Asper-asper einda nakazubie!* (Asper-asper eginda naukazue!). “Aburrir(se)”.
- Aspergarri, -ye/-ya** (Sak-erd) *izond.* Asper-garria, neka garria. (III, 95; V-gip ap. Et xba *Eib*). *Pelikule oso aspergarriye izenduek!* (Pelikula oso aspergarria izan duk!). “Que produce aburrimiento, hastío. Tedioso”.
- Asperkei, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Asperkeria, gogai keria. “Aburrimiento, hastío”.
- Aspertu** (orok) *ad.* Gogaitu, aspertu. (III, 97; V, G, AN, BN-baig). “Aburrirse”. -*ASPER-ASPER EINDA YON/URAI: ad.per.* Asper-asper egi nda egon/eduki. Erabat aspert uta egon. *Guaikuontan asper-asper einda nakak!* (Oraingo honet an asper-asper eginda naukak!). “Est ar o t ener totalmente ab urrido, h asta la coronilla”.
- Aspertx** (Arb) *part.* Joko edo l ehiatan, arerioari ea aspertu edo am ore em an duen gal de egi teko erabi ltzen den partikula. “¿Te ri ndes?, partícula que se utiliza en los juegos o desafíos”.
- Aspil, -lle/-lla** (Sak-erd) *iz.* Eraikuntzan masa egi teko ont zi edo kaxa, egurrezkoa edo gom azkoa. Azpira. (III, V, B, BN-baig). “Artesa, recipiente para hacer masa”.
- Astakei, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Astokeria, basakeria. *Astakeria* (III, 101; V-ger-gip, G, AN-gi p). “B urrada, salvajada”.
- Astapistol, -a** (Etx) *izond.* Astakirten, zakar. “Bruto, bestia, brusco”.
- Astaputz, -e/-a** (Etx, Urd) *I. iz.* Ziza baten izena. (III, 107; V, G-nav, AN-5vill, B, Sal). *Lycoperdon equinatum.* (BB, 98; *astoputza*). “Seta, pedo de burra”. *2. izond.* Astakirtena. (III, 107; V, G-goi, AN, B, BN, S). “Bruto”.
- Aste, -ie/-ia** (orok) *iz.* Astea, zazpi egunez osatutako denbora unitatea. (III, 109). “Semana”.
- Astebuu, -be/-ba** (Sak-erd) *iz.* Ateburua. *Astebuuten besteik enok etxeti atiatzen!* (Ateburuetan best erik ez nauk etxetik ateratzen!). “Fin de semana”.
- Astegun, -e/-a** (Sak-erd) *iz.* Laneguna, larunbata eta igandea ez beste egunak. (III, 115; V, G, BN, S, R). Arbizon *astroona*. “Día de labor”.
- Astei, -ye** (Etx) *iz.* Joarearen giderra, *ustei-tik zin tzilikatzeko tresna*. “Parte del cencerro, asa, para sujetar al ganado”.
- BARNEKO ASTEYE:* Mihia joarearen barruan l arruz l otzen den t okia. (BB, 109; *barneko asteie*). “Parte del interior del cencerro donde se at a el cuero”.
- Astelen, -a** (orok) *iz.* *1.* Astelehena, asteko l ehen eguna. (III, 116). “Lunes”. *2.* Biharamuna, ajea. “Resaca”.
- Astero** (orok) *adond.* Astero, aste guztietan. (III, 118). Urdi ainen, Lizarragabengoan et a Arbi zun *astio(o)*. “Cada sem ana, todas las semanas”.
- Asti** (Urd) *iz.* Denbora, bet a, ast ia. “Tiempo, para hacer algo”.
- Asti** (Bur) (ikus *astittu*)
- Astierte, -ie/-ia** (Sak-erd) *iz.* Astearte, asteko bi garren eguna. *Astearte* (III, 114). Urdi ainen *astearte*. (Ond. 5; *astiarte*). (Izag., 52; *astiarti*). “Martes”.
- Astiger, -rra** (Sak) *iz.* Astigarra, zuhaitza. *Acer campestris.* (III, 122). Burundan asimilatu gabe. Hi riberrin *astigarro*. *Astigerrok sendo-senduek ziek!* (Astigar hauek sendo-sendoak zeudek!). “Arce”.
- Astinddu** (Sak-erd) *ad.* *1.* Arropa, koltxooia, edo oi halak orokorrean jo, hautsa kentzeko. *Astindu* (III, 124; V, G). *Koltxonorrek bier dik, dauneko, astinddu ederra!* (Koltxoi horrek behar dik, dagoeneko, ast indu

- ederra!). “Sacudir”. 2. Jipoitu. *Ola segitzen beek, jasokuek astinndu bet beño geyoo!* (Horrela segitzen baduk, jasoko duk ast indu bat baino gehiago!). “Golpear”.
- Astio(o)** (Urd, Lizgb, Arb) (ikus **astero**)
- Asti(ttu)** (Sak) *ad.* Ogia jaso edo jai. Badirudi soilik Etxarrin erabiltzen dela partizipio morfemarekin: *astittu*. (Ond. 5; *asti*: ferm. entar. *Ogia astida*). (Izag. 53; *iya ogiya astiitoo* ‘aver si el pan está levantado’). *Ogiye astittua! Ogiya astitzeko mentzaaya bota bi yoon.* (Ogia astituda! Ogiya astitzeko bentzagia bota behar hion!). “Fermentar(se) el pan”.
- Astikeru, -be** (Etx) *iz.* Ogia astitzean geratzen zaion keru edo zapore berezia. (Izag. 53; *astimina duka* ‘el sabor que le queda al pan por haberlo tenido demasiado si no fermenta en el horno’). “Sabor a fermentado del pan”.
- Astizken, -a** (Sak-erd) *iz.* Asteazkena, asteko hirugarren eguna. (III, 114; S). Urdiainen *asteazken*. (Ond. 5; *astezkin*). *Urrango astizkenien zikobau afaaye!* (Hurrengo asteazkenean zeukaguk afaria!). “Miércoles”.
- Asto, -ue/-ua** (orok) *iz.* 1. Astoa, animalia. (III, 129). *Astuek pensuipet pasatukoik, beye ez makillipee!* (Astoak pentzurik gabe pasatuko dik, baina ez m. akilarik gabe!). “Burro, asno”. 2. Astoa, haur batzuk beste batzuen gainean salto eginez burutzen den jokoa. (BB, 98: *astokâ*). “Juego del burro”. 3. Astoa, egurra txondorrera bitzkar gainean pilatuta eramateko ramankulua. *Ikezkiñek astue egurres beteik bizker geñen yaamatan ziyabien, zein ote zan astuoo?* (Ikazkinek astoa egurrez beterik bizkar gainean eramaten ziaten, zein ote zen astoago?). “Burro de madera para transportar leña a la carbonera”.
- Astokume, -ie/-ia** (Sak-erd) *iz.* Astakumea. (III, 102; AN). *Asto zarren bat o beste bei, beye astokumeik eztek ikusten!* (Astozaharraren bat edo beste bai, baina astakumerik ez duk ikusten!). “Cria de burra”.
- Astopotro, -ue/-ua** (Sak-erd) *izond.* Astazakila, astakirtena. (III, 107; V-gip, G). *Ez zettezie ain astapotruiek izan!* (Ez zaitezte hain astapotroak izan!). “Bruto, salvaje”.
- Astroon** (Arb) (ikus **astegun**)
- Asun** (Bur) (ikus **axuin**)
- Ata(a)** (Bur, Arb, Lizgb, Un) (ikus **atia**)
- Atai, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Atea, ataria. *Atari* (III, 153; V-m-gip, G, AN, Ae, L (th), Sal). “Puerta, portal”.
- Ataka** (Sak-erd) *iz.* Ate txikia eta estua, txerritegi, ‘zotola’ eta horrelakoetakoa. (III, 143; V-pl e-arr-oroz-ger-gip, G-to-nav, AN-larr-5vill-araq). *Atiatzekuen autsiau txerriyek ataka!* (Ateratzerakoan hautatu txerriak ataka!). “Puerta pequeña, de pocilgas, cabañas, etc.”.
- Atalaga** (Sak) *iz.* Atea ondo eusteko haga. (III, 148; G, AN-l arr-erro, -th- L-sar-ain, B N). Urdiainen *atalaia* eta *atalagaia*. (Ond. 5; *atalagai*). (Izag., 53). “Palo de sujeción de la puerta”.
- Atalbu(r)u, -be/-ba** (Sak) *iz.* Ate zuloaren gaineko egurra. (III, 149; G, AN-gip, B). (Ond. 5). “Dintel de la puerta”.
- Atalgein, -ñe/-ña** (Sak-erd) *iz.* Atearen goiko zatia, bera soilik ireki daitekeena. Atearen erdia edo laurdena izaten da. *Atalgain* (III, 150; AN-larr-ulz-araq). “Cuarto o mitad superior de la puerta que se abre de forma independiente”.
- Atarzulo** (Urd) (ikus **ollozulo**)
- Ate(e)i** (Sak-erd) *adond.* Ateri, euririk egin gabe egon. *Ateri* (III, 189; G,

- AN, BN, R, S (*th*). “Escampado, sin llover”.
- Aterku(e)ntza** (Sak-erd) *iz.* Euririk gabeko egoera, at eri dagoenean. *Aterkuntza* (III, 190; AN-araq). Arbizun *aterkuntza*. “Situación de escampado”.
- Aterpe, -ie/-ia** (orok) *iz.* Estalpea, babeslekua. (III, 186; V, G, B). “Refugio, lugar para resguardarse del mal tiempo”.
- Atertu** (orok) *ad.* 1. Atertu, euria gelditu. (III, 190; V, G, AN, BN). “Escampar, dejar de llover”. 2. Gelditu, aspertu. Norbait era aspergarrian dabilenean horrela esaten zaio: *Atertukueiz noizbeitere!* (Atertuko hai z noizbait ere!). “Parar, aburrirse”.
- Atia(a)** (Etx) *ad.* Atera, irten. *Atera* (III, 173; V, G, AN-gip-5vill, B; *atra* AN-ulz-erro-arce-ilzarb-olza-egüés, B, Ae). Arbi zun, Li zarragabengoan eta Unanun *ataa*, eta Lakunt zan, Arruazun, Uhartan eta Irañetan *atara* burutzapen si nkopatua. Ol aztin eta Urdiainen *ata*. (Izag., 53; *atako dia* ‘ya saldrán’). “Salir”.
- Atialdi, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Ateraldia, burutazioa. *Ateraldi* (III, G, L ap. A). “Salida, ocurrencia”.
- Atiazi** (Sak-erd) *ad.* Aterarazi. (Izag., 53; *atazi* ‘hacer sacar’). “Hacer salir o sacar”.
- Atije/a** (Sak-erd) *iz.* Atija, eztul indartsua. *Atija* (III, 193; AN-araq-olza-egüés-larr-ulz, Ae). (Izag. 51; *antuxa*). (Ond. 4; *antuxa*). *Atijeka asten neizenien enok atertzen, trebe nok dozena erdi bet botatzia!* (Atijaka hasten naizenean ez nauk atertzen, trebe nauk dozena erdi bat bot atzea!). “Estornudo, tos fuerte”.
- Ator, -rra** (Sak) *iz.* Alkondara, berdi n gizonezkoena nol a emakumezkoena. (III, 196; AN-ol za-ilzarb-egüés). (Izag. 53; *atorra gutxi* ‘pocas camisas (cualesquiera)’). *Besteen atorraaki* *ibiltzen dana, kale erdiyen bilixkorriko gelditzen da!* (Besteren atorrarekin i biltzen dena, kal e erdian biluzgorrian gel ditzen da!, Et xarriko esaera). “Ca-misa”.
- ATOR UTSIEN: adond.* Atorra hutsean! *Ator utsien atia die kalia!* (Atorra hutsean atera dira kalera!). “En mangas de camisa”.
- Atra(a)** (Lak, Arr, Uh, Ir) (ikus **atia**)
- Atrebi izen** (Etx) *ad.per.* Ausartu, bururatu. Aurkako zent zuarekin erabiltzen da, norbai tek ez duela zerbait egi ngo adi eraziz, ez zaiolako horrelakorik bururatuko esanez. (III, 204). *Atrebi izaan dek!* (Atrebi izanen duk!; ez hai z ausart uko!). “Fl exión verbal que adqui ere si gnificado negativo: ¡No osarás!, ¡No se te ocurrirá!, ¡Más te vale!”.
- Atrebittu** (Sak) *ad.* Atrebitu, ausartu. (III, 202). Burundan pal atalizatu gabe. *Eyen atrebittu ezee esatia!* (Ez zuan atrebitu ezer ere esatera!). “Atreverse, osar”.
- Ats, -a** (orok) *iz.* Hatsa, arnasa. (III, 206; G, AN-ilzarb-olza-egüés, B, L, Ae, Sal, BN, R, S). *Atsa bota duut aurpeire!* (Hatsa bota dit aurpegira!). “Aliento”.
- Atsa artu** (Sak) *ad.* Atsedean hartu, arnasa hartu. *Hats hartu* (III, 209; AN-ilzarb-olza-egüés-ulz, L, B N, Sal, R, S). (Izag., 53; ‘respirar’, *atsantzen doo lurra* ‘está descansando la tierra’). *Ar zak atsa txeleyortan!* (Har ezak hatsa zelai horretan!). “Tomarse un respiro, descansar, tomar aire”.
- Atsalde, -ie/-ia** (Sak) *iz.* Arratsaldea. (II, 604; V-gip, L, B, BN-ciz, Sal). *Biyer atsaldien ikusko gaa!* (Bihar atsaldean ikusiko gara!). “Tarde”.
- Atsaldiño** (Etx) *iz.* Gurdiaren endaitzarekin egi ten den jokua. Arbizun et a Li zarragabengoan *txirrintxonketan* eta *txirringoketan*, eta Lizarragan *txirrinkosketan*.

- Urdiainen *gurdilafreikan*. (Ond. 11; *irrinkaxketan ari*: columpiarse, ya en columpio, o poniéndose en los extremos de una t abla, ya sobre t odo en l a punta de l a lanza del carro). “Juego con el timón del carro”.
- Atsan(du)** (Alts) (ikus **atsa artu**)
- Atsaundittu** (Sak-erd) *I. ad.* Arnasbehartu, hatsanditu. *Hatsanditu* (III, 213; AN-egüés, Sal, R). (Izag. 50; al bajaiketan doo ‘est á jadeant e’). “Sofocarse, jadear”. *2. -be iz.* Arnasestu. “Sobrealiento, jadeo”.
- Atsei, -ye** (Etx) *iz.* Hatseria, arn asa hartzako zailtasu na. Gaix otasuna. Gehienbat abereekin erabiltzen da. *Atseye dakabien txerriyeki, akabo!* (Hatseria daukat en txerriekin, akabo!). “Dificultad p ara resp irar, insuficiencia”.
- Atsein** (Etx) *ad.* Lasaitu, erren ditu. Eguraldiarekin ere erabiltzen da, giroari erreparatzen zaiolarik. “Calmar(se), rendir(se)”.
- Atso, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Emea, sex ualki erakargarria den em akumea. Ez du, dagoeneko, zaharraren konotaziorik Etxarriko hi zkeran. (III, 237). *A, ze atsue doon zuen lengusuboi!* (A, zer atsoa dagoen zuen l ehengusu hori!). “Hembra, mujer atractiva”.
- Attokakan** (Arb) (ikus **akittuken eta sarketakan**)
- Attun** (Alts) (ikus **aittun**)
- Atxapar, -rra** (Etx) *iz.* *Clavaria* motako ziza edo perretxikoa. “Seta del género *clavaria* o *ramaria*”.
- Atxikor, -rra** (Arb, Lak) *iz.* Kilikilia. (*H*)*atz* + *zigor* izan daitezke bere osagaiak. Etxarrin *arratxiku* erabiltzen da. *Atxikorrak ein zizkiyon!* (Atzikorrak egin zizkion!). “Cosquilla”.
- Atximitxe** (Lak, Arr) (ikus **matxite**)
- Atximixke/a** (Sak) *I. iz.* Zimikoa, txatxamurkada. (III, 254; AN-ol z). (Ond. 5; *atximiska in*: apretar con los dedos). ‘Hatz zim urka’-tik dator. “Pellizco”. *2. -tu ad.* Zimiko egi n, txatxamurka egin. “Pellizcar”.
- Atximixkekan** (Sak) *adond.* Zimikoka. Burundan asi milaziorik gabe. *Egunio züllek atximixkekan mutiko txikiyoi!* (Egunero zebi lek at ximiskakan mutiko txiki hori!). “Pellizcando”.
- Atxintanburu** (Urd) (ikus **arreiburuaundi**)
- Atxitamutxita** (Bur) (ikus **matxita**)
- Atxiya-matxiya** (Arb, Lizgb) (ikus **matxita**)
- Atza** (Etx) *iz.* Hazkura gogor et a iraunkorra. *Hatz* (III, 259; Lc, BNC ap. A). Zigar gai xotasuna ere bai , seguru asko. “Herpes, sarna”.
- Atzamarka** (Sak-erd) *I. iz.* Atzaparkada. Urdiainen *atzaparka*. *Atzamarkada* (III, 262). “Arañazo”. *2. -tu* (Sak-erd) *ad.* Atzaparka egin. (III, 262; V, G). *Erabat atzamarkatuik utzi zuuten!* (Erabat atzaparkaturik utzi zidan!). “Arañar”.
- Atzamarkakan** (Sak-erd) *adond.* Atzaparka. *Atzamarka* (III, 261; V, AN). “Arañando, a arañazos”.
- Atzapar, -rra** (orok) *iz.* Atzamarra, atzaparra, erpea, eskua. (III, 262; G, AN-larr-ilzarb-olza-ulz-egüés-erro, B, L). (Izag., 53). “Zarpa, garra, mano”.
- Atzaparka(tu)** (Urd) (ikus **arramaska eta atzamarka**)
- Atzaparraundi, -ye/-ya** (Sak) *izond.* Esku handiak di tuen pert sona. *Erraz aztatuko dook pillotai, atzaparraundiyorrek!* (Erraz azt atuko diok pilotari, at zamarrandi horrek!). “De manos grandes, manazas”.
- Atze, -ie/-ia** (Sak) *iz.* Gibelego alde. (III, 267; V, G, AN-gi p-larr-ulz-olza-ilzarb-egüés). “La parte de atrás, trasera”.
- ATZEKOS AURRIA:** *esam.* At zekoz aurrera, aldrebes. Urdiainen *atzekoz aurria*. “Al revés”.

- Atzeurre, -ie** (Etx) *iz.* Goldatu edo makinatu gabe gel ditzen den sora zatia, m ugaraino ezinezkoa izaten baita gol da edo m akinaz i risteia. Ondoren zeharka edo *trunketaa* goldatu edo m akinatzen di ren zatiak. (III, 269). *Goyenbarna* ere esaten zaio. “Porci ones de cam po que se quedan sin labrar al no llegar hasta los extremos el arado. Posteriormente se labran transversalmente”.
- Atzekalde, -ie/-ia** (Sak) *iz.* Atzeko aldea, atzealdea. (III, 278; *Iz Als*). “La parte de atrás, la trasera”.
- ATZEKALDEKO:** *iz.* Gurdiaren aurreko ohol a. (B B, 100; *aurrekaldekue*). “Tabla trasera del carro”.
- Atzekota** (Arb) (ikus **korta**)
- Atzelai, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Atzelaria, pilota jokoa atzean jokatzen duena. “Zaguero, defensa”.
- Atzen, -a** (Sak-erd) *izond.* Azkena. (III, 282; V, G). *Zein allatuek atzena gaurko etapan? (Zein ai legatu duk atzena gaurko etapan?.* “Último”.
- Atzenien** (Sak-erd) *adond.* Azkenean, azkenik. *Atzenean* (III, 283). “Por fin, al fin”.
- Atzia (beix)** (Sak-erd) *adond.* Atzera (berriz), berriro. *Atzera* (III, 285; V-ger-gip, G, AN-larr-ulz). Arruazun *beix atzia*. Urdiainen *atzia berriz eta berriz berria*. “De nuevo, otra vez”.
- Atziakan** (Sak-erd) *adond.* Atzeraka. (III, 286). *Langostak atziakan ibiltzen ttuk!* (Langostak atzeraka ibiltzen dituk!). “Hacia atrás, en marcha atrás”.
- Atziatu** (Sak-erd) *ad. 1.* Atzeratu, denbora zentzuarekin. (III, 288). *Erlejube atziatu zikien!* (Erlojua atzeratu zaidan!). “Retardar”. *2.* Atzerago jarri. *Atziari pixkaat eta eztakik ezee gertatuko!* (Atzera hadi pixka bat eta ez zaik ezer ere gertatuko!). “Atrasar(se), con sentido posicional”.
- 3.* Atzera egin, koldartu. *Enengoban oso seguro ta atziatu ein nittuban.* (Ez nengoan oso seguru et a atzeratu egin nituan). “Acobardarse, echarse atrás”.
- Atziazi** (Sak) *ad.* Atzerarazi. *Atzerazi* (III, 290; G ap. A). “Retrasar, hacer retroceder”.
- Atzo** (orok) *adond.* Gaur et a herenegun arteko eguna. (III, 294). “Ayer”.
- Atzokota** (Un, Arr, Ir) (ikus **korta**)
- Au** (orok) *erak.* Hau. (III, 295; V, G, AN, L, B N, S). Harridurazko perpausetan hasieran erabiltzen da. *Au berue! Au dek au fundamentube!* (Hau beroa! Hau duk hau fundam entua!). “Este, -a, -o”.
- Audes** (Etx) *adond.* Jai egunet an, txarangaren aurrean edo enparantzako kioskoaren inguruan koadrilan, lepoan hartuta, dantzan ibiltzea. “Ir bailando en cu adrilla, cogidos del hombro, en fiestas delante de la taranga o alrededor del kiosko, en la plaza”.
- Aufetuik** (Etx) *adond.* Giro onean, gustura, um ore onean. Urdi ainen *aupatuik*. “Animado, de buen temple, en armonía”.
- Aukera** (orok) *1. iz.* Parada, aukera. (III, 304; V, G, AN). *A, ze aukera galduezubien!* (A, zer aukera gal du duzuen!). “Oportunidad”. *2. -tu ad.* Hautatu, aukerat u. (III, 308; V, G, AN). *Baakizu, ezta, erriko alkate aukeratu zeittubiela!* (Badakizu, ezta, herriko al kate aukerat u zaituztela!). “Elegir, optar, escoger”.
- Aul, -e/-a** (orok) *1. izond.* Ahula, izaera kaska-rrekoa. *Ahul* (III, 310; V, G, AN-larr-erro-ulz, L (+ aul), B, BN, S). “Débil”. *2. izond.* Ganoragabekoa, iraintzeko erabiltzen da. *Ago ixilik auloi, nok eta ik itz ein ber!* (Hago isilik ahul hori, n rk eta h ik hitz eg in behar!). “Tonto, estúpido, sin fundamento”. *3. -du ad.* Ahuldu. (BB, 101). *Kaldoonek aulduik utzi*

- duut!* (Kalda honek ahul durik ut zi nau!). “Debilitar(se)”.
- Aulei, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Ahulezia, ahuleria, ahultasuna. *Ahuleria* (III, 313; Gc, L, BN, S ap. A). *Auleyek jorik zioz ii launure.* (Ahuleriak jorik zagok hi re lagun hura). “Debilidad”.
- Auli, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Eulia. (VII, 552; V-ger-arrig, G-nav, AN-araq, Ae). Urdiainen *yauli, -a.* (Izag. 53; *auliya*). “Mosca”.
- Aulikaka** (Sak-erd) *1. iz.* Euliaren kaka. Urdiainen *yaulikaka.* “Cagada de mosca”. *2. izond.* Ahuntzaren gauerdiko eztula, garrant zi gabeko gauza. *Euli-kaka* (VII, 553; V-gip, G). *Ori eztek gio, aulikaka!* (Hori ez duk gero, eulikaka!). Cosa sin importancia, insignificante, ridiculo”.
- Aulinabar, -rra** (Sak) *iz.* Ganaduaren inguruan dabilen eul i t xikia. *Eulinabar* (VII, 553; AN-5vill). (Ond. 5; mosca muy pequeña, pica al ganado). “Pequeña mosca que revol otea alrededor del ganado”.
- Aulkei, -ye** (Etx) *iz.* Pellokeria, kirtenkeria, alukeria. Metatesia gertatu da burut zapen honetan. *Alukeria* (I, 841; V ap. A). “Estupidez, tontería”.
- Aultxo, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* Eltxoa. *Aultxua* (VI, 609; det. G-nav). (Izag., 59; *eltxo batzuk*). Irañetan eta Urdiainen *eltxo.* *Aultxo asko daalle aurten!* (Eltxo asko dabi l aurt en!). “Mosquito”.
- Aultzi** (Arb, Arr, Ir) (ikus **auntzi**)
- Aulubi** (Alts, Bak) (ikus **marrubi**)
- 1.Aun** (Sak-erd) *zenb.* Ehun. (VII, 555; V-ger-arrig, G-nav, AN-araq-ol za). Urdiainen *eun.* “Cien”.
- 2.Aun, -e** (Sak-erd) *1. iz.* Lihoa, laborea, lihozko oihala. *Ehun* (VII, 556; V, G, AN-larr, L, B N, S). Urdiainen eta Lizarragabengoan *eun.* (Izag., 59; *eguna itea ‘a tejer’*). “Lino, tejido”. *2. -du* (Sak-erd) *ad.* Ehundu. (VII, 557; AN-egüés-olza). B urundan *e(g)undu* (Izag., 59). “Tejer, hilar”.
- Aunbeste** (Sak-erd) *adond.* Honenbeste, horrenbeste, hainbeste. (I, 363; V, G, AN, S). B urundan *ainbeste.* *Nundi etor dek aunbeste jende?* (Nondik etorri duk hainbeste jende?). “Tanto”. *-BESTE AUNBESTE: adond.* Beste honenbeste. “Otro tanto”.
- Aunbestien** (Sak-erd) *adond.* Nahiko ongi, aurrera egi teko m oduan, hainbestean. (I, 368; V sg. A). Burundan *ainbestien.* *Azkenontan aunbestien gailtzek!* (Azken honet an hainbestean gabi ltzak!). “Regular, bastante bien, pasablemente”.
- Aundi, -ye/-ya** (Sak) *izond.* Handia. *Haundi* (II, 80; V, G, AN, B, L, BN). (Izag., 53). “Grande”.
- Aundikor,-rra** (Etx) *iz.* Handitsu, tumorea, haragi m amia handitzen denean. “Tumor”.
- Aundinei,-ye/-ya** (Sak) *iz./izond.* Gehiegizko gogo edo asmoa, eta baita hauexek erakust en di tuen pertsona. (BB, 101). Burundan diptongo itxierarik gabe: *aundinai.* “Pretensión, pretencioso”.
- Aunditasun, -e/-a** (orok) *iz.* Handitasuna. (BB, 101). “Grandeza”.
- Aundittu** (Sak) *ad.* Handitu, hazi. *Haunditu* (V-gip, G, AN, B, L, BN). Burundan pal atalizatu gabe. *Okolondue aundittu ein dakik!* (Ukolondoa handitu egi n zai k!). “Agrandar, crecer”.
- Aunditxori, -ye** (Etx) *iz.* Galtzarbe edo besapeko hazi dura. *Besapien aunditxoriyek atia zizkien!* (Besapean handitxoriak atera zaizkidan!). “Golondrino”.
- Aundizorri, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Eztarriko hazidura. *Aundizorri galantak uraitzen zittuk urteto!* (Handizorri galantak edukitzen di zkik urt ero!). Dorraon *angellek.* “Ganglios”.

- Aungi** (Sak-erd) *adond.* Ongi, ondo. (XIII, 389; G-nav) Irañetan an eta Lizarragabengoan *ongi*, Burundan *ondo.* *Aungi zio, utzi yok bakien!* (Ongi zegok, utz iezaioke pakean!). “Bien”.
-AUNGI USTIEN: (Sak-erd) *esam.* Ongi ustean, asmonez. Lizarragabengoan *ongi ustien.* “Con buena intención”.
- Aungikos** (Sak-erd) *adond.* Ongi izatekotan, seguru aski. Horrela behar duela izan adi erazteko. Burundan *ondokoz.* *Aungikos, eyau beixee ori ikus berko!* (Ongikoz, ez diagu berriz ere hori ikusi beharko!). “A bi en ser, seguramente, con suerte”.
- Aunlangil, -lle/-lla** (Etx) *iz.* Ehungilea, ehunarekin lan egin duena. Lakuntzan *aungil.* Burundan diptongo itxierarik eta palatalizaziorik gabe: *eunlangilia.* “Trabajador del lino”.
- Auntei, -ye/-ya** (Etx, Li zgb) *iz.* Ehundegia, ehuna edo lioa lantzen den tokia eta tresna ere bai. Lizarragabengoan *eunteei* ere bai. “Taller o lugar donde se trabaja el lino”.
- Auntz, -e/-a** (orok) *iz.* 1. Ahuntza. (III, 320). “Cabra”. 2. Ahuntzak jokatu, berdintasuna hausteko beste saiobat egiteari esaten zaio horrela. (III, 321; V-m, G-to, AN-gip-erro, L-ain, BN-baig). *Bei, ba guaño auntzek bota berko zittubau!* (Bai, bada oraino ahuntzak bota beharko ditiagu!). “Las cabras, desempate en los juegos”.
- Auntzei, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Ahuntzaina. *Auntzai* (III, 323; G, Sal). Burundan *auntzai.* *Bedratzi urteskios auntzei ibildu nittubaan!* (Bederatzi urtegero ahuntzain ibilituan!). “Cabrero”.
- Auntzetxe, -ie/-ia** (Sak) *iz.* Ganaduarentzat basoan dagoen borda. (III, 323; G-goi-nav ap. JMB). “Borda o cubi erto para el ganado en el monte”.
- Auntzi, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* 1. Ontzia, baxera. *Untzi* (XIII, 426; V-ger-m, AN-ulz-arce, L, B, BN, S). Urdiainen *untzi.* *Garbitu tuk auntziyek?* (Garbitu dituk ontziak?). “Recipiente, vajilla”. 2. Eultzia. *Aultzi* (VII, 554; Ae). (Ond. 18; *yuntzi*). (Izag., 78; *ontziya*). Irañetan *aultziye* eta Urritzolan *eultzi.* *Aste guzien auntziten ziiltziek!* (Aste guztian eultzitan zebiltzak!). Arbizun eta Arruazun *aultziya.* “Trilla”.
- AUNTZIYEK EIN: *ad.* 1. Ontziak garbitu. (B B, 101; *auntziyek*). Urdiainen *untziek in.* “Hacer el fregado”. 2. Eultzia egin. “Realizar la trilla”.
- Auntzitxo, -ue** (Etx) *iz.* Ontzitxo, esnea jasotzekoa. “Recipiente para recoger la leche”.
- Auntzu, -be** (Sak) *iz.* Antzua, umerik ezin duena izan. (II, 187; G-nav, AN). Lizarragabengoan *antzu.* (Izag. 53; *auntzuba* ‘la oveja estéril’). (Ond. 4; *antzu*). *Aurten ardi auntzubok jenduber zittubau!* (Aurtan ardiak zutu hauek kendu behar ditiagu!). “Estéril”.
- Auntzutu** (Sak) *ad.* Animalia bati esnea moztu, kumendua egin zaiolarik errapetik. (II, 188; G-nav). (Izag. 53; *auntzutu dia* ‘han cesado de dar leche’). *Beye astiontan auntzutu yau!* (Behia astehonetan zutu diagu!). “Cortar la leche de un animal, no dejando que amamante la cría”.
- Aunzale,-ie** (Etx) *iz.* Lihoarekin oihala egiten duena. (B B, 101; *auntzele*). *Xordoon etxekuek aunzalek ittuben garai betien!* (Xordoren etxekoak ehunzaleak hituen garai batean!). “Tejedor”.
- Aunzki,-ye** (Etx) *iz.* 1. Ahuntzaren haragia. (BB, 101; *auntzkiye*). “Carne de cabra”.

- Aunzkia(a)** (Etx, Li zgb) *adond.* Ahunzkera, ahunt zaren aral dia. Lakuntzan *auskerra. Noiz izeten ñe aunzkiye auntzek?* (Noiz izaten dinате ahunzkia ahuntzek?). “Estar en celo la cabra”.
- Aupa** (orok) *esam.* Animatzeko erabiltzen den esamoldea, kirolariei zaletuek esaten diete, esaterako. “Expresión de ánimo, de los aficionados a los deportistas, por ejemplo”.
- Aupas** (Etx) *adond.* Besoetan, haur hizkuntzan. *Eztek batee ona aupas geyei uraitzie aurre!* (Ez duk bat ere ona aupa gehiegi edukitzea haurra!). “En brazos”.
- Aupatuik** (Urd) (ikus *aufetuik*)
- Aur, -rre/-rra** (orok) *iz.* Haurra, um ea. (III, 328; G, AN, B, L, BN, Sal, S, R). “Niño”.
- Aurdun yon** (Sak) *ad.* Haurdun egon. (III, 336; G, AN, L, Sal, R, S ap. A). “Estar embarazada”.
- Auri, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Euria. (VII, 561; V-ger-arr-arrig, G-nav, AN, Ae). Urdiainen *yauri.* (Izag. 53; *auriya dakar guai* ‘esta l loviendo’). *Auri zaparrada izugerri-ye bota zeen atzo atsaldien!* (Euri zaparrada izugarria bota zuen atzo arratsaldean!). “Lluvia”.
- Auriye/-ya ein** (Sak) *ad.* Euria egin. (VII, 562). Urdiainen *yauria in.* “Llover”.
- Aurkei,-ye/-ya** (Sak) *iz.* Haurkeria, umekeria. (III, 341; G, AN, L, Sal, BN, R, S). “Niñería, cosa de niños”.
- Aurki** *adond.* 1. (Etx, Li zgb) Seguraski. (III, 345; V-ple-gip, G, AN-larr). (BB, 102). *Aurki biyer atsaldien faan gettunzuen etxia!* (Aurki bi har arratsaldean joango gai tun zuen etxera!). “Seguram ente”. 2. (Etx) Laster, berehala. (III, 344; V, G, Sal). (BB, 102). *Yonari lasei, aurki emen ziook ta!* (Egon hadi lasai, aurki hemen zagok et a!). “Enseguí da, en un momento”.
- Aurpei, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Aurpegia. (III, 353; V-ple, G, AN, B, BN, Ae, Sal). (Izag., 53; *aurpegi*). “Cara, rostro”. -*AURPEYE URAI/IRUI: ad.per.* Aurpegia eduki. *Orrek zikon, orrek, aurpeye, kristoonak aittuta dee ez ten lotsatzen!* (Horrek zeukan, horrek, aurpegia, kristorenak adituta ere ez dun lotsatzen!). “Tener cara, ser un caradura”. -*AURPEYE EMAN: ad.per.* Aurpegia eman. Zerbait edo norbai ten alde agertu. *Ori ezten nolanei ixiltzen, beti ematen din aurpeye!* (Hori ez dun nolana hi isiltzen, beti ematen din aurpegia!). “Dar la cara”.
- Aurpeidun, -e** (Etx) *izond.* Aurpegi handia duen pertsona, lotsatzen ez dena. “Carota”.
- Aurre, -ie/-ia** (orok) *iz.* Aitzineko aldea. (III, 360; V, G, AN-gi p-larr-ulz-araq-olza-ilzarb). “La parte de delante”. -*AURRIE/A ARRAPATU: ad.per.* Aurrea harrapatu, aurreratu. (BB, 102). “Tomar la delantera, adelantarse”. -*AURRES BIELDU: (Etx) ad.per.* Ondotik bidali, alde egi teko esan, pikutara bidali. *Zerbeitt galdeittia fan zakiyon da aures bieldu zeen!* (Zerbait galdegitera joan zitzaion eta aurrez bidali zuen!). “Mandar a paseo, con viento fresco”.
- Aurrekalde, -ie/-ia** (Sak) *iz.* Aurreko aldea, aurrealde. (III, 384). “La parte delantera”. -*AURREKALDEKO: gurdi* arean aurreko ohol a. (BB, 102; *aurrekaldekue*). “Tabla delantera del carro”.
- Aurreko,-ue/-ua** (Sak-erd, Urd) *iz.* Arbaso, norbai ten aurrekoa. (Izag., 48; *aintzinekuk*). “Antepasado”.
- Aurrelai,-ye/-ya** (Sak) *iz.* Aurrelaria, kiroletan. Animalia taldeetan aurreratu doana. *Bior aurrelaye.* (Behor aurrelaria). (III, 386; V, G).

- “Delantero en det erminados deportes, animal que va a la cabeza en la manada”.
- Aurren, -a** (Sak) *izond.* Lehena, lehendabizikoa. (III, 386; V, G, AN ap. A). *I, aurrena ein zazkik lanak ta gio atiakueiz!* (Hi, aurrena egin ezazkik lanak eta gero at erako hai z!). “Primero”.
- Aurriako, -ue/-ua** (Sak) *izond.* Aurrerako, baserriko animalien artean kumeak izateko uzten dena, gazte denboran saldu edo hiltz gabe. “Ani mal que se deja para adelante, para cria o labor”.
- Aurriatu** (Sak) *ad.* 1. Aurreratu. (III, 395; V, G, AN). “Adelantar”. 2. Aurreztu. (Ond. 5; *aurretu*: ahorrar). “Ahorrar”.
- Aurroyel, -a** (Etx, Lak) *iz.* Jaioberriari jartzen zai on oi hala. *Haur-oihal* (III, 334; G, AN-ulz-5vill, B). “Pañal”.
- Aurten** (orok) *adond.* Urte honet an, aurten. (III, 406). “Este año”.
- Aurtzei, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Hautzaina, umeak zaintzen dituen pertsona. *Aurtzai* (III, 414; AN-5vill-larr-ulz). Urdiainen *aurtzai*. Uharten *umezei*. “Persona que cuida los niños, niñera”.
- Aurzaro, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* Hautzaroa, umearoa. (III, 415; AN-araq, -zaro R; -zaro Dv). “Infancia, niñez”.
- Ausi** (Urd) (ikus *autsi*)
- Auskaldun, -e** (Sak-erd) *iz.* Euskalduna. Urdiainen *eskualdun*. (Izag. 61; *eskualduna*). *A, ze aungi yonko giñeke auskaldun guziek alkartuko bagiñe!* (A, zer ongi egongo ginatete euskaldun guztiok elkartuko bagina!). “Vasco”.
- Auskalo** (orok) *esam.* Nork jakin, auskalo. Urdiainen *auskalo*. *Auskalo zeñek esan deen ori!* (Auskalo zeinek esan duen hori!). “Vete a saber”.
- Auskerra** (Lak) (ikus *aunzkia*)
- Auskias** (Sak-erd) *adond.* Euskaraz. (BB, 103). Urdiainen *eskuaz*. *Autzi berriketak eta auskias ein!* (Utzi berriketak eta euskaraz egin!). “En euskara”.
- Auskin** (Sak-erd) *ad.* Eutsi. *Euts + egin*, seguru asko. *Autsin* (VII, 576; V-arr, G-nav). Irañet an *eldu*. Arruazun *autxiin*. Urdiainen *autsi*. Iturmendin *eutsi*. (Ond. 6; *auski, yauski*: agarrar, tener). (Izag. 54; *autsi oni* ‘ten esto’, *autsiya ta zurra* ‘el tacaño’). *Eztoozubie bier bezela auskin sokaai!* (Ez diozue behar bezala eutsi sokari!). “Agarrar, sujetar”.
- Auskolo** (Urd) (ikus *auskalo*)
- Ausner, -rra** (Sak) *iz.* Hausnarra. (B B, 103; *ausnarra*). Arruazun *auzummar*. Burundan bokal asi milaziorik gabe: *ausnar*. “Rumia”.
- AUSNERRIEN AIYON:** *ad.per.* Hausnarrean ari / egon. *Hausnar* (III, 434; V, G, AN, L-côt e). Arruazun *auzummarrien*. Urdiainen *ausnarrien*. (Izag. 54; *auznartzen dee* ‘están rumiando’). “Rumiando”.
- Auspel** (Etx, Un, Lak) (ikus *ospel*)
- Auspes** (Etx, Li zgb) *adond.* Ahozpez, ahoa edo aurpegi a behera begira dagoela. *Ahuspez* (III, 437; V-m-gip, G, AN-erro-larr, B, L, BN). *Ataiko koxkan aztapatu ta auspes bota dek lurria!* (Atariko koskan ozt opatu eta ahuspez botatu duk lurrera!). “De bruces, boca abajo”.
- Auspo, -ue/-ua** (orok) *iz.* Hauspoa. (III, 440; V, G, AN, S). (Izag. 54; *auspo*). (Irib. *Aspoa* Iruñerria). *Sube piztutzeko auspo txiki bet biyau!* (Sua pizteko hauspo txiki bat behar diagu!). “Fuelle”.
- Austepur** (Etx) *adond.* Erabat, buru belarri. *Hauts eta apur-etik seguruasko*. Arbi zun *autxapur*. *Mankomunidedien kontra zioz austepur!* (Mankomunitatearen aurka zagok austepur!). “At ope, totalmente”.
- AUSTEPUR BIELDU:** (Etx) *ad.per.* Pikutara bi dali, ‘aurre’ bi dali.

- Urdiainen *pikuta bialdu*. “Mandar con viento fresco, a freir espárragos”.
- Austerre,-ie/-ia** (Sak) *iz.* Hauts errea, errautsa. (III, 444; G, AN-ul z-araq; Aizk). (BB, 103; *austarri*). “Ceniza”.
-*AUSTERRE EGUNE/A*: *iz.* Hausterre eguna. *Austerre egune dek biyer!* (Hausterre eguna duk bi har!). “Miércoles de ceniza”.
- Austoki, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Errautsa gordetzeko lekua. (BB, 103). “Lugar para guardar la ceniza”.
- Auts, -e/-a** (orok) *iz.* Hautsa. (III, 460). *Autses beteik allaatu zien!* (Hautsez beterik ailegatu ziren!). “Polvo”.
-*AUTSETAN URAI*: *ad.* Onespen edo estima gut xitan eduki. *Bee buube ez zikobaan autsetan!* (Bere burua ez zeukaan hautsetan!). “Tener(se) en poca estima, tener(se) por poco, poca cosa”.
- 1.Autsi** (orok) *ad.* Hautsi, txikitu. (III, 467; G, AN, L, BN, Sal, S). Urdiainen *ausi*. Olaztin *auxi*. *Muturre autsikuek ola ibiltzen beiz!* (Muturra haut siko duk horrela ibiltzen bahaiz!). “Romper”.
- 2.Autsi** (Alts, Urd) (ikus **auskin**)
- Autsoyel, -a** (Sak) *iz.* Iragazki m oduan erabiltzen zen oi hala, ‘l ixube’ egiterakoan. (Izag., 54; *autsuiyela* ‘el trapo de ceniza <en la colada>’). “Paño que se usa como filtro en las coladas”.
- Autxapur** (Arb) (ikus **austepur**)
- Autxiin** (Arr) (ikus **auskin**)
- Autz(e)/(a)** (Sak) *adond.* Hara, l eku hartara. *Hara* (II, 289). (Izag. 59; *emeti seiyetan ata goizin eta bosgarairako arutza, laubak ero bostak ingururako arútz*). “Allí, a aquel lugar”.
- Autzi** (Sak) *ad.* Utzi. (Izag. 54; *autziko duzkiagu* ‘te los dejaremos’). Irañetan eta Lizarragabengoan *utzi*. *Lana autzi ein dik Joxepak!* (Lana utzi egin dik Joxepak!). “Dejar, abandonar”.
- Auxdapur** (Etx) *adond.* Jolasten, dantzan, parrandan, ... egon. Ongi pasatzen egon. “Est ar jugando, bai lando, de juerga, ...”.
- Auxe** (Sak) *erak.* Hauxe, hau erakuslearen intentsiboa. “Este mismo”.
- AUXEEK AUXE!*: (Etx) *esam.* Hauxe duk hauxe! Harridurazko esam oldea, espero ez genuen zerbait gertatu delako. “Expresión de sorpresa del tipo de: ¡Esta sí que es buena!”.
- Auxi** (Ol) (ikus **autsi**)
- Auxin** (Uh) (ikus **axuin**)
- Auxo, -ue** (Etx) *iz.* Ahuntz gazte emea. *Ahunztxo* (III, 324). ‘Ahuntz + -txo’ izan dai teke bere bilakabidea. “Cabra lechal”.
- Auzate, -ie** (Etx) *iz.* Herriari udalak doan banatzen dion ardoa. Egun berezi etan izaten da eta *buuzai*-ak egiten du banaketa, zilarrezko *barkillo*-ak erabiltzen dituelarik horretarako. *Auzo* + *edate*-tik dat or, eta Arbizun *aate* esaten zaio. “Reparto gratuito de vino por parte del Ayuntamiento a los vecinos, en fechas señaladas”.
- Auzelan, -a** (Sak) *iz.* Auzolana, herriarentzat egiten den lana. *Auzalan* (III, 499; V-gi p, AN). Urdi ainen *auzalan*. (Izag. 54; *auzolana, auzelana* ‘el trabajo vecinal’). *Auxelangorri* izengoitia zegoen Etxarrin. *Auzelan, kanpuen lan da etxien jan!* (Auzolan, kanpoan lan eta etxean jan!, Etxarriko esaera). “Trabajo comunal”.
- Auzkalde, -ie/-ia** (Sak) *iz.* ‘Haruntz + alde’, horko edo hango alde. Urdiainen *autzalde*. “El lado de allá, ese lado”.
- AUZKALDIA*: *adond.* Horko edo hango alde. (BB, 103). Urdi ainen *autzaldia*. “Hacia ese o aquel lado”.
- Auzke, -ie/-ia** (Etx, Un) *1. iz.* Ahuntzaren araldia. (BB, 103; *auzkea*). Arruazun *auzker*a. “Celo de la cabra”. **2. -tu**

ad. Arra bota ahunt zari, ahunt za estali. “Cubrir la cabra”.

Auzo, -ue/-ua (orok) *iz.* 1. Auzoa, hazategia. (III, 492; V, G, B, h- L, BN). *Guk konpondu ber zittubau auzoko gauzek!* (Guk konpondu behar dizkiagu auzoko gauzak!). “B arrio, vecindad”. 2. (Liz) Batzarra. Horrela jaso dut e (SAT, 55): “*Urte-zahar egunian etten zan emen, izaten zan legea, erriaren etxian, auzoa esaten giñun guk, da han biltzen zan bezindade guztia*”. “Asamblea de fin año en Lizarraga”.

Auzomotojorik (Etx) *adond.* Harroturik. Badirudi, garai batean *auzoa* egiten zela herrian, hot s, bi lera et a ondo- rengo afari a (i kus aurreko sarrerako bigarren burutzapena); et a kont uan izanik *moto*-ak i lea apai ndua edo bildua adi erazten duel a, ez da oso zaila hi tz honen etimologia antzematea: *auzo* + *moto* + *jorik*, hau da, jai rako apai ndu-rik dabi lena, harro-harro. *Elurraaki batia aur guziek auzomotojorik yoten ttuk!* (Elurrarekin bat era haur guztiak auzomotojorik egot en di tuk!). “Movido, al ocado, henchi do de contento”.

Auzumar (Arr) (ikus *ausner*)

Axai, -ye/-ya (Sak) *iz.* Azeria. *Axari* (III, 537; G-azp-nav, AN, Sal , R). (Izag. 54; *axaiya* ... *bi axei*). Arruazun *exei*. *Eñet aspaldi ikusi axairik Etxarriko basuen!* (Ez di nat i kusi aspal di azeririk Etxarriko basoan!). “Zorro”.

Axaibuzten, -a (Sak) *iz.* Azeri-buztana, landarea. *Axeri-buztan* (III, 538; G-nav). B urundan bokal asi milaziorik gabe. “Planta, equisetó”.

Axalaazi (Etx, Arb, Li zgb) *ad.* Su eman, zirikatatu, bul tzatu. Urdi ainen eta Lakuntzan *axatu*. *Txakurre axalaazi ta gio gorriyek ikus zittuben!* (Txakurra azalerazi eta gero gorriak ikusi zituen!). “Incitar, azuzar”.

Axalatu (ikus *axalaazi*).

Axarkatu (Lizgb) (ikus *axartu*)

Axartu (Etx) *ad.* Txerriak m uturrarekin lurra irauli ed o m ugitu. *Azalatu* (III, 521; V-oro-arr, G-azp-to). Lizarragabengoan *axarkatu*, Bakaikun eta Urdiainen *uxarratu* (Ond., 18; ‘ozar’). (Izag., 83; *uxerratzen* ‘hozando’). “Rem over la tierra el cerdo con el morro”.

Axatu (Urd, Lak) (ikus *axalaazi*)

Axiyo, -ue (Etx) *iz.* Akzioa, gai ztokeria, trastokeria. *Azio* (III, 552; ... Es tabn. corriente la form a *axio*, con palatalización expresiva). “Trastada, fechoría, faena”.

Axkalami, -ye (Etx) 1. *iz.* Auhena, kexa. Seguru asko *hazgale* eta *mihi* di ra bere osagai ak (III, 540; *azkale* ‘vivo deseo o inquietud’, ‘picor, comezón’). *Aik ittuben axkalamiyek, bota zittubenak!* (Haiek hituen axkalamihiak, bota zituenak!). “Lamento”. 2. *izond.* Hitzontzi, isilik egoten ez daki ena, bai na beti kexaka dabilena. *Axkalamiye utse dek gizonoi!* (Axkalamihia hut sa duk gizon hori !). Kasu honetan ere, oso egokiak ai patu osagai ak esanahiarekiko. “Habrador, charlatán, llorón”.

Axkoi, -ye (Etx) *iz.* Zuhaitz l andare txikiak dauden tokia, mintegia. *Azikor* (III, 582; G, AN ap. A). Hazi koi, seguru aski . Toponi mian maiz agertzen da Et xarriko basoan. “Semillero”.

Axui, -ye/-ya (Sak) *iz.* Axuria, arkum ea. *Axuri* (III, 510; V-arr, G-nav, AN, BN-baig, Ae, Sal, S, R). (Izag. 54; *axuiya*). *Aurten axui uberi izen zittubau!* (Aurt en axuri ugari i zan dizkiagu!). “Cordero”.

Axuin, -ñe/-ña (Sak-erd) *iz.* Asuina. *Axun* (III, 139; S). (Izag. 53; *asuna*). Uhartan *auxin*. (Irib. *Achun* Mendialdea-Erdialdea, *asun* Lerga,

- asuna* Erdialdea, *asuña* Bertizarana). *Borda zarrure axuñes beteik doo!* (Borda zahar hura asui nez bet erik dago!). “Ortiga”.
- Axuizei,-ye/-ya** (Sak) *iz.* Arkumeak zaintzen dituen pertsona. *Txikiten, kanpuen lanien asi beño len, axuizei yooten nittunaan!* (Txikitan, kanpoan lanean hasi bai no l ehen, axuri zain egoten ni tunan!). “Past or de corderos”.
- Axurki,-ye/-ya** (Sak) *iz.* Axuriaren haragia, arkumekia. (III, 511; BN, S). *Sinisten ezpeek dee, ezikiiek batee gustetzen axurkiye!* (Sinisten ez baduk ere, ez zaidak batere gustatzen axurikia!). “Carne de cordero”.
- Ayena** (Sak) *iz.* Aihena, landarea. (I, 337). (Ond. 6; *ayan*: una mata, cuyas ramas secas fuman los niños). (Irib. Bertizarana, *ayarte* Aezkoa). Aspaldian aihen zat iak erre egi ten ziren zi garroaren modura. Li zarragan *iyerdure*. “Liana, planta”.
- 1.Aza** (orok) *iz.* Aza, barazkia. (III, 512). *Aza ta alubiyek nasiik, oso goixuek ttuk!* (Aza eta alubiak nahasirik, oso gozoak dituk!). “Berza”.
- 2.Aza** (Bur) (ikus **aze**)
- Azabuu,-be/-ba** (Sak) *iz.* Azaren burua. “Repollo de la berza”.
- Azafran,-a** (Sak-erd) *iz.* Azafraia, sukaldean erabi ltzen den ongailua. “Azafrán”.
- Azal, -a** (orok) *iz.* Edozein gairen kanpoko geruza edo babesa, baina bereziki zuhaitz eta fruituena. (III, 515; V, G, L, AN, BN-m ix, Ae). *Saarroiri obe azala jentzie, baezpaade!* (Sagar horiei hobe azala kentzea, badaezpada ere!). “Corteza, piel”.
- AZALETI:** *adond.* Azaletik. *Oso azaleti ziyuek tubeye!* (Oso azaletik zihoak tuberia!). “Superficial”.
- Azala jendu** (Sak) *ad.* Azaldu, azala kendu, zuri tu. *Txuittu* ere erabiltzen da. B urundan *azala kendu*. *Gaurko saarrai azala jendu ber zikiyobiek baezpaade, yozin gauze urai zezakebiek azalien da!* (Gaurko sagarrei azala kendu behar zaielik badaezpada ere, edozein gauza eduki zezaketek azalean eta!). “Pelar, mondar”.
- Azaldu** (Sak) *ad.* 1. Agertu, etorri. (III, 524; V, G). *Eztek bier bezela azaldu esan nei yaubena!* (Ez duk behar bezala azaldu esan nahi huena!). “Aparecer, venir”. 2. Azala kendu, azaldu. “Pelar, descortezar”.
- Azaro, -ue/-ua** (orok) *iz.* Azaroa, hamaikagarren hilabetea. (III, 531; G, L, AN, BN, Ae, S). *Eguna motza izeten dek azaruena!* (Eguna m otza izaten duk azaroan!). “Noviembre”.
- Azaroafai, -ye** (Etx) *iz.* Garia erein ondoren et xean egi ten zen afari berezia. *Aittek urtero sortzen ziyen zerbeit basoti azaroafai eitteko!* (Aitak urtero sortzen zian zerbait basotik azaroafari egiteko!). “Cena especial tras la siembra del trigo”.
- Azazkal** (Do, Arr) (ikus **azkazkal**)
- Aze, -ie/-ia** (Sak-erd) *iz.* Zura lantzeko bi gider di tuen tresna. *Azi* (III, 541; ... ‘Una cuchilla de dos mangos, conocida también por pelatroncos’). Burundan *aza, -ia*. *Guaño pixkaat geixoo jan ber zikiyok azieki makillorri!* (Oraino piska bat gehixeago jan behar zaielik azearekin makila horri!). “Instrumento de carpintero de dos mangos”.
- Azeki, -ye** (Etx) *iz.* Errotatik ibaira doan ubidea, kanalea. Urdiainen *errotaina*. *Azekiaundiyeen ikes niyan iyeiken!* (Azekia handian ikasi nian igerikan!). “Acequia, canal que va del molino al río”.
- Azi** (orok) 1. *ad.* Hazi, handitu. (III, 544; V, G, AN). (BB, 104; *azitu*). “Creceer, producirse un hematoma”. 2. , **-ye / -ya** *iz.* Hazia. (III, 545). “Simiente”. 3. *ad.* Hezi. (III, 541). “Educar, criar”.

- Azidure/a** (Sak-erd) *iz.* Hazidura. *Kontus ibillari ebayorreki, azidure sortukuakik ta!* (Kontuz ib ili h adi ebagi horrekin, hazidura sortuko zaik eta!). “Inflamación”.
- Azienda** (orok) *iz.* Azienda, ganadua. “Ganado”.
-AZIENDA GOBERNATU: (Sak) *ad.per.* Ganadoa zaintzeko lanak egin. *Azienda gobernatu bierra zikonet guaño!* (Azienda gobernat u beharra zeukanat oraino!). “Realizar las labores de cuidado del ganado”.
- Azilla** (Arb) (ikus **garagarzaro**)
- Azitako, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Hazitarak o. (BB, 104; *azitâko*). “Lo que se guarda para siembra”.
- Azkar** (orok) 1. *adond.* Supituan, azkar. (III, 557; V, G). “Rápidamente”. 2. , -**-rra izond.** Argia, azkarra. (III, 555; AN, L, B, BN, Ae, S). “Listo, veloz”.
- Azkarba** (Etx) *iz.* Behatzetan, azazkal ondoan, at era edo sort zen den larru haria. (*H)atz eta garba* dira, seguruenik, bere osagaiak. “Pellejo de los dedos de la mano”.
- Azkarte** (Lizgb) (ikus **arkaxte**)
- Azkazal** (Bur) (ikus **azkazkal**)
- Azkazkal, -a** (Sak-erd) *iz.* Hatzazala, bai pertsonena nola animaliena. (III, 563; G-azp-nav, AN-araq). (Izag. 54; *azkazal motxak*). Olaztin *azkazala*. Arruazu eta Dorraon *azazkala*. “Uña, pezuña”.
- Azken, -a** (orok) *zenb.ord.* Azkena, atzena. (III, 563). *Azkenontan eyau gauz onik eitten!* (Azken honet an ez diagu gauza onik egiten!). “Último”. -AZKENEKO: azkena. “El último”.
- Azkenaurreko, -ue/-ua** (Sak) *zenb.ord.* Azkenaren aurrekoa. “Penúltimo”.
- Azkeniako** (Sak) *adond.* Azkenerako, azkenean, azkenik. “Por fin, al fin”.
- Azkenien** (Sak) *adond.* Azkenean, azkenik. (III, 567). *Etor zarie, azkenien!* (Etorri zarete, azkenean!). “Por fin, al fin”.
- Azkibelar, -rra** (Etx) *iz.* Belar lu zexka, ebakikorra eta latza, ezpata-belarra. *Jende gutxik ezautzen dik izenes azkibelarra.* (Jende gut xik ezagutzen dik izenez azkibelarra). “Hierba larga, cortante y áspera”.
- Azkonar, -rra** (orok) *iz.* Azkonarra. (III, 581; V, G, AN). (Izag., 54). (Irib. *Azquenarru* Baztan). Toponimian ere *Azkonarzulota* dago Et xarrin. “Tejón, tejudo”.
- Azkura** (Urd, Bak) (ikus **asnei**)
- Azokre** (Lak) (ikus **azukure**)
- Azperrittu** (Etx) *ad.* Nahasi, asaldatu. *Guaixe azperrittu yau erri guzie!* (Oraintxe azperritu diagu herri guztia!). “Revolver, agitar”.
- Azpi, -ye/-ya** (orok) *iz.* Beheko aldea. (III, 591). *Azpiyen arrapatu ziyen!* (Azpian harrapatu zian!). “La parte de abajo, debajo”. -AZPIEK ATA: (Urd) *ad.per.* Azpiak atera, ganaduaren i kuiluko t okia egokitu. Et xarrin *kamak ein.* “Preparar el lugar de descanso del ganado en el establo”.
- Azpi(k)alde, -ie/-ia** (Sak) *iz.* Azpiko aldea. (BB, 105; *azpikalde*). “La parte de abajo”.
- Azpibeltxa** (Bak) (ikus **larresulso**)
- Azpieztul, -e** (Etx) *iz.* Puzkarraren eufemismoa. *Azpieztulaaki niillek egunoiten!* (Azpieztularekin nabilek egun hauet an!). “Eufem ismo del pedo”.
- Azpijan, -a** (Sak) *iz.* Estalian egindakoa, azpijokoa. Trai zioa, sal dukeria. (III, 599; V-gi p, AN-gi p). (Izag. 54; *azpijana in duaa* ‘ha trabajado ocultamente para echar abajo mi proyecto’). *Kontus ibil zettezie, azpijanen bat einko duuzubie ta!* (Kontuz ibil zaitetze, azpijanen bat egingo dizuete eta!). “Hacer algo a escondidas, traición”.

- Azpijana (e)in** (Sak) *ad.* Azpijokoa egin, zerbait esatalian egin. “Traicionar, socabar”.
- Azpijoku, -be/-ba** (Sak) *iz.* Azpijokoa, azpikeria. “Traición, faena”.
- Azpikogona** (orok) *iz.* Emakumeek soinekoaren azpian daramaten jantzia. *Lenuo emakome geyenak yaamatan zebien azpikogona!* (Lehenago emakume gehienek eramaten zuten azpikogona!). “Combinación”.
- Azpil, -lla** (Arr) *iz.* Lixiba egi teko erabiltzen zen ontzia. *Lixuba itterakuen arropa lixuauntziyen sartzen yuen, txorrotik atra ta uds ooi azpillaa joaten yuen beix atzia botatzeko.* (Lixiba egi terakoan arropa lixibaontzian sartzen huen, txorrotik atera eta ur hori azpilera joaten huen berriz atzera botatzeko). “Recipiente utilizado en la colada”.
- Azpiltzun, -a** (Lizgb) *iz.* Azpildura. Praken luzera m oldatzeko, azpialde barnera sarturik dagoen zatia. *Pantalon oii zakabien azpiltzuna guzia ataa zionaat, iya ola ongi gelditzen dazkiñen.* (Pantalon hoi ei zeukaten azpiltzuna guztia atera zionat, ea horrela ongi gel ditzen zaizkin). “Dobladillo del pantalón”.
- Azpiontza** (Etx) *iz.* Ikuiluko ganaduaren azpi kakaztu eta estutua, ongarria. *An zioban aittune, azpiontzak atiatzen estarbiyen!* (Han zegoan aitona, azpiontzak ateratzen estarbian!). “Cama del ganado que se ha convertido en abono”.
- Azpin** (Arr) (ikus **solomo**)
- Azpizopa** (Sak-erd) *iz.* Sukaldaritzan, arraina prestatzerakoan, esaterako, lapikoaren hondoan jartzen diren ogi zatiak. *Zenbeitt arreyeki azpizopak izeten ttuk goixoonak!* (Zenbait arrainekin azpizopak izaten dituk gozoenak!). “Sopas de pan que se ponen en el fondo de la cazuela para guisar algo encima de ellas”.
- Azpore** (Arr) (ikus **ezpore**)
- Aztal, -a** (orok) *iz.* 1. Zangoa, berna. (III, 608; AN-gip, L, B ap. A). (Izag. 54; *aztala* ‘1) el talón; 2) la mancha o salpicadura de barro en la ropa’). Orkatilatik belanera bitarteko hanka zatia, atzeko aldekoa. “Pantorrilla”. 2. (Urd) Lohi edo urzikinez, korrikan edo bizikletan, atzetik jasotako zipriztinak. “Suci edad en la parte trasera del que anda corriendo o en bicicleta”.
- Aztalka** (Sak) *adond.* Aztalak eraginez, haserre. (III, 610; BN-bai g). *Nolako aztalkak eintzuben ume tikiyarrek!* (Nolako aztalkak egin zituen ume tiki hark!). *Aztalketan* ere entzun daiteke. “Pataleando”.
- ATZENEKO AZTALKAK EIN:** bizirik dagoenaren azken mugimenduak. *Atzeneko aztalkak eitten ai ttuk!* (Azkeneko aztalkak egiten ari dituk!). “Estirar la pata”.
- Aztalzein, -ñe/-ña** (Sak) *iz.* Orkatilaren gainean, atzeko aldean, dagoen zain indartsua. Burundan palatalizatu gabe. *Oñezie aztalzeñen sentittu yet belexeko!* *Aztalzeñe austen baa, ez tiok erremeyoik!* (Oinazea aztalzainean sentitua dala berehalaxeko! Aztalzainean hausten bada, ez zegok erremeyoik!). “Tendón de Aquiles”.
- Aztapatu** (Sak-erd) *ad.* Oztopatu, behaztopatu. (III, 613; AN-araq). *Kioskuen inguben doon porlanaan ertzien aztapatu ta lurria eroi dek!* (Kioskoaren inguruan dagoen porlanaren ertzean oztopatu eta lurrera erori duk!). “Tropezar(se)”.
- Aztapo, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* Oztopoa, enkontrua. *Aztapu* (III, 613; AN-araq). (B B, 105). *Aztapoik eztayela izen bintzet!* (Aztaporik ez dadila izan behintzat!). “Tropiezo, encuentro”.
- AZTAPUKA:** (Lizgb) *adond.* Aztapoka. “A trompicones”.

- Aztarriken** (Sak) *adond.* Induskatuz, (txerriak) m uturrarekin lurra irauliz. *Aztarrika* (III, 615; G-t o-nav, AN-larr). Burundan bokal asimilaziorik gabe. (Ond. 6; *aztarrika (-n ibilli)*: escarbar las g allinas). (Izag. 54; *azterrikan dail* ‘está escarbando’). “Escarbando”.
- Aztarriketu** (Sak) *ad.* Aztarrikatu, lu rra muturrarekin irau li tx erriak edo oiloak. (III, 616; G-t o-nav, AN-larr). (Ond. 6). *Beko basoko sarrera guzie aztarriketuik zikobiek txerriyek!* (Beheko basoko sarrera guztia aztarrikaturik zeuka tek txerriek!). “Escarbar”.
- Aztatu** (Sak-erd) *ad.* Asmatu, igarri. (III, 617; AN-erro). *Oso zelle dek kiniela aztatzie!* (Oso zai la duk ki niela aztatzea!). “Acertar, adivinar”.
- Azti, -ye/-ya** 1. (orok) *iz.* Igarlea, aztia. (III, 622; G, AN, B, L-ai n, BN, S). (BB, 105). *Azti ederra ago eiñik!* (Azti ederra hago egi nik!). “Adivino, brujo”. 2. (Lizgb) *izond.* Azkar eta bizia dena. *Oi den, oi, neskato aztiya, yozeiñek sartzen zio ziriik!* (Hori dun, hori , neskato aztiya, edozei nek sartzen zion ziririk!). “Vivaracho”.
- Aztu** (Sak) *ad.* Ahaztu. (I, 56; V, G, AN). *Ezazubiela aztu biyer lanegune dala!* (Ez ezazue ahaztu bihar lan eguna dela!). “Olvidar”.
- Aztuzale, -ie(-ia)** (Sak) *izond.* Ahanzkor, gauzak berehalakoan ahazten dituena. (BB, 105). “Ol vidadizo, propenso a olvidar las cosas”.
- Azukure, -ie** (Etx) *iz.* Azukrea. (III, 628; AN-ulz). Arbi zun eta Lizarragabengoan *azukria*. Lakuntzan *azokre*. Urdiainen *azukara, -ia*. (Izag. 54; *azukre gutxi*). *Kafiei azukurie botatzie aztuakik!* (Kafeari azukrea botatzea ahaztu zaik!). “Azúcar”.
- Azundu** (Sak) *ad.* Haurdun gel ditu. (III, 630; G-nav, L, B, BN, S). (Izag. 54; *azundu aa* ‘ha sido cruzada (la cerda)’). *Aurten bei geyenak azundu zizkieguk!* (Aurten behi gehi enak azundu zaizkiguk!). “Quedarse en cinta, preñada”.

B

- Ba!** (orok) *par.* Abisua, pi lota jokoan esaterako, sakea egi n behar duenak aurkariari. "Aviso del que va a sacar en el juego de pelota".
- Ba(a)** (Sak-erd) *junt.* 1. Bada. (V, G; III, 658). *Eztiau, ba(a), eze aittu!* (Ez dugu, bada, ezer aditu!). "Pues". 2. Ba-. *Etortzen baa, ikusko diau* (Etortzen bada, i kusiko dugu), *Bayueke, zakurraan ipurdie!* (Bahoake, zakurraren i purdira!). "Si, ya".
- Baatxui, -ye** (Sak-erd) *iz.* B aratxuri, berakatz. *Baatxuri* (G, BN, S; IV, 9). (Izag. 55; *batzuiya*). Irañetan eta Urdiainen *babatxui* eta Olaztin *babatxuriya*. *Sanfermiñetati urtero baatxuiyek ekartzen zittuk* (San Ferminetatik urtero b aratxuriak ekartzen dizkik) *Baatxui* ere entzun daiteke. "Ajo".
- Baatze, -ie/-ia** (Sak-erd) *iz.* Baratze, ortu. (S; IV, 11). B urundan *batza*. (Izag. 55; *batza eskasak jukazkinau* 'tenemos huert as pobres'). *Zuen gizonorrek baatzien pasatzen dau egun osue!* (Zuen gi zon horrek baratzean pasatzen du egun osoa!). *Baatzeta* toponimoa dago Et xarrin. "Huerto".
- Baba** (Sak-erd) *iz.* 1. Baba, landarea. (III, 650). *Babak zizkonau jateko!* (Babak zeuzkagun jat eko!). "Haba". 2. Eskuetako burbuila, l a-nean ari tu ondoren sortzen diren ur-poltsak.. (V, G, L, B, BN, R; III, 651). (Irib. Bera). *Gaur arto forran ibilli eta babak atia dazkit!* (Gaur arto j orran ib ili eta babak atera zaizkit!). "Ampolla". 3. Lerde. (AN-erro, B, L-sar, Ae, Sal, R; III, 652). *Erde* ere erabiltzen da. *Baba dayola ziillek egunio! Erdie dayola!* (Baba dariola zabilek egunero! Lerdea dariola!). "Baba".
- Babaleka** (orok) *iz.* Baba-l eka. (III, 652; V-m-gip, B). (B B, 106). (Ond. 6; *habas verdes que se com en con la corteza*). *Babalekak urbeldu ber zittunau* (Babalekak bi kortu behar dizkinagu). "Vaina de las habas".
- Baballeka** (Etx) *iz.* Landarea. (BB, 106). *Baballeka uberi ikusten dek aurten!* (Baballeka ugari ikusten duk aurten!). "Arctostaphilos uva-ursi".

- Babapolein, -ñe/-ña** (Etx, Lizgb, Arb) *iz.* Baba ondu gabea, berdea, l eka et a guzti. *Osabak ekar duuzkigun babapoleñek jar ber zittubet bazkaltzeko!* Osabak ekarri dizkigun babapolainak jarri behar di zkiat bazkaltzeko!). “Haba joven, de vaina y grano verde”.
- Babatxiki, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Baba ondua, bikortua. (III, 652; A). “Haba”.
- Babatxu(r)i** (Ir, Urd, Ol) (ikus **baatxui**)
- Babatze, -ie/-ia** (Sak) *iz.* Babaz ereindako soroa. (Ond. 6; campo en el que se han cosechado habas). “Campo de habas”.
- Babazapo, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Babatan sortzen den zom orroa. (Ond. 6). “Gorgojo de las habas”.
- Baezpa(a), baezpade** (Sak-erd) *junt.* Badaezpada, badaezpada ere. *Baezpada* (III, 663; V-gip). Urdiainen *bazpa* eta *bazpare*. *Ordek baezpade!* (Joan hadi badaezpada ere!). “Por si acaso”.
- Bafada** (Sak-erd) *iz.* Kiratsa. (III, 668; L-ain, BN-baig, Sal, R, Sc ap. A). Urdiainen *bufada, -ia*. *A ze bafada eldua zuen kortati!* (A, zer bafada heldu da zuen kortatik!). “Ol eada de mal olor”.
- Bage** (Etx) *part.* Gabe, bage. Andrex Garmendia etxarriarrak bere ama Isidora Izari jasoia, nunbait yogurt bakarria gelditu eta i loba bat ekjan nahi zuenean Isi dorak hari horrela esanda: *Autziyok orri, osaba bage autzikuek ta!* (Utz iezaio horri, osaba bage utziko duk eta!). B estela, partikula hau Sakana erdi aldean herskari bel are ahostuna galdurik erabiltzen da: *bee* (*bage > bae > bee*), *bai* (*bage > bae > bai*). Honetaz gain *neibage* izena ere jasoia dugu Etxarrin. “Sin (nada), a dos velas”.
- 1.Bai** (Bur) (ikus **bei**)
- 2.Bai** (Erg) (ikus **be(e)**)
- Baimena** (Bur, Lizgb) (ikus **beimena**)
- Baindo** (Bur) (ikus **beño**)
- Bairatu** (Ol) (ikus **beiretu**)
- Baita** (Bur) (ikus **beita**)
- Bakan** (orok) *1. adond.* Behar adina lekurekin dagoena. (III, 734; B). (Izag., 56; *bietsa* ‘lo ralo’). *Arbolak bakan jarri ber ttuk, bier bezela itsesteko!* (Zuhaitzak bakan jarri behar dituk, behar bezala itsesteko!). “Espaciado” *2. izond.* Urri, eskas. (III, 733). *Dauneko ille bakan dakak!* (Dagoeneko i lea bakan daukak!). “Escaso, poco”.
- Bakandu** (orok) *ad.* Gutxitu, esk astu. Sarriegi dauden landareak atera, sendoenak aurrerako utziaz. (Izag., 56; *biestu* ‘dejarlo ralo entresacando’). *Artuek bakantzen ai ttun* (Artoak bakantzen ari di tun). “Disminuir, perder, diezmar, aclarar”.
- Bakar, -rra** (orok) *izond.* Soil, kiderik ez duena. Bere indargarria absolutiboan erabiltzen da gehien bat, errepikaturik: *bakar-bakarra*. *Bakar* (III, 738). “Sólo, único”. *-BAKARREN BAT (BATZUK): izord.* “Alguien, algunos”.
- Bakarrik** (orok) *adond.* Soilik, lagunik gabe. Eta bere indargarria *bakar-bakarrik* da, baina absolutiboan egiten den burutzapena da gehien erabiltzen dena. “Sólo, únicamente”.
- Bakaziyo, -ue/-ua** (Naf) *iz.* Opor. *Bakazio* (III, 753). *Nun pasatuko ttuzubie aurten bakaziyeuk?* (Non pasatuko dituzue aurten bakazioak?). “Vacación”.
- Bake, -ie/-ia** (orok) *iz.* Gatazkarik gabeko egoera. (Ergoienan, Lizarragabengoan eta Arbizun /f/-ren alde, eta Lakuntza eta Arruazun /p/-ren alde neutralizatzen da ezpainenetako herskari ahostuna: *fake, pake*). (III, 753; V, L, AN, Sal, S, R). “Paz”.
- Bakeiku** (Sak-erd) *iz.* Bakaiku, Etx arritik mendebalera dagoen l ehen herria.

- Burundan di ptongo i rekidun burutzapena erabiltzen dute: *Bakaiku*.
- Bakeikuar, -rra** (Sak) *iz.* B akaikuar, Bakaikuko bi ztanlea. *Bakeikuarra, firikan-firikan zierrak aurria!* (Bakaikuarra, firika n-firikan zeharrak aurrera!, Etxarriko esaera). “Natural de Bakaiku”.
- Bakuitze** (orok) *izond.* M ultzo bat eko gauzak, banaka hart urik. *Bakutx* (III, 766; R -is). Urdi ainen *bakoitza. Bakuitzek biak zikik* (Bakoitzak berak zekik) “Cada uno”.
- Bala** (Sak-erd) *iz.* 1. Bospasei espalez osaturiko uzta-sorta lotua. Espala gari multzoa da, eta baletan eramaten zen eultzira gurdi berezietan, *gurdibal(a)etan.* (III, 775; V, G). *Zortzi gurdibala bete zitunau aurten soruontan!* (Zortzi gurdi bala bete dizkinagu aurt en soro honet an!) “Conjunto d e gavillas”. 2. Su-armetako jaurtikigai. (III, 775; V, G, S). “Bala”.
- Balanza** (orok) *iz.* Balantza. *Balantza* (III, 780). *Guaño eztikiyau ze aldetaa artuko deen balanza!* (Oraino ez zekiagu zer al detara hart uko duen balantza!). “Balanza”.
- Balanzakan** (Etx) *adond.* Balantzaka, mozkorturik. *Ttilinbulun* ere bai. (Irib. *bilinchi balancha* Zaraitzu). *Balanzakan allaatuek etxia bart!* (Balantzaka ailegatu duk etxera bart!). “Dando t umbos, t ambaleándose, borracho”.
- Baldar, -rra** 1. (orok) *izond.* Moldakaitz, itxurarik gabe ibiltzen dena. (III, 783; V, G). *Ze baldarra dan mutikuoï jazten!* (Zer bal darra den mutiko hori jazten!). “Torpe, desastrado”. 2. -**tu** (Lizgb) (ikus **baldarratu**).
- Baldarratu** (Sak) *ad.* 1. Desegin, txikitu, baldartu. *Aiziek txabola baldarratu zieguk* (Haizeak txabola baldartu ziguk). “Descom poner, dest artalar, lisiar”.
- BALDARRATU ARTIO:** *esam.* Baldartu arte. Asko, gehi egi. *Baldarratu artio jan yau!* (Baldartu arte jan di agu!). “M uchísimo, gran cantidad, hasta baldar(se)”.
2. Nekat. *Baldata* (III, 785; G, Sal, Sc ap. A). Lizarragabengoan *baldartu. Erabat baldarratuik eldu niok laneti!* (Erabat bal daturik hel du nauk lanetik!). “Cansar, baldar”.
- Baldaxka** 1. (Etx, Bur) *iz.* Zuhaitz zulatuen barru aldeko egur zat ia edo egurra, best erik gabe. B Sn horrel a jaso dut e: “B aldaska (Burunda) iz. Egur zat ia. B aldokan (Sakana erdialdean), enborrak lehertuz txikitu. ‘A gajos’ (J.L.Erdozi a, 2001, 375)”. “Leña, trozo de madera del interior de los árboles huecos”. 2. (Etx) *izond.* Baldar, itxura gabekoa. “Torpe, desastrado”.
- Baldimes** (Lizgb) (ikus **bal(d)inbes**)
- Bal(d)in** (orok) *part.* Bal din. (III, 787; AN-egüés-olza-ulz, L, BN, Sal, R-uzt, S). *Ematen baldin badubet zintaraan bat ...!* (Ematen bal din badi at zintadaren bat ...!). “Partícula condicional”.
- Bal(d)inbes (ee)** (Sak) *part.* Zerb ait gertatzea edo ez gertatzea nahi dugunean. (III, 790; AN-araq). Lizarragabengoan *baldimes. Ez al da eze gertatuko, baldinbes ee!* (Ez ahal da ezer gertatuko, baldinbes ere!). “Malo sea, esperemos que (si/no) ...”
- Baldo, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* Egurrari egokitua zatia edo atala. *Egur guzie trunkuten bierrien, baldotan ekar ziegubiek!* (Egur guzt ia enborret an beharrean, bal doetan ekarri zigutek!). “Trozo, gajo”.
- Baldoka(n)** (Sak-erd) *adond.* Enborrak lehertuz txikitzeari esaten zai. (III, 792; G). “Cortar troncos a gajos”.
- Baldragas, -a** (Sak) *izond.* Baldarra, itxura ez egoki a duen pert sonari esaten zai. (Irib. Iruñerria-Zangotza-

- Agoitz). *Baldragas parebekue ago i eiñik!* (Baldragas paregabekoa hago hi eginik!). “Persona de aspecto deja-do, desastrado”.
- Balenti, -ye/-ya** (orok) *iz.* Balentria. *Balentia* (S ap. Lrq; III, 796). “Valentía, fanfarronada”.
- Balete, -ie/-ia** (Sak-erd) *iz.* Balaz osaturiko pi loa, m eta. *Lenoo gariye ebai ta baletetan uzten yauben metatuik!* (Lehenago garia ebaki eta baletetan uzt en huen metaturik!). “Montón de haces de gavillas”.
- Baliyetu** (Sak-erd) *ad.* Baliatu . *Balietu* (III, 800). Horrel a dakar Gast esik (FLV 49, 62) jasori k: *balietuqueuion bere peticioa: ... Urdi ainen baliatu.* “Servirse, aprovechar”.
- Baliyo, -ue/-ua** (orok) *ad.* Balorea. *Balio* (gral; III, 805). *Baliyo gutxikuek ttuk!* (Balio gutxikoak dituk!). “Valor”.
- Baliyo (izen)** (orok) *ad.* Balio izan . Urdiainen *balio izan. Zenbat baliyuau etxiorrek?* (Zenbat bal io du et xe horrek?). “Valer”.
- Balkon, -a** (Naf) *iz.* Balkoi. *Balkon* (R ap. A; III, 813). Urdi ainen –a organikoduna dugu burut zapen hau: *balkona, -ia. Guu etxeko balkoneti primeran ikusten dek kioskue!* (Gure etxeko balkoitik primeran ikusten duk kioskoa!). “Balcón”.
- Balon, -a** (Naf) *iz.* Baloi. *Balona* (III, 813). *Guaiko aurrek, denak zikobiek balona!* (Oraingo hurrek, denek zeukatek baloia!). “Balón”.
- Baltietzeko, -ue** (Etx) *iz.* Balak tiratzekoa. *Luxintxa*-ren (intsusa) makilari muina kenduz lortutako hodi a, barruan *mullube* (ezpartua) presioan sartuz eta airea konpri mituz, jaurt ikitzeko. (Ond. 19; *ziziku*: tiratacos, taco, trabuco). “Tirabalas”.
- Balzerra** (Bak) *iz.* Gurdiaren al boetako estaka edo makil luzea. Arruntei *zerra* esaten zaie B akaikun et a *txarrantxa* Etxarrin. “Varas largas de sujeción de la hierba en los carros”.
- Bana** (orok) *izond. I.* Bat zenbatzailearen banatzailea. *Bana* (III, 820). “Distributivo del num eral uno”. **2.** Batera berdi ndu. *Etxarri ta Alsasu bana geldittu die.* “Empate a uno”.
- Banatu** (Urd, Lizgb) (ikus **partittu**)
- Bano, -ue/-ua** (Sak-erd) *izond.* Ahul, beratz. *Bano* (L, BN, S; III, 845). *Banuek ttuk oso!* (Oso banoak dituk!). “Débil, indolente, flojo”.
- Bara** (Bur) (ikus **bare**)
- Barandoi** (Urd) (ikus **biro**)
- Barasare** (Urd) (ikus **basare**)
- Barau** (Urd) (ikus **baru**)
- Barbasku, -ue** (It) *iz.* Lihorearen hari a, kalitate ertainekoa. Ho nekin arro pa arrunta, maindireak, et a horrel akoak egiten ziren. (IHM 18, 30). “Hi lo de estopa de m ediana calidad, amarillento”.
- Barbero, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* Bizargin. Bizarra kenfidu eta ilea m oztu egiten duen pertsona. Etxarri-Aranatzen etxe izenak daude i zen honeki n: *Bixentebarberuena* eta *Barbazonekue* (Barbero zaharrenekoa). “Barbero, peluquero”.
- Barbosta** (Lak) (ikus **borbosta**)
- Barbu, -be/-ba** (orok) *iz.* Barbo. *Barbu* (AN-olza-ilzarb-egüés, R ; IV, 27). *Barbubek besteik ez ttuzubie artu!* (Barboak besterik ez dituzue hartu!). “Barbo”.
- Bare, -ie/-ia** (orok) *iz. 1.* Bare, an imalia. *Bare* (V, G, B, L; IV, 28). (Izag., 55; *bara gutxi* ‘pocos l imacos’). “Limaco”. **2.** Gorputz organua. *Bare* (gral. (-rh- BN, S); IV, 28). (Ond. 6; *bara*). “Bazo”.
- Baretz** (Urd) (ikus **beyetz**)
- Barezko** (Urd) (ikus **beyesko**)
- Barga** (Sak) *iz.* Sakana osoan, gut xienez, hedatua dagoen t oponimoa. Urbasa eta Andi a m endien gai netik haranera bitartean dagoen basoari esaten zaio

- barga*, hots, Sakanaren hegoalde de guztiari. Arabako eki aldeko l autadan ere, Egi no eta Andoinen gutxienez, erabiltzen dute: *La Barga* (CT4, 163), *Bargaristo* (CT4, 165). Iruñaldean ere ezaguna da toponimian (NTM, 1992). *Barga* (IV, 32; G-nav). (Izag, 55; *barga gaiztu, gerba gaiztu, bargagainin* ‘en lo alto del derrumbadero?’). “Pendiente, derrumbadero”.
- Barkamen, -a** (orok) *iz.* Barkazioa. “Perdón”.
- Barkatu** (orok) *ad.* Barkatu. *Barkatu* (V-gip, G, AN; -kh- L, B N, S; IV, 41). “Perdonar”.
- Barkaziyo, -ue/-ua** (orok) *iz.* Barkamena. *Barkazio* (AN; IV, 44). *Eskatzen al dook barkaziye!* (Eskatzen ahal diok barkazioa!). “Perdón”.
- Barkillo, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* 1. Zilarrezko ki kara. *Auzate*-etan ardoa edateko erabiltzen diren zidarrezko ontzi txikiak. *Barkillo* (IV, 46). Iribarrenek (1997) horrela jaso zuen: “En Arbizu dan este nombre a cada uno de los seis t azones de plata, del siglo XVIII, que posee el Ayuntamiento y que en las fiestas son utilizados por todos los vecinos para beber en ellos el vino que regal a el Municipio. Existe la creencia de que los recipientes de plata no transmiten enfermedades a los que beben en ellos”. “Tacitas de plata”. 2. Jateko gaileta modukoa, garai batean jaietan baino i kusten ez zena herrietan. *Barkillo* (V-gip; IV, 46). “Barquillo”.
- Barkin, -ñe** (Lak) *iz.* Arraopa eram ateko erabiltzen zen ‘zare’ edo saskia. “Cesto para llevar la colada”.
- Barko, -ue/-ua** (Sak-erd) Itsasontzia. *Barko* (V-gip; IV, 46). *Guaño enok sekule barkuen ibiltzen allaatu!* (Oraino ez nauk sekula barkoan ibiltzen ailegatu!). “Barco”.
- Barna, barne** (Sak-erd) 1. *iz.* Barrena, barru(ko). *Barna* (AN-ilzarb-olza-egüés; IV 48). *Barne* (G, AN, L, BN, R, S; IV 55). Olaztin eta Altsasun *barru* (Izag., 81; *Eta subandarrak bajukak zuluik barruan?*). *Barnen gelditu die!* (Barruan gelditu dira!). “Interior”. 2. *posp.* Zehar, aurreko hitza i nesiboan darama. *Mendiyeen barna ibildu gettuk egun guzien* (Mendian barrena ibili gaituk egun guztian). “Por, a través de”.
- Barnekalde, -ie/-ia** (Sak-erd) Barnealde. *Barnealde* (IV; 68). “Parte de dentro”.
- Barra-barra (ein) (yon)** (Sak-erd) 1. *ad.* Hautsi, txikitu. “Romper, destrozar”. 2. *ad.* Burutik jot a egon, erot u. *Mutilloi barra-barra einda zio aspaldi!* (Mutil hori barra-barra eginda zagok aspaldi!) “Est ar loco”. 3. *adond.* Asko, ugari. (BN-baig; IV, 71). *Auskias barra-barra eitten ye erriyortan!* (Euskaraz barra-barra egiten diate herri horretan!). “Mucho, abundante, a espuestas, a tope”. 4. *adond.* Nekatuta, neka-neka eginda. “Exhausto, muy cansado”. 5. (Lizgb) (ikus **borra-borra**).
- Barrabas, -a** (orok) Barrabas, bi hurri. *Barrabas* (IV, 72). *Ori mutikuen barrabasa dakazubien!* (Hori mutikoaren barrabasa daukazuen!). “Travieso”.
- Barrabaskei, -ye/-ya** (orok) Barrabaskeria, bi hurrikeria. *Barrabaskeria* (IV, 72). “Travesura”.
- Barrastadan** (Etx) *adond.* Bapatean, dena batean. *Gurdikadoi egurre barrastadan etor zikieguk geñaa!* (Gurdikada hori egurre barrastadan etorri zai guk gai nera!). “De golpe, todo a la vez”.
- Barrastako, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* 1. Erantzun bizi eta eraxtarrean emandakoa. Urdi ainen *parrastako, -ua*. “Respuesta acalorada y brusca”. 2. Bustialdia. (BB, 109). “Remojón”.

- Barratu** (Sak) *I. ad.* Barreiatu. *Barratu* (AN-ulz-egüés-5vill; IV, 76). *Alooya ongi sekatzeko obiaa bier bezela barratzia.* (Alubia ongi sekatzeko hobe da behar bezala barratzea). “Esparcir”.
- BARRATU ARTIO:** *adond.* Ugari, asko, barra-barra. *Auskias barratu artio aitzen dek Etxarrin!* (Euskaraz barratu arte adi tzen duk Etxarrin!). “Abundante, mucho”.
- 2. ad.* Desegin. **Barraiatu** (L ap. A; IV, 78). “Desahacer”.
- Barre** (Bur) (ikus **far**)
- Barreyetu** (Etx) Sakabanatu, zabaldu. *Barreyetuik ziook dauneko erri guzien!* (Barreiatuik zegok dagoeneko herri guztian!). “Esparcir”.
- Barrike/-a** (orok) B arrika, upel. *Barrika* (V-gip; IV, 97). “Barrica”.
- Barriyo, -ue/-ua** (orok) Barrio, auzo. *Barrio* (IV, 98). *Lenuo erriko barriyo bakiutek bee autzetxie zikoban!* (Lehenago herriko barrioko bakoitzak bere ahuntzetxea zeukaan!). “Barrio”.
- Barru** (Bur) (ikus **barne/a**)
- Barrunbe, -ie/-ia** (Sak-erd) *iz.* Gorputzaren barru aldea. *Sobree, barrunbie izurretuik zikobaan gizon gizajuarrek!* (Sobera ere, barrunbea izorraturik zeukaan gizon gi zarajo hark!). “El interior del cuerpo, entraña”.
- Bart** (orok) Pasa den gauean, bart. *Bart* (V, G, AN-gip, B; IV, 117). (Izag., 55; *bart gaubin* ‘en la noche pasada’). *Bart gaubien izenduek!* (Bart gauean izandu duk!). “Anoche, la pasada noche”.
- Bartan, -a** (Naf) Azpantar. *Bartan* (Gnav, AN-5vill, B; IV, 119). (Irib. Leitza-Mendialdea). *Zatak janzterakoan oinak estaltzeko oi hala edo artilezko gal tzerdim odukoa. Sorua zatabartaneki fan berdik!* (Sorora zatabartanekin joan behar dik!). “Polaina”.
- Bartotz** (Uh) (ikus **gurtzii**)
- Bartubela** (Sak-erd, Urritz) Uztarriko zatia, l arruzko sokaz egindakoa, bertan gurdiaren endaitza sartu eta lotzeko. Horrela jasodute Urritzo lan (EAEL II, 198): “... béien bartubeletik sartú, andaitz oi, ta geo, ...”. Irañetan *bartugela*. Urdiainen *gurtera*. (Izag. 66, *gurtera* ‘dos aros de cuero para meter el timón del carro’). *Bartubelai errepaaten ez badook, gurdiik pee gelditukueiz!* (Bartubelari erreparaten ez badiok, gurdirik gabe gel dituko haiz!). “Parte del yugo donde se ensarta el timón del carro”.
- Baru, -be/-ba** (Sak) Barau. *Baru* (V-gip, AN, B; IV, 15). (BB, 109). Urdiainen *barau*. *Guu txakurrek baruik ziiltziek aspaldiyontan!* (Gure txakurrak baraurik zebiltzak aspal di honetan!). “Ayuno”.
- BARUBE AUTSI:** baraua ek idin, moztu. “Desayunar, romper el ayuno”.
- Baruik** (Sak) *adond.* Baraurik. (BB, 109). *Guaño baruik niok!* (Oraino baraurik nagok!). “En ayunas”.
- Basa** *iz.* *1.* (orok) B asan. Konposaketan erabiltzen den hitza, hezigabea adierazten duen arik. (BB, 109). *Basakatu, basagizon, basurde, baserri, basuso, ...* “En com posición, silvestre, salvaje”. *2.* (Etx) Ibaiek gainez egiterakoan, soroetan edo bazterretan uzten dut en zaborrari (hosto, egur, lur, ...) esaten zaio. *Basa* (V-ple-m-gip, L-ain; IV, 121). “Lodo, barro, tierra de aluvión”.
- Basagizon, -a** (orok) B asoan ohi tu den gizona, hots, basoan lan egiten duena. *Basagizon* (G-goi-nav; IV, 125). “Persona que trabaja en el monte”.
- Basakatu, -be/-ba** (orok) *iz.* Basakatu. *Basakatu* (V, G, AN, Ae, Sal, R; IV, 127). (Izag., 55; *basokatuba*). “Gato montés”.

- Basalo, -ue/-ua** (Etx, Li zgb, Arb) 1. iz. Artoaz egindako ogia. *Basalo, basole* (G-nav, AN-araq; IV, 153). *Ez tet sekule basaloik jan!* (Ez dut sekul a basalorik jan!). “Pan de maiz”. 2. izond. Inozo, tentel. *Ez ayela basalue izen!* (Ez hadi basalooa izan!). Palatalizaturik ere erabiltzen da, *baxalo*. Et xarrin horrel ako esaera erabiltzen zen m utikoei ilea m otz-motza uzt erakoan esat eko: *Kaxkalo buxkalo, ogeitaat baxalo!* “Tonto, estúpido”.
- Basare, -ie/-ia** (Sak) iz. Txerria hil eta senide edo l agunei t xerrikiren bat (gibela, solomoa, odolkia, ...) ematen zitzaien, *basare*-an bi lduta. Gutxienez, tx erriaren tripako sarea izango genuke. Urdi ainen *basasare*. (Ond. 6; *ba(ra)sare*). “Red mantecosa del cerdo, peritoneo?”.
- Basauntz, -e/-a** (orok) iz. Basahuntz, orein. *Basahuntz* (V-gip, G, L-ain, AN; IV, 137). “Cabra montés, ciervo”.
- Baseper, -rra** (Sak-erd) iz. Eperra. *Baseper* (AN-araq-ulz; IV, 140). “Perdiz”.
- Baserri, -ye/-ya** (orok) iz. Baserri. *Baserri* (V, G, AN; IV, 140). “Caserío”.
- Basetxe, -ie** (Etx) iz. Baserri. *Basetxe* (V, G-to; IV, 144). *Artxuloko basetxie*. “Caserío”.
- Basigurei, -ye/-ya** (Sak) iz. Basozaina, ‘*baso + inguru + zain*’ izan daitezke bere osagaiak. (BB, 110; *basigurayes*, “merienda a l os basi gurayes”, 1878 cuentas de Si món Goñi). “Guarda de monte, monteró”.
- 1.Baso, -ue/-ua** (orok) iz. Oi han. *Baso* (V, G, AN; IV, 148). *Beko basuen ontto asko atia die!* (Beheko basoan onto asko atera dira!) “Monte”.
-*BASUE ATIA*: (Etx) *ad.per.* Basoa atera, egurra basotik atera udalak salduta. “Sacar a la venta árboles del monte”.
- 2.Baso, -ue/-ua** (orok) iz. Edalontzia. *Baso* (gral; IV, 151). *Eman nazan basuat uts!* (Em an nazan baso bat url!). “Vaso”.
- Basurda** (Bur) (ikus *basurde*)
- Basurde, -ie/-ia** (orok) iz. Basurde. (IV, 157; gral). Urdi ainen *basurda*. (Izag. 55; *basurda*). “Jabalí”.
- Basuso, -ue/-ua** (orok) iz. Basuso, basoko usoa. *Basuso* (V, G, B, AN-m er; IV, 159). *Oik basusuek ttuk!* (Horiek basusoak dituk!). “Paloma torcaz”.
- Bat** (orok) *zenb.* Bat. /a/, /e/ eta /o / bokalez amaituriko hitzekin sortutako sandhietan ezpai netako heskari ahostunaren galera jasaten du, izenari eransten zaiolarik: *amaat* (am a bat), *umiat* (ume bat), *bestiat* (beste b at), *astuat* (asto bat). “Un, -o, -a”
-*BATE(R)E(Z)*: batere (ez). Burutzapen dardarkari duna, bai ezko zenbai t esalditan ent zun dai teke. *Batere* (G, AN, L, BN, S; IV, 201). *Eztakat batee gogoik! Txertuboi eztek batere ona!* (Ez daukat bat ere gogori k! Txert u hori ez duk batere ona!). “Algun, -a, -o (nada)”.
-*BATETEKI!*: (Lak) *esam.* Batek daki! “¡Vét e a saber!, ¿Qui én lo sabe?”.
- Batayetu** (orok) *ad.* Bataiatu. *Bataiatu* (G, L, B; IV, 191). Urdi ainen bokal asimilaziorik gabe. “Bautizar”.
- Batayu, -be/-ba** (Sak-erd) iz. Bataio. *Bataio* (G, L, AN, B N; IV, 194). Urdiainen *bataio*. “Bautizo”.
- Batia** (Sak-erd) *adond.* Batera, elkarrekin. *Aspaldi ibiltzen ttuk batia!* (Aspaldi ibiltzen di tuk bat era!). “Junt os, a la vez, al mismo tiempo”.
-*BAT-BATIA*: hal ako bat ean, bat-batean. (BB, 110). “De pronto”.
- Batiatu** (Sak-erd) *ad.* 1. Bateratu. *Bateratu* (IV, 200). “Junt ar”. 2. Adiskidetu. *Batiatu ttun azkenien!* (Bateratu ditun azkenean!). “Reconciliarse”.

- Bationbat** (Sak) *izord.* Norbait, baten bat, bat edo bat. (IV, 181; A, Elexp *Berg*). (Izag. 55; *bateonbatek baso bat ardo eman, ...*). *Yon zettezie lasei, agertukua eta bationbat!* (Egon zaitezte lasai, agertuko da et a bat en bat!). “Alguno, alguien”.
- Batta** (Sak-erd) *iz.* Batekoa, kart etako jokoan. *Zenbat batta dazkazu?* (Zenbat bateko dauzkazu?). “As”.
- Battakurre, -ie** (Etx) *iz.* Biren art eko lehian, hi rugarren bat ek ateratzen duenean et ekina, honi esaten zaio. Normalean ‘gertatu’ edo ‘atera’ aditzekin perifrasi burutzen du. “Cuando sale beneficiado un tercero”.
- Batteko, -ue/-ua** (orok) *iz.* Batekoa, kartetako jokoan. *Batteko* (gral; IV, 199). Urdi ainen *battiko*. *Batteko urrie, batteko beltza, batteko kopa, batteko ezpata*. “As de ...”
- Batza** (Bur) (ikus **baatze**)
- Batzarre, -ie/-ia** (orok) *iz.* Batzar. *Batzarre* (G, AN-ulz; IV, 216). “Asamblea de vecinos”.
- Batzuk** (orok) *zenb.* Batzuk. /a/, /e/ eta /o/ bokalez amaituriko hitzekin sortutako sandhi-etan ezpai netako herskari ahostunaren galera jasaten du, izenari eransten zaiolarik: *amaatzuk* (ama batzuk), *umiatzuk* (um e batzuk), *bestiatzuk* (beste bat zuk), *astuatzuk* (asto bat zuk). *Batzuk* (V, AN-gi p, B, R; IV, 222). “Algunos, -as”.
- BATZUTEN:* *adond.* Batzuetan, noizbehinka. (B B, 112). Urdi ainen *batzutan*. “Algunas veces, a veces”.
- Baunbako, -ue** (Etx) *iz.* Danbatakoa, atek ematen duten kolpea, hitz onomatopeikoa. “Golpe (de l as puertas, por ejemplo), onomatopeya”.
- Baxaka** (Sak-erd) *iz.* Basurdekume. Jendeari ere egokitzen zaio. *Basurdie zazpi baxakakin ikus yau!* Basurdea zazpi baxakarekin ikus diagu!). “Jabato”.
- Baya** (Bur) (ikus **beye**)
- Baye/a** (Sak-erd) *1. iz.* Bahea. Lekari, labore, zein hondarra berei zteko erabiltzen den tresna, hondo sareduna eta zuezko uztaia duena. *Bai* (III, 666; V, G, AN-ulz) (Izag. 55). (Irib. Otsagabia). *Bei* erabiltzen da Arbizun. Arruazun, Irañeta n et a Hi riberrin *beye/a* osagaitzat harturik: *agozbeye/a* (bahe handia) eta *larrubeye/a* (bahe txikia). *Aize pixkaat bier din alubiyek bayen pasatzeko!* (Haize pixka bat behar din alubiak bahean pasatzeko!). “Cedazo, tam iz”. *2. -tu ad.* Zerbait bahean pasatu. Li zarragabengoan *eaalgi*. *Alubiyek ezpattun aungi bayetzen, iye gio nola sartu ber tunen eltzien!* (Alubiak ez badi tun ongi bahetzen, ea gero nola sartu behar ditunan eltzean!). “C ribar, pasar por el cedazo”.
- Bazkai, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Bazkari. “Comida, almuerzo”.
- Bazkaldu** (orok) *ad.* Bazkaldu. *Bazkaldu* (orok; IV, 232). “Comer, almorzar”.
- Baztanga** (Lak) (ikus **naparrei**)
- Baztar, -rra** (Sak-erd) *iz.* Bazter, txoko. *Baztar* (V, G, AN, L-ai n; IV, 246). *An ibilli giñubaab Japonn baztarrak ikusten.* (Han ibili genian Japonen baztarrak ikusten). “Orilla, rincón”.
- BAZTARRAK NASTU:* *ad.per.* Istilua sortu, jendea aztoratu. *Oriek, ori, baztarrak nastu ta gio iyessi!* (Hori duk, hori, bazterrak nahastu eta gero ihesi!). “Crear m al ambiente, revolver”.
- Baztarreko, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Beheko suan, aldeetan, jartzen den enbor handia. *Baztarreko* (G-nav, AN-ulz; IV, 256). Bakaikun eta Urdiainen *supila*. (Irib. Erroibar). “Tronco para el fuego bajo, que se coloca en el lateral”.
- Baztarriatu** (Sak-erd) *ad.* Bazterreratu, bai norbait, nola zerbait, zein helburu bat alde batera utzi. *Bazterreratu* (IV, 256). *Baztarriazak autuoi, bidie ixten*

ai yeiz ta! (Bazterrera ezak auto hori, bidea ixten ari haiz eta!). “Arrinonar, apartar, marginar”.

Bazartu (Sak) *ad.* 1. Baztertu. *Bazartu* (V-gip; IV, 257). *Pillota primeran bazartzen dik Lasak.* (Pilota primeran baztertzen dik Lasak). “Arrinonar”. 2. Alde bat era utzi, burutik kendu. *Asierako asmo guziarik bazartu zittunet!* Hasierako asm o haiek guztiak b aztartu d itinat!). “Desistir”.

Bea (Urd) (ikus **beye**)

Beade (Arr) (ikus **biare**)

1.Bear (Alts) (ikus **belar**)

2.Bear (Urd) (ikus **bier**)

Bearreztana (Urd) (ikus **bierreztankei**)

Bearrien (Urd) (ikus **bierrien**)

Beatu (Bur) (ikus **bia(z)tu**)

Beazun (Bur) (ikus **biezein**)

1.Be(e) (Sak) *iz.* **-ie** Behe. *Ondatuik zio k erabat bie!* (Hondaturik zagok erabat behea!). “Bajo”.

2.Be(e) (Etx) *part.* Bage. *Bage* (VIII, 86; V, G, AN-i lzarb, R-uzt-vid). Ondorengoa da bere bilakabidea: *bage* > *bae* (bokal art eko herskari belare ahost unaren galera) > *bee* ($V_1V_2 > V_2V_2$). Lakunt zan *bae* eta *bai*. Ergoienan *bai*, hurrengoa delarik bere bi lakabidea: *bage* > *bae* > *bai* (disimilazioa). *Ez asi eitten esan be!* (Ez hasi egiten esan bage!). “Sin”.

3.Be(e) (Sak-erd) *izord.* Bere. Baina *berie*, mugatzen dugunean. *Au ez da be etxie! Ori da berie!* (Hau ez da bere etxea! Hori da berea!). *Beekaus eroi zan!* (Bere kabuz erori zen!). “Su”.

-BERETAN: adond. Bere erara, aldatu gabe. *Ori beretan zioban da beretan segitzen dik!* (Hori beretan zegoan eta beretan segitzen dik!). “En l o suy o, centrado”.

-BEE KAUS: (ikus **kaus**)

-BEE KIXES: (Lizgb) (ikus **kise**)

-BEE ALDIKO, -UA: (Lizgb) *izlg.* Sekulako, i karagarritzko, i zugarrizko.

Bee aldiko inundaziyuek izendu min ttuk España aldien! (Bere aldiko inundazioak izan omen dituk Espainia aldean!). “Terrible, gran”.

Bedeinkatu (ikus *beriket*)

Bedratzi (Naf) *zenb.* Bederatzi zenbaki a. *Bedratzi* (V-arr-arrig-ger-oro-z-gip, G-azp-nav, AN-egüés-erro-ilzarb-larr-olza-ulz, B, Ae, Sal ; IV, 360). (Izag. 85; *bederátzi*). *Goizeko bedratziten atiako gettuk.* (Goi zeko bederatzietan aterako gaituk). “Nueve”.

Bedratzienaun (Sak-erd) *zenb.* Bederatzirehun zenbaki a. “Novecientos”.

Bedratziurren, -a (Sak-erd) *iz.* Bederatziiurren. *Bedratziur-reen* (V-gip; IV, 366). “Novenario”.

Beeka (Sak-erd) *adond.* ‘Bee’ eginez, ardiak m arruma eginez. (Izag. 70; *jamaz doo ardiya* ‘está bal ando l a oveja’). “Baland”.

Begein, -ñe (Etx) 1. *iz.* Hautaketa, alerik hoberenen sai lkapena et a haut aketa. “Selección”. 2. **-(d)du** (Etx) *ad.* Uztaren alerik hoberenak banat u, hautatu, sai lkatu. Senar-emazteen banaketari egokiturik ere erabiltzen da. Li zarragabengoan *beraaindu.* *Ar zazkin alubiyok eta begeindu!* (Har itzan al ubi hori ek et a begeindu!). “Seleccionar, separar”.

Begi, -ye/-ya (orok) *iz.* 1. Begi. “Ojo”.

-BEGITEN ARTU: ad.per. Begitan hartu, norbai t gogoko ez izan, gorrotatu. *Asi daneti enkargatu fabriken, makiñaatek artu dik begiten dauneko!* (Hasi denet ik enkargat u fabrikan, makina bat ek hart u di k begitan dagoeneko!). “C aer m al, odiar”.

-(NORBEITT)EN BEGITETI IKUSI: esam. (Norbait)en begi etatik i kusi, beste bat ek esat en duena egin, harengan konfi dantza osoa duelako. *Amak guu arrebaan begiteti ikusten dik!* (Amak gure arrebaen begi etatik

- ikusten di kl). “Est ar supedi tado a otro, hacer lo que dice otro”.
2. Zenbait nekazal tresnaren zuloa girtena jartzeko eta baita zubien zuloak ere. **Begi** (IV, 417; V, G, B, L, Sal, R). *Exarriko ibeiko zuuyek iru begi zizkok!* (Exarriko i baiko zubi ak hiru begi zeuzkak!). “Agujero para enmangar, ojo de la aguja”.
- Begibakar, -rra** (orok) *izond.* Begi bakarra duena. *Begi-bakar* (IV, 426; V, G, AN). (B B, 113; *begiokerra*). Irañetan et a Urdi ainen *oker*. (XIII, 198; G-nav, AN-ulz-egüés-ilzarbolza, L, B, BN, R). “Tuerto”.
- Begibisten yon** (Lizgb) (ikus **biste/a**)
- Begiezkel, -a** (Etx) *izond.* Ezkel, betoker. (Ikus *ezkel*). “Bizco”.
- Begigorri, -ye/-ya** (Sak-erd) *izond.* Izaera gaiztoko pertsonari esaten zaio, jeno biziarekin begi ak gorrituko balitzaizkio bezala. *Begigorri* (IV, 435; AN, L, Sal, S, R). *Beti berdin zaillek, begigorriyoi!* (Beti b erdin zabilek, begi gorri hori!). “Cascarrabias”.
- Begiluze, -ie/-ia** (orok) *izond.* Begiluze, ahal baino gehi ago hart zen duena. *Begiluze* (V-gip; IV, 449). *Ez ayela izen begiluzie!* (Ez hadi izan begiluzea!). “Avaricioso”.
- Begimakur, -rre/-rra** (Sak) *izond.* Ezkel, begi-ezkel. *Begi-makur* (G-nav, Sal, R; IV, 439). (Izag. 55; *begimakurra* ‘el bizco’). “Bizco”.
- Beginabar, -rra** (Etx) *izond.* Begiak kolore urdi n edo gris antzekoak dituenari esaten zaio. “Dicese al que tiene los ojos de color azul o grisáceo”.
- Beginini, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Betseina, begininia. (Izag. 55; *begininiya*). *Aundituik dakazu begininiye!* (Handiturik daukazu begi ninia!). “Pupila”.
- Begitako ñarra** (Urd) (ikus **negartinte**)
- Begitil** (Alts) (ikus **betil**)
- Begizui, -ye/-ya** (Sak-erd) *izond.* Konfidantza gut xiko pert sona, lanari atzekitzen ez zai ona. (B B, 113; *begizuri*). “Persona de poca confianza, ‘maltrabaja’”.
1. **Bei** (Sak-erd) *adond.* Bai. “Sí, adverbio de afirmación”.
- BEI BA!*: *esam.* Bai, bada! Jaki na baietz! “Expresión de afirmación o confirmación”.
- BEI ZIA!*: *esam.* Bai zera! “Expresión de desacuerdo”.
2. **Bei, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Behia. Burundan *bai* (Izag., 55; *bi bai*). *Morike zizkiyok guu bei obenai!* (‘Morika’ zai zkiok gure behi hoberenari!). “Vaca”.
- Beidetu** (Lak) (ikus **beiretu**)
- Beiki, -ye/-ya** (orok) *iz.* Behikia, behiaren haragia. *Axurkiye beño, neyoo yet beikiye!* (Axurikia baino, nahiago diat behikia!). “Carne de vaca”.
- Beiko** (Ir, Un, Do) (ikus **bigentxa**)
- Beimena** (orok) *iz.* Baimena, eskatu beharrekoa, ezen em aten dena ‘*beyeskue*’ baita. (BB, 106; *baimena*). Burundan et a Li zarragabengoan diptongoaren i txierarik gabe: *baimena*. *Ezin yeiz sartu oin larrien beimenipee!* (Ezin haiz sart u hori en larrean baimenik gabe!). “Permiso”.
- Bein** (orok) *adond.* Behin. *Behin* (gral; IV, 496). *Bein bakarrik esanko dubet!* (Behin bakarrik esango di al!). “Una vez”.
- BEINGOS*: behi ngoz. Urdiainen *beingoz*. “Por una vez”.
- BEINGUEN*: behingoan. “De una vez, ya”.
- BEIN BEÑO GEYOTAN*: behin baino gehiagotan. Urdi ainen *bein baindo geiotan*. “Más de una vez”.
- BEIN BETES*: behin batez. “Una vez, en cierta ocasión”.
- BEIN BETIEN*: behin bat ean. Urdiainen *bein batien*. “Una vez”.

- BEIN BIARE:** behin berare. “Al menos una vez”.
- BEIN DA BEIX:** behin et a berri z. Urdiainen *bein da berriz*. “Una y otra vez”.
- BEIÑEE:** *adond*. Behin ere, sekul a, inoiz. *Enon an yondu beiñee!* (Ez naun han egon behi n ere!). “Al guna vez. Normalmente en oración negativa o i nterrogativa con el significado de ‘jamás’, ‘nunca’”.
- Beinke** (Urd) (ikus **bienke**)
- Beiretu** (Sak-erd) *ad*. Begiratu, zai ndu. *Beiretu* (AN-ulz; IV, 464). Lizarragabengoan eta Arbi zun *beittu*. Lakuntzan *beidetu*. Olaztin *bairatu*. Urdiainen *beiratu*. *Beire yok kazulai dendaa faten neizen biyertien!* (Begiraiok kazolari dendara joaten naizen bitartean!). “Mirar, cuidar”.
- BEIRE:** *adond*. Begira. *Leyoti beire yondu zarie*. (Leihotik begi ra egon zarete). “Mirando, escudriñando”.
- Beiretze, -ie/-ia** (Sak) *iz*. Begiratze, begirada. Li zarragabengoan *beitzera*. Urdiainen *beiratze*. *A, ze beiretzie bota zioan!* (A, zer begiratzea bota zioan!). “Mirada”.
- Beita** (Sak-erd) *junt*. Baita. Gehienetan ‘ere’ hitza eskat zen du. B urundan *baita*. “También”.
- BEITADEE:** bai ta ere. Urdiainen *baitare*. “También”.
- Beitiko** (Lak) (ikus **kakei**)
- Beittiko leño** (Uh) (ikus **erleño**)
- Beitte** (Sak-erd) *iz*. –gan kasu morfemaren ordainean erabiltzen da eta determinatzen duen hi tzak edute genitiboaren kasu-marka darama. *Ori denon beitten zioak bier bezela eittie!* (Hori denon bai tan zegok behar bezala eg itea!). “Se u tiliza en caso inesibo, referi do a personas, en (quien), para (quien)”.
- Beittu 1.** (Etx) *ad*. Isuna jarri, denuntziatu. “Poner denunci a”. 2. (Lizgb, Arb) (ikus **beiretu**)
- Beitzera** (Lizgb) (ikus **beiretze**)
- Beix(e)** (Sak-erd) *adond*. 1. Berriz (ere). *Bees* (V, 29; AN-larr). *Atzia beix!* (Atzera berriz!), Arruazun ordena aldatzen dute: *Beix atzia!* Irañetan eta Burundan *berriz*. “De nuevo, ot ra vez”. 2. Ostera, ordea. *Berris* (V, 31; AN-mer). *Nai, beix, eztakit olakoik sekule gertatu!* (Niri, ordea, ez zait sekula horrelakorik gert atu!). “Si n embargo, en cambio”.
- Beixi** (Lizgb) *ad*. Bereizi, m ultzo b atetik atera. *Egur bustiya beix tak eta barratuik uz tak ongi sekatzeko*. (Egur bustia bereiz ezak eta barraturik utz ezak ongi sekatzeko). “Separar”.
- Beizei, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz*. Behizain, unai. *Behizein* (BN-arb; IV, 524). *Ameiketaa fan zien euskaldun asko ta asko artzei ta beizei ibil zien!* (Ameriketara joan zi ren euskal dun asko eta asko artzain eta behizain ibili ziren!). “Vaquero”.
- Bekain** (Alts) (ikus **bekein**)
- Bekatu, -be/-b(u)a** (orok) *iz*. Bekatu. *Bekatu* (V-gip, G, AN-egüés-ilzarb-olza-ulz, Sal, R, L, B N, S; IV, 537). Lizarragabengoan *pekatu*. “Pecado”.
- Be(e)kaus** (Etx, Lizgb, Arb) *adond*. Bere kabuz. ‘Kabuz’ posposi zioa da berez, baina dagoeneko l exikalizatua dugu aditzondo moduan Etxarriko hizkeran. *Be(e)kaus atia zikiyok odola!* (Bere kabuz atera zaio odola!). Urdiainen *be kabuz*. “Por su cuenta, por sí mismo”.
- Bekein, -ñe/-ña** (Sak-erd) *iz*. Bekain. *Bekain* (V-gip, G, AN-araq-egüés-ulz-gip, L, B, B N-lab-baig, Ae; IV, 525). (Izag. 55; *bekaina* ‘la frente’). Begi gaineko ertz iletsu a. *Bekeñek bat eiñik zizkok Joxek!* (Bekainak bat eginik zeuzkak Joxek!). “Ceja”.
- Bekeinbeltz, -a** (Etx) *izond*. B etondoa zimurtua duen pert sona. Pertsona serioa, irribarrerik ia egiten ez duena. “Persona seria, con el ceño fruncido”.
- Bekela** (Liz, Alts, Ol, Urd) (ikus **bezela**)

- Bekobaso, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* Beheko basoa, Aralar eta Gipuzku aldera, iparraldean, dagoen basoa. Hegoaldeko-ari *Barga* esaten zaio. (BB, 113; *bekobasoa*). Urdi ainen *gainbekobaso*. “Monte de abajo, el que está al norte”.
- 1.Bela** (Sak-erd) *adond.* Berehala. *Bela* (V, G, AN-m er, B ; IV, 747). Urdiainen *bereala*. *Bela etorko die!* (Berehala etorriko dira!). “En seguida”.
- BELA-BELAKUEN*: berehal a- berehalakoan. *Eztau bela-belakuen yosi!* (Ez du berehala-berehalakoan erosi!). “Inmediatamente”.
- 2.Bela** (Bur) (ikus *bele*)
- Belabe, -ie** (Etx) *izond.* Aldakor, erraz aldatzen dena. “Vol uble, vari able, veleta”.
- Belar, -rra** (orok) *iz.* Belar. (IV, 562; V-gip, G, AN, L, Ae, Sal, R). (Izag. 55; *bearra*). *Belarra besteik ezikonau aurten!* (Belarra besterik ez zeukanagu aurten!). “Hierba”.
- BELARBELTZ*: b elar m ota. (BB, 113; *escrofularia nudosa*). “Ti po de hierba, morela negra”.
- BELARTXURI*: b elar m ota, esneduna. *Ekartzen yet besapien belartxuri moltsuat txerriyaandako!* (Ekartzen di at besapean belartxuri multzo bat txerriarentzat!). “Tipo de hierba, de leche”.
- BELARMIN*: b elar m ota, *mingorratxa*-ren modukoa. (BB, 113; *belarmiña*). “Tipo de hierba, parecida a la ‘acedera””.
- Belarri, -ye/-ya** (orok) *iz.* Belarri. (IV, 575; V, G, AN-larr-5vill-araq-ulz). *Belarriyen koxkaat ein ber zikiyok txerriyai!* (Belarrian koska bat egi n behar zaiok txerriari!). “Oreja”.
- Belarriaundi, -ye/-ya** (Sak) *izond.* Belarrihandia. *Auskaldunek belarriaundiye gettuk!* (Euskaldunak belarrihandiak gaituk!). “Orejudo, de orejas grandes”.
- Belarrimotx, -a** (orok) *izond.* Erdaldun. Beti erdaraz hitz egiteko joera duenari esaten zai o. Karl istadetan halako estribiloa kantatzen zen: *Eta tiro, eta tiro, eta tiro beltzari, eta tiro, eta tiro, belarrimotxari*. Fermín Gabi rondo iturmendiarrak ondo adi erazten du bere esanahia (SAT, 72): “... aik zian belarri-motxak, eta aien familiak beti erderaz”. (IV, 583); “Castellanoparlante”.
- Belarriondo, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Belarri atzekaldea. (IV, 585; V, G, AN ap. A). *Kriston golpie artu yet belarrionduen!* (Kristoren kol pea hartu diat bel arriondoa!). “Part e trasera de la oreja”.
- Belarritxabal, -a** (Sak) *izond.* Belarritzabala. Belarriak, handiak izan gabe ere, burut ik al dentzen di renak. *Ze belarritxabala dan zuen neskato gaztie, belarriyek beño eguek dazkala ematen din!* (Zer belarritzabala den zuen neskato gaztea, belarriak baino hegoak dauzkal a em aten di n!). “De orejas desplegadas”.
- Belarrondoko, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Belarria eta atzekaldean em andako kolpea. (IV, 585; V, G, AN). *Aittek , belarrondokoon bat o beste aparte, ez ziek sekule jo!* (Aitak, belarrondokoren bat edo beste aparte, ez zi dak sekul a jo!). “Golpe tras la oreja”.
- Belartako, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* Belarritako. Urdi ainen *zinzirrin*. (Izag., 55; *belarritakuk*). *Gaurko egunien neskaturek aña jartzen ye belartakue mutikuek!* (Gaurko egunean neskatoek adina jartzen diate belarritakoa mutikoe!). “Pendiente”.
- Belaun, -e/-a** (orok) *iz.* Belaun. (IV, 590; V, G, AN, Ae, Sal). *Eztizkonet belaunek bier bezela!* (Ez zeuzkanat belaunak behar bezala!). “Rodilla”.

- Belauniketu** (orok) *ad.* Belaunikatu. (IV, 596; V, G, AN, L). *Elizen sartu bezin laxter belauniketzen dek jendie!* (Elizan sartu bezain laster belaunikatzen duk jendea!). “Arrodi -llarse”.
- Belauniko** (orok) *adond.* Belauniko. (IV, 599; V, G, AN, L). *Mextrubek bi ordu belauniko uzten zubaan iguel!* (Maisuak bi ordu belaunikaturik uzten zian igual!). “De rodillas”.
- Belaunkozkor, -rra** (Sak-erd) *iz.* Belaunaren m uturra. *Belaun-kozko* (IV, 594). *Bizikeletati bota ta belaunkozkorra autsi ñet!* (Bizikletatik bota eta bel aukozkorra haut si di nat!). “Rótula”.
- Belaxe** (Urd) (ikus **bele(i)xe(ko)**)
- Bele, -ie/-ia** (orok) *iz.* Bele. (IV, 626; G, AN, BN, S). B urundan *bela.* (Izag. 56; *bi bela*). *Zozuek beliei ipurbeltz!* (Zozoak bel eari ipurbeltz!). “Cuervo”.
- Bele(i)xe(ko)** (Sak-erd) *adond.* Berehalaxe. *Belaxe* (IV, 751; V-gip). Urdiainen *belaxe.* *Ez apuretu, emen gaude belexeko ta! Egoaizie asi beño len, beleixeko quartzen giñen!* (Ez apuratu, hem en gaude berehalaxeko eta! Hego-haizea hasi baino lehen, berehalaxeko ohartzen gi nen!). “En seguida, al instante”.
- Belorri, -ya** (Do) *iz.* Moko gorri a et a motza duen txori m ota. Belea eta “txoa”ren art ekoa. Harrapari a da eta lehenik begiak jatera jotzen omen du. “Pájaro de pico rojo y corto, parecido al cuervo”.
- Beltz, -a** (orok) *izond.* 1. Beltz. *Azkenontan dena beltza ikusten dezubie!* (Azken honetan dena beltza ikusten duzue!). “Negro”. 2. Ardo beltza. “Vino tinto”.
- Belzkarro, -ue** (Etx) *izond.* Beltz antzekoa, bel tzkera. *Txakur belzkarruat sortu debie goiko baserrikuek!* (Txakur beltzkera bat sortu dut e goi ko baserrikoak!). “Negruzco”.
- Be(e)ndatu** (Naf) *ad.* Askaria egin. Irañetan *merendatu.* *Aspaldiko partes iruitzen baatik bendatu einko yau!* (Aspaldiko partez iruditzen bazaik merendatu egi ngo diagu!). “Merendar”.
- Be(e)ndu, -be/-b(u)a** (Naf) *iz.* Askari. *Bendu* (XII, 270; G-nav). (Ond. 6; *bendu*: ... la -e- debe de ser larga). (Izag. 56; *benduba*). “Merienda”.
- Be(e)nduafai, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Afari-merienda. “Merien-dacena”.
- Benetan** (orok) *adond.* Benetan. (IV, 660; V, G). “De verdad, en serio”.
- Bentzai, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Orantza, legamia. *Bentzagi* (IV, 694; G-nav). Irañetan *lantza.* Lizarragabengoan eta Urdiainen *mentzai.* (Izag., 74; *mentzai*). (Ond. 14; *mentzagi*). “Levadura”.
- Beño** (Sak-erd) *part.* Baino, part ikula konparatzilea. B urundan *baindo.* *Yoziñek zikik aik beño geyoo!* (Edozeinek zekik hai ek bai no gehiago!). “Que (comparativo)”.
- Beoki** (Urd) (ikus **bioki**)
- 1.Bera, bia** (Sak-erd) *adlg.* Behera. (IV, 390). (Ond. 6; *berantz*: bajada, cuesta abajo). Bi m odutan ent zun dai teke Etxarri-Aranatzen: I ehena adl atiboan, eta bigarrena posposizio moduan. *Fan ari bera! Goitti bia abiyetu ttuk!* (Joan hadi b ehera! Go itik b ehera ab iatu dituk!). Urdi ainen *gainbia.* “(Hacia) abajo”.
- 2.Bera, bia** (Sak-erd) *izord.* Bera, izenordain i ntentsiboa. B i m odutan entzun daiteke. “El (mismo)”.
- Beraaindu** (Lizgb) *ad.* Bereizi. Etxarrin *begeind(d)u.* *Ez ayela beraaintzen ibilli kazulortan, artu urren-urren aragiya!* (Ez h adila b eraintzen ibili kazula horret an, hart u hurren-hurren haragia!). “Seleccionar, separar”.
- Berantetsi** (Lak) (ikus **luziitzi**)

- Berayes** (Etx, Li zgb) *adond.* Nahita, apropos, berari az. *Berariez* (IV, 694; B ap. A). *Gauzoik ez ttuk nei bee atiatzen, berayes eitten zittuk!* (Gauza horiek ez di tuk nahi gabe ateratzen, berari az egiten dizkik!). “A propósito, expresamente, adrede”.
- Berbera** (orok) *izord.* Berbera, hura bera. “El mismo, intensivo”.
- Berde, -ie/-ia** (Sak-erd) *izond.* Berdea, orlegia. (BB, 119). “Color verde”.
-BERDEKERA: berde antzekoa, berdexka. “Verdoso”.
- Berdegune, -ie** (Etx) *iz.* Berdegune. Belar tokiari esat en zai o horrela, edonon dagoela ere, basoan edo m endian esateraka. *Mendiya fagadei beteko berdeguniati en ikus zittubet zuen ardiyek.* (Mendian fagadegi bat eko berdegune bat ean i kusi dizkiat zuen ardiak). “Lugar verde”.
- Berdin, -ñe/-ña** (orok) *adond.* Berdin. (IV, 726; G, L, AN, B N, R). B ere indargarria absolutiboan erabiltzen da, errepikaturik: *berdin-berdiñe.* Burundan palatalizatu gabe. “Igual”.
- Berdin(d)du** (Sak) *ad. 1.* Berdindu. Burundan pal atalizatu gabe. *Jose santube, zaindari aundiye, berdintzen ttu gaube ta egune!* (Jose sant ua, zaindari handi a, berdi ntzen di tu gaua eta eguna!) (Jose Mari Razkin zenari Eusebio bere semeak hartua Etxarrin, martxoko egun horret ako gaua et a egunaren i raupen berdina adierazteko). (IV, 732; G, L, BN). “Igualar, em patar”. 2. Lautu. *Berdindu zazkizubie lur montonok!* (Berdin ezazkizue lur m ontoi horiek!) “Alisar”.
- Berdingarri, -ye/-ya** (Sak-erd) *izond.* Berdindu egiten duena. (IV, 736). *Kafie, bazkai onaan dijigarri, eta bazkai txarraan berdingarri!* (Kafea, bazkari onaren dijigarri eta bazkari txarraren berdi ngarri!, Periko Lizarraga l izarragabengoa-rrari hartua). “Igualador, reparador”.
- Berdinge** (Etx) *iz.* Egur zati lehertu gabea, makil m ehea bai no zerbai t lodiagoa, txondorra egiteko erabiltzen dena. Egur zatiak pi latzen di renean, neurri desberdinetakoak erabi ltzen di ra, eta hauek, *berdingek*, maila ertainetakoak ditugu, *aaki* (agaki, m eheenak) eta egur zati lehertuen artekoak. (IV, 735; B). “Porción de leña, ram a algo más gruesa que un simple palo”.
- Beres** (Naf) *adlg.* Berez. (IV, 780). *Etxiortakuek beres ttuk ain ixillek!* (Etxe horret akoak berez di tuk hain isilak!). “De por sí, natural”.
- Beriketü** (Sak-erd) *ad.* Bedeinkatu. *Bediketü* (AN-olza; IV, 351). Urdiainen *bedeinkatu.* *U(t)s beriketube beño, ardo madariketube neyoo!* (Ur bedei nkatua bai no, ardo madarikatua nahiago!). “Bendecir”.
- Bernazaki, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Hankezur. M itxelenak (IV, 804) “pantorrilla” bezala jaso zuen, baina Etxarrin hankezurari esaten zaio, belaun azpiko aurre al deko hanka zatia. (BB, 120; *berna-zagiye*). *Golpe geyenak bernazakiyen artzen zittunaat!* (Kolpe gehi enak bernazakian hartzen dizkinat). “Espinilla”.
- Bero, -ue/-ua** (orok) 1. *iz.* Bero. Bain a *biotu* (berot u): *Bero aundiye zio!* *Geyei biotzen dik!* (Bero handi a zagok! Gehi egi berot zen dik!). “Calor”. 2. *izond.* Bero. *Oso bero atia niek kafesnie!* (Oso bero at era di dak kafesnea!). “Caliente”.
- Beroki** (Urd) (ikus **txoki**)
- Berori** (Urd) (ikus **biorri**)
- Berri, -ye/-ya** (orok) 1. *izond.* Berri. “Nuevo”. 2. *iz.* Berria, albistea, zantzua. *Aspaldi ezikonau arren berriik!* (Aspaldi ez zeukanagu haren berririk!). “Not icia, novedad”. 3. *posp.* Berri. Ad itz partizipioaren

- ondoren jartzen da beti: *ein berri, jeyo berri, ... Etxie ein berri zikonau!* (Etxea egi n berri zeukanagu!). “Recien(te)”.
- Berriketa** (orok) *iz.* Berriketa, tx antxa, tontakeria, hizketaldi arina edo ez serioa. (V, 17; G, L, AN). (Irib. Iruña-Mendialdea). *Zorriyan afaiko eztakata alako berriketak!* Zorriaren afarirako ez dauka eta halako berriketak!, Et xarriko esaera). “Tontería, habl aduría, cosa de poca importancia”.
- Berriketauntzi, -ye/-ya** (Sak) *izond.* Hitzontzi, i nozo, tentel. *Berriketontzi* (V, 19). Urdiainen *berriketontzi*. “Que hace tonterías, cotilla, persona de poco fuste”.
- Berrittu** (Sak) *ad.* Berritu. (V, 26; G, AN, BN ap. A). B urundan pal atalizatu gabe. *Telletuboi ezpezubie belexe berritzen aurtengo neguben gorriyek ikusko ttuzubie!* (Teilatu h ori ez baduzue berehal axe berritzen aurtengo neguan gorri ak i kusiko dituzue!). “Renovar”.
- Berriz** (Ir, Bur) (ikus **beix(e)**)
- Berriz berria** (Urd) (ikus **atzia (beix)**)
- Berrizu** (Sak-erd) *izond.* Berritsu, ganora gabeko. (V, 25). *Ago ixilik beingos, berrizu alenoi!* (Hago isilik behingoz, berritsu hal aren hori !). “Si n fundamento, hablador”.
- Berrogei** (orok) *zenb.* Berrogei. (V, 38; V, G, AN, B, Ae, Sal, R, S). “Cuarenta”.
- Bersu, -be/-ba** (Sak) *iz.* Bertso. (V, 52). *Afaiye tabernan eitten deen aldiro botatzen zittuk bersubek!* (Afaria tabernan egiten duen al diero botatzen dizkik bertsoak!). “Verso”.
- Bersulai, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Bertsolaria. “Persona que cant a versos, versificador”.
- Berta** (orok) *iz.* Aipatzen den tokia bera. “Lugar mismo que se menciona”.
- BERTAN:** *adond.* Aipatzen den tokian. Etxarrin, non dagoen zerbait edo
- norbait galdetu eta jakin edo erantzun nahi ez izanez gero *fandalabertan* (“llegando allí mismo”) esaten da. “Allí mismo”.
- BERTAA:** *adond.* Aipatzen den tokira. “(A) allí mismo”.
- BERTAKO:** *iz.* Aipatzen den tokikoa den pertsona. (B B, 121). “Del (mismo) lugar, autóctono”.
- Besalei, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Uztarrarian doazen a-bereak bata bestearen aurka bultzatuz dabilzanean. *Besalai* (V, 70; G-nav ap. Iz). (Ond. 6; *besolai:* pelea de dos buey es unci dos, echándose el cuerpo uno encima del otro, y apartando las patas). (Izag. 56; *besaleiya kentzeko ganaubeiri. Besaleiya da alkarretzi-ten dia, alkarrooola, bulkau alkar da ézin zan ailau, bota iten zian*). “Ac-ción de empujar un animal de yunta al otro”.
- Besape, -ie/-ia** (orok) *iz.* Galtzarbe. (V, 70; V-gip, AN, B, Ae, Sal, R, S). (Irib. *Peshapes* Lizarraldea-Iruñerria; ‘harriak bot atzeko modua’). Urdiainen *galtzarpe azpia*. (Izag. 63, *galtzarpe guziya* ‘todo el sobaco’). *Besapes oso aungi botatzen zittuk arriyek!* (Besapez oso ongi botatzen dizkik harriak!). “Axila”.
- Besarka** (Sak) *iz.* Besokada. *Besarkaat egur bier yau!* (Besokada bat egur behar diagu!). “Brazada”.
- Besarkada** (orok) *iz.* 1. Besarkada. “Abrazo”. 2. Besokada. *Besokada* (V, G, AN, V, 70). “Brazada, cantidad de una cosa que se coge con los brazos”.
- Beso, -ue/-ua** (orok) *iz.* Beso. *Indder aundiye zikonaan besotan!* (Indar handia zeukanan besoetan!). “Brazo”.
- Besokoxkor** (Lizgb, Arb) (ikus **okolondo**)
- Besolai** (Bak) (ikus **besalei**)
- Besomotx, -a** (Sak) *izond.* Besomotz. *Xebastian besomotx* (Etxarriar baten izengoitia). “Manco”.
- Besotako, -ue/-ua** (orok) *izond.* Besotako. (V, 84; G-nav). (Ond. 6). (Izag. 56;

- besotaku*). *Noon besotakue da Mattin?* (Noren besot akoa da Mattin?). “Ahijado”.
- Beste, -ie/-ia** (orok) *izond.* Beste. *Besteen miñen begiyek lo!* (Besteren m inean begiak lo!). “Otro”.
-BESTE GEÑAKUEN: (Sak-erd) *junt.* Beste gai nerakoan. *Bestiañakuen eta bestiañieko* erabiltzen dute Lizarragabengoan. *Atzo etor giñubaa biandu etxia, beste geñakuen laster erretietzen gettuk!* (Atzo etorri genian berandu et xera, beste gainerakoan laster erretiratzen gaituk!). “Por lo demás”.
- Bestela(s)** (Sak) *part.* Bestela. Askotan, bukaerant xistukari gurzkaria daramala erabiltzen da. (B B, 122). *Garaiz etorri, bestelas eztezubie ezee arrapatuko!* (Garaiz etorri, bestela ez duzue ezer ere harrapatuko!). “Si no, de otro modo”.
- Bestengusu, -be** (Etx) *iz.* Lehengusu propioa ez dena, maila txikiagoko lehengusua. (V, 112; V-gip, G-azp, AN-5vill-gip). “Primo segundo, ...”.
- Beta** (orok) *iz.* Beta, asti. (V, 114; G-bet-azp, AN-gip). *Ez(t)ikonet betaik ezee eitteko!* (Ez zeukanat betarik ezer ere egiteko!). “Tiempo, ocasión”.
- Bete** (orok) *1. ad.* Bete. *Bete zak bier bezela paperoi!* (Bete ezak behar bezala paper hori!). “Llenar”. *2. ad.* Bete, osatu, agintutakoa edo urteak esaterako. *Lau urte bete zittun lanien!* (Lau urte bete dizkin lanetan!). “Cumplir (la palabra o los años)”. *3. -ie/-ia izond.* Betea. *Bete-betie yondu auben atzo zinie!* (Bete-betea egon zuan atzo zinea!). “Lleno”.
- Betekada** (orok) *iz.* Asealdi. (V, 143; V, G). *Alako betekadak artuta, nola nei dek estemaube aungi uraitzie!* (Halako betekadak hartuta, nola nahi duk estomagoa ongi edukitzea!). “Hartazgo”.
- Betegarri, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Txondorrera botatzen den egur xehetua, barruko suak pizturik iraun dezan. Tximiniatik *suete*-ra botatzen da eta, ondoren, *sataga*-rekin nahastena da. (V, 141). (Irib. *betagarri* Artaza-Ameskoa). “Leña para mantener la carbonera encendida”.
- Beti** (orok) *adond.* Beti. *Ezin yau beti berdin segittu!* (Ezin diagu beti berdin segitu!). “Siempre”.
-BETIKOS: *adond.* Betiko(tz). “Para siempre”.
- Betil, -lle/-lla** (Sak-erd) *iz.* Betila. (Izag., 55; *begitilat* ‘una pestaña ... una ceja’). “Pestaña”.
- Betire** (Sak) *part.* Beti ere. *Betide*, hortzetako herskariduna, ere entzun daiteke. “De todas formas, después de todo”.
- Bettor, -rra** (Etx, Li zgb, Arb, Lak) *iz.* Begi bitorria. *Bettor* (V, 166; Sal). (Irib. *petorra* Erroibar). Etxarriko kopla zahar bat ean horrela agertzen da: *Esku makurra, / bikayuen txakurra. / Nei ez debienak ematen, / eliza aiñeko bettorra! / Bettorra! Bettorra! / Armai yuen xagube, / kontrayue katube, / etxiontako limosnaaki, / eztaiu beteko zakube.* “Orzuelo”.
- Beye/a** (Sak-erd) *junt.* Bain a. *Beya* Dorrao, Unanu, Arbi zu eta Arruazun. Burundan *baya*, Urdiainen *bea*. *Esan, esan zeen, beye ezeen ezee ein!* (Esan, esan zuen, baina ez zuen ezer ere egin!). “Pero”.
- Beyetz** (Sak-erd) *part.* Baietz. Urdiainen *baretz*. *Beyetz zu beño lenuo allaatu!* (Baietz zu bai no lehenago ailegatu!). “(A) que sí”.
- Beyesko, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* Baiezkoa, eskatutakoari erantzuna. Urdiainen *barezko*. *Beimena eskatu yau, beye guaño eyau jaso beyeskue!* (Baimena eskatu diagu, bai na orai no ez diagu

- jaso baiezkoa!). “El sí , el perm iso concedido”.
- Bezain** (Urd) (ikus **beziñ**)
- Bezeiñ** (Uh, Lizgb) (ikus **beziñ**)
- Bezela** (Sak-erd) *junt.* Bezala. (V, 174; V-gip, G, AN-gip-larr-ulz-olza, B). (Izag., 56; *berdan bekela*). Altsasu n (SAT, 76: *maiz fina bekela*), Lakuntzan, Urdiainen eta Li zarragan *bekela*, Olaztin *bekala*. *Nik bezela ein dezakezu zuk!* (Nik bezala egin dezakezu zuk!). “Como”.
- Bezelo, -ue/-ua** (Sak-erd) *izlg.* Bezalako. Burundan eta Lizarragan *bezelako*. *Zelle da zu aneye bezelako pillotaiye opatzie!* (Zaila da zure anaia bezalako pilotaria topatzea!). “Como”.
- Bezelexe** (Sak-erd) *junt.* Bezalaxe. Urdiainen bi modutan: *bezelaxe* eta *bekelaxe*. *Arrek bezelexe ein giñuben guk!* (Hark bezalaxe egin genuen guk!). “Como”.
- Beziñ** (Sak-erd) *junt.* Bezain. (V, 169; V-gip, G, AN-gip-larr-5vill-ulz, Ae, Sal). Urdiainen *bezain*. Uhartan eta Lizarragabangoan *bezeiñ*. *Zuek beziñ aungi, eztek emen iyore bizi!* (Zuek bezain ongi, ez duk hem en inor ere bizi!). “Tan”.
- Bezpera** (orok) *iz.* Aurreko eguna, bezpera(k). (V, 187; V-gip, G, AN-mer-5vill, S). *San Juan bezperan bezpetaa fan giñen!* (San Juan bezperan bez-peratara joan ginen!). “Víspera, vísperas”.
- Beztitu** (Etx, Ir) *ad.* Jantzi, ‘b eztitu’. *Illiyu beztitu berkuezubie!* (Hila beztitu beharko duzue!). “Vestir”.
- Beztu** (orok) *ad.* Belztu, bel tzarandu. *Iyotetan gazteiek aurpeye beztu eitten ziyabien!* (Ihaueteetan gazteek aurpegia belztu egiten ziaten!). “Ennegreecer, ponerse moreno”.
- Bi** (orok) *zenb.* Bi zenbaki a. *Bi ta bi ez ttun beti lau izeten!* (Bi eta bi ez ditun beti lau izaten!). “Dos”.
- Bia** (Sak) *izord. I.* Bera. Ez du dardarkaria galtzen dekl inabideko kasu gehienetan: *berai* (Arbizun *biarri*), *beraaki* (Arbizun *biarreki*), *beraandako* (*biarrendako*), *beraangana* (*biarrengana*), ... *Bia izendu dek gezurre esan deena!* (Bera izandu duk gezurra esan duena!). “El / ella (mismo / a)”. 2. (ik. **bera**).
- Biamun, -e/-a** (Sak-erd) *iz.* Biharamuna. *Biamun* (V, 208; L, BN, S). Arbizun eta Li zarragabangoan *biyamun*, Dorraon *biyamun* (SAT, 61: ... *etxe guziak barna arrontzak biltzen ta geo biyamunien faten zian taberneta* ...). (Izag. 58; *diemunin* ‘en el dí a siguiente’). “Día siguiente, aje”.
- Biandu** (Sak) *adond.* Berandu. *Biandu zailtzie, aspaldiyontan!* (Berandu zabilzate, aspaldi honetan!). “Tarde”.
- Bianta** (Etx, Li zgb, Arb) *izond.* Berandu ateratzen den labore edo landarea. “Tardío”.
- Biare** (Sak-erd) *part.* Bederen, behintzat. *Berarik* (IV, 697; AN; LE [Urt] 88). Arruazun *beade*. *Zuk biare eitten al dezu! Kaka eitteko biare, yon ari ixilik!* (Zuk bederen egiten ahal duzu! Kaka egi teko bederen, egon hadi isilik!). “Por lo menos, al menos”.
- Bia(z)tu** (Sak) *ad.* Beratu, bigundu. Izotza ere bai. (BB, 112; *beandu*). (Ond. 6; *beatu*: m acerar, m anir). *Jar zazkik biatzen alubiyok!* (Jar itzak beratzen babarrun hori ek!). “Abl andar, deshelar”.
- Biatz, -a** (Sak) *I.* Beratza, bi guna. (BB, 112; *beatza, biatza*). Olaztin *biyatza*. “Blando”. 2. Sentibera, bi hozbera. *Oso biatza dek Frantxiko enkargatutako!* (Oso berat za duk Frantxiko enkargat utzat!). “Compasivo”.
- Biazkillo, -ue** (Etx) *izond.* Pert sona oso sentibera, berehala koki ltzen dena, negarti. *Ez tik baliyo, biazkillo xamarra dek!* (Ez dik balio, sentibera

- samarra duk!). “B landengue, referi do a personas, llorón”.
- Biaz(t)un, -e/-a** (Sak-erd) *iz.* B erazuna, lurrak hezetasun gehiegi duenean, soroko 1 anak ozt opatzen di tuelarik. **Biazun** (AN-araq; IV, 348). Lizarragabengoan *biaztun*. Urdiainen horrela esaten zaio izotzak urtzen direneko gi roari. *Biazune zio! guaño ezertan asteko!* (Behazuna zagok oraino ezertan hasteko!). “Dem asiada humidad, lodazal”.
- Bibero** (Arr) (ikus **biboro**)
- Biboro, -ue/-ua** (Etx, Li zgb, Arb, Lak, Bak, Urd) *izond.* Biki, batera jaiotako umeak. (V, 215; G, AN-ulz). (Ond. 6; *biboru*: m ellizo). (Izag., 56; *bikiyak, irukiyak, laukiyak* ‘mellizos, trillizo s, cuatrillizos’). *Oik biyek biboruek ttuk!* (Horiek biak bi kiak di tuk!). Arbi zun *bixki* eta Arruazun et a Lakunt zan *bibero*. “Gemelo”.
- Bide, -ie/-ia** (orok) *iz.* Bide. *Bidioi erosuo dek bestie beño!* (Bide hori erosuago duk beste hori baino!). “Camino”.
- Bideberri, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Errepidea. (V, 239; G-nav, AN, L-côt e, BN-ciz, S). (Ond. 6). (Izag., 56). *Nundi fan yeiz, bideberriti o parzelaitti?* (Nondi k joan haiz, errepidetik ala parzelariatik?). “Carretera asfaltada”.
- Bidur, -rre/-rra** (Sak) *iz.* Gu rdia b eterik doanean, zam ari ondo eusteko *txarrantxak* lotzen dituen katea. (Ond. 6; cadenas o equi valentes, que unen entre sí est andorios de varal es opuestos. Antes eran de *bidur*, una mata o arb usto flexible). *Bidurrek jarri berko zizkiyobau gurdiyai belar geyoo yaaman nei badiau!* (Bidurrak jarri beharko zi zkioagu gurdiari belar gehiago eram an nahi badugu!). “Cadenas de sujeción de la carga del carro”.
- Biejun(dayokela)** (Etx) *esam.* Bejon(daiola), n orbaiti zerb ait ona gerta daki on desi ratuz esat en den esamoldea. Horrela, beste pertsonekin ere erabil-tzen da: *biejundaizula, biejundaizu-biela, biejundayobiela, ... Bijaon(...)* (IV, 524). “B ravo, enhorabuena; expresión que se utiliza para desear al go provechoso a alguien”.
- Biaka** (Etx) *iz.* Aldaka. Al daka et a saihesken artekoa ere bai, zenbaitetan. *Ijeraan azpiyen uraitzen yau bieka, bei aldiatien, bei bestien!* (Sarkutzaren azpian edukitzen diagu beaka, bai alde batean, bai bestean!). “Cadera, también en al gunos casos ijada”.
- ESKUBIKO BIEKA:** (Etx) *iz.* Eskuineko aldaka. “Cadera derecha”.
- EZKERREKO BIEKA:** (Etx) *iz.* Ezkerreko aldaka. “Cadera izquierda”.
- Bieltu** (Sak) *ad. 1.* Bidali, igorri. (V, 219; V, G-nav, AN-araq, B). Urdi ainen *bialdu* et a Lakunt za eta Uhartan *biyeldu*. “Enviar, m andar”. 2. Bota, egotzi. *Etxeti bieldu ye!* (Etx etik bidali diate!). “Echar, expulsar”.
- Bie(r)nar** (Sak-erd) *adond.* Bidenabar. *Beinar* (V, 265; AN-5vill). *Bie(r)narrien* ere erabiltzen da. *Ekarzazu bie(r)nar ogiye!* (Ekar ezazu bidenabar ogi a!). “De paso, mientras (tanto)”.
- Bienke** (orok) *esam.* Beinke. **Bienke** (V-gip; IV, 517). Urdi ainen *beinke. Bienke, zu! Gio kasoik eztoogula eitten esankuau!* (Beinke, zu! Gero kasurik ez diogula egiten esangu du!). “Así es! Si hombre!”.
- 1.Bier, -rra** (Sak) *1. iz.* Beharra, premia. Urdiainen *bear. Guañiken eztikonau orren bierrik!* (Oraindikan ez zeukanagu horren beharrrik!). “Necesidad”. 2. *izond.* Beharrez-ko. *Zarroo ta bierroo!* (Zaharrago eta beharrago!). “Necesario”. 3. **(izen) ad.** Behar (izan). (IV, 296). B okal itxia gal tzen du Et xarrin (*ber*) beste

aditz batekin doanean, eta Arbizun *bi* bihurtzen da. *Biyer ein ber diau falta dakiguna! Biyer ein bi duu!* (Bihar egin behar dugu fal ta zaiguna! Bihar egin behar dugu!) “Necesitar”.

2. Bier (Ol) (ikus **biyer**)

Bierba(a) (Sak-erd) *adond.* Behar bada.

Biarba (V-gi p; IV, 287). Urdiainen *bearba*. *Ez auben Frantxiko, bierba, ikusko!* (Ez huen Frant xiko, behar bada, ikusiko!). “Acaso”.

Bierko (Sak) *izlg.* Beharko. Horrela ageri zaigu Arruazun (SAT, 30): “*An ikesi nuben ba nik erdeas. Bierko!*”. *Bierko ein berkoik!* (Beharko egi n beharko dik!). Urdi ainen *bearko*. “Obligatoriamente, forzosamente, por narices”.

Bierresko, -ue/-ua (Sak-erd) *izlg.* Beharrezko. *Biarrezko* (IV, 321). Urdiainen *bearrezko*. “Necesario”.

Bierreztankei,-ye (Etx) *iz.* Zentzugabekeria. ‘Behar ez den’ + ‘-keria’. *Beharreztenkeria* (IV, 293, 322). Urdiainen *bearreztana*. *Ezettezie asi bierreztankeiten!* (Ez zaitztez hasi beharreztenkeriatan!). “Cosas o acciones innecesarias o sin provecho. Absurdo. Dis-parate. Acción inconveniente”.

Bierrien (Sak-erd) *part.* Beharrean, behar denaren aurkakoa gert atzen denean erabiltzen da, beti (elipsian bada ere) aditz bat en ondoan. (B B, 125). Urdiainen *bearrien*. *Amai bierrien, aittai esan zio!* (Amari beharrean, aitari esan zio!). “En lugar de, en vez de”.

Bierrik (Sak) *esam.* Beharrik, eskerrak. *Beharrik* (G, AN, B, L, BN, S; IV, 323). *Bierrik garais etor zarien!* (Beharrik garaiz etorri zareten!). “Menos mal, afortunadamente”

Biertu (Sak-erd) *ad.* Behartu. *Biertu* (IV, 328). Urdi ainen *beartu*. *Ezazubiela biertu okerroo izen ber da ta!* (Ez ezazue behartu oke-rrago izan behar da eta!). “Obligat”.

Biestu (Bur) (ikus **bakandu**)

Biets (Bur) (ikus **bakan**)

Bietz, -a (Sak) *iz.* Behatz. *Bietz* (V-gip, G.-azp-nav, AN-araq; IV 339). (Izag., 56). *Ori ek ori, bietza ipurdie bezela etortzie!* (Hori duk hori , behatza ipurdira bezala etortzea!). “Dedo”.

Bietzaundi, -ye/-ya (Sak) *iz.* Erpuru.

Bietzaundi (V-gip; IV, 341).

Urdiainen *bietz lodi*. “Pulgar”.

Bietz-koxkor, -rra (Etx, Li zgb) *iz.* Behatzaren tontorra. Lakuntzan *bietz-koxkol*. *Bietz-koxkorrien artu yet golpie!* (Behatz-koxkorrean hartu diat kolpea!). “Articulación del dedo”.

Bietz-txinger, -rra (Sak) *iz.* Behatz txikia. (BB, 125; *bietz-txiki, bietztxingurri*). (Izag., 56; *bietz txingerra* ‘el dedo meñique’). *Bietz txingerraaki jasotzen yet nik arriyoi!* (Behatz txingarrarekin jasot zen di at ni k harri hori!). “Meñique”.

Biezein, -ñie (Sak-erd) *iz.* Behazun. (BB, 112; *beazuna*). Urdiainen *beazun*. (Izag., 57; *biotzun gutxi* ‘poca hiel’). *Biezeñe ta guzie atiako ziobau!* (Behazuna eta guzti aterako zioagu!). “Hiel”.

-BIEZEÑEKO MINBELARRA: behazuneko m ina kentze-ko erabiltzen den belarra. “Hierba para curar el mal de hiel”.

Bigai (Bur) (ikus **bigentxa**)

Bigarren (orok) *zenb.* (ikus *bigerna*).

Bigentxa (Sak-erd) *iz.* Txahala. Behikume emea. Unanun, Dorraon et a Irañet an *beikua/e*. (Izag. 56; *bigai batzuk* ‘unas novillas’). (Irib. *bigancha* Zaraitzu). “Novilla, ternera”.

Bigerna (Sak-erd) *zenb.* Bigarren. *Bigarna* (V, 277). Li zarragabangoan eta Arbizun *bigaana*. Burutzapen hau da gehi en erabi ltzen dena; best ea, *bigarren*, badirudi berri kiago sart ua dela. “Segundo”.

Bigerren (Etx) *part.* Bezala, balitz bezala. *Bigerren* (V, 277, S; *bigarren, doble*,

- copia o réplica de una persona*, V, 279). *Primeran kantatuau, bigerren Luis Mariano!* (Pri meran kant atu du, Luis Mariano (balitz) bezala!). “Como (si fuera)”.
- Bigerro, -ue** (Sak-erd) *iz.* Birigarro, *turdus philomenos*. *Biligarro* (V, 391; AN, B, BN-ciz, Ae, Sal, R). (BB, 126; *birigarrua*). Irañetan *biligarrua*. Urdiainen *bigarro*. (Ond. 14; *mirigarro*). “Malviz”.
- 1.Bigo** (Ir) (ikus **iddebiyur**)
- 2.Bigo** (Hir) (ikus **aritto**)
- Bigun, -ñe/-ña** (Sak) *1. izond.* Bigun. (V, 283; V, G-azp-nav). Urdi ainen *biun*. (Izag., 56, pal atalizatu gabe). *Bigun-biguñe ezpadoo ez tik aragiik jaten!* (Biguin-biguina ez badago ez di k haragirik jaten!). “Blando”. **2. -d(d)u** *ad.* B iguindu. (V, 285; V-gip). Burundan palatalizatu gabe et a Urdiainen belare herskari rik gabe: *biundu*. “Ablandar”.
- Bikayo, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* Bikario, erretore. *Bikario* (V, 295; V-gip, AN-gip, BN, S). “Vicario, párroco”.
- Bikain, -ñe/-ña** (Sak) *izond.* Bikain. (V, 293; L, B N-mix ap. A). Urdi ainen diptongo i rekia duel arik: *bikain*. “Excelen-te”.
- Biki** (Alts) (ikus **biboro**)
- Bikor, -rra** (orok) *iz.* *1.* Ale, garau. (B B, 125). “Grano, unidad”. *2.* Bikor. *Aurpei osue bikorres beteik zikonet!* (Aurpegi osoa bi korrez bet erik zeukanat!). “Grano, hinchazón”.
- Bikortu** (Lizgb, Arb, Ir, Urd) (ikus **urbeldu**)
- Bila** (Urd) (ikus **billen**)
- Bilatu** (Bur) (ikus **billetu**)
- Bil-bille/a** (Etx, Li zgb, Arb) *adond.* Bil-bila, bi ldu-bildua. *Otzaki bil-bille einda opatu ziyabien!* (Hotzarekin bil-bila eginda topatu ziaten!). “Hecho un ovillo, recogido como una pelota”.
- Bildotx, -a** (Sak) *iz.* Urteko arkume emea. (V, 317; G-azp-nav, AN, B N-baig, S, Sal). (Izag. 57; *bildotx* ‘cordero mayor que no ha cumplido el año’). “Cordero de un año”.
- Bildu** (orok) *ad.* B ildu. (V, 319). “Recoger”.
- Bildur, -rre/-rra** (Sak) *1. iz.* Beldur. *Bildur* (IV, 604; V, G). “Miedo, temor”. **2. -tu** *ad.* Beldurtu. (IV, 623; V, G). *Erabat bildurtuik zizkonau gizonak!* (Erabat b eldurtutik zeuzkagun gizonak!). “Atemorizar”.
- Bildurti, -ye/-ya** (Sak) *izond.* Beldurti. (IV, 622; V, G). *Ezayela izen ain bildurtiye!* (Ez h adila izan h ain beldurtia!). “Miedoso”.
- Bilibirjin, -ñe/-ña** (Etx, Li zgb) *iz.* Birabarkin, zurgintzako tresna, zuloak egiteko erabiltzen dena. *Billabirjin* (V, 379; AN-l arr). (Ond. 7; *billabarkina*). Li zarragabengoan *billebirjin*, Lakuntzan bi ribirkin, Irañetan *billabarkiñe*. (Irib. *Billabirgin* Huitzi, *billabarguin* Arzoz-Lizarralde). *Zulo guziek bilibirjiñakin ein ttu.* (Zulo guzt iak birabarkinez egin ditu). “Taladro, berbiquí”.
- Biligarro** (Ir) (ikus **bigerro**)
- Bilintxi-balantxa** (Etx) *adond.* Balantzaka, zut ik egon ezinik. *Bilintxi-balantxa abiyetu dek etxia!* (Bilintxi-balantxa abiatu duk etxera!). “Balanceándose, dando tumbos”.
- Bilixgorriyen** (Uh, Un) (ikus **bilixkorriko**)
- Bilixkorriko** (Etx) Biluzik. *Biluzgorri* (V, 347; L). Urdiainen *pliskorrien*, *pliskorriko*. (Ond. 7; *biliskorrien* (yon)). (Izag. 57; *biliskorrian doo* ‘está en cueros’). Irañetan *bilixkorrien*, Arruazun *bilixkorriyen* eta *biluxik*, Uharten et a Unanun *bilixgorriyen* eta Urritzolan *bulusik*. *Bilixkorriko ikus zittubiek laurek ibeiyeen!* (Biluzik ikusi ditiztek laurak ibaian). *Bixkorratxiko* Arbizon et a

- Lakuntzan. Biluz + gorri izan daiteke bere bilakabidea. “Desnudo”.
- Billabarkin** (Bak, Ir) (ikus **bilibirjin**)
- Billen** (Sak-erd) Bila. *Bila* (V, 302; V, G, AN, L, B N, S). (B B, 126; *billa*). Posposizio m oduan erabiltzen da, laguntzen duen i zena absolutibo mugagabea edo edute genitiboan joatea eskatzen duelarik: *Baabil, bollo billen! Etxe billen zailtziek! Arren billen ibildu zien!* (Bahabil, ‘b olo’ bila! Etxe bila zabiltzak! Haren bila ibili ziren!). Urdiainean *bila*. “En busca de”.
- Billetu** (Sak) *ad.* Bilatu, aurkitu. (V, 310). Burundan *bila(t)u* (Izag., 57) (SAT, 76; ... *bilau zinen jitu an lo*). *Lauren bat kilo ontto billetu zittunau!* (Lauren bat kilo ontto aurkitu di tugu!). “Buscar, encontrar”.
- Biluxik** (Arr) (ikus **bilixkorriko**)
- Binepin, binapin** (Alts, Urd) (ikus **bintzet**)
- Bintzet** (Sak-erd) *part.* Behintzat. *Beintzet* (IV, 519; V, G, AN, L, BN). Urdiainean *binapin*. (Izag., 50; *Ni binepin konforme noon ...*). “Al menos, por lo menos”.
- Bioka** (Sak-erd) *iz.* Behor gaztea. (BB, 115/126; *beoka/bioka*). Irañetan *biyoka*. “Potra, yegua joven”.
- Bioki, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Toki beroa, epela, babestua. *Beroki-tik dator*. Toponimian *puttobioki* (*putzu + beroki* izan daitezke bere osagaiak) dago Et xarrin. Urdiainean *beoki*. *Etxien, biokiyen, gustua yooten den!* (Etxean, beroki an, gustu ura egot en dun!). “Lugar templado, abrigado”.
- Bior, -rra** (Sak) *iz.* Behor. *Bior* (IV, 674; V-ger, V-gip, G, AN, B, Ae). “Yegua”.
- Biorri** (Etx, Li zgb, Arb) *izord.* Berori/berorri kortesiazko tratamenduan. Deklinatu egiten da: *biorek, bioreki, biorrendako, ... Beita biorri dee!* (Baita berorri ere!). “(A) Vos, tratamiento de cortesía”.
- Biortesi, -ye/-ya** (Etx, Arb) *iz.* Behorrendako hesi a, basoan ez sartzeko. Toponimian bi zi-bizirik dugu: *Etxarriko biortesiye* eta *Arbizuko biortesiya*, biak *Utzuber* hariztiaren ondoan. *Itsesi* (idi + hesi) eta *itxere* (idi + sare) ere badira inguruko herrietan. “Acoto para reserva para ganado caballar”.
- Biorzei, -ye/-ya** (Sak-erd) Behortzain. *Bior-zain* (IV, 676; AN-5vill ap. A). *Makiñaat urtetan yondu nok biorzei!* (Makina bat urtetan egon nauk behortzain!). “Pastor de yeguas”.
- Biotasun, -e/-a** (Sak) *iz.* Berotasuna, sukarra. “Calor, calentura”.
- Biotu** (Sak) B erotu. (IV, 821). *Ola jartzeko norbeitte biotu dik!* (Horrela jartzeko norbaitek berotu dik!). “Calentar”.
- Birau, -be** (Etx) *iz.* Biraoa. *Egunio, goizeti gaubiaño, birauketan züillek!* (Egunero, goizetik gaueraino, biraoketan zebilek!). “Blasfemia”.
- Birbir, -rre** (Etx) *iz.* Dirdira, distira, urarena gehi enbat. Urdiainean *dir-dir, nir-nir*. “Brillo, destello”.
- Birenda** (Lizgb) *iz.* Bidanda, ezkila soinu berezia, meztara joan aurrekoa. *Leentxoo aittu diñet birenda*. (Lehexeago aditu di nat birenda). “Sonido de dos campanadas, inmediatamente anterior a la misa”.
- Biribil** (Bak) (ikus **boobil**)
- Birike/a** (Sak-erd) *iz.* 1. Birika. (V, 392). “Pulmón”. 2. (Sak) Txerri birika, bihotza, gantzak eta abarrekin egindako txistorra modukoa, hau baino lodiagoa. (V, 393; G-nav, B N-baig, Sal, R). (Izag., 57; *biriki* ‘el sabadeño (chorizo más ordinario)’). (Irib. Mendialdea-Erdialdea). “Embuti-do de cerdo”.
- Birjin, -ñe/-ña** (orok) Birjina. Amaitzen diogunean sinokopa jasaten du, *amerjiñe* (*amabirjiñe*), Etxarrin

- gutxienez. (V, 395; S). B urundan palatalizatu gabe. “Virgen”.
- Birlandatu** (Etx) *ad.* Birlandatu, landarea atera eta beste toki batean landatu berriro. “Transplantar”.
- Biro, -ue** (Etx) *iz.* Paparoa, hegazt ien estomagoa. Li zarragabengoan *bigua*. *Piro* (V, 398; G-nav). (Ond. 7; estómago de los cerdos). Urdiainen *barandoi*. “Molleja de las aves”.
- Birri-barra** (Sak-erd) *adond.* 1. Erabat txikitua, desegina. “Deshecho, destrozado”. 2. Nolanahi, kont rolik gabe. “Con descuento, de cualquier manera”.
- Biste/a** (Sak) *iz.* 1. Ikusmena. *Biste galtzen ai zikiek!* (Bistagaltzen ari zaidak!). “Visión”. 2. Bista. “Vista”. -*BISTEN YON: ad.* Begi bi stakoa izan, bistan egon, agerian egon. (V, 408). *Bisten zio ez dakazubiela batee gogoik etxia fateko!* (Bistan zegok ez duzuela batere gogorik etxera joateko!). “Ser evidente, saltar a la vista”.
- Bisuts, -e/-a** (Sak-erd) *iz.* Bisuts. (V, 410; V-arr-ger-m-gip, G, AN-gip-araq). Urdiainen *elur lapatxa*. *Ilbeltza guzien izendu zittubau elur bisutsek* (Urtarrila guztian izandakia). “Ventisca, nieve polvo”.
- Biurri** (Ir) (ikus **biyurri**)
- Bitaneun** (Urd) (ikus **bitenaun**)
- Bitenaun** (Sak-erd) *zenb.* Berrehun zenbakia. Urdiainen *bitanenun*. *Guai dala berrogeitamar urte bitenaun etxe zizkoban Etxarrik!* (Orain dela berrogeita hamar urte bietanehun etxe zeuzkaan Etxarrik!). “Doscientos”.
- Bixi, -ye/-ya** (Sak) 1. *izond.* Bizia, geldoa ez dena. (V, 449; S). *Zuen neskatuoi bixi-bixiye da!* (Zuen neskatu hori bizi-bizia da!). “Vi vo, movido”. 2. *adond.* Modu bizian. *Auriye bixi ai dau botatzen!* (Euria bizian botatzen!). “Con viveza, vivamente”.
- Bixi-bixi** (Sak) *iz.* Leunki ikutzen denean. (V, 440). (Izag. 57; *bixi-bixi ein* ‘hacer cosquillas’). Karta joko batean: *atximixka, bixi-bixi, kurrin-kurrin, plax-plax* egi ten da esku gainean. “Caricia suave”.
- Bixigu, -be/-ba** (Sak-erd) *iz.* Bisigua, arraina. (V, 404; V-gip, G-azp-bet). Lizarragabengoan *bixuuba*. “Besugo”.
- Bixker, -rra** (Etx) B izkar, m uno. *Bixkar* (V, 474; V, L-ain, R, S). Urdiainen *bizkar*. *Bureñeko bixkerreti aungi asko ikusten dek Utzuber* (Bureñako bizkarretik ongi asko ikusten duk Utzubar). “Colina”.
- Bixkerro** (Lak) (ikus **bizkerdo**)
- Bixki** (Arb) (ikus **biboro**)
- Bixkorratxiko** (Arb) (ikus **bilixkorriko**)
- Bixuu** (Lizgb) (ikus **bixigu**)
- Biyamun** (Do, Lizgb) (ikus **biamun**)
- Biyatz** (Ol) (ikus **biatz**)
- Biyaje, -ie/-ia** (Sak-erd) Bidaia. (V, 216). Urdiainen *biaje, -ia*. *Biyajeje zikonau elduen astien* (Bidaia zeukanagu heldu den astean). “Viaje”.
- Biyeldu** (Uh, Lak) (ikus **bieldu**)
- Biyer** (Sak-erd) *adond.* Bihar. *Bigar* (V, 204; G, AN-gip). Olaztin *bier*. *Ettuk eldu biyer artio!* (Ez dituk heldu bihar arte!). “Mañana”.
- Biyert(i)e(n), biyen biyertien** (Sak-erd) Bitartean, bien bitartean. (V, 412-413). Urdiainen *biyen bitartien*. *Bien bitartean* (V, 201; V-gip). “Entre tanto, mientras”.
- Biyoka** (Ir) (ikus **bioka**)
- Biyotz, -a** (Sak-erd) *iz.* Bihotz. *Bigotz* (V, 357; B, R-uzt). “Corazón”.
- Biyotz-birikek** (Etx) *iz.* B iriak. Urdiainen asi milatu gabe eta ‘menudo’ en esanahi arekin. “Pulmones, ‘menudos’ en Urdiain”.
- Biyur, -rre/-rra** (Sak) *izond.* Oker, makur. *Ez takit ze eitten dezun, beye oiñetakoko sokak biyur-biyur eiñuk dazkazu!* (Ez dakit zer egi ten duzun,

- baina oi netakoko sokak bi hur-bihur egiñik dauzkazu!). “Torcido, retorcido”.
- Biyurdui, -ye** (Etx) *iz.* Bihurdura, bihurkera. (V, 427; B, L, B N, Sal, S ap. A). “Torcedura”.
- Biyurkera** (Sak-erd) *iz.* Bihurdura, bihurkera. *Basuen niyuela arri bet zapatu eta txonboluen biyurkera ein det.* (Basoan nihoala harri bat zapaldu eta txongoloan bi hurkera egi n dut). “Torcedura, tirón”.
- Biyurri, -ye/-ya** (Sak) *izond.* Bihurri. *Bigurri* (V, 430; G, B, L-ai n). (B B, 125). Irañet an *biurriye*. “Trasto, travieso”.
- Biyurrittu** (Sak) *ad.* Bihurritu. (V, 433). (BB, 125). *Zuen mutikuoi asko ai dek biyurritzen.* (Zuen m utiko hori asko ari duk bihurritzen). “Malear(se)”.
- Biyurtu** (Sak) *ad. 1.* Bihurdura egi n. (V, 438; V-gip, G, AN, B, BN, Sal). (BB, 125). *Kontus ibillari anka beixee biyurtu bee!* (Kontuz ibili hadi hanka berriz ere bihurtu gabe!). “Retorcer”. *2.* Bihurtu. (V, 434; V, G, AN, L). *Utse ardo biyurtu ziyaan!* (Ura ardo bihurtu zi an!). “Convertir, transformar”.
- Bizar** (Bur) (ikus **bizer**)
- Bizarbeiko** (Urd, Lizgb) (ikus **bizerbeko**)
- Bizarrabinak** (Urd) (ikus **bizerlaban**)
- Bizartsu** (Urd) (ikus **bizerzu**)
- Bizer, -rra** (Sak-erd) *iz.* Bizar. (V, 441). Burundan asi milatu gabe. *Jendu zak, bein biare, bizer txarroi!* (Ken ezak, behin bederen, bi zar t xar hori !). “Barba”.
- BIZERRA JENDU: B izarra kendu edo egin. Urdiainen *bizarra kendu eta bizarra in.* “Afeitar(se)”.
- Bizerbeko, -ue/-ua** (Sak-erd) *izond.* Bizarrak gabekoa. Li zarragabengoa eta Urdiainen *bizarbeiko.* “Barbilampiño”.
- Bizerdo, -ue** (Etx) *izond.* Bizardun, bet i bizerrez dabilenari esaten zaio. (V, 443; V-ger, G-azp). “Barbudo”.
- Bizerdun** (ikus *bizerdo*).
- Bizergille, -ie/-ia** (Sak) *iz.* Bizargina, bizargilea. (Izag., 57; *bizargili*). “Barbero”.
- Bizerlaban, -a** (Sak) *iz.* Bizarra egiteko erabiltzen den labana berezia. *Bizarlabana* (V, 443). Urdiainen *bizarrabinak* bizarra kent zeko aihotzak dira. “Navaja de afeitar”.
- Bizerzu, -be/-ba** (Sak) *izond.* Bizartsua. Urdiainen *bizartsu.* (Izag., 57; *bizersuba*). “Barbudo”.
- Bizi** (orok) *1. ad.* Bizi (i zan). (V, 446). “Vivir”. *2. -ye/-ya iz.* Bizia. “Vida”. *3. -ye/-ya izond.* Bizia. (V, 447). *Oso biziye dek txakurroi!* (Oso bizia duk txakur hori!). “Vivo”.
- Biziasmo, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* Bizitzeko gogo edo asm oa. *Biziasmue bintzet bazikobau ta!* (Biziasmoa behi ntzat bazeukaagu eta!). “Ganas de vivir, ilusión”.
- Bizigarri, -ye/-ya** (Sak) *izond.* Bizigarri. *Auzate-ko ardoari berezi ki, et a edozein pattarrari orokorrean esaten zaio. Bixigarri ere erabiltzen da.* (V, 454). “Tonificante, vivificador, picante”.
- Bizikeleta** (Etx, Urd) *iz.* Bizikleta. (V, 459). *Mendieño itzoo nittuban atzo bizikeletaaki!* (Mendiraino i go ni tuan atzo bizikeletarekin!). “Bicicleta”.
- Bizimodu, -be/-ba** (orok) *iz.* Bizimodu. (V, 462; V, G-goi-azp). (BB, 127). *Ze bizimodu daamazubie?* (Zer bizimodu daramazue?). “Modo de vida”.
- Bizinei, -ye/-ya** (Sak) *izond.* Bizitzeko gogo eta i lusioa duen pertsona. Burundan diptongoa asi milatu gabe: *bizinai, -a.* “Persona deseosa de vivir”.
- Bizittu** (Sak-erd) *ad.* Piztu. (V, 468; V, G-azp). Urdiainen palatalizatu gabe edo sinkopatua: *bizitu, biztu. Yan zak ardo*

- pixkaat, bizittu einko duuk ta!* (Edan ezak ardo piska bat, bizitu egingo dik eta!). “Revivir”.
- Bizitze/a** (Sak) *iz.* 1. Bizia. *Bizitza* (V, 468; V, G, AN-larr-araq-5vill-olza). “Vida”. 2. Etxebizitza. *Bizitze* (V, 469; V, G, AN-5vill). *Ayuntamentubek ogeitaat bizitze ein ber zittuk gaztiendako* (Udalak hogeita bat et xebizitza egi n behar dizkik gazteentzat). “Vivienda”.
- Biziyo, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Bizioa. (V, 463). *Biziyue besteik eztakak!* (Bizioa besterik ez daukak!). “Vicio”.
- Bizkar** (Bur) (ikus **bizker**)
- Bizker, -rra** (Sak) *iz.* Bizkar. *Bizker* (V, 472; AN-ol za-ulz). B urundana asimilatu gabe. (Izag., 57; *bizkarra*). “Hombro, espalda”.
- Bizkerdo, -ue** (Etx) *izond.* Konkordun. *Bizkardo* (V, 476; AN-l arr ap. A Apend). Lakuntzan *bixkerro*. (BB, 127; *bixkerdo*). (Ond. 7; *bixkardo*: jorobado). “Cheposo”.
- Bizkerkada** (Sak-erd) *iz.* Bizkarrean eramaten den zama. (BB, 127). *Itzoo zak sukeldia bizkerkadaat egur!* (Igo ezak sukaldera bizkerkada bat egur!). “Carga que se puede llevar al hombro”.
- Bizkerreko, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* Bizkarreko, bizkarrean eramaten den golpea. (V, 477). *Bizkerrekoon bat emanko dubet deskuidetzen beiz!* (Bizkarreko bat eramango diat deskuidatzen bahai z!). “Golpe en la espalda”.
- Bizkerrezur, -rre/-rra** (orok) *iz.* Bizkarrezur. *Bizker-hezur* (V, 475; AN-olza, B). (Izag., 57; *bizkarrezurra*). *Kamioneti eroi ta bizkerrezurre autsi dik!* (Kamioitik erori eta bizkarrezura hautsi dik!). “Columna vertebral”.
- Blastako, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Kolpe bat onomatopeikoa. *Blastako ederra eman ziobaan* (Plaustako ederra eman zioan). “Golpe”.
- Bokei, -ye** (Etx) *iz.* Abereek m uturrean izaten dut en gain xotasuna. “Enfermedad en el m orro del ganado”.
- Bolada** (orok) *iz.* 1. Bolada, sasoi. (V, 495; G-goi -to, AN-larr). *Bolada txarra ziamak guu Andrexek!* (Bolada txarra zeramak gure Andrexek). “Temporada”. 2. Haize aldia. (V, 494; V-m-gip..., G, AN, R, S). *Aize boladaatek yaaman zittun arropa guziek!* (Haize bolada batek eramandizkin arropa guztia). “Ráfaga de viento”.
- Bolo, -ue/-ua** (orok) *iz.* Bola. (V, 499; Sal, R). *Jolastuko yau bolotaa?* (Jolastuko diagu boloetara?). “Bola, canica”.
- Bollo billen** (Etx) *adond.* Arazoak bilatzen, zirikatzen, haserretu nahi an. Esamoldea da eta normalean ‘ibili’ aditzarekin erabiltzen da. *Baabil, bollo billen!* (Bahabil ‘b illo’ b ila!). “Buscando camorra”.
- Bonbor, -rra** (Etx) 1. *iz.* Zuhaitzei ateratzen zaien hazi dura. (BB, 128; *bonbortu*). “Abultamiento de los árboles”. 2. *izond.* Pertsona egoskorra, burugogorra. *Ezin zikiyon ezere esan, bonbor bat den!* (Ezin zaion ezer esan, bonbor bat dun!). “Cabezón”.
- Boobil, -lle/-lla** (Sak) *izond.* Biribil. Errepikaturik erabiltzen da gehienbat, bigarrena mugatzen delarik, *boobil-boobille*. *Borobil* (V, 386; G-nav-azp-to, AN-ulz, B). Lizarragabengoan *ponpoluba*, Bakaikun *biribil* eta Irañetan *borobille*. (Izag. 57; *borobil-borobila* ‘lo muy redondo’). B urundana ez da palatalizatzen. “Redondo”.
- Boondate, -ie/-ia** (orok) *iz.* Borondate. (V, 510; V, G, AN, L, BN, Sal). *Boondate ona zikobiek, beye eztikiye!* (Borondate ona zeukat ek, baina ez zekitek!). “Voluntad”.

- Borbeatu** (Arb) (ikus **orbiatu**)
- Borbol** (Lizgb) (ikus **maskeillu**)
- Bor-bor** (Sak) *adond.* Bor-bor. Ura edo beste l ikidoen i suri ugari aren, odolarena berezi ki Etxarrin, onomatopeia. (V, 505; V-gi p, R ap. A). (B B, 128; *bol-bol, pol-pol, bor-bor*). *Odola bor-bor atiatzen zikiyobaan!* (Odola bor-bor ateratzen zitzaioan!). “A raudales”.
- Borbosta** (Etx) *1. izond.* Berehala haserretu eta jenio bizian erantzuten duen pertsona. “Persona brusca”. *2. iz.* Ibaietako presa azpitan urak egiten duen aparra. Lakunt zan *barbosta*. “Espuma del agua bajo las presas”.
- Borda** (orok) *iz.* Borda. Abereentzat egindako eraikuntza, etxearen ondoan nola m endian egon dai teke. Toponimian asko agert zen da: *bordazelei, Lixarregoko borda*. (V, 505; V-pl e, G, AN-ul z, L, BN, Ae, Sal, R, S). “B orda, cobertizo para animales”.
- Borra** (Sak-erd) *iz.* Borra, m ailu handi a. Burdinezko m ailu handi a, egurrak lehertzeko. B urniziriak enborret an sartzeko tresna, giderra oso luzea du eta bi eskuez erabi ltzen da. (V, 515; G, AN-5 vill). Urd iainen *porra*. *Arboloi borra eta burniziriyeki txikittuko diau* (Arbol hori borra eta burniziriekint xikituko dugu). “Mazo”.
-*BORRA-ZIRIYEK:* Bo rra-ziriak, enborrak l ehertzeko t resnak. Urdiainen *porra-ziek*. “Conjunto de mazo y cuñas m etálicas para rajar troncos”.
- Borra-borra (yon), (ein)** (Etx) *ad.* Borra-borra egon, egi n. M ozkortu, mozkorrerazi. Li zarragabengoan *barra-barra*. *Borra-borra einda akaatu zittubiek festak!* (Borra-borra eginda akabatu zituztek festak!). “Enborrachar(se)”.
- Borro, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Axuri handi a, zikiratua. Ardi mota. (V, 517; G, AN-egüés-olza, Sal, R). (Iri b. Erronkari -Zaraitzu-Erroibar). *Guk borruiek dazkau ardi guziek!* (Guk borroak dauzkagu ardi guzt iak!). “Oveja merina”.
- Borrosto** (Alts, Urd) (ikus **kapazo**)
- Borrozein, -ñe/-ña** (Sak-erd) *iz.* Ernamuina, ki mu berri a. Zuhai tz edo landarearen ondotik sort zen den kimua, gehienbat zuhai tz erori ei ateratzen zaizkie eta m oztu egiten zaizkie. (Irib. *borrocino* Añorbe). *A ze borrozeñek atia ttuben fan zan urtien ondoti bota ziñuben txipuorrek!* (A zer borrozainak atera dituen joan zen urtean hondot ik bot a zenuen txipu horrek!). “Brote”.
- Borta** (Etx, Urd) *izond.* B ere kabuz jaiotzen den l aborea, *patata borta* esaterako. *Bort(a)* (V, 522; AN). “Silvestre, que brota de forma natural, sin sembrar”.
- Bost** (orok) *zenb.* *1.* Bost zenbaki a, l a-guntzen duen hitza kontsonantez hasten denean, bukaerako herskari a gal-tzen du. “Cinco”. *2.* Balio en fatikoa duelarik, ugaritasuna adi erazten du. (V, 538; V, G, AN-l arr-araq-ulz-gip-erro-5vill-olza, BN, S, R). *Gui bost ajola zuek esaten dezubiena!* (Guri bost axola zuek esaten duzuen!). “Con valor enfático tiene significado de ‘bastante’”.
- BOS BAAKIK/N IK!:* *esam.* Bo st badakik/n hik! Gainerako pertsonekin ere erabiltzen da: *Bos baakit / baaki / baakigu / baakizu / baakizubie / baakibie*. “¡Bastante sabes tú!, ¡Qué sabrás tú!”.
- Bostenaun** (Sak-erd) *zenb.* Bostehun zenbakia. *Gaurko manifestaziyuen bostenaunen bat laun yonko giñubaan!* (Gaurko m anifestazioan bestehunen bat l agun egongo gintuan!). “Quinientos”.

- Bostortxiko** (Do) (ikus **aritto**)
- Bostortza** (Sak) 1. *iz.* Nekazaritzan, lurra irauli ondoren txiki itzeko erabiltzen den tresna, burdi nezko bost hortz dituen, eta uztarriari lotua. (V, 544; V, G, AN, L, S). “Apero de labranza de cinco dientes”. 2. **-tu ad.** Soroa bostortzaz landu, m. akinetu ondoren egiten da lan hau. “Trabajar la tierra con el apero de cinco dientes”.
- Bota** (orok) *ad.* 1. Bota. (V, 544; V, G, AN, L, BN, S). Lakuntzan *yootzi* ere bai. *Libruuba noonaan aittu deenien arrika botaau!* (Liburua norena den aditu duenean harri ka botatu!). “Tirar, echar”. 2. Erori. (V, 546; G-nav, AN-5vill, B, BN-lab -ciz, S ap. Gte). *Or etotti dek negarres, lurriaa bota dala ta!* (Hor et orri duk negarrez, lurrera bota dela eta!). “Caerse”. 3. Esan. (V, 547; V-gip, G-azp-goi-to, AN-gip-5vill, BN-erb). *Kristoonak bota zoozkiyon!* (Kristorenak bota zizkion!). “Decir”.
- Botagale, -ie/-ia** (Sak) *iz.* Botagale, tripakoak botatzeko gogo. (V, 551; G-nav, AN). (Ond. 7). Urdi ainen *botaguria* eta *errengetako/errendaketako goguek*. “Ganas de vomitar, náuseas”.
- Botagure** (Urd) (ikus **botagale**)
- Botaketa(n) (yon) (ibilli) adond.** (Sak) Botaka (egon). (Ond. 7; *botaketan ibili*: t. ener náuseas). (Izag., 60; *errendaketan doo* ‘está vomitando’). *Botaketan yondua goiz guzien!* (Botaka egon da goiz guztian!). “Vómito, estar vomitando”.
- Bote, -ie/-ia** (orok) *iz.* 1. Bote, zahato. “Bota de vino”. 2. Bote, dirua taldean jartzen denean. “Bote”.
- Boteil, -lle/-lla** (Sak) *iz.* Botila. (V, 560). Urdiainen -a berezkoa du eta disimilatu egiten dute mugatzailea eransterakoan: *botella, -ia*. “Botella”.
- Botera** (Sak-erd) *iz.* Botaera, euria gogotik ari duenean erabiltzen da gehienbat. *Au da au, botera!* (Hau da hau, botaera!). “Forma de caer”.
- Botexa** (Etx, Li zgb) *iz.* Buztin egosi zko ontzia, sabela zabala duena, ura gorde, freskatu eta bertatik edateko. Txongil, potin, pegar. *Len, soroko lanetan oo bestela obretan, beti uraitzen giñuban botexa.* (Lehen, soroko lanetan edo bestela obretan, beti eduki tzen genian botexa). “Botijo”.
- Botikayo, -ue/-ua** (orok) *iz.* Botikario. (V, 560). *Makiñaat soros jabetu yauben bee garayen botikayo zarra!* (Makina bat soroz jabetu huen bere garai botikario zaharra!). “Farmacéutico”.
- Botike/a** (orok) *iz.* Botika. (V, 558; V-gip, AN). “Farmacia, producto farmacéutico”.
- Botin, -ñe/-ña** (Sak) *iz.* Bota, oinetakoa. (V, 562). Burundan palatalizatu gabe: *botin, -a*. “Botín, bota”.
- Botito, -ue/-ua** (Etx, Urd) *iz.* Bota, gomazkoa eta belaun azpiraino iristen dena. “Bota de goma”.
- Boton, -a** (Naf) *iz.* Botoi. (V, 565). Urdiainen -a berezkoa du. “Botón”.
- Boz, -a** (Sak-erd) *iz.* Ahotsa. (V, 567; V-gip, G-goi, AN-egüés-ilzarb-olza, Ae, Sal, S, R). *A, ze boza dakan zuen Maritxuk!* (A, zer ahotsa daukan zuen Maritxuk!). “Voz”.
- Brazuelo, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* Urdaiazpikoa, bai aurrekoa. Atzekoa *pernille* da. “Jamón delantero”.
- Brikolin, -ñe** (Etx) *iz.* Hainbat loeren pistilorik handiena, gehien ageri dena. *Frikolin* ere entzun daiteke, *b/f* txandaketa erakutsiz. *Atiarik zikok brikoliñe!* (Aterata zeukak brikoliña!). “Pistilo”.
- Brometan** (Sak-erd) *adond.* Txantxetan, bromatan. *Brometan esan dubau!* (Bromatan esan diagu!). “En broma, de cachondeo”.

- Bruse/a** (orok) *iz.* Brusa, atorraren modukoa, bai na l uze et a zabalagoa. Ator l ausoa. Lizarragabengoan *txanbra*. “Blusa”.
- Buarin, -ñe/-ña** (Sak-erd) *izond.* Buruarina, kaskari na, txoriburua. “Casquivano”.
- Buelta** (Sak) *iz.* Buelta, bira. “Vuelta”.
-*BUELTA EMAN*: buelta em an. “Dar (la) vuelta”.
-*IBILLI TA BUELTA*: *esam*. Ibili eta buelta. Urdiainen palatalizatu gabe eta errepikaturik: *ibili ta ibili. Bei, beye, ibilli ta buelta, zuei tokatu dakizubie, beixee, loteye!* (Bai, b aina, ib ili eta buelta, zuei tokatu zaizue, berriz ere, loteria!). “Después de todo, a pesar de todo”.
- Bueltatu** (Sak) *ad. 1.* Itzuli. *Ameiketaa fan zan, beye bi illaate garneko bueltatu zan!* (Ameriketara joan zen, baina bi hilabete garreneko buel tatu zen!). “Volver, regresar”. *2.* Atzera em an, itzuli. *Ez doozkiyot bueltatu utzi zuuzkiten libuubek!* (Ez dizkiot bueltatu ut zi zi zkidan l iburuak!). “Devolver”.
- Buexak** (Bur) (ikus **bur(e)iz**)
- Bufada** (Urd) (ikus **bafada**)
- Bugoor, -rra** (Sak-erd) *izond.* Tematia, tenkorra, kaskagogorra. *Burugogor* (V, 723; V, G, AN, B , S). Urdi ainen *bugogor. Bei bugoorra yeizela, gizona!* (Bai burugogorra haizela, gizona!). “Cabezón, temoso”.
- Bular** (Alts) (ikus **petxo**)
- Bulketu** (Sak-erd) *ad.* Bultzatu. (V, 615; G-nav, AN-5 vill, B, L, Sal, S, R). Urdiainen asi milatu gabe: *bulkatu. Bulketu doobelako, bestela aungi allaatzen yauben!* (Bultza egin diotelako, bestela ongi ai legatzen huen!). “Empujar”.
- Bulkezo, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* Bultzada. (BB, 130; *bulka, bulkezue*). Urdainen asimilatu g abe: *bulkazo. Futbolien bierrien, bulkezoka ibiltzen ttuk!* (Futbolearen beharrea, bul tzaka ibiltzen dituk!). “Empujón”.
- Buluntzarri** (Alts) (ikus **zali**)
- Bulusik** (Urritz) (ikus **bilixkorriko**)
- Bul(t)zurrun** (Bur) (ikus **gultzurri**)
- Buneko** (Urd) (ikus **burkiño**)
- Bur(e)iz, -e/-a** (Sak-erd) *iz.* Artazia, guraizea. *Buriza* (IX, 18; AN-larr; ... *Arie ebakitzeo etzauken eskuera burize* (Lakuntza, 1838). *ETZ 234 ...*). Lizarragabengoan *gueiza*, Uhartean *buuxek*. Urdiainen *guexak*. (Ond. 7; *buexak*). (Izag. 57; *buezak, buexak*). *Gur(e)ize* ere ent zun daiteke zenbaiten ahot an. (BB, 187; *guraiza, guritza, gueize*). “Tijera(s)”.
- Burkain/ein** (Bak, Ir) (ikus **burkiño**)
- Burkiño, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Oi hala, buru gainean eramaten da ontziak eram an ahal i zateko. ‘B uru’ + ‘gaineko’-tik seguru asko. Urdiainen *buneko*. (Ond. 7; *burkain*). Irañetan *burkeiñe*. “Pequeño trapo para llevar recipientes en la cabeza”.
- Burko** (Ir) (ikus **buuko**)
- Burle/a (ein)** (Sak-erd) *iz.(ad.)* Iseka (egin), t rufa(tu). (V, 651). *Kristoon burlek eitten zizkiyobiek oiri!* (Kristoren bur l ak egi ten zi zkietek horiei!). “Burla(rse), mofa(rse)”.
- Burnere, -ia** (Arr) *iz.* Orbela bi ltzeko tresna. “Rastrillo p ara reco ger hojarasca”.
- Burni, -ye/-ya** (Naf) *iz.* Burdin, burni. (V, 629; V-ple-ger, G, AN, Sal). (Izag. 57; *burniya*). *Etxien dazkaun erramienta guziek burniskuek die* (Etxean dauzkagun errem inta guztiak burdinezkoak dira). “Hierro”.
- Burnikaka** (Etx) *iz.* Oletan ateratzen ziren burni zaborrak. *Burdin-kaka* (V, 634; BN-bard ap. A). “Escoria de las ferrerías”.
- Burnindai** (Alts) (ikus **endai**)
- Burnisarde, -ie/-ia** (Sak) *iz.* Burdinezko sardea. (V, 635; G-nav). (Izag. 57; *burnisarda*). “Horca de hierro”.

Burnizi (Bur) (ikus **burniziri**)

Burniziri, -ye/-ya (Sak) *1. iz.* Burdinezko ziria, egurra, enbo-rak batez ere, lehertzeko erabi ltzen dena. (V, 636; G-to-nav). (Ond. 7; *burnizi* la *-i-* final será l arga). “C uña de hi erro”. *2. izond.* Oso argi a ez den pertsona. *Nola jar dezubie alkate burniziriyoi?* (Nola jarri duzue al kate burni ziri hori?). “Zopenco”.

Burruke/a (Sak) *iz.* Borroka, l ehia. *Burruka* (V, 518; V, G, AN-larr). “Lucha, pelea, combate”.
-BURRUKEKO *EGUNE:* ihauterietako eguna. (B B, 130). “Dí a de carnaval”.

Burruketan (Sak-erd) *adond.* Borrokan, lehian. (V, 522). *Burruketan ibildu zarie?* (Borrokan ib ili zarete?). “Peleando, riñendo, a golpes”.

Burruketu (Sak-erd) *ad.* Borrokatu, lehiatu. *Burrukatu* (V, 521). *Iraazi nei beezubie geyoo burruketu biezubie!* (Irabazi nahi baduzue gehiago borrokat u behar duzue!). “Pelear, luchar, combatir”.

Burrunba (Arr) *iz.* Zarata oso handi a. “Ruido ensordecedor”.

Burrun-burrun (Etx) *adond. 1.* Erleek ateratzen duten soinua. *Burrun-burrun* (V, 663). *Emen zailtziek arrauliyok burrun-burrun ne geñen!* (Hemen zebiltzak ar-euliok burrun-burrun nere gai nean!). “Zum bando”. *2.* B erriren bat denon ahot an dagoenean esaten da. *Burrun-burrun züillek erri guzien zuen aneyana!* (Burrun-burrun zebi lek herri guztian zuen anaiarena!). “En boca de todos”.

Burruntxarre (Ir) (ikus **aritto**)

Burruntxere, -ie (Lak) *iz.* Are tx ikia, nekazaritzako tresna. “Pequeño arado”.

Burtol (Hir) (ikus **gurtol**)

Burtxin, -ñe/-ña (Etx, Arr) *1. iz.* Sua astintzeko burdi nezko t resna. (B B, 131; *burtxiñe*). Hiriberrin *purzin*.

“Herramienta de hierro para remover el fuego de la cocina”. *2. izond.* Pertsona beroa, sut sua. Li zarragabengoan *putxiña. Ori burtxiñe beño beruoo dek!* (Hori burt xina bai no beroagoa duk!). “Persona de temperamento ardiente”.

Buruaundi, -ye/-ya (Sak) *1. izond.* Buruhandi. (V, 711; V-gip, G). *Aldein zak emendi buruaundiyyorrek!* (Alde egin ezak hemendik, buruhandi horrek!). *Yonari ixilik buruaundiyyoi!* (Egon hadi ixilik b uruhandi h ori!). “Cabezón”. *2. iz.* Zapaburu, Arbi zun *zapandur* esaten diote. “Renacuajo”.

Buruauste, -ie/-ia (Sak) *iz.* Buruhaustea, arazoa. (B B, 131). “Quebradero de cabeza, problema”.

Burunda (orok) *iz.* Burunda, Ziorditik Bakaikurainoko harana et a i baia. “Valle de la Burunda”.

Buruetu (Sak-erd) *ad.* Bururatu, burura etorri. Li zarragabengoan *buuretu. Azken egunoiten ezikiek ezee buruetzen!* (Azken egun hauet an ez zaidak ezer bururatzten!). “Ocurrir, pensar”.

Buruti (yon) (ibilli) (Sak) *ad.* Burutik jota egon. (Ond. 7; *burutik ibili:* delirar). “Estar m al de la cabeza, estar tronado”.

Burzil (Alts) (ikus **zil**)

Busti (orok) *1. ad.* B usti. (V, 766). Burundan *musti*. (Ond. 14; *musti*). (Izag., 75; *musti zak urin* ‘mójalo en agua’). “Mojar”. *2. izond, -ye* (Sak-erd) Bustia. “Mojado”.

Buu, -be/-ba (orok) *iz.* Buru. (V, 669). *Orrek eztikok ez buu ez anka!* (Horrek ez zeukak ez buru ez hanka!). “Cabeza”.

-BE BU(U)S IZKETAN: *ad.per.* Bere buruz hizketan. “Hablando con su cabeza, consigo mismo”.

-BU(R)US: buruz. “De memoria”.

-BUUS BIA: buruz behera. (BB, 137). “De cabeza”.

- BUUTI BIA EIN: ad. per.* Burutik behera egi n, t rufatu. *Ez pensa beti buuti bia ein ber duuguzubiela!* (Ez pensa beti burutik behera egi n behar diguzuela!). “Reir(se), mofarse”.
- AITZURBUUBE/A, AIZKORABUUBE/A, ...* “Cabeza de ...”.
- BUUS BESTE IIN: (Lizgb) esam.* Buruz beste egi n, norberaren burua hil. “Suicidarse”.
- Buugorri, -ye/-ya** (Sak-erd) *izond.* Burugorria, i legorria. (B B, 131; *burugorri*). *Kaskagorri* ere erabiltzen da. “Pelirrojo”.
- Buuko, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Buruko. (V, 730; V-ger-gip, G, AN-araq). Irañetan *burkue*. (BB, 131; *buruko, burkiñe*). *Lepoko miñe balin baakak obeek buukoipee lo eittie!* (Le-poko m ina baldin badaukak hobe duk burukorik bage lo egitea!). “Almohada”.
- Buuko-larru, -be/-ba** (Sak-erd) *iz.* Uztarri gainean jartzen den ardi larruari esaten zai o. Unanun *adabuuteko larruba*. “Piel de oveja que se at a encima del yugo”.
- Buuko-min** (ikus **min**)
- Buundar, -rra** (Sak) B urundar, Burundako bi ztanlea. “B urundés, habitante de la Burunda”.
- Buundatxo, -ue** (Etx) *izond.* Burundarra, Burundakoa. “Burundés”.
- Buuretu** (Lizgb) (ikus **buruetu**)
- Buusbiako, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* Buruz beherako, m urgilaldia. (B B, 137; *bûsbiako*). “Zambullida”.
- Buutaziyo, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Burutazioa, burutapena. *Ez takazubie buutaziyo onik batere!* (Ez daukazue burut azio onik batere!). “Ocurrencia”.
- Buutu** (Sak-erd) *ad. I.* Bu rutu, zen bait laborek, gariak esat erako, burua egiten duenean. (V, 747). (B B, 137; *burutu*). *Aundiye banitzen, txikiye banitzen, meyetzien buutu nitzen!* (Handia bani ntzen, t xikia bani ntzen, maizatzean burutu nintzen!) Esaten da gariagatik i garkizun moduan. “Hacerse la cabeza de una labor agrícola”. 2. Karrera egin, gauza onik atera. *Semieki ezin buutus dailtze!* (Semarekin ezi n burut uz dabilta!). “Hacer carrera, arreglarse”.
- Buuxek** (Uh) (ikus **bur(e)iz**)
- Buuzui, -ye/-ya** (Sak) *izond.* Ilezuri, buruzuri. *Buruxuri* (V, 764). (B B, 137; *buruzuri, buuzui*). “Canoso”.
- Buzei, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Buruzagi, ardoa banat zen duena *auzate*-etan. *Buruzai* (V, 759; AN-araq). (BB, 137; *buruzai*). Arruazun agoazilari esaten zaio horrela. “Especie de mayoral o alguacil que ant iguamente tenían algunos pueblos, con la obligación de avisar a los vecinos a las juntas de los concejos y a las obras públicas, tocar la campana, llevar el pan y vino a los vecinos que trabajasen en dichas obras, y recoger l as m ultas y vent as de los contraventores a las ordenanzas municipales”.
- Buzpide** (Lizgb) (ikus **guzpidede**)
- Buztelo, -ue/-ua** (Sak-erd) *izond.* Buztan motz edo gabekoa. (B B, 138). (Ond. 7; *buztalo*: g allina sin p lumas en la cola; oveja si n rabo). *Elizkortako txoribuxtelo Plaza Kastillon!* (Etxarriko Ilarioren esaldia). “Sin rabo, rabricorto”.
- Buzten, -a** (Sak) *iz.* 1. Buztan, isats. (V, 775; V-gip, G-nav, AN-ol za). (B B, 138; *buztana, buztena*). Urdi ainen asimilatu g abe: *buztan*. (Izag. 58; *buztena*). *Buzteneti arrastaka ekar ziyabien txerriyure!* (Buztanetik herrestan ekarri ziat en txerri hura!). “Cola, rabo”. 2. Zakila. *Gizon txikiya, buzten uts!* (Gizon tx ikia, buztan hut s! Arruazuko esaera). “Pene”.
- Buztin, -ñe/-ña** (orok) Buztin, lokatz. Ez da edozein lokatz edo l ohi, baizik eta itsaskorra dena. (V, 780; V-gi p, G,

AN-egüés-ilzarb-olza, B, L, Ae, B N, Sal, S, R). (B B, 138; *buztíña*). (Irib. *bustin* Zaraitzu-Erroibar-Añorbe). “Arcilla, barro”.

Buztindei, -ye/-ya (Sak-erd) Buztindegi, lohi itsaskorrez bet eriko t oki edo lekua. ‘Buztindii’ ere ent zun dai teke, eta bi -lakabidearen hurrengo urratsa izango litzateke: *buztindegi* > *buztindei* > *buztindii* ($V_1V_2 > V_2V_2$). Toponimian ere ageri zai gu horrela, *Bekola* eta *Ubondo*-ko erreka ondoan. *Buztindui* (V, 782). Urdiainen *buztintai*. *Aze buztindeye ziook futbol zeleye!* (A zer buzt indegia zegok futbol zelaia!). “Lodazal”.

Buztintai (Urd) (ikus **buztindei**)

D

Dainu (Bur) (ikus **deñu**)

Dal-dal, -a (Sak-erd) *1.iz.* Dardara. *Dal-dal* (VI, 32; BN, S, R). (BB, 138). (Izag. 81; *taltalkan doo* ‘está temblando’). *Dal-dalketan yondu giñubaa atzo!* (Dardarka egon gintuan atzo!). “Temblor”.

-*DALDALAK JO: ad.per.* Dardarak jo, dardarean hasi. “Em pezar a temblar”.

2. **ein ad.** Dardara egin. “Temblar”.

Daldako, -ue/-ua (Sak-erd) *iz.* Dardara. (BB, 138). *Eztatik ze daldakue eman duuten!* (Ez dakik zer dal dakoa eman didan!). “Temblor”.

Daldalei, -ye/-ya (Sak-erd) *iz.* Dardara, hotzikara. *Dardareri* (VI, 38). Urdiainen di ptingoa asi milatu gabe: *daldalai. Kriston daldaleyaki ziillek azkenontan!* (Kristoren daldaleriarekin zeb illek azken honetan!). “Temblor, escalofrío”.

Dalka (ein) (Sak-erd) *iz.* Talka. *Dalka* (VI, 4). Ani mali adardunek ematen duten kol pea. *Ariyai moxo-tak eiñes kios, dalka eitten dik!* (Ahariari

‘moxo-tak’ egi nez gero, t alka egiten dik!). “Cornear”.

Damu, -be/-ba (Sak) *1. iz.* Damu. *Eztakat, ez, damu aiñe diru poltsan!* (Ez daukat, ez, damu adina diru poltsan!). “Arrepentimiento, pena”. 2. **-tu ad.** Damutu. (VI, 14; V, G, AN-5 vill, B, L). (B B, 138). *Eztek, ez, nolanei damutuko ein ttubenak einda dee!* (Ez duk, ez, nol anahi dam utuko, egi n dituenak eginda ere!). “Arrepentirse, pesar”.

Dan (Urd, Bak) *iz.* Danbada, ezki la kolpea, ezkillada. (VI, 17; G-nav; ... <*Dan (-bakarra, -biyek)*, campanada, toques para l a i glesia> Ond *Bac.*). Lakuntzan *danga*. “Campanada”.

-*DAN BAKARRA:* Ezkila kol pe bakarra. “Campanada única”.

-*DAN BIEK:* Ezkila kol pe bi ak. “Las dos campanadas”.

Dana (Bur) (ikus **dena**)

Dana dala (Etx) *junt.* Dena den, ibili eta buelta. (VI, 109). *Dana dala, ez etorri oso biandu etxia!* (Dena dela ez etorri

- oso berandu et xera!). “A pesar de todo, después de todo”.
- Danas ee** (Etx) *part.* Denaz ere, hala eta gutiz ere. *Dena ere* (VI, 111). *Danas ee, ezin ziobau ezee esan!* (Denaz ere, ezin zioagu ezer esan!). “De cualquier forma, aún con todo”.
- Danba** (Sak) *iz.* 1. Kolpea edo kolpearen soinua. Hi tz onom atopeikoa dugu, kolpea, atearena esaterako, adierazten duel arik. (VI, 17). “Gol pe” 2. Tiroa edo honek sort utako soinua. *Danbata* ere esaten zaio. “Tiro”.
- Danba-danba** (Sak-erd) *adond.* Ek intza errepikatua edo at sedenik gabekoa adierazten du. Elurra eta kazkabarrari ere lotzen zaio askotan. (VI, 17). *Eta danba-danba esan zizkiyok esan bierreko guziek!* (Eta danba-danba esan zizkiok esan beharreko guztiak!). “Sin parar, continúa, con insistencia”
- Danbateko, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* Ateak emandako kolpearen zehazpena. (VI, 19). *Danbateko ederra eman zion atayai!* (Danbatoko ederra eman zion ateari!). “Portazo”.
- Danbolin, -ñe/-ña** (Sak-erd) *iz.* Danbolin. (VI, 19; V-arr-gip, G, AN-larr). *Danbolinxulo* t oponimoa dago, igerilekuen eremuan. “Tamboril”.
- Danbolintero, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Danbolindaria. (VI, 20). “Tamborilero”.
- Danbor, -rra** (orok) *iz.* Danborra. (VI, 21; V-gip, G-azp, AN-larr). “Tambor”.
- Dandako, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Danda. (VI, 21). “Campanada”.
- Danga** (Lak) (ikus **dan**)
- Dantza** (orok) 1. *iz.* Dantza. (VI, 24). “Danza, baile”.
- DANTZA LOTUBA:** *iz.* Dantza lotua, bi pertsona elkar harturik dantza zuten dutenekoa. “Baile agarrado”.
2. **-tu ad.** Dantza egin. “Bailar”.
- Dantzai, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Dantzari. “Balilarín”.
- Dantzaki, -ye** (Etx) *iz.* Etxarriko musika lana eta dantzaldia, San Ki riko, San Adrian eta Abuztuko Ama Birjinaren egunean jotzen duten herriko txistulariek. ‘Zort ziko’-a izango genuke. Lizarragabengoan ere ba omen zen. (VI, 28; G-nav). “Pieza musical y baile de Etxarri”.
- Dantzaldi, -ye/ya** (Sak) *iz.* Dantzaldia. (VI, 28). (BB, 139). “Baile”.
- Dardako, -ue** (Etx, Lizgb) *iz.* 1. Dartada, zirrara. *Dardaka* (VI, 33; G-goi; temblor). *A, ze dardakue eman zieban biyotzien!* (A, zer dartada eman zidaan bihotzean!). “Im presión fuerte”. 2. Argindarra duen hari a ukitzean gorputz osoan sentitzen den zirrara. “Calambrazo”.
- Dar-dar, -rra** (Sak-erd) *iz.* Dardara, ikara. (VI, 33; V, G, BN). “Temblor, rechinar de dientes”.
- Dauneko(s)** (Sak-erd) *junt.* Honezkeroko, dagoeneko. Urdi ainen *dagoeneko(z)*. *Dagoeneko* (VI, 1). *Etxien yon ber dik dauneko!* (Etxean egon behar dike dagoeneko!). Inst rumentalaren morfema erantsita ere entzun daiteke, *daunekos*. “Ya, para ahora”.
- Daus (ee)** (Uh, Ir, Urritz) (ikus **eze(e)(re)**)
- Ddaldalero, -ue** (Etx) *izond.* Ahul, izuti, dulebrerik gabekoa. *Or zioak beixee txakur ddaldaleroi!* (Hor zegok berriz ere txakur dalalero hori!). “Tembloroso, miedoso”.
- De(e)** (Sak-erd) *junt.* Ere. Urdiainen eta Lizarragabengoan *re*. Horrela jaso dute Arruazun (SAT, 32): “*Bodaaat erriyen, baserri onekua, bestea de baserri onekua, neska ta mutilla*”. *Ori de(e) beti berdini zillek!* (Hori ere beti berdini zebilek!). “También”.
- Debei** (Sak-erd) *junt.* Ere bai. Lizarragabengoan *rebei*, Urdiainen *rebai*. Horrela jaso dute Arruazun (SAT, 30): “*Eskribittu eitten giñuen,*

meistrubek esan bezela, eta leittu debei ta geo ...". Uhartan ebai. "También".

Demantal (Etx) (ikus **mandar**)

Demoni(en) (ikus *demontrien*).

Demonio, -ue/-ua (Sak) *I. iz.* Deabrua. (VI, 94; V-gip, AN-egüés-ilzarb-olza, Ae, Sal, R). "Dem onio, diablo". *2. grad.* Halarena, hal akooa. *Ago ixilik, demonio mutilzarra!* (Hago isilik, mutilzahar halakooa!). "So, más que ... (intensifica el significado del adjetivo)".

Demoniokei, -ye/-ya (Sak) *iz.* Ekintza desagokia, txarra. (VI, 95; G-nav ap. *Iz Als*). "Acción mala, barrabada".

Demontre (Sak) *part.* Harridura adierazpena, 'arraio'-ren parekoa. (VI, 96; V-gip). *Ze demontre ai zarie eitten!* (Zer demontre ari zarete egiten!). "Expresión de asombro".

Demontrien/ian (Sak-erd) *grad.* Handi a, izugarria, kri storen. *Demonien* ere erabiltzen da (B B, 140; *demonin inyerra* 'muchafuerza'). Lizarragabengoan *demoni. Demontrien saltue ein zeen!* (Demontrearen saltoa egin zuen!). "Gran(de), extraordinario".

Dena (Sak-erd) *zenb.* Dena, guztia, oro. Ez da nahasten erlatiboarekin (da + -ena > dena), *dana* baita Et xarriko burutzapena. Burundan *dana*. (VI, 97; G, AN, B, L, BN, S, R). *Zuekin etor danak yaman ttu denak!* (Zuekin etorri denak eramandu denak!). "Todo".

Denbora (orok) *iz.* Denbora. (VI, 112; V-gip, G, AN, L, Ae, BN, S, R). *Denbora obeki zikonau nei diauna eitteko!* (Denbora hobeki zeukanagu nahi duguna egiteko!). "Tiempo". -*DENBORAN PASIYOS*: denboraren poderioz. "A fuerza de mucho tiempo, con el tiempo".

-*DENBUA PASA*: denbora pasa. (B B, 140). *Benbora-pasa* (VI, 123; V-gip,

G-azp, AN-gip, BN-arb). "Matando el tiempo".

Denbuas (Sak-erd) *adond.* Laster, berehala. 'Denboraz' dago bere jatorrian eta Urdiainen hala esaten dute. *Denboraz* (VI, 124). *Denbuas agertuko ttuk zuen etxekuek!* (Laster agertuko dituk zuen etxekoak!). "Enseguida".

Denda (orok) *iz.* Denda. (VI, 126). *Aspaldiyontan denda uberi jar zittubiek!* (Aspaldi honetan denda ugari jarri zituztek!). "Tienda".

Dendai, -ye/-ya (Sak-erd) *iz.* Dendari. *Dendaiyek beti pixube bee aldia izeten dik!* (Dendariak beti pisua bere aldera izaten dik!). "Tendero".

Dendei, -ya (Arr) *iz.* Garia haizetzeko para. "Pala para aventar el trigo".

Deñu, -be/-ba (Sak-erd) *izond.* Kalte. Urdiainen *dainu*. (Izag. 58; *dainuba*). *Auntzek deñube besteik eye eitten basuen!* (Ahuntzek 'dai nua' besterik ez diate egiten basoan!). "Perjuicio, daño".

Derde (Uh) (ikus **erde**)

Dermiyo, -ue/-ua (Sak-erd) *iz.* Dermioa, herritik atera dena. *Dermio* (VI, 133). (B B, 140). *Dermiyo izen asko ta asko galdu ein zizkieguk dauneko!* (Dermio izen asko eta asko galdu egin zai zikiguk dagoeneko!). "Término".

Desagertu (orok) *ad.* Desagertu, galdu. *Argiyure San Donato atzekaldien desagertu auben!* (Argi hura San Donato atzealdean desagertu huen!). "Desaparecer, perderse".

Desaldarte, -ie (Etx) *iz.* Momentua, denbora, astia. *Artzen beek desaldartie einko niek au?* (Hartzen baduk desaldartea egingo didak hau?). "Tiempo, momento, hueco en el tiempo".

Desberdin, -ñe/-ña (Sak-erd) *I. izond.* Ezberdina, desberdina. (VI, 140; G,

- AN-ulz, BN). (BB, 141; *desberdiña*). “Diferente, desigual, distinto”. 2. **-ddu** *ad.* Ezberdindu, desberdi ndu. (BB, 141; *desberdindu*). “Diferenciar, distinguir”.
- Desein** (Sak-erd) *ad.* 1. Desegin, tx ikitu, hautsi. (VI, 144; Bon). “Deshacer, romper”. 2. Lur jot a egon. *Mutikuoi deseinda geldittu yauben bee ama il zanien!* (Mutiko hori desegi nda gelditu huen bere ama hila zenean!). “Estar hecho polvo”.
- Deseinzale, -ie/-ia** (Sak) *izond.* Desegile, gauzak desegiten dituen pertsona. (VI, 145; G-nav ap. Ond). (Ond., 7; *desintzaile*). “Persona destructora, propensa a romper las cosas”.
- Desespiaziyo, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* Desesperazioa, et sipena. Urdi ainen *desesperazio, -ua. Desesperazio* (VI, 151). *Oi, arrek egunartan ze desespiaziyuek ein zittuben, bee dirube ezakala ta!* (Oi, hark egun hartan zer desesperazioak egin zituen, bere dirua ez zeukala eta!). “Desesperación, desesperanza”.
- Deseyetu** (Sak-erd) *ad.* Desiratu. Urdiainen *desiatu. Deseatu* (VI, 143). *Deseyetuik niok festak allaatzeko!* (Desiraturik nago festak ailegatzeko!). “Desear”.
- Deseyu, -be/-ba** (Sak-erd) *iz.* Desira, desio. Urdi ainen *desio. Deseo* (VI, 147). *Deseyu bet besteik ezin yau eskatu!* (Desio bat besterik ezin diagu eskatu!). “Deseo”.
- Deseyuten yon** (Etx) *ad.per.* Desiotan egon, gogotan egon, l eher egi ten egon, nahi i zan. Urdi ainen *desiatzen yon. Deseo(t)an (izan, egon)* (VI, 149). *Deseyuten gaudek zuekin mendie fateko!* (Desiotan gaudek zuekin m endira joateko!). “Estar deseando, tener ganas”.
- Desgarai, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Ezordua, ordu txarra. (VI, 153; G-nav, AN). (Ond. 7; *desgarai*). *Ez etorri, gio, desgarayen!* (Ez etorri, gero, desgarai!). “Deshora, hora no adecuada”.
- Desgrazi, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Desgrazia, zoritxarra. (VI, 154). (B B, 141; *desgraziya*). “Desgracia, contratiem - po”.
- Desiatu** (Urd) (ikus **deseyetu**)
- Deskansatu** (Sak) *ad.* Atsedean hart u. *Deskantsatu* (VI, 159; AN-egüés- ilzarb-olza, BN-arb, S). “Descansar, reposar”.
- Deskanso, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Atsedean. *Deskantsu* (VI, 160; V.gi p, G-azp, AN-gip-5vill, L, BN, S). “Descanso, reposo”.
- Deskatu, -be/-ba** (Sak-erd) *izond.* Aurpegi handi ko pertsona, lotsagabekoa. “Descarado”. *-DESKATU EIN: ad.per.* Era nabarian egin, di simulorik gabe egi n zerbait. *Oso deskatu ein dik, mundu guzie guartzeko!* (Oso deskarat u egi n di k, mundu guztia ohartzeko!). “Hacer algo a las claras”.
- Deskuidetu** (Sak) *ad.* Deskuidatu. (VI, 164). *Deskuidetzen beiz etxia etorkuazkik denak!* (Deskuidatzen bahaiz et xera et orriko zai zkiak denak!). “Descuidar(se)”.
- Deskuiduen** (Sak) *adond.* Kasualitatez, ustegabean. (VI, 164). *Deskuiduen biandutzen baakit, ez yon nai espia!* (Deskuidoan berandutzen bazait, ez egon ni ri espera!). “Por casualidad, por lo que sea”.
- Despe(d)ittu** (Sak-erd) *ad.* 1. Despeditu, ahaztu. Burundan pal atalizatu gabe: *despeitu*. (VI, 174; G-to-goi-bet, AN-araq-gip-5vill-ulz, R-u rz). *Emendi aurria despediri guuki afaltzes!* (Hemendik aurrera despedi hadi gurekin afaltzeaz!). “Despedir(se), olvidar(se)”. 2. (Ol, Arb, Lizgb) (ikus **akaatu**)
- Dexente** (Sak-erd) *adond.* Nahi ko, ‘dezente’. (VI, 200; V-gip, G-bet-azp, AN-larr). *Dexente zikik ardites*

- zuenorrek!* (Dezente zekik ardiez zuen horrek!). “Suficiente, bastante”.
- Dezaken, -a** (Etx, Urd) *izond.* Aberats, dirudun. Ahalezko adi tz form a lexikalizatua dugu. Urdi ainen horrela eta *lezakena* ere bai. “Pudiente, rico, acaudalado”.
- Deztera** (Urd) (ikus *eztera*)
- Di-da** (Et x, Li zgb) *adond.* Oso azkar, berehala. *Ti-ta* ere entzuten da. (VI, 206). *Bein asis kios, di-da eitten ye!* (Behin hasiz gero, di-da egiten diate!). “En un santiamén”.
- Diemun** (Alts) (ikus *biamun*)
- Dijestiyo, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Digestio. (VI, 210). *Iyeiken asi beño len dijestiyue eiñik urai ber dek!* (Igerikan hasi baino l ehen di gestioa egi nik eduki behar duk!). “Digestión”.
- Dijigarri, -ye/-ya** (Etx, Li zgb) *izond.* Digerigarria, di gestio-aparatuak onartzen duena. *Kafie, bazkai onaan dijigarri, ta bazkai txarraan berdingarri!* (Kafea, bazkari onaren digerigarri, eta bazkari txarraren berdingarri!). “Digerible, que ayuda a digerir”.
- Dijittu** (Sak) *ad.* Digeritu, di gestio-aparatuaren egin beharra. Urdi ainen *dijeritu. Dijeritu* (VI, 210). (Ond., 9; *Axuiak esenia yan ta dijitu ondorien, gatzagiya*). “Digerir”.
- Dina** (Alts) (ikus *añie/a*)
- Dinbi-da(u)nba** (Sak) *adond.* Danba-danba, gelditu gabe, nolana ere bai. (VI, 218). (Iri b. *dimbi-damba* Iruña-Iruñerria-Erdialdea – Lizarraldea – Agoitz - Zaraitzu). “Repetidamente, con insistencia”.
- Dinbili-danbala (ibili)** (Etx) *adond.* Zuzen edo era egokian ibiltzen ez dena. *Dingili-dangala* (VI, 220; ‘onomat. del bal anceo’). Lizarragabangoan *txinbilin-txanbalan.* “(Andar) dando tumbos”.
- Diputaziyo, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Diputazioa, aldundia. “Diputación”.
- Dir-dir 1.** (Urd) (ikus *bir-bir*). 2. (Lizgb) (ikus *diz-diz*)
- Diru, -be/-ba** (Sak) *iz.* Diru. Urdi ainen kontsonante epent etikorik gabe: *dirua.* (VI, 227; V, G, AN, B, L, BN, Sal). “Dinero”.
- Dirualdi, -ye/-ya/-ia** (Etx, Lizgb, Urd) *iz.* Dirutza. *Dirualde* (VI, 231; AN-5vill-ulz, BN-arb). (BB, 141). *Dirualdi bikeñe ein yau denborontan!* (Dirualdi bi kaina egi n diagu denbora honetan!). “Dineral”.
- Dirudun, -e/-a** (orok) *izond.* Diru ugari duena, aberatsa. (VI, 231; V, G, B, L, Sal). (Izag. 58; *dirudunak* ‘los adinerados’). “Persona rica, adinerada”.
- Diruzale, -ie/-ia** (Sak) *izond.* Diruzale. (VI, 233). “Avaricioso, que le gusta el dinero en demasía”.
- Diskusio, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Eztabaida. “Discusión”.
- Diskutialdi, -ye** (Etx) *iz.* Eztabaida, diskusioa. “Discusión”.
- Ditxososko, -ue/-ua** (Sak-erd) *izlg.* Ditxosozko, zorioneko, baina zentzua ez da bat ere ona, asperkeria adierazten du. (VI, 244). *Noiz ikus ber diau ditxososko pelikulooi?* (Noiz ikusi behar dugu di txosozko pel ikula hori?). “Dichoso, con sentido de aburrimiento por algo que no acaba de producirse”.
- Diz-diz (ein)** (orok) *iz.* Dird ira, d iztira. (VI, 245; G-azp? -to, ... AN-araq, ... AN-larr). Li zarragabangoan *dir-dir. Begiyek diz-diz eitten doobie!* (Begiek diz-diz eg iten d iote!). “Brillo , (brillar)”.
- Dobla ein** (Etx) *ad. 1.* Doblatsu, bikoiztu, errepikatu. *Doblatsu* (VI, 258). *Demontrien gosie zikobaan, masellek dobla einda jan ziyen da!* (Demontrearen gosea zeukaan, masailak dobla eginda jan zi an etal). “Duplicar, doblar, repetir”. 2. Tolestu, makurtu. Urdi ainen *dolestu.* “Plegar,

- torcer”. 3. Nekatu. Urdi ainen *doblatsuik yon. Dobla-dobla einda etor dek laneti!* (Dobla-dobla egi nda etorri duk l anetik!). “Estar rendido, cansado”.
- Dobleki, -yek** (Etx) *iz.* Tripaki, behiaren urdaila. Pluralean erabiltzen da. “Callos”.
- Domeka** (Bur) (ikus *iyende*)
- Dominesantu egun, -e/-a** (Sak-erd) *iz.* Santu guztien eguna, azaroaren lehena. “Día de todos los santos, primero de noviembre”.
- Dornu, -ba** (Arr) *iz.* Ogia egin eta gordetzeko erabiltzen den arm airua. Gainean ‘kostala’ jartzen zen. “Armario para guardar el pan recién hecho”.
- Dorrau** (Sak-erd) *iz.* Dorrao, Ergoi enako herria. *Dorrou* ere entzun dai teke. Urdiainen *Torrano*.
- Dorre, -ie/-ia** (Sak) *iz.* Dorre. (VI, 291; AN, Sal). *Etxarriko elizek dorre aundi bet daka!* (Etxarriko elizak dorre handi bat dauka!). “Torre”.
- Dorrouar, -rra** (Sak-erd) *izond.* Dorraoar, Dorraoko biztanlea.
- Dotore, -ie/-ia** (Sak) *adond.* Dotore, oso ongi. (VI, 293). *Dotore yonduek gaur Retegi!* (Dotore egon duk gaur Retegi!). “Perfecto, elegante”.
- Dotriñe/a** (Sak) *iz.* Doktrina, kri stauikasbidea. B. urundan palatalizatu gabe: *dotrina*. (VI, 294; V-gip, G, AN-mer). “Doctrina, catecismo”.
- Doyai, -ya** (Arr) *iz.* Dohain. *Doai* (VI, 247; V-gip, G, AN-larr-5vill). Horrela ageri da jasoa (SAT, 33): “*Baño zokien doyai bet zergatik emakume orrek iten ziun gauz asko*”. “Gracia, aptitud”.
- Dude/a** (orok) *iz.* Duda, zalantza. (VI, 300). *Dudik ezakela urai, etorko tuk!* (Dudarik ez ezak eduki, etorriko dituk!). “Duda”.
- Dula** (Lizgb) *iz.* Hainbat arsal doz edo ahunzsaldos osatutako alde handia.
- “Rebaño grande de ovejas o cabras, compuesto de varios rebaños ordinarios”.
- Dulebre, -ie/-ia** (Sak) *iz.* Indarra, sasoi, gaitasuna edo ganora ere adieraz dezake. (VI, 308; ‘*Dulebreik bea*, sin fundamento <Et xarri-Aranaz y Borunda> Inza *RIEV* 1928, 152’). *Orrek ezetik dulebreik ezertaako!* (Horrek ez zeukak dul ebrerik ezertarako!). “Fundamento, energía, capacidad”.
- Dulze, -ie/-ia** (Sak-erd) *izond.* Gozoa. (VI, 309; AN-egüés-ilzarb-olza). “Dulce”.
- Durrin, -ñe** (Etx) *iz.* Burrunbada. *Orren durrine ez tet nei ezta aittu, nee belarriyan onduen!* (Horren durrina ez dut nahi ezta aditu, nire belarriaren ondoan!). “Zumbido”.
- Durrundara** (Lak) *iz.* Ostotsaren soinua edo honen antzekoa. “Sonido del trueno o similar”.

E

Eaalg (Lizgb) (ikus **bayetu**)

Ean (Uh) (ikus **yan**)

Ear (Lizgb) (ikus **eder**)

Ebai (Sak) *1. ad.* Ebaki. *Ebai* (VI, 324; V-m, G-nav). *Ebai dezubie belar guzie?* (Ebaki duzue belar guztia?). “Cortar”.
2. -ye/-ya iz. (Sak-erd) Ebakia. *Ebai* (VI, 326; G-goï -nav). Irañet an et a Olaztin *ebagi*. Urdiainen bi eratara entzun dai teke: *ebaia/ebagia*. (Izag. 58; *ebaiyak* ‘las cortaduras’). *Bietz aundiye ebaye ein det.* (Behatz haundian ebaki a egi n dut.). “Heri da, corte”.

Ebanjeliyo, -ue/-ua (Sak) *iz.* Ebanjelioa, Jesukristoren bi zitza kont atzen duen Bibliako pasarte. *Ebanjelio* (VI, 328; V-gip, S). *Meza asi berri zio, guaño ebanjeliyue ai dek leitzen apeza!* (Meza hasi berri zegok, oraino ebanjelioa leitzen ari duk apeza!). “Evangelio”.

Ebeik (Bur) (ikus **yak**)

Edade, -ie/-ia (orok) *iz.* Adina, g arai. (VI, 335; G-nav ap. *Iz Als*). (Izag. 80; ‘*bein edade bat ezkeo*’). *Aspaldi*

pasatuakik edadie iri ola ibiltzeko! (Aspaldi pasatu zaik edadea hiri horrela ibiltzeko!). “Edad, época”.

Edadeko, -ue/-ua (Sak) *izond.* Adinekoa, normalean agurearen esanahia du. (VI, 336). *Edadekuek ee jendie ttuk eta kontuben urai ber zittubau!* (Edadekoak ere jendea di tuk et a kontuan i zan behar dizkiagu!). “Persona mayor”.

Edai (Urd) (ikus **erai**)

Ede (Lizgb) (ikus **ere**)

Eder, -rra (orok) *1. izond.* Eder, p olit. Lizarragabengoan *ear. Eder* (VI, 351). “Herm oso, guapo”. *2. izond.* On, bikain, ugari, handi. (VI, 351-2-3). *Ederrak ein zittubau!* (Ederrak egin diakiagu!) “Bueno, excelente”.
-EDERRA BOTA: *ad.* Gehiegikeria esan, moztuta utzi erantzunarekin. *Ederra bota ziyen, gio!* (Ederra bota zuen, gero!). *Ixilik geldittu auben ederrak bota zozkiyolako!* (Isilik gelditu zuan ederrak bota zizkiolako!). “Exagerar, cantar las cuarenta”.

- EDERRA SARTU*: *ad.* Ziria sartu. *Ederra sartu duubiek!* (Ederra sartu diate!). “Engañar”.
- Ederki** (Sak) *adond.* Oso ongi, primeran. (VI, 360; V-gi p, G, AN, L, B N, S). Lizarragabengoan *earki. Ederki esan duuzut ogiye baakatela!* (Ederki esan dizut ogi a badaukadala!). “Perfectamente, muy bien, claramente”.
- Edertasun, -e/-a** (orok) *iz.* Ederraren nolakotasuna. (VI, 364; V, G, AN, L). (BB, 143; *edertasona*). “Belleza, hermosura”.
- Een** (Etx) *izord.* Haien. *Ibilli ta buelta aik eena besteik eye yaman!* (Ibili eta buelta, hai ek hai ena besterik ez diate eraman!). “Su (de ellos)”.
- Eenganatu** (Etx) *ad.* Jendea bereganat u, erakarri. *Jende geyena eenganatu ziyabien!* (Jende gehi ena bereganat u ziaten!). “Ganarse a la gente, atraer”.
- Egabera** (Urd) (ikus **egamakur**)
- Egal pasetan (yon)** (Etx) *adond.* Txondorreko egur guztia egosirik (egon). Horrela jaso diote Anbruxi o Erdoziari B Sn (101): “*Egal pasak esaten dakiyo. Egal pasak. Ondoko egur miaik eta koxkorrak gelditzen die ba, lurraan geñen ola ustuta gio? Aik erretzen die garra dayobiela. Aik ‘egal pasetan dee’, ordubien*”. (‘Hegal pasetan’ esaten zaio. ‘Hegal pasak’. Ondoko egur m ehe hai ek et a koxkorrak gel ditzen di ra, bada, lurraren gainean horrela hustu eta gero? Hai ek erretzen dira garra dariela. Hai ek ‘hegal pasetan daude’, orduan). “Estar la carbonera cocida en su totalidad”.
- Egamakur, -rre/-rra** (Sak-erd) *iz.* Hegabera. *Hegabera* (VI, 388; V, G, AN-araq). Irañetan eta Unanun *egalmakur*. Urdiainen *egabera*. “Avefría”.
- Egarbera** (Sak) *izond.* Egarbera. (VI, 394; V). *Denak allaatu ttuk errie*
- egarbera!* (Denak ailegatu dituk herrira egarbera!). “Sediento”.
- Egarri, -ye/-ya** (Sak-erd) *1. iz.* Egarri. (VI, 395). “Sed”. *2. -yek yon ad.* Egarriak egon. *Egarriak egon* (VI, 398; V-gip, G-azp, AN, B). *Atia zazu utse, egarriyek noo ta!* (Atera ezazu ura, egarriak nago eta!). “Estar sediento”.
- Egarritu** (Sak-erd) *ad.* Egarritu. (VI, 397). (BB, 143). B urundan palatalizatu gabe: *egarritu. Egun guzie basuen da, azkeniako, egarritu nok!* (Egun guztian basoan eta, azkenean, egarritu nauk!). “Ponerse sediento”.
- Egazti, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Hegazti. *Hegazti* (VI, 400; V, G, AN-olza). “Ave”.
- Egi, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Egia. Ez da berezko –a duela burutzen. (VI, 402). *A, ze nolako egiye esan dooken! Egi aundiyek esan zizkiyok! Egiyes?* (A, zer nolako egi a esan dioan! Egia handiak esan zizkiok! Egiaz?). “Verdad”.
- Egittei, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Igitai. *Egittei* (IX, 188; V-arr-oro, G-nav, AN-araq, Ae, S). (BB, 144; *egiteiya, egittêye*). (Izag. 67, *igitaiya*). Arbizun eta Lizarragabengoan *eittiya*, Uharten *eitteiye* eta Irañetan *ittaiye*. Urdiainen *itai*. “Hoz”.
- Egiyesko, -ue/-ua** (Sak-erd) *izlg.* Benetako, egiazko. *Egiasko* (VI, 405; V, AN-mer, L). (BB, 144; *egiaskoa*). Urdiainen *egiesko*. “Verdadero”.
- Ego, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz. 1.* Hegal. *Hego* (VI, 436; V, G, AN-arce). (Izag. 59; *ego*). “Ala”. *2.* Hego, hego-haize. (VI, 437). “Viento sur, bochorno”.
- Egoaize, -ie/-ia** (Sak-erd) *iz.* Hego-haize. (VI, 437). (Ond. 8). “Viento sur, bochorno”.
- Egoalde, -ie/-ia** (Sak-erd) *iz.* Hegoa, hegoaldea. (VI, 438). (BB, 144). “Sur”.

- Egoki, -ye** (Etx) *1. izond.* Egokia, zerbaitetarako aproposa. (VI, 442; V, G, AN, B, L). *Neskatuoi oso egokiye da!* (Neskato hori oso egoki a da!). “Adecuado, apropiado”. *2. iz.* Aukera, egoera aproposa. *Uraittu zeen egokiye autza fateko, beye guai ez taka egokiyure!* (Eduki zuen egoki a hara joateko, baina orai n ez dauka egoki hura!). “Oportunidad, ocasión”.
-EGOKI ALLAATU: *ad.* Momentu edo modu onean gertatu. *Egoki asko allaatu zikiyok aney!* (Egoki asko ailegatu zaiok anaia!). “Venir a mano, de prlas”.
- Egolege, -ie** (Etx) *iz.* Hego-lege. Hego-haizea nagusi denean esaten da. *Gaur egolegie ziok!* (Gaur hegolegea zegok!). “Viento sur dominante”.
- Egon** (Ir) (ikus **yon**)
- Egosi** (orok) *ad. 1.* Egosi. (VI, 457). Arbizun *oosi* eta Arruazu, Uharte-Arakil eta Dorraon *eosi*. “Cocer”. *2.* (Alts) (ikus **yosi**)
- Egueldi, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Eguraldi. (VI, 490; G-nav, AN-l arr). Urdi ainen diptongoko bokal erdi a i rekirik: *egualdi. Arras gorri, biyer egueldi!* (Esaera zaharra). “Tiem po atmosférico”.
- Eguerdi, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Eguerdi. Altsasun *aguerdi* (VI, 468). (Izag., 48). “Mediodía”.
- 1.Egun, -e/-a** (orok) *iz.* Egun. (VI, 471). Mugatzerakoan asi milazio aurrerakaria jasaten du, bokal itxiaren eraginez. “Día”.
-EGUNIO: (Sak) *adond.* Egunero. “Todos los días, cada día”.
-EGUN DA JESUKRISTOTI EZ: (Sak-erd) *adond.* Inoiz ez, sekula ez. *Egun da Jesukristoti ez tiñet esan oi!* (Egun eta Jesukristotik ez di nat esan hori!). “Nunca, jamás”.
- 2.Egun** (Alts, Urd) (ikus **aun**)
- Egundu** (Alts, Urd) (ikus **aundu**)
- Eguntsenti, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Eguntsentia, egunak argi tzen duen unea. “Alba, amanecer”.
- Egur, -rre/-rra** (orok) *iz.* Egurra, bereziki sua egiteko erabiltzen dena. (VI,488). (BB, 145). “Leña, madera”.
-EGURRE/A EMAN: *ad.* Jo, indarrez aritu zerbait egiten. “Pegar, emplearse a fondo”.
-EGUR MOXKORRA: (Etx) *iz.* Normalean aritz egurra izaten da, zain edota adarrez josita izanik ezinezkoa suertatzen da txikitzea eta, orduan, beheko suan, bazt arrekotarako, erabiltzen da. “Leño grande, de robl e generalmente, que por resul tar prácticamente imposible de trocear se utiliza como contención en el fu ego bajo”.
-EGURRE TXIKITTU: (Sak-erd) *ad.per.* Egurra tx ikitu, x ehatu. “Picar leña”.
- Egutera** (Sak) *iz.* Egutera. (VI, 494; V, G, AN-gip). (BB, 145; ‘oriente’). (Izag., 59). “So lana, sitio o rientado al sur, lugar soleado”.
- Ei** (Urd, Arr) (ikus **aide/a**)
- Ein** (Sak-erd) *ad.* Egin. *Ein* (V-gip; VI, 413). Uhart en et a B urundan *in. Ein bierrak, len beilen ein bittuk!* (Egin beharrak, l ehen bai lehen egi n behar dituk!). “Hacer”.
- Einbier, -rra** (Sak-erd) *iz.* Eginbeharra, betebeharra. Urdi ainen *inberra. Eginbehar* (VI, 424). *Oik ii einbierrak ttuk!* (Horiek hi re eginbeharrak di tuk!). “Deber, obligación”.
- Eiñal, -a** (Sak-erd) *iz.* Eginahala, saiakerara. *Eginahal* (VI, 421; L, BN, -nal Sal, R). (B B, 199; *iñala*). B urundan *inal* eta *indalaguztia*. “Esfuerzo, intento”.
- Eiñazi** (Sak-erd) *ad.* Eginarazi. *Eginarazi* (VI, 423). (BB, 145; *ein âzi, ein ñazi*). Burundan *inazi*. “Obligar”.
- Eiñe** (Uh) (ikus **aiñe**)

- Eitt(ei)** (Arb, Lak, Uh) (ikus **egittei**)
- Eittun** (Uh) (ikus **aittun**)
- Eize** (Urd) (ikus **aize**)
- Eiztai** (Urd) (ikus **aiztai**)
- Ekaitza** (Urd) (ikus **ekeizte**)
- Ekaitzi** (Arr) (ikus **ekeizte**)
- Ekarrazi** (Sak-erd) *ad.* Ekarrarazi. “Hacer traer, obligar a traer”.
- Ekarri** (orok) *ad.* Ekarri. Lakunt zatik ekialdera *karri*. “Traer”.
- Ekeizbuu, -be/-ba** (Etx, Arr) *iz.* Ekaitzaren bukaera, azken zantzuak. “Final del temporal”.
- Ekeizgo, -ue** (Etx) *iz.* Ekaitza ahitzen hasten den uea. “Momento en que empieza a amainar el temporal”.
- Ekeizte, -ie** (Etx) *iz.* Ekaitza, eguraldi txarra. *Ekaizte* (VI, 515; V-arr, G-t o, AN-larr-araq, L, B, BN-baig). Arruazun *ekaiztiya*, Urdiainen *ekaitza*. “Temporal, tormenta”.
- Ekilikua** (Etx) *esam.* Horixe bera! Zerbait edo norbai tekin bat gatozela adierazteko *esam* oldea. “¡Exactamente!, ¡Eso es!!”.
- Elaazi** (Etx) *ad.* ‘Elarazi’, zaletu arazi, norbait n arobaiti edo zerbaiti begira jarri. Haurra, esaterako, erdi lotan dagoenean: *Ez elaazi aurrai!* (Ez elarazi haurrari!). “Hacer aficionarse, hacer prestar atención”.
- Elatu** *ad.* 1. (Etx) Zaletu, zerbaitera jo, animatu, ilusioak egiten. *Ela zettez neskorrekin!* (Ela zaitetz neska horrekin!). “Africanarse, prestar atención, animarse, hacerse ilusiones”. 2. (Arb) Buruan besterik ez izan, sinpletu, txotxolotu. *Elatuta dau!* (Elatuta dago!). “Volverse simple, atontarse”
- Elatzu** (Alts, Urd) (ikus **laatz**)
- Elbarri, -ye/-ya** (orok) 1. *iz.* Elbarria. *Elbarri* (VI, 535; G, B, BN-baig). (BB, 146; *elbarri* ‘deshecho, agotado’). “Paralítico, inútil”. 2. **-ttu** *ad.* Elbarritu. (VI, 536; V, G, AN, BN). (BB, 146; *elbarritua* ‘estropeado’). “Quedarse paralizado, inútil”.
- 1.Eldu** (Sak) *ad.* Iritsi, etorri. Ez dagoa ‘etorri’ aditza erabilten, eta bere ordez, aditza hau erabiltzen da. (VI, 541; G-nav, AN, B, L, Ae, BN, S). *Belexe eldu neiz!* (Berehalaxe hel du nai z! Berehalaxe dator!). “Venir”.
- 2.Eldu** (Ir, Urritz) (ikus **auskin**)
- Eliz, -e/-a** (orok) *iz.* Eliza. *Elize berritzeko mundu guzietan dirube eskatzen zizuten apezak.* (Eliza berriaren mundu guzietan dirua eskatzen zuten apezak). “Iglesia”.
- Elizatai, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Elizaren ataria. *Eliz-atari* (VI, 572; V-gip, G-azp-goi, AN-larr). “Pórtico de la iglesia”.
- Elizeko, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Elizeko funtzioa. *Elizako* (VI, 578; V, G-goi-bet, AN, L, Sal). (Izag, 59; *elizakuk eman* ‘dar el viático’). (BB, 147; *elizkizuna*). “Función religiosa, viático”.
- Elizkorta** (Etx) *iz.* Elizaren kanpoko atzealdean dagoen eremuari esaten zaio horrela. *Baakizu zein ikusi den Iruñen? Elizkortako txoribuxteloko Plaza Kastillon!* (Badakizu zein ikusi duzun Iruñen? Elizekortako ‘txoribuxteloko’ Plaza Kastillon!; Etxarriko Hi lario Erdoziaren Artolake bere anaia Joseri esandakoa). “Parte trasera exterior de la iglesia”.
- Elkor(tu)** (Alts, Urd) (ikus **kelkor(tu)**)
- Elleetu** (Lak, Arr) (ikus **allaatu**)
- Elo, -ue** (Etx) *iz.* Nahi adina ez bada ere, gogoko den zerbait dastatu edo probatu, gutxienez. *Aurten elue bintzet ein yau ontueki!* (Aurten eloa behintzat egin diagu ondoeki n!). “Capricho, probatura”.
- Eloki** (Alts) (ikus **elotxi**)
- Elorri, -ye/-ya** (orok) *iz.* Elorri. (V, G, AN, L, Ae, BN, S; VI, 605). *Erreka baztarra elorris beteik yoten da.*

- (Erreka bazterra elorritz beterik egoten da). “Espino”.
- Elotxi, -ye** (Etx) *iz.* Elorriaren fruitua. *Elosika* (VI, 608; G-goi). (Ond. 8; *elortxa*: fruto del espi no al bar: manzanica de pastor). (Izag., 59; *elokiya batzuk* ‘unos frutos rojos del espino albar’). “Fruto del espino”.
- Eltxeto, -ue/-ua** (Etx, Li zgb) *iz.* Eltze txikia. *Eltxetuak besteik ezikkobau, konformatu berkieiz!* (Eltzetxo bat beterik ez zeukaagu, konformatu beharko haiz!). “Puchero pequeño”.
- Eltxo** (Alts, Urd, Lak, Ir) (ikus **aultxo**)
- Eltzaburni, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Eltzeburdin. *Eltzaburni(a)* (VI, 613; G-to-nav, AN-gip-larr-olza). (Ond. 28; *eltzaburni*). Urdiainen eta Li zarragabengoan *eltzaburni*. (Irib. *elceburnie, elseburnia* Iparmendebaldea). “Pieza de hierro que sirve de sostén a la olla”:
- Eltze, -ie/-ia** (orok) *iz.* Eltzea, lapikoa. (VI, 611; G, AN, B, L, Ae, BN, S). *Eltziorrek beltzegi zikok ipurdiye dauneko!* (Eltze horrek beltzegi zeukak ipurdia dagoeneko!). “Olla, puchero”.
- Eltzeko, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Lapikokoa, otorduetako lehen platera izaten dena normalean. (VI, 613; B, L, BN, S). *Eltzekoik ezpadoo ezikiek iruitzen bazkaldu detenik!* (Eltzekorik ez badago ez zaidak ipurditzen bazkaldu dudarik!). “Potaje”.
- Eltzeru** (Uh) (ikus **galtzeiru**)
- Eltzetxu, -be** (Etx) *iz.* Itsulapikoa, eltzetsua. ‘Eltze’ eta ‘itxu’, eta ez ‘-txo’ morfema txikigarria, dira bere osagaiak, mugatzailea eransterakoan ikus daitekeenez (‘eltzetxo + -a > eltzetxue). *Eltze-itsua* (VI, 612; G-to, B, L, BN-baig). “Hucha”.
- Eltzur** (Arr, Uh, Ir) (ikus **aitzur**)
- Eltzur-txiki** (Ir) (ikus **forrei**)
- Elur, -rre/-rra** (orok) *iz.* Elur. (VI, 614; G, AN, B, L, Ae, BN, Sal, S, R). *Bart elurre mara-mara ai yauben!* (Bart elurra mara-mara ari huen!). “Nieve”.
-*ELUR PILLOTA*: (Un) (ikus **malota**)
- Elurbisuts, -e/-a** (Etx, Li zgb) *iz.* Bisuts. (VI, 616; V-gip, AN-ul z). “Ventisca de nieve”.
- Elurbusti, -ye/-ya** (orok) *iz.* Elurbusti. (VI, 616; V-m, G-to, AN-gip-larr-ulz, B, L, BN, S, R). B urundan *elur mustia*. “Aguanieve”.
- Elurfits, -e** (Etx) *iz.* Maluta. *Elurpits* (VI, 620; AN-ul z). Urdiainen *amukela. Lentxoo elurbustiye, eta guai elurfitseki asi ttuk!* (Lehenxeago elurbustia, eta orain elurfitsak hasi dituk!). “Copo o brizna de nieve”.
- Elur lapatxa** (Urd) (ikus **bisuts**)
- Elurte, -ie/-ia** (orok) *iz.* Elur ekaitza, elur aldia. (VI, 620; G, AN, L, BN, S, R). (BB, 148). “Nevada, temporal de nieve”.
- Elurzulo, -ue/-ua** (Etx, Urd) *iz.* Inguru karstikoetan, Urbanan eta Aral arren esaterako, egoten diren dolinak. Bertan elurra beldu neguan eta udan garraiatu eta saldu eta egiten zen, Iruñan gehienbat. Etxarriko toponimoa dugu *elurzulota*. (VI, 619; G, Sal, R). (BB, 148). “Dolina, nevero natural”.
- Ellor, -rra** (Etx) *iz.* Ardiendako txabola edo ‘zotola’ handia, harri zko hormak dituen. *Eillor* (VI, 412; V-gip). “Choza o cabaña para el ganado en el bosque”.
- Emain, -ñe/-ña** (Sak-erd) *iz.* Emagina, erditzeko orduan laguntzen duen emakumea. (VI, 622; B, L-ain, BN). Lizarragan horrela jaso dutene (SAT, 56): “...*geo permisoa ematen zuanian komadroa eo emainaki ama ura faten zan eliza, ...*”. Et xarrin eta bat en izena dago, *Emaña*. “Comadrona”.
- Emakome, -ie/-ia** (Sak) *iz.* Emakume. (VI, 625; AN-araq). (BB, 149; *emakume*). Urdiainen *emakume*. “Mujer”.

- 1.Eman** (orok) *ad.* Eman. Arruazutik ekialdera *man*, burutzapen aferesiduna. *Faltsiyai emanik zaudie!* (Alperkeriari em anik zaudete!). “Dar”.
- 2.Eman** (Arb, Lizgb, Arr, Ir) (ikus **yaman**)
- Emanzale, -ie/-ia** (Sak) *iz.* Gehien mezarekin erabiltzen da, eta meza ematen duen apaiza izango litzateke. (VI, 634; Dv). (Ond. 8; *emantzaile ... Listo emantzaile mezia:* que di ce rápido la misa). “Celebrante, el que da”.
- Eme, -ie/-ia** (orok) *iz.* Eme. (VI, 638; V, G, AN, Ae, Sal). “Hembra”.
- Emeeka** (Etx, Bak) *iz.* Gariaren artean ateratzen den belarra, *pipin*-aren modukoa. (Ond. 8; *emereke* ‘planta, maleza del trigo, distinta de *zalke*.V. *pipilindare*). “Planta o hierba que sale en los trigales”.
- 1.Emen** (orok) *I. adond.* Hemen. “Aquí”.
- 2.Emen** (Sak-erd) *ad.part.* Omen. Askotan, Lakunt zan et a Irañet an bereziki, burut zapen aferesi duna erabiltzen da, *men*. Burundan *omen*. *Oso biandu etor (e)men zarie bart gaubien!* (Oso berandu et orri om en zarete bart gauean!). “Particula modal verbal con el significado de: parecer, por lo visto, según dicen”.
- Emezortzi, -ye/-ya** (Sak) Ham azortzi. “Dieciocho”.
- Emeretzi, -ye/-ya** (orok) *zenb.* Hemeretzi. “Diecinueve”.
- Enanzatu** (Etx) *ad.* Lanean bereziki, edo beste edozert an egoki ro aurreratu, probetxu handi a at erutzen del arik. (Irib. *enanzar* Unxeko San Martin-Iruña – Iruñerria -Lizarralde-Agoitz). *Gaur asko enanzatu diau arto forran!* (Gaur asko aurrerat u dugu art o jorran!). “Avanzar en el trabajo, en los quehaceres”.
- Enanzo** (Etx) *I. adond.* Egokiro aurreratuz. Aditzondo moduan erabiltzen da. *Enantzu* (VI, 647: “Izet a *Bhizt*. Cf. *VocNav* s.v. *enanzo*”). *Enanzo-enanzo ai ttuk gaur lanien!* (Enantzu-enantzu ari di tuk gaur l anean!). “Avanzando, progresando, con destreza”. 2. *iz.* , **-ue** Etekina, hobari a, onura l anean. *Bia lanien ai danien, bela nabaitzen dek enanzue!* (Bera lanean ari denean, berehala nabari tzen duk enanzo!). “Avance, provecho, progreso en el trabajo”.
- Endai, -ye/-ya** (Etx, Lizgb, Arb) *iz.* Para. Egurrezko para, ogi a labetik ateratzeko. (VI, 653; G-goi-to-nav, B, BN-baig). (Ond. 26; *labendai*). Urdiainen *labendai*. (Izag., 57; *burnindai bat* ‘una pala de hierro para meter el pan al horno’). “Pal a de hornos”.
- Endeitz, -e/-a** (Sak) *iz.* Gurdiaren lem a. *Endeitz* (VI, 653; G-nav). Urdiainen *andatz*, Irañetan *andeitz* eta Urritzolan *andaitz*. (Izag, 50; Ond. 25; *andaitz*). “Timón del carro”.
-**ENDEITZ IPURDI:** endaitzaren atzeko punta. “Parte posterior del timón”.
- Endriatu** (Etx, Arb, Li zgb, Urd) *ad.* Nahastu, endredat u. *Endredatu* (VI, 656; V-gip). Gazt elaniako ‘enredar’-etik dat or, m etatesia burut u del arik: *enredatu* > *endreatu* > *endriatu*. Bakaikun *enredatu*. “Enredar, revolver”.
- Ene** (Sak) *part.* Harridura adierazteko erabilten den partikula. (VI, 658; V.gip). *Ene! Ze ikus bittugun guaño!* (Ene! Zer ikus behar ditugun oraino!). “Expresión de asombro del tipo de: ¡Jesús!”.
-**OI ENE NI:** ezustekoa adierazi nahian erabiltzen den esam oldea. ‘*Ai ama ni!*’ eta ‘*Ai au pena ni!*’-ren parekoa da. “Expresión de asombro e incredulidad”.
- Engeñetu** (Sak-erd) *ad.* Engainatu, iruzur egin. (VI, 662; AN-olza). “Engañar”.

- Enkomendatu** (Etx) *ad.* Gomendatu. (VI, 669). Doluminak em ateko erabiltzen da batez ere, ondorengo esam oldean: *Osasune enkomendatzeko!* “Encomendar, se utiliza, sobre todo, en fórmula para dar el pésame”.
- Enredatu** (Bak) (ikus **endriatu**)
- Ensalera** (Etx, Li zgb) *iz.* Leka, babarrun berdea. B akaikun *indaba-xala*, Urdiainen *leka* eta Irañetan *ensalada*. *Asko gustetzen zizkieguk ensalerak!* (Asko gust atzen zai zkguk ensalerak!). “Vaina, judia verde”.
- Enteka** (Etx) *iz.* Egurrezko barra, zabalagoa behean, eta estutzeko erabiltzen dena. “Barra de m adera, más ancha en la parte de abajo, que sirve para apretar”.
- Entekatu, -be** (Etx) *izond.* Estutua, ihartua. Geh ienbat p artitiboan (*entekatuik*) erabiltzen da. “Apretado, enjuto, seco”.
- Entenga** (orok) *iz.* Iltze handi a. *Entenga* (V, G, AN; VI, 678). (BB, 149). “Clavo de si ete pul gadas o m ás de largo”.
- Enterau** (Alts) (ikus **entiatu**)
- Entiatu** (Sak-erd, Urd) *1. ad.* Zerbaitez jabetu, enteratu. Altsasun *enterau* jaso dute (SAT, 78: “*Geo erri guzia enterau emen zanen ze pasau zaion ...*”). *Yonari ixilik, ezeiz ezertas entiatzen da!* (Egon hadi isilik, ez haiz ezertaz enteratzen eta!). “Enterarse”. *2. -be/-ba izond.* Harro, asko dakiela erakust ea gust uko duenari esaten zaio. *Emen entiatu uberi zio, beye bier eztanien!* (Hemen ent eratu ugari zagok, bai na behar ez denean!). “Ent erado, presuntuoso, vanidoso”.
- Entraki, -ye** (Etx) *iz.* Talde batean sartzean ordaintzen den edaria. Horrela hart u di ogu Karm elo Goñi etxarriarrari: *Entrakiye kuadrillen sartzeko, mutille eittien erlan-ardue yateko!* (Entrakia koadri lan sart zeko, mutila eg itean erlan -ardoa ed ateko!). “Entrante, bebida que se paga al entrar en una cuadrilla”.
- Entrama** (Sak-erd) *iz.* Pertsona edo tresna batek gai bat ‘jat eko’ edo ahitzeko gaitasuna. Berdin erabiltzen da, beraz, bai zerra edo ai zkorarekin, nol a pertsona edo ani malien jangurari lotua. (VI, 680; V-arr-m -gip, G-azp, AN). *Zuen aneyorrek zikok entrama, orrek!* (Zuen anai a horrek zeukak entrama, h orrek!). “Ap etito, ‘saque’, facilidad d e co rte en sierras o hachas”.
- Entresaka** (Sak) *iz.* Basoan egi ten den zuhaitzen bakanket a, hoberenak aurrerako utziaz. *Arbolak entresaka eiñes bota ber tuk, ez nolanei!* (Arbolak entresaka eginez bota behar dituk, ez nolanañi!). Gaztelaniako ‘entresacar’-etik dator. “Entresaca(r)”.
- Entresi** (Arb, Do, Un) (ikus **istaasa**)
- Entriatu** (Sak-erd) *ad.* Eskura em an edo eman so ilik. Gaztelan iako ‘entregar’-etik. *Lenbeilen entriatu ber zio bau dirube, bestela zirmurre sortuko dek beleixe!* (Lehenbailehen entregatu behar zi oagu di rua, bestela zurrumurrua sort uko duk berehalaxe!). “Entregar, dar”.
- Entxur** (Uh) (ikus **intxor**)
- Entzun** (Etx) *ad.* Entzun, ad itu. So ilik mezaren kasuan erabiltzen da, bestela *aittu b eti. Meza entzun dek?* “Oir (misa)”.
- Eosi** (Arr, Uh) (ikus **yosi, egosi**)
- Eotzi** (Urd) (ikus **erautzi, erootzi**)
- Epaiz, -e** (Hir) *iz.* Egur lo tea, h erriarrei urtero edo beste m aitzasunez ematen zaiena. (B B, 149; epai tza). “Lote de leña que se da a los vecinos”.
- Epats, -a** (Sak-erd) *iz.* Korrokada. Arbizon *apats*, Arruazun *upetsa*. Urdiainen *gaup*. (VI, 701; G-nav). *Epatsa dayola ziillek beti!* (Epatsa dariola zebilek beti!). “Eructo”.

- Epeitz, -e/-a** (Etx, Li zgb, Arb) *iz.* Zuhaitza botatzerako-an lurrean geratzen den enbor zatia. (VI, 701; AN-araq). (BB, 149; *epaitza*: ‘tocón; lote de leña de hogar’ <Iabar>). (Irib. *epaises, epaiz* Odieta ibarra – Ultzama – Juslapeña –Idoate). Hiriberrin *zaikondo*. “Tocón”.
- Epeki** (Arb, Lizgb) (ikus **yaski**)
- Epel, -a** (orok) *izond.* Epel. (VI, 704; V, G, AN, L, BN, S). *Neguben estarbi geñeko kuartuek epel asko yoten ttun!* (Neguan est arbi gai neko koart oak epel asko egoten ditun!). “Templado”.
- Epeldu** (orok) *ad.* Epeldu. *Azkeniako asien egueldiye pixkaan bat epeltzen!* (Azkenerrako hasi dun egural dia pixkaren bat epeltzen!). “Templar”.
- Epeltasun, -e/-a** (orok) *iz.* Epeltasuna. Ez bero, ez hotz. “Templanza”.
- Eper, -rra** (Etx, Urd) *iz.* Galeperra. Handiari *baseper* esaten zaio Sakana erdialdean. Arbizun *galeperra*. “Codorniz”.
- Era** (orok) *iz.* Era, modua. (VI, 711; V-gip, G, AN-gi p). *Eroortan eztezubie ezee lortuko!* (Era horretan ez duzue ezer lortuko!). “Modo, manera”.
- Erabai** (Etx, Lizgb) *ad.* Erabaki, zirt edo zart egin. *Erabaki* (VI, 717; G, AN, L, R). *Erabai ziaun len beilen, bestela illunduko zikieguk!* (Erabaki dezagun lehen bailehen, bestela i lunduko zaiguk!). “Decidir, resolver”.
- Erabat** (orok) *adond.* Erabat. (VI, 721). “Totalmente, del todo”.
- Erabe, -ie/-ia** (Sak-erd) *iz.* Edabe, gehienbat ganaduari prest atzen zaiona. (VI, 335; V). *Presta zazu erabe goixoon bat!* (Presta ezazu edabe gozoren bat!). “Pócim a, brebaje”.
- Erai, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Edari. *Erari* (VI, 343; V-gi p, G-azp). Urdi ainen *edai*. “Bebida”.
- Erakan** (Etx) *adond.* Hegan egi ten. Aditzondo moduan erabiltzen da. *Hegaka* (VI, 389; G-goi, AN-5vill-araq). *Buuti zioke ori! Eztik esan, ba, astue erakan ikus deela!* (Burutik zegok hori! Ez dike esan, bada, astoa hegan ikusi duela!). “Volando”.
- Erakatu** (Etx) *ad.* Hegan egi n. *Bakarrrik erakutzen ikestie falta zikieguk!* (Bakarrrik egan egiten ikastea falta zaiguk!). Arbi zun, Lakuntzan eta Arruazun *airetu*. “Volar”.
- Erakei, -ye/-ya** (Sak) *izond.* Erokeria. *Erakaia* (VII, 71; G-nav). Lizarragabengoan, Arbi zun eta Urdiainen *erokei*. (Izag. 59; *erakaiya in dau* ‘ha hecho una l ocura’). “Locura”.
- 1.Eran** (Arr) (ikus **yan**)
- 2.Eran** (Ir, Ol) (ikus **yaman**)
- Eran-eran** *adond. 1.* (Etx) Nahi bezala, ezin hobeto. *Pillota guziek eran-eran etor zizkiyok!* (Pilota guztiak eran-eran etorri zaizkiok!). “A placer”. **2.** (Alts) (ikus **erkan-erkan**)
- Eranio** (Arr, Uh, Ir) (ikus **yaniaun**)
- Eratu** (Sak) *ad.* Erotu. (VII, 85; G-nav). (BB, 154; *erotu*). (Ond. 8; ... *eratuik do*). *Aunbeste zalapartaaki eratzten asiik gaudek!* (Hainbeste zalapartarekin erotzen hasirik gaudek!). “Enloquecer”.
- Erautzi, Erootzi** (Etx, Lizgb, Arb) *ad. 1.* Eragotzi, debekat u. Bi burutzapenak ditugu lehen et xarrin. Lakuntzan *yagotzi*. *Erautzi* (VI, 740; S). (BB, 151). Ondorengoa izango litzateke bere bilakabidea: *eragotzi > eraotzi > erootzi/erautzi*. $V_1 V_2 > V_2 V_1$ lehenaren kasuan, eta diptongazioa bigarrenarenean. Lakuntzan *yagotzi*, Urdiainen *yotzi* eta *eotzi*. *Itz zakarrok erootzi yozkiyok semiei!* (Hitz zakarrok eragotz iezaizkiok semeari!) (Mikaela Mauleon Ja ka etxarriarri entzuna. Anttoni Mendiolak lehen burutzapena, *erautzi*, erabiltzen du). “Impedir, prohi bir”. **2.** Behikumea, aratxea edo txekorra, behiaren tititik

- behin betiko kendu, esne gehiago har ez dezan. (VI, 794; G-to, AN-gip, BN-baig). “Destetar”.
- Erauzte, -ie** (Etx) *iz.* Behikumea behiaren tititik behin betiko kentzearen ekintza. “Destete”.
- Erazi** (Ol) (ikus **arraazi**)
- E(r)aztun** (Arr, Uh) (ikus **yaaztun**)
- Erbi, -ye/-ya** (orok) *iz.* Erbia. *Erbikaka* izengoitia bizirik dago oraindik Etxarri-Aranatzen. “Liebre”.
- Erbil** (Ir) (ikus **sokabii**)
- Erbisare, -ie** (Etx) *iz.* Toponi mian ageri dira Etxarri-Aranatzen. Erbiak ibiltzen diren tokia. “Lugar frecuentado por liebres”.
- Erdaldun, -e/-a** (orok) *izond.* Erdaldun. “Que no sabe euskara”.
- Erde, -ie** (Sak) *iz.* Lerde. *Or zuillek erdie dayola!* (Hor zebilek, lerdea dariola!). *Herde* (VI, 806; G-nav, AN-sept - egüés-olza, B, L-sar-ai n, B N-baig, Ae, Sal). Uhartan *derde* eta Urdiainen *lerde*. “Baba”.
- ERDIE DAYOLA YON:* lerd eadariola egon. “Babear”.
- Erdeitsi** (Lak) (ikus **erdietu**)
- Erdetsu** (Alts) (ikus **erdezu**)
- Erdezu, -be/-ba** (Etx, Lizgb, Lak) *izond.* Lerdetsua, adurtsua. *Herdezu* (VI, 807; AN-ul z, B). (Izag., 60; *erdetsuba*). (B B, 151). “Baboso, babeante”.
- Erdi, -ye/-ya** (orok) *1. iz.* Oso bat enbi zatietako bat. *Erdiyaaki konformatzen gettun!* (Erdiarekin konform atzen gaitun!). “Mitad”. *2. iz.* Ertzetatik distantzia berera dagoen puntua. *Kopeta erdiyen aztatu zio arriyaaki!* (Kopeta erdian asmatu zio harriarekin!). “Medio”. *3. adond.* Erdizka. *Pattarrak erdi jota utzi ziek!* (Pattarrak erdi jota utzi zidak!). “A medias”.
- Erdias** (Sak) *adond.* Erdaraz. (BB, 152). *Etxiortakuek ezikiye erdias!* (Etx horretakoek ez zeki tek erdaraz!). “En otro idioma diferente del euskara”.
- Erdibanatu** (Sak) *ad.* Erdi bana egin, bi zatitan banatu. (VI, 812). (Izag. 60; *erdibanaku* ‘lo que se tiene a mitades’). “Repartir a medias”.
- Erdibitu** (Urd) (ikus **erdixketu**)
- Erdietu** (Etx) *ad.* Erdietsi, lortu, ‘erdiratu’. Lakuntzan *erdeitsi*. *Erdie ziaun tratue!* (Erdira dezagun tratao!). “Alcanzar, conseguir”.
- Erdipurdi** (Sak) *adond.* Erdizka. (VI, 815). (B B, 152). (Ond. 8; *erdipurdika*). *Esan deen guzie erdipurdi aittu zio bau!* (Esan duen guztia erdi purdi adi tu zi oagu!). “A medias, así así”.
- Erdixke/a** (Sak-erd) *iz.* Osoaren bi zatietariko bat, bai na gutxi ere adierazi nahian. *Baso erdixkaat beño eyet yan!* (Baso erdizka bat bai no ez diat edan!). “Mitad (escasa)”.
- Erdixketu** (Etx) *ad.* Erdiak egin. *Erdizkatu* (VI, 818; AN, L, B N, S). Urdiainen *erdibitu*. “Hacer mitades”.
- Erdoi, -ye/-ya** (orok) *iz.* Erdoia. (VI, 819; V-gip, G-to, AN, L, BN, R, S). *Kontus iltze erdoittube sartu bee ankati!* Kontuz iltze erdoi tua sartu gabe hankatik!. Arbi zuna Lizarragabengoan *ordeya* erabiltzen da, burut zapean metatesiduna. “Roña, óxido”.
- Erdoitu** (orok) *1. ad.* Erdoitu. (VI, 820; V-gip). Lakuntzan, Arbi zuna Lizarragabengoan *ordeittu*. Burundan palatalizatu gabe. “Roñar, oxidar”. *2. izond.* Erdoitua, zekena. “Roñoso, agarrado”.
- Ere, -ie/-ia** (Sak-erd) Hede. Larruzko sokak, ganadoa uztarrian lotzeko erabiltzen dena. *Ere* (VI, 348; V-gip, AN-gip-araq). Lizarragabengoan *ede*. “Correa, cincha para atar el ganado al yugo”.
- Erein** (orok) *ad.* Erein. (VII, 10; V, G, AN, BN, S). Irañetan bereizi egiten

- dute *lurre nasi* (garau edo hazia estali) eta *erein* (garau edo hazia bota). Urdi ainen *yain*. *Laborie bier bezela fateko, bee garayen erein ber dik!* (Laborea behar bezala joateko, bere garaian erein behar di kl). “Sembrar”.
- Ereinzale, -ie/-ia** (Sak-erd) *iz.* Ereile. *Ereizale* (VII, 13; R-uzt). “Sembrador”.
- Ereitzei** (Alts) *ad.* Iruditu, iritzi. Ho rrela dakar Izagi rrek (1967, 86): *Eta guai aizken ontan yon naiz eta etzait ain pólitia bidiura ereitzei, ...* (Eta orai n azken honetan egon naiz eta ez zait hain polita bide hura iritzi, ...). “Parecer”.
- Ergel, -a** (Sak-erd) *izond. 1.* Axolagabea, burugabea, harroa, zozoa. (VII, 26; G, AN, L, B N, S). (B B, 153). “Vano, fatuo, t onto”. *2.* Ttattar, b etiu more txarrean dagoena. “Persona de m al talante, tiquis-miquis”.
- Ergelkei, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Ergelkeria, axolagabekeria. (B B, 153; *ergelkêie*). *Gezurra balitz ez giñeke ergelkeiten asiko!* (Gezurra balitz ez ginateke ergelkerietan hasiko!). “Tontería”.
- Ergi** (Bak) (ikus **bigentxa**)
- Erginurde** (Bak) (ikus **ergueniri**)
- Ergoniri** (Erg, Ir) (ikus **ergueniri**)
- Erguen, erguendar** (Sak-erd) *iz./izond.* Ergoien(a), ergoiendar. *Erguendarrak arrotuik zailtziek!* (Ergoiendarrak harroturik zebiltzak!). “Ergoiena, habitante de Ergoiena”.
- Ergu(e)niri, -ye/-ya** (Etx, Un) *iz.* Erbinudea. *Erguniri* (VI, 802; AN-araq). (Ond. 8; *erginurde*). (Irib. *erbiunia* Zubieta-Aezkoako Hi riberi). (Izag. 60, *erguneri*). Lizarragabengon *ergoniriya*, Arbizun *errekoniriya*, Urdiainen *ergunera* eta Lizarraga, Dorrao eta Irañetan *ergoniri*. “Paniquesa, comadreja”.
- Ergunera** (Alts, Urd) (ikus **ergueniri**)
- Eriko, -ue/-ua** (Etx, Li zgb) *iz.* Erikoa. Behatzetan izandako zauriak babesteko zorroa, oi halez edo larruz egindakoa. *Len, bietzetako ebayek bier bezela sendatzeko, pantalonkiyaaki o larrubaaki eitten ittuben erikuek.* (Lehen, behatzetako ebakiak behar bezala sendatzeko, panataloikiarekin edo larruarekin egiten hituen erikoak). “Apósi to, funda de tela o cuero que se ponía para cubrir y proteger las heridas en los dedos”.
- Eriyo, ue/-ua** (Etx, Lizgb) *iz.* Estutasuna, izua. *Herio* (VII, 34; G-azp). Hurrengo pasartea kontatu di gute Etxarrin: ‘B ehin, gi zon bat i kuiluan sartu eta bi begi distiratsu ikusi omen zituen iluntasunean. Ikaraturik ondorengoa esan eta egin omen zuen: *Mundubontakue baldin beiz itz ein zak, ta bestela beix alde ein zak! Eriyueki onduaño fan da lepoti auskin da ... Beee! Ze ote zan da ... Auntze!*’ (Mundu honetakoa baldin bahai hitz egin ezak, eta bestela beix alde egin ezak! Eriorekin ondoraino joan eta lepotik eutsi eta ... Beee! Zer ote zen eta ... Ahunt za!). “Apuro, temor, rabia”.
- ERİYOTZIEN YON: ad.per.* Heriotzean egon, hilzorian egon. “Estar a punto de morir”.
- Erkan-erkan** (Etx) *adond.* Txandaka, ordena jarrai tuz. *Erka, erkada* (VII, 42; V-m; G, AN-larr-egüés). Altsasun *eran-eran* (Izag. 48; *Taik erán-erán Ama Berjinian aurreti patu ezkerreskubi bi fila o iru eta ...*). ‘Erka’ edo idotik dat oradi tzoneko moduan erabiltzen den hau. “Por orden, por turnos, en fila.”
- Erlamin, -ñe/-ña** (Sak-erd) *iz.* Litzor, erlamin. (VII, 47; AN-olza). Arbizun *erlemin*. (B B, 154). (Ond. 8; *erlebazar*). Urdi ainen *erleztar*. “Avispa”.

- Erlanardo, -ue/-ua** *iz. I.* (Etx) Ardo gozoa. Ezkon aurreko igandean ematen zitzaizen ezkontideen etxeetan zorionak ematera zihoazenei.. Bestalde, lagun taldean sartzeko, kide berriak egiten beharreko gonbitari esaten zitzaion. *Guuki ibiltzekotan, eralanardue paatu berkuek!* (Gurekin ibiltzekotan, erlanardoak pagatu beharko duk!). “Vino dulce de compromiso, ronda de compromiso”.
- 2.** (Etx, Do) Agur-afaria. “Cena de despedida”.
- Erlastu** (Etx) *I. ad.* Soroetako gai neko lurra lehortu, irauli ondoren edo euriaregin eta gero. Hauxe omenean da momenturik egokiena ereiteko. (VII, 47; L, B, BN, S, R; ... ‘enronquecer’). Urdiainen *erlatu*. “Secarse la capa superficial de la tierra para el cultivo”.
- 2. -be** *iz.* Aroa, soroa ereiteko prest dagoenean. (BB, 154). “Tempero”.
- Erlatu** (Urd) (ikus **erlastu**)
- Erle, -ie/-ia** (orok) *iz.* Erle. (VII, 49). (BB, 154). “Abeja”.
- Erle(ba)ztar** (Bak, Urd) (ikus **erlamin**)
- Erleju, -be/-ba** (Sak) *iz.* Erloju. (VII, 54; G-nav). (BB, 154). Uhartzen *erloju*. “Reloj”.
- Erlemin** (Arb) (ikus **erlamin**)
- Erleño, -ue/-ua** (Sak) Behelaino. *Erleino* (VII, 46-47, G-nav). Uhartzen *beittiko leñua*. (Ond. 8; *erlaino*). (Izag., 60; *erleino gutxi*). *Erleño itxiye zioke gaur, aurki ezti egun guzien jasoko!* (Behelaino itxia zegok gaur, seguraski ez dik egun guztian jasoko!). “Ni ebla baja que se posa en los valles”.
- Erletei, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Erletegia. (VII, 48; Ae). (BB, 154). (Izag., 60; *erlatei gutxi*). Urdiainen *erlatai*. “Abejera, colmena”.
- Erlitzoi** (Urd) (ikus **galartxori**)
- Erloju** (Uh) (ikus **erleju**)
- Ernai (yon)** (Sak) *adond.* Ernari (egon). (VII, 59; V-gip, G-nav). Urdiainen *errenai*. (Izag. 60; *ernai doo* ‘está para parir’). (BB, 154). (Irib. *hernaria* Erronkari). “(Estar) preñada”.
- Ernaldu** (Sak) *ad.* Ernari, ernald. (VII, 58; V-arr, G, L, B, BN). (BB, 154). “Preñar, fecundar”.
- Ernalziri, -ye** (Etx) *iz.* Aizkora, aitzur edo mailuaren giderra behar bezala hestutzeko sartzen den ziria. (VII, 58; V-gip, G-to, B, L-ain, BN; “cuña de madera que se introduce en el mango de la azada, hacha, en los dientes del rastrillo, etc., para que no salga” *Iz ArOñ*). “Cuña para apretar el mango de diversas herramientas”.
- Ernamun(o)** (Bak, Urd) (ikus **erne**)
- Ernatu** (Sak) *ad.* Ernamuindu. *Ernetu* (VII, 60; G-nav). (Ond. 8; *ernetu*). *Guaño ernatu bee zioke koostiyek!* (Oraino ernatu gabe zeudek gorostiak!). “Germinar”.
- Erne, -ie/-ia** (Sak) *I. iz.* Ernamuin. (VII, 62; V, G, AN). (Ond. 8; *ernemun*: germen de una semilla, bote). Urdiainen *ernamuno*. “Germen”.
- yon** *ad.* Erne egon. *Erne* (VII, 61; Ggoi-azp, AN, L, B, BN-ciz-arb, Ae, S). *Yoten al yeiz erne, bestela ...!* (Egoten ahal haiz erne, bestela ...!). “Estar atento, ‘al loro’”.
- 3. izond.** Ernea, azkarra, bizia. Arbizun eta Lizarragabengoan *ernei*. *Erniek dazkazubie, bei, seme-alabak!* (Erneak dauzkazue, bai, seme-alabak!). “Espabilado”.
- 4. -tu** (Lizgb, Bak) (ikus **ernatu**)
- Ernei** (Lizgb, Arb) (ikus **erne**)
- 1.Ero, -ue/-ua** (orok) *izond.* Ero, zoro. (VII, 65; V, G, AN, B, BN, S, R). “Loco”.
- 2.Ero** (Ir) (ikus **eru**)
- Erobandera** (Etx) *izond.* Erabateko eroa, erremediorik gabea. “Loco de remate”.
- Eroi** (Sak-erd) *ad.* Erori. (VII, 74; V-arrig, G). *Makiñaat martingala prestatu ziobiek, beye bia ezteke eroi!* (Makina

- bat martingala prestatu zio tek, baina bera ez duk erori!). “C aer (en l a trampa)”.
- Eroputz, -e** (Etx) *izond.* Ganorarik gabeko pertsona. *Eropotz* (VII, 73; ‘necio, estúpido’). *Lenoo fundementu geyoo zikobaan, guai eroputze besteik eztek!* (Lehenago fundam entu gehiago zeukaan, orai n eroput za best erik ez duk!). “Sin fundamento, alocado”.
- Erosi** (Ir) (ikus **yosi**)
- Eroska** (Sak) *izond.* Ero sam arra. (VII, 85; L, BN, S). *Alaba eroska xamarra zikobie!* (Alaba eroska sam arra zeukatek!). “Alocado, extravagante”.
- Eroso, -ue/-ua** (orok) *izond.* Eroso. (VII, 81; V, G, AN-larr). *Oso lan erosue jar ziebiek lantokiyen!* (Oso lan eroso jarri zi datek lantokian!). “Cómico”.
- Erpa** (Etx, Arb) *iz.* Soineko edo hai nbat jantziren (gona, praka, ...) behealdeak. (VII, 86; AN-larr; ‘extremidad inferior de un vestido. *Galtza-erpa loiez zikindu*’). “Bajos de la ropa”.
- Errabi, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Amorrua. *Errabi galanta eman ziobaan i guuki ikustiek!* (Errabia galanta em an zioan hi gurekin ikusteak!). “Rabia”.
- Errain** (Alts, Urd) (ikus **errein**)
- Erraldi, -ye** (Etx) *iz.* Labekada ogi egiteko ore multzoa. (VII, 121). *Erre + aldi-tik dator. Gaur iru erraldi ein zittunau!* (Gaur hiru errealdi egin dizkinagu!). “Masada de pan”.
- Erramal** (Urd) (ikus **sokaerremal**)
- Erramu, -be/-ba** (Sak) *iz.* 1. Ereintz, erramu. *Laurus nobilis*. “Laurel”. 2. Erramu eguna, Erramu igandea. *Erramu beruek itto ta Lazaro otzak il!* (Erramu beroak ito eta Lazaro hotzak hil!) Esaera zahar hauxe erabiltzen da Etxarri-Aranatzen, i gande bat etik bestera (‘Erramu igande’tik ‘Pizkunde igande’ra) zein eguraldi aldaketa egon daitekeen adieraziz. (VII, 99; G, AN, L, BN, S, R). “Domingo de Ramos”.
- Erran** (Ih) (ikus **esan**)
- Errapatu** (Bak, Urd) (ikus **errepiatu**)
- Errape, -ie/-ia** (orok) *iz.* Errapea. (VII, 106). (Izag., 60). *Sekule eyet ikusi olako errape kozkorrik!* (Sekula ez dut ikusi horrelako errape kozkorrik!). “Ubre”.
- Errapegi, -ye** (Etx) *iz.* Errapeko haragia. “Carne de la ubre”.
- Erratz, -a** (Sak-erd) *iz.* Erratza, landarea. (VII, 108). *Errats ere entzun daiteke.* “Retama”.
- Errau** (Bur, Ir) (ikus **erriau**)
- Erraz(alde)** (Bur) (ikus **errez(alde)**)
- Errazio** (Ir) (ikus **arraziyo**)
- Erre** (orok) 1. *ad.* Erre. “Quemar”. 2. **-ie/-ia** *izond.* Pazientzia gutxiko pertsona. (VII, 118; V-gi p, L, B N, S). (B B, 156). “R aro, de poca paciencia, irascible”.
- Errebelar, -rra** (Etx) *iz.* Kalitate gutxiko belarra. (VII, 123; G, AN, L; ‘arum maculatum’). Jose Luis Garm endia artzain etxarriarak horrela deskribatu digu: *Bee lorie txoriyaan buubaan moukue dek, beye oriye, eta pikue, morie.* (Bere lorea txoriaren buruaren modukoa duk, baina horia eta mokoa morea). “Antillus vulneraria, hierba”.
- Errege, -ie/-ia** (orok) *iz.* Errege. (BB, 155; *erregea, erregie*). Toponi mian *erregenbidez* dugu Etxarrin. “Rey”.
- Erregetxori, -ye** (Etx) *iz.* Txori oso txikia, bi zul oko habia egi ten duena. (VII, 141; R; ‘reyezuelo’). “Pájaro reina”.
- Erregin, -ñe/-ña** (orok) *iz.* Erregina. (VII, 142; V-m, G-azp-to-bet, AN-gip-larr-ulz, L-côt e, B N-ciz). Kont sonante herskaria galdurik ere entzun daiteke. (BB, 155; *erreña*). Urdiainen *errein*. “Reina”.
- Erregu** (Urritz) (ikus **erriau**)
- Errei, -ye/-ya** (Sak) *iz.* ‘Errai’, gerriaren atzekaldea. *Errai* (VII, 92; ‘entrañas,

- visceras'). (Izag., 60; *errai*). "Zona lumbar, riñones".
- ERREITEKO MIÑE**: gerriko m ina. *Erreiteko miñek zioke beti!* (Errailetako minak zegok beti!). Arbi zun *errekajiya* esaten zaio errailetako minari. "Dol or de riñones, lumbalgia".
- 1.errein, -ñe/-ña** (Sak-erd) *iz.* Errain. *Erreñe* (VII, 93; AN-olza). (Izag., 60; *errain*). Urdiainen *errain*. (BB, 155; *erraña*). "Nuera".
- 2.errein, -a** (Urd) (ikus **erregin**)
- erreka** (orok) *iz.* Erreka. (B B, 155). "Regata, riachuelo".
- errekeittu, -be** (Etx) *izond.* Pertsona bihurria. B erez 'erreminta' i zango genu-ke, baina egun gizakien izaerari lotzen zaio. *Errekeittu ederra zuen mutikuo!* (Errekaitu ederra zuen mutiko hori!). *Errekaitu* (VII, 153-154; AN-araq, L, BN). "Pieza, elemento, herramienta (destinado a personas)".
- errekeru, -be/-ba** (Sak) *iz.* Janariak, lapikoan i tsasten denean, hartzen duen zaporea. (VII, 157; G-nav). Etxarrin *garraskeru* ere esaten da. (Ond. 8; *errekeru*: gustoa, olora a quemado). "Sabor a quemado".
- errekoniri** (Arb) (ikus **ergueniri**)
- errekontxes** (Etx) *esam.* Errekoño, harridurazko interjekzioa. *Errekontxo* (VII, 160; El exp *Berg*). *Errekontxes, kontxes, kontxes! Ze abil emen txikito?* (... Zer habil hemen txikito?). "Recóncholis, interjección de asombro".
- errelletu** (Etx) *ad.* Basoan egurra, lichen batilehen aterata nahi an edo oso zail dagoelako, maldan behera botatzea. "Despeñar la madera en el monte".
- erremala** (Etx, Li zgb) *iz.* Soka lodia. (BB, 155; 'ramal, cuerda resistente para conducir ganado'). Urdiainen *erramal*. *Txekorra erremalaaki lotu ber yau, baezpaade!* (Zekorra erramalarekin lotu behar diagu, badaezpada ere!). "Cuerda gruesa".
- erremeyo, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Erremedio. (VII, 164). *Guk, dauneko, ez tikonau erremeyoik!* (Guk, dagoeneko, ez zeukanagu erremediorik!). "Remedio".
- erren, -a** (Sak) *iz.* 1. Arantza. (VII, 169; G-nav, AN-larr-ulz-olza). (Izag., 60). (BB, 155). "Espina, pincho". 2. Eztena. "Aguijón".
- errenai** (Urd) (ikus **ernai**)
- errendaketako goguek** (Urd) (ikus **botagale, goragale**)
- errendaketan** (Alts) (ikus **botaketan**)
- errendittu** (Sak) *ad.* Errenditu, gairaitu. (VII, 172; V-gip, G-azp). B urundan palatalizatu gabe. *Azkeniako luek errendittu dik!* (Azkeniako, loak errenditu dik!). "Rendir, vencer".
- errengetako goguek** (Urd) (ikus **botagale**)
- errenkan** (Etx) *adond.* Lerroan, i ladan. (VII, 173; V, G, AN-gip). Urdiainen *errezkan*. *Irurek errenkan itzoo ttuk San Donatua!* (Hirurak errenkan i go dituk San Donatua ora!). "En fila, en hilera".
- erreñu, -be** (Sak) *iz.* 1. Errainu, i zpi. "Rayo de sol". 2. Itzal, isla. *Erreinu* (VII, 95; AN-larr-olza). Burundan palatalizatu gabe. (Ond. 8; *errainu*: sombra proyectada por un objeto). *Idergiyan erreñube ikus zettekek paltortan.* (Ilargiaren isla ikus daitekek palatza horretan). "Reflejo, proyección, imagen, sombra".
- errep(i)atu** (Etx, Li zgb, Arb) *ad.* Erreparatu. *Errapatu* (VII, 176; G-nav). Sakana erdialdean *guartu* ere bai. (Ond. 8; *Errapatu naiz*: h e observado). Li zarragabangoan eta Arbizun *errepatu*, Urdiainen *errapatu*. *Errepiatu bee ibiltzen da geyenetan!* (Erreparatu gabe ibiltzen da gehienetan!). "Reparar, fijarse, observar".

- Errepika/a jo** (Sak-erd) *ad.* Ezkilak jo, errepika jo. (VII, 179). (B B, 156). “Tocar las campanas, repicar las campanas”.
- Erreseki, -ye** (Etx) *1. iz.* Neurria egokitzearen ekintza eta tresna. Erregu bol umen neurri ari *erresekiye* pasatzen zitzaion ez gehiago, ez gutxiago sal du edo erosteko. “Raseode determinadas medidas de volumen”. *2. -ttu* (Etx) *ad.* Erregu bolumen neurri a, esat erako, juxt u-juxtuan jarri. “Rasear una medida”.
- Errespeto, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Begirunea, errespetoa. (VII, 188; AN-gip). “Respeto”.
- Erresumin** *iz. 1. -ñe* (Etx) Arrangura, gorrotoa. (VII, 193; AN-gip-larr, G-to-bet, Lc, BN). *Eztakin guaño erabat pasatu erresumiñe!* (Ez zain oraino erabat pasatu erresumina!). “Rencor”. *2. -ña* (Lizgb) Erredurak sort utako oinaze edo mina. “Dolor producido por una quemadura”.
- Erreta** (orok) *adond.* Errerik, aspertuta. *Sorue erreta dakak maldiziyos!* (Soroa erret a daukak maldizioz!). “Quemado, aburrido, asqueado”.
- Erretelatu** (Sak-erd) *ad.* Erreteilatu. *Erreteila* (VII, 195; V, G). Urdi ainen reteilatu. “Retejar”.
- Erreten, -a** (Bur) *iz.* Ibaietan izaten diren ‘presak’. (VII, 195; G-nav). (Izag., 60; *erretena* ‘la presa del río’). “Presa del río”.
- Erretietu** (Sak-erd) *ad.* Erretiratu, etxeratu. *Erretiratu* (VII, 197). Urdiainen *retiatu*. “Retirar(se)”.
- Erretxin, -ñe** (Etx) *iz.* Erretxina, itsaskina. *Erretxina* (VII, 200; V, G, AN). “Resina, pegamento”.
- Errez, -a** (Sak-erd) *1. izond.* Erraz. (VII, 111; V, G). Burundan *erraz*. “Fácil”. *2. adond.* Erraz. “Fácilmente”.
- Errezalde** (Sak-erd) *adond.* Modu erosoan, errazenean. Burundan eta Lizarragabengoan *errazalde*. (Ond. 8; *errazalde*). *1 bintzet, beti errezalde!* (Hi behintzat, beti errazalde!). “Cómodamente, de la manera más fácil”.
- Errezka** (Urd) (ikus *seil*)
- Errezkan** (Urd) (ikus *errenkan*)
- Erreztasun, -e/-a** (Sak-erd) *iz.* Erraztasun, trebetasuna, abi ldadea. Burundan *erraztasun*. “Facilidad, destreza”.
- Errezu, -be/-ba** (Sak) *iz.* Otoitza. (VII, 205; V-gip). (NN, 156; *errezua*). “Rezo”.
- Erri, -ye/-ya** (orok) *iz.* Herri. “Pueblo”.
- Erriau, -be** (Etx) *iz.* Erregu. Bolumen neurria, aleak neurtzeko ontzia. (VII, 145; G-nav). Arbi zun *errou*, Burundan, Li zarragabengoan eta Irañetan *errau* eta Urritzolan *erregu*. (Ond. 8; *errau*). “Robo, medida de grano equivalente a media fanega”. *-ERRIAU ERDIYE:* erregu erdia. Arbuzun *errou erdiya* eta Burundan, Liarragabengoan eta Irañetan *errau erdiye/ya*. “Medio robo”.
- Erribeteko, -ue** (Etx) *iz.* Adiskide, itxura eta izaera bereko pertsona. “Compadre, compinche, comeliton”.
- Erritar, -rra** (orok) *iz.* Herritar. “Convecino”.
- Erritxoi** (Un) (ikus *galartxori*)
- Erro, -ue/-ua** (orok) *iz. 1.* Erro. “Raiz”. *2.* Zuhaitzaren, haritza gehien bat, adar lodi eta luzea. “Rama gruesa y larga del árbol”. *3.* Titi, bular. (VII, 228; V, G, AN, L). (Izag., 60; *erru* ‘la teta’ <hablando de los animales>). “Pechos, tetas”.
- Erron** (Sak) (ikus *errun*)
- Errosa** (Urd) (ikus *arrosa*)
- Erroसार, -rra** (Etx, Li zgb, Arb) *iz.* Txerriaren errapearen hasiera. (VII, 239; BN-baig; ‘ubre’). Seguru aski, ‘erro’ eta ‘sarrera’-tik eratorria. “Comienzo de la ubre de la cerda”.
- Errosayo, ue/-ua** (Sak) *iz.* Arrosarioa. *Errosayue eskuten zakala il yeen!*

- (Arrosarioa eskuetan zeukal a hil huen!). “Rosario”.
- Errota** (orok) *iz.* Errota. (VII, 240; V, G, AN, B, L, S, Sal, R-is-uzt). “Molino”.
- Errotai** (Uh) (ikus **errotazei**)
- Errotaina** (Urd) (ikus **azeki**)
- Errotarri, -ye/-ya** (orok) *iz.* Errotarri. (VII, 241; V, G, AN). “Piedra de molino, muela”.
- Errotazei, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Errotazain. *Errotazai* (VII, 242; G-nav). Uhartena *errotai*. (Ond. 8; *errotazai*). (Izag., 60; *errotzai*). “Moliner”.
- Errou** (Arb) (ikus **erriau**)
- Errozpe, -ia/-ie** (Lizgb, Lak) *iz.* Teilatu hegalarren azpialdea. *Aritzaaki berritu yau itxeko errozpe guzia!* Haritzarekin berritu diagu etxeko errozpe guztia!). “Alero del tejado”.
- Erruki** (Urd) (ikus **kupide**)
- Errun** (orok) *ad.* Errun. *Erron* ere entzun daiteke. Oiloak arraultzak jarri. (VII, 251; G-bet, AN-gip-5vill, B, BN, S). “Poner huevos la gallina”.
- Ertesi** (Ir) (ikus **ertitz** eta **zorna**)
- Ertitz, -e** (Etx) *iz.* Behatzetan egin ndakozauria, gaiztotua. (VII, 257; ‘panadizo AN-araq’). Artolastoak kentzekoan egiten zirenen gehienbat. Irañetan *ertesie*. “Herida infectada de los dedos”
- Ertoki** *iz.* 1. **-ye** (Etx) Oiloak ikuiluan arraultzak jartzeko tokia. Erruteko tokia izango genuke, beraz. Lakuntzan *estokiye*. “Lugar del establo donde las gallinas ponen los huevos”. 2. **-ya** (Lizgb) Beheko sukot habetxoentarte. (VII, 257; G; ‘depósito to en el que se curan los quesos’). *Patetoi ertokiya beño sekuo ziok!* (Patata hori ertokia bainosekoago zagok!). “Lugar del fuego bajo, para secar o ahumar alimentos”.
- Ertxa** (Etx) *iz.* Txanpon batekin jolasteko joko. “Juego con una moneda”.
- Ertxi** (Uh) (ikus **itxi**)
- Ertz, -a** (orok) *iz.* Ertza. (VII, 265; V, G, AN-gip). “Esquina, borde, filo”.
- Eru, -(b)e/-(b)a** (Sak) *iz.* Erua. (VII, 267; V-arr-gip, G-nav, AN). Irañetan *erue*. (Ond. 8). (Irib. *erua* Iruñerria-Odieta ibarra). “Yero, girón”.
- Esan** (orok) *ad.* Esan. (VII, 272; V, G, AN-araq-olza-larr-gip-ulz-5vill). Uhartena Irañetan *san*, burutzapena aferesiduna. Timoteo Beraza irañetarrak ziurtatu dit lehenago J. M. Satrustegi euskaltzainak esan zidana, hau da, Ihabarren *erran* burutzapena erabiltzen zutela bertako eskalaz hitzunez joan den mendeanean. Satrustegik di gunez, bere gaztaroan, Ihabarko ‘danbol indero’ bat aritzen zen Arruazuko eta Lakuntzako jai egunetan gutxienez, eta *Erran* izengoitiaz ezagutzen zuten beraz, bitxia egiten baitzitzaien adit honen erabilera hari entzundakoan. *Aungi esanak aungi artu, ta txarki esanak barkatu!* (Esaera zaharra). “Decir”.
- Esanbier, -rra** (Sak-erd) *iz.* Kexa, esanbier. Urdi ainen *esanbier*. *Esanbierren bat baakak oo konforme ago!* (Esanbierren bat badaukak ala konforme hago!). “Queja, alegación”.
- Esatebatiako** (Urd) (ikus **esatiatego**)
- Esateko, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Destaina, esateko. (VII, 284; V, G, AN). *Gauzek ola izendu badie eztauk esatekoik!* (Gauzak horrela izan badira ez daukagu esatekoik!). “Reproche, crítica”.
- Esatiatego** (Etx) *part.* Esate bat erako, adibidez. Urdiainen *esatebatiako*. *Zuek, esatiatego, eztezubie sekule onttoik jan!* (Zuek, esate baterako, ez duzue sekula onddorik jan!). “Por ejemplo, verbigracia”.
- Esayera** (Sak) *iz.* Esaera, erretra. *Esanera* ere entzun daiteke. *Esanera* (VII, 268). Urdi ainen, Arbi zun eta Lizarragabangoan *esaera*. *Esayera*

- pillaat bildu yau iztegiyoneki batia!* (Esaera pila bat bi ldu di agu hi ztegi honekin batera!). “Dicho, refrán”.
- Eseki, -ye/-ya** (Sak-erd) *1. iz.* Zikirioaz egindako soka m odukoa, gari bal ak lotzeko. Unanun *segatia*. (Ond. 9; *etsaki*: tram ojo para atar haces. *Zikiriuksua da*). (Izag. 61; *etseikiya* ‘el vencejo (de centeno) para atar trigo’). “Atadura hecha con centeno”. *2. ad.* Eskegi, zintzilikatu. (VII, 284-5; AN, G). “Colgar”.
- Esenatu** (Bur) (ikus **esnatu**)
- Esene** (Bur, Liz, Lak, Arr, Ir, Urritz) (ikus **esne**)
- Esenulso** (Urd) (ikus **esnezize**)
- Esi, -ye/-ya** (orok) *iz.* Hesi. *Hesi* (VII, 288; V, G, AN, L, B, S). Toponimian ere agertzen da hitz konposatuetan: *biortesiye, itxesi, ...* “Seto, cerca, valla”.
- Eskalanpoi, -ye** (Lak) *iz.* Zurezko oinetakoa, lokatzetan erabiltzen dena. “Zueco, calzado de madera para el barro”.
- Eskale, -ie/-ia** (orok) *iz.* Eskale. (VII, 298). “Pordiosero, mendigo”.
- Eskapatu** (Sak) *ad.* Ihes egin, alde egin, eskapo egin. (VII, 302; AN-mer, BN-baig). *Gaztetan, soldadoskati eskapatu eta urte seil bet eman zittubaan Ameiketan!* (Gaztetan soldaduzkatik eskapatu eta urte sail bat eman zituan Am eriketan!). “Escapar(se)”.
- Eskapera** (Etx) *iz.* Ihes egi teko m odua edo aukera. “Forma o modo de escapar”.
- Eskapo** (Sak) *1. adond.* Ihes eginez, iheska. (Irib. Iruñerria). *Eskapo daalle azkenontan!* (Eskapo dabi l azken honetan!). “Escapándose, evitando”. *2. iz.* Ihesa, ihesaldia. (VII, 303). *Bein zuluarta sartuta ez tikobe eskapoik!* (Behin zulo hartara sartuta ez zeukatek eskaporik!). “Escapatoria”.
- Eskarmentu, -be/-ba** (Sak) *iz.* Eskarmentua, abisua, ikasbidea. (VII, 305; V-gip, G-azp-goi, AN-gip-5vill-larr, B). *Orrek eskarmentu aundiye zikok!* (Horrek eskarmentu handi a zeukak!). “Escarmiento, experiencia”.
- Eskarpin, -ñe** (Etx) *iz.* Po lainak baino txikiagoko gal tzerdi modukoak. *Eskarpina* (VII, 306; V-ger) “Escarpiñ, polaina pequeña”.
- Eskartxera** (Etx) *iz.* Bizkar-zorroa, bizkarretik zintzilik eramatekoa gorputzaren alde bat ean, boltsa. *Eskartzela* (VII, 307; B; ‘especi e de morral’). Urdiainen *muxila* esaten diote. “Bolsa en bandolera”.
- Eskatu** (orok) *iz.* Eskatu. “Pedir”.
- Eskax** (Sak-erd) *1. adond.* Urri, gabe. *Eskas* (VII, 307; V-gip, B N-lab). “Escaso, pobre, falta de”. *2. -a izond.* Urria, gabea, iristen ez dena. “Limitado, que no da la talla”.
- Eskazale, -ie/-ia** (orok) *izond.* Eskazale. (VII, 314). “Pedigüeño”.
- Eske, -ie(n)** (Sak) *1. iz.* Eskea(n). (VII, 315; V, G, AN-l arr-erro, B). “La acción de pedir, pidiendo”. *2. posp.* Zerbaiten bila. (B B, 158). (Ond. 8; *Orbel eske*: por hoja seca). *Ordek ogiye eske!* (Hor duk (joan hadi) ogia eske!). “(A) por, en busca de”.
- Eskei, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Aukera. *Eskai(d)a* (VII, 291; ‘oportunidad, ocasión’). *Nolako eskeye galduebien!* (Nolako eskari a gal du duten!). “Oportunidad, ofrecimiento”.
- Eskeñi** (orok) *ad.* Eskaini. *Eskeini* (VII, 293; V-gip, G, AN, B N-ciz, S). Olaztin *eskin*. Burundan pal atalazatu gabe. “Ofrecer”.
- Eskellera** (Sak-erd) *iz.* Eskailera, mailadi. (VII, 292; G-azp). (Ond. 8: *eskila*). Urdiainen *eskilara*. “Escalera”.
- Eskelpe, -ie** (Etx) *iz.* Eskilarape. Urdiainen *eskilazpi*. “Hueco bajo la escalera”.

- Esker, -rra** (orok) *I. iz.* Eskerra. “Agradecimiento”.
-ESKERROO LIKEK!: *esam.* Eskerrago likek! Zerbait gertatzea edo egia izatea espero dugula adierazteko esamoldea. “¡Ojalá!, ¡Ya podía!”.
 2. *posp.* Esker, datiboko morfemadun burutzapena eskatzen du. *Berai esker allaatu gaa!* (Berari esker ailegatu gara!). “Gracias a, por”.
 3. **-tu ad.** Eskertu. “Agradecer”.
- Eskergeiztoko, -ue/-ua** (Sak-erd) *izond.* Eskergeiztoko, eskertzarrekoa. *Esker gaiztoko* (VII, 322). Urdiainen *eskertzarreko*. “Ingrato”.
- Eskerrak** (Sak) *esam.* Beharrik, gaitzerdi. (VII, 320). *Eskerrak ez zuugubiela zigarrue ikusi!* (Eskerrak ez zigutela zigarroa ikusi!). “Menos mal, gracias a dios”.
- Eskerrikasko** (orok) *esam.* Eskerrik asko. (VII, 325; V, G, AN, B, Ae). “Gracias, muchas gracias”.
- Eskertzar, -rra** (orok) *iz.* Eskertzarra. (VII, 325). “Ingratitud”.
- Eskertzarreko** (Urd) (ikus **eskergeiztoko**)
- Eskiera** (Etx) *iz.* Eskaera. “Petición”.
- Eskila(ra)** (Bak, Urd) (ikus **eskellera**)
- Eskilazpi** (Urd) (ikus **eskelpe**)
- Eskin** (Ol) (ikus **eskeiñi**)
- Eskola** (orok) *iz.* Eskola. “Escuela”.
- Eskola eskapo** (Urd) (ikus **pipar**)
- Eskribitu** (Sak) *ad.* Idatzi. *Eskribitu* (VII, 342; V-gi p, G-azp, AN-m er). Burundan pal atalizatu gabe. *Leitzie beño askos ee zeilloo eitten zikiel eskribitzie!* (Irakurtzea baino askoz ere zailago egiten zaidak idaztea!). “Escribir”.
- Esku, -be/-b(u)a** (orok) *iz.* Eskua. “Mano”.
-ESKU AZPIYE/A: *iz.* Esku azpi a. “Reverso de la mano”.
-ESKU GEIÑE/A: *iz.* Esku gai na. “Anverso de la mano”.
- Eskualdun** (Alts, Urd) (ikus **auskaldun**)
- Eskuaz** (Urd) (ikus **auskias, euskias**)
- Eskubere/a** (Bur, Li z, Do, Arb) (ikus **eskuere**)
- Eskubi, -ye/-ya** (Sak) *izond.* Eskuina. (VII, 371; V-arr, G). “Derecha, diestro”.
- Eskubide, -ie/-ia** (orok) *iz.* Eskubi dea. (VII, 366; V, G, AN). (B B, 160; ‘permiso, autorización’). “Derecho, permiso, licencia”.
- Eskuere, -ie/-ia** (orok) *iz.* Eskuarea. *Eskuare* (VII, 365). Lizarragan, Dorraon eta Arbi zun *eskubere*. Irañetan eta Hiriberrin *zarrie*. *Aritto-a* baino handi ago, normalean egurrezkoa. (B B, 160; *escuara, escubara*). (Izag., 61; *eskubera*). Urdiainen *eskubera*. (Irib. *escuara* Ameskoa). “Rastrillo”.
- Eskuitxi** (Urd) (ikus **zimur**)
- Eskukada** (orok) *iz.* Eskukada. (VII, 375; V-gip, G-goi-azp, AN-gi p). *Eskutera* ere erabiltzen da Etxarrin eta Lizarragabengoan. “Cantidad que cabe en la mano”.
- Eskumotz, -a** (Sak) *izond.* Eskua fal ta duen pertsona. (VII, 381; V, B, L). (BB, 160). “Curro, manco”.
- Eskumutur** (Lizgb, Arb, Arr, Uh) (ikus **eskutur**)
- Eskusare, -ie/-ia** (Sak) *iz.* Ibai eta erreketan eskuz arrant zan egi teko sarea. Sare txikia arrantzarako. “Red pequeña para pescar”.
- Eskusau, -be** (Etx) *iz.* Komuna. “Excusado, water”.
- Eskutaazi** (Etx) *ad.* Eskura arazi, erakarri. *Eskutaratu* (VII, 388; ‘hacerse con, conseguir, dom ar’). *Eskutaazi zak neskatuoi!* (Eskurarazi ezak neskato hori!). “Atraer, hacer migas”.
- Eskute, -ie/-ia** (Sak) *iz.* Eskukada. (VII, 388; AN-gip). (Irib. b. Añorbe). Urdiainen *eskukada*. “Cantidad que cabe en la mano, manjo”.
- Eskuteko oyel, -a** (Etx) *iz.* Esku oi hala. *Eskuetako oihal* (VII, 354; AN-larr;

- ‘sudario’). Eskuak, aurpegia eta abar garbitzeko oihala. “Toalla, servilleta”.
- Eskutera** (Etx, Li zgb) *iz.* Eskutada, eskukada. *Eskayok aldemennai eskuteraat gatz!* (Eska iezaioak aldamenari eskutada bat gatz!). “Cantidad que cabe en una mano”.
- Eskutetu** (Etx) *ad.* Eskutaratu, eskura etorri, harrapatu. (BB, 160; *eskutatu*). “Venirle a la mano, atrapar, echar el guante”.
- Eskutrapu, -be/-ba** (Sak) *iz.* Dafaila, otorduetan erabiltzen den oihala. Esku eta ezpai netarako oihala. (VII, 359; V-gip, G-azp-bet). Urdi ainen kontsonante epentetikorik gabe. “Servilleta”.
- Eskutur, -rre/-rra** (Sak) *iz.* Eskumuturra. (VII, 390; V-pl e-ger-m-gip, G-nav, AN-olza). Lizarragabengoan, Arbizon, Arruazun eta Uhartan *eskumutur*. (Ond. 8). (Izag., 61). Hitz sinkopatua dugu. “Muñeca”.
- Eskuturreko, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Eskumuturrekoa. (VII, 391). Lizarragabengoan eta Arbizun *eskumuturreko*. “Pulsera”.
- Eskuzabal, -a** (Urd) *izond.* Eskuzabal. (VII, 391; V, AN, L, B, N, S). “Bondadoso, dadivoso”.
- Esnatu** (orok) *ad.* Esnatu. Unanun, Lakuntzan, Uhartan eta Irañetan *itzerri* eta Urritzolan *yatzarri*. (Izag. 60; *esenatu*). “Despertar”.
- Esne, -ie/-ia** (Sak-erd) *iz.* Esne. (VII, 397; V, G, AN-sept-erro, L, BN, Ae, Sal). Lizarragan, Arruazun, Lakuntzan, Irañetan eta Urritzolan (EAEL II, 198) *esene*. (Ond. 8; *esene*). (Izag. 60; *esene gutxi*). “Leche”.
- Esnebelar, -rra** (Etx) *iz.* Esnearen antzeko likidoa duen belarra, txerriek jaten dutena. (VII, 398; G, AN-izarb, R). “Lechetrezna”.
- Esnezeze** (Etx) *iz.* Esne-perretxiko. Esnearen antzeko likidoa duen ziza, ‘Lactarius’ motakoa. Urdiainen *esenesulso*. “Seta con licoide parecido a la leche”.
- Esnoi, -ye** (Etx) *iz.* Esnori. *Esnori* (VII, 401; AN-l arr-olza). Perrexiren antzeko landarea. “Planta parecida al perejil”.
- Esola** (Etx, Lak, Urd) *iz.* Oholez egindako itxia edo paretara (Horrela esan digu Karmelo Goñi eta xarriarrak). (VII, 401; G-to, AN-gip, B, BN-ciz). ‘(H)esi + (oh)ol’ izan daitezke bere osagaiak. *Oltza* ere erabiltzen da Etxarrin. “Cerrado o pared de tablas”.
- Espal, -a** (Sak) *I. iz.* Gari multzoa. Lau espalek bala egiten dute, hamar balak karga, eta hamar kargak gurdiara. Unanun *ormena*. (VII, 404; G, AN-gip, L, B, BN-ciz, R). (Izag., 62; *ezpal* ‘una gavilla de trigo’). “Gavilla, manojos, haz”. 2. **-du** *ad.* ‘Espalak’ egin. Horrela jaso zuten Irañetan (EAEL II, 169): “*Illaran bota, gero sardiez espaldu, ta in, e zerak, espalak esaten giñun ta geo, ... alien lotu, ...*”. “Hacer gavillas”.
- Espedera** (Etx) *iz.* Ontzi edo lapikoan gaineko gai neko estalki edo tapa. (VII, 410; ‘batería de cocina’). “Tapa de las cazuelas”.
- Esperobeko, -ue** (Etx) *izond.* Pazientziarik gabea. “Impaciente”.
- Espiatu** (Sak) *ad.* Itxaron, egon, esperatu. *Esperatu* (VII, 412; AN-mer). *San Kirikok esan dau elduen urtiaño, ta San Adriñek esan doo espiazak guaño!* (San Kirikok esan du hel du den urteraino, eta San Adrianek esan dio esperazak oraino!; Etxarriko esatera). “Esperar”.
- Espilu** (Urd) (ikus **expillu**)
- Esporta** (Sak) *iz.* Zare, saski. (VII, 420; AN-larr-ulz-gulina). “Cesto”.
- Esposatu** (Urritz) (ikus **ezkondu**)
- Estaasi** (Lizgb) (ikus **istaasa**)
- Estaldu** (Alts) (ikus **estali**)

- Estali** (orok) *ad.* Estali. (VII, 428; V-gip, G, AN-larr-egüés-olza, L, B, BN, Ae, S, R). (Izag., 61; *estald* ‘cubrir(se)’). Lakuntzan *estald*. *Txokolatie estal bierra uraitzen yau!* (Txokolatea estali beharra eduki tzen di agu!). “Esconder, cubrir”.
- Estalka, estalketan** (Etx) *adond.* Estalian ibili edo jolastu. (VII, 432; V-gip, G-nav; ‘juego de niños que consiste en ocultar entre varios al objeto que le traspasan de mano en mano, mientras uno lo busca’). “A escondidas, al escondite”.
- Estalka-mestalka** (Etx) *adond.* Norbaitengandik ihesi ibili. “Rehuyendo”.
- Estalope, -ie** (Etx) *iz.* Aterpe, l ehorpe, estalpe. *Estal + ohol + -pe* i zango lirateke bere osagaiak. Udaletxeko arkupe edo estalpeari esaten zai o, eta oholez egi na du sabai a. Gerardo López de Guereñuk Agurainen, San Juan plazan, *olbea* jaso zuen, “arcos o cubierto en paseo público” dela esanez. Seguru aski, ‘ohol + behe’-tik eratorria dugu. “Pórtico del Ayuntamiento, soportal”.
- Estalpe, -ie/-ia** (orok) *iz.* Estalpe, estalgune. (VII, 434; V, G, AN-larr-ulz-erro, L, BN, S). (Irib. Alkoz-Odieta ibarra, *istalpe* Iruña). “Cobertizo”.
- Estarbi, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Ikuilu. *Ganados beteik zikobau estarbiye* (Ganaduz bet erik zeukaguk ikuilua). *Estrabil(a)* (VII, 452-453; AN). (Izag., 69; *bi okoluko jaiskiya*). Arruazun, Uhart en eta Irañetan *estrabi*. Urritzolan *okullo*. “Cuadra”.
- Estarteko, -ue** (Etx) *iz.* Hesteen artean dagoen gantz gaia. *Hestarteko* (VII, V-m, G-azp-nav). (BB, 161). “Materia grasa que hay entre los intestinos”.
- Este, -ie/-ia** (orok) *iz.* Heste. *Heste* (VII, 439; V, G, AN). “Intestino”.
- ESTEGORRI:** (VII, 441; V, G, AN). zintzurretik urdailera doan hestea. (BB, 161). “Esófago”.
- ESTE AUNDI:** heste lodia. (VII, 440). “Intestino grueso”.
- ESTEMIE:** heste m ehea, tripakiak egiteko. (VII, 441). (Irib. *ercemines* Iruña-Iruñerria, *estemin* Iruña, *estremiñes* Iruñerria). “Intestino delgado”.
- Estemau, -be** (Sak) *iz.* Urdaila. *Estemago* (VII, 451; AN-olza). “Estómago”.
- ESTEMAUKO ZULO:** urdai leko zuloa. *Estemauko zulu en jo ziek!* (Estemagoko zuloan jo zidak!). “Boca del estómago”.
- Esti** (Sak) *part.* Atzera! Ganadoei, behi edo idiei bereziki, atzera egiteko esaten zaien interjekzioa. (VII, 445; G, AN, L-ain, B). (Irib. Girgilano-Lizarraldea). *Esti Morika, esti!* “Voz que se dice al ganado, indicando que vaya para atrás”.
- Estillerri, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Lizarraldea, ‘Estellerria’. “Tierra Estella”.
- Estimatu** (Sak-erd) *ad.* Estimatu, eskertu. *Estimatu* (VII, 446; V-arr-gip, G-azp, AN-gip, B, S). *Asko estimatu diau zuek ori esatie!* (Asko estimatu dugu zuek hori esatea!). “Apreciar, estimar”.
- Estoki** (Lak) (ikus **ertoki**)
- Estosi** (Lak) (ikus **istaasa**)
- Estrabi** (Arr, Uh, Ir) (ikus **estarbi**)
- Estrasi** (Arr, Uh, Ir) (ikus **istaasa**)
- Estreiñes** (Etx, Li zgb) *adond.* Estreinu, lehen aldia. *Estraino* (VII, 455; G-azp). *Goizien, aurtengo estreñes itzoo nok mendie!* (Goizean, aurtengo estreinuz igo nauk m endira!). “Primera vez, estreno”.
- ESTREÑEKO ALDIS:** *esam.* Lehen aldiz. “Por primera vez”.
- Estrematu** (Etx) *ad.* Garbitu. “Limpiar”.
- Estu, -be/-ba** (orok) *izond.* 1. Estu. (VII, 458; V, G, AN-5vill). “Apretado”. 2.

- Larri, urduri. (VII, 460; Vc, G, AN-5vill). *Ori dek galtzarrotxa beño extuboo!* (Hori duk galtzorratza baino estuagoa!)- “Apurado”
- Estualdi, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Estutasun. (VII, 463; V, G, AN-5vill). (Izag. 61; *estutasun arrekin* ‘con aquel apuro’). *A, ze estualdiye eman ziuobau!* (Ah, zer estualdia eman zioagu!). “Apuro, aprieto”.
- Estutu** (orok) *ad.* 1. Estutu. (VII, 467; V-gip, AN-ulz). “Apretar”. 2. Larritu. (VII, 468; V-gip-arr, AN-5vill). “Apurar”.
- Et-et-et** (Etx) *esam.* Ez-adostasuna adierazteko erabiltzen da, entzundako zer baiten aurrean. (VII, 470). *Et-et-et, ori eztek ola!* (Et-et-et, hori ez duk horrela!). “Expresión de desacuerdo”.
- Eta** (orok) *junt.* Eta. Gehienetan burutzapen aferesiduna erabiltzen da, hau da, hasierako bokal a gal tzen du: *ta. Etorri ta beleixe asi yauben partidue!* (Etorri eta berehal axe hasi huen partidua!). “Y, conjunci ón copulativa”.
- Etorkizun, -e/-a** (orok) *iz.* Etorkizuna, geroa. (VII, 487; V, G, AN, L, BN-lab-*arb*). *Pillotan, bintzet, ezta kak batee etorkizunik!* (Pilotan, behintzat, ez daukak bat ere etorkizunik!). “Porvenir, futuro”.
- Etorrera** *iz.* (orok) Etorrera. (VII, 490; V, G, L). “Llegada”.
- Etorri** (orok) *ad.* Etorri. (VII, 491; V, G, AN, L, Ae, B N-ad). Lakunt zatik ekialdera burutzapen aferesiduna, *torri* (VII, 491; AN-gip-5vill-*araq-ulz-erro-olza-gulina*, B), erabiltzen da. Sarritan galtzen du aspektu burutuaren -i marka: *Etor yeiz azkeniako!* (Etorri haiz azkenerako!). “Venir”.
- Etorri, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Etorria, hitz egiteko erraztasuna, erretolika. (VII, 497; V, G, AN). *A, ze etorriye dakan! Asten dek izketan da eztek ixiltzen!* (A, zer etorria daukan! Hast en duk hizketan eta ez duk isiltzen!). “Facilidad de palabra, inspiración”.
- Etro, -ue/-ua** (Etx, Li zgb, Arb) *izond.* Gehiegikeriatan erortzen den pertsona, janari arekin gehi en bat. (VII, 500; AN-larr: *Etro ari du*, llueve torrencialmente). “Persona que hace excesos, com ilón, desordenado en el comer, acaparador”.
- Etsei, -ye/ -ya** (Sak) *izond.* Etsai. *Etsai* (VII, 500; V-gip, G, AN, L, B N, S, R). (Izag. 67, *ifernuko etsaiya*). Burundan diptongoko bokal erdi a irekirik: *etsai. Infernuko etseye piztukuezubie!* (Infernuko et saia piztuko duzue!). “Enemigo”.
- Etseiki** (Alts) (ikus **eseki**)
- Etsi** (orok) *ad.* Et si. (VII, 508-9; V-m-gip, G, AN-5 vill-gip, BN). “Resignarse”.
-*ETSI-ETSIYEN: adond.* Etsi-etsian. (VII, 510). *Guazen etsi-etsien da gio ikusko yau!* (Goazen etsi-etsian eta gero i kusiko dugu!). “Decididamente”.
- Ettegutxi** (Uh) (ikus **aitejunteko**)
- Etxarte** (Urd) (ikus **zerka**)
- Etxe, -ie/-ia** (orok) *iz.* Etxe. Lizarragabengoan, Arbi zun, Lakuntzan, Ergoi enan, Uhart en, Irañetan eta Hiriberrin *itxe* (VII, 520; V-gip, G-azp, AN-gip-5vill-*araq-ulz-olza-gulina*). “Casa”.
- Etxeaundi, -ye** (Etx) *iz.* Udaletxe. *Etxandi* (VII, 518; ‘pal acio’). (B B, 167). “Ayuntamiento”.
- Etxekalte, -ie/-ia** (Sak) *izond.* Hondatzaile. (VII, 532; V-gip). “Derrochador, pierdecasas, pródigo”.
- Etxeko, -ue/-ua** (orok) *iz.* Etxeko ki dea. (VII, 532). “Miembro de la familia, de casa”.
- Etxekoandre, -ie/-ia** (orok) *iz.* Etxekoandre. (VII, 535; V-gip, G). “Ama de casa”.

- Etxekonause, -ie/-ia** (Sak-erd) *iz.* Etxeko nagusia. (VII, 534). Urdiainen *etxeko nagusi*. “Amo de la casa”.
- Etxezulo, -ue/-ua** (Sak-erd) *izond.* Etxekoi, et xean denbora asko pasatzen duen pertsona. (VII, 543; V-ger-m-gip, G-azp). “Persona casera”.
- Etzi** (orok) *adond.* Etzi. “Pasado mañana”.
- Etzidamu** (orok) *adond.* Etzidam u. (VII, 550; V-gip, G-azp-nav, AN-gi p-ulz-erro, L, B, BN, S). Irañetan *etziama* eta Urdiainen eta Ergoienan *etziamu*. “El día siguiente a pasado mañana”.
- Etzin** (Sak) *ad.* Et zan. (VII, 546; V-gip, G, AN-larr-erro, B, R-uzt). Horrela ageri da jasoa Urdiainen: “*Fan zien sorua ta ama ta aita soruan lanian da bestia majo etzinda, etzinda majo itzalen*” (SAT, 84). *Egun ososue etzinda pasatu dik!* (Egun oso-osoa etzanda pasatu dik!). “Tumbar(se)”.
- Eultzi** (Urritz) (ikus **auntzi**)
- Eun** (Urd) (ikus **aun**)
- Euntsi** (Arb) (ikus **yauntsi**)
- Eup** (orok) *esam.* Agurtzeko esam oldea. (VII, 559; V-gi p). *Eup esaten debienak, poltsan diru gutxi!* (Eup esaten dutenek, ...!). “Expresión de saludo”.
- Euskias** (Sak-erd) *adlg.* Euskaraz. *Auskias* ere entzun daiteke. Urdiainen *eskuaz*. “En euskara”.
- Eutsi** (It) (ikus **auskin**)
- Exexe, -ie** (Etx, Urd) *izond.* Heze-hezea, samur. “Tierno, blandito, recién hecho”.
- Exkabuxo, -ue** (Etx) *iz.* ‘Garrulus glandarius’ hegazt ia. *Eskilaso* (VII, 331). (B B, 158; *eskauxo*). (Ond. 8; *eskuxo*: gal lo de m onte). (Izag., 62; *ezkiluso*). Lizarragabengoan *exkuxo*. *Garrulus glandarius*. “Arrendajo”.
- Exkax** (Sak-erd) *adond.* Eskas. *Eskas* (VII, 307; V-gip, BN-lab). (Irib. *escas Iruña-Iruñerria-Baztan*). “Pobre, falto de, escaso”.
- Experrau, -be/-ba** (Sak) *iz.* Zainzuria. *Erriberan experrau bikeñek uraitzen zittubiek!* (Erriberan esperrau bikainak ed ukitzen ditiztek!). “Espárrago”.
- Expillu, -be/-ba** (Sak-erd) *iz.* Ispilua. (BB, 210; *ispillube*). Urdiainen palatalizatu gabe: *espilu*. “Espejo”.
- Ez** (orok) *1. adond.* Ez. “No”. **2. -a** (orok) *iz.* Ezezkoa, utzitakoa. (B B, 168). “Negativa, ‘deje’ en el juego del mus”.
- Ezatu** (Etx) (ikus **ezetu**)
- Ezaun, -e/-a** *1.* (orok) *izond.* Ezagun. (VII, 596). “C onocido”. **2. izen** (Etx) *ad.per.* Begibistakoa i zan, ezagun izan. *Ezaun dau ez dakazubiela batea gogoik mendie fateko!* (Ezagun du ez duzuela batere gogori k m endira joateko!). “Ser evidente, notorio. Notar(se)”.
- Ezautu** (orok) *ad.* Ezagutu. (VII, 601; V, AN-egüés-ilzarb). Lakunt zan *zautu* burutzapen aferesiduna. “Conocer”.
- Ezayen(-ezayen)** (Sak) *adond.* Ezarian, geldi-geldi, lasai. *Ezarian* (VII, 611; V, G, AN, L-ain, B, BN). (Izag. 61; *ezáiyen-ezáiyen* ‘poco a poco’). “Espacio, tranquilam ente, com o el que no quiere la cosa”.
- Eze, -ie/-ia** (orok) *1. izond.* Heze. *Heze* (VII, 629; V, G, AN, L, B N, R, S). *Oso ezie dek txokoi bertan lo eitteko!* (Oso hezea duk txoko hori bertan lo egiteko!). “Húm edo”. **2. -tu** *ad.* Busti, um eldu. *Ezatu* entzuten da gehiago Et xarrin. (B B, 168). “Humedecer, empapar(se)”.
- Eze(e)(re)** (Sak-erd) *izord.* Ezer (ere). *Ezer* (VII, 633; V, G, AN). Uhart en, Irañetan et a Urri tzolan *daus(ee)*. *Jakinduezubie eze(r)e?* (Jakin duzue ezer ere?). “Algo”.
- Ezeez** (Sak-erd) *izord.* Ezer ere ez. *Ezeez* (VII, 643). Uhart en, Irañet an eta Urritzolan *dauseez*. “Nada”.

- Ezeitteko, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* Ezegitekoa, ezbeharra, astakeria. Norbaitek bere buruaz beste egitea, esate baterako. *Ez-egiteko* (VII, 630; G-azp). *Orrek eiñen dik ezeittekoon bat!* (Horrek eginen dik ezegitekoren bat!). “Acción nefasta, barbaridad”.
- Ezetasun, -e/-a** (orok) *iz.* Hezetasun. “Humedad”.
- Ezetz** (orok) *1. adond.* Ezetz. “Que no”. *2. -a iz.* Ezezko erantzuna, ezezkoa. “Respuesta negativa”.
- Ezeze** (Sak-erd) *part.* Ez eze. (VII, 588; V-arr-gip, AN-larr). *Nik ezeze, zuek ee ardo uberi yan ziñubien San Adriñen!* (Nik ez eze, zuek ere ardo ugari edan zenuten San Adrianen!). “No sólo ... sino, además de”.
- Ezezko, -ue/-ua** (orok) *iz.* ‘Ezetz’-ren sinonimoa. (VII, 653; V-ple-arr-m-gip, G-azp-go). “Respuesta negativa, el no”.
- Ezi** (orok) *1. ad.* Hezi. *Hezi* (VII, 657; V, G, AN, L, BN, Sal, S, R). “Dom ar”. *2. -ye/-ya izond.* Hezia. “Domado”.
- Ezin (izen)** (orok) *1. ad.* Ezin (izan). *Ezin izenduebie zueki!* (Ezin izan dute zuekin!). “No poder”. *2. -ñe/-ña iz.* Ezina. “Imposible”.
- Ezinyon, -a** (Etx, Li zgb) *iz.* Larritasunen batek edo sort zen duen egoera urduria, pazientzia eza. “Impaciencia”.
- Eziñeman, -a** (Etx, Lizgb) *iz.* Bekaizkeria, inbidia. *Oriek, ori, eziñemana dakakena, utziyok bakien beingos!* (Hori duk, hori, ezinemana daukaana, utz iezaioke bakean behingoz!). “Envidia”.
- Eziñen** (Sak-erd) *adond.* Ezinean, ezinik. *Eziñen zailtzie azkeontan!* (Ezinean zabiltzate azken honet an!). “No pudiendo, a duras penas”.
- Eziñesko, -ue/-ua** (Sak-erd) *izond.* Ezinezkoa. *Ezinezko* (VII, 675; V-arr-gip, G-azp-nav, AN-g ip-5vill, BN-arb, S). “Imposible”.
- Eziñikusi, -ye/-ya** (Etx, Li zgb) *iz.* Etsaitasuna, herra bizia. *Ezinikusiyesteik eztek sortu ber ola segitzen beek!* (Ezinikusia best erik ez duk sortu behar horrel a segi tzen baduk!). “Mania”.
- Ezkaatz, -a** (Sak) *iz.* At alondo. Kal eko atetik sukaldera bi-tarteko gunea etxean. *Ezkatze* (VII, 690; Ae). (Izag., 62). Irañet an *ezkatzie*. “Vestíbulo, entrada de la casa”.
- Ezkabi, -ye/-ya** (Etx, Li zgb, Arb) *iz.* Ezkabia. (VII, 688; V, G, AN-l arr, B, L-ain, Ae, Sal, h-S). *Inbiye ezkabiye balitz, makiñaat balooke.* (Inbidia ezkabia balitz, makina bat balegoke). “Tiña, sarna”.
- Ezkalu, -be/-ba** (Sak) *iz.* Ezkailu, ibaiko arrain t xikia. (VII, 689; G, AN). (Ond. 9). *Ezkalubek besteik eziek ibeiye!* (Ezkaluak besterik ez zeudek ibaian!). “Bermejuela”.
- Ezkel, -a** (Etx, Un) *1. izond.* Ezkel. (VII, 692; V, G, L-ain, BN-baig). *Eztikiñet zein dan, beye semiat begi ezkela zikone!* (Ez zekinat zein den, baina seme bat begi ezkel a zeukat en!). “Bisojo”. *2. -du ad.* Begiak okertu u begiratzean. “Bizquear, torcer los ojos”.
- Ezkeñu, -be** (Etx) *iz.* Et xeko sarreran, *ezkaatzan,* egoten den aul kia. “Escaño”-tik agian. “Banco de la entrada de la casa”.
- Ezker, -rra** (orok) *iz.* *1.* Ezker. (VII, 692; V, G-to-nav, AN-ulz, R-is). “Izquierda”. *2. izond.* Ezkerti. (VII, 694; V, G, AN). *Exkerra*-ren etxea dago Etxarri-Aranatzen. “Zurdo”.
- Ezker-eskubi** (Sak) *adond.* Ezker-eskuin. (Izag. 48; ... *patu ezkerreskubi bi fila ...*). *Eta an asi yauben ezker-eskubi mutur joka.* (Eta han hasi huen ezker-eskubi mutur joka). “A di estro y siniestro”.
- Ezki, -ye/-ya** (orok) *iz.* Ezki. *Galizialdien aña ezki eyet iyun ikusi!* (Galizia

- aldean adina ezki ez di at inon ikusi!).
“Tilo”.
- Ezkil, -lle/-lla** (orok) *iz.* Ezkil. (VII, 702: AN-larr-ulz, B). Burundan palatalizatu gabe. *Garai betien Arruazun yoten ittuben ezkiljole obeenak!* (Garai batean Arruan egoten hituen ezki ljole hoberenak!). “Campana”.
- AMEZKILLE**: (Etx) errosarioaren ondoren jot zen zen ezkil doinua. “Toque de cam panas después del rosario”.
- ARGI-EZKILLE** **KEDA**: (Etx) goizeko bost etan jot zen zen ezkil doinua. Arruazun *argiezkilla* egunero sakristauak argi sentian jot zen zuen, sei eta erdiak edo zazpiak aldera. “Toque de cam panas de las cinco de la mañana”.
- ILL-EZKILLE**: (Sak) norbait hil dela gaztigatzeko jotzen den ezkil doinua. “Toque de cam panas de avi so de defunción”.
- OSTIEL-EZKILLE**: (Etx) o stiralero arratsaldeko hiruretan jotzen zen ezkil doinua. “Toque de cam panas de los viernes a las tres de la tarde”.
- SUEZKILLE**: (Sak) sua dela gaztigatzeko jotzen den ezkil doinua. “Toque de cam panas de avi so de fuego”.
- ILLUNEZKILLA**: (Arr) arratsean jotzen zen, zortziak edo bederatzia aldera. “Toque de cam panas del anochecer”.
- Ezkildorre, -ie/-ia** (Sak) *iz.* Ezkila egoten den tokia, dorrea gehi enetan. (VII, 703; AN-ulz, B). “Campanario”.
- Ezkiljole, -ie/-ia** (Sak-erd) *iz.* Ezkila jotzen duena. *Ezkila-jole* (VII, 703). “Campanero”.
- Ezkilkada** (Sak-erd) *iz.* Danbada, ezki la kolpea. Urdi ainen *dan*. *Etxarriko elizeko erlejubek ordu osuek ematekuen lau ezkilkada desberdin ematen zittuk aurreti, laurdenak emateko ezkilkada bakarra, erdiyek ematekuen bi ezkilkada eta, laurden gutxitekotan, iru ezkilkada.* (Etxarriko el izako erl ojuak ordu osoak em aterakoan lau ezkilkada desberdin ematen ditik au rretik, laurdenak emateko ezkilkada bakarra, erdiak em aterakoan bi ezkilkada eta, laurden gut xietakotan, hiru ezkilkada). “Campanada”.
- Ezkiluso** (Alts) (ikus **exkabuxo**)
- Ezkonberri, -ye/-ya** (orok) *izond.* Ezkonberria. (VII, 705; G, AN, L, BN). “Recién casado”.
- Ezkondur** (orok) *ad.* Ezkondur. Urri tzolan *esposatu*. “Casar”.
- Ezkontza** (orok) *iz.* Ezkontza. (VII, 711; V). Urdi ainen *ezaia*. *Elduen launbetien ezkontza zikonau!* (Heldu den l arunbatean ezkontza zeukanagu!). “Boda”.
- Ezkur, -rre/-rra** (orok) *iz.* Ezkur. (VII, 717; V, G, AN, B N, Ae, Sal, S, R). *Ezkurreneko* etxea dago Etxarri-Aranatzen. “Bellota”.
- EZKURRE IIN**: (Lizgb) *ad.per.* Ezkurra egin, di rua egi n, negozi oa ongi atera. “Sal ir bi en un negoci o, hacer dinero”.
- Ezpal, -a** (orok) *iz.* Aizkoraz m oztutako egurraren zatia. (VII, 731; G, AN, L, BN, S, R). “Astilla”.
- EZPAL SARTUBE/BA**: Zuhaitza nora bot a erabaki tzen duen koska, aizkoraz zein m otozerraz egina. “Corte que se realiza en el árbol para determinar la dirección de caída”.
- Ezpartin, -ñe/-ña** (Sak) *iz.* Esp artin. *Ezpartin* (VII, 408; G-nav). (Izag., 62). Burundan palatalizatu gabe. (Irib. *Espartina* Aezkoa). “Alpargata”.
- Ezpartu, -be/-ba** (Sak) *iz.* Espartzu, gari balak lotzeko soka, espart uzkoa. *Espartu* (VII, 409; Lcc). “Espart o, soga de esparto”.
- Ezpatata** (orok) *iz.* Ezpatata, eta baita gurdiari, gehi ago zam atzeko, aurretik

- edo atzetik jartzen zaion eranskina. *Ezpata beño zuzenoo dek ori!* (Ezpata baino zuzenagoa duk hori!). “Espada, añadido ant erior o pst erior de los carros para poder llevar más carga”.
- Ezpatabelar, -rra** (Etx) *iz.* Belar luzea. (VII, 733; G, AN, L). (BB, 171). “Hierba alargada”.
- Ezpein, -ñe/-ña** (orok) *iz.* Ezpain. (VII, 730; Ae, R). *Gaurko egunien yozñek izeten zittuk ezpein lodiye!* (Gaurko egunean edozeinek izaten dizkik ezpain lodiak!). “Labio”.
- Ezpeinto** (Etx) *izond.* Ezpain l odiak dituen pert sona. “Persona de labios gruesos”.
- Ezpel, -a** (orok) *iz.* Ezpel. “Boj”.
- Ezponda** (Sak) *iz.* Soro edo bi dearen ertza, gehienetan m aila ezbedinean dagoena. (VII, 736; G-nav, AN-ul z, B, Sal, S, R). “Talud”.
- Ezpora, -ie/-ia** (Sak-erd) *iz.* 1. Ezpara. Eulia bai no handi agoko intsektua. Ganadu eta gizakiei ziztada egin eta hazi egiten zaie. *Ezpara* (VII, 732; V, G, AN-gip). Arruazun eta Lakuntzan *azpora*. Lizarragabengoan *aizpora*. “Tábano”. 2. Pertsona gogai karria. “Pelma”. 3. Bibotea, era ez formalean. “Bigote, jocosamente”.
- Eztai** (Do, Urd) (ikus **eztei, ezkontza**)
- Eztarri, -ye/-ya** (orok) *iz.* Eztarri. (VII, 742; V, G, AN, R). *Belexe izurrekuakik eztarriye alako garraxiyeki!* Berehalaxe izorratukozaik ezt arria halako garrasiekin!). “Garganta”.
- Eztarriko min, -ñe/-ña** (orok) *iz.* Eztarriko mina. (VII, 743; V-gi p, G-goi-azp-nav, AN-g ip). “Faringitis, dolor de garganta”.
- Eztarrizulo, -ua** (Lizgb) *iz.* Eztarriko zuloa, trakea. *Eztarrizuluaño sartu nittubaan bietzak tripekuak botatzeko!* Eztarri zuloraino sartu nitian behatzak tripakoak botatzeko!). “Tráquea”.
- Eztei, -ye** (Etx) *iz.* Eztei, gertakaria. (VII, 744; G, AN, L, B N, R, S).
- Egunerokoa ez den gertaera orori esaten zai o horrel a, ezkontza barne delarik. Dorraon et a Urdi ainen diptongoaren i rekiera gert atzen da: *eztaiya*. “Acontecimiento en general, boda incluida”.
- Ezten, -a** (Lizgb) *iz.* Punta zorrotza. *Txista* ere esaten zaio. “Punta afilada de algo”.
- Eztera** (Etx) *iz.* Geztera. Zorrozteko harria. (VIII, 561; V, AN-gip-erro, B, L-ain, BN-baig, S). Urdi ainen *deztera*. “Piedra de afilar”.
- Ezti, -ye/-ya** (orok) *iz.* Ezti. *Txikiten eztiye ogiyen beendtzen giñubaan!* (Txikitan eztiya ogi an m erientatzen genian!). “Miel”.
- Eztul, -e/-a** (orok) *iz.* Eztul. *Kasueitten al dek eztuloi, bestela ...* (Kasu egiten ahal duk eztul hori, bestela ...). “Tos”. -TXAKUR EZTULE/A: (Sak) *iz.* Korronka, eztul indartsua. “Tos fuerte y profunda”. -AIZE-EZTULE/A: *iz.* Eztul ah ula. *Eztul-haize* (VII, 757; V-m ‘t os nerviosa’). *Emaniazak zerbeit, aize-etzule zikobaat ta!* (Eman iezadak zerbait, haize-etzula zeukaat eta!). “Tos floja”.
- Eztulketan** (Sak) *adond.* Eztulka. *Gaubezuzie pasatuik eztulketan!* (Gaua osoa pastu dik eztulka!). “Tosiendo”.
- Ezur, -rre/-rra** (orok) *iz.* Hezur. (VII, 759; L, B N, S). *Golpatuik zizkonet ezur guziek!* (Kolpaturik zeuzkanat hezur guztiak!). “Hueso”.
- Ezurmuin, -ñe/-ña** (Sak-erd) *iz.* Muin. (VII, 762; B). *Bei eruen geitze ezurmuñetan emen zio!* (Behi eroen gaitza hezur munitan omen zegok!). (Izag., 70; *kimuki* ‘el tu étano de los huesos’, *kimuka guziya*). Urdi ainen *mimuka*. “Tuétano”

F

Faaxi (Ir) (ikus **fagatxi**)

Fafara (Arb) (ikus **kalda**)

Fagai, -ye/-ya (Sak-erd) *iz.* Pagadi .
Fagadei ere ent zun dai teke.
Lakuntzan *paoteiye*. (Izag., 79;
pagadi). B urundan *pa(ga)di*.
“Hayedo”.

Fagatxi, -ye/-ya (Sak-erd) *iz.* Pagatxi.
‘Fago’ eta ‘(h)azi’ dira bere osagaiak.
Irañetan *faaxiye*. Arruazu eta
Lakuntzan *paatxi*. Urdi ainen *patxi*.
(Ond. 15; *paxi*). (Izag., 79; *pagaxi*
bikor). “Hayuco”.

Fago, -ue/-ua (Sak-erd) *iz.* Pago.
Arruazun *pago*. B urundan *pago*.
“Haya”.

Falaka (Lizgb) *iz.* Arropa zabala, askea,
lausoa. “Ropa ancha, suelta”.

Falderinge (Etx) *iz.* Joare o so tx ikia.
“Cencerro muy pequeño”.

Fale, -ie/-ia (Sak-erd) *iz.* Joare. Urdiainen
fara. (Izag. 62, *bi fara*). (Ond. 9;
fara). “Cencerro”.

-FALE OTSAK AITTU: ad. per. Joare
hotsak aditu, zurrumuruak, jendearen
esanak aditu. *Ezee bee geldittu emen*

ttuk! Guk, bintzet, fale otsak aittu
zittubau! (Ezer gabe gel ditu om en
dituk! Guk, behi ntzat, joare hotsak
aditu dizkiagu!). “Oir rumores, hablar
de oídas”.

-FALETXIKIYE/YA: iz. joare tx ikia.
“Cencerro pequeño”.

-FALEKALASKA: iz. Joare berezia,
soinu bitxia ateratzen duena. *Kalaxka*
(X, 341; G-to, AN-5vill). (BB, 223).
“Cencerro con sonido especial”.

-KONTESTAFALIE: iz. Joare handia.
“Cencerro grande”.

-FALE DINGE: iz. Joare oso handi a,
abereekin ibiltzen direnen artean
handiena. “Cencerro de muy gran
tamaño”.

Falekada (Etx) *iz.* Joarean sartzen dena.
Batzuk horrela eskatzen dut e ardoa
tabernan: *Atia zak falekadaat ardo!*
(Atera ezak joarekada bat ardo!).
“Cantidad que cabe en un cencerro”.

Falemi, -ye/-ya (Sak-erd) *iz.* Joarearen
mihia. (Izag. 62, *faramiya* ‘el badajo
del cencerro’). (Ond. 9; *fara-mi*).
“Badajo del cencerro”.

- Falfal, -a** (Etx) *izond.* Harroa eta ero samarra, eroska. *Farfail(a)* (VII, 786; B, L, B N-baig; ‘vano, soberbio, presuntuoso’). *Oriek, ori, andre falfala!* (Hori duk, hori, andre falfala!). “Desinhibido, locuelo”.
- Falsikei, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Faltseria, faltsukeria. *Faltseria* (VII, 778). *Erriyortan falsikeye besteik eztiok!* (Herri horretan faltsukeria besterik ez zegok!). “Falsedad”.
- Falso, -ue/-ua** (Sak) *izond.* 1. Fi dagaitz, gezurti. (VII, 779; AN-i lzarb-olza-egüés). “No fi able, fal so”. 2. Faltsu, alfer. “Falso, vago”.
- Falsongarri, -ye** (Etx) *izond.* Oso alferra. *Eyeiz, ez, i asiko bestiek beño len, falsongarrioi!* (Ez haiz, ez, hi hasiko besteak baino leen, falsongarri hori!). “Muy vago, redomado”.
- Faltai, -ye** (Etx) *iz.* Falta dena, faltari. *Ardi musu gorriye dek faltaye!* (Ardi musu gorria duk faltaria!). “Ausente”.
- Faltatu** (Sak) *ad.* Faltatu, irain egin. (VII, 777; V-gi p, AN-m er). “Faltar, injuriar”.
- Faltsiye/a** (Sak-erd) *iz.* Alferkeria, faltsukeria. “Vagancia”.
-*FALTSIYAI EMAN: ad.* Alferkeriari jo. *Faltsiyai emanik zilllek azkenontan!* (Faltseriari emanik zebilek azken honetan!). “Darse a la vagancia”.
- Fameli, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Familia, sendia. (VII, 782; V-ger-gip). Urdiainen *famili*. “Familia”.
- Fan** (Sak) *ad.* Joan. Irañetan eta Hiriberrin *juan*. (Izag., 63; *frailiik faten emen zian ..., eta faten zait etxea ta ...*). “Ir”.
-*FAN/JUAN DA OPAZAK/N:* (Etx, Lak) *esam.* Joan eta aurki ezak/n. Zerbait erab akitzeko zailtasu na adierazten du esam olde honek. “Agárralo, pillalo”.
- Fanelo, -ue** (Etx) *izond.* Noranahi joateko beti prest dagoenari esat en zai o horrela. “Persona que siempre está dispuesta a viajar, que le gusta viajar”.
- Fan-etorri, -ye/-ya** (Etx, Urd) *iz.* Ibilerak, gorabeherak. *Etxarriko Ilarion fan-etorriyek kontatuko duuzkizubiet!* (Etxarriko Hilarioren joan-etorriak kontatuko dizkizuet!). “Andanzas, vicisitudes”.
- Far, -rra** (Sak-erd) *iz.* Barre. *Farra* (VII, 789; G, AN). Ergoi enan, Uhartan eta Irañetan *irri*. Urdiainen *barre*. (Izag., 55; *aik barriek eta aik ...*). “Risa”.
-*FARRES LERTU: ad.per.* Barrez lehertu. *Farres lertuik yondu giñuban!* (Barrez leherturik egon ginduan!). “Partirse de risa”.
-*PUR-PUR-PUR FARRES: adond.* Barrez etenik gabe aritu. “Reirse de forma compulsiva, sin parar”.
- Fara** (Bur) (ikus **fale**)
- Fara-fara** (Bak) (ikus **mara-mara**)
- Fardel, -a** (Sak) *izond.* Nolanahi jant zita dabilenari esaten zaio. *Fardala* (VII, 785; ‘holgazán’). (BB, 172). “El que viste a su aire, desaliñado”.
- Farra ein** (Sak-erd) *ad.* Barre egin. (VII, 790). “Reir”.
- Farragarri, -ye/-ya** (Sak-erd) *izond.* Barregarri. Barre eragiten duena. (VII, 792). Burundan *barregarri*. “Que produce risa”.
- Farraldi, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Barre saioa, barre al dia. (VII, 792). Burundan *barrealdi*. “Risotada, momento de risa”.
- Farrantzien** (Sak-erd) *adond.* Ia barrez. *Farre-antz* (VII, 790). Urdi ainen *barreantzien*. *Farrantzien elduek!* (Far antzean heldu duk!). “Medio de risa, sonriente”.
- Farrantzi, -ye** (Etx) *izond.* Barreontzia, bare ugari egiten duen pertsona. (VII, 794). “R isueño, persona que se ríe mucho”.
- Fatu, -be** (Etx) *iz.* Irakatsi edo aholkuak emateko obsesioa, ohitura errepikatua, kontrolatu ezineko

- jarduera. Pat ua. *Ori ek, ori, fatube, beti zerbeitt esan bierra!* (Hori duk, hori, patua, beti zerbait esan beharra!). “Obsesión, generalmente se refiere a quien está siempre enseñando o dando consejos”.
- Fear, -rra** (Lizgb) *iz.* Pegarra, lurrezko ontzi handia. “Tinaja”.
- Fede, -ie/-ia** (orok) *iz.* Fede. (VIII, 1; V-gip, G, AN-ulz, S). (Izag., 63; *fede guziya* ‘toda la fé’). “Fé”.
- Fededun, -e/-a** (orok) *iz.* Fededun. (VIII, 3). “Creyente”.
- Fei** (Arb, Lizgb, Urd) (ikus **feri**)
- Feri, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Feria, festa. Ganaduaarena bereziki. *Feria* (VIII, 6; V-ger-gip, G-goi -to-nav, AN-ulz-araq-larr-5vill-olza). Etxarri-Aranazkoak urriaren lehen asteburuan eta Altsasukoak hiru rugarrenean. Arbizun, Lizarragabengoan eta Urdiainen *feiya*. “Feria”.
- Ferra** (orok) *1. iz.* Ferra. (VIII, 8; AN, L, BN, S). “Herradura”. *2. -tu ad.* Ferratu. (VIII, 9; B). *Guañiken eniezu laugarren ankati ferratu!* (Oraindik ez didazu laugarren hankatik ferratu!). “Herrar”.
- Ferratoki, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Ferratokia, ganadua ferratzeko lekua. (VIII, 9; V-gip, AN-gip-larr). (IHM 17, 31). “Herradura”.
- Ferrazale, -ie/-ia** (Sak) *iz.* Ferratzaile. (VIII, 9; AN-ulz, S). Urdiainen *ferratzaile*. (Izag. 63; *ferrazale bat* ‘un herrador’). “Herrador, herrero”.
- Ferretei, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Burdindegia. “Ferretería”.
- Festa** (orok) *iz.* Festa. (VIII, 10; V-gip, G-azp, Ae, BN-baig). Arruazun *pesta*. “Fiesta”.
- Fiagarri** (Urd) (ikus **fiyegarri**)
- Fiakaitz** (Urd) (ikus **fiyegeitz**)
- Fiatu** (Urd) (ikus **fiyetu**)
- Fierrabuu, -be** (Etx) *iz.* Beheko suan ‘laratza’ zintzilikatzeko katearen punta. “Punta de la cadena de donde se cuelga el llar”.
- Filats, -a** (Etx) *iz.* Hari hariztatua. *Filara* (VIII, 19; V-gip; ‘hilo torcido ya para coser’). “Hilo deshilachado”.
- FILATSA JARIYO:** arropa erabat hariztaturik eduki. *Filatsa dayola or doo!* (Filatsa dari ola hor dago!). “Tener la ropa totalmente deshilachada, a flecos”.
- Filatsatu** (Etx) *ad.* Hariztatu. *Jersioi filatsatuik dakak erabat!* (Jertse hori filatsaturik dauka erabat!). “Deshilachar”.
- Fin, -ñe/-ña** (Sak) *izond. 1.* Lerdin, leun. (VIII, 22; R-uzt). *Fin-fiñe geldittuek meye!* (Fin-fina gelditu duk mahaial). “Fino, suave”. *2.* Zintzoa, langilea. (VIII, 23V-arr-gip, G). *Ori bei dala mutiko fiñe, beti prest zioke zerbeitt eitteko!* (Hori bai delamutiko fina, beti prest zegoke zerbait egitekoko!). “Formal, trabajador”.
- Fiñementu, -be/-ba** (Sak-erd) *iz. 1.* Ganora, pulamentua. Lizarragabengoan *fiñimendu*. Urdiainen *fundamentu*. *A, ze fiñementube, eztezubie gauz bet bier bezela eitten!* (A, zer fiñementua, ez duzue gauza bat behar bezala egiten!). “Fundamento”. *2.* Etorkezuna, ondorioa, amaiera. *Finamendu* (VIII, 24; BN-erb). *Fiñementu txarra urai biezubie!* *Au fiñementube espia dakigu!* (Finamendutxarra eduki behar duzue! Hau fiñementua espero zaigu!). “Fin, futuro”.
- Firi-fara** (Etx) *adond. 1.* Alde batetik bestera, norabiderik gabe. (VIII, 29; V-gip). *Aize egue ibiltzen dek firi-fara!* (Haize hegoa ibiltzen duk firi-fara!). “De un lado para otro, sin rumbo”. *2.* (Urd) (ikus **mara-mara**)
- Firi-firi** (Etx) *1. adond.* Haizearen ibilera, leun-leuna denean. (VIII, 29-30; V-gip; ‘airecillo’). (Ond. 9; *fili-fala ... Aizeak fili-fala ibili:* ser agitado por el

- viento). “Viento suave”. 2. **-ye** iz. Zuhaitz mota. Urdi ainen *fili-filia*. (Ond. 9; *fili-fili: basatxipu*). “Alamo temblón”.
- Firiken** (Etx) *adond.* Haizea bezala, firifiri. *Firirikaka* (VIII, 30; BN-baig; ‘moviéndose en rotación’). *Bakeikuarra, firiken, zierrak aurria!* (Bakaikuarra, firikan, zeharrak aurrera!, Etxarriko esaera). “Como el viento, ligeramente”.
- Firrei, -ye** (Etx) iz. Kakalarria, berakoa. (Ond. 9; *ferri* se usa en *kakaferrri*). *Firria* eta *kakafirri* ere erabiltzen da, baita Urdiainen ere. “Diarrea”.
- Firriñekan** (Lizgb) (ikus **pirriñekan**)
- Fistu** (Bur) (ikus **pixtu**)
- Fits, -e/-a** (Sak) iz. Elur maluta txikia. (VIII, 35; B, L-côte, BN). Urdiainen *amukel. Asi ttuk elur fitsaatzuk!* (Hasi dituk elur fits batzuk!). “Copo, partícula de nieve”.
- Fitsetu** (Etx) *ad.* Arroparen hariak hautsi eta agerian geratzen direnean. “Deshilachar, hacer trizas”.
- Fixtu** (Ir, Bur) (ikus **pixtu**)
- Fiyegarri, -ye/-ya** (Sak-erd) *izond.* Fidagarri. Urdi ainen *fiagarri*. “Fiable”.
- Fiyegaitz, -e/-a** (Sak-erd) *izond.* Fidagaitz. *Fiakaitz* (VIII, 14; G-azp-to). Urdiainen *fiakaitz*. “No fiable, desconfiado”.
- Fiyetu** (Sak-erd) *ad.* Fidatu. *Fiatu* (VIII, 15; V-m-gip, G-azp, AN-g ip-5vill). Urdiainen *fiatu. Fiyeri ta ago!* (Fida hadi eta hago!). “Fiarse”.
- Flatera** (Sak-erd) iz. Plater. Arbizun bereziki horrela. Etxarri-Aranatzen *platera* ere entzuten da. Urdiainen *pate*. “Plato”.
- Floka** (Etx) iz. Hauts pilota. Zokoet an hautsa biltzerakoan sortzen den pilota horietakoa. (VIII, 40; BN-baig, S; ‘ramo de flores, de frutos, de hojas, natural o artificial’). “Pelotilla de polvo que se produce en rincones o bajos de muebles”.
- Flore, -ie/-ia** (Sak) iz. Lorea, lilia. Irañetan horrela jaso zuten (EAEL II, 169): “... *flore lilaat atatzten zuen ta aunditzen zuen ...*”. Urdi ainen *pitxilita*. (Izag., 82; *udaberriko lorak* ‘las flores de primavera’). “Flor”.
- Forra** (Sak-erd) 1. iz. Jorra. *Jorra* (X, 272; V, G, B). “Escarda”.
-*FORRAN: adond.* *Jorran. Jorran* (X, 272; V, AN-ulz). “Escardando”.
2. **-tu** *ad.* Jorra(tu). Burundan, Arbizun eta Irañetan *jorratu. Potro forran pasatuek goiz guzie!* (Potro jorran pasatu duk goiz guztia!). “Escarda, escardar”.
- Forrei, ye/-ya** (Sak-erd) iz. Jorrai, aitzur txikia, baratzean erabiltzen dena. *Jorrai* (X, 272; V, G-azp-goi-to, AN-5vill, L, B, BN-ad -baig, Sal, S). Burundan eta Arbizun *jorrei/ai* eta Irañetan *eltzur txikiye*. (Izag. 70, *jorraitxo*). “Escardillo, azada pequeña”.
- Forru, -be/-ba** (Sak) iz. Zenbait jantzi edo tresnari, barnetik gehi enbat, jartzen zaien estalki edo babesak. *Yos deten gabardinek forru goixuat zikok barneti!* (Erosi dudana gabardinak forro gozo bat zeukak barnetik!). “Forro”.
- Fraile, -ie/-ia** (Sak) iz. Fraidea. (VIII, 50; V-gip, G-nav). (Izag., 63; *frailik faten men zian ...*). “Fraile”.
- Frakalaso, -ue** (Etx) *izond.* Arropa motu desegokian daramana, oso lasto adibidez. “Desgarbado”.
- Franko** (orok) *zenb.* Asko, ugari. (VIII, 54; V-gip, G-nav, AN, L, B, BN-arb-lab, S). “Mucho, abundante”.
- Franzesontto, -ue/-ua** (Sak-erd) iz. Biltzen ez den onddoa. “Hongo que no se recolecta”.
- Freskatu** (Sak) *ad.* Freskatu. (VIII, 61; V-gip, G-azp, S). “Refreshar(se)”.

- Freskure/a** (Sak) *iz.* Freskura. (VIII, 63; V-gip, S). “M omento de frescor, frescura”.
- Frexxixe** (Etx) *iz.* Presarik edo apurori k eza, lasaitasuna. *Frexxixe ederra dakazubie!* (Freskisa ederra daukazue!) . “C alma, que no hay apuro”.
- Frijittu** (Sak) *ad.* Frijitu, koi petan egosi. Lizarragabengoan *frekittu. Gosaltzeko obeena arrontz frijittubek ttuk!* (Gosaltzeko hoberena arrautza frijituak dituk!). “Freir”.
- Frikolin, -ñe** (Etx) *iz.* Pistilorik handiena, gehien ageri dena. *Prokoliñe* ere erabiltzen da, baina hau azalorearen burua t xikia denean. *Atiarik zikok frikoliñe!* (Aterarik zeukak frikolina!). “Pistilo”.
- Frintz** (Lizgb) (ikus **printz**)
- Frontal, -a** (Sak) *iz.* Eraikuntza bat eko gapirio nagusia. (V III, 69; G-nav, AN-olza). (Ond. 9; frontal). Pertsonai egokitua ere erabiltzen da esaera moduan: *Amabost urte besteik ez, eta i yeiz dauneko etxeko frontala!* (Hamabost urte besterik ez, eta hi haiz dagoeneko etxeko front ala!). “Vi ga central de la casa, sostén”.
- Fronton, -a** (Sak) *iz.* Pilotalekua. (VIII, 70; AN). *Pillotajoku* eta *pillotaleku* ere entzun daitezke. “Frontón”.
- Frute** (Un) (ikus **arrano**)
- Frutu, -be/-ba** (Sak-erd) *iz.* Fruitua. (VIII, 70; V-gi p, AN-egüés, Ae, Sal, R). “Fruto”.
- Fuako, -ue** (Etx) *iz.* Jenio t xarraren ondorioz bot atzen di ren hasperenak. Onomatopeikoa da. *A, ze fuakuek botatzen ttuben asarratzen danien!* (A, zer fuakoak botatzen dituen haserretzen denean!). “R esoplido producido por el mal genio”.
- Fudre, -ie** (Etx) *iz.* 1. Zahagi. “Odre”. 2. Asko edat en duen pertsona, mozkor. “Bebedor empedernido”.
- Fu ein** (Sak) *ad.* Fu egin, putz egin. *Fu egin* (VIII, 73). Janariak hozteko edo erretzen garenean erabiltzen da. *Zopa bero xamar baldin badoo, ein yok fu!* (Zopa bero samar baldin badago, egin iezaio k fu!). “Soplar para tem plar el alimento que está d emasiado caliente o para aliviar una quemadura”.
- Fuerte, -ie/-ia** (Sak) *izond.* Indartsu, fuerte. (VIII, 73; V-ple-och-gip, Ggoi-to-bet-nav, AN-g ip-5vill-araq-ulz). “Fuerte”.
- Fuesa** (Etx) *iz.* Garai batean elizan hildakoak lurperatzen ziren tokia. (Irib. M endialdea). *Ogiye* ere esaten zitzaion, eta dirudienez bertan ogia banatzen zen senideen artean. “Lugar de en terramiento en el interior de la iglesia”.
- Fuki-fuki (ibilli)** (Etx) *ad.* Zerbait ed o norbaiten atzetik ib ili. *Or dailtzie fuki-fuki mutikuen atzeti!* (Hor dabilta fuki -fuki m utikoen atzetik!). “Andar detrás de al go o al guien, olfatear”.
- Fulu** (Sak) (ikus **julu**)
- Fundamentu** (Urd) (ikus **fiñementu**)
- Funziyo, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Jendaurrekoa saioa, funtzioa, emankizuna. Elizakoa normalean. Lakuntzan *juntziyo. Gaur atziatu ein zittubiek funziyuek!* (Gaur atzeratu eg in d itiztek fu ntzioak!). “Función, sobre todo religiosa”.
- Furra-furra (lo)** (Sak) *adond.* Purrapurra, gustura, gozo-gozo lotan egon. “Que está durmiendo a pierna suelta”.
- Furrustako, -ue/-ua** (Etx, Urd) *iz.* Furrustada, bapat eko haserreal dia. Espero ez dugunean norbaitek zakarki erantzuten digunean esaterako. (Irib. *furrusta* Iruña-Iruñerria-Iparmendebaldea). “Arrebato repentino, respuesta airada”.
- Furrut (ein)** (Sak-erd) 1. *ad.* Zurrut. *Ik ze nei dek, zopak eta furrut?* (Hik zer nahi duk, zopat et a zurrut?). “Sorbo,

trago, sorber”. 2. **-e** *iz.* Zurrutada.
“Sorbo”.

Furrutekan (Sak) *adond.* Zurrutadaka.
Burundan asimilaziorik gabe. (Ond. 9;
furrutakan yan). “A sorbos”.

Furruxta (Etx) *iz.* 1. Zurrutada tx ikia.
“Sorbito”. 2. Kuluxka. Loareki n ere
erabiltzen da: *Lo furruxtaat besteik
eyet ein!* (Lo furruxta bat besterik ez
dut egin!). “Cabezadita”.

G

- Gaagar, -rra** (Sak-erd) *iz.* Garagarra. *Garagar* (VIII, 334). (BB, 177; *garagarra, gaagarra* (A)). B urundan bokal berdi nen art eko dardarkari a mantentzen del arik. (Izag., 64; *garagarra*). “Cebada”.
- Ga(r)agarzaro, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Garagartzarora, garagarri la, ekai na. (VIII, 336; AN-ul z-arce, BN-baig, Ae, Sal, R). (B B, 177; *garagarrille, gararzue*). Uhartan *Sanjuanille* erebai, eta Arbizun *azilla* (Olasagarre 1990). B urundan *garagarri*. (Ond. 19; *garagarri*). “Junio”.
- Gaasti, -ye/-ya** (Sak-erd) *izond.* Garestia. *Garesti* (VIII, 375; G, AN, B). Urdiainen *gasti*. (Izag., 64; *garesti zonen* ‘estaba caro’). “Caro”.
- Gabi, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Zurezko m ailu handia, l ihoa jo eta hariztatzeko. (VIII, 108; V, G, AN). (BB, 173; *gabiya* (-e)). (IHM 18, 30). “Mazo de madera para gol pear el l ino y deshilarlo”.
- Gail(d)ur** (Alts, Urd) (ikus **kaldor**)
- Gain** (Bur) (ikus **gein**)
- Gainbia** (Urd) (ikus **geinbera**)
- Gainez(ka) in** (Urd) (ikus **geñes ein**)
- Gainia** (Urd) (ikus **geña(a)**)
- Gaiyo** (Bur) (ikus **geyo(o)**)
- Gaizime/a** (Sak-erd) *iz.* Garizuma. *Garizima* (VIII, 384; V-m , G-nav, AN-gip-larr, B, S). Urdi ainen *garizuma*. “Cuaresma”.
- Gaizkitxo** (Urd) (ikus **ge(i)xxike**)
- Gaiztatu** (Urd) (ikus **geiztotu, zornatu**)
- Gala(a)zi** (Sak) *ad.* Galarazi, eragotzi. (VIII, 247; AN-ul z, B). *Apustube galaazi neyen zailtziek!* (Apustua galarazi nahian zabiltzak!). “Hacer perder, impedir”.
- Galalde** (Bak) (ikus **garialde**)
- Galanperna** (Lak) (ikus **a(l)parneka**)
- Galanta** (Sak) *izond.* Handi a, ugari a. (VIII, 245; V, G-azp-t o-nav). (BB, 174; *galan*). *Gezur galantak botatzen zittuk!* (Gezur galantak botatzen dizkik!). “Enorm e, grande, abundante”.
- Galaorde** (Arb) (ikus **galduborde**)
- Galar, -rra** (Etx, Lak, Urd) *iz.* Zuhaitzen adar lehorrak, ihartuak, barrua

- usteldua izaten dute gehienetan. (VIII, 247; AN-erro, BN ap. A; ... *VocBN* → Dv. <B ranche m orte d' un arbre, dont on fait des fagots> H). (BB, 174; *galarra*). *Galartxa* (< *galartza*) dugu Etxarrin etxe baten izena. “Rama seca de árbol”.
- Galarbele, -ie** (Etx) *iz.* Hegaztia. Galarretan ib iltzen d en b ele m ota. “Picatronicos negro”.
- Galartxori, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Gari soroetan egoten den t xoria. Arruazun *galtxoi*, Lakuntzan *galarreko txoi*, Unanun *erritxoiya*, Urdiainen *erliztxoi* eta Irañetan, Li zarragabengoan eta Arbizun *paatetxoiye/ya*. “Gorrión”.
- Galba(i)yo** (Bur) (ikus **kalbayo**)
- Galbana** (Sak) *iz.* Alferkeria, nagieria. (VIII, 252; V-arr-gip). “Pereza, galbana”.
- Galbandu** (Sak) *ad.* Alferkeria sartu. “Tener pereza”.
- Galbizer, -rra** (Etx) *iz.* Galbizar. Gari bizarrak. *Galbizar* (VIII, 254; G-t o). (Irib. *calpizar* Agoitz-Iruñerria-Erroibar, *cazpizarre* Lerga, *galpizar* Aiesa – Sad a - Gallipentzu-Eslaba-Urraul Goi en). (B B, 176; ‘t rigo de barbas largas’). “Barbas de la espiga del trigo”.
- Galburu, -be/-ba** (orok) *iz.* Galburua, gariaren burua, hitz konposaketan suertatzen den r/ l t xandaketa jasan duenari. (VIII, 254; V, G, AN). (BB, 176). “Espiga de trigo”.
- Galdegorde** (Lak) (ikus **galduborde**)
- Galdein** (Sak) *ad.* Galdegin. (VIII, 264; B, BN-erb, Ae; 266, AN-uz-erro, B, Ae). “Preguntar”.
- Galdeinzale, -ie/-ia** (Sak) *iz.* Galdera egiten duena. (B B, 176; *galdintzale*). “El que pregunta, interrogador, preguntón”.
- Galdemodu, -be/-ba** (Sak-erd) *iz.* Galdera. (VIII, 268; AN-5vill, B). “Pregunta”
- Galdera** (orok) *iz.* Galdera. (VIII, 268; V-gip, G-azp , AN-g ip-5vill). “Pregunta”.
- Galdeska** (Sak-erd) *adond.* Galdezka, galdez, gal degiten. (VIII, 272; AN-gip). “Preguntando”.
- Galdetu** (orok) *ad.* Galdetu, ih ardetsi. (VIII, 270; G, AN-sept , L-côt e, B, BN-erb, Sal). “Preguntar”.
- Galdu** (orok) *ad.* 1. Galdu. (Izag, 63; ‘extraviarse’). “Perder”. 2. Ahuldu. *Geitzek oso galduik utzi zeen!* (Gaitzak oso gal durik ut zi zuen!). “Desmejorar, debilitar”.
- Galduborde, -ie/-ia** (Sak-erd) *iz.* 1. Ganora, fundam entua. *Galdu-gorde* (VIII, 283-4; AN-l arr; ‘pérdi das y ganancias’). Lakuntzan *galdegorde*. Lizarragabengoan *galdoorde*. *Eztikobiek oik batee galdubordeik!* (Ez zeukatek hori ek bat ere galduborderik!). *Galdugorde* ere entzun daiteke eta Arbizun *galaordia*. “Fundamento”. 2. Gogoa, zori a. *Galduborde txarra!* “Gana, ventura”.
- Galdubordebeko, -ue** (Etx) *izond.* Ganorarik ez duena, ganora gabeko. Arruazun *galdugordegabia*, Lakuntzan *galdegordeibeiko*. “Sin fundamento”.
- Galeper** (Arb) (ikus **eper**)
- Galga** (Etx, Lak) 1. *iz.* Galga, balazta, gurdia. (VIII, 291; V-gi p, AN-larr, B). (Irib. Erribera). “Freno del carro”. 2. **-tu** *ad.* Galgatu, balaztatu. “Frenar”.
- Galgarri, -ye/-ya** (Sak-erd) *izond.* Hondatzaile, barra-barra gastatzen duena. (VIII, 292; ‘pernicioso para’, ‘vicio’). “Derrochador”.
- Galigurei, -ye** (Etx) *iz.* Galondoetako zaintzailea. (B B, 176; *galirugei*). “Guarda de las rastrojeras”.
- Galmotz, -a** (Etx) *iz.* Izpi edo bi zarririk gabeko gal burua, *gari + motz* direlarik bere osagaiak. (VIII, 381; V-

- gip, AN, G). “Espiga de trigo sin barbas”.
- Galtierro, -ue** (Etx) *izond.* Etxekolanak edo, besterik gabe, egin beharrik ahazturik, beti taberna zuloan dagoenari esatzen zaioten. Etzekalte. *Galtiar* (VIII, 300; <L, perdant, qui est en perte>). *Guai dee or ago taberna zuluena sartuik, galtierro lazkarriyo!* (Orain ere hor hago taberna zuloan sarturik, galtierro nazkagarri hori!). “Perdedor, “pierdecasas”, persona dada a la vagancia”.
- Galtzarrotx, -a** (Sak-erd) *iz.* Orratz luzea, punta egiteko. (VIII, 310; BN-baig). Lizarragabangoan *galtzarrotx*. Metatesiduna dugu burutzapena, *galtz* eta *orratz* baititugu osagaiak. Urdiainen *galtzarrotz*. “Aguja larga para hacer punto”.
- Galtxoi** (Arr) (ikus **galartxori**)
- Galtz, -a** (Etx) *iz.* Galtzerdia. (VIII, 301; G, L, BN, S). (BB, 176; ‘medias’). “Caletín, media”.
- Galtzada** (orok) *iz.* Galtzada, bide nagusia. (VIII, G-nav, L, BN). (Ond. 9). “Calzada”.
- Galtzagorri** (Etx, Urd) *iz.* Izen nagusia. Garai batean haurrak izutu eta gauez kalean ez ibiltzeko erabiltzen zuten pertsonaiaren izena. Haurrak bahitu, hiletan gantzak edo ‘mantekak’ kentzen omen zizkien. (VIII, 304; Gbet, L, BN). (BB, 176; ‘duendes, diablos’). (Ond. 9; *galtzagorri*: hierba de tallo rojo). “Persona que se retirara a casa al anochecer”.
- Galtzaluze, -ie/-ia** (Sak) *iz.* Galtzaluzea, prakamotza. (VIII, 303). “Pantalón largo”.
- Galtzamotx, -a** (Sak) *iz.* Galtzamotza, prakamotza. (VIII, 303). (Irib. *galtzamoch* Zaraitzu). *Mutikoa! Guaño galtzamotxetan ibiltzen yeiz?* (Mutikoa! Oraino galtzamotzetan ibiltzen haiz?). “Pantalón corto”.
- Galtzarpe** (Alts, Urd) (ikus **besape**)
- Galtzasoki, -ye** (Etx) *iz.* Galtzaria. Dorraon *galtzasoka*. “Liga”.
- Galtzaundi, -ye/-ya** (Sak) *izond.* Gibelandi, larritzen ez dena. (VIII, 307). “Calzonazos”.
- Galtzeiru, -be** (Sak) *iz.* Altzairu. *Galtzairu* (I, 837; V-otx, G, AN, L). Uhartean *eltzeru*. Burundan *galtzairu*. *Ekar zazkik galtzeirusko iltziek!* (Ekar ezazkik altzairuzko iltzeak!). “Acero”.
- Galtzetin, -ñe/-ña** (Sak-erd) *iz.* Galtzerdia. (VIII, 309; V-gip, Gbet). “Caletín”.
- Galtzin, -ñe/-ña** (Sak-erd) *iz.* Karea, galtzina. (VIII, 309; AN-araq-egüés-iltzarb-olza). Burundan *kare*. “Cal”.
- Galtzinlabe, -ie/-ia** (Sak-erd) *iz.* Basoan garai batean galtzina egiteko labe tokiak, toponimian izan dute. (VIII, 310; G-nav). Burundan *karelabe*. “Calera en el monte, horno de cal”.
- Galtzarrotz** (Urd) (ikus **galtzarrotx**)
- Galuze, -ie** (Etx) *iz.* Izpi edo bi zardun galburua, gari arruntaren bidez burutzapenak entzun daitezke zenbaiten ahotan: *gal-luze*. *Galmotzez* bereizteko erabiltzen da. “Espiga de trigo común, con barbas”.
- Ganado, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Ganadua. (VIII, 312; AN-iltzarb). Urdiainen *ganau*. “Ganado”.
- Ganbaatxo, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* Ganbara, lastategia. *Ganbaratxoa* (VIII, 317; AN-araq). Arbi zun goiko ganbarari esaten zaio horrela. Urdiainen *ganbatxiki* eta *tximuganbara*. “Pajar, desván”.
- Ganbara** (Sak-erd) *iz.* Etxearen lehen solairua. “Primera planta de la casa”.
- Ganbatxiki** (Urd) (ikus **ganbaatxo**)
- Ganbazelei, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Ganbara, etxearen lehen solairuko zelaita, logeletara ematen duena. Bertan

- kutxak egot en di ra et a artaporkak zintzilikaturik. Burundan *ganbazelai*. (Ond. 9; *ganbazelai*: parte no ocupada con habitaciones en una casa). (Irib. *gambara* Leitza-Larraun-Erdialdea-Erronkari). “Rellano y pasillo del primer piso de las casas, que da a las alcobas, distribuidor”.
- Ganbela** (Sak) *iz.* 1. Ganbela, an ima-liei iluiluan janaria b o-tatzen to kia, gehienetan zurezkoa. (VIII, 317; V, G, AN-larr-egüés-erro, B, Ae). (Irib. *gambella* Erreka-Yerri-Erdialdea – Otsagi – Aibar - Erribera). (Izag. 63). “Pe-sebre”. 2. Aska, ani maliak ura edateko t okia, gehi enetan harri zkoa edo zementozkoa. (B B, 176). “Abrevadero”.
- Ganbiyetu** (Sak-erd) *ad.* Kanbiatu, aldatu. *Ganbiatu* (X, 372; V-gip). “Cambiar”.
- Ganbiyo, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Ganbioa. *Ganbio* (X, 373; V-gip). “Cambio”.
- Ganboiko, -ue/-ua** (Etx, Li zgb, Lak) *iz.* Lastategi, ganbara. (VIII, 318; AN-araq). Etxeetako teilatu azpiko solairua. ‘Ganbara’ + ‘goiko’-tik dator. Urdiainen *goikoganbara*. (Ond. 10; *goiko-ganbara*). (Izag., 80; *safai* ‘el lo cal m ás alto de la casa’). Ergoienan *pastarda* esaten diote, eta Arbizun *ganbaatxo*. Uhartan eta Irañetan, berri z, *safai*, eta Urritzolan *safai*. “Desván”.
- Gandor** (Urd) (ikus **kaldor**)
- Ganga** (Etx) *iz.* Est eban M undiñano etxarriarrak di onez, ai zkoraren begi a izango litzateke. (VIII, 320; ‘filo de instrumento cortante’). “Agujero del hacha para enmangar”.
- Gantxo, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* Garatxa. *Garitxa* (VIII, 383; V-m, AN-erro, Ae, Sal). Seguru aski, *garau* + *-txo* dira bere osagai ak. Arruazun *karetxa* eta Lakuntzan *krantxo*. Hasierako herskari ahoskabedunarekin ere entzuten da: *kantxo*. Burundan *garitxo*. (Izag., 64; *garitxo*). “Verruga”.
- Gantz, -a** (orok) *iz.* Gantza, ganaduaren ‘manteka’. (VIII, 326; V-ger-m -gip, G, AN-larr-araq-erro-ulz-egüés-ilzarb-olza, B, BN, Sal, S). “Grasa animal, manteca en rama”.
- Gar, -rra** (orok) *iz.* Garra. (VIII, 331; V, G-azp-nav, AN-ulz-ilzarb-olza, B, BN, Ae, Sal, S, R). (Izag., 64; *gar gutxi* ‘poca llama’). “Llama”.
- Garagarril** (Bur) (ikus **ga(r)agarzaro**)
- Garba** (Sak-erd) 1. *iz.* Lihoa jo eta leuntzeko ohol iltzeduna. (VIII, 355-6; G, AN-larr-erro, L-ain, B, BN, S). (BB, 177; *garbaza*). “Tabla con púas para domar y ablandar (majar) el lino, agramadera”. 2. *ad. -tu ad.* Lihoa jo eta leundu. (VIII, 358; V). “Domar y ablandar el lino”.
- Garbi, -ye/-ya** (orok) 1. *izond.* Garbi. “Limpio”. 2. *adond.* Argi, begi bistan. (VIII, 361; V-gip, G-azp-goi). “Claro, limpiamente”.
-*ARGI TA GARBI*: *esam.* Argi, oso garbi. “Claramente”.
- Garbieratu** (Etx) *ad.* Erotu, zoratu, burua nahastu, galderak eginez esaterako. *Garbieratuik ziillek azkenontan!* (Garbieraturik zebilek azken honetan!). “Enloquecer, andar revuelto, enredar”.
- Garbittu** (Sak) *ad.* 1. Garbitu. Burundan palatalizatu gabe. “Limpiar”. 2. Hil. (VIII, 370-1; V, G, AN-gip, L, B). “Matar”.
- Garbizale, -ie/-ia** (Sak-erd) *iz.* Garbitzailea. “Limpiador, lavador”.
- Garei, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Garaia, ordua. *Garai* (VIII, 340; V-gip, G, AN-gip-larr-5vill-ulz-erro, B). Burundan diptongoko bokal erdi a irekirik. *Noiznei dee, badek gareye etortzeko!* (Noiznahi ere, baduk garai a etortzeko!). “Tiempo, hora de”.
- Gareis** (Sak-erd) *adond.* Garaiz. *Ez pazarie gareis etortzen, meipeti pixtu*

- einko duuzubiegu!* (Ez bazarete garaiz etortzen, m ahaipek t xistu egi ngo dizuegu!). “A tiempo”
- Gareisenti** (Arr) (ikus **argisenti**)
- Gari, -ye/-ya** (orok) *iz.* Garia. (VIII, 378; V, G, AN-larr-egüés-erro-ilzarb-olza, L-côte, Ae, Sal, R). “Trigo”.
-**GARI-MONTON**: *iz.* Gari-meta. *Gari montonan geñen doon txoriyaan penik ez tik sekule urai ber!* (Gari montonaren gainean dagoen txoriaren penarik ez di k sekul a eduki behar!). “Montón de trigo”.
- Garialde, -ie** (Etx) *iz.* Gari soroak dauden eremua. Urdiainen *garisoro*. (Ond. 9; *galalde*: el conjunto de campos donde se ha sembrado trigo y cereal es. Se o pone a *artalde*). “Lugar de trigales”.
- Gariforrei, -ye** (Etx) *iz.* Garia jorratzeko aitzur txikia, kirten luzeduna. “Apero para escardar el trigo”.
- Garikolore, -ie** (Etx) *izond.* Kolore marroi horixka, ani ma-liak deskri batzeko erabiltzen dena. “C olor pardo am arillento u tilizado en la d escripción d el ganado”.
- Garikunde, -ie** (Etx) *iz.* Inauterietako eguna, hirugarren ost eguna, gazt eek borrokatzeko eguna. (B B, 177). “Dí a de carnaval”.
- Garil, -lle/-lla** (Sak) *iz.* Garila, uztaila. (VIII, 383; V-gi p, G-nav, AN-ol za-egüés, Ae, Sal, R). Arbizun *jorrailla, uztaila* (Olasagarre 1990). (Ond. 19; *garil*). “Julio”.
- Garisoro** (Urd) (ikus **garialde**)
- Garitxo** (Bur) (ikus **gantxo**).
- Garitza** (Etx) *iz.* Garitza, gari soroa. *Garitza* (VIII, 384; V, G, AN). “Trigal”.
- Garraskeru, -be** (Etx) *iz.* Janaria lapikoan itsastearen ondori oa. ‘Garrat z-keru’a, errekerua. “Sabor a quemado”.
- Garraspera** (Etx) *iz.* Eztarrian traba sentitzen denean. *Garraspera* (VIII, 401). “Carraspera”.
- Garrastu** (Etx) *ad.* Garrastu, janaria lapikoan edo zart aginean i tsasi eta erre usaina hart u. “C oger l a com ida sabor a quemado”.
- Garraton, -a** (Sak-erd) *iz.* Ohearen bi aldeetako egur luzea. Arbizun *karratona*. “Tab las laterales d e la cama”.
- Garraxi, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Garrasi. (VIII, 395; V-gip, G-nav). B urundan palatalizatu gabe: *garrasi*. “Grito”.
- Garretu, -be** (Lak) *iz.* Lapikoan i tsatsita geratzen den janaria, erre egin delako. “Comida que se ha quem ado y se ha quedado pegada en la cazuela”.
- Gartsu** (Urd) (ikus **garzu**)
- Gartzel, -a** (orok) *iz.* Kartzela, espetxea. (X, 481). Irañetan *karzela*. “Cárcel”.
- Garzu, -be/-ba** (Sak-erd) *izond.* Gartsu. Urdiainen *gartsu*. “Fuego de grandes llamas”.
- Gastatu** (orok) *ad.* Gastatu. (VIII, 411). “Gastar”.
- Gastu, -be/-ba** (orok) *iz.* Gastua. (VIII, 412; V-gip, G-azp). “Gasto”.
- Gate/a** (Bur) (ikus **kate**)
- Gatzakoi** (Ir) (ikus **gatzai**)
- Gatz, -a** (orok) *iz.* Gatza. “Sal”.
-**GATZ-LARRI**: *iz.* gatz lodia. (VIII, 418; V-gi p, G-azp, AN-gi p). (BB, 180; *gatzalariye*). “Sal gorda”.
-**GATZA EMAN**: *ad.* Gatza em an. (VIII, 418; V-arr, G-azp-nav, AN-5vill, BN-arb). (Izag., 64). “Salar”.
- Gatzai, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Gatzagia, esnea gatzatzekoa. (VIII, 419; V-gip, G-nav). Unanun *gatzikoya*. Irañetan *gatzakoye*. Urdi ainen *gatzoki*. (Ond. 9; *gatzagi ... Axuiak esenia yan ta dijitu ondorien, gatzagiya. Onekin gatzaya ta iten dia*). (Izag. 64, *gatzaiya*). “Cuajo”.
- Gatzi** (Urd) (ikus **gazi**)
- Gatzikoi** (Un) (ikus **gatzai**)
- Gatzoki** (Urd) (ikus **gatzai**)
- Gatzontzi, -ye/-ya** (orok) *iz.* Gatzontzia. (VIII, 421). (Izag. 64). “Salero”.

- Gau, -be/-ba** (orok) *iz.* Gau. *Ataunen eta Zegaman, egunes ikusi ta gaubes yaman!* Arbizun *gouba*. “Noche”.
-GAUBERO: *adond.* Gauero. (VIII, 433; V-arr-arri g, G-goi -to, AN-araq-erro, L-sar). “Cada noche, t odas l as noches”.
- Gauatza** (Urd) (ikus **gaubetze**)
- Gaubeinare** (Bak) (ikus **iñerexagu**)
- Gaubeko iñere** (Un) (ikus **iñerexagu**)
- Gaubetze, -ie** (Etx) *iz.* Iluntzeko ordua. Urdiainen *gauatza*. *Au dek gaubetzie doona!* (Hau duk gauetzea dagoena!). “Punto de oscuro”.
- Gaubon (pasa)** (Sak) *esam.* Gau on!. (Izag., 64). *Gaubon pasa!* –*Igualmente!* “Buenas noches”.
- Gauerd, -ye/-ya** (orok) *iz.* Gaueko hamabiak inguruko momentua. (VIII, 431; V, G, AN, L, B N, Ae). “Medianoche”.
- Gauetzi, -ye, (gauezitxes)** (Etx) *iz.* Ganadua gauez basoko hesi ra botatzearen ekintza, soroetan sar ez dadin. *Gauesi* (VIII, 433; G-goi ; ‘Recinto en el que a falta de cobertizo pernocta el ganado’. ‘Cercado de setos más extenso que *eskortea* y que sirve ordi nariamente para proteger el rebaño durante la noche de l os lobos, raposos y otras fieras peligrosas’). “Acción de echar el ganado al cerrado del monte de noche”.
- Gauinara** (Urd) (ikus **iñerexagu**)
- Gauñere** (Arr) (ikus **iñerexagu**)
- Gaup** (Urd) (ikus **epats**)
- Gaur** (orok) *adond.* Gaur. (VIII, 434; V, G, AN, L, BN-lab-baig, R). Arbizun *gour* (Olasagarre, 1990). “Hoy”.
-GAURKO: *izlg.* Garaian garai koa. *Gaurko egunien eziñeskue dek ik esaten dekena!* (Gaurko egunean ezinezkoa duk hi k esaten duana!). “Actual”.
- Gautxori, -ye/-ya** (Sak) *I. iz.* Hegaztia. (VIII, 442). *Caprimulgus europeus*. “Chotacabras”. *2. izond.* Gauez
- ibiltzea gustatzen zaionari esaten zaio. “Noctámbulo”.
- Gauxirrin** (Ir) (ikus **iñerexagu**)
- Gauz, -e/-a** (Sak-erd) *iz.* Gauza. Urdiainen –a berezkoduna dut e burutzapena: *gauza, -ia*. *Azkeneko astiontan ezta ezertaako gauze!* (Azkeneko aste honetan ez da ezertarako gauza!). “Cosa”.
- Gauze/a izen** (Sak) *ad.* Zerbeitetarako balio izan, gai izan. (VIII, 444; V-m-gip, G, AN, B, L, BN-baig). (Ond. 9; *gauza izan*). “Servir para, ser capaz de”.
- Gazi, -ye/-ya** (orok) *I. izond.* Gazia. Urdiainen t xistukaria afrikaturik: *gatz*. *Oso gaziye atia zikiek eltzekue!* (Oso gazia atera zaidak eltzekoa!). “Salado”. *2. ad. -ttu* (Sak-erd) *ad.* Gazitu. *Lenoo pernillek eta brazueluek bañeran jartzen ittuben gazitzen!* (Lehenago pernilak eta brazueloak baineran jartzen hituen gazitzen!). “Salar”.
- Gazmor, -rra** (Etx) *izond.* Gatzun, oso gazia, gauza gaziak botatzen duten ura. ‘Salmuera’-tik seguru aski. *Gazmorra* (VIII, 451; R-uzt ; ‘m uy salado’). Urdi ainen *salmor*. (Irib. *salmorra, salmuerra* Erribera-Iruña-Iruñeria-Lizarralde). “Salm uera, muy salado”.
- Gazta** (orok) *iz.* Ardi, ahunt z edo behi esneaz egiten den janaria. (VIII, 451; G, AN, Sal, R). B urundan *gaztai*. “Queso”.
- Gaztai** (Bur) (ikus **gazta**)
- Gaztai beatu** (Bur) (ikus **gaztazar**)
- Gaztainaldi** (Bak) (ikus **gazteindei**)
- Gaztanbera** (Sak) Gaztanbera, m amia. (VIII, 456; V, G, AN-larr-5vill-ulz-erro, B, BN, Ae, Sal). (Irib. Erreka). (Izag. 64). “Cuajada”.
- Gaztazar, -rra** (Sak-erd) *iz.* Gazta zaharra edo m ina. *Gazta zahar* (VIII, 452; AN-ulz). (B B, 180). Bakaikun eta Urdiainen *gaztai beatuba*. *Gaztazar*

- ardune izeten dek obena!* (Gaztazahar harduna i zaten duk hoberena!). “Queso viejo”.
- Gazte, -ie/-ia** (orok) *1. izond.* Gazte. *Gazte jendiek eztikik ze nei deen gaur egunien!* (Gazte jendeak ez zekik zer nahi duen gaur egunean!). “Joven”. 2. *-tu ad.* Gaztetu. “Rejuvenecer”.
- Gaztein, -ñe/-ña** (orok) *iz.* Gaztaina, gaztainondoa. *Gazteina* (VIII, 452; L-arcang, BN-mix, S). Urdi ainen *gaztina*. (Izag., 64; *gaztain*). *Gazteñek obekiina zartanien eitten die!* (Gaztainak hobekiena zartzazean egiten dira!). “Castaña, castaño”.
- Gazteindei, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Gaztaindegia. *Gaztendei* (VIII, 456). Toponimian bi zirrik di tugu oraindik Etxarri-Aranatzen: *Mateoon gazteindeye*. Urdiainen *gaztinaldi*. (Ond. 9; *gaztainaldi*). “Castañal”.
- Gaztela** (Sak) *iz.* Araba aldetik jotzen duen haizea. *Gaztela-haize* (VIII, 461). *Gaztelaize* ere esaten zaio. (BB, 180). Urdi ainen *gatzala*. (Ond. 10; *gatzelaize: arabaize*). (Irib. *gatzelaice* Baztan). *Aizie aldatu dik, guai gatzelak jotzen dik!* (Haizea aldatu dik, orain gatzelak jotzen dik!). “Viento castellano”.
- Gaztelu, -be/-ba** (orok) *iz.* Gaztelua. (BB, 180). “Castillo”.
- Gazteñondo, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* Gaztainondoa, zuhai tza. *Gaztainondo* (VIII, 455; V, G, AN, L). *Lau gazteñondo eder zizkobau etxe atzekaldien!* (Lau gazt ainondo eder zeuzkaguk etxe atzealdean!). “Castaño”.
- Gaztetasun, -e/a** (orok) *iz.* Gaztetasuna. (VIII, 464; V, G, AN, L). “Juventud”.
- Gaztietu** (Etx, Un) *ad.* Abisatu, gaztigatu. (VIII, 466; B). *Beste auzokuek ezittunau gatzietu guaño!* (Beste hauzokoak ez ditinagu gatzigatu oraino!). “Abisar, notificar, hacer saber”.
- Gaztina** (Urd) (ikus **gaztein**)
- Gaztinaldi** (Urd) (ikus **gazteindei**)
- Gazure/a** (Sak) *iz.* Gazura. (VIII, 468; AN-olza). (Irib. Iruñerria). (Izag. 64). “Suero de la leche”.
- Geen, -a** (Sak-erd) *izond.* Geure. *Geren* (VIII, 508; G-t o, B). Burundan *giaure*. *Geen kotxien fan bier izendu yau!* (Geure kotxean joan behar izan diagu!). “La nuestra (misma)”.
- Gei, -ye** (Etx) *iz.* Gaia, zerb ait eg iteko materia. (VIII, 114; V-arc; ‘gei es variante que se encuentra en autores suletinos y, a veces, vizcaínos y bajonavarros’). (B B, 180; ‘cantidad, materia’). *Erreza dek ori eittie, geye urai eskios!* (Erraza duk hori egitea, gaia eduki z gero!). “M ateria, material”.
- Gein, -ñe/-ña** (Sak-erd) *iz.* Gaina. (VIII, 127; BN-lab). Burundan *gain*. “Cima, parte alta”.
-*GEÑE/A ARTU*: *ad.per.* Gaina hartu, pasatu, m enderatu. “Pasar (en una competición), superar”.
-*GEÑAA ITZOO*: *ad.* Gainera igo. Urdiainen *gainia iyo*. “Subir(se)”.
-*GEÑAA ETORRI*: *ad.* Gainera etorri. Urdiainen *gainia etorri*. “Venir(se) encima, caer(le) encima”.
- Geinbera** (Sak-erd) *iz.* Gainbehera. *Gainbera* (VIII, 155; V-gi p). Urdiainen *gainbia*. *Emendi aurria dena geinbera dek!* (Hemendik aurrera dena gai nbehera duk!). “Cuesta abajo”.
- Geitz, -el/-a** (Sak-erd) *iz.* Gaixotasuna, mina. *Gaitz* (VIII, 177). Burundan *gaitz*. *Esnionek ezin duuk geitzik ein!* (Esne honek ezi n di k gaitzik egin!). *Artzei guziek yaten debie gazeure!* (Artzain guztiek edaten dute gazura!). “Daño, mal, enfermedad”.
- Geitzai** (Arb) (ikus **geitzau**)
- Geitzau, -be/-ba** (Sak) *iz.* Bo lumen neurria, *amute* eta *erriau*-aren artekoa. *Gaitzeru* (VIII, 191; G-goi-

- to-bet-nav, AN-ulz, L, BN). Lau *amute-k* osatzen dute *geitzau-a*. Arbizun *geitzai*. Dorraon *geitzeruba*. (BB, 181). “Unidad de volúmen”.
- Geitzeru** (Do) (ikus **geitzau**)
- Ge(i)xxkixe/a** (Etx, Li zgb, Lak) *adond*. Ederki, pri meran, oso era egokian. Berezko esanahi aren kontrakoa ematen zaio: *gaizki* + *-xe*. *Gaizkixe* (VIII, 223; ‘t an ricamente <con sentido i rónico>). Urdiainen *gaizkitxo*. *Ge(i)xxkixe ai zarie pasatzen ude!* (Gaizkixe ari zarete pasatzen uda!). “B ien, fenom enalmente, t an ricamente (con sentido irónico)”.
- Geixo, -ue/-ua** (Sak-erd) *izond*. Gizarajo. Burundan *gaixo*. (VIII, 200). “Pobrecillo, infeliz, desdichado”.
- Ge(i)zki** (Sak-erd) *I. adond*. Gaizki. (VIII, 208; V-gip). Burundan *gaizki*. *Geizki yoteko obe etxien gelditzie!* (Gaizki egoteko hobe etxean gelditzea!). Irañetan beti *gezki*. “Mal”.
- GEIZKI ESAN*: *ad*. zurrum urruka, marmarka aritu. (BB, 174; *gaizkiesan*, *geizkiesan*). (Izag., 63; *gaizki esana* ‘la maledicencia’). “Murmurar”.
- GEIZKIAZIYE/A*: *izond*. Gaizki hazia. (Izag., 63; *gaizki aziya* ‘el mal educado’). Urdi ainen *gaizkizia*. “Maleducado”.
- GEIZKIANTZIEN*: *adond*. Gaixo antzean. *Gaixo-antz* (VIII, 203; ‘aspecto de enfermo’). “Con la salud a medias, medio enfermo”.
2. *-ye/-ya izond*. Gaixo. “Enfermo”.
- Ge(i)zkittu** (Sak-erd) *ad*. Gaizkitu, gaisotu. *Gaizkitu* (VIII, 222; G, AN-gip). B urundan pal atalizatu gabe. “Enfermar”.
- Geitzenkei, -ye** (Etx) *iz*. Gaiztokeria. *Gaiztankei* (VIII, 227; G-nav). (BB, 181; *geiztankeiririk* ‘demencial’). Urdiainen *gaiztankei*. *Ezakela ein geitzenkei geyoo!* (Ez ezak(ela) egin gaiztankeia gehi ago!). “Maldad, acción mala”.
- Geizto, -ue/-ua** (Sak-erd) *izond*. Gaizto. (VIII, 230; V-ger-ple-arr-oro-gip). (BB, 181). Burundan *gaizto*. “Malo”.
- Geiztokei, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz*. Gaiztokeria. *Gaiztokeria* (VIII, 227; V, S). (BB, 181). “Maldad, trastada”.
- Geiztotu** (Sak-erd) *ad. 1.* Gaiztotu, gaizto bihurtu. *Gaiztatu* (VIII, 229; G-to, AN-gip-5vill, L-sar, BN-b aig). Urdiainen *gaiztatu*. “Hacerse m alo, empeorar”. *2.* Zauri bat ek okerrera joten duenean, infektatu. “Infectar una herida”.
- Geldi** (orok) *adond*. Geldi. (VIII, 493; V, G, AN, L, BN). *Lanortan geldi ibilleskios geyoo enanzatzen dek!* (Lan h orretan g eldi ib iliz gero gehiago enanzatzen duk!). “Despacio”.
- Geldiazi** (Sak-erd) *ad*. Geldiarazi. (VIII, 496; G-azp). *Eskerrak etxien geldiazi ziebabien, bestela ni dee gartzelan nengoban!* (Eskerrak etxean geldiarazi zidaaten, bestela ni ere gartzelan nengoan!). “Hacer parar”.
- Geldittu** (Sak-erd) *ad*. Gelditu. *Gelditu* (VIII, 499; V, G, AN, B, L, BN). *Geldiri lenbeilen!* (Geldi hadi l ehen bailehen!). “Parar, estarse quieto”.
- Geldur** (Bak) (ikus **kaldor**)
- Gendu** (Etx) (ikus **jendu**)
- Geña(a)** (Sak-erd) *junt*. Gainera. Hauxe izan da bere bi lakabidea: *gainera* > *gaiñera* > *geiñera* > *geñera* > *geñea* > *geña* > *geña(a)*. Urdiainen *gainia*. *Ik eztek diruik jarri, geña!* (Hik ez duk dirurik jarri, gai nera!). “Además”.
- Geñako, -ue/-ua** (Sak-erd) *izlg*. Gainerakoa. *Gainerako* (VIII, 165; V-gip, AN-egüés-i lzarb, B N,). Urdiainen *gainekua*. *Au neetako, ta geñaako guzie zuendako!* Hau niretako, et a gainerako guztia zuendako!). “Lo demás”.
- GEÑAKUEN*: *part*. Gainerakoan. “Por lo demás”.

- Geñartu** (Etx) *ad.* Gaina hartu. *Gaiñartu* (VIII, 144; G, BN-baig, R). Urdiainen *gainartu*. “Dominar, someter”.
- Geñeko, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* 1. Gaineko, esnegaina. “Nata de la leche”. 2. Nagusia, goikoa. *Gaineko* (VIII, 146; V-gip). *Oik guu geñekuek ttuk!* (Horiek gure gai nekoak di tuk!). “Superior, que está por encima”.
- Geñes ein** (Sak-erd) *ad.* Gainezka egin. *Gainez egin* (VIII, 152). Urdiainen *gainez(ka) in. Gaur esniek geñes ein dau!* (Gaur esneak gainez egin du!). “Desbordar(se)”.
- Geñu, -be/-ba** (Sak-erd) *iz.* Keinua. *Keinu* (X, 535; AN-erro, L, B N). Burundan *keinu*. “Seña, mueca, amago”.
- Gernubelar, -rra** (Etx) *iz.* Gernuko mina sendatzeko bel arra. (VIII, 518; AN-larr). (Irib. Larraun). “Hierba para curar la afección de próstata”.
- Gernujariyo, -ue** (Etx) *iz.* Txixa jarioa. *Gernu-jario* (VIII, 518; ‘pol yurie’). “Incontinencia”.
- Gernumin, -ñe** (Etx) *iz.* Prostatako mina. “Afección de próstata”.
- Gero** (orok) *adond.* Gero, beranduago. *Gio* ere erabiltzen da. (BB, 181; *gero, geo, gio*). “Después”.
-*GERO TA ... -OO: part.* Gero eta ... -ago. *Gio ta ...* ere erabiltzen da. “Después y más/menos ...”.
-*GERUEN DA ... -OO: part.* Geroan eta ... -ago. *Geruen da gutxiyoo agertzen zarie soziedadien!* (Geroan eta gutxiago agertzen zarete soziedadean!). “Cada vez y más/menos...”.
- Geros** (Sak-erd) *adond.* Geroz, ondoren, handik aurrera. *Eyet ezee jakin beegandi geros!* (Ez diat ezer ere jakin beregandi k geroz!). “Con posterioridad, después, a partir de”.
- Gerra** (orok) *iz.* Gerra, gerla. (VIII, 535; V-gip, G-azp). “Guerra”.
- Gerri, -ye/-ya** (orok) *iz.* Gerri. (VIII, 539; V-ger-ple-och-m-gip, G, AN-m er, L, BN, S). “Cintura”.
- Gerribeko, -ue** (Etx) *izond.* Pertsona txikia, ia ezer ez dena. “Persona pequeña, poca cosa”.
- Gerrietu** (Sak-erd) 1. *ad.* Lurra m ugitu maldan behera. *Gerriratu* (VIII, 542; ‘arregazar, azitu, magalak gerriratu’). (Ond. 11; *irrietu*). “Desprender-se la tierra”. 2. -**be/-ba** *iz.* Lur m ugitua. (Izag., 73; *lur narratuba* ‘el corrimiento de la tierra’). “Corrimiento de tierra”.
- Gerrijario** (Etx) *izond.* Arropak nolnani heramaten dituen pertsona. *Gerrijario baldarrio!* “Desastrado en el vestir, que lleva la camisa por fuera”.
- Gerrikomín, -ñe/-ña** (Sak) *iz.* Gerriko mina. (VIII, 540; V-gip). “Lumbago”.
- Gerriku** (Alts) (ikus **ubela**)
- Gertau** (Alts) (ikus **gertatu**)
- Gertatu** (orok) *ad.* Gertatu, jazo. (VIII, 548; V-gip, G, AN, B, Sal, R). (Izag., 64; *gertau*). “Suceder”.
- Gertu** (orok) *adond.* Hurbil. (VIII, 551; V-gip, G; ‘*gertúbo báloó ... Iz Als*’). “Cerca”.
- Gertuetu** (Etx, Urd) *ad.* Gerturatu, hurbildu. *Gerturatu* (VIII, 553; G). Urdiainen *gertuatu*. “Acercar(se)”.
- Geruo** (Sak) *adond.* Geroago. *Geroago* (VIII, 521; V-ger-arr-gi p, G-azp-goi, AN-gip). “Más tarde”.
- Gesal, -a** (Sak) *iz.* Elurra beratzen hasten denean, ia urtua. (VIII, 554; AN-larr-erro, B, L-ai n, B N, R). (BB, 181; ‘*aguanieve, carne que em pieza a descomponerse, terreno resbaladizo*’). “Nieve rebl andecida, m edio derretida”.
- Gesaldu** (Sak) *ad.* Elurra beratzen hasi. (VIII, 554; G, AN, L, BN). (BB, 181; ‘*ablandarse*’). “Reblandecer la nieve”.
- Geyau** (Erg) (ikus **geyoo**)
- Geyei** (Sak) *zenb.* Gehiegi. *Gehiegi* (VIII, 476; V, G, AN). “Demasiado”.

- GEYEIKUE/A*: *izlg.* Gehiegizkoa. “Demasiado”.
- Geyeitzi** (Etx) *ad.* Gehiegi iritzi, txunditu. *Geyeitzik nakazubie aspaldiyen!* (Gehiegi iritzirik n aukazue aspaldian!). “Abrum ar, parecer demasiado”.
- Geyen, -a** (Sak) *1. zenb.* Gehiena. “El que más”. *2. adond.* Gehien. *Gehien* (VIII, 479; G-azp, AN-gip-5vill, BN-arb). “La m ayor parte”. *3. izlg.* Gehien. (VIII, 480; V-arr, G-goi-azp, AN-gip-5vill, BN-arb). “La mayoría de”.
- GEYENBAT*: *adond.* Batez ere, batik bat. *Jendie bein edadiatia allaatuskios, geyenbat kuzkurtu eitten dek!* (Jendea behin edade batera ailegatuz gero, gehi enbat uzkurtu egiten duk!). “M ayormente, por l o general”.
- GEYENBATIEN*: *adond.* Ia bet i, gehienetan, gehienbatean. “Casi siempre, mayoritariamente”.
- Geyentziyes** (Etx) *adond.* Ugari, gehi egi. *Geyentziyes zizkobet janda!* (Gehientziaz zeuzkaat janda!). “En demasia, en exceso”.
- Geyo(o)** (Sak-erd) *adond.* Gehiago. *Gehigo* (VIII, 470; G-to-nav, AN-larr-5vill-ulz, BN-b ard-ad, -ii- AN-araq). Ergoienan *geyau* eta Burundan *gaiyo*. “Más”.
- Geyokobe(e)** (Sak-erd) *part.* Gehiagoko gabe. Ergoi enan *geyokobai* eta Urdiainen *gaiyokoipe*. “Sin más”.
- Geza** (Alts, Lak) (ikus **motel**)
- Gezka** (Etx) (ikus **kezka**)
- Gezki** (Ir) (ikus **geizki**)
- Gezur, -rre/-rra** (orok) *iz.* Gezurra. (VIII, 561; G, AN, L, BN, S, R). *Orrek gezurre egiyaan kolorien botatzen dik!* (Horrek gezurra egiaren kolorean botatzen dik!). “Mentira”.
- GEZURRE ESAN (BOTA)*: *ad.* Gezurra esan (bota). “Mentir”.
- GEZURRITTURRI*: (Etx) *izond.* Oso gezurtia den pertsonari esaten zaio.
- Gezurriturriya* (VIII, 563; ‘el manantial que brota en día de lluvia y luego se seca’). Garai bat eko etxarriar baten goitizena. “Mentiroso por antonomasia”.
- GEZURZULO*: (Etx) *izond.* Aurrekoaren ant zekoa. (VIII, 566). “Mentiroso, embustero”.
- GEZURRE ZUTI*: (Etx) *esam.* Norbaitek gezurra oso agerian botatzen duenean erabiltzen den esamoldea. “Ex presión utilizada cuando se miente descaradamente”.
- GEZURRE EGIYAAN KOLORIEN BOTA*: (Etx) *esam.* Gezurra egiaren kolorean bot a! Gezurra nabarm ena izanik ere, zenbaitek, lasai asko, egi balitz bezala esaten duenean erabiltzen da esaera hauxe. Gezurti porrokatuak egiten di tu horrel akoak. “Mentir descaradamente”
- Gezurti, -ye/-ya** (orok) *izond.* Gezurria. (VIII, 568; G, AN, L, BN, S, R). “Mentiroso”.
- Giauk** (Bur) (ikus **giok**)
- Giaure** (Bur) (ikus **geen**)
- 1.Gibel, -a** (orok) *iz.* *1.* Gibela. “Hígado”. *2.* (Arr) *adond.* Soroak makinatzerakoan l urra dena batean ateratzen denean esaten zaio Arruazun. “Al trabajar la tierra, cuando sale ésta compacta”.
- 2.Gibel, -a** (Etx, Bak, It) *iz.* Atzeko aldea. (VIII, 571; AN, L, BN, S). Ez da hizkera arruntan erabiltzen, soilik toponimian: *Ezkibel* toponimoa dago Etxarrin eta *Aizkibel* Bakaiku eta Iturmendin, gutxienez. Bestalde Jesus Razkin etxarriarrak esan digunez Etxarriko Jeingeneko etxeko Bautistari ea haren ardiak ikusi zituen Urbasa aldean galdetu zionean, honek erantzun hauxe eman zion: *Bei gizona! Atzo atsaldien Santa Marinako gein gibelién zieban zuen ardiyek!* (Bai gizona! Atzo arratsaldean Santa Marinako gain

- giblean zeudean zuen ardiak!).
 “Atrás, la parte de atrás (solamente se utiliza en toponimia)”.
- Gibelaundi, -ye/-ya** (Sak) *izond.* Pertsona oso lasaia. *Gibel-handi* (VIII, 575; V-gip, G, AN). “Persona tan tranquila en exceso”.
- Gibelgorri, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Perretxiko mota, ‘Russula’. (VIII, 578; *Russula integra* ‘udazkenien ateratzen da’). “Seta de la familia ‘Russula’”
- Gibelurdin, -ñe/-ña** (Sak) *iz.* Aurreko perretxikoaren antzekoak, bai na oso onak jateko: *Russula virescens*, *Russula cyanoxantha*. (VIII, 579; V-gip, G, AN, B). Burundan palatalizatu gabe. “Setas muy apreciadas de la familia ‘Russula’”.
- Gider, -rra** (Sak-erd) *iz.* Gider, ki rten. (VIII, AN, L, BN, Ae, S). Dorraon eta Unanun *kiderra*. Urdiainen *girtena*. “Mango”.
- Gilda** (Alts, Lizgb, Arb) (ikus **gildde/a**)
- Gildde/a** (Sak-erd) *iz.* Gerezia, gereziandoa. *Gilda* (VIII, 584). Irañetan *gerezie*, Arbi zun eta Lizarragabengoan *gilda*, Unanun *gilla*, Bakaikun *kaixa* eta Olaztin *kirisia*. Urdiainen *ginda* eta *keixa* bereizten dute. (Irib. *gilla* Nabarte). (Izag., 64, *bi gilda*). “Cereza, cerezo”.
- Giliki, -ia** (Urd) *iz.* Txahal haragia. “Carne de ternera”.
- Gilla** (Un) (ikus **gildde**)
- Giltza** (Bur) (ikus **iltze**)
- Giltze/-a** (orok) *iz.* Giltza. (VIII, 585; V-ple-arr-oroz-och, G, AN-ulz-olza). (Izag., 64; *giltzi* 1 ‘la llave’ 2 ‘el clavo’). “Llave”.
- Giltzepien** (Sak-erd) *adond.* Giltzapean. *Giltzape* (VIII, 587; V-gip). (BB, 182; *giltzapian*). “Encerrado, apresado, bajo llave”.
- Giltzezulo, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Giltza zuloa. *Giltza-zulo* (VIII, 587; V-gip, G-nav). (Izag., 64; *giltzazulu* ‘el cerrojo’).
- Urdiainen *sarrail*. “Cerrojo, cerradura”.
- Giltzurri** (Lizgb, Arb, Arr, Uh, Ir) (ikus **giltzurri**)
- Ginda** (Urd) (ikus **gildde/a**)
- Gingil, -lle** (Lak) *iz.* Zintzilik dagoen edozer, aho barietako ‘ezkil’txoa esate baterako. “Cualquier colgante, la campanilla de la garganta, por ejemplo”.
- Gingirrin- ñe/-ña** (Sak-erd) *iz.* Beheko suan haragi a erretzeko burdinezko tresna. *Ze goixue dan antxumie gingirriñen einda!* (Zer gozoa den antxumea gingirrinean eginda!). Horrela jasotzen dute Migel Agirre lizarragatarrari (SAT, 54): “... *da beste batek jaskerdi bat arraultzak biltzeko ta beste bat burnia, gingirriña esaten dakiou, ...*”. “Parrilla”.
- GINGIRRIÑETAN (YON, JARRI):** (Sak-erd) *ad.* Oso haserre egon, jarri. Suak harturik egon, jarri. *Ague zabaltzieki batia, gingirriñetan jartzen ziek!* (Ahoa zabaltzearekin batera, gingirriñetan jartzen zidak!). “Enfadar(se) mucho, estar a punto de saltar”.
- Gio** (Sak) *adond.* Gero. (Ikus ‘gero’). *Gio etorko gettuk!* (Gero etorriko gaituk!). “Luego, después”.
- (E)S KIOS:** *part.* -(e)z gero(z). *Ikusis kios, esan ein berdik!* (Ikusiz geroz, esan egin behar ditek!). “Después de, si, puesto que”.
- Giok** (Sak-erd) *izord.* Geuk, gerok. (VIII, 533; G-nav). Burundan *giak*. *Giok izendu gettuk!* (Gerok izan(du) gaituk!). “Nosotros mismos”.
- Gios** (Etx, Lizgb) *part.* Beraz, gero, hortaz. *Geroz* (VIII, 530; AN-5vill, L; ‘por consiguiente’). *Ezarie etorko, gios!* (Ez zarete etorriko, gero!). “Pues, por lo tanto”.
- Gioti de(e)** (Etx) *part.* Geroztik ere. Urdiainen *gio re. Gioti de, etezubie*

- ezee ekarri!* (Geroztik ere, ez duzue ezer ekarri!). “Después de todo”.
- Gir-gir-gir** (Etx) *adond.* 1. Olioak zartaginean berotzerakoan ateratzen duen soinuaren onomatopeia. Urak *bol-bol-bol* egiten du. “Onom atopeya del sonido del acei te hi rviendo”. 2. Onetik aterata, oso haserre. “A(I) cien, fuera de sus casillas”.
- Girli, -ya** (Lizgb) *iz.* Behiei, susara daudenean, alutik dari en i surkia. *Garbi zioz beya susai doola, een guzia girlia dayola yondu beita!* (Garbi zagok behi a susara dagoel a, egun guztia girlia dariola egon baita!). “Flujo de las vacas cuando están en celo”.
- Giro, -ue/-ua** (orok) *iz.* Giro, bai jaietarako nola l anerako. (VIII, 598; V-gip-G-goi-nav, AN-ul z). *Giro ederra zioz artue ereittekoi!* (Giro ederra zegok art oa erei teko!). “Ambiente, tempero”.
- Girten, -a** (Sak) *iz.* Gider, kirten. (X, 595; V-ple, G-nav). Uhartent *kirtent* eta Irañetan *kinderra*. (Izag. 65, *girtent*). “Mango”.
- Gisako** (Urd) (ikus **kiseko**)
- Gixetxar, -rra** (Etx) *izond.* Jenio txarrekoa, beti urduri dabi lena. *Gizatxar* (VIII, 616; V, G, AN, S). (BB, 183; *gizetxar*). Lizarragabengoan *gizatxar*. “Persona de mal genio, ruin, malvado”.
- Gixon, -a** (Etx) *izond.* ‘Gizon’-aren txikigarria. (VIII, 621). Gazt etxoak nagusi bihurtzeko irrikitan daudenean esaten zaie gehienbat, eta baita izengoiti m oduan ere. “Hom brecillo, se aplica a los adolescentes deseosos de hacerse m ayores; tam bién com o mote”.
- Giyer, -rra** (Sak) *izond.* Giharra, gantzarik gabeko haragi a. *Gier* (VIII, 569; G-nav). Bakaikun *txigar*. Urdiainen asi milaziorik gabe: *giyar*. (Izag. 65, *giyer gutxi, gierra gutxi* ‘poca magra’). “Magro, sin grasa”.
- Gizajo, -ue/-ua** (Sak) *izond.* Gizarajoa. (VIII, 608; V, G-bet-nav, AN-larr). *Gixajo* ere entzun dai teke. (Izag., 64; *gizajo-gizajua*). *An fan dek, gizajure, ezee esan bee!* (Han joan duk, gizarajo hura, ezer ere esan gabe!). “Pobre, desgraciado”.
- Gizekarakol, -a** (Sak-erd) *iz.* Marraskilo handia. (Ond. 11; *iza-karakol*: caracoles grandes y negruzcos). Urdiainen *kakol gizakia*. “Caracol de gran tamaño”.
- Gizeki, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Gizaki. *Gizaki* (VIII, V-ger-arr-och, AN-larr-ulz, B, Ae, Sal, R). Gi zona bai no orokorragea da. Urdi ainen asimilatu gabe: *gizaki*. “Hombre, genero masculino”.
- Gizekunde, -ie** (Etx) *iz.* Inauteri eguna baino l ehenagako ost eguna, gizonen afari eguna. *Gizakunde* (VIII, 611; B, R). “Uno de los jueves anteriores a carnaval”.
- Gizen, -a** (orok) *izond.* 1. Potoloa. (BB, 183). “Gordo, obeso”. -*GIZENAK JANIK YON: ad.per.* Gizenak jani k egon, puzt urik, hazirik egon. *Gizenak janik zioz yanangati!* (Gizenak jani k zagok edanagatik!). “Estar hinchado, inflado”. 2. *izond.* Koipetsua. “Graso”. 3. -**du** *ad.* Gi zendu, pot olo bihurtu. “Engordar”.
- Gizenki, -ye/-ya** (Sak) *izond.* Haragiaren zati koipetsua, gizona. (VIII, 619; G-nav, AN-ulz-egiés-ilzarb-olza). (Izag. 65, *gizenkiya* ‘la parte no magra de la carne’). “Grasa, gordura de la carne”.
- Gizon, -a** (orok) *iz.* Gizon. (VIII, 620). “Hombre”.
- Gizonkei, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Gizonkeria, zentzu pei oratiboa i zaten du. *Gizonkeria* (VIII, 624; V, G, R). “Machada, hom brada, con sentido peyorativo”.

- Glorie/a** (Sak-erd) *iz.* Gloria. (VIII, 628; V-gip). *Zer da glorie? Pobriek abiatsangandi ezin lortutako laborie!* (Zer da gloria? Pobreek aberatsengandik ezin lortutako laboreak!). “Gloria, placer”.
- Gobe** (Arb) (ikus **gaube**)
- Gobernatu** (Sak) *ad.* Azienda zai ndu. (VIII, 634). Ganaduari janaria eman eta azpiak egin. *Ezin nok fan, azienda gobernatu bierra zikobet eta!* (Ezin nauk joan, azi enda gobernatu behara zeukaat eta!). “Cuidar del ganado, y por extensión de lo que es de uno”.
- Gobernu, -be/-ba** (Sak) *iz.* Gobernu. (VIII, 635; V-gip). “Gobierno”.
- Gogo, -ue/-ua** (orok) *iz.* Gogo, nahi a. (VIII, 646). “Gana, ánimo”.
-**GOGUE/A URA/IRUI:** (Etx, Arb) *ad.* Gogo izan. *Gogo izan* (VIII, 650; L, BN, S). “Querer, desear”.
- Gogoti(k)** (Urd) (ikus **gooti**)
- Goguetu** (Sak) *ad.* Gogoratu. *Guatu* (VIII, 663). “Recordar”.
- Goguazi** (Sak) *ad.* Gogorarazi. *Gogoratu azi* (VIII, 664). “Hacer recordar”.
- Goguen artu** (Etx, Urd) *ad.* Gogoan hartu, gogoratu. *Gogoan hartu* (VIII, 647; V-gip, B N-arb). *Arzak goguen urrengurako!* (Har ezak gogoan hurrengurako!). “Tomar en cuenta, recordar”.
- Goi, -ye/-ya** (orok) *iz.* Goi. (VIII, 669; V, G, AN). “(La parte de) arriba”.
-**GOIKO BUUBE/A:** Soro edo lur eremu baten goiko burua. “Cabecera de un terreno”.
-**GOIKOPEKUEK:** g oitik b eherakok, indarrez ari denean euria, esaterako. *Goikopekuek ai ttuk!* (Goiko-behekoak ari dituk!). “De arriba abajo, con fuerza”.
-**GOITTIBIA esam.** Goitik b ehara. (BB, 184; *goittik bia*). B urundan palatalizatu gabe. (Izag. 65, *goitibeasten gaá gurdiyakín, ...*). “(Hacia) abajo”.
- Goikoganbara** (Bak, Urd) (ikus **ganboiko**)
- Goinatu** (Bur) (ikus **goñedo**)
- Goitibera** (Sak) *iz.* Goitibera, j olasteko gurditxo. *Goitibera* (VIII, 690; G-azp-bet-nav). (Ond. 10). Burundan palatalizatu gabe. “C arro pequeño para lanzarse pendiente abajo”.
- Go(i)xo, -ue/-ua** (Sak) *izond.* Gozo. (VIII, 824). *Detteken goixonetakue den gaztoi!* (Daitekeen gozonenet akoa dun gazta hori!). “Rico, agradable al paladar”.
- Goiz, -e/-a** (orok) *1. iz.* Goiza. (VIII, 694). “Mañana”. *2. adond.* Goiz, g arazi. “Temprano”.
- Goizero** (orok) *adond.* Goizero. (VIII, 702; V-gip, G). Urdi ainen *goizio*. “Todas las mañanas”.
- Goizter** (Sak) *1. adond.* Goizter. *Goiztarkie* (VIII, 703; L-ain). (Ond. 10; *goiztar*). “Temprano”. *2. -rra izond.* Goiz atera edo jaiotzen den labore edo landarea, goiztiar. *Goiztar* (VIII, 702; V, G, AN, Sal, R). (Izag. 66, *goiztarra* ‘el tempranero’). “Labor temprana”.
- Golda** (Sak) *iz.* Golda. (VIII, 705; V-gerarr-m-gip, G-nav). (Irib. Iruñerria - Erroibar - Aezkoa - Baztan - Erreka). (BB, 184). (Izag. 66). *Golda billen da golda bizkerrien!* (Golda bila eta golda bizkarrean!). “Arado”.
-**GOLDAURDIAÑO SARTU:** (Etx) *ad.* Zerbait sartu erabat, hondoa ikutzeraino. Normalean, sexu konnotazioa izaten du. (BB, 184; *goldaurdie* ‘pene, miembro genital masculino’). “Introducir totalmente, hasta el fondo (generalmente tiene connotación sexual)”.
- 2. -tu ad.* Goldatu. (VIII, 705; V, G). (Izag., 66; *goldau*). “Arar”.
- Golda-erren, -a** (Etx) *iz.* Soroetako belar txarra, sustrai luzeak dituena. *Goldarrain* (VIII, 705; R-uzt; ‘cardo lanceolado’). I. C aminok horrela jasotzen du (Hego-nafarreraren egituraz, 33):

- golderren* ‘itzulgioetan i zaten den belar zakar eta gaiztoa’. “Hierba perjudicial de los sem brados, con raíces largas”.
- Goldanburu, -be** (Hir) *iz.* Soroetan ildoak egiteko tresna. “Apero para hacer surcos en el campo”.
- Golpatu** (Sak-erd) *ad.* Kolpatu, kol peak eman edo hart u. (X, 656). *Erabat golpatuik yaman ziyabien etxia!* (Erabat kolpaturik eram an ziaten etxera!). “Golpear, herir”.
- Golpe, -ie/-ia** (Sak) *iz.* Kolpe. (X, 657; V-ger-gip, AN-5vill). “Golpe”.
-**GOLPIEN:** *adond.* Kolpean. *Kolpean* (X, 659). “De golpe, repentidamente”.
- Gona** (orok) *iz.* Gona. (VIII, 716; V, G, AN, B, L-sar). (B B, 184; ‘say a, falda’). (Izag. 66). “Falda”.
- Gonbiatu** (Sak-erd) *ad.* Gonbidatu. *Gonbidatu* (VIII, 718; V-gip, G-azp, AN-gip). Urdi ainen asimilaziorik gabe: *gonbiatu*. “Convidar, invitar”.
- Gonddere, -ie** (Etx) *iz.* Jai oberriei haur-oihalen gainean jazten zaien soinekoa. *Goi eta menddere* dira, seguraski, bere osagai ak. Dorraon *gonyuberia*. “Camisón, m antón o fal dón con el que se cubre a los recién nacidos”.
- Goneskios** (Etx) *part.* Honezkero. Urdiainen herskari bel are ahost unik gabe hasi eran eta t xistukaririk gabe bukarean: *oneskio. Emen yon ber ittuben, goneskios!* (Hemen egon behar hituen, honezkero!). “Para ahora, ya”.
- Gonyubere** (Do) (ikus **gonddere**)
- Goñedo, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* Koinatu. *Goñetu* (X, 635; AN-olza). (BB, 184; *goñetue*). B urundan *goinatu*. (Ond. 10; *goinatu*). (Izag. 65, *goinatuba*). “Cuñado”.
- Goñeta** (Sak) *iz.* Koinata. (X, 634; AN-olza). (BB, 184). (Ond. 10; *goinata*). (Izag. 65, *iru goinata*). “Cuñada”.
- Gooldiyo** (Lak) (ikus **oldiyo**)
- Go(o)r, -rra** (Sak-erd) *1. izond.* Gogorra. *Gogor* (VIII, 659). Urdi ainen bokal berdinen arteko herskaria galdu gabe. “Duro”. *2. -tu ad.* Gogortu. Urdiainen *gogortu*. “Endurecer”.
- Gooti** (Etx) *adond.* Gogotik. *Gogotik* (VIII, 651). Urdiainen *gogoti(k)*. *Gooti ein dezu lana egunoten!* (Gogotik egi n duzu l ana egun hauean!). “De gana, abundantemente”.
-**JO GOOTI!:** *esam.* Jo gogot ik!
“¡Da(d)le duro!”.
- Gora** (Sak) Bi eratara entzun daiteke Sakana osoan: lehena adlatibo kasuan, eta bi garrena posposi zio m oduan. *1. adond.* Gora. (VIII, 722). *Guazen gora!* (Goazen gora!). “Arriba”. *2. Gua prosp.* Gora, eta laguntzen duen hita ab latiboan. *Azpitti gua fan die!* (Azpitik g ora j oan dira!). “(Hacia) arriba”.
- Gorabera** (Sak) *iz.* Gorabehera. (VIII, 730). (B B, 184). *Aurten eyau gorabera aundiik uraittu!* (Aurten ez diagu gorabehera handi rik eduki !). “Altibajo”.
- Goragale, -ie/-ia** (Sak-erd) *iz.* Botagura. (VIII, 733; G, B, L). Tripakoak botatzeko gogo. Urdiainen *errendaketako goguek. Ardo pixkaat yatiako goragalie sortzen zikiek!* (Ardo piska bat edaterako goragalea sortzen zaidak!). “Ganas de vomitar”.
- Gorakada** (Sak-erd) *iz.* Botagura, ondoezak sortutakoa. *Gorakadak dazka zuen mutikuorrek!* (Gorakadak dauzka zuen m utiko horrek!). “Náusea, ganas de vomitar”.
- Goratu** (Etx) *ad.* Ogia labean sartu eta jaso edo hazi egiten denean. (VIII, 741). (Izag. 66; *ogiya guatu* ‘levantarse el pan’). B urundan *guatu*. “Hincharse el pan en el horno, hacerse el pan”.
- Gorde(tu)** (orok) *ad.* Gorde. (VIII, 746). (BB, 184). *Gorde zak aungi kutxoi,*

- bestela norbeittek ya-manko duuk!* (Gorde ezak ongi kutxa hori, bestela norbaitek eramango dik!). “Guardar”.
- Gordin, -ñe/-ña** (orok) *izond.* Gordin. (VIII, 753). *Ardikiyau erdi gordiñik zio!* (Ardiki hau erdi gordi nik zegok!). “Crudo”.
- Gorentzi, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Goraintzi, eskumina. *Goraintzi* (VIII, 734; V-ger-arr-m-gip, AN-5vill-ulz-erro, B, L, B N, S, R). (B B, 184). *Urdiainen guenzia, -ek. Eman yozkiyok gorentziyek aneyai!* (Eman iezaizkiok goraintziak anaiari!). “Recuerdos”.
- Gori, -ye/-ya** (orok) *izond.* Goria. (VIII, 760; V, G, AN-ul z). (B B, 184; *goriya*). (Izag. 66, *goriya*). *Orrek auskingo likek beita burni goriye dee!* (Horrek eutsiko l ikek bai ta burdi n goria ere!). “Rusiente, candente”.
- Gorolde** (Ir) (ikus **oldiyo**)
- Gorputz, -e/-a** (orok) *iz.* Gorputz. (VIII, 768; V, G, AN, L, B N, Ae). “Cuerpo”.
- Gorrei, -ye** (Lak) *iz.* Elgorria. Hurrek izaten dute gehienbat gaisotasun hau. “Saranpión”.
- Gorri, -ye/-ya** (orok) *izond.* Gorria. (VIII, 778). “Rojo”.
- GORRIKERA:** *iz.* Gorri antzeko kolorea. “Rojizo”.
- GORRIYEK IKUSI:** (orok) *ad.* Gorriak ikusi, oso gai zki pasat u. *Gorriak ikusi* VIII, 781; V-m-gip, G-azp-goi, AN-gi p-araq). (B B, 185). *Gorriyek ikusitakue dek emakomioi!* (Gorriak i kusitakoa duk em akume hori!). “Pasar(las) canutas”.
- Gorrigarri, -ye** (Etx) *izond.* Labe atarian jartzen di en egurrak, ogi ak kol ore a har dezan. “Astillas que se ponen a la entrada del horno para que el pan coja color”.
- Gorringo, -ue/-ua** (orok) *iz.* I. Arraultzaren erdia, gorri ngoa. (VIII, V, G, AN, L, BN, Sal, R-uzt). “Yema”. 2. Amotoa, ‘am anita caesarea’ ziza. (VIII, 784; AN-5vill-araq, L-sar, B, BN). (Irib. M endialdea). “Seta, am anita de los césares”.
- Gorrittu** (Sak) *ad.* Gorritu. (VIII, 785). (BB, 185). B urundan pal atalazatu gabe. *Aurten beleixe gorritukoik mendiye, auriik geyoo ezpaau eitten!* (Aurten berehalaxe gorri tuko di k mendia, euririk gehi ago ez badu egiten!). “Enrojecer”.
- Gorrotin, -ñe** (Etx, Lak) *iz.* Gorrotoa, ezin eramana. *Gorroto* (VIII, 788; V, G, AN-gip-larr-erro, B). (BB, 186; *gorrotiñe, gorrotue*). *Ibillari kontus, gorrotiñe galanta artu duuk ta!* (Ibil hadi kontuz, gorroto galanta hartu dik eta!). “Odio”.
- Gosai, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Hamarretako, hamaiketako. *Gosari* (VIII, 796; V, G, AN, L). (Izag. 66, *gosaiya*). “Almuerzo”.
- Gosaldu** (Sak) *ad.* Hamarretakoa eg in. (VIII, 796; V, G, AN, L, B). “Almorzar”.
- Gose, -ie/-ia** (orok) 1. *iz.* Gosea. (VIII, 797). *Txerri gosiek, ezkurre amets!* (Txerri goseak, ezkurra am ets!). “Hambre”. 2. -**tu** *ad.* Gose izan, gosetu. (Izag., 66; *gosetzen zanin ‘cuando se poni a con ham bre’*). *Neskatua, ez muittu aunbeste, bestela, jana akaatu beño len, atzia beix gosetu einko zaa!* (Neskatoa, ez mugitu hai nbeste, best ela, jana akabatu baino lehen, atzera berriz gosetu egi ngo zara!). “Ponerse de hambre, tener hambre”.
- Gosebera** (Etx) *izond.* Gosebera. (VIII, 804). *Erabat gosebera allatu ittuben!* (Erabat g osebera aileg atu hituen!). “Hambriento”.
- Gostata** (Sak) *adond.* Nekez, kost ata. *Kostata* (XI, 51; V-gip). *Mendi puntaa gostata allatu nittubaan!* (Mendi punt ara kost ata ailegatu

- nituan!). “A duras penas, con gran esfuerzo”.
- Gostatu** (Sak) *ad.* Kostatu, balio izan. (XI, 4 9; AN-5 vill, BN-arb). *Zenbat gostatuakik kotxe berriye?* (Zenbat kostatu zaik kotxe berria?). “Costar”.
- Gou** (Arb) (ikus **gau**)
- Gour** (Arb) (ikus **gaur**)
- Goyenbarna** (Etx) *iz.* Soroa makinarekin lantzerakoan, erabat mugaraino i ritsi gabe geratzen diren bitarteko zatiak. *Atzeaurrie* ere esaten zaio. “Partes del lindero de la finca que quedan sin trabajar con el ‘bravante’ y que hay que realizar al final de modo perpendicular”.
- Gozakeiztu** (Etx) *ad.* Eginbeharren bat egiteko orduan, soroko lanetan gehienbat, nahiz eta dena behar bezala egiten saiatu, ez lortu edo asmatu. Soroko lurra egoera txarrean dagoela hasita lantzen ez zenean labore egoki rik lortzen, ‘gozakeiztu’ egiten zelako. *Goza(tu) + gaitz + -tu* izango lirateke bere osagaiak. *Gozagaiztu* (VIII, 816; AN?). “Revenir, destemplanar, no salir las cosas de la forma debida”.
- Gozamen, -a** (orok) *iz.* Gozamen. (VIII, 817). *Ze gozamenak ein giñuzkiyan!* (Zer gozamenak egin genizkian!). “Gozo, disfrute, placer”.
- Gozatu** (orok) *ad.* Gozatu. (VIII, 820). *Gozatzie nei beek leku lasei betia fan bieiz!* (Gozatzea nahi baduk leku lasai batera joan behar haiz!). “Disfrutar”.
- Gozo, -ue/-ua** (Sak) 1. *izond.* Pertsona atsegina. “Agradable”. 2. *zenb.* Asko. *Gozue jokatzen dik mutikorrek!* (Gozoa jokatzen dik mutiko horrek!). “Mucho”.
-*GOZUE/A YON: ad.* Gozoa egon, haserre izan. *Gozuek ziek zuen etxekuek!* (Gozoak zeudek zuen etxekoak!). “Estar bueno, enfadado”.
-*GOZO-GOZO: adond.* Gustura, ederki, atseginez. Txistukaria bustirik ere entzun dai teke: *goxo-goxo*. “Placenteramente, a gusto”.
- Gozoso, -ue/-ua** (Sak-erd) *izond.* Pertsona oso atsegina. (VIII, 830). (BB, 186; *gozozue*). *Oso seme-alaba gozosuek dazkazu!* (Oso seme-alaba gozosoak dauzkazu!). “Agradable”.
- Gramabelar, -rra** (Etx) *iz.* Belardi edo pentzeetako belar txarra. “Mala hierba de los prados”.
- Grazi, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Grazia. (VIII, 836). *Jangoikuen graziye!* (Jainkoaren grazia!). “Gracia”.
- Gu** (orok) *izord.* Gu. (VIII, 848). “Nosotros”.
- Gua** (Sak) 1. *iz.* Oha. Kani ketan jolasteko zulo txoa. Urdiainen *goa*. (Irib. Iruña). “Agujero en el juego de las canicas”. 2. *posp.* (ikus **gora**).
- Guai(xe)** (Sak) *adond.* Orain(xe). (XIII, 469; G-nav). Olaztin *orai*, Dorraon eta Unanun *orei*, Irañetan *ooin* eta Urritzolan *oain*. (Ond. 10; *guai*). (Izag. 66, *guai*). “Ahora”.
- Guaindo** (Bur) (ikus **guañi(ken)**)
- Guait(t)i** (Sak) *adond.* Oraindik (hasi ta), gaurtik. Burundian palatalizatu gabe. (Izag., 66; *guaita bakizu Aldasoroniin, tabernoyetan ta ...*). “Desde ahora (mismo), desde ya”.
- Guaixkide** (Urd) (ikus **guexkide**)
- Gualmente** (Etx) *esam.* Berdin. ‘Igualmente’-ren burutzapen aferesiduna. Ohera joatzen erakoan gau ona pasatzea opa duenari erantzuten zaio. Urdiainen aferesi rik gabe: *igualmente*. “Lo mismo(digo), igualmente (Expresión para responder a quien desea ‘buenas noches’)”.
- Guañi(ken)** (Sak) *adond.* Oraindik(an). *Guaño* ere erabiltzen da. Zaharrek, dena den, partitiboaren bukaerako herkaririk gabeko burutzapena erabiltzen dute, eta gazteek, *-ken* morfemaduna. (Ond. 10; *guaindo*). (Izag. 66, *guaindokun* ‘hasta el presente’). “Aún, todavía”.

- Guatu** (Bur) (ikus **goratu**)
- Guartu** (Sak-erd) *ad.* Ohartu, gogo(an) hartu. (XIII, 8; AN-ulz, Sal, R). Bakaikun *errapatu* erabiltzen da, eta badirudi 'erreatu' aditzaren burutzapen sinkopatu del a. Altsasun *erreatu* erabiltzen dute. (Ond. 8; *errapatu* *naiz*: he observado). *Guartukueiz noizbeitere!* (Ohartuko haiz noizbait ere!). "Darse cuenta".
- Guatze, -ie/-ia** (Sak-erd) *iz.* Ohe, ohatze. (XIII, AN-ul z, B, Ae). Bakaikun, Urdiainen eta Olaztin *oi*, *-ya*. Hiriberrin *ogatzie*. (Izag., 77; *oea*). *Egunio faten nok guatzia afaldu ta belexe!* (Egunero joaten nauk ohatzera afaldu eta berehalaxe!). "Cama".
- Guazal, -a** (Etx) *iz.* Ohe gaineko estalkia. *Ohazal* (XIII, 14; V-ple-arr-m, G-azp-*goi-nav*, AN-5vill, B). (BB, 186). "Sobrecama".
- Guenzia** (Urd) (ikus **gorentzi**)
- Gueso** (Alts) (ikus **gureso**)
- Guexak** (Urd) (ikus **bur(e)iz**)
- Guexkide, -ie/-ia** (Etx) *iz.* Familiarra, seguru aski 'guraso' + 'kide'-tik dator. Karmelo Goñi etxarriarrak esan digunez, et xera bi zitzera dat orrenari ere horrela esaten zaio. Urdiainen *guaixkide*. "Compadre, pariente".
- Gultzurin, -ñe/-ña** (Etx, Un) *iz.* Giltzurin. (VIII, 589; G-*goi-nav*). Burundan *bultzurrun*. (Izag. 57; *bultzurrun bat*). (Ond. 7: *bultzurrun*). Olaztin *bultzurrunak*. Arbizun, Uhartan, Irañetan eta Arruazun *giltzurriñek*. "Riñón"
- Gurdi, -ye/-ya** (orok) *iz.* Gurdia. (IX, 23; V-ger-och-*oroz-gip*, G, AN-*gip-larr-5vill-erro*). Uh artan eta Arb izun *karrua*. "Carro tirado por animales". -**GURDI-BIDIE/A**: gurdi ak ibiltzeko bidea basoan, gehi enbat. (IX, 25; G-*goi*, AN-*gip*). "C amino para carros, normalmente en el monte".
- Gurdibolante, -ie** (Etx) *iz.* Gurpil erradiodunak di tuen gurdi a, arrunt a baino handi ago et a modernoago. Ardatza et a gurpi lak ez daude bateginik. "Carro con ruedas radiadas".
- Gurdikada** (Sak-erd) *iz.* Gurdian sartzen den edozei n gai edo laboreren kantitatea ad ierazten d u. (IX, 25). *Aurtengo lotien, lauren bat gurdikada egur atiako zittubau!* (Aurtengo lotean, l auren bat gurdi kada egur aterako ditiagu!). "Carretada, cantidad de cualquier materia o labor que entra en un carro".
- Gurdikama** (Sak) *iz.* Gurdi ak gauzak garraiatzeko duen l ekua. (IX, 25; G-*nav*). (Ond. 25). "Cama del carro".
- Gurdilafreikan** (Urd) (ikus **atsaldiño**)
- Gureso, ue/-ua(k)** (Sak) *iz.* Guraso(ak). (IX, 20; G-*nav*). (BB, 187; *gurasuek*). (Izag. 66, *guesuk*). Urdi ainen asimilatu g abe. "Padre y m adre, padres en general".
- Guri, -ye** (Etx) *izond.* Guri, i txura oso onekoa. (IX, 3 0; V-*g ip*). "Ro llizo, lozano, de buena presencia".
- Gurrumiau, -be** (Etx) *iz.* Katuaren urruma, zurrunga. Hi tz onomatopeikoa da. Urdi ainen *marramiau*. "Ronroneo del gato".
- Gurtatza** (Etx) *iz.* Gurdiaren endai tza ikuiluko sabaian lotzeko tresna. "Para sostener el tim ón del carro en el techo".
- Gurtera** (Alts, Urd) (ikus **bartubela**)
- Gurtol, -a** (Sak) *iz.* Gurdi aren oholak, aldeetan eta atze-aurrean jartzen dira. (IX, 37; G-*nav*). (Ond. 10). (Irib. *burtol* Ameskoa). (Izag. 66). *Kartol* ere erabiltzen da. Arbizun *karrola* eta Irañetan hasi erako herskari belarerik gabe. Hi riberrin *burtol*. Dorraon *urtelak*. "Cierres hechos de t abla que se colocan en lo s laterales d el carro para que este tenga más capacidad".
- Gurtzii, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Gurdi ziriak, endaitza uztarrian lotzeko erabiltzen dira eta 'bartubela' ren aurretik eta

- atzetik sartzen dira endaitzeko zuloetan. *Gurziri* (IX, 45; G-nav). (BB, 187; *gurziri*). (Ond. 10; *gurziri*). Urdiainen *gurzi*. (Izag. 66, *gurziri bat*). Uhartan *bartotza*. “Pasador de madera para sujetar el timón del carro al yugo”.
- Gurzil** (Bak) (ikus **zil**)
- Gurziri** (Bur) (ikus **gurtzii**)
- Gustetu** (Sak) *ad.* Gustuko izan. *Gustatu* (IX, 45). B urundan asimilatu gabe. *Eztakit batee gustetu esan niezuna!* (Ez zait b atere g ustatu esan didazuna!). “Gustar”.
- Gusto, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* Gustua. (IX, 47; AN-egüés-ilzarb-olza). *Ein zazkik lanak gusto pixkaatekin, mutikua!* (Egin itzak lanak gustu piska batekin, mutikoa!). “Gusto”.
- Gustora** (Sak-erd) *adond.* Gustura. (IX, 49; V-gip, G-azp). *Gustua* ere entzun daiteke Et xarri-Aranatzen et a Urdiainen. *Gustora ago? Gustua fanko nittukek!* (Gust ura hago? Gustura joango ni ndukek!). “A gusto, con ganas”.
- Gutxi** (orok) *adond.* Gutxi. (IX, 5 5; V-ger-och-m-gip, G, AN-sept-erro-olza, B, Ae). *Ezten gutxi bier i konformatzeko!* (Ez dun gut xi behar hi konformatzeko!). “Poco”.
- GUTXI GUABIA:** *part.* Gutxi gorabehera. *Gutxi gorabehera* (IX, 62; G). “Poco más o menos”.
- Gutxiines** (Sak-erd) *part.* Gutxienez. *Gutxienez* (IX, 62). *Gutxiines lau o bost aldiz esan dubau ori eitteko!* (Gutxienez lau edo bost aldiz esan diagu hori egiteko!). “Al menos, por lo menos”.
- Guu** (Etx) *izlg.* Gure. Mugatzailea eransterakoan, hau da, izenorde bihurtzerakoan, dardarkari sam urra erabiltzen da: *gurie*. Arbizun *gui* eta *guia*. (BB, 187). “(El) nuestro”.
- Guutze, -ie/-ia** (Sak-erd) *iz.* Gurutze. *Gurutze* (IX, 40; G, AN, L). (BB, 187; *gurutze*). (Izag., 71; *kurutza*). Urdiainen *kutza*. “Cruz”.
- Guze, -ie/-ia** (Sak-erd) *zenb.* Guztia. *Guzi* (IX, 65; G, AN, L, BN, Ae, Sal, R, S). Urdiainen *guztia*. *Mutikua! Een guzia itxeti kanpua pasatzen duk!* (Mutikoa! Egun guztia etxetik kanpora pasat zen duk!). “Todo”.
- Guzpidede, -ie** (Etx) *iz.* Fundamentua, buruzpide, burubide, ganora, jarduera. *A, ze guzpidedie!* (A, zer buruzpidea!). Li zarragabengoan *buzpide*, Arruazun *guzpide*. “Marcha”.
- Guzpidegabe, -ia** (Arr) *izond.* Ganorarik gabekoa. Inongo ant olamendu edo jarduerarik ez duena. “Si n fundamento, desordenado”.
- Guzti** (Urd) (ikus **guze**)

I

- I** (orok) *izord.* Hi, pert sona i zenordaina.
Hi (IX, 77; V-gip, G, AN, B, L, Ae, BN, Sal, S). “Tú”.
- Iar** (Bur) (ikus **iyer**)
- Iarrosi** (Urd) (ikus **iderrosi**)
- Ibai** (Bur) (ikus **ibei**)
- Ibaikalai** (Bur) (ikus **iyekalai**)
- Ibaikatu** (Bur) (ikus **iyeketu**)
- Ibazi** (Urd) (ikus **iraazi**)
- Ibei, -ye** (Etx) *iz.* Ibaia, erreka bai no handiagoa. *Ibai* (IX, 102; V, G, AN, L-côte, BN-b aig-lab, S). Etxarritik ekialdera, Sakana erdialdean, *ubelde* erabiltzen da. (B B, 190; *ibai, ibêye*). Burundan *ibai*. (Izag., 66; *ibaiya*). *Ibeyen ibildu gettuk iyeiken!* (Ibaian ibili gaituk igerikan!). “Río”.
-IBEIALDE, -IE: *iz.* Ibaialdea. Ibaia ren ingurua. *Ibai-alde* (IX, 103). “Zona junto al río”.
-IBEI-BAZTAR, -RRA: *iz.* Ibai bazterra. *Ibai-bazter* (IX, 103). “Orilla del río, margen del río”.
- Ibillaldi, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Ibilaldia. (IX, 107; V-gi p). “R ecorrido, caminata”.
- Ibili** (Bak, Urd) (ikus **urai**)
- Ibillera** (Sak) *iz.* 1. Ibiltzeko era edo modua. (IX, 110; V-gi p). B urundan palatalizatu gabe. *Ibilker* (IX, 117; V) ere ent zun daiteke zenbaiten ahotan. *Orren ibillerak ez ttuk u(d)s garbiye!* (Horren ibilerak ez dituk ur garbia!). Burundan palatalizatu gabe. “Andanza, forma de andar”. 2. Estu egon behar duen zerba it aise agertzen denean. *Aitzurrorren giderrak ibillera zikok!* (Aitzur horren giderrak ibilera zeukak!). “Holgura, flojedad”.
- Ibilli** (Sak-erd) *ad.* 1. Ibili. (IX, 111; V, G, AN, L, BN). *Urte guzie niillek prestatzen!* (Urte osoa nabi lek prestatzen!). B urundan palatalizatu gabe. “Andar”. 2. Erabili. (IX, 114; V-ger-gip, B N-lab). Lakunt zan *yaabilli*. *Nok ibiltzen dik yos dezubien kotxie?* (Nork erabi lizen di k erosi duzen kotxea?). “Utilizar, usar”.
-IBILLI TA BUELTA: (Sak-erd) *junt.* Dena den. *Ibilli ta buelta ez giñuban ezee lortu!* (Ibili eta buelta ez genian ezer lortu!). Burundan palatalizatu

- gabe. Urdi ainen *ibili ta ibili*. “Después de todo, a pesar de todo”.
- Ibin, -ñe/-ña** (Sak) *iz.* Garia ebaki ondoren geratzen den soroaren zorua, gariaren makila moztuaz osatua. (IX, 120; G-nav, AN-arce, Ae). (Ond. 10; *ibin*). “R astrojo, suel o form ado por los tallos del trigo tras cortarse”.
- Ibintze, -ie/-ia** (Sak) *iz.* Uzta jaso ondoren, ganadua eramaten zen soro eta larreetara bertako bazka aprobetxatuz. Haur asko elkartzen zen ‘ibintze’-etan ganadua zai ntzeko et a bi tartean jolasteko. (IX, 120-121; G-nav, AN-araq-ulz-burg, Ae). (B B, 191). (Izag, 66; *ibintza*). Urdiainen *ibintza*. (Ond. 10). *Bazikobet gogue ibintzetaa faiteko!* (Bazeukaat gogoa ibintzetara joateko!). “Rastrojera”.
- Iddebiyur, -rre** (Etx) *iz.* Babak edo beste edozein l eka al e jot zeko m akilak. Luzera berdi neko bi makil, soka edo kate batez loturik. *Iyaur* (IX, 124; G-to). Irañetan *bigue*, ‘bi + -ko’ seguru asko. (B B, 192; *iyebiyurra*). (Ond. 11; *iyabiur*). (Izag. 69; *iyabiurrak* ‘los mayales’). It urmendin *iyebiyor* eta Urdiainen *iabiur*. “Palos para pegar las al ubias u ot ras legumbres, mayales”.
- Ideezi** (Arr) (ikus *iraazi*)
- Ider, -rra** (Sak-erd) *iz.* Ilarra. (IX, 270; V-ger-arr-oro-och-m). Lakunt zan *aixkol* ere bai. Uhartan, Irañetan eta Hiriberrin *iller* eta B urundan *idar/irar*. “Guisante”.
- Idergi, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Ilargi. (IX, 273; V-arr, G-nav). Uhartan, Irañetan eta Hiriberrin *illergiye*, Urdiainen *irargi* eta Olaztin *idargi*. (Izag., 67). “Luna”.
- Iderrosi** (Etx, Lak, Arr) *ad.* Astindu, garbiketa handia egin. *Idarrosi* (IX, 341; Sal). (BB, 192; *idorrosi*). (Ond. 11; *iyerrautsi* o *iyerrosi*: sacudi r polvo, puchero ..., zarandear árbol). Urdiainen *iarrosi*. (Izag., 68; *iorrutsi*, *ierrutsi autsa* ‘sacude el pol vo’). “Limpiar a fondo, enjuagar”. 2. **-ye** *iz.* Ast indua, ji poia. *A ze iderrosiye eman zio babien!* (Ah, zer iderrosia eman ziotean!). “Paliza, sacudida”.
- Idi** (Bur, Hir, Urritz) (ikus *iri*)
- Idiitu** (Ir) (ikus *urai*)
- Idoi I.** (Lak) *iz.* Lokatzez beteriko putzua. “Balsa de agua y barro”. 2. **-ttu** (Sak) *ad.* Basurde eta txerriak ur baltsa eta lokatze-tan zilipurdika ibiltzea. *Idoitu* (IX, 138; G-nav). (Ond. 10; *idoitu*). *Emen ibildu ttuk gaur basurdiak idoitzen!* (He-men ib ili d ituk g aur basurdeak idoitzen!). “Revolcarse en el fango los cerdos y jabalíes”.
- Idoitu** (Urd) *ad.* Egurra zahartu eta pasatu, gehienbat hezetasunagatik. (IX, 138; G-nav). “Pasm ar la leña, sobre todo por humedad”.
- Idu(g)i** (Un, Uh) (ikus *urai*)
- Iduipena** (Urd) (ikus *iruipen*)
- Ierrutsi** (Alts) (ikus *iderrosi*)
- Ietsi** (Urd) (ikus *iretsi*)
- Igitai** (Alts) (ikus *egittei*)
- Igerri** (Lak, Arr) *ad.* Igarri, antza eman, konturatu. (IX, 180). Horrel a agerida jaso (SAT, 30): “*Sube baño gorriyo geldituko nitzan, igerri nun geizki esan nula, beño esana esanik zion*”. “Adivinar, darse cuenta”. (ikus *antza eman*)
- Igoera** (Urd) (ikus *itzoera*)
- Igualaiza** (Bak) (ikus *zapoziyela*)
- Iguel** (Sak) *adond.* Agian, beharbada. *Igual* (IX, 195; V, AN-ilzarb, L, BN). Burundan *igual*. *Etxien gelditzen bayeiz txintxu-txintxu, zerbeit ekarko dubau, iguel!* (Etxean g elditzen bahaiz zintzo-zintzo, zerbai t ekarri ko diagu, igual!). “Tal vez, a lo mejor, quizá(s)”.
- Iguele(s)tu** (Sak-erd) *ad.* Berdindu, igualatu. Arbi zun *iguelestu*. *Aspaldi zakau guk igulestuik ik eindakua!* (Aspaldi zeukaguk guk igualaturik hik egindakoa!). “Igualar”.

- Igueltsu, -be/-ba** (Sak) *izond.* Antzeko, halako. *Igueltsu* (IX, 197). B urundan *igueltsu*. (SAT, 50; *igueltsuban*). *Biyek e, igueltsubek zarie, bei!* (Biek ere, igualtsuak zarete, bai). “Parecido”.
- Iguinddu** (Etx) *ad.* Iguinddu, nazkatu, aspertu. (IX, 198). *Yonari ixilik, iguindduik nakak eta!* (Egon hadi isilik, iguindurik naukak eta!). “Asquear, aburri”.
- Igurei, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Herriko basoak eta soroak zai ndu edo begiratzan dituen pertsona. *Igurai* (IX, G-nav, AN). Unanun *ingurei*. Irañetan *aingureye*. (BB, 110; ‘merienda a los basigurayes’, 1878 *cuéntas de Simón Goñi*) jaso du. (Izag. 67, *iguraiya* ‘el guarda de campos’). “Guarda municipal de montes o campos”.
- Ijera** (Etx) *iz.* Animalien sarkutza. *Ijada* (IX, 209; V-gip, AN-mer, Ae, Sal, R). *Beyoi eztek salduko ijera aundiyoki yamaten beek!* (Behi hori ez duk salduko ijera handi horiekin eramaten baduk!). “Ijada de los animales”.
- Ijiji-ajaja** (Etx) *adond.* Umore onean, barrez. (IX, 210). (BB, 193; ‘riéndose de al guien’). “De buen humor, riéndose”.
- Ijili-ajala (ibilli)** (Sak) *adond.* Kezka edo ganorarik gabe (ibili). Ondorioak kontuan izan gabe (aritu). *Iji-aja* (IX, 210). (BB, 193; *iji aja*). *Ude guzie yamaten ye ijili-ajala, ajolaipee!* (Uda guztia eramaten diate ijili-ajala, axolarik gabe!). “Sin preocupaciones, sin fundamento”.
- Ika(a)tu** (Sak) *ad.* Ikaratu. “Atemorizar”.
- Ikein, -ñe/-ña** (Sak-erd) *iz.* Akaina. *Ikain* (IX, 632; G-nav). Irañetan eta Hiriberrin *akeiñe*. (BB, 193; ‘insectos negros del vacuno’). (Izag. 68, *iteinak* ‘1. las caparras de vacas, 2. las sanguijuelas’). “Garrapata, caparra”.
- Ikertza** (Etx) *1. iz.* Kaltea, mina, hankasartze handia. (IX, 231). (BB, 193). *Ikertza aundiye ein zieguk aiziek bart gaubien!* (Ikertza handia egin ziguk haizeak bart gauean!). “Daño, mal, metedura de pata enorme”. 2. **-tu ad.** Uztan egiten diren kalteak, ganadua sartu delako esaterako aztertu. (IX, 232; G-nav). (BB, 193). “Tasar los daños que se producen en las cosechas”.
- Ikerzeitu** (Etx) *ad.* Kalte konponezi nareagin. “Hacer un daño irreparable”.
- Ikesi** (Sak) *ad.* Ikasi. (IX, 219; AN-olza). Burundan asi milatu gabe. “Aprender”.
- Iketz, -a** (Sak) *iz.* Ikatza. (IX, 226; V, G-azp-nav, AN-ulz-olza). Urdiainen asimilatu gabe. (Izag., 67). *Etxien bazikobet guaño Etxarrin ein zan azkeneko txondarreko iketza!* (Etxean bazeukaat oraino Etxarrin egin zen azkeneko txondorreko ikatza!). “Carbón”.
- Ikezkin, -ñe/-ña** (Sak) *iz.* Ikazkina. (IX, G-nav, AN-ulz). Urdiainen asi milatu gabe (Izag., 67). “Carbonero”.
- Ikiagarri, -ye/-ya** (Sak-erd) *izond.* Ikaragarri. *Ikaragarri* (IX, 214; V, G, AN). Esanahi berdinarekin *ikiagarrisko* erabiltzen da. Urdiainen *ikagarri*. *Ikiagarrisko kotxie ekar ye!* (Ikaragarriko kotxea ekarri diate!). “Asombroso, tremendo, terrible”.
- Iki-miki** (Lak) *adond.* Ika-mika, elkar zirikatuz dabi lenei buruz esaten da. “Riñendo, enfadado”.
- Ikurke-makurke** (Etx) *adond.* Zeharka-meharka, i kurka-makurka. *Ikurka-makurka* (IX, 234-5; AN-ulz; ‘*bidea ikurke-makurke doaie*, el camino va en zigzag’). (BB, 193; *ikurka-makurka*). *Ikurke-makurkeko xenda Elkorrin ziok! Mendie itzootzeko, bierko ta ikurke-makurke fan bierra dakak!* (Ikurka-makurkako send Elkorrin zegok! Mendira itzotzeko, beharko eta i kurka-makurka joan beharra dauka!). “Zigzagando, en

- zig-zag. Haci endo eses, tambaleándose”.
- Ikusi** (orok) *ad.* Ikusi. (IX, 240). “Ver”.
- Ikusgarri, -ye/-ya** (orok) *izond.* Ikusgarria. (IX, 237). “Espectacular, digno de ver”.
- Ikutu** (Sak) *ad.* Ukitu. Irañ etan *kuttu*, burutzapen aferesi dun et a palatalizatua. “Tocar”.
- Ilar** (Alts, Urd) (ikus **illor**)
- Ilarrayuntzi** (Urd) (ikus **isets**)
- Ilarresulso** (Urd) (ikus **larresulso**)
- Ilarriguntzi** (Alts) (ikus **isets**)
- 1.II, -lle/-lla** (orok) *1. iz.* Hildako. (IX, 259; V-gip, G-azp, AN-gip, L, BN, Sal, S, R). *Illek ezin duubiek ezee ein!* (Hilek ezin diate ezer egin!). “Muerto”. *2. ad.* Hil. (IX, 255). “Morir, matar”.
- ILL O BIZI: esam.* Hil edo bi zi. *Hil edo (ala) bizi* (IX, 261). “A vida o muerte”.
- 3. ad.* Itzali. (Ond. 10: apagar la luz, una vela, el fuego). “Apagar”.
- 2.II, -lle/-lla** (orok) *iz.* Hilabetea. (IX, 266). Burundan palatalizatu gabe. *Illontan etorko gaa!* (Hilabete honetan etorriko gara!). “Mes”.
- Ilati** (Urd) (ikus **illeki**)
- Ilbeltz, -a** (Sak) Urtarrila, ilbeltza. (IX, 282; V-gip, G-azp-t o-bet-nav, AN-sept-erro-gulina). Uhartan *izotzille*. (Ond. 19). “Enero”.
- Ilbera** (Sak-erd) *iz.* Hilbehera. “Cuarto menguante”.
- Ilberri, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Hilberria. (IX, 282; G, AN, L, Sal, R). (Ond. 10). (Izag. 67, *ilberriya* ‘el novi lunio’). “Luna nueva”.
- Ilbete, -ie/-ia** (Sak) *iz.* Hilbetea. (IX, 282; V, L). “Luna llena”.
- Illeti** (Alts) (ikus **illeki**)
- Illetsu** (Bur) (ikus **illezu**)
- Iliti** (Do) (ikus **illeki**)
- Ilgora** (Sak) *iz.* Hilgora. (IX, 299; V, G, AN-erro). “Creciente”.
- Ilintxe** (Etx) *iz.* Ilinti, ondo egosi gabeko ikatz zatia. (IX, 301; B). Lakuntzan *illinte*. BSn horrela jaso dute: “Gutxiegi egosi takomakila, ikatz bihurtu gabekoa. Ez zuen balio. Horrelakorik ez gertatzeko suaren indarra ongi erregulatu behar zen, txondorreko zuloak irizketatuz”. “Carbón mal cocido”.
- Illoba** (Urd) (ikus **illeba**)
- Ilitze, -ie/-ia** (orok) *iz.* Ilitzea, oholak josteko erabiltzen den metalazko pieza mehe eta luzeska. (IX, 313; V-gip, G, AN-olza, R). (B, B, 194). Urdiainen *giltza*. “Clavo”.
- Ilusiyo, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Ilusioa, nahi a. *Ezakela, baezpaadee, ilusiyo geyei ein!* (Ez ezak(ela), badaezpada ere, ilusio gahiegi egin!). “Ilusión, deseo, esperanza”.
- Iluxioantonio** (Etx) *izond.* Maliziarik gabea. *Iluxioantonio ederra ago ieiñik!* (Iluxioantonio ederra hageginik!). “Iluso”.
- Ilzale, -ie/-ia** (Sak-erd) *izond.* Hiltzailea. (IX, 311; B, Sal, R). “Asesino”.
- Ilzar** (Ir) (ikus **ilbete**)
- Ilarraka** (Ir) (ikus **illor**)
- Il(a)te** (Sak-erd) *iz.* Hilabete. *Illete* (IX, 267; AN-ulza). Urritzolan *ille(b)ete*. “Mes”.
- Il(a)zi** (Sak-erd) *ad.* Hilarazi. “Hacer morir, llevar a la muerte”.
- Ille/a** (Sak-erd) *iz.* Illea. (IX, 286; G-azp, AN, B, BN-baig, Sal). *Ille asko gelditzen dakizu guña!* (Ile asko gelditzen zaizu oraino!). “Pelo”.
- Illeba** (Sak-erd) *iz.* *1.* Illoba. (IX, 306; AN-ulz-olza). (BB, 197). Urdiainen *illoba*. “Sobrino”. *2.* Seme edo alabaren seme-alabak. (B, B, 197; *illoba*). “Nieto”.
- Ille(b)ete** (Urr) (ikus **illaate**)
- Illegorri, -ye** (Etx) *izond.* Ilegorria. (IX, 289-290). *Kaskagorri* ere erabiltzen da. Arbi zuna *buugorri*. Burundan palatalizatu gabe. “Pelirrojo”.

- Illeki, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Ilintia, ilintxa. Artzainek erabiltzen zituzten adar zati inkerdunak, gaez ot soak i zutzeko. Erabat erre gabeko makila, inkerra eta guzti. Dorraon *ilitiya. Ileti* (IX, 300; V-ple-arr-oro-z-al, G-to-nav, L). (Izag., 67; *ileti bat* ‘un t izón’). Urdiainen *ilati*. “Tizón”.
- Illeko, -ue/-ua** (orok) *iz.* Hilekoa, emakumeen hi labeteroko odol jarioa. (IX, 293; V, G). Burundan palatalizatu gabe. “Menstruación”.
- Illeluze, -ie/-ia** (Sak) *izond.* Adatsa duena, adasdun. (IX, 290). (BB, 197). Burundan palatalizatu gabe. “Melenudo”.
- Illeluzetzeko, -ue** (Etx) *iz.* Kaskoko funikulua ani malia bel arjaleetan. “Funiculo nuczal en los herbívoros”.
- Illera** (orok) *iz.* Ilara. (IX, 272; G-azp, AN-gip). (BB, 197). “Fila, hilera”.
- 1.Iller, -rra** (Sak-erd) *iz.* Txilar. (IX, 271; V-gip). Irañetan et a Hi riberrin *illarraka*. (Izag., 67; *ilarre gutxi*). Urdiainen *ilar*. “Brezo”.
- 2.Iller, -rra** (Uh, Ir) (ikus **ider**)
- Illerdei, -ye** (Etx) *iz.* Ilardegia, ilard ia. *Ilardi* (IX, 273). (Ond. 10; *ilarraldi, ilardi*). Urdiainen *ilardi*. “Brezal”.
- Illergi** (Uh, Lak, Ir) (ikus **idergi**)
- Illerrondo, -ue** (Etx) *iz.* Txerriak jaten duten bel arra. *Ilarrondo-belar* (IX, 277; G-goi). (B B, 197). Urdi ainen *illarrondo*. “Hierba que com en los cerdos”.
- Illezu, -be/-ba** (Sak-erd) *izond.* Iletsua. (IX, 297; AN-i lz). B urundan *iletsu*. (Izag., 67; *iletsuba*). “Peludo”.
- Illinte** (Lak) (ikus **ilintxe**)
- Ilondo, -ue/-ua** (Sak) *izond.* Hilbehera. *Ilondo* (IX, 308; G-nav, AN-araq). (Ond. 11; *ilondo*). B urundan palatalizatu gabe. “Menguante”.
- Illor, -rra** (Etx, Lak) *I. iz.* Umekia, umea galtzearen ekintza. (IX, 309; G-nav, B, BN). “Feto, aborto”. **2. ein, (bota)** *ad.* Il orra egi n, umea galdu. (*H*)il + (*h*)aur izan daitezke bere osagaiak. “Abortar”.
- Illun, -e/-a** (Sak) *izond.* Il una. (IX, 317; V, G, AN). B urundan palatalizatu gabe. “Oscuro”.
- ILLUNPIEN:** *adond.* Ilunpean. *Ilunbean* (IX, 320). “A oscuras”.
- Illundu** (Sak) *ad.* Il undu. (IX, 326). Burundan palatalizatu gabe. “Oscurecer”.
- Illuntasun, -e/-a** (Sak) *iz.* Il untasuna. (IX, 330; V, G, AN). “Oscuridad”.
- Illuntze, -ie/-ia** (Sak) *iz.* Ilunabarra. (IX, 331; V, G, AN). (BB, 198). Burundan palatalizatu gabe. “Ocaso, puesta de sol”.
- Imermau** (Arr) (ikus **amimoro**)
- Imirrimau** (Urd) (ikus **amimoro**)
- 1.In** (Bur, Uh) (ikus **ein**)
- 2.In** (Urd) (ikus **irin**)
- Inal** (Bur) (ikus **eiñal**)
- Inara** (Urd) (ikus **iñere**)
- Inbii, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Inbidia. *Inbidi* (IX, 349). Urdi ainen *inbiya*. *Inbiye galanta dek ik dakakena!* (Inbidia galanta duk hi k daukaana!). “Envidia”.
- Inbiigarri, -ye/-ya** (Sak-erd) *izond.* Inbidiagarria, gogoko suertatzen dena. *Inbidiagarri* (IX, 350). Urdi ainen *inbiagarri*. “Envidiable”.
- Inbuluzke/a** (Sak) *I. iz.* Itzulipurdia. (IX, 351; Ae). *Makiñaat inbuluzke eman zittubau gaztetan!* (Makina bat inbuluzka em an di zkiagu gazt etan!). “Voltereta”. **2. -tu ad.** Itzulipurdikatu. *Gustua asko ibildu gettuk inbuluzketzen!* (Gustura asko ibili g aituk itzu lipurdikatzen!). “Dar volteretas”.
- Inbuluzke(ka)n** (Sak) *adond.* Itzulipurdika. (Ond. 11; *inbuluskan erori*: despeñarse, caer rodando). Urdiainen *inbuluzkan*. (Izag. 67, *inbuluskan bota zan* ‘cayó dando vueltas’). “Gi rando, dando volteretas”.

- Indabaxala** (Bak) (ikus **ensalera**)
- Ind(d)er, -rra** (Sak) *iz.* Indarra. (IX, 351; V, G-azp-nav, AN-araq-ulz-erro-olzagulina). Et xarriko hi zkeran, bereziki, entzun dai teke herskari a palatalizaturik. Urd iainen asimilatu eta palatalizatu gabe. “Fuerza”.
- Indderzu, -be** (Etx) *izond.* Indartsua. (IX, 360; AN-ulz). “Forzudo”.
- Indalaguztia** (Urd) (ikus **eiñal**)
- Indiyaba** (Alts, Urd) (ikus **alubi**)
- Indiziyo, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* Injekzioa. *Indizio* (IX, 365; G-azp). *Katarrue jentzeko lau indiziyo artu bier izen zittubet!* (Katarroa kent zeko lau ijekzio h artu b ehar izan ditiat!). “Inyección, en medicina”.
- Indui, -ye** (Etx) *iz.* Gauzak egiteko trebetasuna, ganora. *Induria* (IX, 367; Sal, R ap. A). (Irib.; “En Larraga, Tierra Estella, Pamplona y Cuenca *induria* es sinónimo de habilidad, de maña, de arte para hacer las labores: ¡*Qué poca induria tienes!*”). “Habilidad, arte o fundamento para hacer las cosas, destreza, maña”.
- INDUIBEKUE:** *izond.* Gauzak egiteko trebetasunik edo ganorarik ez duena. “Persona que no tiene fundamento o habilidad para hacer las cosas”.
- Infernu, -be/-ba** (orok) *iz.* Infernua. (IX, 369; V, AN-ul z-egüés, Ae). “Infierno”.
- INFERNUKO DEMONIO, -UE/-UA:** Infernuko demonioa. *Infernuko demonio piztu biñe!* (Infernuko demonioa piztu behar dinat!). “Demonio”.
- INFERNUKO ETSEI, -YE/YA:** Infernuko etsaia. (Izag., 67; *ifernuko etsaiya* ‘la persona muy mala’). *Infernuko etseye piztukuezubie!* (Infernuko etsaia piztuko duzue!). “Demonio”.
- INFERNUKO GEIZTO, -UE/-UA:** *iz.* 1. Infernuko gaiztoa. *Infernuko geiztuek ezin yaamanes ago!* (Infernuko gaiztoak ezi n eram anez hago!). “Demonio”. 2. Intsektu b eltz hegalaria. *Infernuzapo* ere esaten zaio. “Ciervo vol ante, insecto volador negro”.
- INFERNU ZAPO, -UE/-UA:** aurrekoaren bigarren esanahi berbera. “Como la segunda acepción del anterior”.
- Infernutxori, -ye** (Etx) *iz.* Kolore asko dituen txoria. “Pájaro de varios colores”.
- Infeziyo, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Infekzioa, zauri gaiztotua. “Infección”.
- Infeziyo-belar, -rra** (Etx) *iz.* Bikor txiki eta sarri-sarriak dituen belarra. “Hierba de granos pequeños y abundantes”.
- Ingerike ein** (Lak) (ikus **iyeketu**)
- Inguatu** (Alts) (ikus **inguutu**)
- Ingu(u), -be/-ba** (Sak-erd) *iz.* Ingurua. *Inguru* (IX, 381). “Entorno”.
- (n)gurei, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Ganadu zaina. *Igurai* (IX, 201; G-nav, AN). ‘Inguru’ + ‘zain’-etik dator seguruki aski. Et xarrin sudurkari rik gabe entzun dai teke gaur egun. (B B, 198; *ingureye*). “Guarda”.
- Inguutu** (Sak) *ad.* Inguratu, hurbi ldu, elkartu. *Inguratu* (IX, 378; V, G, AN, L, BN, S). (Izag., 58; ... *gauboo kuadrilak inguátzen ginan banesakiyak* ...). “Acercar(se), juntarse”.
- Inker, -rra** (Sak-erd) *iz.* Txingarra. *Inkar* (IX, 392). Urdiainen txingar. “Brasa”.
- Inkisiyiyo, -ue I.** (Etx) *zenb.* Ugari, asko, gainezka. *Jende inkisiziyue yonduek Meza Nausien!* (Jende inkisizioa egon duk Meza Nagusian!). “Muchísimo, abundante”. 2. -**ua** (Urd) *iz.* Egoera txarra, zalapartatsua eta iragankorra. “Situación mala y persistente”.
- Inoxente, -ie/-ia** (Sak) *izond.* Inuzente, gaiztakeriarik gabekoa. *Inuxente* (IX, 417). “Inocente, que no tiene malicia”.

- INOXENTE EGUN, -E/A:** (Sak-erd) *iz.* Santu i nuzenteen eguna, abenduaren 28^a. “Día de los santos inocentes”.
- INOXENTIKO KALDERIKO:** (Etx) *esam.* Inuzenteen egunean ziria sartu zaionari esaten zaion esam oldea. *Inoxente egunien ‘Inoxentiko kalderiko’ esaten zikiyok inoxentada siñistu denai* (Inuzente egunean ‘Inoxentiko kalderiko’ esaten zitzaioke inuzentada siñistu duenari). “Cantinelas que se dicen al que ha recibido una inocentada el día de los inocentes”.
- Inporta izen** (Sak-erd) *ad.* Axola izan. (IX, 421; V-gip, S). *Eztik inporta ezpeiz garais etortzen!* (Ez dik inporta ez bahaiz garai z et ortzen!). “Importar”.
- Inportanzi, -ye** (Etx) *iz.* Garrantzia. *Inportantzi* (IX, 421; AN-5vill). “Importancia”.
- Inpusittu** (Etx) *ad.* Erabat bete, satu ratu, puztu, gainezka egin. *Aurten obe San Adriñe ez fatie, jendes inpusittuik yonkuek eta!* (Aurten hobe San Adrinera ez joatea, jendez inpusiturik egongo duk et al!). “Saturar(se), rebosar, llenarse hasta los topes”.
- Intrusa** (Urd) (ikus **luxintxe**)
- Intsusa** (Bak) (ikus **luxintxe**)
- Intxor, -rra** (Sak) *iz.* Intxaurra, intxaurrondoa. (IX, 434; V-ger, Gbet-nav). Uhart en *entxur*, Irañetan *antxurre*. (Izag., 67). *Ataungo baserri beteti ekartzen zizkiene intxorrak!* (Ataungo baserri bat etik ekartzen zizkidaten intxorrak!). “Nuez, nogal”.
- Intxordei, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Intxaurdegia, intxaurdia. *Intxordi* (IX, 436; G-nav). Burundan *intxordi*. (Izag. 67, *intxordiya*). “Nogaleda, nogueral”.
- Intze/a** (Sak) *iz.* Ihintza. *Intz* (IX, 207; V-gip, G, AN, B, Ae, Sal, R). (Izag., 68; *intza*). *Auriye ein bee dee, neikue dek goizetako intzaaki!* (Eurria egi n gabe ere, nahikoa duk goizetako ihintzarekin!). “Rocio”.
- Iñere, -ie/-ia** (Sak-erd) *iz.* Enara. *Inare* (VI, 647; AN-m er, Ae). Irañetan *zirriñe*, Dorraon *txirriña* eta Bakaikun *gaubeinare*. Urdiainen *inara*. *Ezittubau aspaldi iñeriek ikusi!* (Ez dizkiagu aspaldi enarak ikusi!). “Golondrina”.
- Iñerexagu, -be** (Etx) *iz.* Saguzarra. *Iñeresagu* (VI, 648; G-nav). Bada jolasetan aukeraketa egiteko jostagarri bat Et xarrin, non *xaguzar* agertzen den: *Bat, bi, iru, lau, xaguzarrak jan al au, zapateriko alkate, maria, maria, penate, ez diduri, badiduri, konportako, ipurtxuri*. Unanun *gaubeko iñeria*, Irañetan *gauixirriñe* eta Uhartan *xaguzarra*. Arruazun *gauñere*. Urdiainen *gauinara*. *Kueboi iñerexagus beteik yoten dek!* (Kueba hori enarasaguz bet erik egoten duk!). “Murciélago”.
- Iñezturarri, -ye** (Etx) *iz.* Tx imistarria. (BB, 199; ‘hacha de piedra del neolítico, se ponía en casa contra el rayo con la misma misión que un ‘santikuarri’ o micraster’). *Jentilzularren onduen iñezturarri uberi agertu auben!* (Jentilzulo haren ondoan oi nazturarri ugari agertu huen!). “Pedernal”.
- Iñezture/a** (Sak-erd) *iz.* Oinaztura, tximista. (XIII, 164; AN-araq-olza). Uhartan eta Irañetan *iñezture* eta Olaztin *inaztura*. Urdi ainen *oinaztura*. (Izag. 77, *Oineztura gaiztúek asi zian eta jóstaiyék ...*). “Relámpago”.
- Iñezture** (Uh, Ir) (ikus **iñezture**)
- Iper, -rra** (Sak-erd) *iz.* 1. Iparraldea. *Ipar* (IX, 445; V, G, AN, B N, R). “Norte, punto cardinal”. 2. Iparrizea. (IX, 445; G-nav, B). Arbi zun *iparraizia*. (Ond. 11; *iperraize*). “Viento del norte”.

- Ipurdi, -ye/-ya** (orok) *iz.* Ipurdia. (IX, 453; V-m -gip, G, AN-ul z, B, BN-baig, Ae, Sal). *Bayueke txakurraan ipurdiee!* (B ahoake txakurraren ipurdira!). “Culo”.
- Ipurdiaundi, -ye/-ya** (orok) *izond.* Ipurandi, i purdi handi a duena. “Culón, de culo grande”.
- Ipurdiko, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Ipurdian ematen den kol pea. (IX, 455; V-gip). “Golpe en el culo”.
- Ipurgein, -ñe/-ña** (Sak-erd) *iz.* Ipurdi gaina. *Ipurgain* (IX, 455). “Part e superior de las nalgas”.
- Ipurjoka** (Sak-erd) *adond.* Bi pertsona airean hartu eta hauen ipurdiak elkar joaz gauzatzen den jokoa izango genuke. “Juego en el que se golpean los culos de dos personas cogidas al aire”.
- Ipurkonkor, -rra** (Etx) *iz.* Ipurtxuntzur. *Purdi-konkor* (IX, 456; B). “Coxis”.
- Ipurlaso, -ue/-ua** (Sak) *izond.* Ipurdi handi eta erori a duen pertsona. “Persona de culo grande y caído”.
- Ipurlosintxero, -ue** (Etx) *izond.* Lausengari, koi petsu. “Lameculos, pelota”.
- Ipurmaseil, -lle/-lla** (Sak) *iz.* Ipurmama, ipurmasaila. *Ipurmasail* (IX, 456; G-goi-nav). (Izag. 68, *ipurmasaili*). “Nalga”.
- Ipurserbitzai, -ye** (Etx) *iz.* Morroi, zerbitzari, otsein, baina zentzu txarrean, beste ezertarako balio ez duenari edo ganorazko lanik egiten ez duenari egoki tzen zaiola, hotz, beste guztiak esaten dutena egin behar duen ‘pintxe’ modukotzat hartzen da aipatu ‘ipurserbitzaria’. *Ez ayela ibilli denon ipurserbitzai!* (Ez hadila ibili denon ipurserbitzari!). “Cariado, si rvierte, pinche. Persona que sólo si rve para estar al servicio de otra”.
- Ipurtagi, -ye/-ya** (Sak) *1. iz.* Ipurtagia. (IX, 456; V-m-gip, AN-mer, Ae, Sal). “Luciérnaga”. *2. iz.* Argi motela. “Luz pobre”. *3. izond.* Pertsona ez oso argia. “Persona de pocas luces”.
- Ipurats, -a** (Sak) *iz.* Hudoa. (IX, 456; G-nav). (Ond. 11; ani mal pequeño, que anda por las regatas y es aficionado a comer gallinas: garduña?). “Turón”.
- Ipurteste, -ie/-ia** (Sak) *iz.* Ipurdiko hestea. (IX, 457; V-gip, G-to-nav). (Izag. 68, *ipurtesti* ‘el intestino recto’). “Recto”. *-IPURTESTEKO-MIÑE:* ipurtestearen hazidurak sortzen duen mina. “Almorrana”.
- Ipurtxar, -rra** (Sak-erd) *izond.* Pertsona ahula, mendea ere izan daiteke. “Persona débil e incluso flaca”.
- Ipurtxuri** (Etx) *izond.* Zenbait haur jolasetan nori zer egoki tzen zaion erabakitzeke jostagarrian agertzen da, ahots kolpez jolaskideak zenbatuz: *Bat-bi-iru-lau-sagu-zarrak-janal-azapa-teriko-alka-te-Maria-Maria-pena-te-ezdi-duri-badi-duri-konportako-ipur-txuri!* (IX, 457; G-goi-bet). “Adjetivo que aparece en el sistema de elección de quien tiene que tomar la responsabilidad en los juegos de niños y que se determina por los golpes de voz marcados por los guiones”.
- Ipurtxui** (Arb) (ikus **apeptxori**)
- Ipuru** (Bur, Ir) (ikus **ipuu**)
- Ipuruko** (Bur) (ikus **ipuuko**)
- Ipurzikin, -ñe** (Etx) *izond.* Pertsona bat oraindik ez dela nagusia adierazteko, *muturzikin* bezala. “Persona no madura”.
- Ipurzulo, -ue/-ua** (orok) *iz.* Uzkie, ipurzuloa. (IX, 457; V-gip). “Culo, ano”.
- Ipurzuloko, -ue** (Etx) *iz.* Ipurdi zuloan ematen den kolpea. “Golpe dado en la zona del ano”.
- Ipuu, -be/-ba** (Sak-erd) *iz.* Ipurua. *Ipuru* (VI, 711; G-nav, AN-araq-ilzarbolza). Irañetan *ipurue*. (Irib. *Ipuru* Iruñerria-Erreka-Baztan). (Ond. 11; *ipuruko*: enebro). *Gaubonetan*

koostiyeq birrien ipuubek jartzen zittunau! (Gaubonetan gorost iak beharrean ipuruak jartzen dizkinagu!). “Enebro, ginebro”.

Ipuuko, -ue/-ua (Sak-erd) *iz.* Idi burukoa. *Ipuruko* (IX, 458; G-nav, AN-araqq). Abereei uztartzerakoan buruan jartzen zaien tresna. (Izag. 68, *ipuruko*). “Prenda de cuero que se pone a los animales enyuntados en la cabeza”.

Ira/e (Ol, Alts, Urd) (ikus **ixtor**)

Iraazi (Sak) *I. ad.* Irabazi. (IX, 460). Arbizun *iroozi*. Arruazun *ideezi*, Lakuntzan *ireezi*. Urdi ainen *ibazi*. (Izag., 70; *iru joku iyez tut*). *Iraaz bierra zikobau iyendien, bestela jatxi einko gettuk!* (Irabazi beharra zeukaguk i gandeian, best ela jai tsi egingo gaituk!). “Ganar”.

-IRAAZIKEKO, -UE/-UA: irab azitakoa, i rabazirikoa. Urdi ainen *ibazitakua*. “Lo ganado”.

2. **-ye/-ya** (Sak) *iz.* Irabazia. Urdiainen *ibaziya*. “Ganancia”.

Iraazle, -ie/-ia (Sak) *izond.* Irabazlea. *Irabazle* (IX, 468). (B B, 199). Arbizun *iroozlia*. Urdiainen *ibazle*. “Ganador, triunfador”.

Irai (Sak-erd) *I. ad.* Ireki. *Irei* (IX, 519; G-nav). (B B, 200). Arbizun *irei*, Arruazun *iriki* (SAT, 32; *Denok golpeat eman eta irikiko diau ...*) eta Irañetan *irii*. (Izag., 68; *irei*). “Abrir”.

2. **-ye/-ya** *iz.* Irekidura. “Abert ura, grieta”.

Iraikalai (Urd) (ikus **ieikalai**)

Iraikan in (Urd) (ikus **ieiketü**)

Irar (Urd) (ikus **ider**)

Irargi (Urd) (ikus **idergi**)

Irauli (Sak-erd) *ad.* Laiekin l urra, edo bestela ere, m ugitu, behekoa gora atereaz. (IX, 506). (Izag., 84; *yaili* ‘mover’ *lurra yailtzea* ‘a m over la tierra’). “Remover la tierra con las layas. También remover, en general”.

Iraun (Sak) *ad.* Iraun. (IX, 508; V, G, AN, L, BN). Lizarragan horrela ageri

da (SAT, 55): “*Lenbizi urte askos iauteñ zian berdiñek <banatutako lurrak> eta geo asi zian kanbion, berdintzeati asi zan*”. (B B, 203). (Izag. 68; *iraun dau* ‘ha durado’). *Ezteq, ez, denbora asko an iraungo!* (Ez duk, ez, denbora asko han iraungo!). “Durar, permanecer”.

Iraunkor, -rra (orok) *izond.* Batez ere egurrarekin erabiltzen da, sut an asko irauten duenari esaten zaiolarik. (IX, 512). “Duradero, sobre todo referido a la leña en el fuego”.

Iraunpentsu, -be (Etx) *izond.* Asko irauten duena. *Iraunpentsu* (IX, 513; B). “Duradero”.

Irausi (Sak) *iz.* Txerriaren araldia. (IX, 514; V-gi p, G-to, AN, B). *Txerriyek irausi denien yaman biñye apotiengana, ez lenoo!* (Txerriak irausi daudenean eram an behar dituk apotearengana, ez lehenago!). Unanun *irusi* eta Urdiainen *yausi*. (Izag., 68; *irausi doo* ‘está en celo la cerda’). “Celo de la cerda”.

Irautu (Alts) (ikus **iruittu**)

Iredi (Alts) (ikus **ixtordei**)

Irei (Bur, Arb) (ikus **irai**)

Ireñsi (Etx) *ad.* Ireñsi. (IX, 526; G, AN-ulz-erro-olza, L, B, BN, Sal, S). Olaztin *iratsi*. Urdiainen *ietsi*. (Izag., 62; *ezin iyotsi ot* ‘no lo puedo tragar’). *Bokaubuuere ezin ireñsis yondu auben denbora luzien!* (M okado hura ezi n ireñsiz egon zuan denbora luzean!). “Tragar”.

Iri, -ye/-ya (Sak-erd) *iz.* Idia. (IX, 133; V-och-m-gip, G, AN-gip-larr-ulz). Urritzolan, Hi riberrin et a Burundan *idi. Ik dazkak ik, gibelak, iriyaanak ematen ye!* (Hik dauzkak hik, gibelak, idiarenak ematen ditiztek!). “Buey”.

Iriki (Arr) (ikus **irai**)

Irikin (Sak-erd) *ad.* Irakin. (IX, 489; B). Olaztin *irekin* eta Urdiainen *iyekin*. *Irikitten ziok utse!* (Irakiten zegok ura!). “Hervir”.

- Iriko** (Ir) (ikus **txekor**)
- Irin, -ñe/-ña** (orok) *iz.* Irina. (IX, 537; V-gip, G, AN, L, Ae, BN, S, R). Urdiainen *in*. “Harina”.
- Irinddure** (Etx) *iz.* Esne gol pea, jaisterakoan edo kum eak hart zerakoan, bapatean datorrenean. (B B, 198; *inyura*). *Oin sarri eziok ematen irinddure!* (Honen sarri ez zi ok ematen irindura!). “Golpe de leche al ordeñar”.
- Irinte** (Etx) *iz.* Irañeta herria. “Localidad de Irañeta”.
- Irinzu, -be/-ba** (Sak-erd) *izond.* Irintsua. *Irintsu* (IX, 540; AN-erro, BN-lab, S). “Harinoso”.
- Irmiamario** (Uh) (ikus **amimoro**)
- Irimau** (Ir) (ikus **amimoro**)
- Irmo, -ue/-ua** (Sak-erd) *I. izond.* Irmo, sendo. (IX, 554; AN-5vill). “Firme, fuerte, seguro”. 2. **-tu** *ad.* Irmotu, sendotu. “Asegurar, afianzar”.
- Iroozi** (Arb) (ikus **iraazi**)
- Irri** (Erg, Uh, Ir) (ikus **far**)
- Irri-arra** (Etx) *adond.* Zerbait oso azkar egiten denean erabiltzen den esamoldea. (IX, 563; AN-larr). (Ikusi **ri-ra** edo **rau**). Urdiainen *zirri-zarra*. “Expresión que se utiliza cuando se hace algo de prisa”.
- Irietu** (Bak) (ikus **gerrietu**)
- Iriketu** (Sak-erd) *ad.* Hisikatu, tem atu. *Irikatu* (IX, 567; G-azp). Etxarrin *itxixetu* ere bai. “Obstinarse, emperrarse, cerrarse”.
- IRRIKETZEN YON:** (Etx) *ad.per.* Irrikan egon, gehienbat erabiltzen da edozein egoeraren gehi egizko m aila adierazteko. (IX, 567). *Pozes irriketzen ziek Osasunek irraazi ein deelako.* (Pozes irrikan zaudek Osasunak i rabazi egi n duel ako). “Estar a tope de (felicidad), estar deseando algo fervientemente”.
- Irikeziyo, -ue** (Etx) *iz.* Irrika, gogo bizia, gehiegizko zal etasuna. *Kriston irrikeziyue zikon iyeikaa!* (Kristoren irrika zeukan igerikara!). “Afán desmedido, deseo ardiente”.
- Irrinkasketan** (Bak) (ikus **atsaldiño**)
- Irrintzi, -ye/-ya** (orok) *iz.* 1. Irrintzia. (IX, 568; V-arr-gip, G, AN-5vill, Sal). “Grito de llamada, alegría”. 2. Zaldiek egiten duten soi nu edo garraxia. (IX, 568; V-gip, G, AN-ulz-5vill, Sal). “Relincho”.
- Irripi-arrapa** (Etx) *adond.* Gauza guztien jabe egin nahian, guztia beretzat nahi duelarik, i nongo m ugarik gabe. *Or ziillek irripi-arrapa mundube jan neyen!* (Hor zebilek irripi-arrapa mundua jan nahi an!). “Desenfrenadamente, queriédo todo para sí”.
- Irrixtakor, -rra** (Sak) *izond.* Labain, irristagarria. (IX, 571; G-azp). “Resbaladizo”.
- Irrixte/a** (Sak) *I. iz.* Irrist(a). *Irrist* (IX, 570; V, G, AN-l). (BB, 205; *irrista*). (Irib. *chirrista* Zaraitzu). (Izag. 68, *irristara gutxi ‘pocos resba-l ones’*). *Aspaldi desagertu auben Malkarramendiko irrixte!* (Aspaldi desagertu huen M alkarramendiko irrista!). “Resbalón”. 2. **-tu** *ad.* Irrist egin. *Irristatu* (IX, 572; V, G-goi -tonav, B). (B B, 205). *Ibillari kontus, irrixtetu bee!* (Ibil hadi kont uz, i rrist egin gabe!). “Resbalar, patinar”.
- Irruti** (Sak) *adond.* Urrun, urruti. Irañetan *urriti*, burutzapen metatesiduna. (BB, 205). (Ond. 11). (Izag. 68). “Lejos”.
- Irrutietu** (Sak) *ad.* Urrundu, urrut iratu. (BB, 205). Urdi ainen *irrutiatu*. “Alejar”.
- Iru, -be/-ba** (orok) *zenb.* Hiru zenbatzailea. “(El) Tres”.
- Irugarren** (Urd) (ikus **irugerna**)
- Irugerna** (Sak-erd) *zenb.* Hirugarrena. (BB, 205; *irugarren*). Urdi ainen *irugarren*. “El tercero”.
- 1.Irui, -ye** (Etx) *iz.* Txondorra est altzeko erabiltzen den lurra eta orbelaz egindako ‘kapa’. (B B, 205; *irûya, -e*

- ‘polvo de carbón’). “C apa de tierra y hojarasca que se utiliza para tapar la carbonera”.
- 2.Irui** (Arb, Lizgb) (ikus **urái**)
- Iruipen, -a** (Sak-erd) *iz.* Irudimena, susmoa, jel osia. (IX, 590; V-gip, G-azp-bet). (B B, 205). Urdiainen *iduipeña, -ia. Iruipenak besteik eztazkak!* (Irudimenak best erik ez dauzkak!). “Sospecha, recelo, celos”.
- Iruipenuts, -e** (Etx) *izond.* Irudimen huts, irudimentsu, susmoa best erik ez dituena. “Receloso, celoso”.
- Iruitu** (Sak-erd) *ad.* Iruditu. (IX, 593; G-azp, AN-gip, B). (Izag., 59; *irautu zait ura zala*). (B B, 205; *iruditu, iruitu*). Urdiainen *yaitzi*. “Parecer”.
- Iruitzes** (Etx) *part.* Diotenez, em ateneduez, di rudienez. *Iruitzes ala dek kontubooi!* (Iruditzez hala duk kontu hori!). “Por lo que parece, según parece”.
- Iruki** (Urritz) (ikus **urái**)
- Iruko, -ue/-ua** (orok) *iz.* Hirukoa, kartetako hirua. “El tres, de la baraja”.
- Iruli, -ye** (Etx) *izond.* It xurari garrantzia ematen dion persona. (BB, 205; ‘soso, tonto’). “Presumido”.
- Irun** (Sak) *ad.* Irun, ardaztu. (IX, 599; V, G, AN, L, B N, Sal, S). (B B, 205; *iruin*). (Izag. 52, *ariya irun. Gauberdieño yondu gettun iruten!* (Gaur erdi raino egon gai tun iruten!). “Hilar”.
- Irunseme, -ie/-ia** (Sak) *izond.* Iruñakoa. (BB, 206; *iruñxeme*). *Irunseme, txoriarrapazale!* (Esaera zaharra). “Pamplonica, pamplonés”.
- Iruñerri, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Iruñerria. (BB, 205). “Cuenca de Pamplona”.
- Iruorribelar, -rra** (Sak) *iz.* Hiru hostoetako bel arra, i rusta. *Hiruorribelar* (IX, 602; G-nav). (Ond. 11; *iruorri belar: tréb ol silv estre*). “Trébol”.
- Iruorriyen yon** (Etx) *ad.* Apurat urik egon, l asaitasunik gabe. “Est ar apurado”.
- Iruri** (Ol) (ikus **urái**)
- Irurogei, -ye/-ya** (orok) *zenb.* Hirurogei. Uharten *irutanogei* eta baita Urdiaingo zaharrek ere. “Sesenta”.
- Irusi** (Un) (ikus **irausi**)
- Irutanogei** (Uh, Urd) (ikus **irurogei**)
- Irutenaun** (Sak-erd, Urd) *zenb.* Hirurehun zenbatzailea. *Hiruretan ehun* (IX, 603). “Trescientos”.
- Iruzki, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Eguzkia, eki a. (VI, 495; G-bet-nav, AN, B, BN-baig-ciz, Ae). (B B, 209). (Izag. 68). Urdiainen *yuzki. Gio ta goizterro atiatzen dek iruzkiye!* (Gero eta goizterrago ateratzen duk eguzki a!). “Sol”.
- Iruzkiaize, -ie/-ia** (Sak-erd) *iz.* Haize hotza, eguzkia ateratzen den aldetik jotzen du. *Eguzki-haize* (VI, 496; AN, L, BN, V-gip, G-to, Sal, R, AN-ulz, B, BN-baig). “Matacabras”.
- Iruzkialde, -ie** (Etx) *iz.* Eguzkialdea. Eguzkiak jotzen duen aldea. (VI, 500; AN-5vill). “Solana”.
- Iruzkitxui, -ye** (Etx) *iz.* Eguzkiaren dirdira, begi etan mina egiten duena. *Eguzki zuri* (VI, 500; G-azp, V-gip, BN-baig). Urdiainen *yuzkitxui*. “Resplandor del sol que molesta en los ojos”.
- Issets, -a** (Sak-erd) *iz.* 1. Erratza, normalean ilarrezkoa. (IX, 608; AN-ulz, B). Arruazun *itsesillerra*. Uharten *eskoba latza*. (Ond. 10; *ilarrontzi: escoba de brezo*). Urdiainen *ilarruntzia*. (Izag., 67; *ilarriguntziya*). “Escobón de brezo”. 2. Buztana. (IX, 609; G-to). “Cola”.
- Isko, -ue** (Lak) *iz.* Idiskoa, id itarako utziko den zekorra. “Buey joven”.
- Istaasa** (Etx) *iz.* Eultzian, lastoa eta aleak bereizteko tresna. Bakaikun *txistezai*, Urdiainen *txistazia*, Unanun *istresiya*, Arbizun *entresiya*, Lakuntzan *estosiye*

eta Arruazun, Irañetan eta Uhartan estrasiye. “Trillo”.

Istiketu (Etx) *ad.* Birrindu, zehatu. *Istikatu* (IX, 622; B N-baig ap. A). (BB, 215). *Ixtiketu* ere entzun daiteke. “Machacar, triturar”. “Deshacer”.

Istillu, -be/-ba (Sak) *iz.* Istilua, iskanbila. *Istilu* (IX, 623; V-m-gip, G, AN-larr). (BB, 210). B urundan pal atalizatu gabe. *Aurten dee eztek istilluik faltako festetan, ago suelto!* (Aurten ere ez duk faltako istilurik festetan, hago suelto!). “Fol lón, jal eo, alboroto, protesta”.

Istoi, -ye/-ya (Sak-erd) *iz.* Istorioa. *Istori* (IX, 625). (B B, 210). Urdiainen *ixinplu*. “Historieta”.

Istresi (Un) (ikus **istaasa**)

Isu(t)si, isustu (Sak) *ad.* Sakabanatu, hazia edo mineralak. (IX, 632; G-nav). (BB, 210; ‘desparrear, echar, sembrar a voleo’). (Ond. 11; *isusi*: esparcir a voleo la semilla). Urdiainen *isusi*. (Izag. 68; *isutsi* ‘echar a voleo la semilla’). “Esparcir, sembrar”.

-ISUSTEKO SELLE/A: i sutsi edo ereindako zatia ezagutzeko marka. (BB, 210). “M arca para controlar la zona sembrada o abonada”.

-ISUSTIE/A: isustearen ekintza. (BB, 210). “La acción de esparcir la simiente, la siembra”.

-ISUSZALIE/A: isutsi edo ereiten duen pertsona. “Persona que siembra o abona, sembrador”.

Itai (Urd) (ikus **egittei**)

Itain (Bak, Urd) (ikus **izein**)

Itajun (Urd) (ikus **ittefure**)

Itauli (Alts) (ikus **mandauli**)

Itaurreko (Urd) (ikus **iturrriko**)

It(a)urrriko (Alts) (ikus **iturrriko**)

Itein (Alts) (ikus **ikein**)

Ito (Bur) (ikus **itto**)

Itojun (Alts) (ikus **ittefure**)

Itofin (Ol) (ikus **ittefure**)

Itsesi (Sak) *I. ad.* Itsatsi. *Itsetsi* (IX, 670; G-nav). Urdi ainen asi milatu gabe.

Gozue itses zikiyok guu txakurre basurdiei! (Gozoa i tsatsi zai ok gure txakurra basurdeari!). “Pegar, juntar”.

2. *iz.* Idi hesia, ganadua ez sartzeko hesia. Toponimian ohi koa dugu Sakana erdialde osoan. “A la tercera preg^{da} dixo que referiendosse a lo que tiene dho en su primera depossicion y sin apartarse en cosa ninguna save es verdad este tgo que al dho ter^{no} y endrecera de Ucuar a tenido y tiene por su nombre en bascuence **ascolichasia** y este vocablo **ichasia** es visto claramente de por ser bedado boyaral y por tal lo a tenido y conozido como muy en particular tiene especificado en su primera depossicion y esto responde” (Nafarroako Artxibategi Oroko-rreko 1617ko dokum entua). (Izag., 69; *itsetsi*). *Biortesi*-ak ere badira Etxarrin eta Arbizun. “Acotado para el ganado, reserva boyeral”.

Itsesillerra (Arr) (ikus **isets**)

Itsu, -be/-ba (orok) *iz.* Itsua, zaldarra. (IX, 672; V, G-nav, AN, L, B, BN). (Izag. 69, *itsubá*). “Divieso”.

Ittai (Ir) (ikus **egittei**)

Ittefure (Etx) *iz.* Itogina. *Itxexure* (IX, 638; AN-ul z). *Ittejure* ere entzun daiteke. Arbizun *itxixura*, Unanun eta Arruazun *itxexura*, Lakuntzan *itxesure*, Lizarragan *itxufura*, Irañetan *itxuxure* eta Olaztin *itofina*. (BB, 212). (Ond. 11; *itajura, itufara, itujara*). Urdi ainen *itajun*. (Izag. 69, *itojina*). “Gotera”.

Itto (Sak) *ad.* Ito. *Ito* (IX, 640; V, G, AN, R-uzt). (B B, 212). Burundan palatalizatu gabe, *ito*, erabiltzen dute. *Bazkaltzekuen ittotzia yondu nok arriezur betekin!* (Bazkaltzerakoan itotzera egon nauk arrain hezur batekin!). “Ahogar(se)”.

-ITTO EZ ITTO: *esam.* Ito ez ito, itotzeko zorian. *Ito ez ito* (IX, 643; AN-larr). “A punto de ahogarse”.

- Ittokarrien** (Etx) *adond.* Presaka, azkarregi egitea zerbait. *Itokarrean* (IX, 645; AN). *Etxeko lanak ezazkik ittokarrien ein, ar zak bier deken denbora!* (Etxeko l anak ez i tzak ittokarrean egin, har ezak behar duan denbora!). “A toda prisa”.
- Itturri, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Iturria. *Iturri* (IX, 689; V, G, AN-m er, L, Ae, Sal, R). Burundan pal atalizatu gabe. *Txokolok ein zian Elizkortako itturriye!* (Txokolok egi n zian Elizkortako iturria!). “Fuente”.
- Itturriama** (Etx) *iz.* Iturriama. (IX, 689). Urdiainen *iturribegi.* *Etxarriko Bargan goiko ta beko itturriama zizkobau!* (Etxarriko Bargan goiko eta beheko iturriam a zeuzkaguk!). “Nacadero, lugar donde brota el agua”.
- Itturriko, ue** (Etx) *iz.* Idi aurrekoa, ganaduaren aurret ik, gi dari moduan, doan pertsona. *Iturriku* (IX, 638; Gnav). (BB, 212). (Izag. 68, *it(a)urriko dail*). Urdiainen *itaurreko.* Lizarragan *aurreko* soilik. *Makiñaat aldis ibildu nok itturriko!* (Makina b at ald iz ib ili nauk i taurreko!). “Persona que va dirigiendo al ganado”.
- Itufare** (Bak) (ikus **ittefure**)
- Itturribegi** (Urd) (ikus **iturriama**)
- Itxasu** (Urd) (ikus **itxesu**)
- Itxe** (Erg, Arb, Lak, Uh, Ir, Hir) (ikus **etxe**)
- Itxesu, -be/-ba** (Sak-erd) Itsasoa. *Itxeso* (IX, 656; V-arri g, AN-olza). Urdiainen asi milatu gabe: *itxasu.* “Mar”.
- Itxesura/itxisura** (Un, Arb, Arr, Lak, Ir) (ikus **ittefure**)
- Itxi** (orok) *ad.* Itxi. (IX, 697; V, G, AN-gip). Uhart en *ertxi.* *Begiyek itxi, gauze polittek pensatu ta, ploxt, seko lo!* (Beg iak itx i, g auza p olitak pensatu et a, pl ost, ‘seko’ l o!). “Cerrar”.
- Itxindei, -ye** (Etx) *iz.* Hesia, itx ia. “Cercado, cerrado”.
- Itxixetu** (Etx) *ad.* Hisikatu, tematu. (BB, 214). *Itxixetuik zioke ortaa!* (Hisikaturik zegok horretara!). “Obstinarse, emperrarse, cerrarse”.
- Itxixura** (Arb, Ir) (ikus **ittefure**)
- Itxu, -be/-ba** (Sak) *I. izond.* Itsua. (IX, 672; V-gi p, G). *Itxutuik zioke erabat neskatuorrekini!* (Itsuturik zegok erabat neskat o horreki n!). “C iego, cegado”. *2. -tu* (Sak) *ad.* Itsutu. (IX, 684; V-gi p). *Itxutuik ziillek aspaldiyontan* (Itsuturik zebilek aspaldi honetan). “Cegar(se)”.
- Itxufura** (Liz, Do) (ikus **ittefure**)
- Itxure/a** (orok) *iz.* Itxura. (IX, 704). *Itxure besteik ez zarie!* (Itxura besterik ez zarete!). “Forma, aspecto”.
- ITXUREBEKO:** i txuragabekoa. Urdiainen *itxurabeiko.* “De m ala traza, aspecto”.
- ITXUREKO:** i txurakoa. Urdi ainen asimilatu gabe: *itxurako.* “Aceptable, de buen aspecto”.
- ITXURE EIN:** *ad.per.* Itxura egin. (IX, 706; V-gi p, G-azp-goi, AN-gi p-5vill, B, BN-arb). “Simular, fingir”.
- ITXUREN:** *adond.* Itxuran, nahi ko ongi. *Ibilli ta buelta, itxuren atia zikieguk lana!* (Ibili eta buelta, itxuran atera zai guk l ana!). “B astante bien, adecuadamente”.
- Itxusi ein** (Etx) *ad.* Gaizki, zakar gelditu. (IX, 680; V, G, AN-gip-5vill-larrerro, B N, S). Ongi i kusia ez den zerbait adierazten du. Bestela *zakar erabiltzen da izenondo moduan. Jende zarrokuei iketan eittiek itxusi eitten dik!* (Jende zaharragokoari hi ketan egiteak itsusi egiten dik!). “Hacer feo, quedar mal”.
- Itz, -e/-a** (orok) *iz.* Hitza. (IX, 714). *Itzek launek ta putzek miñek!* (Hitzak leunak et a put zak m inak!, Etxarriko esaera zaharra). “Palabra”.

- ITZ EMAN*: *ad.per.* Hitz em an. (IX, 719; G, L, B, B N, S, Sal, R). “Prometer, dar palabra”.
- ITZ ETA PUTZ*: (Etx) *adond.* Hizketan barra-barra aritu, lasai eta gustura aritu hizketan. *Emen gailtzek lasei-lasei, itz eta putz!* (Hemen gabiltzak lasai-lasai, h itz eta p utz!). “Hablando sin parar, de cotilleo”.
- Itzaldi, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Sermoia, aspertzeko m oduko hitz aldi luzea. (IX, 730; G). (B B, 214). “Serm ón, rollo, ‘chapa”.
- Itzau** (Un) (ikus **itzoo**)
- Itzauntzi, -ye/-ya** (Sak-erd) *izond.* Hitzontzia. *Hitzuntzi* (IX, 739; L-ain, B). (B B, 215). Urdi ainen *itzontzi*. “Habrador, charlatán”.
- Itzei, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Itzain, idi zaina. (IX, 725; G-nav, AN-ul z). (Izag., 69; *itzaiya* ‘el carretero’). *Beizei, biorzei, itzei, mandazei, ... denen premiye zikobabien garai betien!* (Behizain, behorzain, itzain, mandazain, ... denen premia zeukatean garai batean!). “Boyero”.
- Itzein** (Sak) *iz.* Hitz egin. (IX, 718; V-gip, G, L, BN, S). *Au ezin den ola geldittu, itz ein bierra zikonau!* (Hau ezin dun horrela g elditu, h itz eg in beharra zeukanagu!). “Hablar”.
- Itzel, -a** (Sak) *iz.* Itzala. (IX, 726; G-nav, AN-ulz-olza, R -is). B urundan asimilatu g abe. *Majo yoten geittuk Aguztuben, itzelien, Etxarriko plazan!* (Majo egoten gai tuk Abuzt uan, itzalean, Etxarriko plazan!). “Sombra”.
- Itzeli** (Sak-erd) *ad.* Itzali. (IX, 733; G-azp-nav, AN-ulz-olza-gulina, B). Urdiainen *il*. “Apagar”.
- Itzerri** (Uh, Ir, Un) (ikus **esnatu**)
- Itzoera** (Etx) *iz.* Igoera. Urdiainen *igoera*. *Aurten mendiko itzoeran atia ber nok!* (Aurten mendiko egoeran at era behar nauk!). “Subida”.
- Itzontzi** (Urd) (ikus **itzauntzi**)
- Itzoo** (Sak-erd) *ad.* Igo, i tzego. (IX, 739; G-nav). Unanun *itzau*. Burundan, Uharten eta Irañetan *iyó*. (Izag., 64; *geldi-geldiya iyo naiz* ‘he subido muy despacio’). *Aurten, guaño enok itzoo San Donatua!* (Aurten, oraino ez nauk igo San Donatora!). “Subir”.
- Itzuldu** (Etx) *ad.* Buelta em an, gurdiak esaterako, zam a guztia lurrera erortzen delarik, bi de txarra dela eta. (IX, 742; G-nav). Urdi ainen *itzuli*. *Gaur goizien, aittaki biyoiri, belar gurdiye itzuldu zikieguk Zierbiden!* (Gaur goizean, aitare kin bioi, belar gurdia itzuli zai guk Zi erbiden!). “Volcar el carro”.
- Itzuli** (Urd) (ikus **itzuldu**)
- Iurtzi** (Ir) (ikus **iyortzi**)
- Ixein** (Liz, Un) (ikus **izerai**)
- Ixereittu** (Lak) (ikus **izerai**)
- Ixiin** (Ir) (ikus **izerai**)
- Ixiketu** (Lak) *ad.* Eztabaidatu. *Oik beti ibiltzen die ixiketzen!* (Horiek bet i ibiltzen dira isik atzen!). “Discu tir, llevarse mal”.
- Ixil, -lle/-lla** (Sak) *1. izond.* Isila. (IX, 754; V-gip, S). B urundan al bokaria palatalizatu gabe. *Ixil-ixille dek guu mutiko txikiina!* (Isil-isila duk gure mutiko tx ikiena!). “Silencioso, callado”. *2. -du ad.* Isildu. *Ixulduri, ixildu ber beiz!* (Isildu hadi , i sildu behar bahaiz!). “Callar(se)”.
- Ixilik** (orok) *adond.* Isilik. (IX, 759; V-gip, S). “En silencio”.
- IXILIK YON*: isilik egon, isildu. *Yonari ixilik!* (Egon hadi isilik!). “Callar(se)”.
- Ixiltasun, -e/-a** (orok) *iz.* Isiltasuna. (IX, 762; V-arr-ger-gi p, G, AN-gi p-erro-arce, L-sar, BN-ciz-m ix-bard). “Silencio”.
- Ixinplu** (Urd) (ikus **istoi**)
- Ixipu, -be** (Etx, Urd) *iz.* Elizan ur bedeinkatua i suritzeko erabi ltzen den tresna. (IX, 612). (B B, 215; ‘bi

- tatarata, lau titiriti, ixipube ta m anta: la vaca’). “Hisopo”.
- Ixo** (orok) *esam*. Isilik egoteko agindua! (IX, 764; V, G, AN-araq, B N-baig). “Voz q ue se u tiliza p ara mandar callarse, ¡A callar!”.
- Ixtor, -rra** (Etx, Lak) *iz.* Garoa, ira, iratzea, iraztorra. (IX, 518; AN-gip-larr). Unanun *ixtorrua*, Irañetan *lixtorra*, Bakaikun *iyostor* eta Urdiainen eta Olaztin *ira, -ia*. (Irib. *iñastorra* Bertizarana, *istorra* Leitza). (Izag. 68, *ira ebaitzen*). “Helecho”.
- Ixtordei, -ye** (Etx) *iz.* Iradia, garoa dagoen tokia. Urdi ainen *iradi*. (Izag., 68; *irediya* ‘el helechal’). “Helechal”.
- Ixtormeta** (Etx) *iz.* Garometa. *Istormeta* (IX, 518; AN-larr). *Ezkurreko portuti bera ixtormeta uberi ikusten ttuk!* (Ezkurrako portutik behera i xtormeta ugari i kusten di tuk!). “Helecho seco recogido y amontonado”.
- Ixui, -ye/-ya** (Etx, Urd) *iz.* Isurketa, baina solidoekin hartu dugu guk soilik. *Ixuri* (IX, 628; AN-mer, L-sar-arcang, B N, Sal, S). *A ze ixuiye ein dek ogi apurroikin! Ezkur ixuiye.* (A, zer isurketa egin duk ogi apur hori ekin! Ezkur isurketa). “Vertido”.
- Ixun, -e/-a** (Sak) *iz.* Isuna. *Isun* (IX, 628; G-nav). Horrela jaso di ote M igel Agirre Ezkerra liza rragatarrari (SAT, 55): “*Batzarre, ixunan penan, e ...*”. “Multa”.
- IXUNE BOTA: ad.* isuna bot a edo jarri. (B B, 215; *ixuña bota*). *Zibillek geldittu, beye eziebabien ixunik bota!* (Zibilek gelditu, b aina ez zid aaten isunik bota!). “Multar”.
- Iya** (Alts) (ikus **txunke**)
- Iyabiur** (Bak) (ikus **iddebiyur**)
- Iye/a** (Sak-erd) *1. adond.* Ia. *Ia* (IX, 80; G-azp). *Iye bota ein zaa!* (Ia bota egin zara!). “Casi”.
- IYE-IYEN:* ia-ian. Urdi ainen *iya-iyen*. “Casi”.
- IYE-IYETI:* ia-iatik. “Casi, p or muy poco”.
- 2. part.* Ea, baldintzazko esaldietan erabiltzen den partikula dugu. *Iye etor ber zaan galdetuebie!* (Ea etorri behar zaren galdetu dute!). “A ver”.
- Iyebarr** (Etx) *iz.* Ihabar herria. “Localidad de Yabar”.
- Iyebiyor** (It) (ikus **iddebiyur**)
- Iyeikalai, -ye** (Etx) *iz.* Igerilaria. *Iraillari* (IX, 185; AN-l arr). (Izag. 66, *ibaikalaiya*). Urdi ainen *iraikalaiya*. *Xebaxtian iyeikalai ona yauben gaztetan!* (Sebastian ig erilari ona huen gaztetan!). “Nadador”.
- Iyeiket** (Sak-erd) *ad.* Igeri(kan) egi n. *Igerikatu* (IX, 185; AN-erro, B N, S). Lakuntzan *ingerike ein*. Irañetan *aingiriken iin* eta B akaikun *ibaikatu*. (Ond., 10; *ibaika -ra -n*). Urdi ainen *iraikan in*. (Izag. 66; *ibaikan dail* ‘anda nadando’). “Nadar”.
- Iyekin** (Urd) (ikus **irikin**)
- 1.Iyel, -a** (Sak-erd) *iz.* Behorraren araldia. (IX, 164; G-to, AN-olza). “Celo de la yegua”.
- 2.Iyel** (Ir) (ikus **zapoziyel**)
- Iyende, -ie/-ia** (Sak-erd) *iz.* Igandea. (IX, 173; AN-ul z). Burundan *domeka*. (Ond. 19; *domeka*). (Izag. 58; *domeka*). “Domingo”.
- Iyer, -rra** (Sak-erd) *1. izond.* Iharra. (IX, 85; V-gip, L). B urundan *iar*. “Seco, ajado”. *2. -tu ad.* Ihartu. “Secar(se), ajar(se)”.
- Iyerdure** (Liz) (ikus **ayena**)
- Iyero** (Lak) *ad.* Igaro, pasat u. *Orti iyerotzen uben biiberri zarra*. (Hortik igarotzen huen bi deberri zaharra). “Pasar”.
- Iyes, -a** (Sak) *iz.* Ihesa. *Ihes* (IX, 165; V, AN-erro, L, BN, S). “Huida, escapada”.
- IYESAI EMAN: ad.* Ihesari em an, ihes egin. *Zuek ikusi ta iyesai eman zioban!* (Zuek ikusi eta ihesari em an zioan!). “Escapar(se)”.

- Iyes(i) ein** (Sak) *ad.* Ihes egin. (IX, 168; G-azp-nav, AN-araq, Sal). “Escapar(se)”.
- Iyezi** (Alts) (ikus **iraazi**)
- 1.Iyo** (Sak) *ad.* Eho. *Io* (VI, 691; V, G, AN). (BB, 192; ‘subir, moler’). (Izag. 69). *Yos zazkik lau zaku gaagar iyo bee!* (Eros itzak lau zaku garagar eo gabel). “Moler”.
- 2.Iyo** (Bur, Uh, Ir) (ikus **itzoo**)
- Iyola** (Etx) *izond.* Txikia baina sarria. *Arto iyola*. “De tamaño pequeño pero abundante, copioso”.
- Iyor(e)** (Sak-erd) *izord.* Inor (ere). *Yor* (IX, 408; Ae). Irañet an *iñor(e)*. Urdiainen *iyuere*. “Alguien”.
- Iyortzi** (Sak) *ad.* Igurtzi, ura kendu. (IX, 204; G-azp-nav, AN-araq-erro). Irañetan *iurtzi*. (Izag. 69). “Frotar, escurrir”.
- Iyostor** (Bak) (ikus **ixtor**)
- Iyote, -ie/-ia** (Sak-erd) *iz.* Inauteriak. (IX, 346; G-nav, AN-gi p-araq-ulz). Arbizun *txatarrak*. “Carnaval(es)”.
- Iyotsi** (Alts) (ikus **iretsi**)
- Iyuere** (Urd) (ikus **iyore**)
- Iyun** (Sak) *adond.* Inon. *Iñun* (IX, 404; V, G, AN). “En algún lugar”.
-*IYUN DIENAK: esam.* Inon direnak, harridurazko part ikula m oduan ere erabiltzen da. *Iyun dienak ikusteko jeyuek zarie geixuok!* (Inon di renak ikusteko jaiok zarete gaisook!). “De todo, l o i nsospechado, ¡Habrás visto!”.
- Izaitu** (Alts) (ikus **izerai**)
- Izara** (Bur) (ikus **menddere**)
- Izeba** (orok) *iz.* Izeba. (IX, 807; V-gip, G, AN-5vill-ulz, BN, Ae). (BB, 215). (Izag. 69, *izeko*). Unanun *izua* eta Urdiainen *iz(e)ko*. “Tía”.
- Izebatxiki, -ye** (Etx) *iz.* Ama edo ai taren lehengusua, em akumezkoa. “Tí a segunda”.
- Izei** (Lak) (ikus **izerai**)
- Izein, -ñe/-ña** (Sak-erd) *iz.* Izaina. (IX, 768; AN-ulz). (BB, 215; *izeña*). (Ond. 11; *itain*). Urdi ainen *itain*. “Sanguijuela”.
- Izekera** (Etx) *iz.* Izaera, izateko m odua. Urdiainen *izakera*. “Forma de ser, carácter”.
- Iz(e)ko** (Bur) (ikus **izeba**)
- 1.Izen, -a** (Sak-erd) *1. iz.* Izena. “Nombre”.
- 2.Izen(du)** (Sak) *ad.* Izan. (IX, 772; AN-ulz-olza). Urritzolan *izin* (EAEL II, 198). “Ser”.
-*IZETES: adond.* Izatez, berez. (BB, 216; ‘de ser así, siendo así’). “De por sí, de carácter”.
- Izenguti** (Bak, Urd) (ikus **izengutxi**)
- Izengutxi, -ye** (Sak-erd) *iz.* Izengoitia. *Izenguti* (IX, 815; G-nav). (Ond. 12; *izenguti (-kuti)*). Urdi ainen *izengutia*. “Apodo, sobrenombre”.
- Izer, -rra** (Sak) *iz.* Izarra. (IX, 793; V-arrig-och-m-gip, G-azp-nav, AN-ul z-erro-olza, B). (B B, 215). B urundan asimilatu gabe. “Estrella”.
- Izerratu** (Sak) *ad.* Izarratu, izarraz beterik agertu zerua. (Izag., 69; *izerrauta do zeruba*). “Estrellar(se) el cielo”.
- Izerai** (Sak-erd) *ad. 1.* Irazegi, piztu. *Irazeki* (IX, 515; G). (B B, 215). Lakuntzan *ixereittu, ixittu* eta *izei*. Lizarragan et a Unanun *ixein* eta Irañetan *ixiin*. Bakaikun *yarrazi* (Ond., 18). Urdiainen *yazi*. (Izag., 84; *suba yazain da* ‘se ha encendi do el fuego’). “Encender”. *2. Lurra, lantzeko m oduan jarri ,gai neko belarra kenduz: larreñe izerai, baatzie izerai* (larraina irazegi, baratzea irazegi). (Izag. 69, *izaitu, izeitu : gazin larriura izaitzea* ‘vam os a quitar la capa de césped a aquel campo’). Arruazun *izei*. “Desbrozar”.
- Izerdi, -ye/-ya** (orok) *1. iz.* Izerdia. (IX; 816). (BB, 216). “Sudor”. *2. ad. -ttu* (Sak-erd) *ad.* Izerditu. (B B, 216). “Sudar”.

- Izerkeitz, -e** (Etx) *iz.* Zorabioa, i zerdi hotza. (IX, 820; AN-araq). “Sudor frío, mareo, mala gana”.
- Izin** (Urritz) (ikus **izen**)
- Izkera** (orok) *iz.* Hizkera. (IX, 823; V-arr-arrig-gip, G, B). (BB, 216). “Modo de hablar, habla”.
- Izketaatu** (Sak-erd) *ad.* Hizketaratu, hizketan jarri norbai tekin. *Hizketatu* (IX, 826; G-azp, AN-gi p). Urdi ainen *izketan aitu. Izketaatu ttuk, azkeniako!* (Hizketaratu d ituk, azk enerako!). “Ponerse a hablar, dialogar”
- Izketaldi, -ye/-ya** (orok) *iz.* Hizketaldia. (BB, 216; *izketa*). “Conversación”.
- Izketan** (orok) *adond.* Hizketan, hitz egiten. (BB, 216). “Hablando”.
- Izmotel, -a** (Etx, Urd) *izond.* Hitz egiteko edo ahoskat zeko arazoren bat duen pertsona. *Hitz-motel* (IX, 724; G-goito-nav, AN-5vill-larr). “Persona que tiene alguna dificultad para hablar o pronunciar”.
- Izorratu** (Urd) (ikus **izurretu**)
- Izotz, -a** (Sak) *iz.* Izotza, horma, gela. (IX, 836; V-m-gip, G, AN, L, B, BN-baig, Ae, Sal, S, R). (BB, 216). (Iri b. Alkoz). “Hielo”.
- Izotzil** (Uh) (ikus **ilbeltz**)
- Izoztu** (orok) *ad.* Izoztu. (IX, 838; V-gip). (BB, 216). “Helar”.
- Izporka** (Etx) *1. iz.* Hitz andana, ganorazko ezer esan gabe denean, batez ere. “Palabrería, retahila”. *2. izond.* Hitzontzi. “Charlatán, hablador”.
- Izter, -rra** (Sak-erd) *iz.* Iztarra. (IX, 844; V, G-nav, AN-gi p-araq, L, Sal). Belauna eta gorputzaren arteko hanka zatia. (BB, 216). B urundan asimilatu gabe. “Muslo, pierna”.
- Izterlengusu, -be** (Etx) *iz.* Lehengusuaren senar edo em aztea, lehengusu ‘politikoa’ edo o so atzek oia Arb izun. *Izter-lehengusu* (IX, 845; V-arr, G). (BB, 216). “Mujer o marido de primo, primo político, pariente lejano”.
- Izterpe, -ie/-ia** (Sak-erd) *iz.* Iztarpea. *Iztarpe* (IX, 621). (BB, 216). Irañetan *iztepie.* Urdiainen *ankarte.* “Entrepiera”.
- Iztopa** (Etx) *iz.* Iztupa, am ukoa. *Iztupa* (IX, 848). *Iztopa beño latzoo zikok ille!* (Iztopa bai no l atzagoa zeukak ilea!). “Estopa”.
- Izu, -be/-ba** (Sak) *izond.* Izutia, beldurtia. (IX, 848). (B B, 216). “Asust adizo, esquivo”.
- Izua** (Un) (ikus **izeba**)
- Izugerri, -ye/-ya** (Sak) *izond. 1.* Izugarria. *Izugarri* (IX, 850; V, G). B urundan asimilatu gabe. “Asombroso, espantoso”. *2.* Handia, asko. *Jendea izugerri etor yauben atzo!* (Jendea izugarri et orri huen atzo!). “Grande, mucho”.
- IZUGERRISKO:** *izlg.* itzela, oso handia. (B B, 216). Urdi ainen *izugarrizko. Izugerrisko etxie ein ye!* (Izugarrizko etxea egin diate!). “Muy grande, enorme”.
- Izur, -rre** (Etx) *iz.* Hormetan ateratzen den bel arra. (BB, 217). “Hierba que sale en las paredes”.
- Izurretu** (Sak) *ad.* Izorratu. *Izurratu* (IX, 836; V-gip, G-nav, B N-baig). (Izag., 69; *onek izurratu juak* ‘este sí que me ha fastidiado’). Urdiainen *izorratu.* “Fastidiar, joder”.
- IZURRERI (TA AGO)!: esam.** Izorra hadi (et a hago)! Urdi ainen *izorradi (ta ago).* “¡Jódete!, ¡Fastídate!”.
- Izurrezale, -ie** (Etx) *izond.* Izorratzailea. Urdiainen *izorratzaile.* *Gizon bizergorri, andre izurrezale!* (Gi zon bizargorri, andre izorratzaile! Etxarriko esaera). “El que fastidia, que ‘jode’ a alguien”.
- Izuti, -ye/-ya** (orok) *izond.* Izutia, beldurtia. (IX, 858; G). *Bei izutiye yeizela gio!* (Bai izutia haizela, gero!). “Miedoso”.
- Izutu** (orok) *ad.* Izutu, beldurtu. (IX, 858; V, G, AN-araq). *Erabat izutuik*

zizkok txakur txikiyorrek! (Erabat izuturik zeuzkak txakur txiki horrek!).
“Asustar(se)”.

Izuzale, -ie/-ia (Sak-erd) *izond.* Izutzailea, izutzea gustuko duen pertsona.
Izutzaile (IX, 859). “Persona que gusta de meter miedo”.

J

- Ja** (Etx) *izord.* Ezer. *Ezer ez esamoldearen pare erabiltzen da, beti ezezko esaldietan.* (IX, 862; AN-ulzburg, B, R-vid). *Ematen baziobet bat ..., ez tik atiako ezta jarik ee!* (Ematen bazioat bat ..., ez dik aterako ezta jarik ere!). “(Ni) ‘pio’, ‘mu’, ay”.
- JAKA-JAKA: adond.* Arnasestuka. *Emen gaude jaka-jaka, ollenda txarroik bezela pikue zabaldu ta atsik ezin artus!* (Hemen gaude jaka-jaka, oilanda txar horiek bezala pikoa zabaldu eta hatsik ezin hartuz!). “Jadeando”.
- Jabe, -ie/-ia** (orok) *1. iz.* Jabe. (IX, 864; V-gip, G-nav, AN, L, BN, S, R). (BB, 218). *Ori jaun da jabe ein dakizubie dauneko!* (Hori jaun et a jabe egi n zaizue dagoeneko!). “Dueño, amo”. *2. -tu ad.* Jabetu, jabe egi n. (IX, V-gip, G-goi, L, BN). “Adueñarse”.
- Jabon, -a** (Sak-erd) *iz.* Xaboa. (Ond. 16; *sabona*). Urdi ainen *sagona*. (Izag., 80; *sagona*). “Jabón”.
- Jagi** (Urd) (ikus **jai**)
- 1.Jai** (Sak-erd) *ad.* Jagi, jeiki. (X, 11; V-m-gip, G-nav). Uhart en et a Irañet an *jegi*. Urdiainen *jagi*. (BB, 218). *Jai zettez, biandu da ta!* (Jeiki zaitez, berandu da eta!). “Levantarse”.
- 2.Jai** (Bur) (ikus **jei**)
- Jainkuen atxapar, -rra** (Etx) *iz.* Belarra. *Lonicera xylosteum*. “Madreselva”.
- Ja(i)txi** (Sak) *ad. 1.* Jaitsi. (X, 37; V-gip, G-azp-goi-nav). “Bajar”. *2.* Animaliei esnea kendu. (X, 221; G-nav). (B B, 219). (Izag. 69, *jaitxi*). *Beyek jaxten ibildu gettuk!* (Behiak j aisten ib ili gaituk!). “Ordeñar”.
- Jakin** (orok) *ad.* Jakin. (X, 45). (BB, 218). “Saber”.
- JAKIÑAAN GEÑEN YON:* (Etx) *ad.per.* Jaki naren gai nean egon. “Saberlo, estar sobre aviso”.
- JAKILLE YON:* (Lak) *ad.per.* Jakitun egon. *Jakille beitzion gertatu zena, arri galdetu giñon.* (Jakitun baitzegoen gert atu zena, hari galdetu genion). “Estar al tanto, saber algo”.
- Jakiñe/a** (orok) *adond.* Jakina, noski. (X, 50; V-m-gip). (B B, 218; *jakiña*).

- Burundan pal atalizatu gabe. “Por supuesto, claro”.
- Jakinsu, -be/-ba** (Sak) *iz.* Jaki ntsu. (X, 60; B N, S). (B B, 218; *jakintsube*). (Izag. 69). “Sabio, culto”.
- Jama** (Alts) (ikus **beeka**)
- Jan** (orok) *1. ad.* Jan.(X, 70). *Jan da yan da lo, ta popolo!* (Jan eta edan eta lo, eta potolo!). “Comer”. *2. -a iz.* Jana. “Comida”.
- Janaazi** (Sak) *ad.* Janarazi, jatera eman. (X, 77; AN-ulz). *Beyek janaaztia yaman zittubet ibintzetaa!* (Behiak janaraztera eraman ditiat ibintzetara!). “Dar de comer, hacer comer”.
- Janai, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Janari. *Janari* (X, 77; V, G, AN, L, BN, R). “Comida”.
- Jangoiko, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Jaungoikoa, jainkoa. (X, 164; V-m -gip, G, AN-5vill-ulz-egüés-olza, Ae, Sal, R-uzt). Uhartan *Jeinko*. (BB, 219; *jaungoikua*). *Jainko* ere erabiltzen da noizbait. “Dios”.
- Jangoikuen gerriko, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Ortzadarra, *ostrilleka* ere erabiltzen da. *Jangoikoaren gerriko* (X, 168; G-azp-bet-nav). (B B, 219). Olaztin *jainkuan gerrikua*. (Ond. 12; *Jangoikuen-gerriko*). (Izag. 70, *Jangeikuan gerrikú*). “Arco iris”. -*JANGOIKUAN BARANDA* (Liz). -*JEINGOIKUAN GERRIKO BANDA* (Uh). -*JAINKUAN PAXA* (Ir).
- Jantzi** (orok) *1. ad.* Jantzi. (X, 82; V, G, AN-gip-larr-5vill-ulz-ilzarb, BN, R). Irañetan *beztittu*. “Vestir(se)”. *2. -ye/-ya iz.* Jantzia. “R opa, vest ido”. *3. -ye/-ya izond.* Jantzia, dot ore, prest u, adimentsu. *Oso jantziye dek zuen mutikuoi!* (Oso jantzia duk zuen mutiko hori!). “Persona presta, preparada, elegante”.
- Janzale, -ie/-ia** (Sak-erd) *iz.* Jale. *Janzale* (X, 81-2; AN-ulz). *Gu aurre oso janzale txarra dek!* (Gure haurra oso jantzaile txarra duk!). “El que com e, comedor”.
- Jarain** (Urd) (ikus **laskatu**)
- Jariyo, ue/-ua** (Sak) *iz.* Jarioa, zerbait galtzen duela adierazteko. (X, 103; V-gip). *Pitxeroi ezazubiela ardos bete, jariyue zikok eta!* (Pitxar hori ez ezazue ardoz bete, jarioa zaukake eta!). “Fuga, escape, derrame”.
- Jarka** (Etx) *iz.* Talde, taldetxoa, izkutuan bat egi ten dut en hori etarikoa. *Jarka ederra ziek oik eiñik!* (Jarka ederra zeudek horiek eginik!). “Camarilla”.
- Jarri** (orok) *1. ad.* Jarri, ipini. (X, 121; V, G, AN, L, BN, S). “Poner, colocar”. *2. ad.* Eseri. *Jar zettez alkiyortan!* (Jarzaitetz aulki horretan!). “Sentarse”. *3. izond.* -**a** (Urd) Pertsona heldua. “Persona madura, mayor de edad”.
- Jartalki, -ye** (Etx) *iz.* Au lkitxoa, jesarlekua orokorrean. “Banqueta, asiento en general”.
- Jaski, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Saskia. (X, 135; AN-gip). (Izag. 69, *jaiskiya* ‘el cesto <redondo y sin tapa>). Hi riberrin *jazkiye*. Urdiainen *saski*. “Cesto”.
- Jaskigille, -ie /-ia** (Sak) *iz.* Saskiak egiten dituen pertsona, saskigilea. Urdiainen *saskigile*. “Cestero”.
- Jaskitxo, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* Saskitxoa, saski txikia, elizan dirua edo argizaria biltzeko erabiltzen dena. Urdiainen *sakitxo*. “Cestilla, canastilla”.
- Jaso** (orok) *ad.* Jaso. (X, 135). *Buube ezin jasos ziiiltziek aurten!* (Burua ezin jasoz zebiltzak aurten!). “Levantar”.
- Jateko, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Janaria, lanera eramaten den janaria. (X, 143). *Jatekueki fan ttuk egun guziko!* (Jatekoarekin joan dituk egun guztirako!). Horrela dator jasoa Urdiainen (SAT, 86): “*Sartu, artu zen kartia eta artu zen jatekuek muxilian da, ...*”. “Comida que se lleva al trabajo, al monte, etc.”.
- Jator, -rra** (orok) *iz.* Jatorra, begi onez ikusten den pertsona. (X, 144; V-gip,

- G-azp-go). “B uena pert sona, de casta”.
- Jatordu, -be/-ba** (Sak) *iz.* Jatordua. (X, 146; V, G-azp-go). Horrela dator Urdiainen jaso (SAT, 84): “A, *baño jatordue etor zan da beste ue bazkaitan jarri zan garayen, ...*”. “Cualquiera de las comidas que se realizan durante una jornada”.
- Jaun, -e/-a** (orok) *iz.* Jauna. (X, 154). “Señor”.
-*JAUN DA JABE: esam.* Jaun eta jabe. *Deskuidetzen beiz jaun da jabe einko ttuk laster!* (Deskuidatzen bahaiz jaun eta jabe egi ngo di tuk laster!). “Amo, dueño y señor”.
- Jaunke/a** (Sak) *iz.* Zaunka. Irañet an *zaunke.* (Ond. 12; *jaunka*). (Izag. 70). *Jaunkes yondu ttuk gaube guzien zuen txakurrek!* (Zaunkaz egon di tuk gaua osoan zuen txakurrak!). “Ladrado”.
- Jaunke/a ein** (Sak) *ad.* Zaunka egi n. “LadRAR”.
- Jaunkerre, -ie** (Etx) Azeriak egiten soinu edo julua. “Aullido del zorro”.
- Jauntxo, -ue/-ua** (orok) *iz.* Jauntxoa. (X, 173; V-och-gi p, G). Esanahi peioratiboa i zaten du normalean, gaztelaniako ‘cacique’-ren parekoa. “Cacique, mandamás”.
- Jaupere, -ie** (Etx) *iz.* Jaupada, jaupai egin. *Jaupai egin* (X, 175: *Manexen lagun ikazkin oiek / bizkor egin dite jaupai.* Or *Eus* 308). Irri ntziaren m oduko garrasia, otordu garaia dela abisatzeko basoan lanean dabi ltzanei. Ot ordua prestatzen duenak, ‘rant xeroak’, botatzen du ‘jaupere’-a. “Gri to de llamada a comer que se daba en el monte”.
- Jauzke** (Etx) *iz.* Gustora egotearen ondorioz em aten di ren garraxi , sal to eta zal apartak. (X, 193). (BB, 220; *jauzkie* ‘salto, cubri ción de l os cerdos’). *A, ze jauzkek atia zittubiek bart!* (A, zer jauzkak atera dizkitek bart!). “Saltos y gri tos propi os de momentos de juerga”.
- Jayo** (Urd) (ikus **jeyo**)
- Jazban, -a** (Etx) *iz.* Musika talde txikia, lau i nstrumentuz osat ua: t ronpeta, saxofoia, akordeoi a eta t anborra. Duela berrogeiren bat urte, Sakanako herri handi enetako festetan jotzen zuten kioskoetan. ‘Jazz’ eta ‘band’ dira bere osagai ak. “Orquest a de cuatro instrum entos (trompeta, saxofón, acordeón y t ambor) que tocaba en las fiestas de los pueblos relativamente grandes, hace unos cuarenta años”.
- Jazki** (Hir) (ikus **jaski**)
- Jegi** (Uh, Ir) (ikus **jai**)
- Jei, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Jaia. (X, 4; V-ple, G-nav, S). “Fiesta”.
- Jeinko** (Uh) (ikus **Jangoiko**)
- Jende, -ie/-ia** (orok) *iz.* Jendea. (X, 208; V, G, AN, L, B, BN). “Gente”.
-*JENDE ELDUBE/A:* pertsona adindunei esat en zai e. “Persona madura, adulta”.
-*JENDE LARRIYE/A:* aurrekoa bezala. “Adulto/a”.
-*JENDE JARRIA:* (Urd) aurrekoak bésala. “Adulto/a”.
- Jendu** (Sak-erd) *ad.* Kendu. *Gendu* (X, 540; AN-burg, Ae, Sal). *Gendu* ere entzun daiteke. Irañetan eta Burundan *kendu.* Horrela jaso dut e Uhart en (SAT, 21): “*Beix jendu ttube San Juanetako festak eta guai jarri ttube beix ...*”. “Quitar”.
- Jenduta** (Sak-erd) *junt.* Kenduta, i zan ezik. *I jenduta beste guziek fan giñuzkiyaan.* (Hi kendut a beste guztiak joan gi ntuan). “Except o, salvo”.
- Jeniyo, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Jenio, al darte. *Jenio* (X, 216; V-arr, G-azp, AN-gip, B). “Genio”.
-*JENIYO BIZIYE/A:* al darte bizi eta txarrekoaren parekoa izango litzateke. “Genio vivo, mal genio”.

- JENIYO TXARRA*: aurrekoaren berdina. “Mal genio”.
- Jentilzulo, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Trikuharria. Jentilak, trikuharriak egi n zituztenak ziren, beraz; eta baita Sakana barruan urdiandarrak ere. “Dólmen”.
- Jerka** (Etx) *iz.* Parranda, ol geta. “Juerga, diversión”.
- Jeyo** (Sak-erd) *ad.* Jaio. *Xeio* (X, 28; AN-olza). Urdiainen *jayo*. *Nun jeyue yeiz i?* (Non jaioa haiz hi?. “Nacer”.
- Jeyoberri, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Jaioberria. Urdiainen *jayoberri*. “Recién nacido”.
- Jeyotetxe, -ie/-ia** (Sak-erd) *iz.* Jaiotetxea. *Jaiotetxe* (X, 33; V, G). Urdi ainen *jayotetxe*. “Casa natal”.
- Jikera** (Etx) *iz.* Kikara. *Kijera* (X, 564; AN-ulz). B akaikun *jikara* eta Urdiainen *kikara*. *Kijera* ere entzun zitekeen duel a urt e gut xi. *Kijerika, kaxulika, kaxulon?* (Haur jokoaren galdera). “Taza”.
- Jiretu** (Sak-erd) *ad.* Jiratu, b uelta eman. “Girar, dar la vuelta”.
- Jito, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Ijito, aferesia eta guzti. (Izag. 70, *jituk*). “Gitano”.
- Jo** (orok) *ad.* Jo, astindu. (X, 231). *Jozak oltza, ta aize sorra!* (Gorrarena egiten dutenei egokitutako esaera). “Pegar, llamar (a la puerta)”.
- ADARRA JO*: *ad.per.* Zirikatu, iruzur egin. “Tomar el pelo”.
- BABAK JO*: *ad.per.* Babak bi kortu. “Desgranar las habas”.
- GITARRA JO*: *ad.per.* “Tocar la guitarra”.
- JOTAKE*: *adond.* Atsedetik hart u gabe, gogot ik. (B B, 220; ‘darl e con ahínco’). “A tope, sin descanso”.
- LARRUBE JO*: *ad.per.* “Realizar el coito”.
- ONDUE JO*: *ad.per 1.* Gauzak oso gaizki joan, hondoa jo. “Tocar fondo, cuando las cosas no pueden i r peor”.
2. Zuhaitza bota aizkoraz. “Talar un árbol a hacha”.
- Joera** (orok) *iz.* Joera, zerbaitetarako gogo edo asm oa. (X, 252; V-gi p). “Tendencia, inclinación”.
- Joka** (orok) *adond.* Joka, kol peka. (X, 254; V-gip, G-azp, An-gip-5vill, L, B, BN, S). *Mutur joka ibildu ttuk bart!* (Mutur j oka ib ili d ituk bart!). “A golpes, pegando(se)”.
- Jokalai, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Jokal aria. “Jugador”.
- Jokatu** (orok) *ad.* Jo katu, d irua lo terian esaterako. (X, 257). “Jugar (di nero a la loteria)”.
- Joku, -be/-ba** (orok) *iz.* Jokua, normalean dirua nahasi a ageri den horietakoa. (X, 260; V-gi p, G-nav, AN-ul z, S). (Izag., 70; *iru joku iyez tut*). Urdiainen horrela esaten zaio apostua tartean denean. “Juego, normalmente con apuesta de por medio”.
- Jolas, -a** (orok) *1. iz.* Jolasa, denborapasa moduan egi ten den hori etakoa. (X, 263; V, G-goi -azp). (B B, 220; *jolasien*). Bakaikun et a Urdi ainen *mutxika*, apostua tartean ez delarik. (Ond., 14; *mutxikan* ‘jugando’). “Juego”.
- JOLASIEN*: *adond.* Jolasean, ol getan. “Jugando”.
2. -**tu** *ad.* Jolastu, denborapasa moduan edo ki rola eginez. Arruazun *olgan ibilli*. Uhartan et a Lakunt zan *olgatu*. Urdiainen et a Bakaikun *mutxikan aritu* edo *ibili*. (BB, 220). “Jugar”.
- Jolasgure/a** (orok) Jol asgura, jol as egiteko gogoa. (X, 266). Urdi ainen *mutxikako gogua*. *Txerrikumiek beño jolasgure geyoo dakazubie!* (Txerrikumeeek bai no jolasgura gehiago daukazue!). “Ganas de jugar”.
- Jopo** (Etx) *part.* Alde egi n duel a adierazteko erabiltzen den partikula, *ospa egin*-en parekoa. (BB, 220; *jopo, jospio ... jopo ein* ‘evadirse’). Urdiainen *jospa, jospio*. (Irib. *jospa,*

- jospe, jospo* Iruña-Iruñerria-Lizarralde-Erribera). *Ta gu entiatziako, jopo fan zan!* (Et a gu enteratzerako, jopo joan zen!). “Partícula que expresa la acción de escapar”.
- Jorrai** (Urd) (ikus **forrei**)
- Jorrail** (Arb) (ikus **garil**)
- Jorraitxo** (Alts) (ikus **forrei**)
- Jorra(t)u** (Bur, Arb, Ir) (ikus **forratu**)
- Jorrei** (Arb, Lak) (ikus **forrei**)
- Josi** (orok) *ad.* 1. Josi, hariaz eta orratzaz baliaturik egiten den ekintza. (X, 274). “Coser”. 2. Josi, iltzeak mailuaz sartu. “Clavar”.
- Joskin, -ñe/-ña** (orok) *iz.* Jostuna, joskina, josi egiten duen pertsona. (X, 276; V-gip, G-nav, AN-ulz). “C osturero, sastre”.
- Jospio** (Sak) (ikus **jopo**)
- Jostai** (Bur) (ikus **ostots**)
- Jostaiketan** (Bak) (ikus **ostosketan**)
- Jostorratz, -a** (Sak) *iz.* Josteko orratza, hari m ehearekin erabiltzekoa, txikia. (X, 284; V, G, AN, B). (Izag., 70; *jostarratza*). *Dorrauko orratx, Lizerrako jostorratx ta Unenuko kaporratx!* (Etxarrin erabiltzen den esaera). “Aguja normal”.
- Joxpo** (ikus **jopo**)
- Juan** (Lak, Ir, Hir) (ikus **fan**)
- Judu, -be/-ba** (Sak) *iz.* Judutarra, judua. (X, 289; AN-5vill, BN). *Eyet uste sekule yonduanik juduik Sakanan, beye I judubet eiñik ago!* (Ez diat uste sekula egon deni k juduri k Sakanan, baina hi judu bat egi nik hago!). “Judío”.
- Julu, -be/-ba** (Sak-erd) *iz.* Ulua, ot soek egiten dutena esaterako, eta norbaitek gaizki abesten duela adierazteko ere erabiltzen da. (X, 294; AN-5vill ap. A). *Aik ittuben, aik, julu klasiak!* (Haiek hituen, haiek, julu klaseak!). “Aullido, canturreo de baja calidad”.
- NEGAR JULUBEK:** *iz.* Haurrek zenbaitetan egi ten dut en negarrari egokitzen zaio. “Llanto de los niños”
- Juntetu** (Sak) *ad.* Elkartu, bildu. *Juntatu* (X, 296; AN-m er, S). Urdi ainen asimilatu g ebe. *Bein gutxiñes urtero juntetzen gettuk kuadrille guzie!* (Behin gutxienez urtero juntatzen gaituk koadri la guzt ia!). “Junt arse, reunirse”.
- Juramentu, -be/-ba** (Sak) *iz.* Ernegua, hitz zakarra, biraoa, madarikazioa. (X, 298; AN-ulz ap. Iz Ulz). *Aik juramentubek, bota zittubenak!* (Haiek juram entuak, bota zituenak!). “Maldición, blasfemia, palabra malsonante”.
- Juxto, -ue/-ua** (Sak-erd) *izond.* 1. Justu. “Exacto”. 2. Urri, gut xi. “Escaso, poco”.
- JUXTO-JUXTO:** *adond.* Justu-justu. “Justamente, por poco”.
- JUXTUEN:** (Etx) *adond.* Gutxigatik, justuan. *Justuan* (X, 304; V-gip, AN-ulz). (izag. 70, *justo-justu ailatu a*). *Juxtuen allaatu zarie gaur dee!* (Justuan ailegatu zarete gaur ere!). “Justamente, por poco”.
3. Gauzak oso era zehatzean hartzen dituen pert sona. *Bei juxtue yeizela, gizona!* (Bai just ua hai zela, gi zonal!). “Persona que todo lo coge al pie de la letra”.
- Juzgetu** (orok) *ad.* Epaitu, zerb ait ed o norbaiti b uruzko iritzia, au rkakoa gehienbat, eman. (X, 305). Urdiainen asimilatu gabe. *Erreza dek oso bestiek juzgetzie!* (Erraza duk oso besteak juzgatzea!). “Juzgar”.

K

- Kaani, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Zuhaitz enbor batez egindako aulki edo jezarlekua. (BB, 222). “Asi ento o banco hecho con el tronco de un árbol”.
- Kabikunde, -ie** (Etx) *iz.* Ihauterietako eguna, borroka eguna, gazt eek elkarren aurka borroka egi ten zutenekoa. “Día de Carnaval en el que los jóvenes realizaban peleas entre sí”.
- Kabuz** (Urd) (ikus **kaus**)
- Kaden, -a** (Etx), Lak *iz.* Animaliek erditu ondoren botatzen dutena. (X, 435; V-och-m, G-azp-goi, B, Sal, R). (B B, 222). Urdi ainen *umetokia*. “Placenta, lo que expulsan los animales después del parto”.
- KADENTXERRI:** *iz.* Erditze al diko azken txerrikum ea. ‘Kadena’-rekin batera ateratzen dena. *Kaden* (X, 317; V-ger-ple). (B B, 222). “Gurri pato, último gorrín en nacer”.
- Kafe, -ie/-ia** (orok) *iz.* Kafea. *Kafie, bazkai onaan dijigarri eta bazkai txarraan berdingarri!* (Periko Lizarragari jaso). “Café”.
- Kafesne, -ie/-ia** (orok) Kafesnea. (X, 321; V-arr-gip, G-azp, AN-gip, B, BN- arb). (B B, 222). Urdi ainen *kafesene*. (Ond. 12; *kafesene*). *Kafesnie, zopaki o zopipe nei dezu?* (Kafesnea, zopekin edo zoparik gabe nahi duzu?). “Café con leche”.
- Kafi, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Habia. *Kafia* (I, 112; L, AN, BN-baig, Ae). (BB, 222). (Ond., 12). (Izag., 70, *kafiya*; 82, *txofrakiya* ‘el ni do de pájaro’). Olaztin *txofrakiya*. “Nido”.
- Kainu** (Alts, Urd) (ikus **keñu**)
- Kaittu** (Etx) *ad.* 1. Kabitua, k apazitatea adierazten du. *Kaitu* (X, 314; G-nav). “Caber”. 2. Mendean hartu, garai tu. (BB, 222). *Kaitzen dook orri?* (Kabitzen di ok horri ?). Zent zu honetan erabiltzen du V. Huizik ere behin gutxienez: *Euskaldunak, gizon bat bakarra bezala elcartu ziralako, kabitua zittuzten etsaiyaren aundinei guziak*”. (1899, 95). “Dom inar, superar”.
- Kaixa** (Bak, Urd) (ikus **gildde**)

- Kaka** (orok) *iz.* Kaka. (X, 328). (B B, 222). *Or ziyueban kaka beño pintxuo!* (Hor zi hoan kaka baino pintxoago!, Etxarriko esaera). “Mierda, excremento”.
- Kakabiako** (Arb) (ikus **kakakurre**)
- Kakabikor, -rra** (Etx, Urd) *iz.* Bikor edo bolatxo txikietan egiten den kaka, ardi eta ahunt zena esat erako. (B B, 223). (Irib. Otsagi – Agoitz - Erroibar). “Excremento de oveja o cabra, en bolitas”.
- Kakafirri, -ye/-a** (Etx, B ak, Urd) *1. iz.* Kakeria. Kaka egoera likidoan egiten denean. (B B, 223). Bakaikun *kakaferrri*. “Diarrea”. *2. izond.* Pazientziarik gabeko pertsona, ‘kakakurre’ren si nonimoa. “Cagaprisas, persona impaciente”.
- Kakagale** (Lak) (ikus **kakakurre**)
- Kakagorri** (Erg) (ikus **kakakurre**)
- Kakakurre, -ie/-ia** (Sak) *1. iz.* Kakagura, kaka egiteko gogo-a. (Ond., 12; *kakakurre* ‘necesidad de ..., ganas de ...). Lakuntzan *kakagale*. Ergoienan *kakagorriye/a*. “Ganas de cagar”. *2. izond.* Pazientziarik gabeko pertsona. (BB, 223). Arbi zun *kakabiako*. *Ez ayela izen kakakurrie/kakabiakua, neskatua!* (Ez hadila izan kakagura/kakaberakoa, neskat oal!). “Impaciente, cagaprisas”.
- Kakalan, -a** (Etx) *iz.* Zerbait g aizki ateratzea. Saiatu eta saiatu eta hala ere ez l ortu. (B B, 223; ‘mal trabajo’). *Ibilli ta buelta, azkeniako, kakalan ein dezubie!* (Ibili eta buelta, azkenerako, kakalan egi n duzue!). “Acción de cagarla, de salir mal una cosa”.
- Kakamokordo, -ue** (Etx) *iz.* Gizakiaren kaka arrunta. (B B, 223). Urdi ainen *kakamordo*. “Excremento humano en forma normal”.
- Kakapil, -lle/-lla** (Sak-erd) *iz.* Kaka pila. *Kaka-pila* (X, 329; V-gi p). “Montón de mierda, cagada”.
- Kakapittol** (Ir) (ikus **zapabu(r)u**)
- Kakaprintz, -e** (Etx) *iz.* Abereak ipurmasailetan zin tzilik izaten dituzten kaka zat iak. “Porci ones de mierda que cuelgan a los animales”.
- Kakaputze/a** (Etx, Urd) *interj.* Kakazarra. “¡Mierda jodida!”.
- Kakauntzi, -ye/-ya** (Sak-erd) *izond.* Kakontzia, iraintzeko erabiltzen den izenondoa, bat ez ere hurrei esaten zaie. *Kakuntzi* (X, 331; L, BNc, B, R). (Irib. *Cacunci* Iruña-Iruñerria). “Puerco, cagado, cagón”.
- Kakaxin** (Urd) (ikus **ollokaka**)
- Kakazarra** (orok) *esam.* Kakazarra!. Zerbaitekin ezadost asuna adierazteko esamoldea. “¡Mierda (podrida)!”.
- Kakazu, -be/-ba** (Sak) *izond.* Kakatsu. (X, 332; S). Irai ntzeko eta hurreki n erabiltzen da hau ere. “Puerco, cagueta, mocososo”.
- Kakei, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Kakeria, kakafirria. (X, 333). Hauxe gehiago erabiltzen da gai xotasun moduan. Lakuntzan *beitiko*. (BB, 223). “Diarrea”.
- Kakein** (Sak-erd) *ad.* Kaka egin. (X, 329; BN, S). Urdiainen *kaka in*. “Cagar”.
- Kakestatu** (Sak-erd) *ad.* Kakaztatu, zikindu erabat. *Kakaztatu* (X, 333; S, R-uzt). Urdiainen *kakaztatu*. “Pringar(se), ensuciar(se)”.
- Kakiteko!** (Etx) *esam.* Kakitzat! Kaka hiretako! *Kaka (dela) hiretako* (X, 329). Urdi ainen *kaka itako*. “¡Véte a la mierda!, ¡Mierda para ti!”.
- Kako, -ue/-ua** (Etx, Lak, Urd) *1. iz.* Gakoa. (X, 333; V, G, B, R, S). “Gancho”. *2. izond.* M akurra, okerra. *Suur kakue, mutur kakue* (Sudur kakoa, mutur kakoa). “Curvo, torcido”. *3. (Arr) iz.* Patata ateratzeko aitzurra, bi ahokoa. “Azada de dos filos para sacar patatas”.
- Kakurrin** (Lak) (ikus **kakusei**)
- Kakusei, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Kaka usaina. *Kakusain* (X, 329; V-gi p). (BB, 223). Lakunt zan *kakurrin*.

- Urdiainen di ptingo bokal i rekia i txi gabe: *kakusai. Kriston kakuseye botatzen dik zuen aurrorrek!* (Kristoren kaka usai na bot atzen di k zuen haur horrek!). “Olor a mierda”.
- Kakuso, -ue/-ua** (Sak-erd) *izond.* Hurrei egokitzen zaie normalean, eta *kakazu*-rekin pareka dai teke. Orai ndik adindun ez del a norbai t adi erazteko erabiltzen da. *Kakuxo* ere erabiltzen da. *Kakusuatzuk besteik ez ttuk guaño!* (Kakuso bat zuk best erik ez dituk oraino!). “Crío, cagueta”.
- Kalamarro, -ue** (Etx) *iz.* 1. Kangreju mota bati esaten zai o. “Tipo de cangrejo” 2. Izengoiti m oduan ere erabiltzen da, pert sona errenei egokitua. (BB, 223). “M ote para cojos”. 3. (Ikus *karramarro*).
- Kalaska** (Etx) 1. (ikus **fale**) 2. *izond.* Buru ari neko pert sona, ero samarra. (X, 341). “Individuo alocado”.
- Kalbayo, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* Kalbarioa, egoera edo une t xarra. (X, 342; V-gip). (Izag. 63, *galbaiyu-aik*). Burundan herskari bel are ahoskabea erabiltzen dute: *galbayo*. “Calvario, situación difícil”.
- Kalda** (Etx) Sargoria, bero oso itsaskorra. (VIII, 255; V-gip, G-azp, AN-araq). Arbizun *fafara*, Irañetan *sargoiye*. “Bochorno, calor pegajoso”.
- Kaldor, -rra** (Sak-erd) *iz.* Gailurra, teilatuarena zein oilarrarena. (VIII, 274; AN-l arr-araq-ilzarb-olza). (BB, 223). B akaikun *geldur*. (Izag. 63, *gaildurra* ‘el caballete d el tej ado’). Urdiainen berezi egi ten dut e *gailur* (teilatuarena) eta *gandor* (oilarrarena). “Parte superior del tejado, cresta”.
- Kaldorrafai, -ye** (Etx) *iz.* Eraikuntza bateko teilatua egi na denean, hauxe ospatzeko egi ten den afari a. *Kaldor-afari* (VIII, 286; AN-gip). (BB, 223). “Cena para celebrar la construcción del tejado de un edificio”.
- Kaldorfesta** (Sak-erd) *iz.* Teilatua bukatu dela ospat zeko egi ten den afari a. *Galdor-festa* (VIII, 286). *Kaldorrafai*-ren sinonimoa da. “Cena para celebrar la terminación del tejado”.
- Kale, -ie/-ia** (orok) *iz.* Kalea, karrika. (X, 343; V, G). B estalde, etxearen izena bada Et xarri (*Kaleen etxie, Kaleko Anttonion etxie, Kaleko Martinaan etxie*) et a Lakunt zan (*Kaleen etxie*), eta t oponimian ere gerat u da: *kaleenlantei, kaleenlantei zarra, ...* “Calle”.
- Kale ein** (Sak) *ad.* Hu ts eg in, k ale eg in. (X, 345). (BB, 223). “Fallar, faltar”.
- Kalentre/a** (Sak) *iz.* Sukarra. (X, 347; AN-larr-egüés-ilzarb-olza, Sal, R). “Calentura, fiebre”.
- Kalfar, -rra** (Sak) *iz.* Ile luzea. (X, 349; BN-lab). BB, 223; ‘pel o abundant e, despeinado’). (Irib. *calforra* Erribera). *Noiz moztu bittuk kalfarrok?* (Noiz moztu behar di tuk kalfar horiek?). “Greña, pelo largo”.
- KALFARDO*: *izond.* Ile luzea izateko ohitura duenari esaten zai o. “Peludo, pelón”.
- KALFARRAUNDI*: *izond.* Ile luzea duena. “Greñado”
- Kalfarro, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Kalfar, m iru, hegazti harrapari a. *Kalfor* (X, 349; AN-ulz-egüés-ilzarb-olza, Ae, Sal , R). (B B, 223; ‘ratonero común, gavilán’). (Irib. *calforro* Zan-gotza – Iruñerria –Agoitz - Erroibar, *galforro* Erribera). “Gavilán”.
- Kalkatu** (Sak) *ad.* Estutu, sakatu. (VIII, 296; B, Sal, S, R). *Eztook bier bezela kalkatu tirriñai!* (Ez diok behar bezala sakatu txirrinari!). “Presionar, apretar”.
- Kalma** (Sak-erd) 1. *iz.* Zerua hodei ez estalirik dagoenean. (X, 353; AN-larr-ulz-egüés-olza). ‘C alima’-tik dator, sinkopa gert atu zai olarik. “Nublado”.
2. -**tu** *ad.* Zerua hodei ez est ali. (X, 353). *Alako iruzkiye zioban lentxoo,*

- beye gio kalmatu ein dik!* (Halako eguzkia zegoan l ehentxeago, bai na gero kalmatu egin dik!). “Nublar”.
- Kalte, -ie/-ia** (orok) *iz.* Kaltea. (X, 355; V, G, AN, L, BN). Altsasun *galte* (SAT, 77; *gue etxin ite dein galti*). *Kaltie besteik eztakizubie eitten!* (Kaltea besterik ez dakizue egiten!). “Daño, mal”.
- Kalte (e)in** (Sak) *ad.* Kalte eg in. *Kalte egin* (X, 356). “Perjudicar, hacer daño”.
- Kaltegarri, -ye/-ya** (orok) *izond.* Kaltegarria. (X, 360). *Kaltegarriye dek jendioi yoziñendako!* (Kaltegarria duk jende hori edozei n-endako!). “Perjudicial, dañino”.
- Kaltetu** (Sak-erd) *ad.* Kaltetu, kalte egin. (X, 361). “Perjudicar, hacer daño”.
- Kama** (Sak) *I. iz.* Ikuiluan abereak eroso etzateko duen tokia. Norm alean, orbela z edo bel ar l ehorraz at ondua izaten zen. “Suel o del establo donde se tum ba el anim al, norm almente preparado con hojarasca o hi erba seca”.
- KAMAK EIN: ad.per.* Abereei ikuiluko tokia egoki tu, azpi zi kinak kendu et a bel ar edo orbel lehorra jarriz. “Preparar el lugar de descanso de los animales en el establo”.
- Kamion, -a** (Sak) *iz.* Kamioia. (X, G-azp, B, BN-arb, S). “Camión”.
- Kana** (orok) *iz.* Enborren peri metroaren neurria ai zkora apust uetan. (X, 367; V, G, AN-gip). “M edida del perimetro de l os t ronc os en l as apuestas de hachas”.
- KANAKO:* Enborren peri metroaren neurria, 250 zent imetrotakoa. “Medida del peri metro de los troncos, 250 centímetros”.
- KANERDIKO:* Aurrekoaren erdi a, 125 zent imetrotako enborra. “Tronco de 125 centímetros de perímetro”.
- Kandabera** (Erg) (ikus **larberatxui**)
- Kandela** (Arr) *iz.* Kandela. (X, 374; V, AN, L, BN, R). *Kulpe gabia penas onko da akaso, kofradian ez danak ez kandelaik jaso!* (Kulpa gabea penaz egongo da akaso, kofradian ez denak ez kandelarik jaso!). “Candela, vela”.
- KANDELA EMAN/ARTU: ad.per.* Egurra em an/hartu, jo. *Ikuskuek, txikito! Gaubien aittek kandela emanko duuk!* (Ikusiko duk, t xikito! Gauean ai tak kandel a em ango di k!). “Pegar, dar o recibir una paliza”.
- Kandura** (Do) (ikus **sargoi**)
- Kankailu** (Bur) (ikus **kankallu**)
- Kanka(ko, -ue)** (Etx) *iz.* Buruan hartutako kolpearen onom atopeia. (X, 378). (BB, 224; *kanka*). “Onomatope-ya de golpe en la cabeza”.
- Kankallu, -be/-ba** (Sak) *izond.* Altuera handiko pertsona, hanka luzeak dituen. Garaia eta argala. *Kankail* (X, 378; L, B, BN, S). (BB, 224; ‘de patas largas, al to’). B urundan palatalizatu gabe: *kankailu*. (Irib. *cancello* Iruña - Mendialdea). “Persona de gran altura”.
- Kankarro, -ue/-ua** (Sak) *I. iz.* Ontzi handia, gehi en bat buzt inezkoa. (X, 379; G-t o). *Kankarruat ardo atia debie*. (Kankarro bat ardo atera dute). “Recipiente grande, norm almente de barro”. *2. izond.* Itxura t xarrekoa, itxuragabea. *Kankarru* (X, 379). (BB, 224; ‘cosa, jarro; deforme, huesudo’). “Deforme, de mal aspecto”.
- Kanpaza** (Etx) *iz.* *Kapazo* edo saski txikia bi eskut oki di tuela, mandatu edo errekaduak egi teko. (X, 384; V-gip). *Kanpaxa* ere esaten zitzaion. “Cesto pequeño de dos asas, para hacer los recados”.
- Kanpo, -ue/-ua** (orok) *iz.* ‘Barru’ edo ‘barne’-ren antonim oa. ‘Atzerri’ eta ‘kale’-ren sinonimo m oduan ere erabiltzen da. (X, 384). *Kanpuen pasatu yet ude guzie!* (Kanpoan

- pasatu diat uda guztia!). “Fuera, calle, extranjero”.
- KANPOKO:** *izlag.* Kanpoko, kanpotarra. (X, 393). “Foráneo, extranjero”.
- KANPOTAR:** *izond.* Kanpoko, atzerritar. (X, 394; V, G, AN). “Forastero, extranjero”.
- Kanposantu, -be/-ba** (Sak) *iz.* Hilerria. (X, 394; V-gi p, Ae). Toponi mo moduan ageri zai gu Et xarrin: *Kanposantuzar. Ibilli ta buelta, kanposantuben akaatu ber yau denok!* (Ibili eta buelta, kanposantuan bukatu behar diagu denok!). “Cementerio”.
- Kanta** (orok) *iz.* Abestia. (X, 395; V, G). Urdiainen *kantaita. Makiñaat kanta aitu berko zittubau guaño!* (Makina bat kanta entzun beharko dizkiagu oraindik!). “Canción”. 2. **-tu** *ad.* Abestu. (X, 400; V, G, AN, L, B, N, R, S). (BB, 225). “Cantar”.
- KANTAZAK/N:** (Etx) *esam.* Kanta ezak/n. Harridura eta miarrespena adierazteko esamoldea, batez ere espero ez den zerbait gertatzen denean. “Expresión de asombro y admiración por haber ocurrido algo inesperado”.
- Kantaita** (Urd) (ikus **kanta**)
- Kanteil, -lle** (Etx) *iz.* Estolda. Lizarragan hormari esaten diote horrela. Biak ere, seguru aski, “cantil”-etik datoz. “Alcantarilla”.
- Kanton, -a** (Sak) *iz.* Txoko, bazterra. *Kantoin* (X, 404; L-côte, B, BN-baig). Arbizun horrela *korta*-ri esaten zaio. Kantoneko *etxie*. “Esquina, cantón”.
- Kantxo** (Etx) (ikus **gantxo**)
- Kanzela** (Etx) *iz.* Ate nagusiaren babesteko jartzen den beste atea. Egun elizakoari soilik esaten zaio. (BB, 225). “Contrapuerta”.
- Kañon, -a** (Sak) *iz.* Kanoia. (X, 379). “Cañón”.
- Kapar, -rra** (Sak) *I. iz.* Kaparra. (X, 412; V-arr-oro-z-m-gip, G, AN-5vill, B, Sal, R). Irañ eta *alkaparra*. (Irib. Eslaba i ngurua). “Garrapat a”. 2. *izond.* Pertsona astuna. “Pelma”.
- Kaparrosa** (Etx) *iz.* Kolore gorria duen lorea. (X, 413). Lizarragabengoan eta Arbizun *pupurruba*. “Amapola”.
- Kapaxta** (Sak) *iz.* Zomorroa. *Kapasta* (X, 413; G-goi). (Izag., 70; *kapasta gutxi* ‘caparra de oveja o de campo’). “Insecto, caparra”.
- Kapazo, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz. I.* Saski mota, kapazoa. *Kapazu* (X, 414; G-nav, AN-5vill, B, R-uzt). “Tipod e cesto”. 2. Artaburuaren hostoak edo lastoak. Urdiainen eta Altsasun *borrosto*. “Hojas de la cabeza del maíz”.
- Kapelats** (Urd) (ikus **txorijale**)
- Kapiyo, -ue/-ua** (Sak) Kapirioa, eraikuntzetan erabiltzen den egurra. *Kapirio* (VIII, 330; V, G, AN). (Irib. *Cabio* Zangotza ingurua). “Cambio, mudanza de sujeción del tejado o techo”.
- Kapori, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Onddo handia, bolatu saila (*edulis*, gehienbat), onddo beltza bai no bigunagoa. (BB, 226; ‘Boletus aereus’). “Hongo de la especie boletus (*edulis*, generalmente) de gran tamaño y más blando que el *aereus*”.
- Kaporratz, -a** (Sak) *iz.* Zakuak josteko, esaterako, erabiltzen den orratz handia. (X, 422). (BB, 226; ‘aguja gruesa de coser, salmera’). (Ond. 12). (Irib. *caporra-(t)z(a)* Erribera – Agoitz - Ilunberri-Aibar-Ultzama-Odieta). “Aguja grande para coser sacos, por ejemplo”.
- Kaprestu, -be/-ba** (Sak) *iz.* Zal dizkoak lotzeko erabiltzen den tresna, metatesia eta guzti. (X, 312; B). (BB, 226). “Cabestro”.
- Kapusei, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Berokiaren moduko jantzia, txanoa eta guzti. *Kapusai* (X, 422; G-bet, AN-5vill, B,

- R). (BB, 226; *kapusai*). (Irib. *capusay* Mendialdea). “Poncho”.
- Kardabera** (Arb) (ikus **larberatxui**)
- Kardamotz, -a** (Etx) *iz.* Eguzkilorea, ekilorea. Etxeko ateetan jartzen da oinaztura et a gauza txarrengandik babesteko. J.L. Garm endia artzain etxarriarrak di onez *mendilore* ere esaten zaio. “Cardo de gran tam año que se coloca en las puertas de las casas para defenderlas de rayos, etc.”.
- Kare** (Bur) (ikus **galtzin**)
- Karelabe** (Bur) (ikus **galtzinlabe**)
- Karetxa** (Arr) (ikus **gantxo**)
- Karga** (Sak) *iz.* Pisuzko uni tatea, hamar balaz osaturikoa, gari ari dagoki onez. (X, 438; V-gip). “Unidad de peso, 10 balas hacían una carga de trigo”.
- Kargatu** (Sak) *ad.* Zamatua, kargatu u. (X, 439; V-gip, S). “Cargar”.
- Karraka** (orok) *iz.* Soinua ateratzeko zurezko jostailua. (X, 461; V-gip, G, AN, B). Hi tz onom atopeikoa dugu. Garai batean Errege egunaren bezperan erabiltzen zuten haurrek Erregeak deitzeko, errepedetan barna abiatuz. (Irib. *kalaka* Irurita). “Juguete de m adera que se utilizaba para llamar a los Reyes Magos”.
- Karrakarroska** (Etx) *iz.* Ahuntz edo ardiek ateratzen duten soinu grabe eta luzea. (X, 461; AN-5vill, B). *Ara, ardiyorrek karrakarroska ein dik!* (Begira, ardi horrek karrakarroska egin di k!). “Soni do grave y prolongado que real izan las cabras y ovejas”.
- Karramarro, -ue** (Etx) *iz.* Soroko lanetan erabiltzen den bost hortzeko makina, ‘bostortza’ berezi a. (X, 464; G-goi, AN-gip). “Apero de labranza de cinco dientes”.
- Karraton** (Arb) (ikus **garraton**)
- Karraxk, -a** (Sak-erd) *iz.* Soi nu onomatopei-koa, zerbai ten haust ura adierazten du. *Karrask* (X, 466; V-arr, B, R). (BB, 227). *An infernuben izanen da marraka eta ortz karraxka.* (Han infernuan izango da marraka eta hortz karraxka). “Soni do onomatopéyico que indica rotura”.
- Karreto, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Basoan, egurra ateratzen, idiak uztarrian zirela, egiten zen lana. (X, 471; AN-I arr). (BB, 227). “Trabajo en el monte consistente en sacar madera con yunta de bueyes”.
- Karreyetu** (Sak-erd) *ad.* Garraiatu. *Karreiatsu* (VIII, 390; S). *Eztakazubie, guaño, egur guzie karreyetuik!* (Ez daukazue, orai no, egur guzt ia garraiatuik!). “Transportar”.
- Karreyo, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* Garraioa. *Karraio* (VIII, 392; G-to, AN-5vill). *Egurkarreyue, arri-karreyue.* “Transporte”.
- Karri** (Lak) (ikus **ekarri**)
- Karrika** (Sak-erd) *iz.* Kale estu a, tx ikia edo bi garren m ailakoa, kale nagusia ez dena. (X, 471; AN, L, B, BN, S, R). Badirudi, garai batean, *kalea* ‘kale nagusia’ izango litzatekeela, eta besteak ‘karri kak’. Etxarri-Aranatzen *Karrikestu* dugu kal e bat en izena. “Calle pequeña, estrecha o secundaria”.
- Karrikeko, -ue** (Etx) *iz.* Karri kakoa, aldamenekoa, auzokoa. Gure inguruan bizi dena. (B B, 227). “Vecino de calle”.
- Karro** (Arb, Uh) (ikus **gurdi**)
- Karrol** (Arb) (ikus **gurtol**)
- Kartol, -a** (Etx) *iz.* Gurdia eta kamioiaren al deetako ohol a, bert an zama pilatzeko erabiltzen dena. (X, 480; V-gip, G-goi). Arbizun *karrola*. (BB, 227). (Ikus *gurtola*). “Tablas que se añaden al carro para sujetar m ayor carga”.
- Karzela** (Ir) (ikus **gartzel**)
- Karzu, -be** (Etx, Lak) *iz.* Ezpartinaren soka. (BB, 228; ‘cuerda para at ar los embutidos’). Horrela dago jasoa SEEn (2001, 348, 6. oharra): “Iribarrenek

- (1997) ‘cadarzo’ jaso zuen Argako Miranda, Marzilla eta Melid an hemengo esanahiarekin. Et a bokal berdinen art eko hort zetako herskari ozenaren erorket arekin oso erraz suertatzen da gure esparruko aldaera”. “Cinta de las alpargatas”.
- Kasa** (Etx) *posp.* Beti erabiltzen da edutezko i zenordaina aurretik daramalarik. Modura, erara. (X, 484; V-gip, G-goi -azp). Urdi ainen *kisa. Bee kasa ziillek!* (Bere kasa zebilek!). “A su modo, manera”.
- Kask** (Sak) *iz.* Kolpearen onom atopeia. (X, 486; G-t o, S). (B B, 228). “Onomatopeya de golpe”.
- Kaska** (Etx) *iz.* Alkoholaren eragi na dela eta giro ona hartzearen ekintza. *Atzokuen kaska ederra yaamaten ziñubien!* (Atzokoan kaska ederra eramaten zenuten!). “Temple, ambiente de euforia (generalmente debido al alcohol)”.
- Kaskabeltz, -a** (Etx) *izond.* Ile beltza duena. “De pelo negro, moreno”.
- Kaskagor** (Un) (ikus **kaxkar**)
- Kaskagorri, -ye/-ya** (Sak) *izond.* Ilea gorri duen pert sona. (X, 487). *Illegorri eta buugorri* ere bai Sakana erdialdean. “Pelirrojo”.
- Kaskain, -ñe** (Etx) *iz.* Artirinez egindako talo mota. (BB, 228; ‘pan especi al’). “Tipo de torta de harina de maiz”.
- Kaskal, -a** (Etx) *iz.* Oskola, azal gogorra. (X, 489; V, G, AN-ulz). Lakuntzan *koxkol*. “Cáscara”.
- Kaskaldi, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Masturbazioa. “Masturbación”.
- Kaskalo, -ue/-ua** (Sak) *I. izond.* Ile gutxi edo oso motza duenari esat en zai o. (X, 488; G-nav). (BB, 229; *kaxkalo*). (Ond. 12; *Ilia moztu ta kaskalo utzi:* cortar el pelo al raso). *Kaxkalo buxkalo, ogeitat baxalo!* (Kaskalo buskalo, hogeita bat basalo! Etxarriko esamolde edo hi tz jokoa, i lea motz mozterakoan esaten delarik). “De poco pelo o muy corto, rapado”. 2. – **tu ad.** Burusoildu, ilerik gabe gelditu. Basoan ere erabiltzen d, zuhaitzik gabe geratzen denean eremu bat . “Perder el pelo, vol verse calvo, deforestar”.
- Kaskallu, -be/-ba** (Sak-erd) *iz.* Harri xehea, norm alean higadurak sortutakoa. *Kaskailu* (X, 488; AN-ilarb-olza, B, Sal). (B B, 229; *kaxkallu*). “Cascajo, piedra pequeña”.
- Kaskalludei, -ye** (Etx) *iz.* Harri xehe ugri dagoen tokia. Toponi mian horrel a, *kaxkalludeye*, ageri da Etxarri-Aranatzen. “Gravera, lugar donde hay mucho cascajo”.
- Kaskamotz, -a** (Sak) *izond.* Ilea m otz-motza daraman pertsonari esaten zai o. (X, 489; V, AN-gip). (BB, 228). “Persona que lleva el pelo corto”.
- Kaskarin, -ñe/-ña** (Sak-erd) *izond.* Burua arin duen pert sona, ganora gut xikoa. (X, 491; V). “Casquivano, sin fundamento”.
- Kaskazu(r)i, -ye/-ya** (Sak-erd) *izond.* Ilea txuri duen pert sona. (X, 493; G-bet , AN-gip). (Irib. Erreka). *Aittune kaskazuri, ollenda jalie!* (Aitona kaskazuri, oi landa jal ea!). “Canoso, albino”.
- Kasketa** (Sak) *iz.* Tema, tenkorkeria. (X, 494; V, G, AN-l arr, L, B N). “Cabezonería”.
- Kasketako, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* Kaskotakoa, buruaren at zeko al dean hartutako kolpea. (X, 493; G-nav, B). Urdiainen *kaskatako*. (Irib. *cascatako* Mendialdea). “Golpe en la cabeza”.
- Kasketoso, -ue/-ua** (Etx, Urd) *izond.* Temati, tenkor, apetatsu. (X, 494). “Caprichoso, que tiene muchas pataletas”.
- Kaskezur, -rre/-rra** (orok) *iz.* Buru hezurra, ‘kal abera’. (X, 494; G, AN-araq, B, BN-baig, Sal). “Cráneo, hueso de la cabeza”.

- Kasko, -ue/-ua** (Sak) *iz.* 1. Buruaren goi eta at zeko aldea. (X, 495; G-nav, L-ain, B N-baig-mix, R). (Izag. 70; *buruko kasku* ‘el cráneo’). “Parte superior y trasera de la cabeza”. 2. Mendiska baten gai lurra, t okirik altuena. (X, 495; G-to, AN, L-ain, B, BN-arb, Ae). “Cima, punta de un monte o colina”.
- Kaskoko, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* Kaskotakoa, buruaren at zeko aldean hartutako kolpea. *Kasketako*-ren parekoa. “Golpe en la cabeza”.
- Kasoin** (Urd) (ikus **kasuein**)
- Kasu!** (Lak) *interj.* Kontuz! “¡Cuidado!”.
- Kasualidade, -ie/-ia** (Sak-erd) *iz.* Kasualitatea. *Kasualidade* (X, 501). “Casualidad”.
- Kasuein** (Sak-erd) *ad.* Zaindu, kasu egin. *Kasu egin* (X, 500; V-gip, G-azp, AN-5vill, BN-arb, S). Urd iainen *kasoin*. *Beyek kasueitten yondu nok!* (Behiak kasu egi ten egon naik!). “Cuidar”.
- Katalin** (Ir) (ikus **kattalingorri**)
- Katamarrauken** (Etx) *adond.* Herrestan, narraz ibili, katuaren modura edo. *Katamarrean* (X, 504; V-gip). Urd iainen burut zapen metatesiduna darabilte: *katarramaukan*. (BB, 228; *katamarrau* ‘imitación de gat o’). *San Donato puntaa itzootzeko, azkenien katamarrauken ibil bieiz!* (San Donato puntaa iruzteko, azkenian katamarrauken ibili behar haiz!). “Arrastras, arrastrándose”.
- Katamotz, -a** (orok) *iz.* Katamotza. (X, 504; V, G). “Lince”.
- Katarramaukan** (Urd) (ikus **katamarrauken**)
- Katarro, -ue/-ua** (Sak) 1. *iz.* Hotzeria, eztula eragiten duen gai sotasuna. (X, 505; V-m -gip, G-azp-goi, AN-gip-5vill). “Catarro”. 2. **-tu** *ad.* Katarrotu, katarroa hartu. (X, 505; G-goi). “Acatarrar(se)”.
- Kate, -ie/-ia** (orok) *iz.* Katea. (X, 506; V, G, AN-5vill-egüés-ilzarb-olza, B, Sal, S). Burundan *gate*. (Ond. 9; *gate*). (Izag. 64, *gate bat*). *Aspaldiyontan olexe niillek, kateipe lotuik!* Aspaldi honetan horrelaxe nabi lek, katerik gabe loturik!). “Cadena”.
-**KATEBETIEN:** *adond.* Kate beteanean, oso larri, ezin burutu, lehenetikotan dabilenari esaten zaio. *Emen naallek lanien, katebetien, arnasa artzeko betipee!* (Hemen nabi lek lanean, kate beteanean, arnasa hartu zeko betarik gabe!). “Apurado, a punta de estallar”.
-**KATETXIKIYE:** kate motza, zerbait eusteko erabiltzen dena. (BB, 228). “Cadena corta de sujeción”.
- Katietu** (Etx) *ad.* Kateatu, katez lotu. *Katiatu* (X, 508; V-gip). (BB, 228; *eltzie katietu* ‘alambrar un puchero para reforzarlo’). “Encadenar, atar o reforzar con alambre”.
- Katillu, -be/-ba** (orok) *iz.* Katilua, kikara. (X, 510; V, G, AN-ul z-egüés-ilzarb-olza, B). Burundan palatalizatu gabe. (Izag., 70; *katiluba*). “Taza”.
- Katola** (Un) (ikus **katuela**)
- Kattagorri, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Urtxintxa, katagorria. (X, 502; AN-araq-ulz-olza). (Izag., 70; *kata gorriya*). “Ardilla”.
- Kattalingorri, -ye** (Etx, Lak) *iz.* Marigorringoa. (X, 503; AN-ul z, B, BN-ciz-mix-arb-baig, Ae, Sal). *Kattalingorri, biyerko auri o iruzki txuri!* (Kattalingorri, bi harko euri edo eguzkit xuri! Lakuntzako esaera). Bakaikun *katalangorri* eta Irañetan *kataliñe*. Urdiainen *marigorri*. (Izag., 74; *marixogorritxo coccinela*). “Solitaña, mariquita”.
- Kattar, -rra** (Etx) *iz.* Katu arra. *Kattar* (X, 505; V, G, AN-gip). “Gato macho”.
- Kattu, -be** (Etx) *iz.* Gorostia, *koosti* ere esaten zaio. Seguru aski ‘cactus’-etik datorkigu. “Acebo”.

- Kattueste, -ie** (Etx) *iz.* Pi lotaren bihotza egiteko gaia. “Tri pas de gat o que se utilizan para hacer el corazón de la pelota”.
- Kattumorro, -ue** (Etx) *iz.* Katuaren izen hipokoristikoa dugu hauxe. “Nom bre hipocorístico del gato”.
- Kattuske/a** (Etx, Urd) *iz.* Gomazko oinetako al tua, uret an i biltzekoa. “Bota alta de goma”.
- Katu, -be/-ba** (orok) *iz.* Katua. (X, 515). “Gato”.
- Katu(e)la** (Sak) *iz.* Ihauterietan erabiltzen den m askara. *Karatula* (X, 429; V-och). Unanun *katola* eta Lizarragan *taatule*. Urdi ainen *katula*. Seguru asko ‘carat ula’-tik dat or. (B B, 229). “Máscara que se utiliza en carn aval, sobre todo en Unanu”.
- Kat(t)ukume/a, -ie/-ia** (orok) *iz.* Katukumea. (X, 502; AN-ul z). *Kattukume* ere erabiltzen da. “Cría de gato”.
- Katxo, -ue/-ua** (Sak) *izond.* Esku edo hanka ezkerre erabiltzen duenari esten zaio. Ezkerre. (X, 518; V-gi p, AN-larr). (BB, 229). “Zurdo”.
- Kaus** (Etx) *posp.* Kabuz, edut ezko izenordeekin erabiltzen da: *nee kaus, bee kaus.* *Kabuz* (X, 316; V-gip, G-to, Sal). Urdi ainen *kabuz*. *Bee kaus sendatuek guu txakurre!* (Bere kabuz sendatu duk gure txakurra). “Por sí mismo, por sí sólo”.
- Kaxeta** (Etx, Urd) *iz.* Eraikuntza txikitxoak, txabola m odukoak baina etxeak egiteko materialez egindakoak, gehienbat trenbidean egin zirenak. (X, 485). (B B, 228; *kaseta*). “Caseta, casilla, edificación pequeña, generalmente junto a la vía ferroviaria”.
- Kaxkabollo, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* Egun barrabil edo pot roaren sinonimo moduan erabiltzen da, baina badirudi lehen bolatxo esateko erabiltzen zela. (B B, 229; ‘bol a, parási to del roble...’). *Ik ezதாகak ori eitteko kaxkabolloik!* (Hik ez daukak hori egiteko kaskabollorik!). “Testículo”.
- 1.Kaxkar, -rra** (Sak-erd) *1. iz.* Kazkabarra. *Kazkabar* (X, 528; G, AN-gip-5vill). (BB, 229). (Irib. *cazcabarra* Erreka). Unanun *kaskagor* eta Urdiainen *kazkar*. (Izag. 70, *kazkagarra*). Olaztin *kaxkaragarra*. “Granizo”.
- 2.Kaxkar, -rra** (Sak) *izond.* Maila gutxikoa, txikia. (X, 490; G-bet). (Izag. 70). “De poco ni vel, deficiente, pequeño”.
- Kaxkaragar** (Ol) (ikus **kaxkar**)
- Kaxtietu** (Etx) *ad.* Gona aldatu. *Kaxtietzan len beilen gonoi!* (Kaxtea ezan lehen bailehen gona hori!). “Cambiar la falda o el vestido”.
- Kazkaldu** (Sak) *ad.* Erabat erre. *Kaxkaldu* (X, 598; G-nav). (Ond. 12; *kaxkaldu y kiskaildu*). Urdi ainen *kaskaldu*. “Quemar del todo, abrasar”.
- Kazkar, -rra** (Sak) *iz.* 1. Ipurdiko ileetan sortzen den zikinkeria, itsatsia. (Irib. Iruña – Erdi aldea – Mendialdea-Erroibar). “Suciedad pegada a los pelos del cuello”. 2. (Bur) (ikus **kaxkar**)
- Kazkarazka** (Etx) *iz.* Oiloaren soinua. “Cacareo de la gallina”.
- Kazkartu** (Sak-erd) *ad.* 1. Orditu, mozkortu. *San Adrin egunien aittun guziek kazkartzen ittuben fritada ondorien!* (San Adrian agunean aitona guztiak kazkartzen hituen fritada ondoren!). Horrela ageri da jaso Arruazun (SAT, 33): “*Errondan, gaubes neskei kantatzen leyo azpiyen ta ola mutillek kaskartuta eta ...*”. “Emborracharse”. 2. (Sak) Txarrera jo, bai egural dia, nola osasuna. “Empeorar, tanto el tiempo como la salud”.
- Kazkar yutsin** (Urd) (ikus **arriyauntsi**)
- Kazul(a), -e** (Sak) *iz.* Kazola, lapikoa, janariak prest atzeko ontzia. *Kazola*

- (X, 496; G-nav, AN-ulz-egüés-ilzarbolza, R -uzt). (Izag. 70, *kazola*). “Cazuela”.
- KAXULIKE:** *iz.* astoaren jokoan erabiltzen den hitza, ‘kazuelika’. (BB, 229; *kaxuelika*). “Cazuelita, expresión utilizada en el juego del burro”.
- Ke, -ie/-ia** (orok) *iz.* Kea. (X, 530; V, G, AN, L, BN, Sal, R-uzt). (Izag., 70; *kia*). Olaztin eta Urdiainen *ki*, *-(y)a*. *Tia, eztek, ez, ik kie asmatuko!* (Tira, ez duk, ez, hi k kea asm atuko!). “Humo”.
- Ke(d)ar** (Bur, Uh) (ikus **kiar**)
- Keillo** (Uh) (ikus **pokillo**)
- Keinu** (Bur) (ikus **geñu**)
- Kejatu** (Sak-erd) *ad.* Kexatu, gogoko ez den zerbait adierazi. (X, 551; V-gip). “Quejarse”.
- Kejo** (Etx, Li zgb) *adond.* Kexu, haserre. *Alakoik guañi, diruba eman da kejo alee!* (Halakorik oraindak, dirua eman eta kexu hala ere!). “Quejoso, enfadado”.
- Kelkor, -rra** (Sak) *1. izond.* Gogor et a lehorra, egur printzak esaterako. *Elkor* (VI, 603; G-nav ap. *Iz Als*). (BB, 229; ‘astillas secas’). (Izag. 59; *elkorra* ‘lo duro y seco’). Urdiainen *elkor*. “Duro y seco”. *2. -tu ad.* Gai bat oso gogorra delako haust en denean. Gogorraren poderioz zerbait hautsi. “Romperse un material de puro duro”.
- Kendu** (Ir, Bur) (ikus **jendu**)
- Keñu, -be** (Etx) *iz.* Iturria, txorrota. *Kainu* (X, 325; V-gi p). Urdiainen *kainu*. (Izag. 70, *kainuba* ‘el caño’). “Grifo, caño”.
- Kera** (Sak-erd) *iz.* Itxura, eitea. *Noon kerakue dek esan deken gizonoi?* (Noren kerakoa duk esan duan gi zon hori?). Arruazun *kiera*. “Aspecto, parecido”.
- Keru, -be/-ba** (Sak) *iz.* Usain edo zapore berezia, janaria zertxobait erre denean erabiltzen da norm alean. (X, 545; AN-larr, B N, S). (B B, 229; ‘mal gusto’). “Sabor u ol or especial, a quemado por ejemplo”.
- Ketruxa** (Etx) *iz.* Gertrudis izen nagusiaren ordaina. “Gertrudis”.
- Kezka** (Sak) *1. iz.* Gogo ziurtasun eza sortzen duen arazoa. (X, 555; V-plem-gip, G, AN-erro, L-ai n, B , BN-baig-ciz). Etxarrin *gezka* ere entzun daiteke. “Escrúpulo, Preocupación”. *2. -tu ad.* Kezkatu, arduratu. (X, 558; V, G, AN-gip-5vill). “Preocupar(se)”.
- Ki** (Bur) (ikus **ke**)
- Kia** (Etx, Urd) *esam. 1.* Harridurazko esamoldea, zerbait siniskaitz egiten zaigunean erabiltzen delarik. (X, 558; AN-araq). ‘Ez esan! eta Bai?’ esamoldeen parekoa i zango genuke. “Expresión de asombro, ¡No di gas!”.
- 2. Ezeztapena adierazteko esamoldea.* “Expresión de negación cat egórica, ¡Qué va!, ¡Ni hablar!”.
- Kiar, -rra** (Etx) *iz.* Kedarra. *Kedar* (X, 533; V, G, AN-erro, B , B N-baig). *Kearra* ere ent zun dai teke, Uhart en beti. Urdi ainen *kezar*. Olaztin *kezarria*. (Izag. 70, *kezar gutxi*). “Hollín”.
- Kibilatu** (Urd) (ikus **kili-kili ein**)
- Kider** (Do, Un) (ikus **gider**)
- Kiera** (Arr) (ikus **kera**)
- Kieto** (Urd) (ikus **kitto**)
- Kiikordatu** (Arr) *ad.* Kili-kiliak eg in gorputzeko edozei n al dean. *Etzanela kiikordatu!* (Ez iezadan kili-kiliak egin!). “Hacer cosquillas”.
- Kijera** (Sak) *iz.* Kikara, ‘taza’ txikia. (X, 564; AN-ul z). Irañet an ere horrela jaso diogu Tim ote Berazari. Urdiainen *kikara*. Neurri moduan ere erabiltzen zen, garai batean. (Ikus *jikera*). (B B, 230; *kijerika* ‘taza pequeña’). “Taza, jícara”.
- Kikara** (Urd) (ikus **jikera, kijera**)
- Kike** (Etx) *iz.* Zotina. *Kika* (X, 564; V-ple, G-azp-t o). (Ond. 17; *txoketa*). Urdiainen *txoketa*. “Hipo”.
-**KIKEIÑ:** *ad.* Zotinka egin. “Hipar”.

Kikil (Lak) (ikus **kokil**)

Kikixe (Etx) *iz.* Txerriaren izena haur hizkuntzan. “Cerdo, en l enguaje infantil”.

Kili-kili ein (orok) *ad.* Eztarri ondoan egiten diren igurtziak, kili-kiliak. (X, 567; V-ple-arr-m-gip). Haurrei egiten zaie bereziki, zerbaite dagoenaren aitzakiarekin goruntz begi rarazi eta zintzur aldean egiten zaie. Urdiainen *kibilatu*. (Irib. *quili quili* Iparmendebalde). “Hacer cosquillas en la garganta”.

Kilixki-kalaxka (Etx) *iz.* *Dipsalus silvester* sasiaren adarrekin egindako jostailua. (B B, 230; *kiliskoloxka*). “Juego m anual hecho con las ramas de la planta *Dipsalus silvester*”.

Kilkir, -rre/-rra (orok) *iz.* Kilkirra. (X, 572; G-bet). Arbizun *kirkirra*. (Ond. 17; *txitxigarro*). Urdiainen *txitxigarro*. “Grillo”.

Kilo (Urd) (ikus **pokillo**)

Kimeñe (Etx) *iz.* Tximinian itsatsi edo haizeak eramaten duen kearen ondakina. *Kemin* (X, 540). “Residuos del humo”.

Kimuka (Alts) (ikus **ezurmuin**)

Kinder (Ir) (ikus **girten**)

Kinkifut (ein) (Etx) *ad.* Gehiegi jan edo edan, ase arte. *Atzo kinto egune uraita, azkenien, kinkifut ein giñuban: gosayaki asi, gio bazkaldu ta, atzenien, afaye ta guzie!* (Atzo kintu eguna eduki eta, azkenerako, kinkifut egin genian: gosari arekin hasi, gero bazkaldu eta, azkenean, afaria eta guzti!). “Comer o beber en exceso, hasta hartarse”.

Kinkilinporka (Etx) *iz.* Txorimota. *Gingil* (VIII, 591; S). Seguru asko ‘gingilin (zintzilik) + porka’-tik dator. “Alcaudón”.

Kinkon (Uh) (ikus **kunkun**)

Kinkur, -rre/-rra (Sak-erd) *iz.* Zintzurra. (X, 578; B N-baig, AN-arb). (BB, 230). Urdiainen *txintxur*. (Irib.

chinchur Iruña-Mendialdea). “Nuez de la garganta”.

-KINKURRAUNDI: *izond.* Asko edan eta jat en duena. *Eldu ttuk etxarriar kinkurraundiok!* (Heldu dituk etxarriar zintzur handi horiek!). “Tragón”.

-KINKURKADA: *iz.* ‘kinkurra’ mugitu gabe ahoan sartzen den edaria, neurria. Basoan lanean ari zirenek erabiltzen zuten neurri hau, zahatotik ardoa edaterakoan, bakoitzak al diko bi ‘kinkurkada’ har zezakeelarik.

“Trago, cantidad de bebida m arcada por el golpe de la nuez”.

-TXINTXUR SAAR: (Lak) *iz.* Zintzurra. “Nuez”.

Kinto, -ue/-ua (Sak) *iz.* Soldadutzara joateko urteko m util eta n eskak. (X, 580; V-gip). “Quinto”.

Kintojoku, -be (Etx) *iz.* Mutil g azteen arteko jokua. “Juego de muchachos”.

Kipula (Alts, Urd) (ikus **tipula**)

Kireil, -lle (Etx) *iz.* Aldaka, femurra eta bizkarrezurra lotzen dituen hezurra. *Sukeldien bota ta, besteipe, kireille autsi dik!* (Sukaldean bota eta, besterik gabe, kireila hautsi dik!). (X, 586; B, AN-ulz). “Cadera”.

Kireko, -ue (Etx) *iz.* Kideko, adi n berekoa. *Kideko* (X, 561; V-ple, G, L). Urdiainen *kideko*. “De la m isma edad”.

Kirise (Ol) (ikus **gildde**)

Kirkir (Arb, Lak) (ikus **kilkir**)

Kirris-marras (Sak-erd) *adond.* Arrailduz, txikituz, erabat hautsiz. (BB, 230). Urdiainen *kirris-karras*. *Zuen txakurrek, gu quartziako, ardiye kirris-marras jan zieguk!* (Zuen txakurrak, gu ohartzerako, ardiak kirris-marras jan zieguk!). “Con desgarrro, destrozandolo, con ansia”.

Kirru, -be (Etx) *iz.* ‘Eskuara’ baino hortz luzeagoak dituen bitzeko tresna. Irañetan *zarraundiye*. Hiriberrin *laurre*. (BB, 230). “Rastrillo de dientes muy largos”.

Kirten (Uh) (ikus **girten**)

Kise (Etx) *iz.* Gisa, modu, era. *Kisa* (VIII, 601). (BB, 183; *gisa*). Urdiainen *kisa*, *gisa*. Posposizio moduan erabiltzen da inesiboko morfema eransten zaiolarik eta aurretik edut e geni tibodun burutzapena daram alarik: *Guu etxien tripotak, zuen amaan kisen eitten zittunau!* (Gure etxean tripotak, zuen amaren gisan egiten dizkinagu!). “Modo, manera”.

Kiseko, -ue/-ua (Sak-erd) *izond.* Antzekoa, beste zerbait edo norbaiten gisakoa. *Gisako* (VIII, 603). *Kixekue* eta *kisatekue* (gisa batekoa) ere erabiltzen dira. Urdiainen *gisako*. “Parecido, apropiado”.

Kisibile (Urd) (ikus **kisusgil**)

Kiski-kaska (Etx, Urd) *part.* Gelditu gabe aritu zerbaitean, berdin jaten nola egurra txikitzen, esterako. (X, 601; V-ger-arr, G, S). “Sin parar, a mandable”.

Kisu, -be/-ba (Sak) *iz.* Igeltsoa, latin eko ‘gypsum’-etik erat orria. (X, 604; AN-5vill-ulz-egüés-ilzarb-olza, L, B, BN-baig, Ae, Sal). “Yeso”.
-*KISULABE*: *iz.* igeltsoa eg iteko labea. (X, 604; AN-5vill, B, BN-baig, Ae). (BB, 230). “Horno para hacer yeso”.

Kisusgil, -lle/-lla (Sak-erd) *iz.* Ig eltsero. *Kisuskil* (X, 605; AN-araq-ulz). Irañetan eta Lakuntzan *kisuskille*. Urdiainen *kisibile*. *Ez tiok erri guzien i bezelako kisusgillik!* (Ez zegok herri guztian hi bezalako kisuzgilerik!). “Albañil”.

Kitto(s) (orok) *part.* Nahiko, ados, bukatu da. (X, 607; V-gip, G, AN, L, B, BN, S). Adineko pert sona askori ent zun dakioke /s/-dun burut zapena. Urdiainen *kieto*. *Eman dubeten durueki, kittos ein yau dauneko!* (Eman diadan duroarekin, kittoz egin diagu dagoeneko!). “Sufi ciente, en paz, se acabó”.

Kixk(a)ildu 1. (Sak) *ad.* Gehiegi erre, erabat erre. (X, 598; BN-baig). Bakaikun *kiskaildu* (Ond., 12). “Quemar to talmente, abrasar”. 2. (Lak) *ad.* Haserretu. *Kixkiltzen ai neiz!* (Haserretzen ari naiz!). “Enfadarse”.

Kixketa (Etx, Urd) *iz.* Krisk eta, arg ia piztu edo i tzaltzeko gai lua. (X, 600). (BB, 230; *kisketa*). (Irib. *quilisqueta* Aezkoa, *quisqueta* Erreka). “Llave de la luz, interruptor, pestillo”.

Kixkortu (Etx) *ad.* Xigortu, ongi erre. (X, 614; V-ger-arr-oro-z-m -gip, G-azp). Urdiainen *txigortu*. “Tostar, asar demasiado”.

Kixkimau, -be (Etx) *iz.* Et xarriko ihauterietako pert sonaia genuen, errautsez aurpegia belzturik eta gorputza zakuz estalia zuena. Hortik ‘erre’rekiko l otura. (B B, 230). *Kixkimau beño erriio niillek azkenontan!* (Kiskimau baino erreago nabielek azken honetan!). *Kixkimau pinto* ere esaten zaio. *Elduek, elduek, kixkimau pinto!* (Heldu duk, hel du duk, kiskimau pinto!). “Personaje del carnaval de Et xarri-Aranatz, vestido de saco y con la cara ennegrecida”.

Kixkur, -rre/-rra (Sak-erd) *izond.* Kizkur. *Guu mutikuek ille kixkur-kixkurre zikon!* Gure m utikoak i lea ki zkur-kizkurre zeukan!). (X, 613; V-gip, G-azp, AN-araq, B). “Rizado”.

Klarion, -a (Sak-erd) *iz.* Klera, klariona. (X, 618; V-gi p, G-azp). *Txikiten klariona jaten giñuban guatzien gelditzeko kalenturaaki!* (Txikitan klariona jaten genian ohatzean gelditzeko kalenturarekin!). “Tiza”.

Koba (Urd) (ikus **kueba**)

Koilara (Bur) (ikus **koxera**)

Koipe, -ie/-ia (Sak) *iz.* Koipea, gantza, olioia. (X, 635; V, G, B). Uharten eta Irañetan *urin*. “Grasa, aceite”.

- Kokabeko, -ue** (Etx) *izond.* Geldirik egon ezin dai tekeen pert sona., ‘koka(tu) gabeko”a. “Persona de poco asiento”.
- Kokil, -lle** (Etx) *iz.* Txori m ota. (XIII, 209; G-nav, AN-ulz-egüés-olza). (BB, 231; ‘ave (gallo de San Martín) amarillenta con cresta roja’). Lakuntzan *kikil*. Irañetan *kukille*. Urdiainen *okil*. “Picatroncos”.
-*KOKILTIXIKIYE*: zozoaren tainako koki la. (B B, 231). “Picatroncos pequeño”.
-*KOKILZULUE*: koki laren habia. “Nido de picatroncos”.
- Kokildu** (Urd) *ad.* Kikildu, bel durtu. (X, 640; V-gip) p). Lakuntzan *kikildu*. “Apocarse, acoquinar-se”.
- Koko, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Goxokia. Haur hizkuntzan erabiltzen da, gauza gozokoak adi erazteko. (X, 642; AN-araq). “Dulce, caramelo”.
- Kokotz** (Hir) (ikus **okotz**)
- Kol-kol-kol (yan)** (Etx, Urd) *adond.* Gogo handiz eta era jarraian edan. Hitz onomatopeikoa dugu. *Kolo-kolo* ere erabiltzen da. *Ardue kol-kol-kol yaten dik!* (Ardoa kol-kol-kol edaten dik!). “Con fruición, a grandes sorbos”.
- Kolarre, -ie/-ia** (Sak) *iz.* Artegi. Zenbait bordari, m endikoari berezi ki, esaten zaio Dorraon, Unanun eta Et xarrin. (XI, 21; G-nav). (Izag. 71, *kolarre guziya* ‘todo el aprisco’). “Borda de monte, aprisco para el ganado, redil”.
- Koleragarri** (Erg) (ikus **gorrigarri**)
- Kolko, -ue/-ua** (orok) *iz.* Kolkoa, bularra eta arroparen arteko gunea. (VIII, 707; V, G, AN, B, Ae, Sal, S). (BB, 231). (Izag. 71). “Seno”.
- Kolkokada** (Sak) *iz.* Kolkoa zerbaitez beterik, gehi enbat frui tuak bitltera edo lapurtzera joandakoan erabiltzen zen. (BB, 231). *A, ze kolkokada saar artu yau gaur!* (A, zer kol kokada sagar hartu diagu gaur!). “Cantidad que cabe en el seno”.
- Kolokadure** (Etx) *iz.* Hainbat tresna edo makinaren giderrek, segarenak esatetako, izaten duten akatsa, behar bezala estuturik ez daudelako. *Kolokadura* (X, 652). “Claqueteo, normalmente de los m angos de herramientas con la guadaña, por ejemplo”.
- Ko(l)okatu** (Sak) *ad.* Kokatu, behar den tokian jarri. (X, 653). *Itze geldi-geldi eitten yet, miye luzie ta lodiye dakatelako eta ibiltzen nok aguen ezin ko(l)okatus!* (Hitza geldi-geldi egiten diat, mihia luzea eta lodia daukadalako eta ibiltzen nauk ahoan ezin kol okatuz!). “C olocar, poner en su sitio”.
- Kolore, -ie/-ia** (orok) *iz.* Kolorea. (X, 653; V-ger-gip, S). “Color”.
- Komekatu** (Uh) *ad.* Jauna hartu. (X, 665; AN-5vill, L, B). Gain erako herrietan *komulgetu*. Horrela ageri da jasoa Uhartan (SAT, 21): “*Goizin konfesatu ta komekatu, bertan bazkaldu gazte jendie ta zarrak ebai*”. “C omulgar, tomar la eucaristía”.
- Komeni** (Sak) (ikus **konbeni**).
- Komulgetu** (Sak-erd, Bur) (ikus **komekatu**)
- Komuniyo, -ue** (Sak) *iz.* Jaunartzea, komunioa. *Komunio* (X, 672; V-gip). “Comunión”.
- Konbeni** (Sak) *ad.* Komeni izan, komenigarria suertatu. (X, 665; V-gip). *Komeni* ere entzun dai teke. (Izag. 62; *Ezton konbeni aizken patzi*). *Ez zikieguk konbeni zueki fatie!* (Ez zaiguk komeni zuekin joate!). “Convenir, venir bien”.
- Koneju, -be/-ba** (Sak) *iz.* Untxia. (X, 685; V-gip, AN-egüés-izarb-olza). “Conejo”.
- Konejubelar, -rra** (Etx, Urd) *iz.* Belar mota, untxiek jaten dutena. ‘Seneci o vulgaris’. “Tipo de hierba”
- Konfesatu** (Sak) *ad.* Bekatuak aitortu, kofesatu. (X, 686; V-gip, AN-mer). “Confesar (los pecados)”.

- Konfesiyo, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Aitorpena, konfesioa. *Konfesio* (X, 687). “Confesión”.
- Konfiyentza** (Sak-erd) *iz.* Konfiantza. *Konfiyentza* (X, 689). “Confianza”.
- Konformatu** (Sak) *ad.* Konformatu, onartu. (X, 692). “Dar la conformidad, aceptar”.
- Konforme (izen/yon/geldittu)** (Sak-erd) *ad.per.* Konforme izan/egon/geldittu, ados egon, konformatu. (X, 692; V-gip, G-azp). *Ezpaago conforme, baatik ze ein!* (Ez bahago konforme, badakik zer egin!). “Estar de acuerdo”.
- Konformidade, -ie/-ia** (Sak-erd) *iz.* Etsipena. *Konformidade* (X, 693; V-gip). “Resignación, conformidad”.
- Konkor, -rra** (Etx) *I. iz.* Zerbaiten, gehienbat hezurrei egokitzen zaie, zati handitua edo bukaerakoa. “Extremo abonbado de algo, generalmente de los huesos”.
-EZUR-KONKOR: *iz.* Hezurkonkorra, hezuraren zatia handitua. “Parte abultada de un hueso”.
-IPUR-KONKOR: *iz.* Ipurtxuntxur, bizkarrezurreko azken hezurra. *Purdi-konkor* (IX, 456; B). “Hueso final de la columna, coxis”.
2. izond. Tematia, setatia, burugogorra. *Ezayela izen ain konkorra ta ameti zak esan duubiekena!* (Ez hadila izan hain konkorra eta ameti ezak esan diatena!). “Cabezón, que no da el brazo a torcer”.
- Konortatu** (Urd) (ikus **konortietu**)
- Konorte, -ie/-ia** (orok) *iz.* Konortea, zentzua. (X, 700; V-arr-gip, G-azp). Urdiainen *tentu. Konorteipe geldittu nok!* (Konortetik gabe gelditu nauk!). “Sentido, conocimiento”.
-KONORTIE GALDU: *ad.* Konortetik gabe gelditu. Urdiainen *tentua galdu.* “Perder el conocimiento, desmayarse”.
- Konortietu** (Etx) *ad. I.* Konorteratu, konortea edo zentzua berreskuratu. *Konorteratu* (X, 700). Urdiainen *konortatu.* “Recuperar el sentido, el conocimiento”. *2.* Norberaren izaera berreskuratu, betikora itzuli. “Vol ver alguien a su ser”.
- Konpa(r)atu** (Sak) *ad.* Konparatu. (X, 703; V-gip). Urdiainen *konparatu. Ik konpaatu biek etxien daabikena!* (Hik konparatu behar duk etxean darabilana!). “Comparar”.
- Konpazio(tako)** (Etx) *part.* Adibidez, esate baterako, hotas. *Konpazio baterako* (X, 704). *Batzuk eye sekule ezee ekartzen, zuen lengusubek konpazio! Noiznei fan gettezek mendie, konpazio, guaixe bertan!* (Batzuk ez diate sekula ezer ere ekartzen, zuen lehengusuek konpazio! Noiznahi joan gai tezek mendira, konparazio, oraintxe bertan!) “Por ejemplo, por comparación, verbigracia”.
- Konpondu** (orok) *ad.* Konpondu. (X, 709; V-arr-gip, AN-larr). “Arreglar(se)”.
-OR KONPON!: *esam.* Hor konpon! (X, 711; G-azp, AN-5vill, B). “Ahí te las arregles”.
- Konporta** (Sak) *iz.* Ura pasatzen edo ez uzteko tresna. (X, 713; V-gip). Urdiainen *uharka gaineko konporta.* “... ez diduri, badi-duri, konportako ipurtxuri!” (Etxarri-Aranazko haurrendako jostagarria). “Compuerta”.
- Konpota** (Sak) *iz.* Gaubonetako otorduetan egiten den postrea, pikua, melokotoi azala, okarina, sagar, udare eta ardoz osaturikoa. (X, 713; V-gip). “Compota, postre navideño”.
- Kontatu** (orok) *ad.* Kontatu. (X, 720; V-ger-gip, G, AN, L, BN, S, R). “Contar, relatar, enumerar”.
- Kontazale, -ie/-ia** (Sak) *I. iz.* Kontatzailea. *Kontazale* (X, 723).

Kontu kontazale bikeñe dek! (Kontu kontatzaile bi kaina duk!). “Narrador, contador”. 2. *izond.* Kontakatilia. “Cuentista”.

Konten (Ol) (ikus **pozik**)

Kontentu (Sak) *adond.* Pozik, kont ent. *Kontento* (X, 725; AN-ulz). *Kontentu asko fan dek eman dookenaaki!* (Kontent asko joan duk em an dioanarekin!). “Contento”.

Kontestafale (Etx) (ikus **fale**)

Kontestatu (Sak-erd) *ad.* Erantzun, ihardetsi. (X, 726; AN-ulz). “Responder, contestar”.

Konto (Bak, Urd) (ikus **kuanto**)

Kontra (orok) *part.* Aurka, kont ra. (X, 727). “Contra”.

-KONTRAKO EZTARRI: (Sak-erd) *iz.* Eztarri zuloa, zintzurrestea. (VII, 743; AN-larr, G). *Kontrako ezarriritik zikiek bokaube!* (Kontrako ezarriritik joan zaidak mokadua!). “Tráquea”.

Kontrabartotz, -a (Uh) *iz.* Gurdiziri iraunkorra. Gurdiren endaitzean beti dagoen ziria. “C uña fi ja en el timón del carro”.

Kontraesku (Etx, Urd) *adond.* Kontrako eskura, al derantziz. (B B, 232; *kontresku* ‘cambiar, poner al revés’). *Kontraesku arrapatu zieban, bestela ...!* (Kont ra esku harrapat u zidaan , bestela ...!). “A cont ramano, cont ra marcha, al revés”.

Kontrayo, -ue/-ua (Sak) *iz.* Arerioa, kontrarioa. *Kontrario* (X, 738; V-gip). “Contrario, adversario”.

Kontu, -be/-ba (orok) 1. *iz.* Kontua. Urdiainen *ixinplu* ere bai. “Cuento”. *-KONTU-KONTAZALIE/A:* *iz.* ipuinak kont atzen di tuena. “Cuenta-cuentos”. 2. *iz.* Kontua. (X, 751; V, G, AN, L). “Cuenta”.

-KONTUBEK ATIA: *ad.per.* Kontuak atera. Urdiainen *kontuek ata*. “Sacar cuentas, pensar”.

-KONTUBEN URAI: (Etx) *ad.per.* Kontuan i zan/eduki. “Tener en cuenta”.

3. *-s ibilli* (Sak-erd) *ad.per.* Kontuz ibili. Lakuntzan *kasus ibilli*. “Andar con cuidado”.

Kontuetu (Sak-erd) *ad.* Konturatu. *Konturatu* (X, 763; V-gi p, G-azp, AN-gip-5vill, B). Urdiainen *kontuatu*. *Enok kontuetu noiz etor yeizen bart!* (Ez nauk konturatu noiz etorri haizen bart!). “Darse cuenta.”

Kontulai, -ye (Etx) 1. *iz.* Kontularia, kontuak eramaten dituen. (BB, 232). “Contable”. 2. *izond.* Hitzontzi, kontakatilia. “Cuentista, contulero, chismoso”.

Koopillu (Arb, Lak, Arr, Uh) (ikus **toopillo**)

Ko(o)sti, -ye/-ya (Sak) *iz.* Gorostia. (VIII, 766; G-azp). (B B, 184; *goosti(ye), koostiye, gorostiye*). (Izag., 71; *korostiya*). (Irib. *golostia* Agoitz, *gorostia* Baztan-Erreka). *Kattu* izenez ere ezagutzen da Etxarrin. “Acebo”.

Kooxo, -ue (Etx) *iz.* Belar mota, ‘stellaria media’ izenez ezagutzen dena. *Koroso-belar* (XI, 20). “Stellaria media, hierba”.

Kopeta (Sak) *iz.* B ekokia, kopet a. (X, 771; V-m -gip, G, AN-gip-ulz-egüés-olza, L, B, BN-arb-baig, Ae). “Frente”.

Kopetabeltz, -a (Etx, Urd) *izond.* Kopetilun, serioa. (X, 773; V-gi p). *Kopetaillun* ere ent zun daki oke zenbaiti. “De ceño fruncido, serio”.

Kopetageizto, -ue (Etx) *izond.* Lotsagabekoa, aurpegi handi koa. *Kopeta gaiztoko* (X, 774; AN). *Kopetageiztoko* ere erabiltzen da. “Caradura, sinvergüenza”.

Kopetaillun, -e (ikus *kopetabeltz*).

Kopetaundi, -ye/-a (Etx, Urd) *izond.* Lotsagabe, *kopetageizto*-ren sinonimoa. “Si nvergüenza, carota, descarado”.

- Korada** (Etx) *iz.* Animaliak hiltzen direnean, birikek eta ezterriak osatzen duten m ultzoari esaten zaio. (BB, 232). “Pul mones y garganta de los animales sacrificados”.
- Korde, -ie/-ia** (Sak-erd) *iz.* Konortea. (XI, 7; V-gip, G, AN). (B B, 232). “Sentido”.
- Korosti** (Alts) (ikus **koosti**)
- Korrikan** (Bak, Urd) (ikus **laixterka(n)**)
- Korrittu, -be/-ba** (orok) *iz.* Korritua. (XI, 27; V-ger-arraig-gip). “Interés, rédito”. -**KORRITTUBEN JARRI:** *ad.* Korrituan jarri. *Korrituan jarri* (XI, 28). *Ze, dirube korrittuben jartzia?* (Zer, dirua korrituan jartzea?, tabernara zihonari esaten zitzaion). “Poner (el dinero) a rédito”.
- Korrok ein** (Etx) *ad.* Jaterakoan edo edaterakoan gehiago sartzen ez zaiola geratzen denean norbait. Onom atopeikoa da. *Korrok eñartio jan dik!* (Korrok egin arte jan dik!). “Comer o beber hasta no poder más, hasta a reventar”.
- Korromatu** (Etx, Lak, Arr) *ad.* Elurra izoztu, gogortu. Lakuntzan *karrromatu*, Arruazun *kurrumatu*. Urdiainen *elurra gogortu*. “Endurecerse la nieve, helarse”.
- Korronka** (Etx) *iz.* Eztul in dartsua, barruan mina sentiarazten duena. Txakur eztula. “Tos fuerte, tos perruna”.
- Korroxxk** (Etx, Urd) *adond.* Zerbait txikitzerakoan, hortzak erabiliz gehienbat, at eratzten den soinua adierazten du. Hitz onom atopeikoa dugu, beraz. *Egunio jaten yet ogiye korrox-korrox!* (Egunero jaten edo gogortu korros-korros!). “Acción de romper algo con los dientes, sonido producido al masticar alimentos duros, crujiente”.
- Korta** (Etx) *iz.* Eraikuntza bat en atzeko aldea. (XI, 32; G-nav). *Elizkorta*. Unanun, Arruazun eta Irañetan *atzokota* eta Arbizun *kantona* esaten zaio. “Parte trasera de un edificio”.
- Koru, -be/-ba** (Sak) *iz.* Korua, bai elizakoa, nola abesbatza. (XI, 37). “Coro, coral”.
- Koska** (orok) *iz.* Koska, zerbait falta zaion zatia. (XI, 38; V-m-gip, G-azp-goi, L, B). “Mella, muesca, escalón”.
- Koskabii** (Erg) (ikus **sokabii**)
- Koskol** (Urd) (ikus **kozkor**)
- Kostal, -a** (Etx, Arr) *iz.* Garia biltzeko zaukaren modukoa, pent su zakua, lihozkoa. (XI, 49; G, AN, B, BN-baig, Ae). “Sacar de lino para recoger trigo”.
- Kostaye kosta** (Etx) *esam.* Kosta ahala kosta. *Kostarik kosta* (XI, 51; BN-lab). Urdiainen *kosta ala kosta*. *Ori, kostaye kosta, gaubiako ein bierra zikobau!* (Hori, kosta eta halakosta, gauerako egina beharra zeukaagu!). “Cueste lo que cueste”.
- Kotrina(tu)** (Urd) (ikus **txopin(du)**)
- Koxera** (Sak-erd) *iz.* Goilara. *Koxereta* (XI, 145; B). Burundan *koilare*. (Izag. 71, *koilera*). Irañetan *koxta*. “Cuchara”.
- Koxeril, -lle/-lla** (Sak-erd) *iz.* Goilaratxoa. “Cucharilla”.
- Koxk** (Sak) *part.* Kolpe txikiaren onomatopeia. (XI, 38). *An ibilduek goiz guzien, mellubaaki, kox-koxk, kox-koxk!* (Han ibili duk, goiz guztian, mailuarekin, kox-koxk, kox-koxk!). “Onomatopeya de gol pequeño”.
- Koxka** (orok) *iz.* Gakoa, gauzari karrantzitsuenak. (XI, 40; V-gip, G-azp-goi, AN-5 vill). *Or zioz koxka!* (Hor zegok koska!). “Meollo, quid de la cuestión”.
- Koxkabi** (Erg) (ikus **sokabi**)
- Koxkada** (Sak-erd) *iz.* Kuluxka, loaldi oso laburra. (B B, 233; *koskada*). “Cabezada”.
- Koxkatu** (Etx, Urd) *ad.* I. Koska bat egin hainbat tresnari, aizkorari esaterako. (XI, 42). “Hacer una muesca, faltar un

trozo”. 2. Koskat u, zat i bat kendu, gaztainei esaterako, hobeto egosi edo erretzeko. “Quitar un pedazo pequeño a d eterminados alim entos, como las castañas por ejem plo, para que se asen o cuezan mejor”.

Koxkol (Lak) (ikus **kaskal**)

Koxta (Ir) (ikus **koxera**)

Koxtoma (Etx, Li zgb) *iz.* Karkaxa, ttualdia, ahotik bot atzen den t tu edo listu zatia. *Kostoma* (XI, 53; G; ‘catarro’). “Escupitajo”.

Koziñe (Etx) *iz.* Gauzak nahasi rik agertzen direnean, nahas-mahasa. *Koziñ* (XI, 62; AN-larr ap Asp *Leiz2*). “Desorden, revoltijo de cosas”.

Kozkor, -rra (Sak) *1. izond.* Handia. (XI, 46; Ae). *Mutil kozkorra ein dakizubie dauneko!* (Mutil kozkorra egin zaizue dagoeneko!). “Grande”. 2. *iz.* Artoaren burua al etu ondoren. (XI, 63; AN-ul z). Urdi ainen *koskol*. “Panocha del maiz desgranada”. 3. *iz.* (Erg, Bur, Ir) (ikus **sokor**)

Kozkortu (Sak) *ad.* Handitu, hazi. (XI, 47). “Crecer”.

Kozpiltza (Urd) *iz.* Ongarritogia, ongarria pilaturik dagoen t okia. *Gorotz-pila* (VIII, 767; AN-gip-5vill). *Ongarripila* ere erabiltzen dute. Badirudi *korotz* dagoela osagai en artean, gero *ongarri* hitza erabiltzen badute ere. “Estercolero”.

Krantxo (Lak) (ikus **gantxo**)

Kriada (Etx) *iz.* Larazetik zin tzilik dagoen t resna, beheko suan ontziak jartzeko. Dorraon *neskazarra* esaten zaio. “Utensilio metático colgante que sirve para poner recipientes en el fuego bajo”.

Krisellu, -be/-ba (orok) *iz.* Kriseilua, olioa erregaitzat duen argia em ateko tresna. *Kriseilu* (XI, 75; G, AN-ulz, L, B, Sal). (B B, 233; *krisillube*). Urdiainen *kriseilu*. (Izag., 71; *krisiluba* ‘el candil de aceite’). “Candil”.

Kristau, -be (orok) *izond.* Kristaua, Kristoren jarraitzailea. (XI, 78; V-gip, G, AN, L, B, B N). (B B, 233). “Cristiano”.

Kristel, -a (Sak) *iz.* Beira, kristala. *Kristal* (XI, 77; V-gip, G-azp, AN-gip-5vill, B). “Cristal”.

Kristo(o)n (Sak) *izlg.* Kristoren, izenlagun handigarria edo ugaritasuna adierazteko. (XI, 82; AN-araq).

Kriston etxie yos ye! (Kristoren etxea erosi di ate!). “Grande, abundante, fenomenal”.

-KRISTONAK ESAN / AITTU ad. Kristorenak esan edo aditu, denetarik, bereak eta bi esan/aditu. “Decir/oir de todo, poner a caldo a alguien/a uno”.

-KRISTONAK EMAN / ARTU ad. Kristorenak eman/hartu, j ipoia eman/hartu. “Dar/recibir una soberana paliza”.

Kristoxeko, -ue (Etx) *izond.* Pertsona argal eta serioa, txantxak gustuko ez dituen. Izengoiti moduan ere erabilia izan da Et xarrin. “Persona del gada y de ‘malas pulgas’. Serio, que no admite bromas”.

Kuanto (Sak) *1. esam.* Jakina, noski. *Kuanto beyetz!* (Kuantu baietz!). “Por supuesto, claro”. 2. *part.* Ba-... bezala, legez. Moduzko partikula eta menderagailua. B akaikun eta a Urdiainen *konto*. (Izag. 72; ... *eta lén faten gindan áita ta biyok basoá eta auribeé dana lantzurdia kuando (-to?) elúrra ein zeela; ...*). *Kuanto biak bakarrik ein balau dena!* (Kuantu berak bakarrik egin balau dena!). “Como (si)”

Kuartize (Etx) *iz.* Oso baten zati bakoitza, atala. *Emanko niek kuartizen bat, ez?* (Emango didak kuartitzen bat, ez?). “Gajo”.

Kuarto, -ue/-ua (Sak) *iz.* 1. Logela. (XI, 91; V-arr-gip, G-azp-goi, AN-gip-5vill-egüés-ilzarb-olza, B). *Neetako bakarrik zikonet kuartue!* (Neretako

- bakarrik zeukanat logela!).
 “Habitación”. 2. Laurdena. (XI, 91; G-nav, AN-larr-5 vill-olza). Urdiainen *laurden. Ordu beta kuarto gutxiten etor ari! Neiko uraiko yau ordu kuartuateki!* (Ordu bat a l aurden gutxitan et or hadi ! Nahiko edukiko diagu ordu laurden batekin!). “Cuarto (fracción horaria)”,
- Kube/a** (Etx, Lizgb) *iz.* Seaska. *Kuba* (XI, 112; AN). (B B, 234). Lakunt zan *kubue*. Urdiainen *kui. Aurrai kubeti bertati artzen zikiyok antza!* (Haurrari kubatik bertatik hartzen zaiok antza!). “Cuna”.
- Kubrittu** (Sak) *ad.* Abere em eari arra bota. Arbi zun hal a jaso dute (SAT, 35): “*Zezenak, klaro, beyek e etortzen zien e kubritzia eta, ...*”. Burundan palatalizatu gabe. “Cubrir el macho a la hembra”.
- Kueba** (Etx) *iz.* Haitzuloa, koba, harpea. (XI, 93; V-gip, Ae, Sal, R). Lurrean horizontalean sartzen den zuloa. Era bertikalean sartzen denari, berriz, *leze* esaten zaio. Urdiainen *koba*. “Cueva, gruta”.
- Kui** (Urd) (ikus **kube**)
- Kukil** (Ir) (ikus **kokil**)
- Kuku, -be/-ba** (orok) *iz.* Kukua. (XI, 96). *Kuku, Sanpedrotan mutu! Kuku, Sanjuanetan mutu! Kukube etorri, gosie etorri; kukube fan, gosie fan!* (Etxarri-Aranazko esaera zaharrak). “*Cuculus canorus, cuco*”.
- KUKU GELDITU:** *ad.per.* Zuhaitzak botatzerakoan, beste bat en kontra zut ik geratzen di renean. *Kuku gelditu* (XI, 99; G-to, R-uzt). (Irib. Zaraitzu). *Etxia ekar nei giñuban, beye kuku geldittu zikieguk fago aundiure!* (Etxera ekarri nahi genian, baina kuku gelditu zaiguk pago handi hura!). “Quedar un árbol apoyado a otro al intertar derribarlo”.
- Kukubiko** (Urd) (ikus **ttuttuipiko**)
- Kukusagar** (Arr) (ikus **kurkubi**)
- Kulpe/a** (Sak) *iz.* Kulpa, errua. (XI, 109; V-gip, AN-gip-5vill). “Culpa”.
- Kuluxke/a** (Sak-erd) *adond.* Kantitate txikia edo denbora gutxi adierazten du. Loaldi laburra, etzan gabe egiten dena normalean. (XI, 112; B, B N-baig). (Irib. *culusca* Erreka-Baztan). *Lo kuluxkaat ein biyet! Bota zak pattar kuluxkaat!* (Lo kuluska bat egin behar diat! Bota ezak pattar kuluska bat!). “Indica cantidad pequeña o poco tiempo”.
- Kunkun, -e/-a** (Sak) *I. iz.* Apoa. (XI, 114; G-nav, AN-olza). (BB, 234). Horrela jaso du-t e Urdiainen (SAT, 87): “*A! Kunkuna duka muturrian!*”. (Irib. Olazti). Uhartan *kinkona* eta Irañetan eta Hiriberrin *zarrapo*. “Sapo común”. 2. *izond.* Geldo, dorpe, baldar. “Torpe, lento”. 3. (Urd) (ikus **ardozopa**)
- Kunkunburu** (Do, Un) (ikus **arreiburuaundi**)
- Kunkunzopa** (Etx, Urd) *iz.* Ardo egosi eta ogi zatiak bertan bigundurik. (BB, 234). “Vi no cocido con sopas de pan”.
- Kuntxatu** (Ir) *ad.* Kutsatu, gaixotasun bat esaterako. Gazteleraz ere ‘cunchar’ erabiltzen omen dute. “Contagiar”.
- Kuntze/a** (Sak-erd) *iz.* Desordena, nahas-mahasa, zinkinkeria, bai na berez itxura edo egoera adi erazten du. (XI, 115; G-to, AN-larr). *Aik kuntzek, utzi zittubien!* (Haiek kuntzak, utzi zituzten!). (BB, 234). “Desorden”.
- Kupel, -a** (orok) *iz.* Upel, zurezko xaflaz egindako ontzi handia, ardoa eta sagardoa, bereziki, gordet zeko. (HLEH, 692). *Saardoteiko kupelak ez ttuzubie ustu, beye zuenak majo beteta ekar ttuzubie!* (Sagardotegiko upelak ez dituzue hustu, baina zuenak ederki beteta ekarri dituzue!). “Barrica de madera, generalmente para guardar vino o sidra”.

- Kupide** (Etx) *iz.* Gupida. (IX, 11; AN-larr). (BB, 234). Urdi ainen *erruki*. *Aurrez bi eldu dik, iyungo kupidipee!* (Aurrez bi dali di k, inongo kupidarik gabe!). “Compasión”.
- Kupidebako, -ue** (Etx) *izond.* Gupidagabea. *Gupidagabeko* (IX, 12). “Insensible, persona que no tiene compasión”.
- Kupittu** (Etx) *ad.* Gupitu, urri kaldu. (XI, 116; G). (BB, 234). “Compadecerse”.
- Kurkubi, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Haritzak izaten duen gai xotasuna, honen eraginez bolatxo txikia egiten zaiolarik. *Kurkubio* (XI, 122; V-arr). Unanuan jaso dute horrela (SAT, 67): “..., *etortze zian kurkubiyek, kurkubiyek arbolak ekartze zun, areitezek, alako zea batzuk: ...*”. (BB, 234). Arruazun *kukusagar*. Bakaikatu *kukur* (Ond., 12; *kukur* ‘agalla de roble, una bolita con que juegan los niños’). Pertsoneri ere egokitzen zaie zenbaitetan: *Ago geldirik, kurkubiyoi!* (Hago geldirik, kurkubi hori!). “Enfermedad del roble”.
- Kurpiñu, -be** (Etx) *iz.* Gorontza. *Kurpiño* (XI, 123; G-nav). “Corpiño”.
- Kurrillu, -be/-ba** (Sak) Kurriloa, hegazti mota. *Kurrilo* (XI, 124; V-oro-z-gi p, G-azp-goi-bet-nav, AN-araq). (Izag., 71; *kurrillo*). Urdi ainen *kurrilo*. (Irib. *Currillo* Iparmendebaldea). ‘Grus grus’. “Grulla”.
- Kurrin-kurrin (ein)** (Etx) *ad.* Haur joko bateko ekintza *atximixke, bixi-bixi* eta *plax-plax*-ekin batera. Hatz kozkorrez eskuaren atzealdea zapaltzean datza. “Acción de un juego de niños consistente en presionar el reverso de la mano con los nudillos”.
- Kurriño, -ue** (Etx) *izond.* Jantzi edo arropa n eurriz txikia, itxura txarra ematen di ona jantzita duenari. *Iguindduik zikonet jerse kurriñuau!* (Iguindurik zeukanat jert se kurrino hau!). “Ropa que se ha quedado pequeña, escasa. Que sienta mal”.
- Kurrixke/a** (Sak-erd) *iz.* Txerriak egiten duen soinu edo garraxia. (XI, 125; V-gip). (Irib. *currinca* Zaraitzu). “Sonido o grito de los cerdos”.
- Kurramatu** (Arr) (ikus *korromatu*)
- Kurtin, -ñe/-ña** (Sak) *iz.* Gortina, errezela. *Kurtiña* (XI, 35; V-gi p, G-bet). Urdiainen *kortina*. “Cortina”.
- Ku(ru)tza** (Alts, Urd) (ikus *guutze*)
- Ku(e)stiyo, -ue** (Etx, Urd) *iz.* Kontua, arazoa, kokka. *Kustino* (X, 546; V-gip). Urdi ainen *kestiyo*. *Nei dezubierna esankuezubie, beye kustiyue dek ez tala ola atia!* (Nahi duzuen esango duzue, baina kestitioa da ez dela horrela atera!). “Cuestión”.
- Kutsetu** (Sak) *ad.* Kutsatu. (XI, 136; AN-araq-ulz-erro, B). Irañetan *kuntxatu*. “Contaminar, contagiar”.
- Kutte** (Etx) *iz.* Koaita, miseria, pena. *Kuita* (XI, 96). *Zueki juntetziek ez tuut bateen onik eitten, beti asten zarie kuttek kontatzen da!* (Zuekin juntatzeak ez dit batere onik egiten, beti hasten zaret koaitak kontatzen eta!). “Cuita, miseria, pena”.
- Kuttoso, -ue** (Etx) *izond.* Beti bere *kuttek* kontatzen egoten dena. *Aldeinzak emendi, kuttoso alenoi!* (Aldegin ezak hemendik, koaitoso halaren hori!). “Que si empre está contando sus penas”.
- Kuttu** (Ir) (ikus *ikutu*)
- Kuttun, -e** (Etx) *1. izond.* Gustukoa, gehien gustatzen zai guna. *Kutun* (XI, 140; V-gi p). (BB, 234; ‘querer algo con vehemencia, antojo’). “Predilecto”. *2. iz.* Orraztokia, buruorrazak eduki zeko tresnatxo. *Kutun* (XI, 140; V, G). *Eskuturreko kuttune*. “Alfilerero, almohadilla para pinchar alfileres”.
- Kutxe/a** (orok) *iz.* Kutxa. Garai batean, etxe guztietan egoten zen, ganbaran,

- garia edo garagarra gordet zeko bertan. (XI, 142). (BB, 234). “Arcón”.
- Kuxidede, -ie** (Etx) *iz.* Garbitasuna, gauzak ‘kuri oso’ izatearen ekintza. *Kuxidade* (XI, 146; G, AN-gip). Hala ere, gehi enetan, kontrako esanahiarekin erabiltzen da: *Au dek, au, kuxidedie! Dena ankas gua!* (Hau duk, hau, kusi dadea! Dena hankaz gora!). *Kuxidade* (XI, 146; G, AN-gip). “Curiosidad, en el sent ido de orden y lim pieza, pero generalm ente en sent ido i nverso de desorden, desaseo”.
- Kuxin, -ñe/-ña** (Sak) *izond.* Milika, soilik gogoko gauzen bi la dabilenari esaten zaio. Gehi enbat janareki n lotua. (XI, 146; V-gip). “M elindroso, persona que sólo busca lo que le apetece”.
- Kuxkuxero, -ue** (Etx) *izond.* Begiluze, besteen kontuak jaki n nahi di tuena. (XI, 133; G-bet). Urdi ainen *kuzka*. “Curioso”.
- Kuxkuxietu** (Etx) *ad.* Kux-kux ibili edo egin. *Kuxkuxeatu* (XI, 133; G-bet). (Irib. *Cuscusear* Mendialdea). Urdiainen *kuzkatu* eta *kuzkan ibili*. “Curiosear”.
- KUX-KUXIEN:* *adond.* Kux-kux eginez. “Fisgando”.
- Kuxo** (Ikus **kuxkuxero**).
- Kuzka** (Urd) (ikus **kuxkuxero**)
- Kuzkan ibili** (Urd) (Ikus **kuxkuxietu**)
- Kuzkur, -rre/-rra** (Sak-erd) *izond.* Uzkurra, ad inarekin m akurtutako pertsona. (XI, 147; Gc, AN-5vill, L-ain). “Persona encorvada”.
- Kuzkurtu** (Sak) *ad. 1.* Uzkurto, gorputza makurtu. (XI, 147). *Txikito, kuxkurtu, bestela bi puske!* “Agacharse”. *2.* Txikitu. *Irurogeita amarreti aurria kuzkurtzen asten gettuk!* (Hirurogeita hamarretik aurrera uzkurt zen hasten gaituk!). “Empequeñecer”.
- Kuz-kuz ibili** (Etx) *ad.* Zerbaiten b ila ibili. (XI, 133; G-to, R-uzt). (Irib. *puz puz* Erroibar). “Andar buscando algo”.

L

- Laatz, -a** (Sak-erd) *iz.* Laratz, beheko suaren tximiniatik zintzilikatzen diren anariak egosteko. *Itxeko kontubek laatzak dazki!* (Etxeko kontuak laratzak daki ziki! Arruazuko esaera). (XI, 282; V, G-azp-to, S). (Izag., 59; *elatzuba* ‘el llar’). Urdiainen *elatzu*. (Irib. *lar* Oroz Betelu-Aibar, *laral* Garralda-Aezkoa, *laraza* Erreka). “Llar, cadena que cuelga de la chimenea del fuego bajo”.
- Laban, -a** (orok) *iz.* Labana, aiztoa. (XI, 156; AN-larr). (Izag., 71; *labaina*). “Cuchillo”.
- Labankazo, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* Labanez emandako kolpea edo satakada, labankada. “Cuchillada”.
- Labantxiki, -ye** (Etx) *iz.* Laban txikia, poltsikoan bidurik eraman dena normalean. “Navaja”.
- Labanzale, -ie/-ia** (Sak-erd) *izond.* Labana beti gainean eraman eta erabiltzeko joera duen pertsona. “Navajero”.
- Labe, -ie/-ia** (orok) *iz.* Labea. (XI, 158; V-gip, G, AN, L, B, BN, S, R). “Horno”.
- Labekada** (orok) *iz.* Labean sartzen den ogi kopurua. (XI, 161). “Hornada”.
- Labendai** (Bak, Urd) (ikus **endai**)
- Labesatar, -rra** (Sak) *iz.* Labea garbitzeko erabiltzen zen trapua, makila luze bat eraman lotua. (XI, 160; G-nav, AN-araq). (Ond. 13; barredero, vral con trapos para barrer el horno). Urdiainen *labezatar*. “Trapo para limpiar el horno, que se ataba en la punta de un palo”.
- Ladrillu, -be/-ba** (Sak) *iz.* Adreilua. Burundan palatalizatu gabe. (XI, 178). “Ladrillo”.
- Lagotz, -a** (Etx) *iz.* Lastoa, ahotza. *Agotz* ere esaten zaio. “Paja”.
- Laino** (Bur) (ikus **leño**)
- Laio** (Bur) (ikus **leyo**)
- Laixter** (Sak-erd) 1. *adond.* Berehala, laister. (XI, 328; G-bet, AN). “Pronto, en seguida”. 2. **-rra** (Etx, Lizgb) *iz.* Lasterketa, korrikaldia.

- (XI, 331; AN-egüés). Urdi ainen *listo*. A, ze *laixterra bota dik!* “Carrera”.
- LAIXTER EIN*: (Sak-erd) *ad.per.* Korrika eg in, arin eketan ibili. Urdiainen *korrika in*. “Correr”.
- Laixterka(n)** (Sak-erd) *adond.* Korrika, laister egiten, presaka. (XI, 337; AN-ulz). B akaikun et a Urdiainen *korrikan*. “Corriendo, de prisa”.
- Lan, -a** (orok) *I. iz.* Lana. (XI, 232). “Trabajo”. *2. -du ad.* Landu, eginbehar zehat zak burut u: *egurre landu, larrube landu, ...* (XI, 248; V, G). (B B, 240; *landutu*). “Trabajar, realizar una tarea específica”.
- Lanaldi, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Lan jarduera, lan aldia. (XI, 237). “Jornada, turno de trabajo”.
- Lanbide, -ie/-ia** (Sak) *I. iz.* Lana, eginbeharra. (XI, 238). “Trabajo, tarea”. *2. iz.* Egitekoa, egoera txarra adierazten du normalean. *Au dek au, lanbidie dakauna!* (Hau duk hau, lanbidea daukaguna!). “Quehacer, pero con mala perspectiva”. *3. posp.* (Noren, zeren) lanbidean, -(a)ri buruz. *Zuen etxien lanbidien ai gettuk izketan!* (Zuen etxearen lanbidean ari gaituk hizketan!). “Sobre, acerca de”.
- Lanbro** (Alts) (ikus **langar**)
- Lanbur** (Arb, Urd) (ikus **langar**)
- Landar** (Hir, Urritz) (ikus **are**)
- Lanegun, -e/-a** (Sak) *iz.* Igandea ez den edozein eguna, garai batean. (XI, 250; V-gip, G). *Astegun* ere esaten zaio. “Día de labor, no festivo”.
- Langa** (Sak) *iz.* Bideak mozten dituen atemodukoa. Lau edo bost t antaiez osatuta dago, bideak gurutzatuz eta alde batetik irakurri daitekeelarik. (XI, 250; G). Ikus *portalanga*. (BB, 240). (Irib. Ultzam a-Odieta ibarra-Atetz-Esteribar-Leitza). “Especie de puerta que cierra el paso en los caminos y está compuesta por cuatro o cinco estacas cruzadas”.
- Langar, -rra** (Sak-erd) *iz.* Sirimiri, lanbroa. (XI, 252; G-t o-nav, AN). (BB, 240; *lanburre*; 241, *langarra*). Irañetan eta Hiriberrin *lankarra*. (Irib. *lancarría* Ameskoa, *langarra* Iruñerria – Aezkoa -Erronkari-Erreka, *langarria* Lizarraldea). (Izag. 71; *lanbro gutxi* ‘poca llovizna’, *emen langarra eoten dan bezela an auriya*). Arbizun *lanburra*. Urdiainen *langar* eta *lanbur*. “Llovizna”.
- Langil, -lle/-lla** (orok) *iz.* eta *izond.* Langile, lan egiten duena. *Langile* (XI, 253). “Trabajador”.
- Langosta** (Sak) *iz.* Ibaiko karram arroa. (XI, 256; AN-ol za). (Ond. 13; *langusta*). “Cangrejo de río”.
- Lankar** (Ir, Hir) (ikus **langar**)
- Lantei, -ye/-ya** (Sak) Egin beharreko lana, obra. (XI, 261; V-gip, BN-lab). Markatutako zuhaitzak basotik ateratzeko lana. B akaikuko toponimian *lantei* ageri da behin eta berriro. (Ond. 13; *lantei*: lantegileño, lugar en que cada año se señala a cada familia ese lote de leña). (Irib. *lantegui* Lizarraldea-Añorbe-Ameskoa). *Aundi gora arbol zizkobau artu diaun lanteiyen!* (Ehundik gora arbol dizkiagu hartu dugun lantegian!). “Tajo, obra”.
- Lantxur, -rre** (Etx) *iz.* Lan txarra, gai zki ordaindutakoa eta neket sua. “Trabajo costoso y mal remunerado”.
- Lantxurde, -ie/-ia** *iz.* *I.* (Sak) Ihintz izoztua, antzigarra. *Lantxurda* (XI, 264; AN-ulz, L-ain, BN-arb-baig, Sal, S, R). (Irib. Bi dangoz-Erronkari, *lantzurda* Garralda-Aezkoa). (Izag. 71). “Escarcha”. *2.* (Urd) (ikus **txintxirrin**)
- Lantxuri, -ye/-ya** (Sak-erd) *izond.* Lan errazak gustatzen zaizkiona, lan neketsuak alboratzen dituen. *Lantzuri* (XI, 237; AN-ulz). “Maltrabaja”.
- Lantza** (Ir) (ikus **bentzai**)

- Lanzartu** (Etx) *ad.* Lurra irazegi eta usteltzen ut zi hobe dadi n. Badirudi orokorrean ere, zenbait fruitu ontzen uztea esaterako, erabiltzen dela. (BB, 241). *Lixto muittuek lurre! Ba, or yonen dek lanzartuik!* (Listo –laistermugitu duk lurra! Ba, hor egonen duk lanzarturik!). “Abrir la tierra y dejar que se desconponga para que m ejore, añejar”.
- Lanzeta** (Do) (ikus **txintxirrin**)
- Lapa** (Sak) *iz.* Landarea, fruitua jantzietan oso erraz it sasten dena. (XI, 271; V-gip, G, AN, Ae, Sal, R). (B B, 241; ‘planta de hoja áspera y ancha, lampazo, pegotes’). “Planta cuyo fruto se p ega co n facilid ad en la ropa”.
- Lapar, -rra** (Sak-erd) *1. iz.* Aitzurrean itsatsirik g elditzen d en lu rra. “Tierra que se queda pegada a la azada”. *2. –tu ad.* Lurra lohi antzera geratzen denean euri nahi ko egi n et a gero. *Lapartuik zio k lurre bota ttuben auriyeki!* (Laparturik zagok lurra bota dituen euriekin!). “Em barrarse la tierra de labor”.
- Lapur, -rre/-rra** (orok) *1. iz.* Lapur, ohoin. (XI, 276; V, G, AN). “Ladrón”. *2. –tu ad.* Ebatsi, ohost u, lapurtu. “Robar”.
- Lapurkei, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Lapurreria, lapurtzeko ohi tura edo joera. (B B, 241; ‘raterías’). “Propensión al robo”.
- Lapurreta** (orok) *iz.* Lapurreta. *Nai ez tuubiet sekule lapurretan arrapatu!* (Niri ez di date sekul a l apurretan harrapatu!). “Robo”.
- Lar, -rra** *1.* (Sak) *iz.* Laharra. (XI, 149; V-gip, G, AN, L, B, BN, Ae, Sal). (Izag., 71; *larra* ‘la zarza’). “Zarza”. *2.* (Lizgb) *izond.* Pertsona astuna, beti parean lana em aten egoten dena. *Larra aleena, alde iin zak emendi!* (Lahar halarena, alde egin ezak hemendik!). “Pesado, cargante”.
- Larbera** (Etx) *iz.* Abereak oso gogoko duten belar mota. (XI, 283; AN-5vill). “Hierba muy agradable para el ganado”.
- Larberatxui, -ye** (Etx) *iz.* Kardua ren moduko bel ar m ota. *Kardabera* eta *kandabera* Arbizu eta Ergoienan. “Tipo de hierba parecida al cardo”.
- Lardei, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Lahardegia, lahardia. (Ond. 13; *lardi*). “Zarzal”.
- Larre, -ie/-ia** (Sak) *iz.* Pentzea, belardia, landu gabeko lurra. (XI, 296; V-gip, G, AN, L, BN, S). (Izag. 71; *larre gutxi* ‘poco pasto’). (Irib. Barranka-lparrmendebaldea). “Prado, pastizal”.
- Larrein, -ñe/-ña** (Sak) *iz.* Larre edo belardi tx ikia, n ormalean eultzia egiten zen horrel akoetan. (XI, 291). Urdiainen *larrain*. “Era, prado pequeño donde se hacía la era”.
- Larresulso, -ue** (Etx) *iz.* *Psalliota campestris* zi za. (Ond. 16; *sulso, sulso-gorri*). B akaikun, egun, *azpibeltxa* esaten diote. Urdiainen *ilarresulso*. (Irib. *sulso* Erroibar). Ergoienan *sulso*. “C hampiñón silvestre”.
- Larri, -ye/-ya** (Sak) *1. izond.* Haundia, nagusia. (XI, 301; V-m -gip, G, AN, L, BN, S, R). *Jende larriye*. “Grande, persona mayor”. *2. adond.* Estuasuna izan. (XI, 303). *Larri gailtzek, azkenontan!* (Larri gabiltzak, azken honetan!). “Apurado”.
- Larritestu** (Etx) *adond.* Estuturik egon, larri eta estu egon. *Larri eta estu* (XI, 305). “Apurado”.
- Larritasun, -e/-a** (Sak) *iz.* Estuasuna, larritasuna. (XI, 307; V, G, L). “Apuro, angustia”.
- Larrittu** (Sak) *ad. 1.* Larritu, estu asuna sortu. (XI, 308; V, G, L). “Apurar(se)”. *2.* Handitu, hedat u. (XI, 308; L-ai n). *Begiyek larrittuik dazkak!* “Agrandar(se)”.
- Larru, -be/-ba** (Sak-erd) *1. iz.* Larrua. (XI, 309). *Larruti paatu bittuk, ba!*

- (Larrutik pagatu behar di tuk, bada!). Burundan *narru*. (Izag., 75; *narruba*). “Piel”. 2. **-tu** *ad.* Larrua kendu. (XI, 316; G, AN, L, B, BN, S, R). *Ipurdiye ederki larrutuik zikobau i guai olakueki etortzeko*. (Ipurdia ederki larrutua zeukaagu hi orain horrelakoekin etortzeko!). Toponimoa ere badago Et xarrin. B urundan *narrutu*. “Despelletar, pelar”.
- Larrubei, -ya** 1. (Lizgb) *iz.* Behatzetan agertzen den bi kor xehea. “Pequeño grano que sale en los dedos”. 2. (Ir, Arr) (ikus **baye**)
- Larrube/a jo** (orok) *ad.* Larrua jo. (XI, 311). (BB, 242). “Realizar el coito, follar”.
- Larrugorriten** (ikus **larrugorriyen**).
- Larrugorriyen** (Sak-erd) *adond.* Biluzik, biluzgorrian. *Larru gorrian* (XI, 312; G, AN-g ip-larr-5vill-ulz, B). *Larrugorriten* ere entzun dai teke Etxarrin. Urdi ainen *plixkorrien*. “En cueros, desnudo”.
- Larruten** (Sak-erd) *adond.* Larrua jotzen, txortan egi ten. *Larrutan* (XI, 314). “Realizando el coito, follando”.
- Larunbeta** (Ir) (ikus **launbeta**)
- Lasaitu** (Bur) (ikus **laseittu**)
- Lasatu** (Sak) *ad.* Askatu, aske utzi. (Ikus *laskatu*). (BB, 242). (Izag. 71; *lasatu* ‘aflojar’). “Liberar, soltar, aflojar”.
- Lasei** (Sak) *adond.* Lasai. (XI, 319). Irañetan *lasai* eta *trankil*. Burundan *lasai*. “Tranquilo”.
- Laseittu** (Sak-erd) *ad.* Lasaitu. *Lasaitu* (XI, 324; G, AN). Burundan *lasaitu*. “Tranquilizarse”.
- Laseitesun, -e** (Sak-erd) *iz.* Lasaitasuna. “Tranquilidad”.
- Laskatu** (Sak-erd) *ad.* Askatu, aske utzi. *Lasatu* ere entzun daiteke. (BB, 242). Urdiainen *askatu* eta *jarain*. “Liberar, soltar”
- Laso, -ue/-ua** (Sak) *adond./izond.* Askaturik, aske utzi zirik. (Izag. 71). “Suelto, flojo”.
- Lastatei** (Alts) (ikus **agoztei**)
- 1.Lasteil, -lle/-lla** (Sak-erd) *iz.* 1. Koltxoia, arto host oez bet erikoa. *Lastailla* (XI, 327; AN-erro). (Ond. 13; *lastai*: colchón). Urdiainen *lastai*. “Colchón”.
- 2.Lasteil, -lle/-lla** (Sak) *iz.* Urria, hamargarren hilabetea. (XI, 326; Gnav, AN-olza). (Ond. 19; *lastail*). Urdiainen *lastail*. “Octubre”.
- Laster** (orok) *adond.* Laster, berehal a. (XI, 328). “Pronto, enseguida”.
- Laster ein** (Etx) *ad.* Korrika egin. (XI, 334). “Correr”.
- Lasterka(n)** (Sak-erd) *adond.* Korrika. (XI, 337; G, B, BN, S). “Corriendo”.
- Lasterkai, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Korrikalaria. *Lasterkari* (XI, 339; G, AN, L, BN, S). (Irib. *lasterkari* Mendialdea). “Corredor de a pie”.
- Lastima** (Sak-erd) 1. *iz.* Pena, lastim a. *Lastima dek ori ez akatzie!* (Lastima duk hori ez bukatzea!). “Lástima, pena”. 2. *interj.* Ezezko esaldietan erabiltzen da zerbait gertatzea nahidenean. ‘Ahal’ en erabilera pleonastikoaren parekoa i zango genuke. *Lastima ez dek buube bertan austen! Buube bertan austen al dek!* (Lastima ez duk burua bertan hausten! Burua bertan haust en ahal duk!). “¡Ojalá!, ¡no te ...-rás!”.
- Lasto, -ue/-ua** (orok) *iz.* Artoaren hostoak eta baita baba eta babarrunen hondakinak. (XI, 344; V-ger-ple-arrm-gip, G, B, Ae, S, R). “Residuos del maíz, habas y alubias”.
- Lata** (Etx, Lizgb, Urd) *iz.* Teilatuan, teilen azpian, jartzen diren oholak. (XI, 349; V, G, AN, L, BN, S). “Tablas del tejado”.
- Latz, -a** (orok) *izond.* 1. Leunaren antonimoa, l atza. (XI, 355). (Izag., 71). “Aspero”. 2. Handia, gal anta. *Gezur latzak esaten zittuk!* “Grande, inmenso”. 3. Txarra, gaitza, desegokia. (XI, 356). *Altza, sugille*

- latza!* (Haltza, su eg ile latza!).
“Malo, deficiente”.
-*LATZA IZEN*: *ad.* Gogorra i zan edo suertatu. (XI, 356). (B B, 243).
“Resultar duro, fuerte”.
- Lau** (orok) *zenb.* Lau zenbakia. (XI, 359).
“Cuatro”.
- Laugerna** (Sak-erd) *zenb.* Laugarren ordinala. “Cuarto”.
- Lauko, -ue/-ua** (Sak) *iz.* 1. Bost zentimoko txanpona, zortzikoaren erdia. (XI, 380; V, G-nav, AN-araq-ulz). *Laukoipe gelditu gettuk!* Laukorik gabe gelditu gai tuk!). “Moneda de cinco céntimos”. 2. Kartetako jokoan lau zenbakiduna. (XI, 380; V, G, L). “El cuatro de la baraja”.
1. **Laun, -e/-a** (Sak) *iz.* Laguna, ki dea. *Lagun* (XI, 182). “Amigo”.
2. **Laun, -e/-a izond.** 1. (Sak-erd) Laua, zelaitsua. (XI, 368; V-pl e-arr-oro-gip). “Li so, l lano, pl ano”. 2. (Sak) Leuna, atsegina. *Leun* (XI, 560; V, G, L, B, BN-baig). *Itzek launek ta putzek miñek!* (Hitzak leunak eta putzak minak!). (Izag. 72, *leguna*). Urdiainen *leun*. “Suave, agradable”.
- Launbeta** (Sak-erd) *iz.* Larunbata, zapatua. *Launbet* (XI, 318; G-nav, AN-larr-5vill-ulz, B). Irañetan *larunbeta*. (Ond. 13; *lanbat*). “Sábado”.
1. **Laundu** (Sak) *ad.* Lagundu. (XI, 193). “Ayudar”.
2. **Laundu** (Sak-erd) *ad.* 1. Lautu, zelaitsu bihurtu. “Alisar, allanar”. 2. Leundu. Urdiainen *leundu*. “Suavizar”.
- Laune/a** (Sak) *adond.* Launa. (XI, 382; V-ger-arrig-m-gip, AN-erro-olza). (BB, 243). “Empate a cuatro, cuatro cada uno”.
- Laungarri, -ye/-ya** (Sak) *izond.* Lagungarri, laguntzeko moduan dagoena. *Laugarri* (XI, 195; V-ple-arr-m-gip, G-nav). “Que está en disposición de ayudar”.
- Launtze/a** (Sak) *iz.* Laguntza. *Laguntze* (XI, 199; G, AN, L, BN). (BB, 237). “Ayuda”.
- Launzale, -ie/-ia** (Sak) *izond.* Laguntzailea. *Laguntzaile* (XI, 201; V, G, AN-gip, B, BN-erb). (BB, 237; *laguntzalle* ‘sociable, de buena disposición’). “Ayudante, que es dado a ayudar”.
- Lauortzeko, -ue/-ua** (Etx, Lizgb) *iz.* Lau hortz m akurrez osatutako sardea, nekazaritzako tresna. (XI, 384; V-gip). “Horca de cuatro dientes curvos”.
- Laurden, -a** (orok) *iz.* Lautik bat, laurdena. (XI, 385; V-arr-m-gip, G, L, AN, BN, S, R). “Cuarta parte, cuarto”.
- Laurogei** (orok) *zenb.* Laurogei zenbakia. Uharten *lautanogei*. (XI, 389; V-arrig-oro-g, G-nav, AN-5vill-arce, Sal, R). “Ochenta”.
- Laurre, -ie** (Hir) *iz.* Lagotza bitzeko eskuara. *Laur* zenbaki zaharretik seguru asko, lau hortz izan baitezakeen hasieran. “Rastrillo para recoger la paja”.
- Laurri, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Neurria. (BB, 244). (Ond. 13). Altsasun, Urdiainen eta Irañetan *laurri*. (Izag., 75; *laurriya*). “Medida”.
- Laurritu** (Sak) *ad.* Neurtu. (B B, 244). Altsasun, Urdiainen eta Irañetan *laurritu*. “Medir”.
- Lauso, -ue/-ua** (Etx, Lizgb) *iz.* Euri lanbroaren modukoa, bai nagutxiago. Egin dezakeen gutxieneko euria. (XI, 395; G-goi). Txistukaria palatalizaturik ere entzun dauteke: *lauxo*. “Lluvia mínima, menos que el sirimiri. Llovizna”.
- Lautanogei** (Uh) (ikus **laurogei**)
- Lautenaun** (Sak) *zenb.* Laurehun zenbakia. *Lauten eun* (XI, 368; AN-araq-ulz-olza). “Cuatrocientos”.
- Lazaro egun, -e** (Etx) *iz.* Erramu hurrengo igandea. (XI, 407; ‘Elorrion

- ta Arronan t a Ol aetan *Lazaro-eguna* dau i zena Pasi noko Domekeak'). *Erramu beruek itto, ta Lazaro otzak il!* (Etxarriko esaera zaharra). "Domingo de Resurrección".
- Lazka** (Sak-erd) *1. iz.* Nazka, iguina. (BB, 244). B urundan, Hi riberrin et a Irañetan *nazka*. Urdainen *oka* ere bai. "Asco, repugnancia". *2. -tu ad.* Nazkatu, i guindu. (Ond. 13). "Asquear(se), sentir asco, repugnar".
- Lazka(man)garri** (Lak) (ikus **lazkarri**)
- Lazkante** (Etx) (ikus **lazkarri**)
- Lazkarri, -ye/-ya** (Sak-erd) *izond.* Nazkagarria, iguingarria. *Lazkante* ere erabiltzen da. (B B, 244; *lazkagarri*). Lakuntzan *lazka(man)garri*. Burundan et a Irañet an *nazkagarri*. "Asqueroso, repugnante".
- Lazkarrieki, ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Nazkagarrieki-ria. "R epugnancia, asco, asquerosidad".
- Laztan, -a** (Etx) *izond.* Kut una, m aitea. (XI, 412; V). (B B, 245; 'abrazo'). "Querido, gozoso".
- Leen, -a** (Lizgb) *iz.* Legena, larruazaleko gaixotasuna. "Enfermedad de la piel".
- Legate, -ie** (Etx) *iz.* Babarrunak, babak edo belarra bi ltzeko m aindireen l au puntetan dauden sokak. Gari balak lotzeko ere erabi l tzen di ra. Unanun *ligertza*. *Ligeta* (XI, 582; S ap. Lrq). "Cuerda al ext remo de una sábana para recoger alubias, habas, hierba, ... También para atar gavillas de trigo".
- Lege, -ie/-ia** (orok) *iz.* Legea. "Ley".
-Ø(-EN) *LEGIA: posp.* Bezala, modura. Horrel a dat or B Sn: "*Langa jarri ta ola, txondar legia jarri, ta erdiyen uekue, gero sube autza botatzeko*". (Langa jarri eta horrela, txondar l egera jarri , eta erdian huekoa, gero sua harunt za botatzeko). "Como, a modo de".
- Legun** (Alts) (ikus **laun**)
- Leittu** (Sak) *ad.* Irakurri. (XI, 481; V-arr-gip, G-nav, AN-m er). (BB, 246). (Izag. 72, *leitu niyan*). B urundan palatalizatu gabe. *Leittuek Sarrionaindian azkeneko libuube?* (Leitu duk Sarrionaindiaren azkeneko liburua?). "Leer".
- L(e)ixtu** (Do, Uh) (ikus **txu**)
- Leka** (orok) *1. iz.* Leka. (XI, 484). (Izag., 72). (Irib. M endialdea - Erdialdea). "Vaina". *2. -tu ad.* Lekak di tuzten landareak ontzea. "Madurar aquellas plantas que tienen vainas".
- Leku, -be/-ba** (orok) *iz.* Lekua, tokia. (XI, 494). "Sitio. Lugar".
- Lemiziko** (Urritz) (ikus **lenbiziko**)
- Len** (Sak) *1. -a zenb.* Lehena. (XI, 422; Sal, R-u zt). "Prim ero". *2. adond.* Lehen, antzina. (XI, 421; V, G, AN). (Izag., 72). "Antes".
- Lenbeilen** (Sak) *adond.* Lehen bai lehen. *Len-bai-len* (XI, 432; V, G, AN-ulz, B). Irañetan eta Hiriberrin *lenbelen*. Urdiainen *lenbailen*. "Cuanto antes".
- Lenbizi** (Sak) *part.* Lehendabizi(an). (XI, 432; G, B). *Lendazi* ere entzun daiteke. "Pri meramente, en primer lugar".
- Lenbiziko, -ue/-ua** (Sak) *zenb.* Lehen(da)bizikoa. *Lendaziko* ere erabiltzen da. Uharten *lenbisko*. (Izag., 72; *lepiziko*). Urdi ainen *lenbiziko*. Urritzolan *lemiziko* (EAEI II, 198). "Primero".
- Lendai, -ye** (Etx) *iz.* Lehendaria, aurean doana. (BB, 246). "Guía".
- Lenda(bi)zi** (Etx, Urd) (ikus **lenbizi**)
- Lendaziko** (ikus **lenbiziko**)
- Lengo, -ue/-ua** (Sak) *izond.* Lehengoa. (XI, 441; V, G). "Anterior".
-LENGUARRENES: (Etx, Li zgb) *esam.* Lehengo harenez, lehengo haren modura. "Como decía aquel, al modo de".
- Lenguen** (Sak) *adond.* Lehengoan. "La otra vez, anteriormente".
-LENGUEN *BEZELA: adond.* Lehengoan bezala. "Como la otra vez, como la vez anterior".

- LENGUEN URES:** *esam.* Norbaiti edo zerbaiti erreferentzia eginez erabiltzen da. “Com o decía (o hacía) aquel ...”.
- Lengusu, -be/-ba** (Sak) *iz.* Lehengusua. (XI, 443; V, G, AN, B, Ae). Arbizun, Arruazun, Uhart eta Irañetan *lenguse.* (Izag., 72). “Primo”.
- LENGUSU PROPIYUE/A:** Lehen mailako lehengusua. *Lehengusu propio* (XI, 443; G-azp). “Primo carnal”.
- LENGUSU TXIKIYE/A:** B igarren mailako lehengusua. (XI, 443; V-arr-gip, G). “Primo segundo”.
- Len(u)oko, -ue/-ua** (Sak) *izlg.* Lehenagokoa. *Lehenagoko* (XI, 429; G-azp, BN-ciz, S). “Anterior”.
- Len(u)oo** (Sak) *adond.* Lehenago. *Leno* (XI, 428; G-bet). Et xarrin bi eratara erabiltzen da: *lenoo/lenuoo*. “Antes”.
- LENTXOO:** *adond.* Lehentxoago, intentsiboa. *Lentxago* (XI, 431; AN-ulz). Arbizun *aaztiyen* erabiltzen dute. “Hace un momento, hace poco”.
- Leño, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* 1. Lainoa. *Leño* (XI, 209; AN-olza). (Ond. 13; *laino*: nube. No se usa *odei*). Urdiainen *laino*. *Marsuben leñue nuaño, apiibillen elurre autzeño!* (Martxoan lainoa norai no, apirilaren elurra harunt zaino!, Lizarragako esaera). “Niebla”.
- BEITTIKO LEÑUE:** (Uh) *iz.* Behelaino. Et xarrin *erleñue*. “Niebla (baja)”.
2. Hodeia. “Nube”.
- Leñotu** (Sak-erd) *ad.* Lainotu, zerua hodeiez estali. *Laiñotu* (XI, 214; V-arr-gip, G-azp). Burundan *lainotu*. “Nublarse”.
- Lepa(e)zur, -rre** (Etx, Urd) *iz.* Bizkarraren hasierako ornoa. (XI, 537). “Vértebra cervical que marca el inicio de la espalda”.
- LEPAEZURRE AUTSI:** *ad.* Garondoa hautsi. Urdiainen *lepazurra ausi*. “Desnucar”.
- LEPAEZURRIAÑO URAI/IRUI:** (ETX, Lizgb, Arb) *ad.per.* Lepahezurreraino eduki, nazka-nazka eginda eduki. “Asquear, tener hasta la coronilla a alguien”.
- Lepafago, -ue** (Etx) *iz.* Punta moztua edo hautsia duen fagoa. (B B, 246; ‘Aik Epele botaziyen, dena lehengusu uen ...’). Urdiainen *pago tximua*. “Haya trasmochada”.
- Lepagein, -ñe/-ña** (Sak-erd) *iz.* Garondoa. Lepo gaina, buruaren atzetik zekaldea, lepoa eta burua elkartzen diren gunea. *Lepagain* (XI, 528; L). Urdiainen *zorriñabela* eta *lepogain*. “Nuca”.
- Lepageñeko, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* Lepo gainean emandako kolpea. Lizarragabengoan *lepazeñekua*. “Golpe en la nuca o en la parte superior trasera del cuello”.
- Lepagorri** (Ir) (ikus **txontxolongorri**)
- Lepaluze, -ie/-ia** (Sak-erd) *izond.* Lepo luzea duena. (XI, 529; V-gip). “Cuellilargo”.
- Lepame, -ie/-ia** (Sak-erd) *izond.* Lepo mehea duena. Izengoiti bezala ere erabiltzen da. “De cuello delgado”.
- Leparrei, -ye** (Etx) *iz.* Lepapea, kokotspea, gorigila. *Leparaia* (XI, 529; G-nav). “Papada”.
- Lepatu** (Sak) *ad.* Bururik gabe utzi, moztu. (XI, 529; V, G-t o-nav). (B B, 246). (Ond. 13; podar). *Ekaiztioneki artue lepatuik ziok!* (Ekaitz honeki nartoa lepatuik zegok!). “Trasmochar, descabezar, podar”.
- Lepatxikiko, -ue** (Etx) *iz.* Lepo atzealdean ematen den kolpea. “Colleja, golpe en la parte posterior del cuello”.
- Lepazein, -ñe** (Etx, Urd) *iz.* Lepo atzealdeko gihar handia. *Lepazaki* (XI, 530; AN-ul z-egüés-olza, L, B, BN, S, R). Urdiainen *lepazaina*.

- “Tendón de la parte trasera del cuello”.
- Lepazeñeko** (Lizgb) (ikus **lepageñeko**)
- Lepazpi, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Paparra, papoa. (B B, 247; *lepuazpikue*). “Papo”.
- Lepazui, -ye** (Etx) *iz.* Emagaldua, prostituta. *Atzo ibildu giñuban lepazuiten!* (Atzo ibili gintuan lepazurietan!). “Prostituta, puta”.
- Lepiziko** (Alts) (ikus **lenbiziko**)
- Lepo, -ue/-ua** (orok) *iz.* 1. Lepoa. (XI, 531; V-ger-gip, G, AN, L, B N, Ae, Sal, S, R). “Cuello”. *Zorra zor, lepue lodi!* (Zorra zor, lepoa lodi!, etxarriko esaera). 2. Toponimian asko ageri da Etxarriko basoan, pasabidea adierazten duen. (XI, 533; V-gip, AN-ulz, B, BN, S). “Acceso a un lugar en toponimia”.
- Lepolodi, -ye/-ya** (Sak) *izond.* Lepo lodia duena. Izengoiti bezala erabiltzen da. “De cuello grueso o robusto”.
- Lepondo, -ue/-ua** (Etx, Urd) *iz.* Lepoaren goiko muturra. (XI, 538; V-oroz, L-ain, Sal, R, BN-baig, S). Gaixotasuna ere bai. “Parte superior del cuello, bocio”.
- Lepozain** (Urd) (ikus **tireil**)
- Lera** (Etx, Lizgb, Arb, Urd) *iz.* Gurpilik gabeko gurdiaren modukoa. (XI, 539; V-gip, G-goi-to, AN-5vill-araq-ulz, L, B, Sal). “Trineo, especie de carro de arrastre”.
- Leran** (Lak) *adond.* Eginahaletan. *Ardiyek abaro leran subiat kusi giñuben.* (Ardiak abarolaran suge bat ikusi genuen). “En pleno, de lleno”.
- Lerde** (Urd) (ikus **erde**)
- Lerrein** (Etx, Urd) *ad.* 1. Leher egin, nekatu. *Ler egin* (XI, 448; G-azp-goi, AN-gip-larr-ulz, B). *Lerreinik akaatu ye karrera!* (Leher eginik akabatu diate karrera!). “Agotar, cansar”. 2. Amorrarazi. “Hacer de rabiar”.
- Lerreitten yon** (Sak) *ad.* Oso urduri egon, jasan ezin, leher egiten egon.
- Burundan palatalizatu gabe. “Estar nerviosísimo, no poder aguantar, estar impaciente, comerse las tripas”.
- Lerro-lerro** (Etx) *adond.* Lasai (egon), ‘gozo-gozo’-ren sinonimoa izango genuke. *Or zion lerro-lerro!* (Hor zegoen lerro-lerro!). “Tranquilamente, estar con gran pachada”.
- Lertu** (Sak) *ad.* Lehertu. (XI, 450; V, G, AN-ulz-egüés-ilzarb-olza, R -uzt). (BB, 247). *Guu meye mei ondratu, lenoo lertu ze sobratu!* (Gure mahaia mahaia onratu, lehenago lehertu zer sobratu! Etxarriko esaera zaharra). “Reventar, explotar, tanto en sentido propio como figurado”.
- LER IÑ ARTIO:** (Arr) *adond.* Leher egin arte. Horrela jasotzute (SAT, 30): “*Udan beix arkakusoak ler in artio*”. Urdiainen *lerrein arte*. “A tope, hasta reventar”.
- LERTU ARTIO:** *adond.* Lehertu arte, ahal den guztia. Urdiainen *lertu arte*. “Hasta reventar”.
- LERTU EZ LERTU:** *adond.* Lehertu ez lehertu. Aurrekoaren sinonimoa. “A tope, hasta reventar”.
- LERTUKO BAA DE!:** (Etx) *esam.* Lehertuko bada ere! Nahiz eta lehertu! *Lertuko baa de, illundu beño len allaatuko gettuk bordaa!* (lehertuko bada ere, illundu bai no lehen ai legatuko gai tuk bordara!). “¡Sea como sea!”.
- LERTZIE URAI (IRUI, IDUI, UDUI, ...):** (Sak-erd) *ad.per.* Lehertzea eduki! *Lertzie zikok! Eziobau geyo ezee ekarriko!* (Lehertzea zeukak! Ez zioagu gehiago ezer ere ekarriko!). “Fastidiarse, joderse”.
- Lertxun, -e/-a** (orok) *iz.* Zuhaitz mota, *firi-firi* ere esaten zai o. (XI, 552; V, G, AN-5vill). “Populus tremula, árbol”.
- Lesna** (Etx) *iz.* 1. Punta zorrotzeko tresna. “Herramienta de punta afilada”. 2. Erantzun txarra eman nahi dugunean

- erabiltzen da. Zakarkeria. *Badoo zerbeitt jateko? Bei, lesnak salsan!* (Badago zerb ait j ateko? Bai, lesn ak saltsan!). “C uando se qui ere dar un desplante, ‘hostias’ en vinagre”.
- Letxu, -be/-ba** (Sak) *iz.* Letxuga, uraza. *Ori eztek ii baatzeko letxube!* (Hori ez duk hire baratzeko letxuga! Etxarriko esaera). “Lechuga”
- LETXUBINEK!**: (Etx) *esam.* Erantzun tx arra. Zak arkeria hitz egiterakoan, ez adostasuna adierazteko. “Expresi ón de desacuerdo, desplante”.
- Leun** (Urd) (ikus **laun**)
- Ley/a** (Sak-erd) *I. iz.* Laia, nekazaritzako tresna. *Laia* (XI, 203; V-gip, AN-ulz-erro). Urdiainen *laya*. “Laya, apero de labranza”. *2. -tu ad.* Laiatu. *Laiatu* (XI, 204; V, G, AN, L, R). Urdiainen *layatu*. “Layar”.
- Leyel, -a** (Etx) *izond.* Leiala, esanekoa. *Leial* (XI, 472). (B B, 246; *leiyela*). Urdiainen *leial*. “Obediente, leal”.
- Leyen aai** (Lizgb) *ad.per.* Lehian ari, norgeiagoka ari. “Disputar, competir”.
- Leyo, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* Leihoa. *Laio* (XI, 479; G-nav, AN-olza). (Izag., 71; *laiyo*). Urdiainen *laio*. “Ventana”.
- Leze, -ie/-ia** (Sak) *iz.* Leizea, lurrean bertikalean sartzen den zuloa. (XI, 482; V-ger-pl e-arr-oroz-m-gip, G, AN, L, B, BN-ciz-ad-baig-lab, Ae, S). “Sima”.
- Libretu** (Sak-erd) *ad. I.* Erditu. (XI, 573; AN-gulina). Horrela dakar Gastesiren sermoiak (FLV 49, 62): “... *quenducitien libratciéc cecarquien trabaju guztiac, eta arrequin libratucen seme eder bates*”. “Parir, dar a luz”. *2.* Askatu, zerb ait egin behar ez izana. “Librar(se)”.
- GORPUTZES LIBRETU:** *ad.per.* Gorputzez libratu, kaka egin. *Aste guzie daabiyet gorputzes ezin libretu!* (Aste guztia zerabilat gorputzez ezin libratu!). “Hacer de cuerpo, cagar”.
- Libuu, -be/-ba** (Sak) *iz.* Liburua. *Libru* (XI, 577; AN-egüés, R, S). Lizarragabengoan eta Arbizun *libruu*. Urdiainen *libua*. “Libro”.
- Ligertza** (Un) (ikus **legate**)
- Lijito, -ue/-ua** (Etx, Li zgb, Arb, Urd) *izond.* Zuzenbidearen arabera, legitimoa. *Lejito* (XI, 484; V-arr). ‘Licitum’ izango genuke bere jatorrian. *Oik jito lijituek ttuk!* (Horiek ijito leg itimoak d ituk!). “Legítimo, auténtico”.
- Like, -ie/-ia** (Etx, Arr, Urd) *izond.* Itsaskorra. *Lika* (XI, 583; V-pl-e-gip, Gc, AN-gip, L-ain). Badirudi ‘liga’tik datorrela. Urdiainen *likia*. “Pegajoso”.
- Lilei, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Lihoa orrazt eko tresna, orraziaren modukoa. *Lilai* (XI, 586; G-nav). (Ond. 13; *lilai*: rueca). Urdiainen et a Iturmendin *lilaia*. “Peine para cardar el lino, rueca”.
- Liluittu** (Etx, Lizgb) *ad.* Begiei egokitzen zaie, haien ditzira azaltzen duelarik, nekeagatik edo edanagatik. ‘Liluratu’tik, seguru asko. “Hace referencia al b rillo d e l o s ojos, bien por cansancio, bien por la bebida”.
- Limezti** (Do) (ikus **miztu**)
- Limitti, -ye** (Etx) *izond.* Gozozalea. *Limiti* (XI, 594; Izet a *Bhizt.*). “Lam inero, goloso”.
- Limixtetu** (Etx, Li zgb) *ad.* Miazkatu, limikatu, bai na gehi enbat zentzu figuratuan. *Limixkatu* (XI, 593; AN-araq). (Irib. *lamiscar* Artika, *lamisquear* Iruñerria). “Lamer el culo, hacer la rosca”.
- Limixtezale, -ie/-ia** (Etx, Li zgb) *izond.* Zurikerietan i biltzen den pert sona. *Ipurloxintxero* ere bai. “Lam eculos, pelota”.
- Limon, -a** (Sak) *iz.* Limoia. *Aur txikiyai ezikiyobiek gustetzen limona!* (Haur txikiei ez zitzaiek gustatzen limoia!). “Limón”.
- Linpio** (Etx) *adond.* Erabat. Batez ere janariekin erabiltzen da, ondarri kez

- dela utzi adierazteko. *Afai geyei jarri ote zeen, beye azkeniako lincpio ein ziyabien!* (Afari gehiegi jarri ote zuen, baina azkenerako lincpio egin ziaten!). “Totalmente, del todo, sin sobras”.
- Lincpietu** (Etx) *ad.* 1. Erabat jan, guzt ia jan. *Dena lincpietu ye! Ez ziegubiek ezee utzi!* (Dena lincpiatu diate! Ez zigutek ezer ere utzi!). “No dejar sobras en l a com ida, com erlo todo”. 2. Hil, g arbitu. *Lincpietu einko zittubiek, deskuidetzen badie!* (Lincpiatu egingo ditiztek, deskuidatzen badira!). “Matar”.
- Lior, -rra** (Sak) 1. *izond.* Lehorra, idorra. (XI, 519; V). *Guu mutikue errekat i goitti bia bustiik etor dek, piru liorripee!* (Gure m utikoa errekat ik goitik behera bustirik etorri duk, piru lehorrik gabe!). “Seco”. 2. *iz.* Estalpe. “Cobertizo”. 2. **-tu** (Sak) *ad.* Lehortu, idortu. (XI, 526; V). “Secar”.
- Liper, -rra** (Etx) *iz.* Erbatz, pizkia, gauza oso txikia. (XI, 603; V-gi p, G-t o). Eultzia egiterakoan erabiltzen zen haizeari egokitzen zitzaioarik: *Eztiillek liperrrik aizeik!* (Ez zabilek liparrrik haizerrik!). “Brizna”.
- Lirdiketu** (Etx) *ad.* 1. Lauskitu, zehatu. Patata egosiak, esaterako, sardeskaz ‘lirdikatzen’ dira. *Lirdikatu* (XI, 605; R, ‘aplastar, se dice hablando p.ej. de frutas’). Dorraon *txirdiketu*. “Estrujar, machacar”. 2. Likidoa askatu, l erdea bota. (XI, 606; AN-larr). ‘Lerde’tik etor daiteke. “Babear, apelmazar”.
- Lirein, -ñe/-ña** (orok) *izond.* Lerdena, liraina, argala, ari na. (XI, 605; V). (BB, 249). Burundan *lirain*. “Esbelto, delgado, ágil”.
- L(e)istu** (Uh, Do) (ikus **txu**)
- Lixiba** (Bur) (ikus **lixu**)
- Lixiberri** (Bur) (ikus **lixuarri**)
- Lixto** (Sak) *adond.* Agudo, l aister, ari n. *Ordek lixto etxia, bestela ikuskuek!* (Hor duk l isto etxera, bestela ikusiko duk!). “Pronto, rápido, enseguida”.
- Lixtor** (Ir) (ikus **ixtor**)
- Lixu, -be/-ba** (Sak) *iz.* Lixiba, arropa garbiketa. (XI, 617; AN-araq-larr-ulz-erro-burg, B, Ae, Sal). (B B, 249; *lixua*). (Ond. 13; *lixiba*). (Izag., 73; *zortzi lixiba ero ber zituben zuritzeko matazak*). “Colada”.
- Lixuarri, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Lixiba egiteko erabiltzen zen harri zulatua. (BB, 249). (Ond. 13; *lixiberri*: v asija en que se hace la colada, era de piedra). (Izag., 73; *lixiberri bat* ‘una cuba de piedra para hacer la colada’). “Piedra ahuecada para hacer la colada, lavadero”.
- Lixube/a ein** (Sak) *iz.* Lixiba jo, arropa garbitu. (XI, 616). Urdi ainen *lixubia in*. Horrela kontatu di gu M^a C armen Goñi Insausti et xarriarrak egiten zutela ‘lixube’: *Sukautsaki garbitzen zan. Arrisko txorro geñen jartzen zan oyela laune, zulo estukue, eta arren geñen, zaku betien, sukautse, eta onen geñeti botatzen zan uts berue, beko suben, laatzien txintxiliketuteko pertzien biotube*. (Ond. 13; *lixiba in*). “Hacer la colada”.
- Liyo, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Lihoa. (XI, 601; G-nav, An-araq-ul z). Hari a egi teko erabiltzen den l andarea. (Ond. 13; *liyu*). “Lino”.
- LIYUEK AIÑE ARTU: *ad.per.* Lihoak adi na hart u, ji poia jaso. “Recibir una paliza”.
- LIYUAI AIÑA EMAN: (Lizgb) *esam.* Lihoari adina em an, jipoia em an. “Dar una paliza”.
- Liyuazi, -ye/-ya** (Etx, Li zgb, Urd) *iz.* Lihoaren hazi a. *Linazi* (XI, 599). Urdiainen *liyoazi*. “Simiente del lino”.
- Lizer, -rra** (Sak-erd) *iz.* Lizarra, zuhaitz mota. (XI, 618; G-azp-nav, AN-araq-ulz-erro-olza, B). Burundan asimilatu gabe. “Fresno”.
- Lizte/a** (Sak) *iz.* Haria, arrunt a bai no indartsuagoa. (XI, 610; G-nav, AN-

- gip-larr). (Ond. 13; *lizta*). “Hilo fuerte”.
- Lizundu** (Alts, Urd) (ikus **luzinddu**)
- Lo, -ue/-ua** (orok) *iz.* Loa. (XI, 625). *Luek ein ber zittunau guaño, guatzeti muiñziako!*. (Loak egi n behar dizkinagu orai ndik, ohetik mugitzerako!). (Izag., 73; *lubak artu nau* ‘me he dormido’). “Sueño”.
-*LO EIN: ad.* Lo egin. “Dormir”.
-*LO BARRATUIK: adond.* Loak menderaturik. “R endido por el sueño”.
-*LO ZURRUNGE: iz.* Zurrunga. “Ronquido”.
- LUEK JO:** (Etx) *ad.per.* Logura izan, sartu. “Tener sueño”.
- LO YON:** (Etx) *ad.per.* Ez konturatu, ez egon adi. *Yonari lo ta jankuek me!* (Egon hadi lo eta jango duk m ehe! Etxarriko esaera). “Estar despistado, no darse cuenta”.
- Loaldi, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Loaldia, laburra nola luzea. (XI, 640). (BB, 252; *lotaldi*). “Ti empo que se ha está durmiendo, cabezada”.
- Lodi, -ye/-ya** (orok) *1. izond.* Lodia, gizona, potoloa. (XI, 642). “Gordo”.
2. -ttu ad. Loditu, gizendu. (XI, 647). (BB, 251). “Engordar”.
- Lodiera** (orok) *iz.* Lodiera. (XI, 646; V, G). (BB, 251). “Grosor”.
- Logane, -ie/-ia** (Etx, Li zgb, Arb) *1. iz.* Logura, lo egi teko gogoa. (XI, 649; AN-olza). B urundan *loguria*. “Sueño”.
-*LOGANIEK ARTU: ad.* Logurak hartu. (B B, 251; *loganie artu*). “Amodorrarse”.
-*LOGANIEK ERRETZEN YON:* (Lizgb) *esam.* Logaleak erretzen egon, logura handi a i zan. “Tener mucho sueño”.
2. -tu ad. Logaletu, logura izan. *Logaletu* (XI, 651; AN-gip, B, BN-arb, S). “Venirle a uno las ganas de dormir”.
- Logure/a** (Bur) (ikus **logane**)
- Loi, ye/-ya** (Sak-erd, Urd) *1. iz.* Lohia, lokatza. (XI, 654). (B B, 251). (Izag., 73; *lokatzakin zikindu nitzan* ‘me manché con barro’). *Orrek ze ustiik, ataiko loye gaala?* (Horrek zer uste dik, at ariko lohia garela?, Etxarriko esaera). “Barro”. *2. -ttu ad.* Lohitu, lokatzez bete. (XI, 662; V, G, AN-larr-5vill-araq-ulz, Sal). (BB, 251). “Embarrar, mancharse de barro”.
- Loigeizto, -ue** (Etx) *iz.* Lohi i tsaskorra, buztinaren m odukoa. Toponimian agertzen da asko. “Lodazal, barrizal”.
- Loine/a** (Etx, Li zgb, Arb, Urd) *iz.* Ibaietako arraina, am uarraina baino txikiagoa. (XI, 660; V, G, Ae). (Irib. *loña* Lizarra). “Madrilla”.
- Loka** (orok) *adond.* Arraultzak zaindu eta txitoak egi teko garai an dagoen olloa. (XI, 664; V, G, AN-araq-erro, L, S, R-uzt). *Ollo loka beño arruo!* (Oilo loka bai no harroago!, Etxarriko esaera). “Clueca”.
- Lokartu** (Sak) *ad.* Loak hartu. (XI, 669; V-arr, G-azp-goi-nav, AN, B, L-sar, BN, Sal, S). Laguntzaile iragangaitzarekin erabiltzen da: *Lokartu neiz!* Irañetan *loak artu*. “Dormirse”.
- Lokatx** (Alts) (ikus **loi**)
- Lokes** (Sak) *adond.* Behintzat, gutxienez, bederen. Gaztelaniako ‘lo que es’-etik dator. *Nik, lokes, eyet ezee esan!* (Nik, lokees, ez diat ezer ere esan!). “Al menos, por lo menos, desde luego”.
- Lokimur, -rre** (Lak) *iz.* Lo arina. “Sueño ligero”.
- Lokure/a** (Etx, Li zgb, Arb) *iz.* Hestebete zatia, sokaz banatua. *Lokura* (XI, 729; G-to, AN-gip-araq, B). “Tramo de embutido entre atados”.
- Lope** (Urd) (ikus **txope**)
- Lor, -rra** (Sak) *iz.* Zuhaitzak herrestan ateratzeko lanabesa. (XI, 677; V, G, AN-araq). (B B, 252). (Ond. 13; tronco delgado y largo). “Uten silio o técnica para sacar árboles arrastras”.

- Lora** (Alts, Urd) (ikus **flore**)
- Lorail** (Arb) (ikus **meyetza**)
- Lore** (ikus **flore**).
- Loretu** (orok) *ad.* Loratu, loreak atera. (XI, 680; AN-ul z). B urundan asimilatu g abe. *Loretuik dakazubie gildondue!* (Lorat urik daukazue gereziondoa!). “Florecer”.
- Lorkate, -ia** (Arr) *iz.* Egurra biltzeko kate lodi eta luzea. “Cadena gruesa y larga para acarrear leña”.
- Lorrien** (Sak) *adond.* Basoko l anetan, zuhaitzak herrestan eramatea. *Lorrean* (XI, 679; V-gi p, G-nav). Lant egiak ateratzeko si stema. B asoko l anetan, toki zailenetatik, zu haitzak h errestan atera. (Ond., 13; *lorrien ekarri* ‘acarrear arrast rando troncos’). “Llevar los troncos arrastras”.
- Lortu** (orok) *ad.* Lortu, erdietsi. (XI, 690; V-ger-m). “Conseguir”.
- Losaja** (Urd) (ikus **loxintxe**)
- Loti, -ye/-ya** (orok) *izond.* Lotia, lo egitea atsegin duena. (XI, 694). “Dormilón”.
- Lotoki** (Urd) (ikus **lue**)
- Lotsa** (orok) *I. iz.* Lotsa. (XI, 695; V, G, AN-sept, B). “Vergüenza”. 2. **-tu** *ad.* Lotsatu. “Avergonzar(se)”.
- Lotsabai** (Lizgb, Arb) (ikus **lotsabeko**)
- Lotsabeiko** (Urd) (ikus **lotsabeko**)
- Lotsabeko, -ue/-ua** (Sak) *izond.* Lotsagabea. *Lotsagabeko* (XI, 704). Arbizon *lotsabaia*. “Sinvergüenza”.
- Lotsagarri, -ye/-ya** (orok) *izond.* Lotsagarria. (XI, 706; V, g). Lakuntzan *lotsamangarri*, ‘lotsa’ + ‘(e)man’ + ‘-garri’, bigarren osagarria aferesiduna duelarik. “Vergonzante”.
- Lotsamangarri** (Lak) (ikus **lotsagarri**)
- Lotsati, -ye/-ya** (orok) *izond.* Lotsati, herabe. (XI, 712; V, G). “Vergonzoso, tímido”.
- Lotu** (orok) *ad.* Lotu. (XI, 715; V, G, AN, Sal). (BB, 252). “Atar”.
- Loxintxe** (Etx) *iz.* 1. Laztana, fereka, losina. (XI, 691). *Txakurrai eztikiyok loxintxaik ein ber!* (Txakurrari ez zaiok losintxarik egin behar!). “Caricia”. 2. Lausengua. Urdi ainen *losaja*. “Lisonja, zalamería”.
- Loxintxero, -ue** (Etx) *iz.* Lausengari a. Ikus *ipurloxintxero*. “Pelotillero”.
- Lue/a** (Et x, Li zgb, Arb) *iz.* Lokia. Urdiainen *lotoki*. *Kontus ibil ber dik luen artutako golpieki!* (Kontuz ibili behar dik l okian hart utako kolpeekin!). “Sien”.
- Lu(i)tto, -ue** (Etx) *iz.* Soroetako urak bideratzeko egi ten den ildoia. ‘Luteus’-etik seguru aski . B akaikun *urzuin*. (Ond., 18). *Makiñaat luitto atia zittubau soruoiten!* (Makina bat luito atera d itiaгу soro horietan!). “Drenaje del campo”.
- Lukaika** (Urd) (ikus **txistorra**)
- Luma(tu)** (Alts, Urd) (ikus **plume(tu)**)
- Lumea** (Etx) *iz.* Lumera, k riseiluak pizteko ol io m oduko arrai n gantza, baleena dirudienez. *Lumera* (XI, 744; G, AN-egüés-ilzarb, B). *Ipurdiye lumeas einda!* (Ipurdia lum eaz eginda!, Etxarriko esamoldea, ‘con el rabo entre l as pi ernas’-en parekoa). “Grasa o acei te de pescado (bal lena) para los candiles”.
- Lumeautzi, -ye** (Etx) *iz.* Kriseilua. “Candil”.
- Lumei, -ye** (Etx) *iz.* Hegaztiek lu mak aldatzen dituztenean, oiloek batez ere. *Lumeri* (XI, 744; V-arr, L-ai n). (Ond. 13; *lumaia*tu: p elechar las g allinas, etc.). “Muda del plumaje”.
- Lur, -rre/-rra** (orok) *iz.* Lurra. (XI, 747). “Tierra”.
-**LURRESKO AUNTZIYE/A:** lurrezko ontzia, inongo bainurik gabe. *Onttuek lurresko auntziyen prestatzen ttuk, obekiina, tomatieki!* (Onddoak lurrezko ontzian prest atzen di tuk, hobekiena, t omatearekin!). “Recipiente de barro, sin bañar”.
-**LUR JO:** *ad.* Hondatu, porrot egi n. “Arruinarse, quedarse hecho polvo”.

- LUR NARRATU:** *iz.* (Alts) (ikus **gerrietu**)
- LURZUBE/A:** *izond.* Lurtsua, lur asko duena. “Ti erra frondosa, capa grande de tierra”.
- LURRA BEÑO FALTSUOO:** (Lizgb) *esam.* Lurra bai no fltsuago. “Persona muy vaga”.
- Lurmen, -a** (Etx) *iz.* Elurra urtzen hasten denean, agerian geratzen den lur zatia. Elurra *gesaltzearen* ondori oa. “Por ciones o espacios de tierra que quedan a la vista al empezar a derretirse la nieve”.
- Lurpiatu** (Etx, Urd) *ad.* Lurperatu, lurra eman. *Lurperatu* (XI, 764). (BB, 253; *lurpeatu*). Uhartzen *lurpien sartu*. “Enterrar”.
- Lurpien sartu** (Uh) (ikus **lurpiatu**)
- Lurri, -ya** (Arr) *iz.* Herriko kaleen zorua, asfaltatu baino lehen. “Material de las calles del puebl o, antes de ser asfaltadas”.
- Lurrin, -ñe/-ña** (Sak-erd) *I. iz.* Lurruna. (XI, 768; G). B urundan *lurrin*. “Vapor”. *2. -du ad.* Lurrundu. *Kristelak lurrinduik zie!* (Kristalak lurrundurik zaudek!). “Empañar”
- Lurrin** (Bur) (ikus **lurrin**)
- Lur txo(r)i, -ye/-a** (Etx, Urd) *iz.* Erreka bazterretan eta soroetan, lurlean, habia egi ten duen t xori txikia. (XI, 759; AN-gulina; ‘abubilla’). “Pájaro pequeño que anida en regatas y terrenos cultivados, en la tierra”.
- Luxintxe/a** (Sak-erd) *iz.* Intsusa, zuhaitza. (Ond. 11; *intsusi*). Urdi ainen *intrusa*. “Sauco”.
- Luzamendu** (Lak) (ikus **luzegarriyek eman**)
- Luzaruen** (Etx) *adond.* Luzaroan. *Luzaruen ikuskuek zer dan!* (Luzaroan ikusiko duk zer den!). “Con el tiempo, a la larga”
- Luze, -ie/-ia** (orok) *I. izond.* Luzea. (XI, 784). ... *Abenduko gau luzetan / gu geixuok, oñutsetan!* (... Abenduko gau luzeetan / gu gaixuok, oinutsetan!, ‘Urte berri’ kantako zatia). “Largo”. *2. -tu ad.* Luzatu. (XI, 781; V-gip). “Alargar”.
- Luzegarriyek eman** (Etx) *ad.* Luzamendutan ibilli, espero den erantzuna eman gabe. Ondorengo istorioa kontatu di gute Et xarrin: “Aiton bat aspert urik zegoen bere iloba inguruan ikusteaz denbora guztian, eta horrela esan om en zion honi: *Fanari aldemeneko etxia, ta esan yok luzegarriye emateko!* (Joan hadi al dameneko et xera, eta esaiok luzegarria em ateko!). Aldameneko etxeko aitonak denbora nahiko luzean izan zuen sukaldetan bere aurrean eserita mutikoa eta, halako batean: *A, txikito, emen engon! Azuik nengobaan! Ik eskatuekena bestiatek yaman ziyen, ta guaño ez tik bueltatu!* (A, mutiko, hem en hengoan! Ahazturik nengoan! Hik eskatu duana beste batek eraman zian, eta oraino ez dik bueltatu!). Etx era itzuli zen apuraturik esakatutakoa ez zuelako lortu, eta aitonak zer esan eta: *Ez apuretu! Billetzen deenien ekarkoik!* (Ez apuratu! Bilatzen duenean ekarriko dik!). Guztira ordu bat pasa behar izan zuen ilobak agindu betetzeko”. Lakuntzan *luzamendubek*. “Dar largas”.
- Luzera** (orok) *iz.* Luzera. (XI, 790; V). “Largura”.
- Luziitzi** (Etx) *ad.* Berandu dela pentatu edo iritzi. ‘Lu ze’ eta ‘iritzi’ izan daitezke bere osagaiak. *Luziitzik gaudek!* (Lu ze iritzi g audek!). “Estar tardado, pensar que es tarde para algo”.
- Luzin, -ñe/-ña** (Sak-erd) *iz.* Lizuna, urdina. (XI, 620). Urdi ainen *lizun*. “Moho”.

Luzinddu (Sak) *ad.* Lizundu, urdi ndu.
(XI, 621; G-nav, AN-araq). (Ond. 13).
(Izag., 73; *lizundu*). Unanun *urdindu*
ere bai . Urdi ainen *lizundu*. “Canucir,
enmohecer”.

M

- Ma(a)le, -ie** (Etx, Urd) *iz.* Magal, altzo .
Magal (XI, 818; V, G, AN-ulz, R).
Aurre, beti maalien zikon! (Haurra,
beti magalean zeukan!). “Regazo”.
- Maatil, -lle/-lla** (Sak-erd) *iz.* Maratila,
ateak ixteko ziri edo t xingeta. (XII,
105; B N-baig). (B B, 254). Dorraon
matella. “Taravilla, p asador para
cerrar las puertas”.
- Maadi, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Txanpon
baten i zena, denborareki n ‘txanpon’
beraren adi erazle m oduan gerat u
dena. *Marabedi* (XII, 103).
‘Maravedi’-tik dator. *Lau maadi dee
eztikone!* (Lau m arabedi ere ez
zeukaten!). “Moneda, cuarto, dinero”.
- Madariketua, -be/-ba** (Sak) *izond.*
Madarikatua. *Madarikatu* (XI, 812;
V, G, L, B, BN). Burundan asimilatu
gabe. *Uts beriketube beño, ardo
madariketube neyoo!* (Ur bedein katua
baino, ardo m adarikatua nahiago!).
“Maldito, maldecido”.
- Magra** (Sak) *iz.* Urdaiazpikoa. *Gosairik
obeena, magra arrontza ta tomatieki
dek!* (Gosaririk hoberena, m agra
arraultza eta tom atearekin duk!).
“Jamón”.
- Mai** (Bur) (ikus **mei**)
- Maietza** (Urd) (ikus **meyetza**)
- Maiku** (Alts) (ikus **meiku**)
- Mailu** (Urd) (ikus **mellu**)
- Maisu** (Urd) (ikus **mextru**)
- Maitte, -ie/-ia** (Sak) *I. izond.* Maitea. (XI,
860). (B B, 256; *maitia*). B urundan
palatalizatu gabe. *Paxtonoi aittunek
maitte-maittie dik!* (Bastoi h ori
aitonak maite-maitea di k!). “Querido,
amado”. 2. **-tu ad.** Maitatu, m aite
egin. (XII, 858). (BB, 256; *maitatu*
‘amar, acariciar’). “Amar, querer”.
- 1.Maiz** (Arb, Alts, Urd) (ikus **arto**)
- 2.Maiz** (Urd) (ikus **meiz**)
- Maizporka** (Arb, Alts, Urd) (ikus
artaporka)
- Majo** (Sak) *adond.* Ederki, primeran. (XI,
874; V-gip, G-azp, AN-ul z). (B B,
257). *Majo zailtzie!* (Majo
zabiltzate!). “Fenomenal, de primera”.
- Makal, -a** (Sak) *I. izond.* Ahul, gai xoa.
(XII, 1; V, G, AN). (BB, 257). *Ez eiz,
ez, makala!* (Ez haiz, ez, m akala!).

- Honela jaso dut e Iturmendin (SAT, 73): “... *ni makala naiz euskeraz* ...). Arruazun *mattal* ere erabiltzen dute. “Débil, enferm o, torpe”. 2. **-du ad.** Ahuldu, gai xotu. (XII, 4; V, G, AN). (BB, 257). “Debilitar(se), enfermar”.
- Makar** (Alts, Urd, Lak) (ikus **malkar**)
- Maketo, -ue/-ua** (orok) *izond.* 1. Euskara erabiltzen ez duen pertsona, kanpotarra. (XII, 7). (BB, 257). “Persona que no sabe euskara, foráneo”. 2. Moldagaitza, trebetasun gutxiko pertsona. “Torpe”.
- Maki** (Sak) 1. *adond.* Herren, m aingu. (XI, 843; G-nav). (B B, 257). (Izag. 73; *maki dee* ‘están cojos’, *ganau gaixuk askotan fera galdu eta makituik*). Arbizun eta Uharten *meiki*, Irañetan *maiki*. “Cojo”. 2. **-tu ad.** Herrendu., herren bi hurtu. Burundan palatalizatu gabe. (B B, 257). “Quedarse cojo”.
- Maki ein** (Sak) *ad.* Herren egin, herrenka egin, m aingu egi n. *Maki eitten det opue urretuik dakatelako*. (Maingu egiten dut opoa urrat urik daukadalako). “Cojear”.
- Makiken** (Etx) *adond.* Herrenka. *Elizen sano sartu ta makiken atia yauben!* (Elizan sano sartu eta makika atera huen!). “Cojeando”.
- Makil, -lle/-lla** (Sak) *iz.* Makila. (XII, V-gip, AN-araq-ul z-egüés-ilzarb-olza, BN-arb-baig-lab, S). Burundan palatalizatu gabe. *Astuek pensuipet pasatukoik, beye ez makillipee!* (Astoak pent surik gabe pasat uko dik, baina ez makilarik gabe!). “Palo”.
- Makillezo, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Makilaz emandako kolpea. *Makilazo* (XII, 14). *Makilkazo* ere ent zun dai teke. Burundan palatalizatu eta asimilatu gabe: *makilazo, -ua*. “Golpe dado con el palo”.
- Makiltire** (Etx) *iz.* Jokoa, bi pertsona lurrean eserita eta makila batetik tiraka. (B B, 257). “Juego de dos personas sentadas tirando de un palo”.
- Makine/a** (Sak) 1. *iz.* ‘Bravant’, soroak lantzeko tresna edo makina. (XII, 16; V-arr-gip, G-nav, AN-ulz). “Bravant”. 2. **-tu ad.** Makinatu, ‘bravant’-a soroan pasatu. (XII, 17; V-arr-gip). Burundan asi milatu gabe. (Irib. *maquinear* Iruñerria – Erronkari -Erribera-Aibar). “M aquinar, trabajar la tierra con el bravant”.
- Makiñaat** (Sak) *zenb.* Makina bat, ugari. (XII, 14; V, G, AN). (B B, 257). Burundan palatalizatu gabe eta Urdiainen *makinatxo* ere bai. *Makiñaat jende etortzen dek feritaa!* (Makina bat jende et ortzen duk ferietara!). “B astante, unos cuantos ...”.
- Makoi, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Alua. *Toxa* ere esaten zai o Et xarrin. Lakunt zan *makoxa*. Etxeberriko (Araki I) ai tona batek horrela esaten omen zuen: “Del culo a la *makoxa* no va el canto de un duro”. “Vulva, aparat o geni tal femenino”.
- Makoye punte** (Etx) *iz.* Aluaren beheko punta. Art zainek ebaki egi ten di ete ardiei, zenbait gai xotasun osatzeko. “Extremo inferior de la vulva”.
- Makur, -rre/-rra** (Sak) *izond.* Oker. (XII, 20; V-m, AN-gip-larr-5vill, L-ain, B). (BB, 257). *Anka makurre, bikayuen txakurre* ... (Hanka makurra, bikarioaren txakurra ..., horrela hasten da Et xarriko kopl a zahar bat). “Torcido”.
- Makurtu** (Sak) *ad.* 1. Okertu. (XII, 28). (Izag., 74). “Torcer”. 2. Uzkurtu. “Agacharse, doblarse”.
- Malamente** (Etx, Urd) *adond.* Alferrik, ezer egiterik ez dagoela adierazteko. (XII, 32). *Esan da esan, da malamente!* (Esan eta esan, eta malamente!). “En vano”.
- Malaprenda** (Etx, Arb) *izond.* Jarrera gaizto edo okerreko pertsona.

- Gehienbat em akumeei zuzendua. A, ze *malaprenda agon eiñik!* (A, zer malaprenda hagoen eginik!). “Persona casquivana, de m al comportamiento. Generalmente dirigido a mujeres”.
- Malda** (orok) *iz.* Aldapa, al datsa, m alda. (XII, 34; V-gip, G, AN, L, BN). (BB, 258). *An fan dek, malda bia, pirriñekan!* (Han joan duk, m alda behera, pirrinka!). “Cuesta”.
- Maldaan** (Arb) (ikus **aran**)
- Maldade, -ie/-ia** (Sak) *iz.* Gaiztakeria. (Izag. 49, 74; ... *jende asko doon lekuban maldadí. Ori ez tek maldadie eitteko gauze.* (Hori ez duk maldadea egiteko gauza). “Maldad, fechoria”.
- Maldagarrota** (Etx) *iz.* Egurra gurdi an estutu eta lotzeko erabiltzen den tresna, makila l odia. Dorraon *marguleta.* “Palo grueso que se utiliza para apretar y sujetar la carga de leña en el carro, torniquete”.
- Maldasega** (Etx) *iz.* Sasiak haut si edo ebakitzeko tresna. “Uten silio para cortar o romper matas”.
- Maldur, -rre** (Etx) *izond.* Sendoa, mardula, osasuntsua eta ederra. *Mardul* (XII, 109; V-m -gip, G). Metatesia burut u da hitz honetan. (Izag. 74; *mardula* ‘lo lozano’). “Fuerte, robusto”.
- Malenpleo** (Etx) *esam.* Egin edo esandako zerbaiten damua agertzeko erabiltzen da gazt elaniatik hartutako esamolde hau. ‘Jakín izan banu!’ren parekoa izango genuke. *Malenpleo artu ttugun lan guziek, gio au gertatzeko!* (Malenpleo hartu ditugun lan guztiak, gero hau gert atzeko!). “Expresión de desacuerdo o pesar por haber hecho o dicho al go y no recoger sus frutos. Equivale al castellano ‘Para rato ...’”.
- Malfin ein** (Sak-erd) *ad.per.* Gaizki egin edo bukatu. *Mal-fin* (XII, 39; G-nav). *Orrek malfin ein ber dik, ola segitzen bau!* (Horrek malfin egin behar dik, horrela segitzen badu!). “Echar(se) a perder, acabar mal”.
- Malgobierno ibilli** (Etx) *ad.per.* Era ez egokian bi zi. *Malgobierno aalle aspaldiyontan da malfin einkuek, azkenien!* (Malgobierno habil aspaldi honetan et am alfin egingo duk, azkenean!). “Vivir de forma no adecuada”.
- Malizi, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Kalte egiteko joera edo gaitasuna, malizia. (XII, 41; AN-gip-5vill, B). “Malicia, maldad, zorreria”.
- Malkar, -rra** (Sak) *iz.* 1. Bekar, betirina, begi ertzean geratzen den lo ondorengo zinkeria. (XII, 5; AN-araq). (Izag., 73; *makar*). Lakuntzan eta Urdiainen *makar.* “Legaña”. 2. Baba eta beste zenbait laboreen lastoak edo ondarrak. (XII, 44; AN-araq, Sal, R). (Irib. Iruña-Iruñerria-Erdialdea). “Paja o residuo de algunos cereales y legumbres”.
- Malkirrot ein** (Etx) *ad.* Porrot egin, negozioak bereziki. Pi kutara joan zerbait. “Quebrar un negocio, ir(se) algo a pique”.
- Malkor, -rra** 1. (Sak) *iz.* Haitz, arkaitz. (XII, 43; AN-larr-araq-ulz). “Peña, roca”. 2. **-tu** (Sak-erd) *ad.* Malkorretatik bota, amildu, malkortu. (XII, 44; AN). “Despeñarse”.
- Malkorpeko, -ue** (Etx) *izond.* Bihozgabe, bihotz gogorra duen pertsona. Aurpegiari ere erantzen zaio, lotsagabekoaren esanahia ematen zaiolarik. *Aurpei malkorpekue dakak, gio!* (Aurpegi malkorpekoa daukak, gero!). “De corazón o carácter duro”.
- Malmaexku, -be** (Etx) *iz.* Landarea, seguru asko ‘malvavisco’. *Malbaisku* (XII, 34). “Planta (seguramente ‘malvavisco’)”.
- Malo** (Sak) *interj.* Señal txarra. Zerbait txarraren adierazlea. (XII, 47; V-gip). *Garais ez bazarie etortzen, malo!*

- (Garaiz ez bazarete etortzen, malo!).
“Mala seña!”.
- Malosea** (Sak) *esam*. Horrela izango ahal da, fál ta zi tzaiguna, horrel akorik ez izatea. Zerbait horrela dela ziurtatzeko erabiltzen den esam oldea. *Malosea ez badiau biyer partidue irazten!* (Malosea ez badugu bihar partidua irabazten!). “¡Faltaría más!, ¡Por supuesto!”.
- Malota** (Sak-erd) *iz.* Elurrez egi ndako pilota. (XII, 5 1). Batak b esteari botatzeko egiten dituzte gazteek. Arbizun *maleta* eta Irañetan *elur pillota*. (B B, 258). “Bola de ni eve que se lanzan los jóvenes”.
- Maltzarkin, -ñe** (Etx) *izond.* Gustu gutxiko pertsona, edozein jardueratan ere. “Persona de escaso gusto en cualquier actividad”.
- Malubi** (Ir) (ikus **marrubi**)
- Mama** (Sak) *iz.* Ura, haur hizkuntzan. (XII, 5 2; V, G, AN-5vill, B, BN). “Agua, en lenguaje infantil”.
- Mamayu** (Etx) *iz.* Izengoitia, eta ondorioz irain moduan geratuta, inozoren sinonimotzat. (B B, 258; ‘mote’). *Yonari ixilik, mamayu alenoi!* (Egon hadi isilik, mamayu halaren hori!). “Mote que ha derivado en insulto, tonto”.
- Mami, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Mamia, ogiarena batez ere. (XII, 53; V-oro, G, AN, L, BN, S, R). “Miga”.
- Mamizu, -be/-ba** (Sak-erd) *izond.* Mamitsua. *Mamitsu* (XII, 55; G, AN, L, B N). “Sust ancioso, con mucha miga, carnoso”.
- Mamuxarro, -ue/-ua** (Un) *iz.* Unanuko ihauterietako pertsonaia. Li zarragan *moxorro*. Urdiainen *momoxarro*. “Personaje del carnaval de Unanua”.
- Mamuxo, -ue** (Etx) *iz.* Aitona-amonek horrela esaten diote haien gustuko edariari, pattarrari esaterako, iloben aurrean. ‘Mamagoxo’-tik dator, ziur aski. *Mamoxo* ere entzun daiteke.
- “Nombre que dan los abuelos a su bebida preferida ante los nietos”.
- Man** (Arr, Uh, Ir) (ikus **eman**)
- Manatu** (Un, Lak) (ikus **ainddu**)
- Mandabelar, -rra** (Etx, Urd) *iz.* Behorrei hilaurra eragiten dien belarra. (XII, 67; L, B N). (B B, 258; ‘cártamo silvestre, el éboro, abortivo para las yeguas’). “Hierba que hace abortar a las yeguas”.
- Mandamotx, -a** (Etx) *iz.* Belar mota, ‘eleboro’. (B B, 258). “Cierta hierba, eléboro”.
- Mandar, -rra** (Etx) *iz.* Mantala. (XII, 68; G-nav, AN-larr-ulz, B, Ae, R-is-uzt). Hainbat lanbidetan, gorputzaren aurreko aldean jartzen den babesa. (Irib. Iruña –Erreka -Baztan-Lizarraldea-Erribera). *Mantal* ere entzun daiteke eta *demantal* ere bai. “Delantal”.
- Mandatalai, -ye/-a** (Etx, Urd) *iz.* Salerosketan biltzen den pertsona. *Mandatalari* (XII, 69; G-nav). Urdiainen *mandatulai, -a*. *Ankan gariye ta bidien mandatalaye!* (Hankan garia eta bidean mandataria!, Etxarriko esaera). “Recadista, comerciante”.
- Mandatu, -be/-ba** (Sak) *iz.* Errekadu, enkargu, mandatu. (XII, 70). Lakuntzan *manatube*. (SAT, 76, Altsasu). *Mandatubek eittia fan bierra zikobet!* (Mandatuak egitera joan beharra zeukaat!). “Recado”.
- Mandauli, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Euli handia, abereen inguruan dabilena. (XII, 72; AN-olza). (Irib. *manduli* Baztan). Unanun *abelauliya* eta Urdiainen *mandayauli*. (Izag, 68, *itauliya* ‘la mosca que es el terror de las vacas’). “Mosca de gran tamaño”.
- Mandayauli** (Urd) (ikus **mandauli**)
- Mandazei, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Mandazaina, mandoak zaintzen dituen. *Mandazai* (XII, 71; G, AN, Sal, R). Urdiainen

- diptongoko bokal i rekiá i txi gabe: *mandazai*. “Mulero, arriero”.
- Mandere** (Uh, Lak) (ikus **menddere**)
- Mandibaba** (Etx) *iz.* Tamaina handi ko baba. “Haba de gran tamaño”.
- Mando, -ue/-ua** (orok) *iz.* Mandoa. (XII, 73). (BB, 259). “Mulo”.
- Manejatu** (Sak-erd) *ad.* Erabili, maneiatu, konpondu. (XII, 80; V-gi p, G-azp). *Guaño eyeiz bier bezela manejatzen kotxieki!* (Oraino ez haiz behar bezala maneiatzen kot xeare-kin!). “Arreglar(se)(las), manejar-(se)”.
- Mangulu, -be/-ba** (Sak) *iz.* Makulua. *Makulu* (XII, 20; V-arr, G-azp-to, AN-larr). (BB, 259). “Muleta”.
- Mankustan** (urd) (ikus **maukutsetan**)
- Mantal, -a** (Sak-erd) *iz.* Mantala, arropak ez zikintzeko jutzen dena. (XII, 89; G, AN). “Delantal”.
- Manteka** (Sak) *iz.* Abereen gantza, manteka. (XII, 90; AN-gip-larr-egüés-ilzarb-olza, Sal). “Manteca”.
- Mantelin, -ñe/-ña** (Etx, Li zgb) *iz.* Emakumeek mezetara joateko janzten zuten zapi fina, gehienetan beltza edo kolore ilunekoa. “Mantilla que usaban las mujeres para ir a misa”.
- Mantendu** (orok) *ad.* Animaliak, bereziki, elikatu, baina baita lurra ere. (XII, 91; V-gip, AN-l arr). (BB, 259). “Mantener algo alimentándolo, dar de comer (a los animales sobre todo)”.
- Mantenu, -be/-ba** (Sak-erd) *iz.* Jatekoa, elikadura, mantenua. (XII, 92; V-gip, G-bet, B). *Lana mantenuban truke einko yau!* (Lana m antenuaren truke egingo diagu!). “Sustento”.
- Manzelin, -ñe** (Etx) *iz.* Kamamila. Erdal hitzetik dator, m etatesia b uruturik. Urdiainen erdal burutzapena darabilte. “Manzanilla”.
- Mañela** (Etx) *iz.* Etxe-izena, *Mariñelarena* abizena dute. *Mariñel* (XII, 119; V, G, AN). ‘M arinel’etik dator, seguru asko. “Nombre de casa en Etxarri”.
- Marai** (Lizgb) (ikus **maadi**)
- Mara-mara** (orok) *adond.* Eurrez, ugari. (XII, 104; V, G, AN). Eguraldiaren zenbait gertaerarekin, elurra eta euria, erabiltzen da gehi en bat, baina baita negarrarekin ere, esaterako. Urdiainen *firi-fara*. (Ond. 9; *fara-fara... Elurra gustora ta asko ari*). *Elurre mara-mara ai da!* (Etxarriko esaera). “Copiosam ente, en abundancia (tanto fenómeno enos meteorológicos como el lorar, por ejemplo)”.
- Mardul, -e/-a** (orok) *izond.* Indartsua, sendoa. (XII, 109; V-m -gip, G). *Maldur*, burutzapen m etatesiduna, ere erabiltzen da. (BB, 260). (Izag., 74; ‘lo lozano’). “Fuerte, robusto”.
- Marguleta** (Do) (ikus **maldagarrota**)
- Marigorri** (Urd) (ikus **kattalingorri**)
- Marimatraka** (Etx, Li zgb, Urd) *izond.* Gauza guztietan m uturra sartzea eta egoerak nahastea gust atzen zai on emakumea. “Metomentodo”.
- Marimutiko, -ue/-ua** (orok) *izond.* Mutikoen ohiturak edo izaera duen neskari esaten zaio. *Marimutlki* (XII, 118). (BB, 260). “Marichico”.
- Maritxogorritxo** (Alts) (ikus **kattalingorri**)
- Marizikin, -ñe/-ña** (orok) *izond.* Neska zikina, ajol a gut xi duena. *Marixkin* (XII, 120). (BB, 260). Burundan palatalizatu gabe. “Suci a, descuidada”.
- Marmar, -rra** (orok) *iz.* Murmurazio, murmurioa. (XII, 126; V-arr-oro, Gc, AN). Ahopeka edo ent zun ezin dela esaten dena. (BB, 260; ‘cuchicheo, protesta’). “M urmullo, refunfuño, comentario casi inaudible”.
- MARMARRIEN:** *adond.* Marmarreen, ahopeka. *Marmarreen* (XII, 127; G-azp-goi). “Refunfuñando, por lo bajo”.
- MARMARRES:** *adond.* Maramarka, marmarreen. “Refunfuñando”.

- Marmaatil, -lle** (Etx) *iz.* Landarea, ‘Viburnum lantana’. (B B, 260). “Planta”.
- Marraka** (Sak-erd) *iz.* Ahuntz eta ardi ek egiten duten soinua, beeka. (XII, 134; G-to-bet, An, L-ain, B, BN, Ae, Sal, S, R). “Balido de cabras y ovejas”.
- Marraskan** (Sak) *adond.* Hortzikatuz, gastatuz. *Marraska* (XII, 138; V-m, G-to-bet). (B B, 260; *marrasca*). “Royendo”.
- Marraskatu** (orok) *ad.* Hortzikatu, gastatu. (XII, 138; V-m, G). “Roer, rallar”.
- Marrauken** (Etx, Lizgb) *adond.* Marruka, katuaren soinu. *Marrauka* (XII, 145). (B B, 260; ‘gruñendo’). *Zuen katube marrauken yoonduek gaube guzien!* (Zuen katua m arrauka egon duk gau guztian!). “Mauillando”.
- Marraxko, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Zurginek erabiltzen duten tresna, arrabota. (BB, 260). (Ond. 13; garlopín). “Cepillo de carpintero”.
- Marrius-marrius** (Etx) *adond.* Behiak hausnarrean, hitz onomatopeikoa da. Pertsonak jaten ari direnean ere erabiltzen da, murtzikatzearen ekintza adieraziz. “Rumiando, masticando”.
- Marrío** (Etx) *iz.* Haur jokoa. *Marro* (XII, 142). (B B, 260; *marrioka*). “Juego infantil”.
- Marro, -ue** (Etx) *iz.* Iruzurra, tranpa. (XII, 142; V-m, B, Sal). *Marro ein dik!* (Marro egin dik!). “Trampa”.
- Marrubi, -ye/-ya** (orok) *iz.* Marrubia. (XII, 144; G, AN-l arr-araq-erro). (Ond. 5; *aulubi*). (Izag. 53; *aulubiyak* ‘las fresas’; *bi aulobi*). Lizarragabengoan eta Arbi zun *marruiya*. Urdiainen *ailubi, -a*. Olaztin *albitxogorriya*. Irañetan *malubiye*. (Irib. *amalubia* Aragoiko Petila, *maguriya* Bertizarana, *malubia* Yerri-Odieta ibarra-Zaraitzu, *marauri* Arakil, *marrogui* Artaza). “Fresa”.
- Marrujo, -ue** (Etx) *izond.* Amarruke-riatan dabilen pertsona, m altzurra. “Persona que no es de fiar, maligno, malicioso, tranposo”.
- Marrujokei, -ye** (Etx) *iz.* Amarrukeria. *Ik marrujokei galantak ein ttuk!* (Hik marrujokeria galantak egin dituk!). “Zorrería, malignidad”.
- Maruxo, -ue** (Etx) *izond.* Emakume itxura edo plentak dituen gizonezkoa, ‘maritxu’-a. *Marixa* (XII, 120). “Afeminado”.
- Marsu, -be/-ba** (Sak) *iz.* Martxoa, urteko hirugarren hitz labetea. (XII, 155; G-nav, AN-araq). (B B, 260; *marsua*). (Ond. 13). *Marsuko ostotsak, berrogei egun negu!*. “Marzo”.
- Martingala** (Etx, Lizgb, Urd) *iz.* Amarru. *Martingala* (V-gip, G-azp; XII, 150). *Orren martingalak ez pattuzu aungi ikesten, geizki ibilko zaa.* (Horren amarruak ez badi tuzu ongi i kasten, gaizki ibiliko zara). “Trampa, treta, artimaña, martingala”.
- Martinsaltalai** (Bur, Arb, Ir, Un) (ikus **matiesaltakalai**)
- Martinsaltokalai** (Urd, Lizgb) (ikus **matiesaltakalai**)
- Martuts** (Ir) (ikus **masuste**)
- Masdei, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Mahastegia. *Matsadi* (XI, 808; V-gip). (B B, 261; *mastia*). Urdiainen *masti, -a*. (Izag., 74; *masdiyak* ‘las viñas’). “Viñedo”.
- Maseil, -lle/-lla** (Sak) *iz.* Masaila, aurpegiko bi zati mamitsuak. *Masaila* (XII, 158; V-arr, G, AN-gip-araq). Ikus *ipurmaselle*. (BB, 260; *masalla*). Burundan ditongoko bokal irekiduna. (Izag., 75; *musu-masaila gizenak* ‘los carrillos gordos’). “Carrillo”.
- Maselleko, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Masailan ematen den kolpea. *Masaileko* (XII, 158; G). “Golpe en el carrillo”.
- Maskeillu, -be** (Etx) *iz.* Larrumintzan ateratzen den orbatua, gehienetan erretzeagatik. *Maskillo* (XII, 163;

- AN-larr). Burbuila. I. Sarasolak gutxi erabiltzen den hitza gisa jaso du (HLEH, 774, *maskuilo*). Lizarragabengoan *borbola*. “Ampolla, burbujá, pompa”.
- Maskilo** (Bak, Urd) (ikus **matspokillo**)
- Maskilletu** (Etx) *ad.* Ekaitz garaian euri tanta lodiak botatzen dituenean, burbuila modukoak sortzen direnean lurrean. *Maskuilu* (XII, 163; Gc, AN). *Auriye maskilletuik ai dik botatzen!* (Euriam askuilaturik ari dik botatzen!). “Provocar burbujas en los charcos la lluvia”.
- Maskubi, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Bixika, gorputz barruko organoa. *Maskui* (XII, 163; G-t o-nav). (Izag., 74; *maskuiya*). (Irib. *mascuri* Zirauki). Lizarragabengoan eta Arbi zun *maskuiya*. Zenbait animalienak, lehortu eta puztu ondoren, ‘buruhandiek’ herriko jai etako kalejiretan haurrak jotzeko erabiltzen dituzte. (Irib. *mascuri* Zirauki). “Vejiġa”.
- Masti** (Urd) (ikus **masdei**)
- Masurta** (Bur) (ikus **masuste**)
- Masuste/a** (Sak-erd) *I. iz.* Masusta, laharretan ateratzen den fruitua. (XII, 166; V, G, AN-gi p-larr). Irañetan *martutse*. (Ond. 14; *maxurta*). Urdiainen *matxurreta, -ia*. (Izag., 74; *masurtak*). (Irib. *martusa* Odietabarri, *marzuza* Isaba-Erronkari). “Mora”. *2. izond.* Pertsona gel doa, lasaiegia, patxada handikoa. “Persona parada”.
- Matagin, -ñe/-ña** (Sak) *iz.* Letagina. (XII, 167; G-nav). (Izag., 74; *mataginak*). Lizarragabengoan *matraiña*. Urdiainen herskari belare ahostuna galdurik: *matain, -a*. “Colmillo”.
- Mataza** (Sak) *iz.* Harilkoa, hari m ataza edo lioharena. (XII, 169; V, G, AN-ulz, B, S). Irañetan (EAEL II, 169): “*Ta aria atera ta ... mataza esaten giñun*”. “Ovillo de hilo de lino, madeja”.
- Matazpin, -ñe** (Etx) *iz.* Hosto irakurak dituen landarea. “Cierta planta de hoja perenne”.
- Matei, -ye/-ya** (Etx, Liz, Urd) *iz.* Materia, ebaki edo biko korak gaiztotzen direnean sortzen den isurkitxuria. *Materia* (XII, 172; V, AN-larr, B). Urdiainen diptongoko bokal erdia irekirik: *matai*. (Irib. *materia* Bera). “Pus”.
- Mateil** (Do) (ikus **maatil**)
- Matiesaltakalai, -ye** (Etx) *iz.* Matxinsaltoa. ‘Matias salto kalari’ dugu bere jatorrian. Arbi zun, Unanun, Irañetan eta Burundian *martin-saltalaiya*. (Izag., 74). Urdiainen *martinsal-tokalai*. (Ond. 14; *martinsaltalagai*). “Salta-montes”.
- Mato** (Bak, Urd) (ikus **matoi**)
- Matoi, -ye/-ya** (Naf) *iz.* Esne gat zatua, gazuraren azpian geratzen dena. (XII, 173; V-gip, G-bet, R). Lizarragabengoan eta Arbi zun *matoria*. Bakaikun eta Urdiainen *mato, -ua*. (Irib. *maton* Bidangoz). “Requesón”.
- Matore** (Liz, Arb) (ikus **matoi**)
- Matrain** (Liz) (ikus **matagin**)
- Matraka** (Etx, Urd) *I. iz.* Hitzaldi amaitezina duenean pertsona batek, horrela esaten zaioten. (XII, 175). “Pelmada”. *2. izond.* Hitzontzia, ixiltzen ez dena. “Pelma, que no para de hablar”.
- Matreil, -ile/-lla** (Sak) *iz.* Masaila azpiko hezurra, matraila. *Matrella* (XII, 173; G-nav). *Matreillezurre* ere erabiltzen da. Urdiainen diptongoan bokal irekia duelarik. *Oik matrellek dazkana! Agiiyen zikok matreillezurre!* (Horiek matrailak dauzkana! Agerian zeukak matrailezurra!). “Mandíbula, quijada”.
- Matreilleko, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* Matrailean emandako kolpea.

- Matraileko* (XII, 174; V-gip, G-azp). “Golpe en la mandíbula”.
- Matreillezur** (ikus **matreil**).
- Mats, -a** (Sak) *iz.* Mahatsa. (XI, 803; V, G, AN, B, Ae, Sal, R). “Uva”.
- Matsakillo** (Un) (ikus **matspokillo**)
- Matsondo, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Mahatsondoa. (XI, 809; V-ger, G, B, BN). “Cepa”.
- Matspokillo, -ue** (Etx) *iz.* Mahats mordoa. Unanun *matsakillua*. Irañetan *matsarrama*. Urdiainen *maskilo*. (Ond. 14; *maskilo*). “Racimo de uva”.
- Mattal** (Arr) (ikus **makal**)
- Matxarda** (Sak) *iz.* 1. Ehiztariek zuhaitzeta igozteko erabiltzen duten eskailera. (XII, 177; G-nav). (Ond. 14; tronco con muescas para subir a los árboles. Sirve como escalera). Iribarrenen ‘Vocabulario Navarro’-tik (1997) jaso dugu horrela: “Escalera rústica hecha con un tronco delgado y clavijas laterales. Se usa comúnmente para subir a los árboles y colocar los *cimbeles* en la caza de palomas”. 2. (Urd) Pintza. “Pinza”.
- Matxindei, -ye** (Etx) *iz.* Jendetza asaldaturik, m atxindegia. *Matxinada* (XII, 178; V-ger, G-t o). “Montón de gente revuelta, al boroto, algarabía, revolución”.
- Matxite** (Etx) *iz.* Tximeleta txikia, etxeetan bonbilen inguruan ibiltzen diren horietakoa. (XII, 179; G-nav). Arbizun *atxiya-matxiya*, Unanun *mutxutxuiya*, Arruazun *atximitxiya* eta Burundan *atxitamutxita*. “Pequeña mariposa que revolotea alrededor de la luz”.
- Matxorra** (Etx) *izond.* Antzua, um erik izan ezin duena. (XII, 180; V-m-gip, G, AN, BN-mix). “Estéril”.
- Matxure/a** (orok) 1. *iz.* Matxura, tresnaren bat izorratzen denean. (XII, 180; V, G, AN-l arr). (BB, 261). “Avería”. 2. **-tu** *ad.* Matxuratu. “Averiar(se)”.
- Matxurreta** (Urd) (ikus **masuste**)
- Mau-mau** (Etx) *iz.* Haurrak izutzeko erabiltzen den hitza. Mamuaren esanahiarekin ere erabiltzen da. *Yon zettezie ixixillik, bestela Mau-mau etorkua!* (Egon zaitezte isil-isilik, bestela Mau-mau etorriko da!). “Voz para asustar a los niños”.
- Mauka-mauka** (Etx, Urd) *adond.* Bi masailak erabiliz jaten diren. (XII, 182). Presaka eta gogo biziz jaten ari dela adierazteko. (BB, 261). Lizarragabengoan *maka-maka*. “Comer con ansiedad, a dos carrillos”.
- Mauke/a** (Sak) *iz.* Mahuka. (XII, 181; AN-ulz, B). Arbizun eta Dorraon *mokua*. *Mauke luzegiyek zizkok atorrorrek!* (Mahukak luzegiak zeuzkak atorrorrek!). “Manga”. -TXIPA MAUKA(N): (Urd) *adond.* Mahuka azpian. “Bajo manga”.
- Maukutsetan** (Sak-erd) *adond.* Mahuka hutsetan, beste arropari kgabe. *Mahuka hutsean* (XII, 182; V, G, AN). *Maukutsik* ere entzun daiteke. Lizarragabengoan *mokutsien*. Urdiainen *mankustan*. “En mangas de camisa”.
- Maxkaldu** (Lizgb) *ad.* Zimeldu, ihartu, landareak batez ere. “Ajar(se), marchitar(se) las plantas sobre todo”.
- Maxkar, -rra** (Etx) *iz.* Arrain txikia, erreketan ikus daiteke mugimendu oso azkarrak eginez. *Maskar* (XII, 186; G-goi). Izengoiti mugimenduan ere erabiltzen da. “Pez pequeño de movimientos rápidos, en regatas”.
- Maxkil, -lle** (Etx) *iz.* Abar sorta, sokaz lotua. Zenbait zuhaitzei abarrei hostoak kendu abarrei emateko eta zurtoin horiekin egiten zen ‘maxkilla’. Beherean, momentuan bizitzeko erabiltzen ziren, pertzeko lehen bai lehen egosteko, esaterako. “Haz de ramitas de ciertos árboles a los que se quitaban las hojas”.

- para el ganado y se utilizaban para avivar el fuego bajo”.
- Mazada** (Etx) *iz.* Besoetan har daitekeen belar kantitatea. (Irib. *malza* Ultzama-Odieta ibarra-Atetz-Auritz). “Cantidad de hierba que cabe en los brazos”.
- Maze, -ia** (Arr) *iz.* Gari irina fin-fina pasatzeko bahea. Hasi era batean behi larruarekin egina. “Cedazo para cribar harina fina de trigo”.
- Mazkeldu** (Etx) *ad.* Mailatu, konkatu, koskak egiten. *Maskildu* (XII, 161; ‘abollar, sobar, estropear’). Aizkorak koskak ditueneko edo metalezko ontzi batek kolpeak ditueneko esaten da ‘mazkeldurik’ dagoela. “Abol lar, hacer muestas”.
- Mazo, -ue** (Etx) *izond.* Tentela, untuna. (XII, 187; V-m). *Bei mazue dala, mutikuo!* (Bai mazoa dela, mutiko hori!). “Estúpido, tonto”.
- Ma(i)zpil, -lle/-a** (Etx, Urd) *iz.* Zuhaitz baten izena. (XII, 187; AN). Urdiainen *maizpil*. (Irib. Urraul goien, *maspilla* Bertizarana). “Sorbus torminalis”.
- Me, -ie/-ia** (Sak) *izond.* Mehe, argal. (XII, 203; V, G, AN, Ae, Sal, R). *Soldadoskati, me-me-mie etor yauben!* (Saldaduzkatik, mehe-mehe eta orri huen!). “Delgado, flaco”.
- Medar, -rra** (Etx, Urd) *izond.* Estua, mehea. (XII, 189; G, AN). Lizarragabengoan *mierra*. “Estrecho, delgado”.
- Mediku** (Urd) (ikus **meiku**)
- Mediyos** (Sak-erd) *posp.* Genitiboa aurretik daramalarik: norbaiti esker, -(r)en medioz. *Medioz* (XII, 200; L, BN, S). *Arren mediyos lortuezubie ain laster kamiona!* (Haren medioz lortu duzue hain laster kamioia!). “Por medio de, gracias a”.
- Me(e)zi izen** (Sak) *ad.* Merezi izan. *Merezi izan* (XII, 272; V, G, AN, L, BN, S). Lizarragabengoan eta Arbizun *meexi*. *Ez tik meezi beti ola ibiltzie!*. “Merecer”.
- Mei, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Mahaia. *Mai* (XI, 793; V, G, AN, Ae, Sal, R). Urdiainen *mai*. (Izag., 73; *maiya*). *Guu meye mei ondratu, lenoo lertu ze sobratu!* (Gure mahaia mahai honratu, lehenago lehertu zer sobratu!). “Mesa”.
- Meiki** (Lizgb, Arb, Uh) (ikus **maki**)
- Meiko, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* Zenbait karta jokoetan balio gehiago duten kartak. “Triunfo, mesa, en juegos de cartas”.
- Meiku, -be/-ba** (Sak-erd) *iz.* Sendagilea, medikua. (XII, 198; G-azp). Urdiainen *mediku*. (Izag., 73; *maikuba*). “Médico”.
- Meil, -lle/-lla** (Etx, Li zgb) *iz.* 1. Belar ebaketan segak zabaleran hartzen duen eremu. *Mail* (XI, 831; ‘hi lera de hierba segada’). “Tajo en el corte de hierba”. 2. Basoko hai txakia, mailadia. *Mailla* (XII, 831; AN-larr). “Lugar de peñas en el monte, vet a rocosa”.
- Meiz** (Etx, Li zgb, Arb) *adond.* Maiz, askotan. *Maiz* (XI, 870; G, AN, L, B, BN,). Urdiainen *maiz*. “A menudo, muchas veces”.
- Meizter** (Un) (ikus **alde**)
- Mejoatu** (Sak-erd) *ad.* Mejoratu, gizendu, kiloak hartu. Gehi enbat gai sotasun baten ondoren kiloak hartzen direnean erabiltzen da. *Mejoatu ein dek aspaldiyontan!* (Mejoratu egiten duk aspaldi honetan!). “Engordar, mejorar, recuperar los kilos perdidos”.
- Mellu, -be/-ba** (Sak-erd) 1. *iz.* Mailua. *Mailu* (XI, 837; V, G, AN, L, B, BN, S). Urdiainen *mailu*. *Bia zartai ta mellu!* (Bera zartagin eta mailu!). “Martillo”. 2. *izond.* Burugogor. “Cabezón”.
- Mememe, -ie** (Etx) *iz.* Ardiari horrela esaten zaien haur hizkuntzan. “Oveja en lenguaje infantil”.

- Men** (Lak, Ir) (ikus **emen**)
- Menddere, -ie/-ia** (Sak-erd) *iz.* Izara, maindirea. *Ma(i)nddere* (XI, 843; AN-larr). Uhart en eta Lakuntzan *mandere*. (Izag. 69, *izera*). Urdiainen *izara, -ia*. “Sábana”.
-**MENDDEREKETAN**: (Arr) *adond.* Belarra edo l agotza maindireetan igotzea. “Subir hierba o paja al desván en sábanas”.
- Mendebal, -a** (Sak) *iz.* Haize mota. Badirudi ‘mendebal’-eko haizea dela, baina b aliteke ‘vendaval’-etik etortzea, haize indartsua izaten baita. (XII, 232; V, G, AN, L). Horrela dator jasoa Etxarrin (SEE, 344): “(...) *Aizie dabil mendebala, jeiki, jeiki, guregana ...*”. “Viento bast ante fuerte”.
- Mendeko, -ue/-ua** (Sak) *izond.* Menderatua, norbai ten mendean dagoena. (XII, 235; V, L). “Dependiente, dominado”.
-**MENDEKO EGURRA**: (Lizgb) *esam.* Mugitzeko eta erabiltzeko erraza den egurra, bai neurriagatik, bai zamagatik. Modu berean, jendeare ere egoki daki oke. *Lenbizi trunku aundiye botako zittunau ta, akaberran, mendeko egurra, gurdia bier bezela emateko! Ba, tipotxui mendeko egurrek, aixe irooziko zioobe!* (Lehenbizi trunku handiak botako dizkinagu eta, bukaeran, mendeko egurra, gurdia behar bezala eramateko! Bada, tipotxo hori mendeko egurra duk, aisei rabaziko ziotek!). De fácil maneja, subordinado”.
- Mendi, -ye/-ya** (orok) *iz.* Mendia. (XII, 241). Etxarrin Urbasa eta Andia dira soilik mendiak, hots, herriaren hegoaldekoak; ez, ordea, iparraldekoak: *beko basue, Lizerrostiko basue*. Hauek basoak dira. “Sierra”.
- Mendiatu** (Etx, Urd) *ad.* Menderatu, lanarekin erabiltzen da asko.
- Menderatu* (XII, 239; V, G).
Mendiatuik zikobau gaurko lana! “Dominar”.
- Mendien artu / urai / yon** (Sak) *ad.* Mendean hartu / eduki / egon. *Mendean* (XII, 230; V, G, L, B). “Tener o estar dominado”.
- Mendigein, ñe/-ña** (Sak) *iz.* Mendiko gaina, ‘B arga’ gainditu eta goian dagoen zelaia. *Mendi-gain* (XII, 245). Burundan palatalizatu gabeta diptongoan bokal irekia. “Cumbre de la sierra”.
- Mendilore** (Etx) (ikus **kardamotz**)
- Mengal, -a** (Etx, Li zgb, Urd) *izond.* Mehea, baina ez ahula, sasoikoa baizik. (XII, 260; V-arr). “Del gado, pero no débil”.
- Mentza(g)i** (Bur, Lizgb) (ikus **bentzai**)
- Merendatu** (Ir) (ikus **bendatu**)
- Merke, -ie/-ia** (orok) *1. izond.* Merkea. (XII, 280). “B arato”. *2. -tu ad.* Merkatu. (XII, 280; V-gi p, G-azp-bet). “Abaratar”.
- Mesede, -ie/-ia** (orok) *iz.* Mesedea. (XII, 284; V, G). “Favor”.
- Mesedes** (Sak) *esam.* Mesedez, faborez. *Mesedez* (XII, 287; V-ger-gi p). “Por favor”.
- Meta** (orok) *1. iz.* Gai baten pilaketa, zutikako makila lodi bat en inguruan egiten dena. (XII, 291). *Belar-meta, ixtor-meta, egur-meta, ...* (Amontonamiento, normalmente de hierba, en torno a un poste”. *2. -tu ad.* Pilatu, montondu, metak egina. “Amontonar, apilar”.
- Metete, -ie/-ia** (Etx, Li zgb, Urd) *izond.* Saltsero, besteen gauzetan edo, gutxienez, norberari zuzenean ez dagokionetan sartzeko joera duenari esaten zaio. *Metikon* ere erabiltzen da. (Irib. Unziti). *Ezayela izen ain metetie!* (Ez h adila izan h ain metetea!). “Metomentodo”.
- Metikon** (Etx) (ikus **metete**)

- 1.Metu** (Sak) *ad.* Mehetu, argal du. (XII, 209; V-gip). “Adegalzar”.
- 2.Metu, -be** (Etx) *iz.* Txertoa. (XII, 266; G). Arbizut eta Urdi ainen *txertu*. “Injerto”.
- Mextru, -be/-ba** (Sak-erd) *iz.* Maisua. *Mestru* (XI, 849; G-nav). *Mextrubeneko* etxea dago Et xarrin. Urdiainen *maisua*. “Maestro”.
- Meyetz, -a** (Sak) *iz.* 1. Maiatza, urteko bosgarren hilabetea. *Meietz* (XI, 824; G-nav). Arbi zuna *loraila* (Olasagarre, 1990). Urdi ainen *maietza*. “Mayo”. 2. Maiatzaren lehen mendiko puntan jartzen den zuhaitza, hilabete osoan mantentzen delarik. “El mayo, árbol que se coloca en la punta de la sierra durante todo el mes de mayo”.
- Meza** (orok) *iz.* Meza. (XII, 297). *Meza entzun dek gaur?* (Meza entzun duk gaur?). “Misa”.
- Mezadiru, -be/-ba** (Sak) *iz.* Norbaiten mesedetan ematen den mezagatik ordaindu beharrekoa. (XII, 299; V, G-nav). (Izag. 62; ... *Eta faten gindan Santamartiritáa eta an mezadiruba osasuna ta bakiandako emán, ...*). “Precio de una misa en favor de alguien”.
- Mezamutil, -lle/-lla** (Sak-erd) *iz.* Mezako zereginetan apaitzen laguntzen dituen mutila. (XII, 302; V, L-côte). “Monaguillo, acólito”.
- Meza nause, -ie/-ia** (Sak) *iz.* Meza nagusia. *Meza nausi* (XII, 302; V-gip, L, BN). *Meza nausien ondorien fanko geittun!* (Meza nagusiaren ondoren joango gaitun!). “Misa mayor”.
- Mi, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Mihia, mingaina. (XII, 312; G, AN, Ae, Sal, R). (Izag., 74; *mi guziya* ‘toda la lengua’). *Miye busti besteik eyet ein!* (Mihia bustirik ez diat egin!). “Lengua”.
-*MIYE LODITTU*: (Etx) *ad.per.* Mihia loditu, hitz egiteko arazoak izan al koholaren eragi nez. *Miye loditzen asi zikiek eta etxia fan berko*
nok dauneko! (Mihia lo ditzen hazi zaidak eta etxera joan behariko nauk dagoeneko!). “Tener dificultad para hablar a causa del alcohol. Trabarse la lengua”.
- Miazkatu** (Urd) (ikus **miliketu**)
- Mier** (Lizgb) (ikus **medar**)
- Migure/a** (Etx, Lizgb) *iz.* ‘*Viscum album*’ landarea. *Migura* (XII, 401; V-m-gip, G-goi). Lakuntzan *muire*. “Planta”.
- Mikelete, -ie/-ia** (Sak) *iz.* Mikelete, Gipuzkuko Diputazioko soladua. Lizarrustiko gainan egoten ziren garai batean. (XII, 321; V, G, AN). “Mikelete, soldado de la Diputación de Guipúzcoa”.
- Mila** (Bur) (ikus **mille**)
- Miliketu** (Etx) *ad.* Miazkatu. *Milikatu* (XII, 329; G, AN, L, B, BN). Urdiainen *miazkatu*. “Lamer”.
- Milixko, -ue/-ua** (Etx, Lizgb) *izond.* Jateko gauza bereziak bai no nahi ez dituenak. *Miliska* (XII, 330; BN-ciz). Urdiainen *mirri(n)a*. “Remilgado en el comer”.
- Mille/-lla** (Sak-erd) *zenb.* Mila. (XII, 322; V, G-azp-nav, AN-larr-ulz-olza). Burundan palatalizatu gabe. “Mil”.
- Millon, -a** (Sak) *zenb.* Milioi. (XII, 331; AN-egüés-ilzarb-olza). “Millón”.
- Miluze** (Lizgb) (ikus **miyeluze**)
- Mimuka** (Urd) (ikus **ezurmuin**)
- Min, -ñe/-ña** (Sak) 1. *iz.* Mina. (XII, 334). Burundan palatalizatu gabe. “Dolor”.
-*AGIÑETAKO MIÑE*: *iz.* Haginetako mina. (I, 277). *Agiñetako miñe beño pelmoo yeiz!* (Haginetako mina baino pelmagoa haiz!). “Dolor de muelas”.
-*ALBATAKO MIÑE* (Etx): *iz.* Alboetako mina, seguru asko. Ganadurekin erabiltzen gehi enbat, birrikak sai hesketara itzatsirik eta mugitzen hasten direlarik. “Enfermedad, sobre todo en el ganado, cuyos síntomas son el movimiento de los costillares en la zona pulmonar”.

- BUUKO MIÑE:** buruko m ina. “Dolor de cabeza”.
2. *izond.* Samin, min. (XII, 336; G, L, BN-baig, Sal, R). *Mingorratxa beño miñoo!* (Mingorratxa baino minago!). “Picante, agrio”.
- Minbiatu** (Etx, Urd) *ad.* Minberatu, minak m endean hart urik egon. *Minberatu* (XII, 345). Ganadoak hankak haragi bizian edukitzea. *Orbiatu*-ren si nonimo m oduan ere erabiltzen da. “Est ar dol orido, t ener las pezuñas en carne viva el ganado”.
- Mindu** (Sak) *ad.* 1. Mindu, m ina hartu edo eman. (XII, 347). “Sentir o causar dolor”. 2. Garrastu, ozpi ndu. (XII, 348). *Geyei mindu ttuzubie kalluok!* (Gehiegi mindu dituzue kallo hauek!). “Agriar, am argar, estar demasiado picante”.
- Mingorratx, -a** 1. (Etx) *iz.* Belarra. (Irib. *mingarraches* Erroibar, *mingocha* Bertizarana). “Hierba, acedera”. 2. (Lizgb) *izond.* Gauza ez dena edozertarako, ez deusa denari esaten zaio. *Ago ixilik mingorratxoi!* (Hago isilik m ingorratx hori!). “Inútil, inepto”.
- Min(t)tei** (Urd, Li zgb, Arb) (ikus **monttei**)
- Mintz, -e/-a** (Sak) *iz.* Intxaur, arraultz eta antzekoen kaskal barruko azal m ehea. Mintza. (XII, 363; V, G, AN, Sal, R). (Ond. 14; cascabi lo de trigo, fárfara de huevo). (Izag., 74; *mintza* ‘la membrana’). (Irib. *minza* Erronkari-Tafalla-Iruña). “M enbrana fi na del interior de la cáscara de nueces, huevos, etc.”.
- Mirigarro** (Bak) (ikus **bigerro**)
- Mirrimarrau** (Bak) (ikus **amimoro**)
- Mirrin, -ñe/-a** (Etx, Urd) *izond.* Janzale txarra d en p ertsona, m ilikeriatan dabilena. (XII, 388; G-nav). “Remilgado, mal comedor”.
- Miru** (Arb) (ikus **ttittemeru**)
- Mittola** (Arr) *iz.* Ahots fina eta altua. “Voz de pito”.
- Mixei, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Miseria. *Mixeri* (XII, 391). *A, ze mixeiye zikonau!* (A, zer miseria zeukanagu!). “Miseria”.
- Mixin, -ñe/-ña** (Sak) *iz.* Katuaren hipokoristikoa. (XII, 401). B urundan palatalizatu gabe. “Voz hi pocorística para designar el gato”.
- Mixke** (Etx) *iz.* Belarraren punt a. “Punt a de las hierbas”.
- Mixki-mixki ibilli** (Etx, Urd) *iz.* Janari asko dast atu, bai na bat ere ganoraz jan gabe. “Andar pi cando, sin comer nada practicamente”.
- Mixkin** (Etx, Urd) (ikus **mirrin**)
- Mix-mix** (Etx, Urd) *part.* Katuari h ots egiteko partikula. (XII, 403; V-gi p, Sal). *Mixiñika, mix-mix!* “Llamada al gato”.
- Mixto, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Pospoloa. (XII, 398; AN-ulz, B). “Cerilla”.
- Mixtokaja** (Sak) *iz.* Pospolo-kaxa. “Caja de cerillas”.
- Miyeluze, -ie** (Etx) *izond.* Hitzontzi, mihiluzea. *Mihi-luze* (XII, 315; L, Sal, S, R). Lizarragabengoan *miluzia*. “Charlatán”.
- Mizpero, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* Mizpira, mizpirondoaren fruitua. *Mizpira* (XII, 404; V-och-gip, G-t o-bet, AN-gi p-ulz-egüés-arce, L, BN, Ae, Sal, S). Lizarragabengoan *mizpira*. Urdiainen *mizpera*. (Irib. *mizpola, mizpora* Iruña-Iruñerria-Donztebe-Bera). “Níspero”.
- Miztu, -be** (Sak) *iz.* Sugearen mihia, luzea eta mehea. *Mizto* (XII, 405; V-gip, G, AN). Dorraon, honetaz gain, *limeztiya* ere esaten dute. (Ond. 14; *mistu*: aguijón de cul ebras y víboras). “Lengua de culebra”.
- Mobitu** (Alts) (ikus **muittu**)
- Modu, -be/-ba** (orok) *iz.* Era, m odua. (XII, 410; V, G, AN-gip, B). “Modo, manera”.

- Moker, -rra** (Etx, Lak) *adond.* Muker. (XII, 518; B). ‘Moko’ eta ‘oker’ dira, seguru aski, bere osagai ak. Aurpegi serioa, h aserre ed o sen titurik ag eri denari esaten zaio. “Enfadado, sentido”.
- 1.Moko, -ue** *iz.* 1. (Etx) Pertsonaren ahoa eta ezpainak, anim alien kasuan muturra. (XII, 420; AN-larr). “Boca y labios de las personas, pico”. 2. (Urd) Ipurdia. “Culo”.
- 2.Moko, -ua** (Arb) (ikus **mauke**)
- Moko-mokuen** (Etx) *adond.* Agerian, ateratzeko punt uan. *Moko-mokoan* (XII, 421). *Arrontza moko-mokuen daka olluorrek!*. (Arraul tza m oko-mokoan dauka oi lo horrek!). “Asomando, a l a vi sta, a punto de salir”.
- Mokorrokan** (Etx) *adond.* Haur jokoa, astoaren jokoa. “Juego del burro”.
- Mokotta** (Etx) *izond.* Hitz jariora eta harrokeria handi a duen pert sona. *Lenuo eziyan iye itzik eitten da, guai beix, mokotta galanta biyurtu zikieguk!* (Lehenago ez zian ia hitzik egiten eta, orai n berri z, m okotta galanta bihurtu zai guk!). “Persona lenguaraz y altanera”.
- Mokutsien** (Lizgb) (ikus **maikutsetan**)
- Moldakeitz, -e/-a** (Sak) *izond.* Moldagaitza, traketsa, baldarra. *Moldakaitz* (XII, 428; V, G, AN). (Irib. *moldagaiz* Iruñerria-Iparmende - baldea). Li zarragabengoan *moldageitz*. “Torpe, poco hábil”.
- Moldatu** (Sak) *ad.* Prestatu, konpondu, egokitu. (XII, 432). *Nolabeittee moldatu berko zarie!* (Nolabait ere moldatu beharko zaret e!). (Izag., 74; *umioiyek ee guai mezako moldatu ber daiela* ‘que tienen que prepararse para misa’). “Preparar(se), adaptar(se), amoldar(se), arreglar(se)(las)”.
- Moltso, -ue/-ua** (Etx, Urd) *iz.* Maltzoa, piloa. (XII, 527; V, BN). (Iri b. *molso* Iruña – Goñi – Lizarraldea-Ameskoa). *Gazte moltso ederra elduek urtioiten!* (Gazte m ultzo ederra hel du duk urte hauetan!). “Grupo, montón”.
- Moltsokan** (Etx) *adond.* Maltzoka, taldeka. *Moltsoka* (XII, 529). “En grupo”.
- Momoxarro** (Urd) (ikus **mamuxarro**)
- Monton, -a** (Sak) *iz.* Pila, m ontoia. *Montoi* (XII, 444). *Jende montona etor dek!*. “Montón”. 2. **-du** *ad.* Pilatu, m etatu. *Dirube montontzen ai ttuk barra-barra!* (Dirua m ontontzen ari dituk barra-barra!). (Izag., 61; ... *dána montondu itén zein* ...). “Amontonar”.
- Monttei, -ye** (Etx) *iz.* Mintegia, basoan zuhaitz l andareak hazt eko tokia. *Mintegi* (XII, 361; V, G, AN-larr-ulzarce). Urdiainen *mintei*. “Vivero”.
- Moñoño, -ue/-ua** (Etx, Lak, Urd) *izond.* Ondo apaindua dagoen pert sona edo gauza, polita. (XII, 445). “Persona o cosa bien preparada o arreglada”.
- Mordo, -ue/-ua** (orok) *iz.* Maltzoa, taldea, mordia. (XII, 446; V-gip, G-azp, AN-gip). “Conjunto, grupo”.
- Mordoxka** (Etx, Urd) *iz.* Maltzo edo talde txikia, maltzotxo. (XII, 448; V-gip, G-azp-bet, AN-g ip-5vill, B). “Grupito, conjunto pequeño”.
- More, -ie /-ia** (Sak) 1. *izond.* Morea, kolorea. (XII, 449; G-azp-to-nav, AN-5vill). “Co lor m orado”. 2. **-tu** *ad.* More jarri. “Am oratarse, ponerse morado”.
- Morika** (Etx) *iz.* 1. Toska, kaolina, buztin zuri eta errefraktarioa, portzelana egiteko erabiltzan da. Barnizatua izaten da. *Morikesko plater batien jan giñuzkiyan onttuek!* (Morikazko plater batean jan geni zkian onddoak!). “Loza”. 2. Aipatu ont zien zat iak, hainbat jokotan erabiltzen direnak. “Porciones de loza que se utilizan en diversos juegos”. 3. (Etx, Urd) B ehi izen nagusi a. “Nom bre propio de vaca”.

- Morkots, -a** (Sak) *iz.* Gaztainondoaren fruitua, arant zaduna, barruan gaztainak gordetzen dituelarik. (XII, 451; G, AN-5vill, B). (Irib. *morcoza* Erreka-Erroibar). “Fruto espinoso de la castaña, donde se encuentran las castañas”.
- Morroí, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Zerbitzaria, otseina, sehia. (XII, 454; V-m-gip, G, AN-gip-larr-5vil). *Aittune, gaztetan, morroi ibildu zan Estellerriyen!* “Criado”.
- Moru** (Bak) (ikus **mukuru**)
- Motel, -a** (Sak) *izond.* 1. Bote gut xiko pilota. “Pelota de poco bote”. 2. Gatz gutxi duena. (XII, 466; V, G, AN-ulz, B, BN-bai g, R). (Irib. Bidangoz-Iruña-Mendialdea). Lakun-t zan *geza*. (Izag. 74; *motela* ‘lo soso, sin sal’). (Izag., 80; *sagar gezaat* ‘una manzana no ácida’). “Soso”. 3. Totela, kolpeka hitz egiten duena. (XII, 465; V, G, B, BN, Sal, S, R). Urdiainen *tartamutua*. “Tartamudo”.
- Moteldu** (Sak) *ad.* 1. Pilotaren botea txikitu. “Disminuir el bote de la pelota”. 2. Janaria gatz edo gusturik gabe gel ditu. (XII, 468). “Volverse insulsa la comida”. 3. Toteldu. “Volverse tartamudo”.
- Motto, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Ile mordo bildurik agerzen denean buru gainean. (XII, 470; V-gip, Gc, L-ain, BN, S). *Moto* ere entzun dai teke. Arbizun *mottoka*. Urdiainen *moto*. (Ond. 14; *motodun*: gallina con un penacho en la cabeza. *Buruan ile mordo dun oilua*). “Moño”.
- Motxale, -ie/-ia** (Sak-erd) *iz.* Moztaila, ardiaren ilea mozten duena. (XII, 476; B, Ae, Sal). (Irib. Otsagi). Herri gehienetan dago ‘Motxale’ etxe izena. “Esquilador”.
- Motz, -a** (orok) *izond.* Laburra, motza. (XII, 472; V, G, AN). *Belar motzeko ardiya, oozein aldiá joateko zion!* (Belar motzeko ardiya, edozein aldera joateko zegon! Arruazuko esaera). “Corto”.
- Moxal, -a** (Etx) *iz.* Zaldi gaztea. (XII, 478; V-gip, G). *Moxal bikeñek yondu ttuk aurtengo feriyen!* (Moxal bi kainak egon dituk aurtengo ferian!). “Potro”.
- Moxkor, -rra** (Etx) *iz.* Beheko suan jartzen den egur zatia, ‘bazarreko’-aren beste aldean. *Moskor* (XII, 481; V, G, AN-gip). Urdiainen *supil*. “Tronco que se pone en un lado del fuego bajo”.
- Moxo, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* Etxean hazten den arkumea, jaitan sei hilabete edo gehiagorekin jaitako. (XII, 483; G-azp). “Cordero criado en casa para comerlo con unos seis meses”.
- MOXOTAK:** (Etx) *esam*. Talka egiteko ‘moxo’-ari esaten zitzaion esamoldea. (XII, 416; ‘*Moxó trik!* Frase con que se incita a un carnero’). “Expresión para incitar al cordero a cornear”.
- Moxorro** (Liz) (ikus **mamuxarro**)
- Mozketo, -ue** (Etx) *izond.* Motz samarra. *Mozketa* (XII, 483). *Mozkito* ere entzun dai teke. “Corto, tirando a corto”.
- Mozkor, -rra** (orok) 1. *iz.* Hordi, mozkor, hordikeria. (XII, 480). “Borracho, borrachera”. 2. **-tu** *ad.* Horditu. “Emborracharse”.
- Mozkorkei, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Mozkorkeria. *Mozkorkeria* (XII, 482; B). “Afición a la bebida”.
- Moztu** (orok) 1. *ad.* Ebaki, moztu. (XII, 487; V-ger-arr-m-gip, G-azp-to-nav, AN-5vill-araq-ulz, L-ain, BN-ciz-mix). *Goizien esnie moztu zikieguk!* (Goizean esnea moztu zaiguk!). “Cortar”. 2. **-be** *izond.* Kafé ebakia. “Café cortado”.
- Mube** (Etx) 1. *iz.* Muga. *Muga* (XII, 492). Toponimian asko ageri da: *irumubeta, mubaats, mubearraxoko xenda, mubeko itturri, ...* Urdiainen *muga, -*

- ia*. “Limite, frontera”. 2. **-tu** *ad.* Mugatu. “Limitar, hacer frontera”.
- Muberri, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Mugarria. (XII, 499; G-nav). Urdi ainen *mugarri*. (Izag., 75; *muberri bat*). “Mojón”.
- Muga** (Urd) (ikus **mube**)
- Muire** (Lak) (ikus **migure**)
- Muittu** (Sak-erd) *ad.* Mugitu. *Muitu* (XII, 507; AN-ul z). Urdiainen *mogitu* eta Altsasun *mobitu* (SAT, 77). *I muitziako asto arrak umia iñen dik!* (Hi mugitzerako asto arrak um ea eginen dik! Arruazuko esaera). “Mover”.
- Muki, -ye/-ya** (orok) *iz.* Mukia. (XII, 520; G, B, AN-egüés-ilzarb-olza, Ae, Sal). “Moco”.
- Mukilo, -ue/-ua** (Etx, Li zgb) *izond.* Mukiak zintzilik dituenari esaten zaio. “Mocoso, que l leva l os m ocos colgando”.
- Mukizu, -be/-ba** (Sak) *izond.* Haur eta gaztearen artean dagoen neska edo mutilari esaten zaio. (XII, 521; AN, BN, S). (Irib. *moquizu* Iruña - Iruñerria-Mendialdea-Lizarral-dea). “Mocoso, que todavía es un niño”.
- Mukuru, -be/-ba** (Sak-erd) *I. iz.* Ontzi batean sart zen den guzt ia pi laturik. (XII, 523; G, AN-gip, L, B, BN, Sal). *Cumulum*-etik dator, m etatesia eta kontsonante t xandaketa burut u direlarik. “C olmo, colmado”. 2. *adond.* Erabat beterik. Horrela erabili du Gorka Ovejero Arruazuko berriemaileak Guaixe aldizkarian (1. zb, 12. or): *Autobia in berriya, eta, herriaako in zuben azpiko zubiya goreño udres beteeik, mukuru.* (Autobia egi n berri a, eta, herrirako egin zuten azpiko zubia goraino urez beterik, m ukuru). (Ond. 14; *moru*: rebosante, derramándose). “A rebosar, completamente lleno
- Mulu, -be/-ba** (Sak) *I. iz.* Lihozko haria. (XII, 512; V-m, G-nav). Hodi edo tutuetan, juntaduretan jariorik ez edukitzeko jart zen den l iho zat ia. (Ond. 14). (IHM 18, 30). “Est opa. Hilo de baja calidad, para hacer sacos o rel lenar col chones”. 2. **-tu** *ad.* Lihoari azala, *kaskala*, kendu, saltarazi. “Quitar la cáskara al lino”.
- Mumu, -be/-ba** (Sak-erd) *iz.* Behia, haur hizkuntzan. (XII, 531; L). “Vaca, en lenguaje infantil”.
- Muna** (Alts, Urd) (ikus **muñe**)
- Mundu, -be/-ba** (orok) *iz.* 1. Mundua. (XII, 532). “M undo”. 2. Ezezko partikularekin, ‘inor ere ez’. *Ez etxekuek, ez launek, ez mundu! Ez yauben iyore etorri!* (Ez etxekoak, ez lagunak, ez m undu! Ez huen i nor etorri!). “C on part ícula negativa, nadie”.
- Muno, -ue/-ua** (Etx, Urd, It) *iz.* Muinoa. (XII, 516; G, B N-ciz). Toponimian ere ageri da Etxarrin: *zelatamuno*. (IHM 18, 30; ‘Se sacaba del río y se volvía a extender para secar, era curioso ver l os m anojos (de lino) extendidos en los *munos* de Aitzaga’). “Colina”.
- Muñe/a** (Sak-erd) *iz.* Muina, garaun. *Muin* (XII, 513; G-bet-nav, AN, B , Ae). Urdiainen *muna*. (Izag., 75; *munak*). “Seso”.
- MUÑEK JAN:** (Etx) *ad.per.* Muinak jan, norbai t al de jarri engainatuz. *Aittunarri muñek jan zizkiyobabien.* (Aitona hari m uinak jan zizkioaten!). “Comer el coco, poner a al guien del lado de uno con artimañas”.
- Murrillu, -be/-ba** (Etx, Li zgb, Lak) *iz.* Ateak eta l eihoak i xteko kri sketa. *Murrilu* (XII, 455; G-nav). Urdiainen *murrilo, -ua*. “Pestillo”.
- Murrilo** (Urd) (ikus **murrillu**)
- Murrit(t)u** (Etx, Urd) *ad.* Urritu, eskastu. *Murritu* (XII, 552; V, G). Urdiainen palatalizatu gabe. *Guaixe murritzen ai dek basuen ganaduendako jana.* “Escasear”.

- Mus, -e/-a** (orok) *iz.* Karta jokoa. (XII, 559). “Juego de cartas, mus”.
- Musker, -rra** (Sak) *iz.* Muskerra, gardatxoa. (XII, 563; V, G, AN-i lzarolza, L-ain, Sal, S, R). (Izag., 75). “Lagarto”.
- Muskittu** (Etx) *ad.* Belar punt ak, esaterako, soilik jatea. *Muskindu* (XII, 565; V-arr-m-gip, G-goi). *Ozkatu* ere esaten da. “Mordisquear”.
- Muslai, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Musean jokatzeko duen pertsona, muslaria. *Muslari* (XII, 566). “Jugador de mus”.
- Musti** (Bur) (ikus **busti**)
- Mustilo, -ua** (Urd) *iz.* Eztiak egi ndako postrea. Irina ere eraman dezake. “Postre de miel, y a veces también con harina”.
- Mustu** (Sak-erd) *ad.* Estreintatu, jantzi edo bestelako tresnaren bat l ehen al diz erabili. (XII, 568; AN-larr-araq, B). *Mustu berriye zikok kotxie!* (Mustu berria zeukak kotxea!). “Estrenar”.
- Musu, -be/-ba** (orok) *iz.* 1. Musu, pot. (XII, 572; G, AN, L, B). “Beso”. 2. Aurpegia. (XII, 571; V-arr, G, L, B , BN-ciz, Sal). “Cara, rostro”.
- Musugorri, -ye/-ya** (Sak) *izond.* Aurpegia gorri-gorri duenari esaten zaio. (XII, 573; B). (Ond. 14, vari edad de manzana muy roja). “Sonrosado”.
- Musu truke** (Sak-erd) *esam.* Doan, dohainik. (XII, 573). “Gratis”.
- Musuzikin, -ñe/-ña/-a** (Etx, Li zgb, Urd) *izond.* Aurpegia zikin duenari esaten zaio, eta norma lean haur txikiei egokitzen zaie. “Carasucia”.
- Mutiki** (Urd, Alts, Ol) (ikus **mutiko**)
- Mutiko, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* Mutiltxoa, haur eta mutilaren artekoa. (XII, 576; V-arr-m-gip, G, AN, L, B, BN, Ae, Sal). *Ze uraituezu-bie, mutikue oo neskatur?* (Zer eduki duzue, mutila ala neskatua?). (Izag., 75; *mutiki*). Olaztin *mutikiya*. “Chico pequeño”.
- Mutil, -lle/-lla** (orok) *iz.* Mutila. (XII, 578). “Chico, muchacho”.
- Mutilzar, -rra** (orok) *izond.* Mutilzaharra. (XII, 583; V-gi p, G-bet -to-nav, AN-gip-ulz). Ezkongabea eta a di nean aurrera doan gizona. “Soltero, mozo viejo”.
- Mutu, -be/-ba** (orok) *izond.* Mutua, mintzogabea. (XII, 586). “Mudo”.
- MUTU GELDITU** (Etx) *ad.* Mututu, hitza galdu. “Enmudecer”.
- Mutur, -rre/-rra** (orok) *iz.* Musturra, muturra. (XII, 587). “Morro”.
- Muturbeltz, -a** (Etx, Li zgb, Urd) *izond.* Beti serio dabilenari esaten zaio. (XII, 589). “Persona que siempre está con el ceño fruncido”.
- Muturjokan** (Sak) *adond.* Kolpeka, muturrean kolpe emanez ibili. *Mutur-joka* (XII, 590; V-gi p). “A golpes, a puñetazos”.
- Mutur laun, -e** (Etx) *izond.* ‘Bizio’ handiko pertsona, edozein ez duena. ‘Mutilko’-ren parekoa. “Remilgado en el comer, vicioso”.
- Muturluze, -ie/-ia** (Sak-erd) *izond.* Besteren arazoetan muturra sartzen duena, l otsagabea. (XII, 590; AN-araq). “Desvergonzado, descarado”.
- Muturraundi, -ye/-ya** (Sak) *izond.* Lotsagabea, aurpegi handikoa. “Descarado, osco”.
- Muturreko, -ue/-ua** (Sak) *iz.* 1. Muturrean emandako kolpea. (XII, 593). “Golpe en el morro”. 2. Abereei, ez jateko, muturrean jartzen zaientresna, kateez egina. (XII, 593; V-gip, L-ain, B, BN, R, S). (Ond. 14; *muturretako*). Urdiainen *muturretako*. (Irib. Baztan-Iruña-Iruñerria-Iparmendabaldea-Barranka-Burunda). “Buzal, utensilio que se pone en el morro a los animales para que no coman”.
- Muturre sartu** (Sak-erd) *ad.* Ez dagokigun zerbait sartu. *Muturre sartu* (XII, 590; V-gi p, G-goi -azp, AN-gip-5vill, B, BN-arb). “Entrometerse”.

- Muturretakeo** (Bur) (ikus **muturreko**)
- Mutur yon** (Sak) *ad.per.* Haserre egon, mutur egon. *Mutur egon* (XII, 589). *Oik mutur ziek aspaldi!* (Horiek mutur zaudek aspaldi!). “Estar enfadado”.
- Muturzikin, ñe/-ña** (Sak) *izond.* Gaztetxo, orai ndik haur samarra denari esat en zai o. (XII, 591). Burundan pal atalizatu gabe. *Yonari ixilik, gazte muturzikiñoi!* (Egon hadi isilik, gazte mutur zikin hori!). “Crío, mocososo”.
- Mututu** (Sak) *ad. 1.* Mutu gelditu, mintzo gabe gelditu. (XII, 593). “Enmudecer, volver(se) m udo”. 2. Hotzaren eraginez ezin m ugitu gelditu. (XII, 594; R, S). Gehi enbat eskuen kasuan erabiltzen da: *Eskubek mututuik geldittu zizkiek!* (Eskuak m ututurik gelditu zaizkidak!). “Aterir de frío”.
- Mutxika** (Bak, Urd) (ikus **jolas**)
- Mutxitarro** (Urd) (ikus **txorizuzale**)
- Mutxutxui** (Un) (ikus **matxite**)
- Muxarkatu** (Urd) (ikus **muxurketu**)
- Muxarrien ibili** (Urd) (ikus **muxurketu**)
- Muxer, -rra** (orok) *iz.* Muxarra. (XII, 597; AN-ul z-egüés-ilzarb, Sal). *Muxerrak beño lo geyoo eitten dau!* (Muxarrak bai no l o gehi ago egiten du!). Burundan asi milatu gabe. (Iri b. *micharro* Beire, *micharzulo* Ameskoa, *musarra* Iruña-Gares-Añorbe-Liza-rralde-Mendialdea, *musherra* Iruñerria). “Lirón”.
- Muxinkuen** (Bak, Urd) *adond.* Kolpeka haserretuz. (XII, 598). (Ond. 14; *muxinkuen: ri ñendo*). “R ñendo a golpes”.
- Muxurdin, -ña** (Lizgb) *izond.* Mengela, itxura txarrekoa. Aurpegi txarra eta bizar eskasekoa. “Encl enque, dem ala facha o presencia”.
- Muxurketu** (Etx, Li zgb) *ad.* Lardaskatu, lurra tx erriak m uturraz irau li. *Muxurkatu* (XII, 575; AN, L, B N, S). Urdiainen *muxarkatu* eta *muxarrien ibili*. “Remover la tierra con el hocico el cerdo”.
- Muziñ ein** (Etx) *ad.* Muzin egin, aurpegi txarra jarri. *Muzin egin* (XII, 599). “Poner mala cara”.
- Muzildu** (Etx, Li zgb) *ad.* Izaera lausotu, bigundu. “Ablandar el carácter”.
- Muztillo, -ue/-ua** (Etx, Li zgb) *izond.* Izaera biguna duen pertsona. “Blando de carácter, mimoso”.

N

- Nabai-nabaye/a** (Sak-erd) *izond.* Nabari-nabaria. *Nabari* (XII, 629; AN-gi p, BN). Lizarragabengoan eta Arbi zun *nebai-nebaya*. “Evidente”.
- Nabai(ttu)** (Sak-erd) *ad.* Nabari. (XII, 631; G-bet , AN-gi p, B, R). Lizarragabengoan Arbi zun *nebai*. *Yozin gauze nabai dek!* (Edozei n gauza nabari duk!). “Parecer”.
- Nabar, -rra** (Sak) *izond.* Gris eta urdinaren arteko kol oreo, kol oreo deigarria. (XII, 627). “C olor azulado o grisáceo, llamativo, abigarrado”.
- Nabarben, -a** (Etx) *izond.* Nabarmen, lotsagabekoa, harropuz za, bere burua ‘erakustea’ guztatzen zaiona. Zerbait ikusgarri egi ten duena. (XII, 633; B, S, R). Li zarragabengoan *nabarmen*. *Ago ixilik, nabarben alenoi!* (Hago isilik, n abarmen h alaren h ori!). “Desvergonzado, not orio, escandaloso, llamativo, extravagante”.
- Nabo, -ue/-ua** (Etx, Bur) *iz.* Arbia. (XII, 641; V, G-nav). (Izag., 75; *nabo jorran*). “Nabo”.
- Nabotze, -ie/-ia** (Etx, Bur) *iz.* Arbiak dituen sorroa. (XII, 641; G-nav). (Ond. 14; *nagotze*). Li zarragabengoan eta Arbizon *arbitze*. “Campo de nabos”.
- Nafar** (Bur) (ikus **napar**)
- Nafarra** (Bur) (ikus **naparre**)
- Nagi, -ye/-ya** (Sak) *izond.* Alfer, dorpe, baldar. (XII, 644; V-gip). *Indder aundiye zikok beye oso nagiye dek!* (Indar handia zeukak bai na oso nagi a duk!). “Perezoso, vago, torpe”.
- Nagittu** (Sak) *ad.* Alfertu, dorpetu. (XII, 648). Burundan pal atalizatu gabe. *Erabat nagittuik ziillek aspaldiyontan!* (Erabat nagi turik zebilek aspal di honet an!). “Entorpecer(se)”.
- Nagiyek atia** (Sak) *ad.* Ohetik jaikitzerakoan, besoak luzatuz eta gorputza t enkatuz egi ten den mugimendua. *Nagiak atera* (XII, 646). Urdiainen *nagiek ata*. (Izag. 75; *nagitiekan doo* ‘está despezanzadose’). “Despezarse”.
- Nagusi** (Urd) (ikus **nause**)
- Nai** (Bur) (ikus **nei**)

- Naigabe** (Urd) (ikus **neibage**)
- Nai luke** (Bak, Urd) (ikus **nei lauke**)
- Napar, -rra** (Sak-erd) *izond.* Nafar, Nafarroako biztanlea. (XII, 641; V, G, AN-ulz). Burundan *nafar*. “Navarro”.
- Naparkoxkor, -rra** (Etx, Li zgb) *izond.* Gipuzkoarrek horrela esaten zuten, txikiak bai kinen, nonbait, haien ondoan! “Apel atibo usado por los guipuzcoanos para referirse a los navarros”.
- Naparrei, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Nafarrerria, gaixotasunaren izena. *Nafarrei* (XII, 643; G-nav, AN). (Ond. 14; *nafarrai*; *nafargarri*: saram piñon). Lakuntzan *baztanga*. Urdiainen *nafarreia*, eta ‘sarampión’ gai xotasunari esaten diote horrela. (Izag. 75; *nafarreirik eztau pasau* ‘no ha pasado la viruela’). *Naparrei piketube zikon!* (Nafarrerria pikatua zeukan!). “Viruela”.
- Narde, -ie/-ia** (Sak) *iz.* Zuhaitz enborrak herrestan eramateko endaitz jiratorioa eta katea. *Nardai* (XII, 714; AN). (Ond. 14; *narda*: lanza para arrastar maderos). “Timón corto y cadena para arrastrar troncos”.
- Narru** (Bur) (ikus **larru**)
- Nasi, -ye/-ya** (Sak) *1. izond.* Burutik oso ondo ez dabilenari esaten zaio. “Persona que no anda bien en la cabeza”. *2. ad.* Nahasi. (XII, 606; V-och, G, AN-ul z-egüés-ilzarb-olza, L, B, Sal). *Nastu* ere erabiltzen da. “Mezclar, confundir”.
- Nasketa** (Etx, Urd) *iz.* Nahastea, nahaspiloa, nahast earen ondorioa. (XII, 613; G). “Mezcla, lío”.
- Nasteka** (Etx, Li zgb, Urd) *iz.* Nahastea, nahastearen ondorioa. (XII, 624; G, B). B adirudi ‘nahast ekatu’-tik datorrela. “Mezcla, lío”.
- Nastu** (Etx, Li zgb, Urd) *ad.* Biak erabiltzen dira: *nasi* eta *nastu*, adiera berdinarekin. “Mezclar, confundir”.
- Naurri** (Bur, Ir) (ikus **laurri**)
- Nause, -ie/-ia** (Sak-erd) *1. iz.* Jabea, nagusia. *Nausi* (XII, 649; V-arri g-m-gip, G, AN-araq-ulz-arce-gulina, L, B, BN, Sal, S, R). Urd iainen *nagusi*. “Dueño, amo”. *2. izond.* Garrantzisuena, nagusi a. *Nausi* (XII, 650; V-ger). *Meza nausie, kale nausie*. “Mayor, principal”.
- Nazikusi** (Urd) (ikus **resumin**)
- Nazikuskei** (Urd) (ikus **resumin**)
- Nazka(tu)** (Bur, Ir, Hir) (ikus **lazka(tu)**)
- Nebai** (Lizgb, Arb) (ikus **nabai**)
- Ne(e)** (Etx, Urd) *izond.* Nire. Izenordai n bihurtzen dena ez du dardarkari a galtzen: *nerie*. Arbizun *nei*. *Nee etxie dek ori!* (Nere etxea duk hori!). “Mi”.
- Negar, -rra** (orok) *iz.* Negarra. (XII, 740; V, G, AN, L, Sal). Lizarragabengoan eta Arbizun *niarra*. Urdiainen *ñar, -rra*. “Lloro, llanto”.
- Negar ein** (orok) *ad.* Negar egin. (XII, 742; V-gip). Urdi ainen *ñar in*. “Llorar”.
- Negarrontzi** (Bak, Urd) (ikus **negarti**)
- Negarti, -ye** (Etx) *izond.* Negartia, negarrontzia. (XII, 753; V, G, AN, Sal). (Ond. 14; *negarrontzi*). “Llorón”.
- Negartinte/a** (Sak) *iz.* Negar m alkoa. *Negar-tanta* (XII, 750; Vc, B). Urdiainen *begitako ñarra*. (Izag., 75; *negartintinak*). “Lágrima”.
- Negu, -be/-ba** (orok) *iz.* Negua, urt aroa. (XII, 755). “Invierno”.
- Neguzize/a** (Sak) *iz.* Ziza mota, ‘clytocibe’ fam iliakoa. “Seta de la familia clytocibe”.
- NEGUZIZE URDIÑE:** (Etx) *iz.* Ziza mota. “Clytocibe nebularis, seta”.
- NEGUZIZE TXUIYE:** (Etx) *iz.* Ziza mota. “Clytocibe geotropa, seta”.
- 1.Nei** (Arb) (ikus **ne(e)**)
- 2.Nei** (Sak-erd) *ad.* Nahi izan. *Nei izan* (XII, 674; V-gip, AN-araq). Burundan *nai*. “Querér, desear”.

- Nei, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Nahia, desi ra, gogoia. *Nahi* (XII, 660). B urundan *naia*. “Deseo”.
- Neibage, -ie** (Etx) *iz.* Ondoeza, konortea galtzea. *Naibage* (XII, 669). Horrel a jaso di oгу Anbruxi o Erdozia etxarriarrari. Urdi ainen *naigabe, -ia*. “Malestar, pérdida del conocimiento”.
- Neibe(e)** (Etx) *adond.* Nahigabe. Burundan *naibe*. *Nai bage* (XII, 688; V-gip). “Sin querer, casualmente”.
- Neiezin, -ñe** (Etx) *iz.* Ezintasuna. “Impotencia”.
- Neiko, -ue/-ua** (Sak-erd) *zenb.* Nahiko, aski. *Nahiko* (XII, 694). Irañet an ‘ugari’ adierazteko ere erabiltzen dute. B urundan *naiko*. “Suficiente, bastante”.
- Nei lauke** (Sak-erd) *esam.* Jakina, nahi luke, noski. *Nahi luke* (XII, 689; G-azp-nav). Urdiainen *nai luke*. (Ond. 14; *nai luke!*: ¡sól o fal taba!, ¡cóm o no!). “Ya se quisiera, por supuesto”.
- Neixu-neixu** (Etx) *adond.* Lasai-lasai, gainetik bai no ez, sakondu gabe. “Supeficialmente, lo m ás fácilmente posible, sin problemas”.
- Neiya** (Arb) (ikus **nerie**)
- Nekabarratu** (Etx) *ad.* Erabat nekatu, lur jota gel ditu nekearen poderioz. *Nekabarratuik akaatu dik partidue!* (Nekabarraturik akabatu dik partidua!). “Quedar exhausto”.
- Nekagarri, -ye/-ya** (Sak) *izond.* Ondokoak nekat zen di tuena, bere izaeragatik edo hitz jarioagatik. (XII, 760). “Que provoca hastío, pelma”.
- Neka-nekein** (Etx) *ad.* Neka-neka egin, nekatu. *Neke-neke egin* (XII, 765). Urdiainen *neka-nekain*. *Neka-nekeiñik nakak, dauneko!* (Neka-neka egi nda naukak, dagoeneko!). “Cansar(se)”.
- Nekatu** (orok) *ad.* Neka-neka egin, nekatu. (XII, 763; V, G, AN-sept - -egüés-arce-erro-olza, L-côte-sar, B, BN). “Cansar(se)”.
- Nekazai, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Nekazaria. (XII, 767; G-nav). “Labrador”.
- Nekazalgo, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* Nekazarien lanbidea, nekazaritza. (XII, 767; AN-ul z, B). (Izag., 76; *nekazan(t)zi*). “Labranza, agricultura”.
- Nekazan(t)za** (Alts, Urd) (i kus **nekazalgo**)
- Neke, -ie/-ia** (orok) *iz.* Gehiegizko lanak eragiten duen i ndar gabezi a, nekea. (XII, 769; V, G, L, B, BN, Sal, S, R). “Fatiga, cansancio”.
- Nekes** (Sak-erd) *adond.* Nekez. *Nekez* (XII, 777). *Aurten zizek nekes ai ttuk atiatzen!* “A duras penas, difícilmente”.
- Nekeza** (Etx, Urd) *izond.* Zaila, penagarria. *Nekezia* (XII, 779; S). *Oso nekeza dezubie artuezubien lanoi!* (Oso nekeza duzue hartu duzuen lan hori!). “Difícultoso”.
- Nekoso, -ue/-ua** (Sak) *izond.* Nekagarria. (XII, 780; V-gip, G-azp, AN-gip-larrulz, B). Urritzolan horrela erabili zuen Bautista Et xarrenek: “*Baño oso lan nekoso zen*”. “Que cansa, pesado”.
- Nerie/a** (Sak) *izord.* Nerea. Arbizun *neiya*. “Mío”.
- Nesaki** (Alts, Ol, Urd) (ikus **neskato**)
- Neskato, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* Neskaren orde z erabiltzen da. (XII, 792; V-arrig, AN, L-arcang, BN, Ae, Sal, R). (Izag., 74; *nesaki*). Olaztin *nesakia*. “Chica, muchacha”.
- Neskazar, -rra** (orok) 1. *izond.* Urteetan aurrera doan em akume ezkongabea. (XII, 796; V, G, AN-ulz, B). “Soltera, mozavieja”. 2. (Do) (ikus **kriada**)
- Nesk(e)ix, -e/-a** (Sak) *iz.* 1. Andereñoa, emakumea. *Zuen alaba neskixe eiñik zion!* (Zuen alaba neskixa eginik zagon!). “Señorita”. 2. Em akumezko zerbitzaria, neskam ea. (XII, 797; G-nav). *Garei betien erriteko neskato geyenak nexkix faten ittuben lania!* (Garai batean, herietako neskat o

- gehienak neskisa joaten ziren lanera!).
“Criada, sirvienta”.
- Ni** (orok) *izord.* Lehen pert sonako izenordain pertsonala. (XII, 825). “Yo”.
- Niar** (Lizgb, Arb) (ikus **negar**)
- Niau** (Urd) (ikus **nioni**)
- Niaure** (Urd) *izord.* Neure, i zenordain intentsiboa. “Mío propio, intensivo”.
- Nini, -ye/-ya** (Sak) *iz.* 1. Haur edo um ea haur hi zkuntzan. (XII, 832; L-ai n). “Niño en lenguaje infantil”. 2. Begiaren ni nia. (XII, 832; G, AN-egüés-ilzarb-olza, B, BN, S). “Niña del ojo”.
- Nioni** (Etx) *izord.* Neroni, i zenordain indartua. Urdi ainen *niau. Ni nioni izendu nok!* (Ni neroni i zan nauk!). “Yo mismo”.
- Nir-nir** (Urd) (ikus **bir-bir**)
- No** (Etx) *part.* Noka erabiltzen den partikula, ‘har ezan’-en adiera berekoa, em akume bat i zuzendua. (XII, 835; AN-ulz, L, B N, S, R -uzt). Urdiainen *otso.* “Toma, coge”.
-**NOKETAN ITZEIN:** (Sak) *ad.* Noketan hitz egi n, em akumeari dagokion alokutiboa erabili. “Tratamiento allocutivo femenino”.
- Nobiyo, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Senargaia. *Nobio* (XII, 836; V-gip). “Novio”.
- Noi** (Sak) *gald.* Nori, dat ibo kasuko galdetzailea. “¿A quién?”.
- Noiz** (orok) *gald.* Noiz, denborazko galdetzailea. (XII, 839). “¿Cuándo?”.
-**NOIZ ARTE, ARTIO:** (Sak, Sak-erd) *gald.* Noiz art e, denborazko galdetzailea. “Hasta cuándo?”.
- Noizbeitte(r)e** (Sak-erd) *adond.* Noizbait ere. *Noizbeit* (XII, 847; L). Urdi ainen *noizbaitte.* “Alguna vez, por fin”.
- Noizen bein** (Sak-erd) *adond.* Noizean behin. (XII, 841; B). “De vez en cuando”.
- Noizen kuando** (Etx) *adond.* Noizean behin, noi zbait. Urdiainen *noizien bein.* *Parranda noizenkuando eñes kios ez tek txarra!* (Parranda noizenkuando eginez gero ez duk txarra!). “De vez en cuando, al guna vez”.
- Noizeskios** (Sak) *gald.* Noiztik, denborazko gal detzailea. *Noizezgeoz* (XII, 845; B N-ad). “¿Desde cuándo?”.
- Noizko** (orok) *gald.* Denborazko galdetzailea. (XII, 851). “¿De cuándo?, ¿Para cuándo?”.
- Noizti** (Sak-erd) *gald.* Noiztik. (XII, V-ger-arr, G-to-nav, AN-araq). “¿Desde cuándo?”.
- Nok** (Sak) *gald.* Nork, ergat iboko galdetzailea. “¿Quién?”.
- Nola** (orok) *gald.* Moduzko gal detzailea. (XII, 855; V-gi p, G, AN, L, B N, S). “¿Cómo?”.
-**NOLA DAZKIYO (DAZKIZU, DAZKIK, ...):** (Etx) *esam.* Norbaiten edo zerbai ten i zena galdegiteko erabiltzen den esam oldea. *I, mutiko, nola dazkik iri?* (Hi, m utiko, nola zaizkik h iri?). “Ex presión u tilizada para preguntar el nombre de alguien o de algo”.
- Nolabeitt** (Sak-erd) *adond.* Nolabait, moduzko adi tzondua. *Nolabait* (XII, 862; V-gi p, G, AN, L, B N, R). Burundan di ptongoko bokal i rekia asimilatu gabe eta hortzetakoa palatalizatu gabe: *nolabait.* “Como”.
- Nolabeitte(r)e** (Sak-erd) *adond.* Nolabait ere. (XII, 863). B urundan *nolabaite.* “De cual quier m anera, de al guna manera”.
- Nolako, ue/-ua** (orok) *gald.* Nolakoa, izenlaguna. (XII, 860; V-gip, G, AN, L, BN, Ae, Sal, R). “¿Cómo?, ¿Qué?”.
- Nolanei** (Sak) *adond.* Nolanahi. *Nolanahi* (XII, V-gip, G, AN, BN, R-uzt). Burundan *nolanai.* “De cualquier modo”.

- Nooki** (Sak-erd) *gald.* Norekin, sozi atibo kasuko gal detzailea. Urdianen *nokin*. “¿Con quién?”.
- No(o)n, -a** (Sak) *gald.* Noren, edut e genitiboaren gal detzailea. “¿De quién?”.
- No(o)ndako** (Sak) *gald.* Norentzat, destinatibo kasuko galdetzailea. “¿Para quién?”.
- Nor** (orok) *gald.* Nor, absol utibo kasuko galdetzailea. “¿Quién?”.
- Norbeitt** (Sak) *izord.* Norbait, i zenorde zehaztugabea. (XII, 903; AN-egüés). Burundan pal atalizatu gabe et a *ai/ei* diptongoak lehian. “Alguien”.
- Norbeitte(r)e** (Sak-erd) *izord.* Norbait ere. “Alguien”.
- Normal, -a** (Sak) *izond.* Arrunta, normala. (XII, 909; V-gip, AN-gip). “Normal”.
- Normalien** (Sak) *adond.* Moduzko aditzondoa. *Normalean* (XII, 909). “Normalmente”.
- Nozittu** (Etx) *ad.* Aurre egin, berm ea erakutsi. Ezbeharren bat gertatu et a ondoren egoerari aurre egin. (XII, 917; G-azp, AN-gip-larr). *Eztikiyau guai nok nozittu ber doon etxiortan, geldittu dien bezela geldittuta!* (Ez zekiagu orain nork nozitu behar di on etxe horretan, gelditu diren bezela geldittuta!). “Purgar, responder a una situación desastrosa”.
- Nua** (Sak) *gald.* Nora, adl atibo kasuko galdetzailea. “¿A dónde?”.
- Nuaindo** (Urd) (ikus **nuaindo**)
- Nuako** (Sak-erd) *gald.* 1. Zertarako, helburuzko galdetzailea. *Norako* (XII, 901; V-gip, G-azp, AN-egüés-ilzarbolza). *Nuako esan doozu ori?* (Norako esan di ozu hori?). “¿Para qué?”. 2. (Sak) Norako. “Para dónde”.
- Nuanei** (Sak) *adond.* Noranahi. *Nuanahi* (XII, 902; B N-bard, S). Urdianen *nuanai*. *Aida nuanei!* “A donde quiera”.
- Nuaño** (Sak-erd) *gald.* Noraino, adl atibo bukatuzko kasuko gal detzailea. *Noraino* (XII, 900; V, G, AN, L). Urdianen *nuaindo*. “¿Hasta dónde?”.
- Nun** (Sak) *gald.* Non, i nesibo kasuko galdetzailea. (XII, 868; V-ger-oro-zoch-m-gip, G, L-côte-ar-cang, BN, S, R-is). “¿Dónde?”.
- Nunbaitien** (Urd) (ikus **nunbeitte(r)e**)
- Nunbeitt** (Sak) 1. *adond.* Nonbait, lekuzko adi tzondoa. *Nunbait* (XII, 875; V, S). Urdianen *nunbait*. “En algún sitio”. 2. *part.* Dirudienez. *Nunbait* (XII, V, G-go). *Argi eztiok, beye nunbeitt etxarriarren bat arrapatu ye Franzien!* (Argi ez zagok, baina nonbait t et xarriarren bat harrapatu diate Frant zian!). “Por l o visto”.
- Nunbeitte(r)e** (Sak-erd) *adond.* Nonbait ere. Urdianen *nunbaitien*. “En algún sitio”.
- Nundi** (Sak) *gald.* Nondik, abl atibo kasuko galdetzailea. (XII, 880; V-m). “¿De dónde?”.
- NUNDI NUA:** *esam.* Nondik nora, zerbait ezinezkoa dela adierazteko. *Nundi nua esaen ttuk olako gauzek?* (Nondik nora esat en di tuk horrelako gauzak?). “De qué, imposi-ble”.
- Nundibeitte(r)e** (Etx) *adond.* Nonbaitetik. *Nundik-bait* (XII, 885). Lizarragabengoan *nunbeitteiti*. “De algún sitio”.
- Nundinei** (Etx, Li zgb) *adond.* Nonahitik. *Nundinai* (XII, 885). *Nundineitti* ere bai. “Por donde quiera”.
- Nunean** (Etx) *adond.* Nonahi, edozei n tokitan. ‘Non + ere + han’ izan daitezke bere osagaiak. *Alako gauzek nunean ikusten ttuk!* (Halako gauzak nonahi i kusten di tuk!). “En cual quier lugar”.
- Nunei** (Sak) *adond.* Nonahi, edozei n tokitan, *nunean*. *Nunai* (XII, 888; V-gip). B urundan *nunai*. (Izag. 77; *nunaire zuzen ibíli ber* ‘en t odas partes hay que andar derecho’). *Etxarritti Donostie, nuneitti fan*

etteke! (Etxarritik Donostiara,
nonahitik joan haiteke!). “En
cualquier lugar”.

Ñ

Ñabar, -rra (Etx, Lak, Urd) *izond.* Arre kolorea. (XII, 921; G-goi-to-nav, AN, L, BN-lab-arb, Ae, Sal, S, R). Behi izen nagusia. “Color pardo”.

Ñar (Urd) (ikus **negar**)

Ñarro, -ue (Lak) *izond.* Nano, oso txikia. Etxarrin *geribeko.* “Enano, pequeñísimo”.

Ñaskar (Do) (ikus **zapoziyela**)

Ñibirri-ñabarra (Etx) *izond.* Nolanahikoa, erraz m ozten ez den pert sona. (XII, 924; AN-larr). (BB, 125; *biyirri-ñabarra*). “Persona que no se corta, revoltoso”.

Ñiki-ñaka (ibilli) (Sak) *adond.* Beti haserre edo eztabaidaka. (XII, 924; L, B, BN, S). “(Andar) siem pre discutiendo, en desacuerdo permanente”.

Ño (Etx, Urd) *esam.* Harridura adierazteko erabiltzen da. *Bikeñe zioban, ño!* (Bikaina zegoan, ño!). “Expresión de asombro”.

Ñoño, -ue/-ua (Sak) *iz.* Logura, logalea haur hi zkuntzan. (XII, 926; R). “Sueño en lenguaje infantil”.

O

Oain (Urritz) (ikus **guai(xe)**)

Obaldu (Etx) *ad.* Sabeldu. Apal a edo gapirioa m akurtzea. *Ganboikoko zorube aldatu berko yau, ol guziek obalduik ziek erabat ta!* (Ganbara goikoko zorua al datu beharko diagu, ohol guztiak obal durik zeudek et a!). “Abombar, flectar, ceder una viga”.

Obatu (Etx) *ad.* Puztu, urez ase. *Ein ttuben auriyeki, ontto guziek obatuik ziek!* (Egin di tuen euri ekin, onddo guztiak hobaturik zeudek!). “Henchir, empapar”.

Obe, -ie/-ia (orok) *I. izond.* Hobe. (XIII, 16). *Obiek ez eittie!* (Hobe duk ez egitea!). “Mejor”.

-**OBIEK UTSE:** *esam.* Hobe duk hutsa! Urdi ainen *obe dok utsa.* “Expresión de aviso o amenaza, que significa: ¡Más te vale ...!”.

-**OBIO:** (Sak-erd, Urd) Hobeago. “(Aún) Mejor”.

2. **-tu** *ad.* Hobetu. (XIII, 39). “Mejorar”.

Obe(d)ittu (Sak) *ad.* Obeditu, esaten dena egin. (XIII, 23; V-arr, G-azp, AN-gip,

BN-lab-ciz-arb, S). Burundan palatalizatu gabe. *Aittai ta amai beti obeittu ber zikiyok!* (Aitari eta am ari beti obedi tu behar zai ok!). “Obedecer”.

Obe(e)n, -a (Sak) *izlag.* Hoberen(a). (XIII, 35; G-nav, AN-5vill-araq-ulz-erro, L, B, BN, Sal, S). *Lenbeilen fatie izenkuek obeena!* (Lehenbailehen joatea i zango duk hoberena!). *Ekar zazubie ardue, beye obeena!* (Ekar ezazue ardoa, baina hoberena!). “(El/la/lo) m ejor, lo que es mejor”.

-**OBEENES OBEN:** (Sak-erd) *adond.* Hoberenez hoberen, hoberenak hautatuz. *Gu mutikuau lanien obeenes oben daille beti!* (Gure m utiko hau lanean hoberenez hoberen dabil beti!). “De bueno en m ejor, el igiendo l o mejor cada vez”.

Obe(e)nien (Sak) *adond.* Beharbada, agian, hoberenean. *Asmuorreki abiyetu ttuk, beye obeenien ettuk allaatuko!* (Asmo horreki n abi atu

- dituk, bai na hoberenean ez dituk ailegatuko!). “A lo mejor, tal vez”.
- Obe izen** (Sak) *ad.per.* Hobe izan. *Hobe izan* (XIII, 19; V-arr-m -gip, G-azp, AN-gip-5vill, BN-lab-ciz-arb, S, R-is). “Ser mejor, valer más”.
- Obeki** (Sak-erd) *l. adond.* Hobeto, hobeki. Burundan *obeto*. (XIII, 25; V-gip, G-nav, L, B, BN, R-is, S). *Obeki einkuezubie etxia garais faten bazarie!* (Hobeki egingo duzue etxera garaiz joaten bazarete!). “Mejor, de modo mejor”.
- OBEKIYO(O): adond.* Hobetoago, hobekiago. *Hobekiago* (XIII, 25; AN-5vill, BN-arb). Urd iainen, h ala ere, *obekiyo*. (Izag., 78; *obetogo*). “Mejor, de modo mejor”.
2. *posp.* Asko, ugari, best erik ez. Posposizio m oduan erabiltzen da, aurreko hitza absolutibo singularrean daramalarik. *Jendie obeki zioban frontonien!* (Jendea hobeki zegoan frontoian!). “Gran cantidad de, mucho, abundante”.
- Obesai, -ye** (Etx) *iz.* Zerbait trukatzen denean, egon daiteke diferentzia, beste zerbait edo diruz konpontzen dena. *Hobesari* izan daiteke. “Saldo, diferencia en una compraventa”.
- Obeto** (Bur) (ikus **obeki**)
- Obi** (ikus **ogi**).
- Obia** (Un) (ikus **alta**)
- Obligetu** (Sak-erd) *ad.* Behartu, obligatu. *Ez obligetu jendiei gu egieki bizitzia. Yakus ber zikiyok gu gezurreki ez bizitzia!* (Ez obligatu jendeari gure egiekin bizitzera. Erakutsi behar zaiok gure gezurrekin ez bizitzera!). (Esaldi hauek Eusebio Markotegi etxarriarak Zezilia Razkin bera amari jasoak dira). “Obligar”.
- Obratu** (Sak) *ad.* Obra egin, etxe edo eraikuntza bat berri edo moldatu. (XIII, 48). Horrela jaso diote Javier Goikoetxea urdi aindarrari (SAT, 79): “*Andi soro bat eosi, beste bati eosi, beste etxe zar bat eosi, obratu, lan oiek danak ein ta alaxen ...*”. “Obrar, arreglar, rehabilitar”.
- Odoi, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Ekaitza, aurretik ikusten denean. *Odai* (XIII, 52; G-nav: “*También se dice de la tormenta que pasa con la nube*”). Urdiainen eta Unanun *odei*. (Izag., 77; *odaiya* ‘la tormenta’). Irañetan *ortots erauntsiye. Odoye zio, laster asikoik auriye!* (Hodoia zegok, laster hasi ko du k euria!). “Previsión de tormenta”.
- Odol, -a** (orok) *iz.* Odola. (XIII, 56). “Sangre”.
- ODOLBERUE/A: izond.* Odolbero. (XIII, 59; G-azp, AN-5vill-gip). “Impulsivo, de sangre caliente”.
- ODOL BELARRA:* (Etx, Urd) *iz.* Tentsioa hobetzeko belarra. (XIII, 59; L, BN-ciz, Sal, S, R-vid). “Hierba que se utiliza para la tensión”.
- ODOLETAN FAN:* (Etx, Urd) *ad.* Odol-hustu. *Aizkoraki izterpie ebai, ta odoletan fan yauben, basuen bakarrik!* (Aizkorarekin izterpie ebai, eta odol etan joan zen, basoan bakarrik!). “Desangrarse”.
- ODOLA IRIKITTEN (JARRI/URAI): ad.per.* Odola irakiten (jarri/eduki). “Hervir la sangre, encender(se) la sangre”.
- ODOLA BURUE ITZOO: ad.per.* Odola burura irango. “Al terarse, enervarse”.
- ODOLA UTS BIYURTU: ad.per.* Odola ur bihurtu, atzera egin, beldurtu. “Asustarse, echarse atrás”.
- ODOLA BIOTU: ad.per.* Odola berotu. “Calentarse la sangre”.
- Odolbeko, -ue/-ua** (Sak) *izond.* Odolik gabekoa, kol darra. “Cobarde, que no tiene sangre”.
- Odoldi** (Urd) (ikus **oldiyo**)
- Odoldu** (orok) *ad.* Odola atera. *Axuyoi eztezubie bier bezela odoldu!* (Axuri hori ez duzue behar bezala odoldu!). “Sangrar”.

- Odol(d)ui, -ye/-ya** (Etx, Li zgb) *iz.* 1. Haragi kolpatuan geratzen den marka edo orbana. (XIII, 69; S). Urdiainen *urduindua*. “Moradura, cardenal”. 2. Odolbatua. “Coágulo”.
- Odoljariyo, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* Odol jariora. *Odol-jario* (XIII, 63; V-gip, G). “Hemorragia”.
- Odolki** (Alts, Urd) (ikus **tripota**)
- Odor** (Arr) (ikus **rafe**)
- Oea** (Alts) (ikus **guatze**)
- Ogatze** (Hir) (ikus **guatze**)
- Ogei** (orok) *zenb.* Hogeiz zenbatzailea. (XIII, 80; V, G, AN, B, BN-m ix, Ae, Sal, S, R). “Veinte”.
- Ogi, -ye** *iz.* 1. (orok) Ogia. (XIII, 90). “Pan”.
 -*OGI BERIKETUBE/A:* *iz.* Ogi bedekintua. “Pan bendecido”.
 -*OGI APURRE/A:* *iz.* Ogi apurra. (XIII, 94; V-gip, G-goi). *Ogiapurran ixuye galanta utziek sukeldien!* (Ogi apurren i suria gal anta ut zi duk sukaldean!). “Migaja de pan”.
 -*OGI PUSKE/A:* *iz.* Ogi puska edo zatia. “Mendrujo de pan”.
 2. (Etx, Li z) El izan, erresponsoak egiteko, familia bakoitzak duen tokia. Badirudi ‘obi’ beharko zuel a i zan, baina ‘ogi’-tik ere erator daiteke, ogia eramaten baitzen joaten zirenen artean banatzeko. Li zarragako Migel Agi rre Ezkerrari horrela jaso diote (SAT, 56): “*Deka sepulture, oiye esaten giñun guk, dana markatuta etrotze zian e, bakotxa bere koadrotxoia elizan, e ...*”. “Lugar de responsos de una familia en la iglesia”.
- Ogiazal, -a** (Sak) *iz.* Ogi azala. (XIII, 95; V-gip, G-goi, S). “Corteza del pan”.
- Ogikozkor, -rra** (Sak) *iz.* Ogi zatia, soberan geratu dena. (XIII, 98; V, G, AN, B, BN, S). “Mendrujo de pan”.
- Ogimami, -ye/-ya** (orok) *iz.* Ogi ma mia, barruko zat i bi gun et a t xuria. (XIII, 99; L, S). “Miga de pan”.
- 1.Oi, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Hortzak eta haginak i nguratzen di tuen arrosa koloreko haragia. (XIII, 107; V-arr-och-m-gip, G, AN-ul z, Ae, Sal). Arbizun, *oya* jaso dut eta, dirudienez, Etxarrin ere erabiltzen zen. *Oyek odola daayola dazka!* (Oiak odol a dariola dauzka!). “Encía”.
- 2.Oi** (Bur) (ikus **guatze**)
- Oik** (Sak-erd) *erak.* Hauek, horiek. “Estos, esos”.
- Oilakafi** (Urd) (ikus **ollokafi**)
- Oilaki** (Urd) (ikus **ollooragi**)
- Oilanda** (Bur) (ikus **ollenda**)
- Oilo** (Bur) (ikus **ollo**)
- Oilojale** (Urd) (ikus **ollojanzale**)
- Oinaztura** (Alts, Urd) (ikus **iñezture**)
- Ointo** (Bur) (ikus **ontto**)
- Oittu** (Sak) *ad.* Ohi(tu). (XIII, 177).
 Burundan pal atalizatu gabe.
Txakurroi eziok oittuik ardiyeki ibiltzia! (Txakur hori ez zegok ohiturik ard iekin ibiltzera!). “Acostumbrar(se)”.
- Oitture/a** (Sak) *iz.* Ohitura. *Ihitura* (XIII, 180; V, G, AN). *Oittuera* ere entzun daiteke. B adirudi i zen honek norbanakoenak ad ieraziko lituzkeela eta *usaayo*-k, al diz, orokorrak. Burundan pal atalizatu gabe. “Costumbre”.
- Oixe** (Sak) 1. *erak.* Horixe, erakusl e indartua. (XIII, 574). “Ese mismo”. 2. *adond.* Jakina, noski. “Por supuest o, claro que sí, ya lo creo”.
- Oka** (Urd) (ikus **lazka**)
- Oka(a)n, -a** (Sak) *iz.* Arana, okarana. (XIII, 193; V-gip, G-nav). (Ond. 15). (Izag., 77). “Ciruela”.
- Okagarri, -ye/-ya** (Sak) *izond.* Oka eragiten duena. (XIII, 193; G-nav). (Ond., 15). “Asqueroso, nauseabundo”.
- Okakan** (Sak) *adond.* Okaka, gehiegi jan edo edanda. *Okaketan* ere entzun daiteke. *Okaka* (XIII, 193; L-ai n, B, Sal, R). “Con náuseas, empachado”.

- Okasiyo, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* Aukera. *Okasio* (XIII, 194). “Oport unidad, ocasión”.
- Okatu** (orok) *ad.* Oka egin, janari edo edariz ase, gai nezka egin. (XIII, 195; V, G, L, B N). (Ond. 15). Arruazun *okittu*. “Hartarse, ahitarse, empacharse”.
- Okela** (Sak) *iz.* Haragia, baina gehienetan pertsona edo ani malia lodiei egokitzen zaie, gizenegi daudela adieraziz. (XIII, 197). (BB, 280; ‘animal de mucha carne, también para las personas i ndicando fuerza’). (Izag., 77; *ze okelak dukatzien* ‘¡qué carnes!’). *Okelak ezin jasos zio!* (Okelak ezi n jasoz zegok!). “Carne (fofa), i ndicando que alguien está muy gordo”.
- Oker, -rra** (orok) *izond.* 1. Okerra, makurra. (XIII, 197; V, G, AN, BN, Sal, S). “Torci do”. 2. (Ir, Urd) (ikus **begibakar**).
- Oker (ibilli/yon)** (orok) *ad.* Tronpatu, oker ibili/egon. *Oker egon* (XIII, 202; V, G, S). *Oker abil, uste ezpeek dee!* (Oker habi l, ust e ez baduk ere!). “Estar equivocado”.
- Okerro(o)** (Etx, Urd) *izond.* Okerrago. (XIII, 202). “Peor”.
- Okittu** (Arr) (ikus **okatu**)
- Okolondo, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Ukondoa. (Izag., 83; *ukolondo*). Lizarragabengoan et a Arbi zun *besokoxkorra*. Olaztin *okalondua*. “Codo”.
-*OKOLONDOKUE/A*: *iz.* ukondokoa. “Codazo”.
- Okolu** (Alts) (ikus **estarki**)
- Okolle** (Etx) *iz.* Ardiek izaten duten gibleko mina edo gai sotasuna. Lepo aldeko hazidurei esker antzem aten omen da. “Mal de hígado”.
- Okotz, -a** (Sak) *iz.* Kokotsa. (X, 645; V, G-azp, AN-olza). (B B, 280). Hiriberrin *kokotza*. “Mentón”.
- Okotzaundi, -ye/-ya** (Sak) *izond.* Kokots handia duen pert sona. *Kokots-handi* (X, 646). “Persona con el m entón saliente”.
- Okullo** (Urritz) (ikus **estarki**)
- Okulu** (Urd) (ikus **estarki**)
- Okurrenzi, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Burutazioa. *Okurrentzia* (XIII, 213). *Oik ttuk, oik, okurrenziyek dazkake-nak!* (Hori ek di tuk, hori ek, okurren-tziak dauzkaanak!). “Ocurrencia”.
- Okurrittu** (Sak) *ad.* Bururatu, pentsatu. Burundan pal atalizatu gabe. Horrela jaso dute Arruazun (SAT, 27): “*Eta ezta okurrittu gu amai re guardatzea, ta igual etzuen ateako re!*”. “Ocurrir-(se), pensar”.
- Ol, -a** (Sak) *iz.* Ohola. (XIII, 438; V, G, AN, Ae, Sal, R). “Tabla”.
- 1.Ola** (Sak) *adond.* Honela, horrela. *Hola* (XIII, 214; V-gip, G, AN-ul z, L, BN, S). “Así, de esta m anera, de esa manera”.
- 2.Ola** (Sak) *iz.* Burdin lantegia. Etxarriko toponimian oso em ankorra dugu: *Goikola, Bekola, Olano*. (XIII, 213; V, G, AN, B, BN, S). “Ferrería”.
- Olabai, -ye** (Etx) *iz.* Erabat egurrezkoa den bahea, sarea eta guzti ‘esporta’-k egiten diren moduan egina. Gehienbat babak bahet zeko erabi ltzen zen. (XIII, 218; Sal ; ...<*Cribo muy cerrado que llaman pasadera*>). (BB, 281; *olabaya* ‘criba de agujero grande para al ubias; t ambién si gnifica que uno tiene manga ancha’). “C edazo de madera en su totalidad”.
- Olako, -ue/-ua** (Sak) *izlg.* 1. Horrelako, honelako. *Olako gauze zakarrak esaten ttuk ik!* (Horrelako gauza zakarrak esaten dituk hik!). “... com o esa(s), algo si como, tal”.
-*GUAÑO OLAKOIK*: *esam.* Oraino horrelakorik! Ez da posi ble!
Urdiainen *guaindo olakoik!* “¡No es posible!, ¡abrás visto!”.

2. Pertsona bat i buruz hi tzegiterakoa, haren izena esan gabe. *Alakorekin batera erabiltzen da.* (XIII, 217; G-bet, AN, Lc, BNc, S). *Olakok ein dik ori!* (Holakok egi n di k hori!). “Mengano”.
- Olamai** (Bak) (ikus **oremai**)
- Olarreta** (Sak-erd) *iz.* Elurretan ibiltzeko tresnak, oholez egi nak. Oi netakoan azpian l otzen zi ren hankak elurretan ez hondoratzeko. Urdiainen *ubarreta*. “Raquetas para la nieve hechas con tablas”.
- Olaxe** (Urd) (ikus **olexe(n)**)
- Olazti** (Sak) *iz.* Olazti herria. “Localidad de Olazagutia”.
- Oldiyo, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* Goroldioa. *Oroldio* (VIII, 764; AN-5vill, B, BN). (BB, 282). Lakuntzan *gooldiyue*. Irañetan *goroldie*. Urdiainen *odoldi*. (Irib. *goroldia* Bertizarana, *oroldio* Odieta ib arra, *oroldi* Artaza). “Musgo”.
- Olexe(n)** (Etx) *adond.* Honelaxe, horrelaxe. *Holaxe* (XIII, 223; AN, L, BN, S). Urdiainen *olaxe*. “Así mismo, forma intensiva de ‘honel a’ y ‘horrela’”.
- Olgan ibilli** (Arr) (ikus **jolastu**)
- Olgatu** (Uh, Lak) (ikus **jolastu**)
- Oliaziyo** (Alts) (ikus **oliyodure**)
- Oliyo, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Olioa. *Olio* (XIII, 238; G, AN, L, B, BN, Ae, Sal, S). “Aceite”.
- Oliyoargizai, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Olioa, argizaria eta sahats hostoz egindako txaplata, zauriak osatzeko erabiltzen zena. (BB, 282). “Em plasto de aceite, cera y hojas de saúco que se poní a sobre las heridas”.
- Oliyo(d)ure** (Etx, Lak) *iz.* Oleazioa. *Oliodura* (XIII, 236; L, B). *Oliyeziyo* ere entzun dai teke. (BB, 282). Lakuntzan *oliyoure*. (Izag 77, *oliyoyu eman* ‘dar la extremaunción’). “Extremaunción”.
- Oliyozopa** (Etx) *iz.* Norbait gai xo ohean geratzen zenean ematen zitzaion zopa, *ollosalda*-ren parekoa. *Olio-zopa* (XIII, 240; AN, L, BN, S). (BB, 282; ‘sopa de ajo’). “Sopa que se daba a los enfermos encamados”.
- Olo, -ue/-ua** (orok) *iz.* Laborea, oloa. (XIII, 242). (BB, 282). (Izag., 77). (Irib. Zaraitzu-Erreka). “Avena”.
- Ollagor, -rra** (orok) *iz.* Oilagorra. *Ollaor* (XIII, 128; AN-araq). *Scolopas rusticola*. (BB, 282). Burundan palatalizatu gabe: *oilagor*. *Ollagorretaa fan da, basurdie atia zikieguk!* (Oilagorretara joan eta, basurdea atera zaiguk!). “Becada”.
- Ollatasi** (Ir) (ikus **ollotasi**)
- Ollenda** (Sak-erd) *iz.* Oilanda, arrautzak jartzen hasi den oiloa. *Oilanda* (XIII, 129; V, G, AN, L, B, BN, Ae, Sal). *Aittune kaskazui, ollenda jalie!* (Aitona kaskazuri, oilo landa jalea!). Irañetan *ollanda*. Burundan palatalizatu gabe. (Izag., 77; *oilanda gutxi* ‘pocas pollas’). “Gallina que ha empezado a poner huevos”.
- Oller, -rra** (Sak-erd) *iz.* 1. Oilarra. *Oilarra* (XIII, 130). Irañetan *ollarra*. Burundan palatalizatu gabe. “Gal lo”. 2. Beheko suan, haragia erretzeko erabiltzen den tresnaren zatia, ‘gingirrin’-arena. Honen punta sartu eta maila desberdi netan kokatuz zeko erabiltzen den burdi nezko tresnari esaten zaio. “Uten silio de hierro que se utiliza en el fuego bajo para asar carne y colocarla a diferentes alturas”.
- Ollesko, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* Oilaskoa. *Oillesko* (XIII, 133; G-nav), (BB, 282). Burundan asi milatu eta palatalizatu gabe: *oilasko*. “Pollo”.
- Olo, ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* Oiloa. (XIII, 136). Burundan palatalizatu gabe. “Gallina”.
- Oloaragi, -ye/-ya** (Etx, Li zgb) *iz.* Oilo haragia. Urdiainen *oilaki*. “Carne de gallina”.

- Ollogantza** (Etx) *iz.* Landare m ota, zumaren antzekoa. (XIII, 139; V-gip). *Frangula alnus*. “Planta parecida al mimbre”.
- Ollojanzale, -ie/-ia** (Etx, Li zgb) *izond.* Miruari esaten zaio: *Ttitemeru ollojanzale, alkatie atzeti! Oilojanzaille* (XIII, 139; AN-ulz). Urdiainen *oilojale*. “Comegallinas”.
- Ollokafi, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Oiloaren habia, arraultzak jartzen dituen lekua. Urdiainen *oilakafi*. “Nido de la gallina”.
- Ollokaka** (Sak-erd) *1. iz.* Oiloaren kaka. *Oilo-kaka* (XIII, 139; L, BN, S, R-uzt). Urdi ainen *kakaxin, -a*. “Excremento de gallina”. *2.* Balio gutxiko gauza. (BB, 282). (Iri b. *ollacaca* Zaraitzu). *Ori eztek gio ollokaka, e?* (Hori ez duk gero ollokaka, eh?). “Cosa de poco valor”.
- Ollokaketan (yon/ibilli)** (Etx) *ad.* Neskak eta mutilak elk arrekiko harremanetan hasteari esaten zaio. “Iniciar relaciones entre chicos y chicas”.
- Olloloka** (Sak-erd) *iz.* Oilo loka. *Oiloloka* (XIII, 129; V, G, AN-ulz, Sal, S, R). Urdiainen *oilaloka*. “Gallina clueca”.
- Ollotasi, ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Oiloak ikuiluan egotokia. (XIII, 135; AN-ulz). (B B, 282). Irañetan *ollotasiye*. (Ond. 15; *oilatesi*). “Lugar de la cuadra donde están las gallinas”.
- Ollotei, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Oilategia. (XIII, 134; V-gip). (Ond. 15; *oilategi*). “Corral, granja de gallinas”.
- Ollozulo, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* Etxeko atea nagusiak, beheko aldean, izaten duen zuloa, bertatik oiloak edo katuak atera eta sartzeko. *Oilo-zulo* (XIII, 141). Urdiainen *atarzulo*. “Gatera”.
- Oltza** (Etx) *iz.* Oholtza, ohol ez egi ndako pareta. (XIII, 441). Urdi ainen *esola*. *Sasiyek begiyek, oltzak belarriyek! Jozak oltza, ta aize soorra!* (Sasiak begiak, oholtzak belarriak! Jozak oltza, eta aize soorra!, Etxarriko esakerak). “Pared hecha con tablas”.
- Omei, -ye/-ya** (Etx, Li zgb) *iz.* Ogia oratzeko mahaia. *Orahamai* (XIII, 489; V-m-gip, AN-araq, B, Sal, R). ‘Ore’ eta ‘mahai’ dira bere osagaiak. *Oremei* entzun dai teke gai nerako herrietan. (B B, 282). “Mesa artesana para amasar el pan”.
- Omen** (Bur) (ikus **emen**)
- On, -a** (orok) *izond.* Ona. (XIII, 248). “Bueno”.
-*ONES ONIEN: adond.* Onez onean. Modu onean. *Onez onean* (XIII, 269; V-gip, G, AN-gip-5vill, L, B, BN, R). *Ones onien, nei dezubiena, beye bestela ...!* (Onez onean, nahi duzuen, bai na bestela ...!). “A buenas, por las buenas”.
- On(a) (e)in** (Etx, Lizgb) *ad. 1.* On egin. (XIII, 262). (BB, 282). “Hacer provecho”. *2.* Zerbait gaitzekin. *Ona ein dek!* (¡Buena la has hecho!). “Hacerla buena”.
- Ona(tx)** (Etx, Li zgb, Urd) *esam.* Hona hemen. *Hona* (XIII, 277; V, G, Ae). “Mira, he aquí”.
- Onbeko, -ue/-ua** (Etx, Li zgb) *izond.* Gauza onik ez duen pertsona. ‘On’ eta ‘bageko’ dira bere osagaiak. Bakean uzten ez duena adierazteko ere erabiltzen da. (BB, 283). *Onbekuatzuk ttuk, beti ziiltziek inguukuek izurretzen!* (Onbageko batzuk dituk, beti zabilzak ingurukoak izorratzen!). “Malvado, enredador”.
- Ondalandu** (Etx) *ad.* Aitzurpi koarekin lurra landu, ondo landu. (XIII, 293). Zuhaitzak landatzeko zuloak egin aitzurrez. (B B, 283; ‘cavar con la azada’). “Cavar, hacer agujeros para plantar árboles”.
- Ondar, -rra** (orok) *iz.* Soberakinak, erabili gabe gertatzen dena. *Hondar* (XIII, 295). “Sobrante, residuo”.

- Ondarrien** (Lak) *adond.* Hondarrean, azken batean. “Al fin y al cabo, después de todo”.
- Ondatu** (Sak) *ad.* 1. Izorratu, matxuratu. *Hondatu* (XIII, 306; V, G, AN-5vill, L, B, BN, R). *Ondatu zikieguk kotxie!* (Hondatu zai guk kot xea!). “Fastidiar(se), averiar(se)”. 2. Galdu, alde egi n, desagertu. *Hondatu* (XIII, 309; AN-l arr). *Ondari emendi!* (Honda hadi hemendik!). “Perder(se), desaparecer”.
- Ondeste, -ie/-ia** (Etx, Urd) *iz.* Hausnarrean egiten duten abereen *ipurteste* edo heste lodia eta, era berean, berarekin egi ndako jaki a. (XIII, 312; G). (BB, 285). “Intestino grueso de l os rum iantes y , por extensión, embutido”.
- 1.Ondo, -ue/-ua** (orok) *iz.* 1. Landarea, zuhaitza. (XIII, 333). Konposaket an erabiltzen da gehi enbat: *gazteñondo, saarrondo, gilddondo, intxorrondo, ...* “Árbol”. 2. Zuhaitzen azpialdea, moztu ondoren basoan gerat zen dena. (XIII, 334). (Izag., 78; *ondo-ondoti, zaineti, ipurditi ataa*). “Tocón del árbol que queda en el monte una vez talado”.
-**ONDUE/A JO:** (Sak) Zuhaitza aizkoraz bot a. Egun guzi e y ondu gettuk ondo jotzen (Egun guztia egon gaituk ondo jot zen). “Tal ar un árbol con el hacha”.
3. Hondo. *Hondo* (XIII, 335; G-nav). *Ondo-onduaño sartu zioz labana!* (Hondo-hondoraino sart u zioz labana!). “Fondo”.
-**ONDOBEKO:** *izond.* Hondo gabekoa, i noiz bet etzen ez dena. *Hondogabeko* (XIII, 337; AN-l arr). *Ondobeko estemaube zikok!* (Hondo gabeko estomagoa zeukak!). “Si n fondo, que no se llena nunca. Tragón”.
4. Ek intza b atij arraitzen d iona: *bazkalondo, afalondo*. “Lo que sigue a (una acción)”.
- 2.Ondo** (Bur) (ikus **aungi**)
- Ondokoz** (Bur) (ikus **aungikos**)
- Ondorien** (Sak-erd) *adond.* Ondoren. *Ondorean* (XIII, 341; AN-mer). Urdiainen *onduen*. “Después”.
- Ondozulo, -ue** (Etx) *iz.* Txondorrek behelaldean di tuen zuloak airea hartzeko. “Agujeros i inferiores de l a carbonera para tomar aire”.
- Ondu** (Sak) *ad.* 1. Heldu, zori tu, um atu. (XIII, 357; V, G-nav, AN-araq-ulz, L, B, BN, Ae, R). (Izag., 78; *ondu dia* ‘han m adurado’). 2. Sendotu, osatu. (XIII, 359; V, G, AN, B, BN-arb). “Curar, sanar”.
- Onduatu** (Sak) *ad.* Ondoratu, hurbi ldu. *Ondoratu* (XIII, 340). (BB, 285). *Ixixille onduatzen bayakiyo, zerbeitt ikuskuek!* (Isil-isila ondorat zen bahakio, zerbai ti kusiko duk!). “Acercarse”.
- Onduen** (Sak) *adond.* 1. Ondoan, hurbil. “Cerca, junto a”. 2. Ondoren. *Ondoa* (XIII, 321). *Bazkalonduen etor ittuben*. (Bazkalondoan etorri hituen). “Después”.
- Onek** (orok) *erak.* Honek, ergatibo kasuko erakuslea. “Este”.
- Onesien** (Arb) *adond.* Onezean, onez, modu onean. “De buenas”.
- Ongarri, ye/-ya** (orok) 1. *iz.* Zimaorra, ongarria. (XIII, 386). (Izag., 78; *ongarriya zabaltzea* ‘a esparcir el estiércol’). “Abono, estiércol”. 2. *izond.* Ongarri. (XIII, 387). *Erai auztie ongarri dek orrendako!* (Haiei uztea ongarri duk horrendako!). “Provechoso”. 3. *iz.* Karta txarrak musean. “Tener poca cosa en el mus”.
- Ongarritei, -ye/-ya** (orok) *iz.* Ongarritegia. (XIII, 388; B, BN-bai g, Ae). (B B, 285). Urdiainen *ongarripila* eta *kozpiltza*. “Estercolero”.

- Ongarritu** (orok) *ad.* Ongarritu, zimaurrea bota. (XIII, 388; AN-ul z, B). Burundan palatalizatu gabe. (B B, 285). “Abonar”.
- Ongi** (Ir, Lizgb) (ikus **aungi**)
- Ongiez, -a** (Lizgb) *iz.* Ongieza. Gaizki dagoenaren egoera. “Malestar”.
- Onguramin** (Urd) (ikus **txirrinte**)
- Ontto, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* Onddoa. (XIII, 310; G-bet, AN-gi p). (BB, 285). Urdi ainen *ointo*. (Ond. 15; *ointo*). “Hongo de la familia ‘boletus’.”
- Ontobeltx, -a** (Sak-erd) *iz.* Onddo beltza. *Onddo beltz* (XIII, 311; V-gi p, G, AN, L, S). Burundan *ointobeltz*. ‘Boletus aereus’.
- Ontz, -a** (orok) *iz.* Hontza. *Hontz* (XIII, 421; V, G, AN-larr-5vill-araq-ulz-olza). (BB, 285). “Lechuza”.
- Ontzi** (Alts, Urd) (ikus **auntzi**)
- Onutz, -e/-a** (Sak) *adond.* Hona, ‘honuntz’. *Ator onutz lenbeilen!* “Aquí”.
- Onuzkalde, ie** (Etx) *iz.* Hemengo aldea, honako aldea, inguru hau. Urdi ainen *onuzkaldia*. *Gustoro yoten ttuk onuzkaldoko jendieki!* (Gusturago egoten dituk ‘honuntz al deko’ jendearekin!). “Esta zona, el lado de aquí”.
- ONUZKALDIA:** *adond.* Hemengo aldera, ‘honunzko’ al dera. *Ator onuzkaldia!* (Hator ‘honunzko’ aldera!). “Hacia aquí”.
- Oñele, -ie/-ia** (Sak) *iz.* Txixontzia. *Oñal* (XIII, 573; G-bet, AN-l arr). ‘Orinal’etik dator. (BB, 286). *Alsasun aunbeste auriye eitten dik, ze Sakanako oñelie esaten zibiek!* (Altsasun hainbeste euria egi ten dik, ze Sakanako orinala esaten ziotek!). “Orinal”.
- Oñes ibilli** (Sak-erd) *ad.* Oinez ibili. *Oñes* (XIII, 168; AN-ulz). Burundan *oinez ibili*. “Caminar, andar”.
- Oñetako, -ue/-ua** (orok) *iz.* Oinetakoa. *Oinetako* (XIII, 167; V, G, AN, B, Ae). Urdi ainen *ankatako*. (Izag., 50; *ankatakuk* ‘el calzado’). “Calzado”.
- Oñeze, -ie/-ia** (Sak-erd) *iz.* Oinazea, mina. (XIII, 156; AN-ol za). Burundan palatalizatu eta asimilatu gabe. *Eyet sekule urai alako oñezeik!* (Ez diat sekula eduki halako oinazerik!). “Dolor”.
- Oñiño, -ue** (Etx) *iz.* Animaliak emandako ostikada. *Iri ez tuuk, ez, ollueen oñiñuek ilko!* (Hiri ez dik, ez, oiloaren oñiñoak hilko!). “Coz”.
- Oñutsetan** (Sak-erd) *adond.* Oinutsik, ortozik. (XIII, 175; AN-araq-ulz). *Oñutsien* ere bai. Horrela ageri da ‘Urteberri’ kantan: ... *gu geixubok oñutsetan* ... (... gu gaixook oin hutsetan ...). Urdiainen *ankustan*. “Descalzo”.
- Oñutsien** (Sak) (ikus **oñutsetan**)
- Ooin** (Ir) (ikus **guai(xe)**)
- Oosi** (Arb, Do) (ikus **yosi, egosi**)
- Opari, -ye/-ya** (orok) *iz.* Oparia. (XIII, 454; V, G). “Regalo”.
- Oparo** (Etx, Li zgb) *adond.* Ugariro, franko, gogara. (XIII, 455; V, G). Gehienbat janari kontuetan erabiltzen da. “Satisfactoriam ente, abundantemente, opiparamente”.
- Opatu** (Sak-erd) *ad.* Aurkitu, topatu. *Egun guzien eyau ontuat ee opatu!* “Encontrar”.
- Opil, -lle/-lla** (Sak) *iz.* Ogi lau a, m ehea, taloaren modukoa. (XIII, 458; V, G, AN-gip-5vill-ulz, L, BN, Ae, Sal, S, R). (Izag., 78; *opilki bat* ‘un pan más delgado’). “Pan plano, torta”.
- Opilki** (Alts) (ikus **opil**)
- Opo, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Orpoa. (XIII, 607; G-to-nav). (BB, 288). (Ond. 15; gozne). (Izag. 78; *opo guziya*). “Talón del pie”.
- OPOPOTAN:** (Etx, Li zgb) *adond.* Orpo-orpotan, ia gainean, orpoetan ia.

- Herodesen soldaduek opopotan zizkobabien!* (Herodesen sol daduak orpo-orpotan zeuzkatean!). “Pisan-do los talones”.
- Opor, -rra** (orok) *iz.* Jai egon, oporra. (XIII, 461; V-oro-z-gip, G-azp-to, AN-5vill, L, B). “De fiesta, vacación”.
- Or** (orok) *adond.* Hor. (XIII, 464). “Ahi”.
-OR *KONPON!*: *esam.* Hor konpon! “¡Allá cuidados!, ¡Tú (vosotros) verás (veréis)!, ¡Ahí te (las) arregles!”.
- Orai/orei** (Do, Un, Oi) (ikus **guai**)
- Orbel, -a** (orok) *iz.* Orbela, basoko hosto lehorrak. (XIII, 497; V, G, AN-gip-5vill, BN-baig). (Irib. Lizarralde-Ameskoa). (Izag. 78; *orbel gutxi*). “Hojarasca”.
- Orbiatu** (Etx) *ad.* Oinak mindurik eduki, handiturik eta guzti. ‘Agujetak’ izan. Gehienbat ardiekin erabiltzen da. *Orberatu* (XIII, 497; AN-I arr, S). Arbizun *borbeatu*. *Minbiatu*-ren sinonimoa dugu. *Ankazpiye erabat orbiatuik zikonaat aunbeste ibiltzes*. (Hanka azpia erabat orberaturik zeukanat hainbeste ibiltzeaz). “Tener los pies doloridos, recalentados, tener agujetas”.
- Orbo, -ue** (Etx) *iz.* Zuhaitz enborretako irtendurak. *Bordazeliko aritzek orbo aundiyeke uraitzen zittubiek!* (Bordazeleiko haritzek orbo handiak edukitzen ditizte!). “Abultamientos o prominencias en el tronco de los árboles”.
- Ordei** (Lizgb, Arb, Lak) (ikus **erdoi**)
- Ordein, -ñe/-ña** (Sak-erd) *iz.* Trukearen objektua. *Ordain* (XIII, 498; V, G, AN, BN, Ae). (Irib. *ordaña* Iruña-Iruñerria-Erdialdea, *ordaya* Añorbe-Erroibar-Mendialdea). *Noiz eman ber niezu ordeñe?* (Noiz eman behar didazu ordai na?). “Objeto del trueque”.
-ORDEÑES: *adond.* Ordainean, ordainez. (XIII, 501). *Emanko dunet ari piru bet ordeñes!* (Emango di nati hari piru bat ordainez!). “A cambio”.
- Ordeinddu** (Sak-erd) *ad.* Ordaindu. *Ordaindu* (XIII, 502; AN-I arr, Ae). “Pagar”.
- Ordek/n** (Sak-erd) *esam.* Joan hadi, seguru aski *Ordezu* eta *ordezubie* ere erabiltzen dira. ‘Hor duk (bi dea!)’ izango litzateke bere jatorria. “¡Vete!, ¡váyase!, ¡iros!”.
- Ordeko, -ue/-ua** (orok) *izond.* Ordea, beste bat en ordeztatu. (XIII, 511; V-gip, AN, B). Gurdietan, esate baterako, *gurtzii* (gurdiziri) bat gehiago eramaten zen, ‘ordeko’ moduan. “Sustituto, repuesto, adoptivo”.
- Ordie/a** (Sak) *junt.* Ordea. (XIII, 509; BN). (B B, 288; *ordia*). *Zuek, ordie, eztakazubie gauz onik!* (Zuek, ordea, ez daukazue gauza onik!). “En cambio, desde luego”.
- Ordik/n** (Urd) *esam.* Auskalo, jakintzak/n. “Véte a saber”.
- Ordoki, -ye** (Lak) *iz.* Eremita. *Albiti ataa bide bateti gora, gio borda batzutereño, Beloki ondoti pasa ta gio beste ordoki betien ta an dao Unako putzube.* (Albitik ateratzen bide batetik gora, gero borda bat zuetaraino, Beloki ondotik pasatu eta gero beste ordoki bat ean eta han dago Unako putzua). “Llanura”.
- Ordots, -a** (Sak) *iz.* Txerri arra, baina ez apotea. (XIII, 528; G-azp-goi -nav, AN-larr-5vill-egüés-erro-ilzarb-olza, B). (Izag., 78; *ordotsa* ‘el macho de cerdo’). “Cerdo macho, pero no el verraco”.
- Ordu, -be/-ba** (orok) *iz.* Ordua. (XIII, 529; Ae, Sal, S, R). “Hora”.
-ORDUBETA: (Sak-erd) *iz.* Ordu bata. “La una, de la tarde o de la madrugada”.
- Orduben** (Sak-erd) *adond.* Orduan. (XIII, 541). Urdaia kontsonante

- epentetikorik gabe: *orduen*.
“Entonces”.
- Ordubentxe(n)** (Sak-erd) *adond*.
Orduantxe. *Orduantxe* (XIII, 545).
Urdiainen *orduentxe*. “Entonces
mismo”.
- Orduko, -ue/-ua** (Sak) *adond*. Ordukoa.
(XIII, 547). “De entonces”.
- Orduskios** (Etx) (ikus **arreskios**)
- Oreitz, -e/-a** (Sak) *iz*. Oritza, esne
murgila, umea izan berri duen
behiaren esnea. (XIII, 574; V-gip, G-
azp-bet). (B B, 289). Urdiainen
oraitza. (Izag. 78, *oraitza*). “Ca-
lostro”.
- Ore, -ie/-ia** (orok) *iz*. Orea, ogia egiteko.
(XIII, 555; V, G, AN, L, B, BN, Ae,
S, R). (BB, 289; *orie*). “Masa de pan”.
- Oremei, -ye/-ya** (Sak) *iz*. Ore-mahaia.
Oramahai (XIII, 489; V-m-gip, AN-
araq, B, Sal, R). (Ond. 15; *olamai*).
(Izag. 78; *oremaiya* ‘la artesa’).
“Mesa para amasar el pan”.
- Oretu** (orok) *ad*. Ogia egiteko orea landu.
Oratu (XIII, 492; V-m-gip, G, AN-
araq, L, B, B N). (B B, 289).
“Amasar”.
- 1.Ori** (orok) *erak*. Hori. (XIII, 565; V, G,
AN, L, B, BN, S). “Ese”.
- 2.Ori, -ye/-ya** *izond*. Horia, kolorea. (XIII,
570). (BB, 289). “Amarillo”.
-**ORIKERA**: *izond*. Hori antzekoa.
Horikara (XIII, 573; L, B, BN).
“Amarillento”.
- Orieta** (Etx) *iz*. Belar mota, berdea,
ilarraren antzekoa. “Planta verde,
parecida al brezo”.
- Orixta** (Urd) (ikus **pikoxta**)
- Orkatz, -a** (Etx, Li zgb) *iz*. Orkatz,
basahuntz. (XIII, 577; AN, Sal, S, R).
*Orkazteiteko zuluena ziek zuen
ardiyek!* (Orkaztegietakozuloan
zeudek zuen ardiak!) Horrela hartu
genion Jose Luis Garmendia artzain
etxarriarrari beste artzain bat izan
ardien berri emanez. Urbasako
toponimoa dugu *orkazteite*, eta
- galdetu genionean Jose Luis ea zer
den ‘orkatza’, “*basahuntz beño
aundixookue*” (basahuntza baino
handixeagokoa) erantzun zigun.
“Corzo”.
- Ormen** (Un) (ikus **espal**)
- Ornu, -be/-ba** (Etx, Li zgb, Arb) *iz*.
Zaldien lepoko gaixotasuna, konkorra
egiten zaielarik. (XIII, 586; G-goi,
AN-larr). (BB, 290; ‘peste equina’).
“Enfermedad de los caballos en forma
de bulto en el cuello”.
- Orra(tx)** (Sak) *esam*. Horra hor. *Horra*
(XIII, 609; V, G, AN, L, BN, Ae, S).
Orratx, or dakazu! (Horra, hor
daukazu!). “Mira, he ahí”.
- Orratz, -a** (orok) *iz*. Orratza. (XIII, 614).
Orratz desberdiak bereizten dira:
*jostorratza, kaporratza, ... Dorrauko
orratx, Lizerrako jostorratx ta
Unenuko kaporratx!* (Sakanako esaera
zaharra, Ergoien enako herriaren
egokitua). (Izag., 78; ‘el alfiler’).
“Aguja”.
- Orrazi, ye/-ya** (orok) *iz*. 1. Orrazia. (XIII,
617). (Izag. 78; *orraziya*). “Peine”. 2.
Gurdiaren zatiak, aldeak
endaitzarekin elkartzen dituztenak.
(XIII, 617). (Ond. 15; *t ravesaña,
hablando de carros, arados, et c*).
“Piezas del carro que unen los
laterales con el timón”.
- Orraz(it)tu** (orok) *ad*. Orraztu. *Orraztu*
(XIII, 619; V, G-t o-bet, L, BN, S).
(BB, 290). (Izag. 78; *orrazteko diruba
... guaiko orraztik eta guaiko
berriketakin nesakiyak eztukai
gauzonik*). “Peinar”.
- Orren** (Sak) *part*. Horren, partikula
konparatzailea. (XIII, 623; V, G, AN,
L). *Orren aungi atia dakiguna!*
(Horren ongi atea zai gunak!). “Tan,
que (comparativo)”.
- Orri, ye/-ya** (orok) *iz*. Orria. (XIII, 628;
V, AN). Zuhaitzei dagokienez, *osto*
erabiltzen da, baina zenbait
landareren izenetan hauxe gorde da:

- ziyorri, iruorribelar.* Horrela, letxuga edo azarenak ere orriak dira. *Ensalada eitteko neiko zittubau letxu orri pariat, tomatie ta tipul pixkaat!* (Ensalada eg iteko n ahiko d itiagu letxuga orri pare bat , t omatea eta tipula piska bat!). (BB, 290). “Hoja de papel y de al gunas plantas como la lechuga y la berza”.
- Orro, -ue/-ua** (orok) *iz.* Marruma, orroea. (XIII, 632; G, AN, L, BN, S). (BB, 290). (Izag. 78; *orruz doo baiya* ‘está mugiendo la vaca’). “Rugido, mugido”.
- Orrues** (Sak) *adond.* Orroeka. *Orruaz* (XIII, 633; S). (BB, 291). Urdi ainen *orruetz.* (Izag. 78, *orruz doo baiya*). “Mugiendo”.
- Orrutz, -e/-a** (Sak-erd) *adond.* Horra, horrantz. “Ahí, hacia ahí”.
- Orruzkalde, -ie/-ia** (Sak-erd) *iz.* Horko aldea, horrako aldea. Urdi ainen *orruetzalde. Orruzkaldia fan dek!* (Horko aldera joan duk!). “El lado de ahí”.
- Ortondo, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* Zare handia, saski handia. (XIII, 638). “Cesto grande, espuerta”.
- Ortots** (Uh, Ir) (ikus **ostots**)
- Ortots erauntsi** (Ir) (ikus **odoi**)
- Ortz, -a** (orok) *iz.* Hortza. *Hortz* (XIII, 642; V-gip, G, AN, L, BN, Ae, Sal, S, R). (Izag., 78; *orz*). “Diente”.
-*AGOTI ORTZIA!* (ikus *ago*).
-*ORTZAK AIDIEN (urái): esam.* Hortzak airen (eduki). Urdiainen *ozkia.* “(Tener) dentera”.
- Ortzaundi, -ye/-ya** (Sak) *izond.* Hortz handiak di tuen pertsona. *Hortzandi* (XIII, 648). “Dientes grandes, dentón”.
- Ortillere** (Ir) (ikus **ostiele**)
- Orube, -ie/-ia** (Etx, Li zgb, Urd) *iz.* Bi etxeren artea, tokia. (XIII, 655; V-germ-gip, G). Li zarragabengoan etxearen egon den edo egonen den lurreremua. “Hueco entre dos casas, solar”.
- Osaba** (orok) *iz.* Osaba, aita edo amaren anaia edo koinatua. (XIII, 656). “Tío”.
-*OSABA TXIKIYE:* (Etx) *iz.* Ama edo aitaren lehengusu propioa. “Tío segundo”.
- Osasun, -e/-a** (orok) *iz.* Osasuna, gorputzaren egoera. (XIII, 662; V, G, AN, L, B, BN-ciz-baig, Sal). “Salud”.
- Osatu** (Sak-erd) *ad.* Zikiratu, irerendu. (XIII, 672; G-nav, AN, L, BN, S, R). *Biyer goizien osatu ber zittubiek txerrikumiek!* (Bihar arratsaldean osatu behar ditiztek txerrikumeak!). “Castrar”.
- Osa(t)zale, -ie/-ia** (Sak-erd) *iz.* Zikiratzailea, irerentzailea. (XIII, 673). Horrela jasotzen Arbizon (SAT, 39): “*Ne atta zen osatzallia. Eta garai batien (...) iriyek, astuek, bueno astua ya etzen osatzen, mandue eta ... osatzen zien denok ...*”. “Castrador”.
- Oska** (Etx) *iz.* Koska, akatsa. Produktu batean zati bat kentzerakoan gelditzen den marka. Baita ganadoaren belarrarian egiten den marka ere. (XIII, 794; B). Urdiainen *koska.* (BB, 291). (Irib. Erdialdea–Mendialdea–Erronkari, *ozka* Aezkoa). *Aizkoroi oskas beteik zio!* (Aizkora hori koskaz beterik zegok!). “Muesca”.
- Oskolka** (Etx) *iz.* Gehiegikeria, ‘uts (ur) kolpe’-tik dator seguru asko. *Oskolka uberi eñik zizkok bei, orrek!* (Oskolka ugari eginik zeuzkak bai, horrek!). “Exceso”.
- Oso, -ue/-ua** (orok) *1. grad.* Oso, txitxiki. (XIII, 686). “Muy”. *2. izond.* Osoa, guztia. (XIII, 681). “Entero”.
- Ososo, -ue/-ua** (Sak) *izond.* Oso-osoa. (XIII, 690). “Entero, totalmente”.
- Ospa** (Sak) *esam.* Alde (hemendik)! Ihes (egin). (XIII, 697; V-gip, G-azp-go,

- AN-gip). (B B, 292). “¡Vét e!, escapada, fuga”.
- Ospa ein** (Sak) *ad.per.* Alde egin. (XIII, 697; V, AN-larr). *Gu quartziako ospa ein ziyabien!* (Gu ohart zerako ospa egin ziaten!). “Escapar, irse”.
- Ospel, -a** (Sak) *iz.* Ozpela, azkordi na. (XIII, 702; V, G). *Auspela* ere entzun daiteke. Irañetan *uspela*. “Sabañón”.
- Ostalai, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Ostalaria. (XIII, 706; G-nav). (Ond., 15). “Posadero”.
- Ostatu, -be/-ba** (orok) *iz.* Gaua pasatzeko etxea, ost atua. (XIII, 710). “Venta, posada”.
- Ostatu artu/eman** (orok) *ad.* Ostatuan gaua i garo. (XIII, 711), “Hospedar(se)”.
- Ostazui, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Zuhaitz m ota. *Ostatxuri* (XIII, 714; AN-ol za). Arbizun urki m ota bat i esat en zai o horrela (Ol asagarre, 1990; abedul *urkia, ostazuitta*). Urdi ainen *ostozui*. “Sorbus aria, árbol”.
- Ostegun, -e/-a** (orok) *iz.* Asteko laugarren eguna. (XIII, 719; V-gip, G, AN, BN, S, R). “Jueves”.
- Ostial** (Urd) (ikus **ostiele**)
- Ostiele, -ie/-ia** (Sak-erd) *iz.* Asteko bosgarren eguna. (XIII, 735; G-nav, AN-araq-ulz). Irañetan *ortzillerie*. (Ond. 15; *Ostiele Santua*). Urdi ainen *ostial*. “Viernes”.
- Ostiko, -ue/-ua** (Sak) *iz.* 1. Ostikada, hankaz em aten den kolpea. (XIII, 730; V-gip, G, AN-gip-5vill, B, BN, R-uzt). “Patada”. 2. Habea, zutikoa. (XIII, 731; V, G, L, B, BN, R). *Paatu yozubie ostikoon bat kapiyuorri, erdi ustelduik zioz ta!* (Paratu iezaiozue ostikoren bat kapi rio horri, erdi usteldurik zagok et a!). “Punt al, apoyo”.
- Ostikokan** (Sak) *adond.* Ostikadak emanez. (XIII, 733). *Ostikokan bieldu ye tabernati!* (Ostikadaka bidali ditek tabernatik!). “A patadas”.
- Osto, -ue/-ua** (orok) *iz.* Hostoa. (XIII, 736; G, AN, L, B N, Ae, Sal , S, R). “Hoja de los árboles”.
- Ostosketan** (Sak-erd) *adond.* Trumoika. (XIII, 740; G-nav, AN). Urdi ainen *jostaiketan*. (Ond. 12; *jostaiketan*). “Tronando”.
- Ostosleño, -ue/-ua** (Etx, Li zgb) *iz.* Ekaitza datorrela iragartzen duen laino edo hodeia. *Ostots-laino* (XIII, 741; G-nav). Urdi ainen *odei*. “Nube que vaticina tormenta”.
- Ostots, -a** (Sak-erd) *iz.* Trumoia, ort otsa. (XIII, 740; G-nav, AN-larr-araq-erro, B, S). Uharten eta Irañetan *ortots*. (Ond. 12; *jostai*). Urdi ainen *jostai*. (Izag., 77; *oineztura gaiztúek asi zian eta jostaíyék ...*). *Marsuko ostotsak berrogei egun negu!* (Martxoako ostotsak berrogei egun negu!, Etxarriko esaera). “Trueno”.
- Ostrilleka** (Etx, Lak) *iz.* Ostadarra, ortzadarra. *Ostilleka* (XIII, 734; G-to, AN-larr). Ikusten denez, lehenaren hasiera bera du, eta beste osagaiak ‘euri’ eta ‘l eka’ i zango geni tuzke, bigarren honek bare eta marraskiloez uzten dut en muki arrast oa adi erazten duelarik. Iñaki Uriz lakuntzarrak esan didanez Lakuntzan ere erabiltzen da. Horrela beraz, “euriak zeruan uzten duen arrast oa” adi eraziko l uke i zen honek. (SEE, 160). *Jangoikuen gerrikue* ere erabiltzen da. Urdiainen *Jangoikuen gerriko* eta *Erromako zuia*. “Arco iris”.
- Ostu** (Sak) *ad.* Ostu, lapurtu. (XIII, 742; V, G). (Izag., 78; ‘hurtar’). “Robar”.
- Osun, -a** (Alts) *iz.* Putzu sakona. (XIII, 674; G-nav). (Izag., 78; ‘el pozo profundo’). Urdiainen *putzutai, -a*. “Pozo profundo”.
- Ota/e** (orok) *iz.* Otea. (XIII, 749; V, G-nav). (Izag. 78; *ota gutxi* ‘poca argoma’). “Argoma”.
- Otaaji** (Lizgb, Arb) (ikus **otafaki**)

- Otafaki, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Arbiak eta erremolatxak moztu edo txikitzeko laban handia edo aizkora modukoa. (XIII, 745; G-nav). *Otajaki* ere entzun daiteke. (BB, 293). (Ond. 15; *otafaki*: instrumento para desmenuzar ciertos alimentos (nabos, ortigas...), que se dan al ganado. Consta de un palo largo, que hace de mango, y un hierro cortante incrustado en él). Lizarragabengoan eta Arbizun *otaajiya*. “Cuchillo grande para cortar nabos”.
- Otamen, -a** (Lak) *iz.* Eguneko edozein ordutan egiten den otordua. “Refrigerio, comida a cualquier hora del día”.
- Otatza** (Etx) *iz.* Erein ondoren, sorotegien egiten diren ildok, euriak uzten duen ura bideratzeko. “Surcos en los campos sembrados para canalizar el agua de lluvia”.
- Ote** (orok) *ad.part.* Ote. (XIII, 748; G, AN, L, B, BN, S, R). *Baote? Ezote? Ez otiaka?* (Bai ote? Ez ote? Ez ote dauka?). (Izag., 78; ... *ta gu berriz danok an espea iya milagromat iten ote zeen* ...). “Partícula modal verbal que expresa duda”.
- Otol** (Alts) (ikus **endai**)
- Otordu, -be/-ba/-a** (Lak, Lizgb, Arb, Urd) *iz.* Otordua, jatordua. (XIII, 761; V, G, AN, L-sar, B, BN-baig, Sal, R). Horrela ageri da jasoa Lakuntzan (SAT, 24): “*Batzuk otordu bateki, beste batzuk otordu bat baño geyo, ta según zenbat denbora*”. Urdi ainen kontsonante epentetikorik gabe eta asimilatugabe: *otordua*. “Hora de comer, cualquiera de las comidas que se realizan durante el día”. (ikus **jatordu**)
- Ots, -a** (orok) *iz.* Hotsa, zarata. (XIII, 762). “Ruido”.
-(ZERBAITEN) *OTSA IZEN: ad.per.* (Zerbaiten hotsa izan. *Eztiau guai biyertie orren otsik izendu!* (Ez diagu orain bitartean horren hotsin izandu!). “Enterarse, tener noticia”).
- Otsail, -lle/-lla** (orok) *iz.* Bigarren hilabetea. (XIII, 768; V-gip, G, AN, L, B, BN, Ae, Sal, R). *Otsailko, otsailko, ibilko ttuk igati nee ardiyek salto ta brinko!* (Etxarriko esaera). “Febrero”.
- Otsarra** (Lak) (ikus **otserbi**)
- Otsaundi, -ye** (Etx) *izond.* Oihukaria, garraxia egiten duen pertsona. “Chillón, gritón”.
- Otsein** (Sak) *ad.* Deitu, hots egina. *Hots egin* (XIII, 765; V, G-azp-t-o-nav). Olaztin *otsin*. “Llamar”.
- Otserbi, -ye** (Etx) *iz.* Arrubioa, uhandrea. Lakuntzan *otsarra*. Lizarragabengoan eta Arbizun *otxarruiya*. (BB, 293; *otxerbiye*). Urdiainen *arrikopiko*. “Salamandra, tritón”.
- Otsin** (Ol) (ikus **otsein**)
- 1.Otso, -ue/-ua** (orok) *iz.* Otsoa. (XIII, 773). *Otsuek eztik bee aragiik jaten! Otsuek eztik belarrik jaten!* (Otsoak ez ditek bere haragiarik/belarrik jaten!, Etxarriko esaerak). “Lobo”.
- 2.Otso** (Urd) (ikus **no, to**)
- Otsobaba** (Etx) *iz.* Eremu harri tsuetan sortzen den landarea. (XIII, 774; G-nav, AN-5 vill-larr, S, Sal, R). Oso usaintzarra botatzen du. (BB, 293). “Planta de olor fétido que brota en lugares pedregosos”.
- Otsobelar, -rra** (Etx) *iz.* Sukaldaritzan erabiltzen den belarra, xarbotu, dugu, Jose Luis Garmendia artzain etxarriarraren esanetan. “Tomillo”.
- Otsokume, -ie/-ia** (Sak) *iz.* Otsoko. (XIII, 774; V, G, L, S, Sal). (BB, 293). Urdiainen *otsokuma*. (Izag., 79; *otsokuma* ‘lobato’). “Lobezno”.
- Otsuts, -e** (Etx) *izond.* Zarata edo iskanbila sortzen duen pertsona. *Hots eta huts* dira bere osagaiak, hots hutsa denari esaten zaio, beraz. *Ez ayela arrittu orrekin, otsutse dek eta!* (Ez

- hadi(la) harri tu horreki n, hot s hutsa duk eta!). “Bullosa, bulliciosa”.
- Otxarratu** (Etx, Li zgb, Arb) *ad.* Zaletu, grinaturik. (B B, 293; *otxarratuik ago*). “Aficionar(se), cebar(se)”.
- Otxarrui** (Arb) (ikus **otserbi**)
- Otxokuarto** (Etx) *part.* Harridura edo ez adostasuna agert zeko part ícula dugu. ‘Demontre’-ren parekoa. *Ze lana ta ze otxokuarto!* (Zer lana eta zer otxokuarto!). “Part ícula usada para expresar desacuerdo o sorpresa ante algo que se acaba de oír. Equivalente a ¡Qué diablos!, ¡Qué rayos!”
- Otz, -a** (orok) *iz.* Hotza. (XIII, 778). “Frio”.
- OTZAK GARBITZEN YON* (Sak) *ad. per.* Hotzak garbi tzen egon, erabat hoztuta. *Otzak garbitzen niok, dal-dal-dal!* (Hotzak garbi tzen nagok, dal-dal-dal!). “Estar aterido de frío”.
- OTZ AUNDIRIK EZ IZAN ZERBAITEK:* (Etx) *esam.* “Hotz” handirik ez izan zerbaitek. *Eztikok, ez, otz aundiik kontuboorrek!* (Ez zeukak, ez, hotz handirik kontu horrek!). Horrela jaso dio Etxarriko “Juani xio” etxeko Anttoni Mendiolar bere seme gazteenak eta honek esaten duenez, norbaitek zerbait behin eta berrituz errepikatzen duenean erabiltzen da esamolde hau, hainbestetan errepikatzean hozteko denborarik eman ez zaiola kontuari adieraziz, hots. “Ser cosa o di cho ‘requetesabido’, muy repetido”.
- OTZAK ATIA:* (Etx) *ad. per.* Hotzak atera. *Elurroiten ibillita, majo atiako zittubau otzak!* (Elur hauetan ibilita, ederki aterako ditugu hotzak!). “Quitar el frío”.
- Otzakila** (Urd) (ikus **ozkillo**)
- Otzikera** (orok) *iz.* Hotzikara. (XIII, 787). (BB, 294). Urdiainen asi milatu gabe. “Escalofrío”.
- Otzil, -lle** (Etx) *iz.* Uretan sartu aurretik, gorputza uraren tenperaturara egokitu nahian hartzen den bustialdia. (XIII, 788; G-goi-to, AN-gip-5vill). Bustialdia, gehi enbat sabel inguruan, kopetan eta kaskezurrean hartzen da. “Acción de mojar el cuerpo antes de empezar a nadar, preparación para practicar la natación”.
- Oya** (Bur) (ikus **guatze**)
- Oyel, -a** (Sak-erd) *iz.* Oihala. *Oihal* (XIII, 112; V, G, AN, L, B, BN, Ae, Sal, S, R). Oso emankorra da konposaketan: *eskuteko oyela, aurroyela, sangeioyela, autsoyela*. “Paño, trapo”. -*OYELJAZKIYE:* (Hir) *iz.* Oihaletarako saskia, garbitzerak eramateko. “Cesto de la ropa”.
- Oyu (ein)** (Sak-erd) *ad.* Oihu egin, agirika egin, demanda egin. (XIII, 186). Urdiainen *garrasi in*. “Echar la bronca, reñir”.
- Oyu, -be/-ba** (Sak-erd) *iz.* Aharra, kalapita. (XIII, 184; V, G-to, AN, L). Urdiainen *garrasi*. “Bronca, riña”.
- Ozka** (Sak) *1. iz.* Koska. *Hozka* (XIII, 794; G, AN, L, Ae). (B B, 294). “Mordisco”. *2. ein* (Sak-erd) *ad.* Koskegin, hagi naka egin. (XIII, 795; G, AN-larr-ulz-erro, B, Sal). Irañetan *ozka in*. (Izag., 79; *ozka in*). “Morder”.
- Ozkada** (Urd) (ikus **ozkazo**)
- Ozkakan** (Sak) *adond.* Haginka egin nez. (XIII, 796; B). “A mordiscos”.
- Ozkarratu** (Etx, Li zgb, Arb) *ad.* Hotzez kikildu, hotzak garbi tzen egon. *Ozkarritu* ere bai Etxarrin. (BB, 294; *ozkarratuik* ‘tembloroso, que tirit de frío’). “Aterir de frío”.
- Ozkazo, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Koska. Urdiainen *ozkada*. “Mordisco”.
- Ozka** (Urd) *adond.* Hozzak aidean eduki. Hoztetako mina. *Hozki* (XIII, 797; G-to-bet, AN, L). Etxarrin *ortzak aidien urai*. “(Tener) dentera”.
- Ozkillo, -ue** (Sak) *izond.* Hozbera, hozkil. *Ozkilo* (XIII, 798; G-nav). Arbi zuna

ozkiya. (Ond. 15; *ozkilo*). Urdi ainen
otzakila. “Friolero”.

Ozpin, -ñe/-ña (orok) 1. *iz.* Ozpina.
(XIII, 801). “Vi nagre”. 2. **-du** *ad.*
Ozpindu. (XIII, 802). “Avinagar”.

Ozpiñerre, -ie (Etx) *iz.* Urdaila ozpintzen
denean, bi hotzerrea. Urdi ainen
kotrina. “Ardor de estómago”.

Oztu (orok) *ad.* Hoztu. (XIII, 806).
“Enfriar(se)”.

P

- Pa** (orok) *iz.* Musua, haur hi zkuntzan. (XIII, 809). *Emayozu pa aittunai!* (Emaiozu pa aitonari!). “Beso en lenguaje infantil”.
- Paamenta** (Etx) *iz.* Ordaintzearen ekintza, pagamenta, ordai nketa. *Pagamenta* (XIII, 812; AN-gi p). Urdi ainen *pagamendu*. “Pago”.
- Paate, -ie** (Sak-erd) *iz.* Horma, pareta. *Parete* (XIII, 861; R-uzt). Azken honen burut zapena da, metatesia eta guzti. “Pared”.
- Paatetxoi** (Ir, Lizgb, Arb) (ikus **galartxori**)
- 1.Pa(a)tu** (Sak) *ad. 1.* Ordaindu, pagatu. (XIII, 813). “Pagar”.
- 2.Pa(a)tu** (Sak) Kokatu, ezarri, paratu. (XIII, 852; G-nav, AN-gip-larr-5vill, B). (Ond. 15; *patu*). “Colocar, poner”.
-*PAATUBE/A: posp.* (Etx, Li zgb, Arb) Paratua, antza adierazteko erabiltzen den posposi zioa dugu, aurreko hitza absolutiboan eskatzen duelarik. *Zuen mutiko txikiina, aittune paatube dek!* (Zuen m utiko tx ikia, aitona paratua duk!). “Como el propio ... , ... pinto y parado. Posposición para expresar el parecido”.
- Pa(a)txi** (Arr, Lak, Urd) (ikus **fagatxi**)
- Pa(ga)di** (Bur) (ikus **fagai**)
- Pagamendu** (Urd) (ikus **paamenta**)
- Pagaxibikor** (Alts) (ikus **fagatxi**)
- Pago** (Bur) (ikus **fago**)
- Palastatu** (Etx) *ad.* Ontzian dagoen edozein l ikidoren mugimenduaren ekintza, likidoa ontzitik kanpora botatzeraino eram an dezakeena. Seguru aski , *pilisti-palasta* hitz onomatopeikotik eratorria. (XIII, 826; V, G, B). *Ekar zak esnie belexe, beye kontus ibilli, palastatu ta bota bee!* (Ekar ezak esnea berehalaxe, baina kontuz ibili, palastatu eta bota gabe!). “Balancear(se) un líquido en un recipiente”.
- Paltsa** (Sak) *iz.* Urmahel, i doi, urez beteriko gunea. *Palsa* (III, 816; S). “Balsa de agua”.
-*IZERDI PALTSETAN YON: ad.* Izerditan bl aiturik egon. *Izerdi paltsetan niok!* (Izardi baltsatan nagok!). “Estar empapado en sudor”.

- US PALTSA*: *iz.* Ur baltsa. Urdiainen *ur patsa*. “Balsa de agua”.
- Panpalin, -ña** (Do) *iz.* Animen alde otoiitz egiteko deia egiten duen ezki l soinua. (XIII, 833; AN-ul z). Horrel a jaso diote Dolores Lizarragari (SAT, 61): “*Panpaliña, animen ezki lla da*”. “Toque de cam panas l lamando a oración por las ánimas”.
- Panpaxil, -lla** (Un) *iz.* Unanuko ‘mamuxarro’ek g errikoan zintzilik daramatzaten ezki il txikiak. “Campanillas q ue cu elgan del cinturón de l os ‘m amuxarros’ (personajes del carnaval de Unanu)”.
- Pantalon, -a** (Sak) *iz.* Praka, galtza. (XIII, 836; AN-egüés-i lzarb-olza, B). “Pantalón”.
- Pantalonki, -ye** (Etx) *iz.* Prakak egiteko oihala. Lehen, praka gehi enak Mahongo oi halez egi ndakoak i zaten ziren eta oihal mota honi, hain zuzen ere, esat en zai o ‘pant alonki’. “Tel a para hacer pantalones. Tela de Mahon”.
- Paotei** (Lak) (ikus **flagai**)
- Papa** (Etx, Urd) *iz.* Ogia haur hizkuntzan. (XIII, 838; V, G, AN). “Pan en lenguaje infantil”.
- Papagorri, -ye** (Etx) *iz.* Pasaren azken aldean agertzen den uso m ota. “Paloma de la parte final de la pasa”.
- Papargorri** (Urd) (ikus **txontxolongorri**)
- Paper, -a** (orok) *iz.* Papera. (XIII, 841). Urdiainen *pape, -ia*. “Papel”.
- Papo, -ue/-ua** (Etx, Li zgb) *iz.* Eulia haur hizkuntzan. “Mosca en l enguaje infantil”.
- Papox** (Etx, Li zgb) *esam.* Akabo, gal du da, ... haur hizkuntzan. “Se acabó, se perdió, ... en lenguaje infantil”.
- Pare, -ie/-ia** (orok) 1. *zenb.* Parea. (XIII, 854). *A, ze parie, zuek!* “Par, dos”. 2. *iz.* Ondoa. (XIII, 855). *Zuen pare-parien bizi ttuk!* “Junto, al lado”.
- Parebeko, -ue/-ua** (Sak-erd) *izond.* Paregabe, paregabeko. *Paregabeko* (XIII, 860). Burundan *parebeiko. Tenkorra parebekue yeiz!* (Temati paregabea haiz!). “Sin par, sin igual”.
- Parrastako** (Urd) (ikus **barrastako**)
- Parrat** (Etx, Li zgb, Urd) *onomat.* Puzkarraren onomatopeia. (XIII, 867; V-gip). “Onomatopeya del pedo”.
- Partittu** (Sak) *ad.* Banatu. ‘*Repartitu*’ren burutzapen aferesiduna. (XIII, 884; V-arr-gip, G-azp-to, AN-gip-5vill, S). Horrela jaso dut e Lakuntzan (SAT, 24): “*Festetan da mutikok partitzen zittubien, bakizu, neskek, mutilek ... partitzen zittubien ta etten zittubien, Sansebastiyetan*”. Urdiainen *banatu*. “Repartir, distribuir”.
- Partz, -a** (Sak) *iz.* Bartza, bazpia. (IV, 119; G-to-nav, AN-gip-olza, B, L-ain, BN). (B B, 294). Lakunt zan ‘zorri arrautze’ bezala definitzen du Iñaki Urizek. *Zorriyek eta partzak iltzeko!* (Horrela esaten da Etxarrin, San Juan egunaren bezperan, suak saltatzerakoan. Irañet an, al diz, *Zorriyek eta partzak, sarna fuera!* esaten dute sua saltatzerakoan, bertako semea den Timoteo Berazaren arabera). (Izag., 79). “Liendre”.
- Pasa** (Sak) 1. *iz.* Pilota jokoan, sakea egiterakoan zazpitik atzera botea egiten duenean. “Pasa en el juego de la pelota”. 2. *iz.* Hegaztiak hegoaldera edo iparraldera joaten direnean. “Pasa de las aves”. 3. *posp.* Zenbat denbora ondoren adierazten du. *Lau urte pasa yamaten zittubet iztegiyoneki!* Lau urte eram aten dizkiat hiztegi honekin!). “Más de”.
- Pasagarri, -ye/-ya** (Sak) *izond.* Neurri batean o nar d aitekeen zerb aiti egokitzen zai o. (XIII, 888; V-gip). Onargarria. *Gaurko partidue pasagarriye izenduek!* (Gaurko partidua pasagarri a i zan duk!). “Aceptable, pasable”.
- Pasatu** (orok) *ad.* Pasatu, igaro. (XIII, 891). Lakunt zan *iyero*. Arruazun,

- Uhartan, Irañet an et a Urritzolan *pastu*, burutzapen si nkopatua. Altsasun *pasau*. “Pasar”.
- Pasau** (Alts) (ikus **pasatu**)
- Pasie/-ia** (Sak-erd) *iz.* Paseoa. *Pasea* (XIII, 895). *Fan zarie pasiera?* Bai, guai gailtze pasien! (Joan zerete paseora? Bai, orai n gabi ltza paseoan!). “Paseo”.
- Pasiyo, -ue/-ua** (orok) *iz.* Irrika, grina, pasioa. *Pasio* (XIII, 898). “Pasión”.
-...-N *PASIYOS: posp.* ...-n pasioz (indarrez, poderi oz). *Denboraan pasiyos atia dik karneta!* (Denboraren pasioz atera dik karneta!). “A fuer(za) de, a base de, gracias a”.
- Pasmatu** (Etx) *ad.* Egurra zahartu eta hezetu ondoren geratzen den m odua. *Ubesittu* ere erabiltzen da. “Pasarse la leña”.
- Pasmobelar, -rra** (Etx, Li zgb, Urd) *iz.* Sendabelarra. (XIII, 899; AN, G). “Hierba medicinal”.
- Pastarda** (Etx) *iz.* 1. Ganbaratik ikuiluraino doan zul oia, bel arra botatzeko. (IV, 156; G-nav). Dorraon *txangola*. Unanun horrel a, pastarda, ganbarari esaten zaio. “Agujero desde el desván al establo, por donde se tira la hierba alm acenada”. 2. (Un) (ikus **ganboiko**)
- Pastorratz, -a** (Sak) *iz.* Orratz handia eta sendoa, larrua eta beste gai gogorretan erabiltzeko. (Izag., 79; *pastarrotza* ‘la aguja de coser sacos’). “Aguja grande y fuerte que se utiliza con materiales duros”.
- Pastu** (Arr, Uh, Ir, Urritz) (ikus **pasatu**)
- Patata** (orok) *iz.* Patata. (XIII, 905; V, G, AN, L-sar-arcang, B, BN-baig, R-uzt). “Patata”.
- Patatatze, -ie/-ia** (Sak) *iz.* Patata so roa, toponimian hal a ageri da Etxarrin: *Juanagustiñen patatatzie*. (XIII, 905; G-nav). (B B, 295). (Ond. 15). “Patatal”.
- Pate** (Urd) (ikus **platera, flatera**)
- Patera** (Bur) (ikus **platera** eta **flatera**)
- Patrifiyo, -ue/-ua** (Etx, Urd) *iz.* Azken hitzak entzun edo esan. *Patrifiyo* (XIII, 907). (BB, 295). *Ola segitzen beek, laster aittuko ttuk patrifiyuek!* (Horrela segi tzen baduk, l aister adituko dituk patrifiyoak!). “Fin, final”.
- Pattal, -a** (Etx, Urd) *adond.* Ahul edo zaharkitua dagoen pert sona edo gauza. (XIII, 903; V-gip, G-azp). Osasunaz gaizki dabi lena. Urdi ainen aditz moduan ere erabiltzen dute: *pattaldu*. “Débil, deteriorado”.
- Pattaldu** (Urd) (ikus **ttattaldu**)
- Pattar, -rra** (orok) *iz.* Pattarra, ed ari alkoholduna ere bai orokorrean. (XIII, 909; V-gip, G-azp, AN-araq, B). (Irib. *pacharra* Iruña-Iruñerria-Mendialdea, *patarra* Oroz Betelu -Agoitz). *Pattarrak jendie iltzen dau!*- esan omen zion medikuak Etxarriko amona bati, et a honek ahot ik hort zera: *Beye artuta laurriye, luzetzen dau biziye!* “Aguardiente, bebida alcohólica”.
- Paunba** (Sak) *onomat.* Erorketa adierazteko hitz onomatopeikoa. “Ruido de la caída”.
- Pauso, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Urratsa, pausoa. (XIII, 915; V-gip, G-azp). “Paso”.
- Paxa** (Etx, Li zgb, Arb, Lak) *iz.* Haurren oihalen gerrikoa. (XIII, 919; V-pl e-arr-oro-gip, G-nav, B)Zenbaiti entzun dakioker ostadarra izendatzeko: *Jangoikuen paxa*. (B B, 295). “Faja, normalmente de los pañales de los niños”.
- Paxi** (Bak) (ikus **fagatxi**)
- Paxin, -ña** (Lizgb, Lak) *iz.* Eltzeko kafea iragazteko tresna, oi halezkoa. Lakuntzan inbutu esanahi arekin erabiltzen da. “Pasador de café, de tela. Embudo”.
- Paxo -ue/-ua** (Etx, Li zgb, Arb, Urd) *iz.* Sorta, gehienik loreekin erabiltzen da, baina diruarekin ere erabil daiteke. *Paxu* (XIII, 919). “Fajo, ramillete”.

- Paxton, -a** (Etx, Li zgb, Arb) *iz.* Makila, ‘bastoi’ a. (BB, 295). “Bastón”.
- Pazin, -ñe** (Etx) *iz.* Ontzia, bi eskut oki dituen m etalezko ont zia, arropa garbitzera eramateko. (XIII, 922; B). Horrela jaso dute (SAT, 47): “..., *eta emen paatzen zan paazin bat o, bakizue, paziñe jakingo dezue zer dan? Un balde, un balde*”. (BB, 295). Urdiainen *zin*. “Barreño, cubo de dos asas”.
- Pazko, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Bazkoa. (IV, 242). *Pazko bezpera* eta *Pazko egune* bereizten dira. (BB, 295). “Pascua”. -PAZKUEN AMORES: (Etx) *esam*. Bazkoaren am orez. Gabon bezperan, haurrak etxez etxe eskean dabiltzanean esaten duten *esam* oldea. Azken urt eotan zert xobait itxuraldatua ent zuten da zenbait haurren ahotan, erdal-dundu dutelako *esamoldea*, *paz-con-amores* esaten dutelarik. “Cantinelas de los niños que piden de casa en casa en la víspera de Navidad”.
- Peineta** (Etx) (ikus **penezillo**)
- Peixa** (Arb) (ikus **sangaioyel**)
- Pelaki, -ye** (Etx) *iz.* Txondorrekoko l anak egiteko tresna, egurrezkoa, ikatza biltzekoa. (BB, 295; ‘apero de labranza’). “Media l una de m adera que se u tiliza en lo s trab aijos de las carboneras”.
- Pela-pela ein** (Sak-erd) *ad.* Blaitu, erabat busti. (HLEH, 924; *Pelatu*). Horrela jaso dute Arruazun (SAT, 30): “..., *iru iguel auriya iten zunean gerrakuen, aarki pela-pela-pelatu eta an ez zeon besta gauzeik*”. Urdiainen *txita-txita in*. “Empaparse, mojarse, calarse”.
- Pelatu** (Sak-erd) *ad.* Busti, b lai eg in. (XIV, 8; AN, L, B, BN, S). *Ttite pelatubek bezela etor gettuk, yauntsiyek basuen arrapatuta!* (Tita pelatuak bezala etorri gaituk, erauntsiak basoan harrapatuta!).
- “Calar(se), mojar(se) hasta los huesos”.
- Pelei, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Borroka. *Peleye latza uraiko yau gurieki atia nei bayau!* (Pelea latza edukiko diagu gurearekin at era nahi badi agu!). “Pelea, lucha”.
- Peligru, -be/-ba** (Sak) *iz.* Arriskua. (XIV, 11; G-nav). *Bideberriortan peligru aundiye yoten dek gaubes!* (Bideberri horretan pel igru handi a egot en duk gauez!). “Peligro”.
- Pelo, -ue** (Etx) *iz.* Errapea gogortzen duen gaixotasuna. Arbi zun *peluana*. “Enfermedad que endurece la ubre”.
- Pena** (orok) 1. *iz.* Pena, tristu ra, nahigabea, bi hozmina. (XIV, 14; V-gip, L, BN, S). “Pena, tristeza, aflicción”. 2. -tu (Sak-erd) *ad.* Damutu, p enatu. Zerb ait eg in ed o esan izanak dam ua sortu. (XIV, 23; S). *Penatu ver duuk, uste ezpeek dee, laster asko!* (Penatu behar di k, ust e ez baduk ere, laister asko!). “Apenar, crear arrepentimiento”.
- Penagarri, -ye/-ya** (orok) *izond.* Penagarria. (XIV, 22; V-gi p, S). *Penagarri geldittu zarie ori esatien!* (Penagarri gelditu zarete hori esatean!). “Penoso, que da pena, lamentable”.
- Penagarrieki, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Zorigaitza. *Pena + -garri + -keria* di ra bere osagaiak. “Des-gracia”.
- Penate** (Etx) *esam*. Haur j olasetan, kideren bat aukerat zeko erabiltzen den bert so m odukoan ageri da hitz hau, baina bere esanahia ez da bat ere ezaguna. *Bat, bi, iru, lau / saguzarrak jan al au / zapateriko alkate / Maria, Maria, penate / ez diduri, badiduri / konportako ipurtxuri*. “Palabra de significado desconocido que aparece en un verso que se recita para elegir compañeros en los juegos infantiles”.
- Penezillo, -ua** (Un) *iz.* Uztarriak, buruko larrua behar bezala eusteko izaten

duen arku, urritz makila eta alanbrez egindakoa. Et xarrin *peineta*. “Arco compuesto de un palo de avel lano y alambre, que sirve para sujetar la piel de oveja que va enci ma del yugo y la cabeza de los animales enyuntados”.

Pensakera (Sak) *iz.* Pentsaera, pentsatzeko modua. *Ze pensakerakue dek ii laun berriyoi?* (Zer pentsaerakoa duk hi re lagun berri hori?). “Pensamiento, modo de pensar”.

Pensamentu, -be/-ba (Sak) *iz.* Pentsamendua. *Pensamentu txarrak besteik ez zizkiek etortzen burue!* (Pentsamendut xarrak best erik ez zaizkidak etortzen burura!). “Pensamiento”.

Pensatu (Sak-erd) *ad.* Pentsatu, gogoet a egin. *Pensatu* (XIV, 34; V-ger-ple-arr, G-azp, AN-gip-egüés-ilzarb-olza, B, S). (BB, 295; *pensatu*). “Pensar”.

Pensu, -be/-ba (Sak-erd) *iz.* Ganaduendako janaria, bazka lehorra. *Pensu* (XIV, 41; V-gi p, AN-ul z). (BB, 295). *Astuek pensuip ee pasatukoik, beye ez makillipee!* (Astoak pentsurik gabe pasat uko dik, baina ez makilarik gabe!). “Pienso”.

-PENSU BETIEN YON (Etx): *esam*. Pentsu bat ean egon, egun osoa jaten egon. Oso jatunak direnengatik esaten da. “Estar todo el día comiendo, ser un comilón”.

Peñelo, -ue/-ua (Sak-erd) *iz.* Zapia. Fermin Mercero unanua-rrak horrela dio (SAT, 64): “*Kantzontzilluek, kamiseta eta peñelo bateki zeatu ta gerriko beltza o gorriya ...*”. “Pañuelo”.

Perdiziyo, -ue/-ua (Sak-erd) *iz.* Galbidea. *Pattarra izendu dek familiyorren perdiziyue!* (Pattarra izan duk fam ilia horren perdizioa!). “Perdición”.

Perene (Etx) *adond*. Mugitu gabe, era iraunkorrean, gauza bera egi nez denbora guzt ian egon. *Garei betien*

Leten etxia fanes kios, an yoten ittuben bi o iru aittun perene, norbeittek pintterdiye atia espial! (Garai batean Leteren etxera joanez gero, han egot en zi tuan bi edo hiru aitun perene, norbait tek pinterdia atera esperoan!). “Perm anentemen-te, todo el rato”.

Perlesi, -ye/-ya (Etx, Urd) *iz.* Gorputzeko zatiren bat edo gorput z osoa ezi n mugituz gelditzen denean. *Perlesia* (XIV, 51; G-goi -bet). (HLEH, 927; *perlesia*). *Perlesiyek jota zion!* (Perlesiak jota zagon!). “Parálisis”.

Pernil, -lle/-lla (Sak-erd) *iz.* Txerriaren atzealdeko hanketako urdaiazpikoa. (XIV, 53; V-arr-ger, AN-ulz). “Pernil, jamón trasero”.

Perraraka (Lak) *iz.* Euri asko ari duenean esat en da. Eraunt si handia. “Lluvia torrencial y constante”.

Perratxiku, -be (Etx) *iz.* Ziza horia. Bakaikun *Sanjuan ziza..* “*Cantharellus cibarius, seta*”.

Pertika (Alts, Hir) (ikus **akillu**)

Pertz, -a (Sak) *iz.* Animalien j anariak egosteko ont zi m etalikoa. (V, 63; G, AN, L). *Aza pertzien bezela zio k ikuartue!* (Aza pertzean bezala zegok hire gela!). (Izag., 79; ‘la caldera’). “Caldero”.

Pertzeko, -ue/-ua (Sak) *iz.* Animalientzat pertzan prestatzen den janaria. Gaizki prestatutako l apikokoa ere izan daiteke. “Com ida para animales, también la que está m al p reparada para personas”.

Petrin, -ñe/-ña (Etx, Li zgb, Lak) *iz.* Gerrikoa. *Ubela* ere esaten zaio. *Petrina* (XIV, 70; V-gi p, G-nav). *Ikuskuek petriñe laskatzen beet!* (Ikusiko duk petrina askatzen badut!). “Correa, cinturón”.

Pette, -ie (Etx) *iz.* Txupetea, haur hizkuntzan. “C hupete, en lenguaje infantil”.

- Pettere** *adond.* 1. (Etx) Eg itekorik gabe, lasai egon. *Pettere ago!* “Tranqui lo, sin ningún quehacer”. 2. (Etx, Lak) Txanpona bot a eta zut ik geratzen denean ere horrela esaten zaio. Lakuntzan *pettiri*. “De canto (la moneda)”.
- Petxa** (Etx) *iz.* Zama, gastua. (XIV, 71; Vger, G-to, AN-gip, B, Sal, S, R). *Petxak besteik ettuk ekartzen etxia!* (Petxak besterik ez dituk ekartzen etxera!). “Carga, gasto”.
- Petxatu** (Do) (ikus **yaski**)
- Petxo, -ue/-ua** (Sak-erd, Urd) *iz.* Bularra soilik, eta aldea ere bai. (XIV, 71; AN-egüés-ilzarb-olza). Altsasun *bularra* jaso diote Ageda Zelaiari (SAT, 75): “... *eta gero arren pitsa artu izera zuri batin eta bularra geo arrekin bildu erregin alabi eta arrekin sendatu kon*”. “Pecho”.
- Pexkillo, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Pertza bai no ontzi txikiagoa, likidoak berotzeko erabiltzen dena. (Nafarroako legebiltzarreko lehendakaria izan zen Javier Gomararen izen goitia, Etxarrin bizi zenean). (BB, 296). *Inder Aundiin itxeko Manueli Pexkillo esaten ziobeen, azal beltzekua beizan!* Indar Handiren etxeko Manueli Pexkillo esaten ziotean, azal beltzekoa baitzen!). “Caldero pequeño para calentar líquidos”.
- Pezkin, -ña** (Lizgb) *iz.* Pertzak egiten dituen pertsona. “C alderero, persona que fabrica calderos”.
- Pezkiñero, -ue** (Etx) *izond.* Doilorra, zikoitza. (BB, 296). “Ruin”.
- Pezta** (Sak) *iz.* Pezeta, burutzapen aferesiduna. (XIV, 73; AN-ulz, Gbet). “Peseta”.
- Pikamailu** (Bur) (ikus **pikemellu**)
- Pikaratza** (Etx, Urd) *iz.* Txorimota. “Urraca”.
- Pike, -ie/-ia** (Sak) *iz.* 1. Bikea, zahatoaren barruan dagoen gaita. (V, 297). *Pikie beño beltzoo doo!* (Bikea bai no beltzago dago!). “Pez, sustancia del interior de las botas de vino”. 2. Zuhaitz enborrak herrestan eramaterakoan edo zerratokian jiratzeko tresna puntaduna. “Herramienta puntaguda para dar la vuelta a los troncos”. 3. Lana, jarduna. Ezezko eta galderazko esaldietan erabiltzen da. *Eztik pikeik eitten!* (Ez dikepikekerik egiten!). “Trabajo, en oraciones negativas e interrogativas”.
- Pikemellu, -be/-ba** (Sak-erd) *iz.* Segazorrozteko erabiltzen den tresna berezia. *Pika-mailu* (XIV, 81; V-gip, G-nav). (BB, 296; *pikamellu*). Burundan asi milatu eta palatalizatu gabe. (Ond. 15; *pika-mailu*). “Conjunto com puesto por yunque y martillo para afilar la guadaña”.
- Piketü** (Sak) *ad.* 1. Ziztatu, koskegine, eztena sartu. Urdiainen asimilatu gabe. (XIV, 86; AN-olza) “Picar, morder”. 2. Tematu, gaita sartu. (XIV, 86). “Picarse”. 3. Hazkura izan, sentitu. (XIV, 87). “Picar, tener picor”. 4. Zorroztu. (XIV, 87; B). (HLEH, 930; *Sega pikatu*). *Sega pikezen yondu nok atsalde guzien!* (Sega pikatzen egondu nauk arratsalde guztian!). “Afilarse, sobre todo referido a la guadaña”.
- Pikezo, -ue** (Sak) *iz.* Ziztada, eztenkada. Urdiainen asi milatu gabe. “Picadura, picotazo”.
- Piko, -ue/-ua** (Sak-erd) 1. *izond.* Aldapatsu, maldatsu. (HLEH, 930, 4). *Aldapau pikogiye dek zuendako!* (Aldapa hau pikoegia duk zuendako!). “Empinado”. 2. *iz.* Pikatxoi, erreminta. (XIV, 90; S). “Pico, picachón”.
- Pikoxta** (Etx, Lizgb) *iz.* Orezta, beltzunea, bai larruan nolabeste edozein gainaldean. Urdiainen *orixta, -ia*. *Pikorta* (XIV, 94). (BB, 296). “Peca,

- punto suci o en cual quier ot ra superficie”.
- Piku, -be/-ba** (orok) *iz.* Pikua, pi kondoa. (XIV, 96; V, G-nav, AN-sept-erro, B, BN-baig, Ae, Sal). *Pazkuen amores ibilli ta etxe geyenetan pikubek eman zizkiegubiek!* (Bazkoaren amarez ibili eta etxe gehienetan pikuak eman zizkigutek!). (B B, 296). “Higo, higuera”.
- Pikuta bialdu** (Urd) (ikus **austepur bieldu**)
- Pil, -ile/-lla** (Sak-erd) *iz.* Pila, m eta, elkarren gai nean jarri tako gauza multzoa. (XIV, 9 9; AN-5vill). Urdiainen *pila*. (Izag., 79; *pila*). “Montón”.
- Pilisti-palasta** (Etx) *adond.* Ontzi b aten barruan dagoen edozei n l ikidoren mugimendua. Hitz onomatopeikoa da. (XIV, 105). “Balanceo de un l íquido en un recipiente”.
- Pilixinddu** (Etx) *ad.* Blaitu, erabat busti. *Tritte pelatube bezala agertuek, pilixindduik!* (Txita pelatua bezala agertu duk, pilixindurik!). “Empaparse”.
- Pillere, -ie/-ia** (Etx, Li zgb, Arb) *iz.* Etxe edo eraikuntza bat eko zut abea. Harroina. (XIV, 101; AN-ul z, B). (BB, 297). “Pilar de una casa”.
- Pilletu** (Sak-erd) *ad.* Pilatu, metatu. (XIV, 101; V, G, B). “Amontonar, apilar”.
- Pillota** (orok) *iz.* Pilota. B urundan palatalizatu gabe. (XIV, 106). “Pelota”.
- Pillotazo, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* Pilotada. (XIV, 110). “Pelotazo”.
- Pil-pillen** (Sak-erd) *adond.* Pil-pilean, onenean, m omentu edo uneri k egokienean. (XIV, 110; AN, L, B N, S, R). “En su punt o, en su sal sa, en plena efervescencia”.
- Pinpilin, -ñe/-ña/-a** (Sak) *iz.* Zakila. *Pitiliñe* ere esaten zai o. (B B, 297; *pinpiliña, pipiliña*). B urundan palatalizatu gabe: *pinpilina*. “Pene”.
- Pinpilingorri, -ye** (Etx) *izond.* Oraindik heldu gabea, gazt ea. *Pitilingorri* ere entzun daiteke. “Joven, sin madurar”.
- Pinpintxori, -ye** (Etx, Urd) *iz.* Txori txikia, zomorroak jan eta buztan luzea duena. Urdi ainen dardarkari sam urra eroria duel arik: *pinpintxoia*. (XIV, 117; AN-egüés-i lzarb-olza, Sal , R). (BB, 297). (Iri b. *pimpin* Iruña-Iruñerria-Ilunberri). Dorraon *sorgintxoya*. “Pájaro insectívoro pequeño de cola larga. Lavandera”.
- Pinpi-paunpa** (Sak) *adond.* Kolpeka ibiltzearen onomatopeia. *Pinpi-paunpa* (XIV, 117; AN, L). (B B, 297). “A golpes”.
- Pinte** (Etx) *iz.* Kapazitate neurria, litroaren hiru l aurdun gut xi gorabehera. *Pinta* (XIV, 119; G, AN, L, B N, S). (HLEH, 932; ‘eduki neurri zaharra’). Urdiainen *pita, -ia*. (B B, 297; ‘un cántaro tenía 16 pi mtas (poco menos de 12 litros)’). “Pinta, m edida de capacidad”.
- Pintterdi, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Pintaren erdia, litroaren lau rden eta erd ia. (XIV, 121; AN, B N). (HLEH, 935; *pitxerdi*). Garai b atean, g oardia zibil baten izen goitia. Urdiainen *pintaerdi*. “Media pinta, cuarto y medio”.
- Pinture/a** (Sak) *iz.* Margoa, pintura. (XIV, 123; B). “Pintura”.
- Pintxo, -ue/-ua** (Sak) *izond.* Dotore, ongi jantzita. *Nua zuezie, pintxo-pintxo jantzita?* (Nora zoazt e, pi ntxo-pintxo jantzita?). “Elegante, de punt a en blanco”.
- Pinudi** (Bur) (ikus **piñodei**)
- Piño, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* Pinua, zuhaitz erretxinaduna. Urdi ainen *pinu, -a*. (XIV, 124; AN-olza). “Pino”.
- Piñodei, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Pinudia. *Pinudi* (XIV, 126; V-gi p, G-nav). (BB, 297). Urdi ainen *pinudi*. (Ond. 15; *pinudi*). “Pinar”.

- Pion, -a** (Sak) *iz.* Peoia. *Peon* (XIV, 42; L, B). (Izag., 79; *pionai beintzet jatea onnndo eman*). “Peón”.
- Piper, -rra** (orok) *iz.* 1. Piper. (XIV, 128; V, G, AN-egüés-ilarb-olza, L, B, BN, Ae, Sal, S, R). “Pimiento”. 2. Eskolara kal e egi n. (HLEH, 933). (BB, 297). Urdi ainen *eskola eskapo*. (Irib. Erronkari -Ameskoa-Unxeko San Martin-Zaraitzu). “Falta a clase, pira”.
- Pipergorri, -ye/-ya** (orok) *iz.* Txistorrari botatzen zaion biperrautsa. (XIV, 130; L, BN, S). “Pimentón”.
- Pipermin, -ñe/-ña** (Sak-erd) 1. *iz.* Piper mina, pikatzen duena. (XIV, 131; V, G, AN). “Pimiento picante”. 2. *izond.* Jenio bi ziko pert sona, berehal a erretzen dena. (XIV, 131). “Persona de mal genio, que enseguida se enfada”.
- Pipermorro, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Piper handia. (HLEH, 933). “Pimiento morrón”.
- Piperropil, -lle/-lla** (Sak) *iz.* Herriko jaietan egiten diren opi lak, Arbi zun bereziki San Juanetan. (XIV, 131; G, AN-larr-5vill, B, BN-baig, Ae). Burundan palatalizatu gabe. “Torta de fiestas, sobre todo en Arbizu”.
- Piperpote, -ie/-ia** (Sak-erd) *iz.* 1. Biperrez beteriko botea. Urdiainen *piperpoto, -ua*. (XIV, 131). “Lata de pimientos”. 2. (Etx) Espainiako bandera. Biperboteen etiketak garai batean zeramatzen zuten koloreengandik sortua. (XIV, 131). “Bandera española”.
- Pipi, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Egurra jaten duen zomorroa. Sitsa. (XIV, 132; V-gip, G, AN, L, B, Ae, Sal). (HLEH, 933). (BB, 297). Urdi ainen *pipia*. (Izag., 79). “Polilla”.
- PIPIYEK JO:* *ad.* Sitsak joko, zuhirindu. *Pipiyek jota ziok kapiyuo!* (Pipiak jot a zegok kapi rio hori!). “Apolillarse”.
- Pipin, -ñe** (Etx) *iz.* Hazi beldur txikia, gariaren artean ateratzen da eta txerri eta usok jaten duten. *Pipiño* (XIV, 133; ‘granitos de boj, pipiño urte gari urte’). (BB, 297). “Semilla negra pequeña que sale entre el trigo”.
- Pipix ein** (Etx) *ad.* Txizta egin haur hizkuntzan. *Pipiz* (XIV, 165; BN, R). “Orinar en lenguaje infantil”.
- Pir-pir urai** (Etx) *ad.per.* Kakeria izan, beherakoa eduki. Lakuntzan *tir-tirre*. “Tener diarrea”.
- Pirrin, -ñe** (Etx) *iz.* Gurpila orokorrean. “Rueda en general”.
- Pirrinka** (Un) (ikus **pirrixke**)
- Pirrinkate, -ie** (Etx) *iz.* Uztaiaren jokia. Burdinezko pieza borobila, pertz edo antzeko ontzietan kendutakoa, jolasteko erabiltzen zena. *Pirrinkela* (XIV, 136; AN-araq). (BB, 297). Urdi ainen *txirringala, -ia*. (Irib. *cherrinca* Arbizu). “Juego del aro”.
- Pirriñekan** (Etx) *adond.* Itzulipurdika, jira-biraka. Li zarragabengoan *firriñekan*. *An fan dek, pirriñekan, malda bia!* (Han joan duk, pirriñekan, maldan behera!). “Rodando, dando vueltas”.
- Pirrixke** (Etx) *iz.* Gurdiaren gurpila. Arbizun *txirrinka* eta Unanun *pirrinka*. *Pirrinka* (XIV, 136; AN-araq). (BB, 297). (Ond. 25; *txirrika*). Urdiainen *txirrika*. (Izag., 82; *txirrika gutxi*). “Rueda del carro”.
- Piru, -be/-ba** (Sak-erd) *iz.* Izpia, erbatza. (XIV, 138; AN-burg, B, BN-ciz-baig). (HLEH, 933). *Dauneko eztizkok lau piru buuben!* (Dagoeneko ez zeuzkak lau piru buruan!). “Brizna, pelo, hebra”.
- ARI PIRUBE:* *iz.* Hari pirua. “Cabo de hilo, hebra”.
- Piso, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Pisoa, etxebizitza. (XIV, 147; G-nav, AN-araq, Ae). “Piso, vivienda”.
- Pita** (Urd) (ikus **pinte**)

- Pitarroso, -ue** (Etx) *izond.* Begiei egokitua jaso dugu, gorri tuak edo makartuak daudel a adi eraziz. *Begi pitarrosuek dazkak gaur!* (Begi pitarrosoak dauzkak gaur!). “Legañoso, enrojecido”.
- Pitilin** (Sak) (ikus **pinpilin**)
- Pitjoku, -be** (Etx) *iz.* Gazteen artean egiten zen g aiztakeria, h aietako b ati zakila atera eta bertara listua botatzen zitzaiolearik. Lehenago, *kintojoku* esaten omen zen. “Broma pesada que se hacían los jóvenes”.
- Pits** (Bur) (ikus **apar**)
- Pitte/a** (Sak-erd) *izond.* Pixka, gut xi, pittin. (XIV, 151; B). *Pitte-pitt(i)aat nei yet bakarrik!* (Pi xka-pixka bat nahi diat bakarrik!). “Poco, pizca”. -**PITTEKAN:** *adond.* Pixkanaka. *Pittaka* (XIV, 151). *Pittekan-pittekan monton galanta ein ye!* (Pixkanaka-pixkanaka montoi gal anta egi n diate!). “Poco a poco”.
- Pitxarreko** (Urd) (ikus **pitxera**)
- Pitxera** (orok) *iz.* Txarro, pitxer. (XIV, 152; B N, R). (B B, 297). *Bete zan pitxeroi utses!* (Bete ezan pitxar hori urez!). Urdi ainen *pitxarreko*. (Izag., 79). (Irib. *picharra* Mendialdea, *pichera* Erronkari). Dardarkari xamurra erabiltzen da. “Jarra”.
- Pitxi, -ye/-a** (Etx, Arr, Urd) *iz.* Lilia, lorea, batez ere hurrei zuzendut ako hizkeran. *Zu zaa nee pitxiya!* (Zu zara nire pi txia!). “Fl or, sobre t odo en lenguaje infantil”.
- Pitxigorri, -ye** (Etx) *iz.* Lore m ota. (BB, 298). “Centaurrum um belatum Gili-bert”.
- Pitxili(n)ta** (Urd, Bak) *iz.* Lorea, margarita. (XIV, 154; ‘margarita, una flor’ Ond Bac). “Flor, margarita”.
- Pitxita** (Etx, Arb) *iz.* Tximeleta txikitxoa. *Pitxita, pitxita, bota al dezu uzkerra ipurdiye itxita?* (Pitxita, p itxita, bota ahal duzu puzkarra ipurdia itxita?, Etxarriko esaera). “Mariposa, sólo se emplea en el dicho aquí mencionado”.
- Pitzetu** (Etx) *ad.* Arrakalatu, zartatu , zerbait izorratu. *Pitzatu* (XIV, 155; V-gip, G). (HLEH, 935; *pitzatu*). (BB, 297; *pitzekiyek* ‘rajas’). “Rajar, romper(se), fastidiar(se)”.
- Pixagorri** (Erg) (ikus **pixekurre**)
- Pixauntzi, -ye/-ya** (Sak-erd) *izond.* Txizontzi, t xiza asko egi ten duena. *Pixontzi* (XIV, 161; G, AN-ul z, R). (BB, 298). Urdi ainen *txixontzi*. “Meón”.
- Pixe/a** (Sak-erd) *iz.* Txiza, gernua, pi xa. (XIV, 156; G-t o, AN-ul z-egüés-ilzarb, B, Ae, Sal, S, R). (HLEH, 935). (B B, 297). B urundan *txixa*. “Orina”. -**PIXE BELARRA:** *iz.* Belar diuretikoia. “Hi erba di urética, con unas pequeñas lapas”.
- Pixekurre, -ie/-ia** (Sak) *iz.* Txizagura. *Pixagorri* (XIV, 157; L-ain, BN, S R). Ergoienan *pixagorriya* erabiltzen dute. Burundan *txixakurre*. (BB, 298). “Ganas de orinar”.
- Pixerreka** (Sak-erd) *iz.* Txiza aldia. Burundan *txixarreka*. (Irib. *pisarreca* Mendialdea). “Meada”.
- Pixetu** (Sak-erd) *ad.* Pisatu. (XIV, 140). Burundan asi milatu et a palatalizatu gabe: *pisatu*. *Zenbat pixetzen dik amurreyorrek?*. “Pesar”.
- Pixke/a** (Sak) *izond.* Pizka, ap ur, pitin. (XIV, 157; G, AN, L, B N, R). (B B, 298). “Poco, pizca”.
- Pixkekan** (Sak-erd) *adond.* Pixkaka, pixkanaka. (XIV, 160). B urundan asimilatu g abe. *Pixkekan-pixkekan monton aundiye eitten dek!* (Pixkaka-pixkaka montoi handi a egi ten duk!). “Poco a poco”.
- Pixkor, -rra I.** (Sak) *izond.* Bizkor. Osasunez ongi dabi lena. Ari n eta indartsu dagoena. (V, 481). (Izag. 57; *bizkorra* ‘el ágil, rápido’). (Irib. *biscor* Baztan-Iruña). “Fuerte,

- robusto”. 2. (Urd) *izond.* Bizia, buru argia. “Vivo, inteligente”.
- Pixkortu** (Sak) *ad.* Bizkortu. Osasunt su bihurtu. (V, 483). “Robustecer, revivir, revitalizar”.
- Pixti, -ye** (Etx) *izond.* Muker, harremanetarako zailtasu nak d ituen. Badirudi jatorrizko esanahia (animalia basatia) galduz joan del a. (XIV, 166; AN-ulz). “Persona esqui va, insociable”.
- Pixtu, -be/-ba** (Sak-erd) *iz.* Txistua, ziztua. *Aungi portatzen beiz, pixtu mutu bet ekarko dubau!* (Ongi portatzen b ahaiz, tx istu mutu bat ekarriko di agu!). Urdi ainen *fixtu, -a.* (Izag., 92; ... *tren aitan fistu otsa aguro fateko...*). “Silbato, silbido”. -**PIXTUOTSA:** Txistua, tx istu hotsa. Burundan *fistuotsa.* “Silbido”
- Pixtu ein** (Etx) *ad.* Ziztu egin, txistu egin. Irañetan eta Urdiainen *fixtu in.* (Ond. 9; *fixtu in:* silb ar). *Meipeti pixtu ein ziobau!* (Mahaipetik tx istu egin zioagu!). “Silbar”.
- Pixtumutu, -be** (Etx) *iz.* Etxeko norbaitek bidai bat egin eta ezer ez zuenean ekartzen, hauxe ekarri zuela esaten zen, txistu mutua, egon ez dagoena. Errege egunean ere, ezer ez zigutela utzi esan beharrean, hauxe utzi zigutela esan genezakeen. “Palabra que expresa un imposible y se utilizaba cuando se preguntaba qué es lo que nos habían dejado o traído los Reyes, por ejemplo, para no responder que nada”.
- Pixu, -be/-ba** (Sak) 1. *iz.* Pisua, zam a. (XIV, 143; G-nav). *Meikubanién yondu nok eta esan ziek pixuik ez artzeko egun betzuten!* (Medikuarenean egondu nauk eta esan zidak pisurik ez hartzeko egun batzuetan!). “Peso, carga”. 2. *izond.* Pisua, zamatua. (Izag., 79; *pixuba doo* ‘está pesado’). “Pesado”. 3. **-tu ad.** Pisutu. (XIV, 148; G, AN, L). “Hacerse pesado, ponerse pesado”.
- Piztu** (orok) *ad.* 1. Piztu, irazegi. (XIV, 169; G, AN, L, BN, S). *Piztu zak argiye!* (Piztu ezak argia!). “Encender”. 2. Putz egin. “Soplar”. 3. Biztu, xaxatu. (XIV, 170; V-gip, G, AN, L, BN, S). *Infernuko demonio piztu biñe!* (Infernuko demonioa biztu behar di nate!). “Revivir, azuzar, alentar”.
- Planta** (Sak) 1. *iz.* Landare eta barazki ale gazteak. Landatu egi ten direnak. (XIV, 176; AN-egüés-i lzarb-olza). “Planta, t anto de árbol, como de verduras”. 2. **-tu ad.** Landatu. (XIV, 177; G-nav). “Plantar”. 3. *iz.* Itxura. XIV, 176; V-gip, AN-larr, L, BN, S). *A, ze planta dakan zaldiyorrek!* (A, zer plantan daukan zal di horrek!). “Aspecto, presencia”.
- Planto** (Sak-erd) *adond.* Geldirik, to kian bertan gel diturik. (XIV, 177; V-gip, G-azp). *Planto gelditu dek bertan ta eyau ondorien ezee ein!* (Planto gelditu duk bertan eta ez diagu ondoren ezer egin!). “Quieto”.
- Plater, -a** (orok) *iz.* Platera, azpila. (XIV, 180; V-gip, G-azp-goi, AN-ulz-egüés-ilzarb-olza, B, R -uzt). (B B, 298). (Izag., 79; *platera*). (Irib. Aezkoa). Arbizu eta Ergoienan *platera*. Urdiainen *pate, -ia.* Bakaikun *patera*. *Etxarriarra kukute, mando zar bat il dute, ure jateko, ure jateko, platera txar bat ez dute!* (Arbizun etxarriarrekiko erabiltzen duten kantuarren modukoa). “Plato”.
- Platerkada** (orok) *iz.* Janari kantitatea, plater betea. (XIV, 180). (HLEH, 937). Urdi ainen *patekada.* “Plato lleno, cantidad de comida”.
- Plaza** (Sak) *iz.* Plaza, enparantza. (XIV, 183). “Plaza”.
- Pliskorrien, pliskorriko** (Urd) (ikus **bilixkorriko**)

- Plisti-plasta** (orok) *adond.* Uretan ib ili, erabat sartuta edo oinez gainean. (XIV, 194; V-gip, L, BN, S). (HLEH, 938). Hitz onom atopeikoa da. Haur hizkuntzan bainatzeari esaten zaio. “Chapoteando”.
- Plomu, -be/-ba/-a** (Sak) *iz.* Beruna. (XIV, 195; G-nav, AN, L, BN, Ae, Sal, S, R). (HLEH, 938). (B B, 298). “Plomo”.
- Plume/a** (Sak-erd) *I. iz.* Luma. Urdiainen *luma*. (Izag., 73; *luma*). “Pluma”. *2. -tu ad.* Luma-tu, l umak atera, et a bai ta l umak kendu edo galdu ere bai. Burundan *lumatu*. *Nola artuek txorikumioi, guaño plumetu bee zio! eta!* (Nol a hart u duk txorikume hori , orai no l uma-tu gabe zagok eta!). “Plumar, desplumar”.
- Pobre, -ie/-ia** (Sak-erd) *izond.* Txiro, behartsu. (XIV, 196; V-gi p, AN- ilzarb-egüés-olza, L, BN, S). *Zeruben dee pobriek abiatsaan bukotaako! Guu etxe pobrie, erregiena beño obie!* (Zeruan ere pobreak aberatsen burukotarako! Gure et xe pobrea, erregearena baino hobea!). “Pobre, humilde”.
- Pokale, -ie/-ia** (Sak-erd) *iz.* Sarrera, hasiera. Etxeko ateari horrela esaten diote Li zarragan. Toponi mian ere ageri da Et xarrin: *basopokale*. (BB, 298). *Aitzurre autzi yet ezkaatzan, pokale pokalien!* (Aitzurra utzi diat ezkara-tzan, bokal e bokalean!). “Bocal, entrada”.
- Pokillo, -ue** (Etx) *iz.* Mordoa, *porka*. Uhartan *keillo*. Li zarragabengoan *pookillua*. Urdiainen *kilo*. (BB, 298; ‘racimo de uva, parási to del rosal silvestre, etc.’). “Racimo”.
-MATS POKILLUE: M ahats m ordoa. Urdiainen *matskilo* eta Uhartan *mats keillue*. “Racimo de uva”.
- Poldoka** (Etx) *iz.* Irinak, esaterako, urarekin nahastean sortzen dituen bolatxoak. B aita arropan sort zen direnak ere. “Grumo, bolita”.
- Poleki** (Sak-erd) *adond.* *1.* Poliki, g eldi, ongi. (XIV, 203). Urdi ainen *poliki*. “Bien, con cui dado, poco a poco”. *2.* Nahiko, aski . *Jendie poleki yoondu zan atzoko sesiyuen!* (Jendea p oliki egon zen at zoko sesioan!). “Suficiente, bastante”.
- Polit, -tte/-tta** (orok) *izond.* Polita, ederra. Itxura atsegingarria duena. (XIV, 205; V, G, AN, B). “Bonito”.
- Pol-pol** (Etx) *adond.* Uraren bor-borra, bai naturan, m ugitzen denean, nola egosteko orduan. (XIV, 210; V-ger-gip). Onomatopeikoa da. Toponi mian ere ageri da Etxarrin: *polpoliturri*. Urdiainen *bor-bor*. “Borboteo del agua”.
- Poltsa** (Sak) *iz.* Poltsa. (XIV, 211; V-gip). “Bolsa”.
- Poltsiko, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Poltsikoa. (XIV, 211; V-gi p). *Zulos beteik zizkobet poltsikuek!* (Zuloz bet erik zeuzkaat poltsikoak!). “Bolsillo”.
- Ponpolu** (Lizgb) (ikus **boobil**)
- Ponteko iyel, -a** (Lak) *izond.* Beti elizan sartuta dagoen pert sona. “Beato, ‘comesantos’”.
- Pontxon, -a** (Etx, Lak) *iz.* Arotzak erabiltzen duen tresna, ziria. (XIV, 357; AN-ulz). (B B, 298; ‘l ezna’). (Irib. Zaraitzu). “Punzón”.
- Pookillo** (Lizgb) (ikus **pokillo**)
- Popa** (Etx) *iz.* Zopa haur hizkuntzan. (XIV, 214). “Sopa en lenguaje infantil”.
- Popin, -ñe/-ña** (Arb) *iz.* Panpina. (XIV, 215; AN, Sal, R). *Ai, au popiña!* (Ai, hau panpina!). “Muñeca”.
- Popolo, -ue** (Etx) *izond.* Potolo, g izen. (XIV, 215; (R) gordi nflón). (B B, 298). (Iri b. *zopolo* Iruña-Iruñerria-Mendialdea). *Joxemari popolo, ipurzulo aundiye, uzkerra botatzeko, osasun aundiye!* (Etxarriko kant a).

- Urdiainen *potzolo*. “Gordo, rechoncho”.
- Porka** (Sak) *iz.* Txirikorda, m ultzoa, mordoia. Gehienbat art o et a baratxuriek in erabi ltzen da. *Porkaka* (XIV, 217; (B) a grupos). (BB, 298). (Ond. 15). (Izag., 73; *maizporka*). “Ristra, horca”.
- Porlan, -a** (orok) *iz.* Porlan, zem entua. (XIV, 218; V-gip, G-azp). (BB, 299). “Cemento”.
- Porra** (Urd) (ikus **borra**)
- Porro, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* Praka eta ipurdiaren art eko t artea edo gunea. Marokoko gerran ibilitakoek esaten zuten m airuek gauzak gordet zeko erabiltzen zutela. “Espacio comprendido entre el pantalón y el culo”.
- Porru, -be/-ba** (orok) *iz.* Porrua, barazkia. (XIV, 222). (BB, 299; *porro*). (Izag., 80; *porrubarrek*). “Puerro”.
- Porrusalda** (Etx, Urd) *iz.* 1. Janaria, porruz egi ndakoa. (XIV, 222; V-gi p, G-goi-bet). “C aldo de puerros”. 2. Dantza. (XIV, 223). “Baile”.
- Portaera** (Sak) *iz.* Jarrera. (XIV, 223). *Portaera kaskarra uraittu auben atzo!* (Portaera kaskarra eduki huen at zo!). “Comportamiento”.
- Portalanga** (Etx) *iz.* Bideak ixteko ate modukoa. Langa edo m akil luzeez osatutakoa. (XIV, 223; AN-gip). (BB, 299). “Cierre de caminos para que no pase el ganado”.
- Porta-porta** (Etx) *adond.* Erruz, ugari, ardurarik gabe, barra-barra. *Purta-purta* (XIV, 364). *Umiek porta-porta urai, ta gio ajolipe!* (Umeak porta-porta eduki, eta gero axol arik gabe!). “En abundancia, si n t asa, en gran cantidad”.
- Portatu** (Sak) *ad.* Portatu, aritu. (XIV, 224; V-gi p, G-azp). *Ze mous portatu eiz?* (Zer m oduz port atu hai z?). “Portarse, comportarse”.
- Portu, -be/-ba/-a** (Sak) *iz.* Mendatea, portua, mendikoa bereziki. (XIV, 225; AN, BN, S). *Lizerrako portube, Etxarriko portube*. “Puert o, sobre todo de montaña”.
- Porziunkulero, -ue** (Etx) *izond.* Ganora gutxiko pertsonei esat en zai e, i rain moduan. *Porziunkulero txarroi, or zuillek anularun-famularun!* (Porziunkulero txar hori, hor zebilek anularun-famularun!). “Persona de poco fust e, pocofundamento”.
- Posna** (Etx) *izond.* Mugimendu, eki men edo jasi k gabeko pert sona. *Muitturi zokuortati, posna zarroi!* (Mugi hadi txoko horret atik, posna zahar hori !). “Persona que no t iene garbo o iniciativa”.
- Pote, -ie/-ia** (Sak) *iz.* Botea, m etalezko ontzia. (XIV, 233; G-azp-gooi, AN-gip, B). Urdi ainen *poto, -ua*. *Lenoo molokotona potien bakarrik jaten giñubaan!* (Lehenago m elokotoia botean bakarrik jaten genian!). “Lata, bote”.
- Pote-potien** (Etx, Arb, Lak, Urd) *adond.* Arbizuko ‘Oihan ederra’ al dizkarian (2000) horrel a jaso dut e: “*Pote bat hartu eta barrenean harritxoak sartzen ziren. Gero potea itxi eta batek gora botatzen zuen. Paratzen zenak potea hartu bitartean beste denak estali behar ziren*”. *Pote-poteka* (XIV, 233). “Juego con una lata llena de piedras”.
- Potokei, -ye/-ya** (Etx) *iz.* Litxarrerria. Premiarik gabe jaten den gauza, ez oso egokia. ‘Poto’ eta ‘-keria’ izango lirakeke bere osgaiak, potoko janariak oso naturalak ez di relakoan, nonbai t. *Kanpuen aubeste potokei jan ondorien, nola demontre nei dek gio bier bezela bazkaltzie?* (Kanpoan hainbeste potokeria jan ondoren, nola demontre nahi duk gero behar bezala bazkaltzea?). “Golosina. Alim ento no adecuado”.

- Potro, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Barrabil, potroa. (XIV, 237; V-ger-m -gip, G-t o, L). “Testículo”.
- Potroaundi, -ye/-ya** (Sak) *izond.* Potrohandi, pertsona lasaiegia. (XIV, 238). (BB, 299). “Cojonazos”.
- Potroso, -ue/-ua** (Sak) *izond.* 1. Potrohandi. (XIV, 238). “Cojonazos”. 2. Zorte handiko pert sona. (XIV, 238). (BB, 299). “Suertudo”.
- Pott** (Etx) *esam.* Porrotaren si nonimoa, zerbait gaizki atera denean esaten da. (BB, 299). *Seyetu ta seyetu ta, azkeniako, pott!* (Saiatu eta saiatu eta, azkenerako, pott!). “Fracaso, fallo”. -*POTT EINDA YON: esam.* Ados izan, bat et orri, l agunak egin, adiskidetu, pot eginda egon. *Pot egin* (XIV, 232; V-arr-oroz-m-gip, G). *Oik biyek pott einda ziek!* (Horiek biak pot eginda zeudek!). “Est ar a una, de acuerdo”.
- Pottaka** (Etx) *iz.* Esku tokia duen ki kara. Badirudi, aspal dian, adarrak erabiltzen zituztela horrelakoak egiteko. “Taza con asa”.
- Pottiko** (Ir) (ikus **potto**)
- Potto, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* 1. Zaldikumea, pottoka, moxala. *Pottoka* ere erabiltzen da. Irañetan *pottikue*. “Potro”. 2. Barrabila. (XIV, 238; V-gip, G-to). (BB, 299). “Testículo”.
- Pottoko, -ue** (Etx) *izond.* Hurrei amoltsuki edo m odu maitagarrian esaten zaiena. *Ai, nee mutiko pottokue!* (Ai, nire mutiko pottokoa!). “¡Querido!, expresi ón cari ñosa para los niños”.
- Potxitxe** (Etx) *izond.* Polita h aur hizkuntzan. “B onito en l enguaje infantil”.
- Potxolo, -ue/-ua** (Sak) *izond.* Itxura atsegina duen haurra, zert xobait gizena eta guzti. (XIV, 240; V-ger-gip, AN-gi p, B). (BB, 299). “De aspecto agradable, regordete”.
- Potxotxa** (Ir) (ikus **toxa**)
- Potzolo** (Urd) (ikus **popolo**)
- Poxpolin, -ñe** (Etx) *iz.* Galeperraren kantua i mitazioa. (XIV, 243; V-gip, G-goi-to). (BB, 299). “Imitación del canto de la codorniz”.
- Poz, -a** (orok) 1. *iz.* Poza. (XIV, 244; V, G, AN-gip-5vill, B). (BB, 299). *Pozes fan da etxeti!* (Pozez joan da etxetik!). “Felicidad, alegría, gozo, contento”. 2. -**tu** *ad.* Alaitu, p oztu. (XIV, 261). “Alegrar(se)”.
- Pozaldi, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Poza hartzen den m omentua. (XIV, 251). *Pozaldi bikeñe eman ziegubiek!* (Pozaldi bikaina eman zigutek!). “Momento de alegría”.
- Pozgarri, -ye/-ya** (Sak) *izond.* Pozgarria. (XIV, 252; V, G, AN). “Que causa alegría, consuelo”.
- Pozik** (orok) *adond.* Alai. (XIV, 254; , V, G, AN). *Pozik e bayooke!* (Pozik ere bahagoke!). Ol aztin *konten*. “Alegre, contento”.
- Pratu** (Sak-erd) *ad.* Probatu, dastatu. ‘Probatu’tik dat or eta hauxe da bere bilakabiea: *probatu > proatu > praatu > pratu*. *Guk eyau ezee pratu guaño, beye to, prazak yorrek!* (Guk ez diagu ezer ere probatu oraino, baina to, proba ezak herorrek!). “Probar, degustar”.
- Pregon, -a** (Sak) *iz.* Norbait ezkontzekotan dela abisatzeko ematen den azalpena elizan, ezkon aurreko igandeko m eza naqgusian. (XIV, 272; AN-araq). *Gaur aittu zittunau zuen alaban pregonak!* (Gaur aditu ditinagu zuen alab aren p regoiak!). “Pregón de boda, amonestación”.
- Pregonatu** (Etx) *ad.* Jende guzti iari jakinarazi. (XIV, 272). *Ori biyau guai, ik dena pregonatzie!* (Hori behar diagu orain, hik de na pregonatzea!). “Hacer saber, ir pregonando”.
- Premi, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Premia, beharra. *Premia* (XIV, 273; G, AN-5vill, L-côte-ain, B). (BB, 301; *premiya*). *Ez*

- ziñukien premiik ori eitteko! Guk, bei, premiye obeki zikonau! (Ez zeneukaten premiarik hori egi teko! Guk, bai, premia hobeki zeukanagu!). “Necesidad”.*
- Premiatu** (Bur) (ikus **premiyetu**)
- Premiyetu** (Sak) *ad.* Premiatu, p remia izan, behar izan. *Premiatu* (XIV, 277; G-nav). (HLEH, 946; *premiatu*). Urdiainen *premiatu*. (Izag. 80; *premiatzen bagaá ‘si nos vem os necesitados’*). *Premiyetuko bagiñe, eskatuko giñuke!* (Premiatuko bagina, eskatuko genuke!). “Verse necesitado, apremiar”.
- Premiyo, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Saria. *Premio* (XIV, 277). *Eztikiyon ez, premiyo makala tokatu!* (Ez zaion ez, premio makala tokatu!). “Premio, trofeo”.
- Prepaatu** (Etx) *ad.* Prestatu, eg okitu. (XIV, 280; G-nav). *Eniok guaño aungi prepaatuik!* (Ez nagok oraino ongi preparaturik!). “Preparar(se)”.
- Presente, -ie** (Etx) *iz.* Txerria hiltzen zenean, fam iliakoei edo lagunei ematen zitzaizkien txerriki zatiak. “Presente, porción del cerdo que se reparte entre familiares”.
- Preso, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Presoa. (XIV, 289; V-gip, L, BN, S). “Preso”.
-PRESO ARTU: *ad.per.* Atxilotu. “Apresar”.
- Prest** (orok) *part.* Gertu, prest. (XIV, 291). (B B, 301). *Yonari prest, baezpade!* (Egon hadi prest, badaezpada ere!). “Preparado, dispuesto”.
- Prestaera** (Sak) *iz.* Prestakuntza. (XIV, 293; V, G, AN). “Preparación”.
- Prestatu** (orok) *ad.* Eratu, antolatatu. (XIV, 299). (B B, 301). “Preparar, organizar”.
- Preziyo, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* Prezioa, salneurria. *Prezio* (XIV, 303; V-gip, G-azp, AN-gip, L, B, BN, S). “Precio, valor de algo”.
- Primabera** (Sak) *iz.* Udaberria. (XIV, 306; G-nav, AN-sept-erro-burg, L, B, BN, Ae, Sal, S). “Primavera”.
-PRIMABERAKO ZIZE: (Etx) *iz.* Ziza oso est imatua. Lakunt zan *meyetzeko zize*. “Tri choloma georgi i, seta de primavera”.
- Primal, -a** (Etx, Urd) *iz.* Txerria handia. (XIV, 307; S, Sal, R). (Iri b. Oroz Betelu-Aezkoa-Lizarrar-Monreal). “Cerdo grande”.
- Primeran** (Sak-erd) *adond.* Ederki, oso ongi. (XIV, 307; V-gip). *Ezin gettuk kejatu, primeran bizi bettuk ta!* (Ezin gaituk kexatu, primeran bizi gaituk eta!). “De primera, fenomenal(mente)”.
- Printz, -e/-a** (Sak) 1. *iz.* Zati txikia, egurrarena esaterako, ezpal txikia. (XIV, 308; G, AN). (B B, 301). Lizarragabengoan *frintz*. “Brizna, pedazo pequeño de algo”. 2. -**tu** *ad.* Printzatu, Printzak egiten, txikitu, birrindu. B urundan asi milatu gabe. (XIV, 309; V-gip, G). “Astillar”.
- Prise/a** (Sak) *iz.* Presa, premia. (XIV, 281). “Prisa, urgencia”.
- Prisekan** (Sak) *adond.* Presaka, azkar. *Prisekan aldein ye txakurrek ikusita!* (Presaka aldein egin di ate txakurrak ikusita!). “Atoda prisara, con urgencia”.
- Prointziano, -ue/-ua** (Sak) *izond.* Gipuzkoarra, ‘prointzia’koa. Etxe baten izena da Etxe xarrin: *Prointzianoona. Prointziano* (XIV, 318). (B B, 301). (Ond. 15; *Prointzi*: Guipúzcoa. Estapalabra deberia figurar en los diccionarios vascos). (Izag., 80; *prointzenuk* ‘los guipuzcoanos’). “Natural de Guipúzcoa, nombre de una casa en Etxarri”.
- Prokolin, -ñe** (Etx) *iz.* Azalorearen burua, txikia denean. ‘Broculi’-tik seguru asko. “Pella pequeña, brocoli”.

- Puerkei, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Txerrikeria, zikinkeria, janari ez osasunt suak. (BB, 299; *porkêyek*). (Irib. *porcaziquiñe* Agoitz). “Porquerí as, golosinas”.
- Punpala** (Urd) (ikus **punpullun**)
- Punpullun** (Etx) *adond.* Lurrera erortzearen onom atopeia, haur hizkuntzan. Urdi ainen *punpala*. *Punpullun-punpullun, lurria! Papullun* ere ent zun daiteke. “Sonido de la caída en lenguaje infantil”.
- Punte/a** (orok) *iz.* Punta. (XIV, 347). *Mendi puntaño itzoo gettuk!* (Mendi puntaraino igo gai tuk!). “Punt a, cima”.
- Pupu, -be/-ba/-a** (Sak) *iz.* Mina, oinazea haur hi zkuntzan. (XIV, 358; V, G, AN). (BB, 301). “Dol or en l enguaje infantil”.
- Pupurru** (Lizgb, Arb, Lak) (ikus **kaparrosa**)
- Pur-pur-pur (farres)** (Etx) *esam.* Barreari ezin utsiz dagoen pertsonak egiten duen soi nuaren onomatopeia. (XIV, 361; B, BN-baig). *Pur-pur-pur farres yonduék!* (Pur-pur-pur barrez egon duk!). “Onomatopeya de l a ri sa que no se puede contener”.
- Purra-purra** (Etx, Urd) *esam.* Oiloak deitzeko erabiltzen den esamoldea. (XIV, 362; G, AN-5vill, B, S, Sal, R). (BB, 301). (Iri b. Zarai tzu –Melida –Baztan -Erreka). “Voz para llam ar a las gallinas”.
- Purru ein** (Sak) *ad.* Puzkarra bota. Hitz onomatopeikoa da. (XIV, 364; V, B). (BB, 301). “Echar un pedo, es palabra onomatopéyica”.
- Purzin** (Hir) (ikus **burtxin**)
- Puske/a** (Sak) *1. iz.* Zatia, puska. (XIV, 368; V, G, AN, L, B N, Sal , R). “Pedazo, trozo”.
-*PUSKE-PUSKE EIN: ad.per.* Puska-puska egin, erabat hautsi. (XIV, 373). “Hacer pedazos”.
- 2. -tu ad.* Puskatu, hautsi. (XIV, 372). “Romper”. *3. izond.* Handia, itzela. (XIV, 370). *Au andre puske!* “Grande, pedazo de ...”
- Puskekan** (Sak) *adond.* Puskaka, zatika. *Puskeka* (XIV, 372). (B B, 301). Burundan asimilatu gabe. “En/ a pedazos, en/a trozos”.
- Putusei, -ye** (Etx) *iz.* Putz usai na. *Putz-usain* (XIV, 380). *A, ze putuseiye bota dekena!* (A, zer put z usai na bot a duana!). “Bufa, olor a pedo”.
- Putxin** (Lizgb) (ikus **burtxin**)
- Putz, -e/-a** (orok) *iz.* Soinurik gabeko puzkarra. (XIV, 378; V-arr-gip, G, L, B, BN-baig-ciz-arb, Ae, Sal, S, R). *Itzek launek ta putzek miñek!* (Etxarriko esaera). “Bufa, pedo sin ruido”.
- Putzu, -be/-ba/-a** (Sak) *iz.* Putzua, berez sortutakoa. (XIV, 380; V-gip, G, AN, L, BN, Ae, Sal, S, R). Urdiainen *putzutai* ere bai. “Pozo”.
- Putzudore, -ie** (Etx) *iz.* Gizakiak egindako putzua ura l ortu nahi an. Urdiainen *putzutai*. “Pozo artificial”.
- Putzutai** (Urd) (ikus **osun, putzudore**)
- Puzkillo, -ue** (Etx) *izond.* Pertsona biguna, bai na bat ez ere hozbera. *Aittunek kontatu zieban meiku puzkilloon istoiye!* (Aitonak kont atu zidaan m ediku puzki loren istorioa!). *Biazkilloren* sinonimoa. “Blandengue, frio-lero”.
- Puzkolor, -ie/-ia** (Etx, Urd) *izond.* Kolore txarra, zurbi la, gai xo kolorea. *Ez ago batee aungi! Puzkolorie dakak!* (Ez hago bat ere ongi ! Puzkoloria daukak!). “M al col or, pálido”.
- Puzpulin, -ñe** (Etx) *izond.* Amonari ilobek esaten diote, trufatzeko asm otan. *Amiña puzpuliña!* “Voz q ue utilizan los nietos para reirse da la abuela”.
- Puzte, -ie** (Etx) *iz.* Ikuiluaren sarrera. Bertan, norm alean, ongarri pi la egoten zen. “Entrada de la cuadra”.

Puztu (orok) *ad.* Bete, airez edo janariz.
(XIV, 386; V-ger-m -gip, G).
“Hinchar(se), de aire o de comida”.

R

- Radiyo, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Irratia. *Radio* (XIV, 389; V-gi p, G-azp-nav, AN-5vill-ulz, L-sar, B, Ae). Bizikletaren erradioa ere bai. *Radiyuen aittu yet Osasunek iraaaz deela!* (Irratian aditu diat Osasunak irabazi duela!). “Radio”.
- Rafe, -ie** (Etx) *iz.* Hormatik kanpora ateratzen den teilatu zatia, normalean oholez est alia. (XIV, 390; AN-ulz-egüés-ilzarb-olza). Arruazun *odorra*. Urdiainen eta Lakuntzan *abazpi, -a*. “Alero”.
- Rantxero, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* Sukaldaria. B asoko lanetan berezi ki, janaria prestatzeko ardura duena. (XIV, 391). “Cocinero, persona que prepara el rancho”.
- Raso** (Urd) (ikus **arraso**)
- Rau** (Etx, Urd) *adond.* Kolpean, kolpe batez. (XIV, 392). “De golpe”.
- Raza** (Sak) *iz.* Arraza. *Arraza* ere entzun daiteke. *Eztikiyet ze raza klasekue dan guu txakurre!* (Ez zekiat zer arraza klasekoa den gure txakurra!). “Raza”.
- Razio** (Urd) (ikus **arraziyo**)
- Re** (Urd) (ikus **de(e)**)
- Rebai** (Urd) (ikus **debei**)
- Rebote, -ie/-ia** (Sak) *iz.* Pilota jokoan, pilota atzeko paret araino bidali. Errebotea. “Rebote, en el juego de la pelota”.
- Rebux, -e** (Etx) *izond.* Denetan txikiena edo baliogutxi duena. Soberan dagoen zerbait. (Irib. *rebus(e)* Tabar-Iparmendebaldea-Uxue). “El más pequeño o el de menor valor, lo sobrante”.
- Redios** (Sak) *esam.* Haserrea edo zerbait gaizki ateratzearen adierazpena. “Expresión de enfado o de que algo ha salido mal”.
- Relijiyo, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Errelijioa. “Religión”.
- Remolatxa** (Sak) *iz.* Erremolatxa. “Remolacha”.
- Resumin-ñe** (Etx) *iz.* Arrenkura, gorrotoa. Urdi ainen *nazikusi, nazikuskei. Erresumiñe* ere entzun daiteke. “Odio, rencor”.
- Ri-ra** (Etx, Urd) *adond.* Gauzak egiteko modua, bat-batean, berehalakoa, gehiegi pentsatu gabe. (XIV, 396). *Ti-ta* ere

entzun dai teke. *Olako gauzek, denbora galdu bee, ri-ra, ein biye!* (Horrelako gauzak, denbora galdu gabe, ri-ra, egin behar dira!). *Ri-ra batien akaatu ziyen lana!* Elkarre baten izena ere izan da Etxarrin, eta oso azkar antolatu zutelako jarri omen zioten i zen hori . “Al m omento, de repente”.

-*RIRRAKUE*: iz. aditzondoaren nominalizazioa. *Ori rirrakuatien eiñen yau!* (Hori rirrako batean egingo diagu!). “Nominalización del adverbio, santiamén”.

Rubiyo, -ue/-ua (Sak) *izond.* Ile hori a, errubioa. *Rubio* (XIV, 397; V-gi p). “Rubio”.

S

- Sa(a)r, -rra** (Sak) *iz.* Sagarra. (XIV, 414; AN-gip-5vill-araq-ulz). (BB, 302; *sagarra*). “Manzana”.
- Sa(a)rrardo, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* Sagardoa. *Sagardo* (XIV, 418; V-gip, G, AN, L, BN). (BB, 302; *sarrardue*). Urdiainen *sagardo*. (Izag., 80; *sagarrardo*). “Sidra”.
- Sa(a)rdei, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Sagardia, sagastia. *Sagardegi* (XIV, 418; AN-araq). Urdiainen *sardai*. (BB, 302; *sardêie*). “Manzanal”.
- Sa(a)rmin, -ñe/-ña** (Sak) *iz.* Sagarmina. *Sagar-min* (XIV, 416; V-arraig, G-nav, L, BN, S). (B B, 302). B urundan palatalizatu gabe. (Izag., 80; *sagar mina* ‘la manzana y el manzano silvestres’). (Irib. *saguermin* Ameskoa). “Manzana silvestre, ácida”.
- Saarrondo, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* Sagarrondoa. *Sagarrondo* (XIV, 420; AN-ulz, L, BN, S). “Manzano”.
- Saats, -a** (Etx) *iz.* Sahatsa. (XIV, 399; V-m-gip, G-goi-to, AN-ul z-olza, L, B, BN, S). (Irib. *sarasa* Bertizarana). “Sauce”.
- Sabel, -a** (orok) *iz.* Sabela. (XIV, 402). “Ventre, tripa”.
- SABELES:** *iz.* Besteren baten txerri ernaria norbaitek zaintzen zuenean, jabea txerria eta bi txerrikumerekin geratzen zen eta zaintzailea gainerako txerrikumeeekin. Hauxe zen ordainketa modu honen izena. “Nombre del cobro por cuidar una cerda preñada de otro dueño”.
- Sabona** (Bak) (ikus **jabon**)
- Safai/ei** (Alts, Uh, Ir, Urritz) (ikus **ganboiko**)
- Sagona** (Alts, Urd) (ikus **jabon**)
- Saiets, -a** (Alts, Urd) *iz.* Saihetsa. (XIV, 431; V, G, AN). (Izag., 80). “Costilla”.
- Sakabanatu** (orok) *ad.* Hedatu, zabaldu, toki askotara bidali. (XIV, 445; V-m-gip, G-goi-to, AN-g ip-5vill). (BB, 303). *Sakabantuik ziek guu ardiyek mendiyeen!* (Sakabanaturik zeudek gure ardiak mendiyeen!). “Esparcir, desperdigar, extender”.

- Sakan, -a** (orok) *iz.* Zolagunea, sakonunea. (XIV, 447; G-t o-nav, L, B). (B B, 303; *sakana*). (Izag., 80). “Hondonada, barranca”.
- Sake, -ie/-ia** (Sak) *iz.* 1. Sakea, p ilota jokoan batik bat. (XIV, 449; V-arr-gip, G-azp, AN-g ip-5vill, L, BN, S). “Saque, sobre todo en el juego de pelota”. 2. Asko jateko ohitura. (XIV, 450). “Apetito grande, desmedido”.
- Sakristu, -be/-ba** (Etx) *iz.* Sakristaua. (XIV, 464). *Sakristu zarraan etxie yos ye!* (Sakristau zaharraren etxea erosi ditek!). “Sacristán”.
- Salboze** (Etx) *junt.* Aurkaritzako lokailua, ‘baina’ eta ‘hala ere’-ren parekoa. (BB, 304; ‘resul ta que’). *Beti bia yakusten salboze, ta berai gertatu!* (Beti bera erakusten salboze, eta berari gertatu!). “Conjunción adversativa con el sentido de ‘después de todo’, (y) sin embargo”.
- Salda** (orok) *iz.* Salda, j anarien lik idoa. (XIV, 480). *Ollo zarrak salda ona eitten dau!* (Oilo zaharrak salda ona egiten du!). “Caldo”.
- Saldazu, -be/-ba** (Sak-erd) *izond.* Saldatsua. *Saldatsu* (XIV, 481; V-gip, G-azp). *Nai patata egosiyek saldazu gustetzen zizkien!* (Niri patata egosiak saldatsu gustatzen zaizkidan!). “Caldoso”.
- Saldo, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Animalia multzoa edo taldea. (XIV, 482; G, AN-araq, L, B, BN, S, R). *Arsaldo, beisaldo, auntsaldo, ...* “Rebaño, de vacas, de ovejas, de cabras, ...”.
- Saldu** (orok) *ad.* Saldu. (XIV, 483). “Vender”.
- Saltzeko** (Sak-erd) *adond.* Salgai. *Soro guziek saltzeko zizkonau!* (Soro guztiak saltzeko zeuzkanagu!). “En venta”.
- Salioka** (Etx) *iz.* Tenisaren kont aketa sistemarekin arau tzen d en p ilota jokoa. (B B, 304; *salio* ‘punto, al contar los juegos a pelota con fórmula similar al del tenis’). “Juego de pelota que se rige por las normas del tenis”.
- Salmenta** (orok) *iz.* Saltzearen ekintza, salmenta. (XIV, 493; V-m-gip, G-azp-to, AN-gi p, B). (BB, 304). “Venta”.
- Salmor** (Urd) (ikus **gazmor**)
- Salsa** (Sak) *iz.* 1. Saltsa. *Saltsa* (XIV, 501; V, G, AN-sept-erro-burg-olza, L, BN, Ae, S, R). “Salsa”. 2. Arazoa, egoera nahasia. *Saltsa* (XIV, 501; V-arr-gip, G-azp-bet, AN-g ip-larr-5vill, BN- arb). (B B, 304). “Lío, situación complicada”.
- Salsamendi, -ye** (Etx) *izond.* Salsero, egoerak nahasten di tuena. “Li ante, salsero”.
- Salsero, -ue/-ua** (Sak) *izond.* Saltsaria, egoera nahast ailea. *Saltsero* (XIV, 504; V-gi p, AN-l arr, L, B N, S). “Salsamendi” ere erabiltzen da. “Liante, entrometido”.
- Saltatu** (orok) *ad.* Jauzi eg in, saltatu . (XIV, 496; L, BN, S). “Saltar”.
- Salto, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Jauzia, salto a. (XIV, 497; V, G, AN, L, B N, S). “Salto”.
- Saltokan** (Sak) *adond.* Jauzika, sal toka. *Saltoka* (XIV, 499; V, G, AN, L, B N, S). “A saltos”.
- Salzale, -ie/-ia** (Sak) 1. *iz.* Saltzailea. (XIV, 504; Sal). (BB, 304; *salzale*). “Vendedor”. 2. *izond.* Salatzailea. (XIV, 505; Sal). “Delator, traidor”.
- Samalda** (Etx, Urd) *iz.* Taldea, m ultzoa, pila. (XIV, 507; G, B N). (BB, 304). “Grupo, multitud, gentío”.
- Samar, -rra** (Sak) *grad.* Nahikoa, zerbait. (XIV, 509; V, G, AN). Era palatalizatuan ere asko erabiltzen da: *xamar. Jende gutxi samar etor dek!* (Jende gutxi sam ar et orri duk!). “Bastante, algo”.
- Samur, -rre/-rra** (orok) 1. *izond.* Biguna, erraz jateko modukoa. (XIV, 517; V, G, AN, L). Era pal atalizatuan asko erabiltzen da: *xamur. Aragiyau oso*

- samurre zio!* (Haragi hau oso samurra zegok!). “Tierno”. 2. **-tu ad.** Bigundu, erraz jat eko moduan jarri. (XIV, 525; V, G, AN, L). *Aragiyo! samurtzeko astiat bier dik!* (Haragi hori samurtzeko aste bat behar di ki!). “Ponerse tierna la carne”.
- San** (Uh, Ir) (ikus **esan**)
- Sanga(a)tu** (Etx, Urd) *ad.* Odolustu, animaliak hi ltzen di renean odolateratzea egin. (XIV, 530; AN-larr). Lehenik bokal epentesia eta ondoren dardarkari samurraren galera izan ditu bere bi lakabidean, seguru aski : **sangratu* > **sangaratu* > *sangaatu*. “Sangrar”.
- Sangaioyel, -a** (Etx) *iz.* Zaurietarako oihala. Arbizun *peixa*. “Venda”.
- Sanjuanbelar, -rra** (Etx) *iz.* Belar mota. (XIV, 527; G-goi, AN-gip). (BB, 305; ‘Rumex acetosa’). “Hierba”.
- Sanjuanille** (Uh) (ikus **garagarzaro**)
- Sano** (Sak-erd) *adond.* Osasuntsu, ongi, arazorik gabe. (XIV, 533; V-gip, AN, L, S). *Eyokela kasoik ein orri, eztiok buuti sano ta!* (Ez iezaiok kasurik egin horri, ez zegok burut ik sano eta!). “Bien, sano, saludable”.
- Santu, -be/-ba/-a** (orok) *iz.* Santua. (XIV, 539; V-gi p). *Xantubaan* (Santuaren) etxea dago Etxarrin. “Santo”.
- Sardai** (Urd) (ikus **sarde**)
- Sarde, -ie/-ia** (orok) *iz.* Sardea. (XIV, 552; G-to, AN-5vill, L, B, BN, S, R). Urdiainen *sardai*. “Horca”.
- Sardin, -ñe/-ña** (Sak) *iz.* Sardina. (XIV, 554; AN-olza). Burundan palatalizatu gabe. “Sardina”.
- Sardinzar, -rra** (Sak) *iz.* Sardina zaharra. *Guardia zibille* ere esaten zaio. (XIV, 556; G-nav). (BB, 309). (Ond. 16). “Sardina vieja, en sal”.
- Sare, ie/-ia** (orok) *iz.* 1. Sarea. (XIV, 556). (Ond. 16; adral para traer hoja seca). (Izag., 80; ‘un pesebre en forma de reja para poner la hierba a las ovejas’). “Red”. 2. Toponimian askotan ageri da. Ganadoa bi Itzeko tokia adierazten duelarik: *Arbizuko sarie, Etxarriko sarie, ...* Burundan *saroi*. Urdi ainen *saiá*. “Redil, lugar donde se recoge el ganado, muy utilizado en toponimia”.
- Sargoi, -ye** (Sak-erd) *iz.* Sargoria, hego haizearekin batera bero handia egiten duenean. *Kalda* ere esaten zaio. Dorraon *kandura*. (XIV, 560; G-nav, AN-5vill, B). (BB, 309). Urdiainen dardarakri samurra gal de gabe: *sargori*. “Bochorno, calor”.
- Sarketakan** (Etx) *adond.* Makila bat lurrean sartzen den bitartean, aurkakoarena lurrera botatzen saiatu beharreko jokoa. ‘Ibitze’ tan jolasten zen. “Juego consistente en hacer un palo a la vez que se intenta tumbar el del contrario”.
- Saroi** (Bur) (ikus **sare**)
- Sarrail** (Urd) (ikus **giltzezulo**)
- Sarrera** (orok) *iz.* Sarrera. (XIV, 576; V-arr-gip, G-goi-azp, AN-gip-5vill, B). (BB, 309). “Entrada”.
- Sarri, -ye/-ya** (Sak) 1. *izond.* Hertsia, labore bat, esaterako, asko etortzen denean. ‘Bakan’-aren antonimoa. (XIV, 581; V, G). (Ond. 16). (Izag., 80; ‘lo cerrado y apretado’). *Aritz planta sarri-sarriye elduek basuen!* (Haritz landarea sarri-sarria zeterrek basoan!). “Tupido, en gran cantidad”. 2. *adond.* Laster, berehalakero. Azken aditzondoan modura erabiltzen dute gehi enbat Irañetan. (XIV, 578; G-bet, AN, L, B, BN, Ae, S). *Sarri etorkuek nausie!* (Sarri etorriko duk nagusiak!). “Pronto, en seguida, luego”. 3. *adond.* Askotan. (XIV, 578; V, G-azp-bet). “Amenuedo, con frecuencia”. 4. **-ttu ad.** Zarratu, baso edo lainoari egoki tuz, esaterako. (BB, 310). “Espesar, cerrar(se)”.
- Sarru, -be** (Etx) *iz.* Gorputz luzea duen landarea. “Planta de tallo largo”.

- Sartalde, -ie/-ia** (orok) *iz.* Mendebaldea. (XIV, 582; L, BN, S). “Oeste”.
- Sartu** (orok) *ad.* Barrura etorri edo ekarri. (XIV, 583). (B B, 310). (Ond. 16; sembrar patatas, etc.). *Sarrari oingana makil autsiyaaki! Sar detteke? Ederra sartu doobie!* (Sar hadi hori engana m akila haut siarekin! Sar dai teke? Ederra sartu diote!). “Entrar, meter”.
- Sasi, -ye/-ya** (orok) *iz.* Sasia. (XIV, 587; V, G, AN, L, B , Ae). (BB, 310). “Mata, matorral, zarza.”
- Sasidei, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Sasiz betetako tokia. *Sasidi* (XIV, 591; G-nav, AN-ul z). (Ond. 16; *sasidi*). Urdiainen *sasidi*. “Matorral, lugar de matas”.
- Sasikume** (Urd) (ikus **sasipeko**)
- Sasipeko, -ue** (Etx) *izond.* Sasikumea, ezkontzaz kanpoko. *Ganbelazpikue* eta *Iriyaan azpikue* ere esaten om en zen Et xarrin. Urdiainen *sasikume*. “Hijo ilegítimo, bastardo”.
- Saskel, -a** (Lak) *izond.* Zikina, iraintzeko erabiltzen da. “Sucio, andrajoso”.
- Saski, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Saskia. (XIV, 595; G, AN, L, B, BN, Ae, S, R). (BB, 310). (Iri b. *Asaqui* Iruña–Iruñerria–Mendialdea, *sesquia* Miran-da-Berbinzana). (ikus **jaski**). “Cesto”.
- Sasoi, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Indarra, sasoi, egoera fisiko ona, gorputzaldi bikaina. (XIV, 599; V-arr-gip, G-nav, AN). *Ze sasoye dakan zuen alaborrek!* (Zer sasoi daukan zuen alaba horrek!). “Fuerza, vi gor, buena condición física”.
- Sataga** (Sak) *iz.* Txondorreko suet xeko inkerrak m ugitzeko erabiltzen den makila edo haga luzea, txim iniatik sartzen dena. Tx iminiatik ‘suetxe’raino iritsi behar da, suet xeko betegarria nahastu eta txondorra pizturik m antentzeko. Lakuntzan *satarra*. (XIV, 605; V-gip, G-to-nav). (Izag. 80; ‘la tranca que usaban los carboneros para mover los troncos pesados’). “Palo largo que se utiliza para remover las brasas de la carbonera”.
- Satar, -rra** (Etx) *iz.* 1. Labea garbitzeko oihala. (XIV, 607; ‘labi garbitzeko satarretako, para escoba de limpiar el horno’ Iz Al s.). Zi ordin (EAEL II, 147) eta Urdiainen *zatarra*. “Paño para limpiar el horno”. 2. Karbunkoa. (XIV, 607; L, B , B N-ciz, Sal). “Carbunco”. 3. (Lak) (ikus **sataga**)
- Satartero, -ue** (Etx) *izond.* Bihurria, umeak diren m odukoa, t rastoa. “Movido, travieso, enredador”:
- Satitxu, -be/-ba** (orok) *iz.* Satitsua, ugaztun intsektiboro oso txikia eta mutur luzea duena. (XIV, 609; G, AN, L, B N). (B B, 310). “Ratón de monte”.
- Sator, -rra** (orok) *iz.* Satorra, lur azpian bizi den bel arririk gabeko ugaztun intsektiboro beltza. (XIV, 610; V, G, AN, L, BN, Ae, Sal, R, S). (BB, 310). “Topo”.
- Satorzulo, -ue/-ua** (orok) *iz.* Satorrak bizi diren zuloa. (XIV, 611; V-gip). “Topera”.
- Sayo** (Bur) (ikus **seyo**)
- Sega** (orok) *iz.* Segarri, bel arririk gabeko tresna. (XIV, 618). “Guadaña”.
- Segalai, -ye/-ya** (orok) *iz.* Segalaria. (XIV, 620; G-nav). (Izag., 80). “Segador”.
- Segapoto, -ue/-ua** (orok) *iz.* Segarria gordetzeko potoa. Bertan, segarria bustirik edukitzeko ura izaten da, eta belarrez estutzen da bota ez dadin. (XIV, 619; V-gip, G). (B B, 311). (Izag., 80; ‘un estuche para guardar la piedra de afilar la guadaña’). (Irib. *poto* Idoate-Odieta ibarra-Atetz). “Recipiente para guardar y mantener húmeda la piedra de afilar mientras se siega”.
- Segarri, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Segarri, bel arririk gabeko tresna. (XIV, 618; V-

- gip, G-goi, L-ain, B). “Piedra de afilar guadañas”.
- Segate** (Un) (ikus **eseki**)
- Segiduen** (Sak) *adond.* Berehala, segituan. (XIV, 623). “Enseguir da, al momento”.
- Segittu** (orok) *ad.* Jarraitu, segitu. (XIV, 623; AN-gip-5vill-egüés-ilzarb-olza, L, BN, S). B urundan pal atalizatu gabe. “Seguir, continuar”.
- Seguro, -ue/-ua** (Sak) 1. *iz.* Asegurua. (XIV, 636). “Seguro”. 2. *izond.* Segurua. *Seguru* (XIV, 635; V, G-azp, AN-g ip-5vill, B). “Perso na o cosa segura”. 3. *adond.* Seguru. (XIV, 634). “A ciencia cierta, seguro”.
-*SEGURASKO:* *adond.* Seguru asko, segur aski. (XIV, 636; G-goi-azp, AN-gip). “Seguramente, casi seguro”.
- Sei** (orok) *zenb.* Sei. (XIV, 638). “Seis”.
-*SEIÑE:* Sein a. *Seina* (XIV, 644; V, G, AN). B urundan asi milatu et a palatalizatu gabe: *seina*. “A cada seis, numeral distributivo”.
- Seigerna** (Sak-erd) *zenb.* Seigarrena. *Seigarren* (XIV, 641). Egun *seigarren* ere entzun dai teke. B urundan *seigarren*. “Sexto”.
- Seil, -lle/-lla** (Sak) *iz.* 1. Lerroa, ilada. Urdiainen *errezka, -ia*. “Fila, hilera”. 2. Lana, jarduera. *Sail* (XIV, 437; V, G-goi-to-bet, AN, BN, S). (BB, 312). *Nik lenoo akaatu yet belar sellau!* (Nik lehenago akabatut diat belar sail hau!). “Tajo, tarea”. 3. Kantitate handia, asko. *Sail* (XIV, 438; AN-gip-5vill, BN-haix-baig, L, B, Ae, S). *Jende selle etor zan atzo!* (Jende saila etorri zen atzo!). “Montón, gran cantidad”.
- Seireun** (orok) (ikus **seitenaun**)
- Seitaneun** (Urd) (ikus **seitenaun**)
- Seitenaun** (Sak-erd) *zenb.* Seiehun. Urdiainen *seitenaun*. “Seiscientos”.
- Sekate** (Arb) (ikus **sekure**)
- Seko** (Sak) 1. *adond.* Ziplo, erabat eta bat-batean. Gehienbat ‘hil’ eta ‘lo egin’ aditzekin erabiltzen da. “Totalmente, fulminantemente”.
- LO SEKO GELDITTU:* *esam.* Loak hartu erabat. (XIV, 653; V-gi p, G). “Quedarse dormido profundamente”.
- SEKO GELDITTU:* *esam.* Hil. (XIV, 653; V-gip, G). “Morir(se)”.
2. -**ue/-ua** *izond.* Lehor. (XIV, 724; G-nav, AN-gip-larr-araq-ulz-egüés-erro-ilzarb-olza). “Seco”.
- Sekule/a** (Sak) *adond.* Inoiz (ere), sekula, baina ezezko partikula daramala erabiltzen da ge-hienetan. *Eztet sekule olakoik ikusi!* (Ez dut sekul a horrelakorik ikusi!). “Alguna vez”.
-*SANTASEKULAN:* *adond.* *Secula sancta*-tik datort a ondorengo abestitxoan ageri zaigu: *Santasekulan eztet ikusi, tximitxeiye gitarra jotzen, arkakosue dantzan eta zorriye farres ittutzen!* (Sekul asantan ez dut ikusi tximitxegia kitarra jotzen, arkakosue dantzan eta zorria farrez itotzen!). (XIV, 656; G-bet). *Sekulasantan* ere entzun daiteke. “Jamás, nunca”.
- SEKULEKUE/A:* *izlg.* Sekulakoa. (XIV, 658; V, AN-larr, Sal). *Sekuleko partidue ein ziyen atzo Retegik!* (Sekulako partidua egin zian atzo Retegik!). Horrela jaso dute Arruazun (SAT, 32): “*Sekuleko banketie in ber diau*”. “Extraordinario, fenomenal”.
- Sekure/a** (Sak) *iz.* Lehortea, id orraldia. Arbizon *sekatia*. (XIV, 725; G-nav). (Izag., 80). “Sequía, sequedad”.
- Seme, -ie/-ia** (orok) *iz.* Semea. (XIV, 663). “Hijo”.
- Seme-alabak** (orok) *iz.* Seme eta alabak. (XIV, 664). “Hijos e hijas”.
- Senar, -rra** (orok) *iz.* Ezkontideen arteko gizonezkoa. (XIV, 670). (BB, 312). “Marido”.
- Senargei, -ye/-ya** (orok) *iz.* Senargaia. (XIV, 671; V, G-nav, S, R). (BB, 312). Urdiainen *senargai*. (Izag., 80; *senargeiya*). “Novio”.

- Sendatu** (orok) *ad.* Osatu, sendatu. (XIV, 678). (Izag., 80). “Curar, sanar”.
- Sendo, -ue/-ua** (orok) *1. izond.* Sasoian eta indartsu dagoena, mardula. (XIV, 681; V-arr-ger-m -gip, G, AN, BN). “Robusto, fuerte”. *2. -tu ad.* Sendotu. (XIV, 688; V, AN). “Robustecer”.
- Sendokeru, -be** (Etx) *iz.* Janariak, haragia gehienbat, pasat zen hast en denean hartzen duen usai n edo kerua. “Sabor u olor de la carne que empieza a estar pasada, con gusto”.
- Senide, -ie/-ia** (orok) *iz.* Senidea, familiakoa. (XIV, 690; G, AN-gip-5vill-ulz). (BB, 312; ‘herm ano en general’). (Izag., 81; *senide batzuk* ‘unos hermanos’). “Familiar”.
- Sentikor, -rra** (Sak) *izond.* Sentibera. Era palatalizatuan ere ent zun dai teke: *xentikor*. “Sensible”.
- Sentimentu, -be/-ba** (Sak) *iz.* Sentimendua. (XIV, 699; V-gip, Gazp-goi, AN-gip). “Sentimiento”.
- Sentittu** (Sak-erd) *ad.* Sentitu, n abaritu. (XIV, 701; V-gi p, G-azp, AN-gip). *Sentittuik zioz zueki!* (Sentiturik zagok zuekin!). “Sentir”.
- Señale, -ie/-ia** (Sak-erd) *1. iz.* Seinala. *Señale* (XIV, 646). “Símbolo, señal”. *-SEÑELE IZEN: ad.per.* Zerbaiten adierazgarri izan. (XIV, 649). “Significar, ser señal de algo”. *2. iz.* Seinala. (XIV, 649). *Ori ez tek guu ardiyaan señelie!* (Hori ez duk gure ardien seinala!). “Marca, cicatriz”. *3. -tu ad.* Seinalatu. *Señalatu* (XIV, 645; G-azp-nav). “Marcar, señalar”.
- Serbitzai, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Zerbitzaria. *Etxe aundiye, beye serbitzai gutxi!* (Etxe handi a, baina zerbitzari gutxi!). “Sirviente”.
- Seriyo, -ue/-ua** (Sak) *1. izond.* Serioa, pertsoneri egoki tua, gehi enbat. *Serio* (XIV, 711). *Ongarri montona beño seriyuoo den zuen gizonoi!* (Ongarri montoia bai no seri oagoa dun zuen gizon hori !). “Seri o”. *2. adond.* Benetan, seri oski. *Bei, ez fiyetu, seri(y)o esan zioz ta!* (Bai, ez fidatu, serio esan zioz eta!). “Seriamente”.
- Serrei, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Zerrategia, egurra lantzen den l antokia. (B B, 312). “Serrería”.
- Sermon, -a** (Sak-erd) *iz.* Sermoia. (XIV, 712). “Sermón”.
- Sesin, -ñe** (Etx) *iz.* Haragi gatzatua. (BB, 312). Urdiainen *zezina, -ia*. “Cecina”.
- Sesiyo, -ue/-ua** (Sak) *iz.* *1.* Sesioa, eztabaida, istilua. (BB, 312; *sesiyua franko* ‘much a disensión’). “Alboroto, follón, di scusión”. *2.* Udalgizonen bilera. (XIV, 715). “Sesi ón del ayuntamiento”.
- Seyetu** (Sak-erd) *1. ad.* Saiatu, zerbaitean aritu. *Seiatu* (XIV, 426; AN). Burundan *sayatu*. “Esforzarse, intentar”. *2. -be/-ba izond.* Saiatua. *Saiatu* (XIV, 428; V-gi p, G-azp-goi-to, AN-g ip-5vill, L, BN, S). *Oso seyetube da zuenoi!* (Oso saiatua da zuen hori!). “Esforzado, dispuesto”.
- Seyo, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* Saioa, lanaldia. *Saio* (XIV, 443; V-m , G, AN). Burundan *sayo*. “Intento, esfuerzo, tarea, tajo”.
- Siets** (Alts, Urd) (ikus **siyets**)
- Sikia** (Sak) *part.* Sikira, bot atiboan erabiltzen da gehien. *Sikira* (XIV, 723; V-gi p, AN). (Iri b. *siquía* Erribera). *Ilko balitz sikia!* (Hilgo balitz sikira!). “¡Ojalá!”.
- Siñes** (Lizgb) *adond.* Zinez, egiatan, benetan. “De verdad, en verdad”.
- Siñe(t)s, -a** (Etx, Arr) *izond.* Egizalea, fidagarria, bet i egi a esat en duena. Urdiainen *zineza/zinaza*. “Sincero, noble”.
- Siñetsi, -ye** (Etx) *iz.* Giharreko t iroia, karranpa. (B B, 312; *señetseye*). “Calambre, tirón muscular”.
- Siñisgarri, -ye/-ya** (Sak) *izond.* Sinesgarria. (XIV, 734; V, G, AN, L, BN, S, R). (B B, 313; *sinesgarri*).

- Burundan pal atalizatu gabe. “Creíble”.
- Siñismen, -a** (Sak) *iz.* Sinesmena, sinestearen ekintza. *Sinesmen* (XIV, 738; AN-5vill). Burundan palatalizatu gabe. “Creencia, fè”.
- Siñismenbeko, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* Sinesmenik ez duen pert sona, jainkogabea. “Ateo, el que no tiene fe”.
- Siñistetu** (Sak-erd) *ad.* Sinetsi, egiazkotzat hartu. *Siñistu* ere entzun daiteke. *Sinistatu* (XIV, 741; G-nav, AN-larr). (BB, 313; *siñistu* ‘creer’. “Ez tau siñistetzen”). Urdiainen *siñistu*. (Izag., 81; *sinistatzen dezu?*). *Esan duubiekena siñistetzen dek?* (Esan diatena sinisten duk?). “Creer”.
- Siñistu** (Sak) (ikus **siñistetu**)
- Sise/a** (Etx, Li zgb) *iz.* Lapurketa, kopuru batetik zati bat hartu edo lapurtu. (XIV, 764). (BB, 313; *sis* ‘impuestos municipales’). “Sisa”.
- Siyets, -a** (Sak) *iz.* Toki heze eta urtsua. *Siets* (XIV, 763; G-goi -nav). (B B, 313). Urdi ainen *siets*. (Izag., 81; *sietsa, sieslekuba* ‘el lugar pantanoso’). “Lugar muy húm edo y encharcado”.
- Sobrare** (Arb) (ikus **sobree**)
- Sobratu** (Sak) *ad.* Sobera izan. (XIV, 778; V-gip). *Guu meye, mei onratu, lenoo lertu ze sobratu!* (Gure mahaia, mahai ondratu, l ehenago l ehertu zer sobratu!). “Sobrar”.
- Sobree** (Sak) *part.* Dirudienez, em atenez duenez. Arbi zun, *sobrare. Sobra ere* (XIV, 775; G-goi). (BB, 313; ‘por lo visto’). (Ond. 16; ‘sobre ezt a fan, no ha debido de ir’). Urdiainen *sobre re. Ez tie entiatu, sobree!* (Ez dira enteratu, sob(e)ra ere!). “Por lo visto, parece que”.
- Soi, -ye** (Etx) *iz.* Zenbait m aterialelan egiten diren irekidura edo zirrikituak. (XIV, 783; G, L-ai n, B, BN-baig). “Grieta”.
- Soil, -lle/-lla** (Sak) *adond.* Soilik, bakarrik. (XIV, 783). (B B, 313). *Bia soil-solle izenduek!* (Bera so il-soilik izan duk!). “Sólo, meramente”.
- Soin, -ñe/-ña** (Sak) *iz.* 1. Belar edo labore kantitatea, b izkarrean eraman daitekeena. (B B, 313; ‘fajo de hierba’). (Ond. 16). (Izag., 81; *soinin ekar niken* ‘lo t raje al hom bro’). “Carga de hierba o labor que se puede llevar al hom bro”. 2. Gorputza, bizkarra, gorputz-gaina. (XIV, 789). “Cuerpo, hombro”.
- SOÑEN:** *adond.* Soinean, besoetan, belaun gai netan, gai nean. *Soinean* (XIV, 791; G-nav, B). *Soñen zikonat aurre!* (Soinean zeukanat haurra!). “En brazos, en el hom bro, acuestas, encima”.
- Soka** (orok) *iz.* Soka, lotzeko gai a. (XIV, 807). *Sokaie lotuik gaudek!* (Sokarik gabe loturik gaudek!). “Cuerda”.
- Sokabi, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Lur mokorrak hausteko egurrezko borra. (XIV, 809; AN-araq). *Sokor eta gabi* izan daitezke bere osagaiak. Ergoienan *koskabiya*, ‘kozkor’ et a ‘gabi’ tik, seguru aski. Irañetan *erbille*. (BB, 313). “M azo para desmenuzar terrones”.
- Sokaerremal, -a** (Etx) *iz.* Soka oso lodi eta luzea. Arbizun *tokara*. Urdiainen *erramal*. “Cuerda muy gruesa y larga, maroma”.
- Sokalaster, -rra** (Etx, Li zgb, Arb) *iz.* Korapilo mugikorra, gero eta gehiago estutzen dena. Gorbatar ere horrela esaten zaio, analogiaz. (XIV, 809; G-to, L-ai n, R -uzt). (B B, 313). “Nudo corredizo, corbata”.
- Sokatire/a** (orok) *iz.* Herri kirol baten izena. (XIV, 809). “Sokat ira, deporte rural”.
- Sokaundi, -ye/-ya** (Etx, Do) *iz.* Soka motarik handiena. Arbi zun, Lakuntzan et a Hi riberrin *tokara*. “Soga o cuerda de gran tamaño”.

- Sokor, -rra** (Etx, Li zgb, Arb) *iz.* Lur mokorra, kozkorra. Ergoienan, Burundan eta Irañetan *kozkor*. (Izag., 71; *kozkor jotzea* ‘a destripar terrones’). “Tormón”.
- Soldado, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* Soldadua. (XIV, 828; S). “Soldado”
- Soldadoska** (Sak-erd) *iz.* Soldadutza. *Soldaduzka* (XIV, 825; G-azp, AN-larr). “Servicio militar”.
- Soldata** (orok) *iz.* Lanaren t ruke em aten den sari a, di rua normalean. (XIV, 826; G-azp, AN-gip-5vill, BN-lab, S). Urdiainen *sueldo, -ua*. “Sueldo”.
- Soldietu** (Sak-erd) *ad.* Soldatu, soldadura egin. *Soldiatu* (XIV, 827; V-gi p). Badirudi Sakanan erdaraz ‘sol dear’ erabili izan d ela eta hortik gero *soldietu* < *sol deatu. *Soldietzen ai zizkiek aungi asko ezurrek, meikubek esan duutenes!* (Soldatzen ari zaizkidak hezurak ongi asko, medikuak esan didanez!). “Soldar”.
- Solibo, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* Egurrezko habea. (XIV, 829; BN-baig). “Viga de madera u tilizada g eneralmente en la construcción de las casas”.
- Solo** (Etx) *adond.* Bakarrik, dena den. (XIV, 829; R -is-uzt). *Solo ezatala etorri guaño!* (Solo ez del a et orri oraino!). “Solamente, únicamente, de todas formas”.
- Solomo, -ue/-ua** (orok) *iz.* Azpizuna. (XIV, 830; V-gi p, AN-l arr-ulz). Arruazun *azpixoná. Gosaltzeko gauze gutxi ziek solomue piperraki beziñ goixuek!* (Gosaltzeko gauza gut xi zeudek solom oa piperrekin bezain gozoak!). “Lomo”.
- Somanta** (Sak-erd) *iz.* Jipoia, egurra. (XIV, 831; V-gip, AN-5vill). (BB, 313). *Somanta ederraki fan ittuben emendi!* (Somanta ederrarekin joan hituen hem endik!). “Paliza, panadera”.
- Sonbela** (Etx) *iz.* Kapela, sonbreroa. Toponimian Et xarrin *sonbelape* dago eta itzala da nagusi bertan. “Sombrero”.
- Soñeko, -ue/-ua** (orok) *iz.* Soinekoa, emakumeen pieza bateko jantzia. *Soineko* (XIV, 795; V, G, AN, L, BN, S, R). B urundan pal atalizatu gabe. “Vestido de una pieza”.
- Soñu, -be/-ba** (orok) *iz.* Soinua. *Suñu* (XIV, 799; AN-l arr). Burundan palatalizatu gabe. “Sonido, son”.
- So(o)r, -rra** (Sak) *1. izond.* Gorra, entzuten ez duena. (XIV, 834; G-nav, AN-egüés-ilzarb-olza, L, B, BN-baig, Sal, R). (B B, 313). (Izag., 81; *sor*). *Jozak oltza ta aize soorra!* (Jo ezak oholtza eta haize gorra!). “Sordo”. *2. -tu ad.* Gortu. (XIV, 849; B). (BB, 314; *sörtu*). “Ensordecer”.
- Sorgin, -ñe/-ña** (orok) *iz.* Sorgina, zirikatzailea. (XIV, 841). “B ruja, hechicera”.
- Sorginkei, -ye/-ya** (orok) *iz.* Sorginkeria, gauza ul ertezina. (XIV, 847). “Brujería, acción extraña, hechizo”.
- Sorgintxoi** (Do) (ikus **pinpintxori**)
- Sorgiñaze, -ie/-ia** (Sak) *iz.* Haizea jira-biraka et a haut sa jasoaz dabi lenean, sorgindurik balego bezala. (XIV, 843; V-m-gip, G-nav, AN). (B B, 314). (Ond. 16; *sorgin-aize*). (Izag., 81). “Viento arremolina-do”.
- Sorgiñafai, -ye** (Etx) *iz.* Goizeko orduetako ot ordua. Afari a luzatu eta parrandan jarrai tu dut enek egiten dute. Badirudi aspal dian Gabon gaueko ham abietako Meza ondoren egiten zel a afari hau. (XIV, 843). (BB, 314; ‘cena navi deña’). “Recena”.
- Sorgiñarri, -ye** (Etx) *iz.* Suharria, tximistarria. (B B, 314). “Sílex, pedernal”.
- So(r)o, -ue/-ua** (orok) *iz.* Soroa, l anda. (XIV, 853; G, AN-gi p-larr-araq). Lizarragabengoan et a Arbi zun *soouba*. “Campo de cultivo”.

- Sorre**, **-ye/-ya** (Sak) *iz.* Gorreria. *Sorreri* (XIV, 860; AN, B, BN-baig, Sal, R). (BB, 314). “Sordera”.
- Sorrera** (Sak) *iz.* Sorrera, zerbai ten edo norbaiten hasi era. (XIV, 859; V). “Origen, creación”.
- Sortu** (orok) *ad.* 1. Asmatu. “Crear, originar”. 2. Agertu, lortu. (XIV, 867; V-gip, G, AN). *Ogi puskaat ezin sortus, ardo puskaat ezin urais!* (Ogi puska bat ezin sortuz, ardo puska bat ezin edukiz!). “Conseguir, aparecer”.
- Sorzale**, **-ie/-ia** (Sak-erd) *iz.* Sortzailea. (XIV, 871). “Creador, generador”.
- Sosietu** (Etx, Lizgb, Urd, Liz) *ad.* Lasaitu, sosegatu. *Sosiatu* (XIV, 876; V-gip). Lizarragabengoan, Li zarragan eta Urdiainen asi milatu gabe: *sosiatu*. Horrela jaso dute Lizarragan (EAEL II, 198): “..., yá bágiñuzkén méndia(n) ta ... ardiyoi ézian sósiatzen, txábol ondóik: ...”. “Calmar, sosegar, tranquilizar(se)”.
- Su**, **-be/-ba** (orok) *iz.* Sua. (XIV, 889). “Fuego”.
- SU ARTU*: *ad.* Su hartu. (XIV, 891; V-gip). “Arder, incendiarse”.
- SUBEK ARTUIK YON/IBILLI*: *ad.per.* Suak harturik egon/ibili. *Subek artuik zilllek, azkenontan!* (Suak harturik zebi lek, azken honetan!). “Estar enojado, enfadado”
- SU EMAN*: *ad.* Su eman, bultzatu. (XIV, 895; BN-lab). *Ezayela ibilli su ematen, neiko geizki ziek baztarrak eta!* (Ez hadila su ematen ibili, nahiko gaizki zeudek baztarrak eta!). “Prender el fuego, incitar”.
- SUAZPIKO BURNIYE*: *iz.* Beheko sua egi ten deneko burnia edo txapa. (BB, 314). “Chapa del hogar”.
- SUIL*, *-LLE*: (Etx) *iz.* Sugar txikia, urdina, ia hila. (XIV, 898; L?). “Llama pequeña, azul, casi muerta”.
- Suauntzi**, **-ye** (Etx) *iz.* Inkerrak gordetzeko erabiltzen den ontzia. Suontzia. *Suontzi* (XIV, 900). “Brasero”.
- Subandar** (Alts) (ikus **sugendur**)
- Subandila** (Alts, Urd) (ikus **sugendil**)
- Sube** (Alts, Urd, Arb, Un, Ir) (ikus **suge**)
- Sube-beltza** (Arb) (ikus **sugegorri**)
- Subegorri** (Urd) (ikus **sugegorri**)
- Subemats** (Urd) (ikus **sugemats**)
- Subengil** (Arb) (ikus **sugendil**)
- Subilinta** (Bak) (ikus **sugendil**)
- Sudiru**, **-be/-ba** (Sak-erd) *iz.* Su-asegurua. *Eskerrak sudirube paatuik giñuken, bestela ...!* (Eskerrak sudirua pagaturik geneukan, bestela ...!). “Seguro de incendios”.
- Sueldo** (Urd) (ikus **soldata**)
- Suelto** (Etx) *adond.* Lasai, kezkarik gabe. *Sueltu* (“sueltoan”) ere erabiltzen da. *Suelto etor zettezke nei dezunien guu etxia!* (Suelto etor zaitezke nahi duzunean gure etxera!). “Tranquiamente, sin problemas”.
- Suetxe**, **-ie** (Etx) *iz.* Txondorraren zoruko erdi-erdian dagoen gunea. Hortik ematen zaio su txondorrari. (XIV, 877; V-oro, G-to, L-ain). “Lugar en el centro de la base de la carbonera donde se da fuego a la misma”.
- Suge**, **-ie** (orok) *iz.* Sugea. B urundan, Arbizun, Unanun eta Irañetan *sube*. (Izag., 81; *sube*). “Culebra, serpiente”.
- Sugegorri**, **-ye/-ya** (orok) *iz.* Sugegorria. *Sugenabar* ere esaten zitzaion. Urdiainen *subegorri*. Arbizun *sube-beltza*. “Víbora”.
- Sugemats**, **-a** (Etx, Urd) *iz.* Landarea, *Arum maculatum*. Urdiainen *subemats*. “Planta”.
- Sugenabar**, **-rra** (Etx) *iz.* Sugegorria. “Víbora”.
- Sugendille/-a** (Etx, Un) *iz.* Sugandila. *Segundilla* ere entzun daiteke Etxarrin, metatesia eta guztia. (BB, 314). (Ond. 16; *subilinta*). Urdiainen *subandila*. (Izag., 81; *subandilla*). (Irib. *sabandilla* Ilunberri, *sagundil*

- Zirauki –Lizarra –Sol ana –Yerri – Gares, *sangundil* Lorka, *segundilla* Añorbe-Ameskoa behea-B arasoain). *Xegundilla kuxkur, aitte ta ama nun ttuk ...* (Etxarriko haur jostagarria”. Arbizon *subengilla* eta Irañetan eta Hiriberrin *sumendille*. “Lagartija, sabandija”.
- Sugendur, -rre/-rra** (Etx, Li zgb) *iz.* Zuhandorra, l andarea. Ergoienan *zimendurre*. (Izag., 81; *subandar*). *Cornus sanguinea*. “Cornejo”.
- Sugider, -rra** (Etx) *iz.* Sutan edo gori dauden gauzak hart zeko tresna. (BB, 314). “Tenaza”.
- Sugil, -lle** (Etx) *izond.* Su ona egiten duen gaia. *Altza sugille latza!* (Altza suegile latza!, Sakana erdi aldeko esaera). “Material que hace buen fuego”.
- Sugur** (Alts) (ikus **suur**)
- Sui, -ye/-ya** (orok) *iz.* Suhia, alabaren senarra. (BB, 314). “Yerno”.
- Suiñerri, -ye** (Etx) *iz.* Beheko suaren inguru edo esparrua. Arruazun *sutondua. Makiñaat ordu pasatu zittubau suiñerriyen kontube dayola!* (Makina b at o rdu pasatu ditiagu suinerrian kontua dariola!). “Zona del fuego bajo”.
- Suizen, -a** (Etx, Li zgb, Arb) *iz.* Zuhaitzaren bet a. E-gur pasm atua, usteltzen hacia. Azala-ren azpian dagoen mintza m odukoa, l odiagoa zuhaitza gazteagoa denean. “Parte pasmada de la leña, capa de debajo de la corteza de los árboles, más gruesa cuanto más joven es el árbol”.
- Sukauts, -e/-a** (Sak-erd) *iz.* Errautsa, hausterrea. (BB, 314). Urdiainen *suko autsa*. (Izag., 81; *surtako autsa*). “Ceniza”.
- Sukelde, -ie/-ia** (Sak) *iz.* Sukaldea. (BB, 314; *sukaldie*). Urd iainen asim ilatu gabe. (Izag., 81; *sukalde*). “Cocina”.
- Sulso** (Bak, Urd) (ikus **larresulso**)
- Sumendil** (Ir, Hir) (ikus **sugendille**)
- Sumin, -ñe/-ña** (orok) *1. iz.* Min handia, sumina. B apateko tenperatura aldaketak eragindako eskuetako mina. (Irib. Iruña-Iruñerria-M endialdea). “Dolor intenso, dolor producido por el cambio brusco de temperatura en las manos”. *2. -du ad.* Min handia izan. “Tener un dolor intenso”. *3. -du* (Urd) *ad.* Oso haserre jarri. “Encolerizarse”.
- Sumiñu** (Do) *iz.* Beheko suko zoruko burdina edo t xapa, zein en gai nean egiten baita su a. *Ekar zan sumiñuba garbitzeko trapua!* (Ekar ezan suminua garbitzeko t rapua!). “C hapa del fuego bajo sobre la que se hace el fuego”.
- Supil** (Bak, Urd) (ikus **baztarreko**)
- Supin, -ñe** (Ir) *iz.* Beheko suko aurreko aldea, ontziak egosten jartzen direnekoa. “Parte del antera del fuego bajo, donde se colocan los pucheros”.
- Sursunkorda** (Etx) *izond.* Gizagaixoa, bere burua gut xietsia duena, moralez gaizki dabilena. Latin etik d atarren esamoldea genuke, bai na jat orrizko esanahiaren kontrakoa hart zen du Etxarriko hizkeran. Lizarragabengoan *sunsungorda. Ai, sursunkorda, muitturi!* (Ai ‘sursum korda’, mugi hadi!). “Apocado, bajo de moral”.
- Susme** (Etx) *1. iz.* Gaitasuna, hai nbat gauzatarako ‘usaim ena’. “Capacidad, ‘olfato’ para ciertas cosas”. *2. -tu ad.* Igarri, antzem an. “Averiguar, adivinar”.
- Susmo, -ue/-ua** (orok) *iz.* Susmoa. (BB, 315; ‘tacto, vista’). “Sospecha”. -*SUSMUE/A IZEN: ad.* Susmoa izan, susmatu. “Sospechar”.
- Susai** (Sak-erd) *adond.* Susara, behi aren araldia. Arbi zun, Li zarragabengoan eta Unanun *susia*. Irañetan et a Burundan *susea*. (BB, 315). Urdiainen *susal*. (Izag., 81; *susea doo*). “Celo de la vaca”.

- Susea/-ia** (Ir, Bur, Arb, Lizgb, Un) (ikus **susai**)
- Suspertu** (Sak) *ad.* Suspertu, piztu.
“Recuperarse, revivir”.
- Suspiyo, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Hasperen, zizpurua. Urdi ainen *suspiro, -ua.* *Suspiyos ta negarres gaude beti gu!* (Suspiroz eta negarrez gaude beti gu!). “Suspiro”.
- Sustepara** (Ir) *iz.* Beheko suko at zeko aldea. (ikus **supin**). “Part e post erior del fuego bajo”.
- Sustopil, -lle** (Etx) *iz.* ‘Talaburni’-an, su gainean, ez labea, irinarekin egiten den opila. Haurrendako panpi naren itxurarekin egiten ziren. “Torta de pan que se hace en la pala y no en el horno”.
- Sute, -ie/-ia** (orok) *iz.* Sutea, su aldia. *Sutiek obeki izendu zittubiek Arbizun!* (Suteak hobeki izan ditiztek Arbizun!). “Incendio”.
- Sutegi, -ye/-ya** (Bur) *iz.* Errementeria, sutegia. (IHM 17, 31). “Fragua”.
- Sutondo, -ua** (Arr) *iz.* Beheko sua eta bere ingurua. Et xarrin *suiñerriye.* *Sutonduen eon ta berotu ez, nik siñistu ez!* (Sutondoan egon eta berotu ez, nik siñistu ez! Arruazuko esaera). “Fuego bajo y su zona”.
- Su(u)r, -rre/-rra** (Sak) *iz.* Sudurra. (Izag., 81; *sugurra*). “Nariz”.
- Su(u)rmizpero, -ue** (Etx) *iz.* Sudurreko kartilago edo kurruska. (BB, 315). “Cartilago de la nariz”.
- Su(u)rraundi, -ye/-ya/-a** (Sak) *izond.* Sudur handia duena. “Narizotas”.
- Su(u)rmotz, -a** (Sak) *izond.* Sudur txikiduna. “Chato”.
- Su(u)rzulo, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Sudurreko zuloa. *Suurzulua beire yoondu zikiyok itzeitten yoonduan biyertien!* (Sudurzulora begira egon zaiok hitz egiten egon den bitartean). (Izag., 81; *sugurzuluk* ‘las fosas nasales’). “Orificio de la nariz, fosa nasal”.

T

- Ta** (Sak) *junt.* Eta, juntagailu kopulatiboa. Aurreko hitza *-n-z* bukatzen denean *da*, herskari ahoskabearen alde neutralizaturik agertzen da. “Y”.
- Taatule** (Liz) (ikus **katuela**)
- Tai** (Bak) (ikus **lantei**)
- Taka-taka** (Sak) *adond.* Gelditu gabe egin zerbait, modu jarraian. (Ond., 17; *tuka-tuka (yan : edan)*: beber de un sorbo continuado, sin respirar). “Hacer algo de forma continua, sin parar”.
- Talaburni, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Taloak egiteko tresna, palaren modukoa, burdinezkoa. (BB, 315). (Izag., 81; ‘la pala para hacer talo’). (Irib. *talaburri* Mendialdea). “Instrumento de hierro para hacer talos”.
- Talde, -ie/-ia** (orok) *iz.* Taldea, multzoa. “Grupo”.
- Talentu, -be/-ba** (Sak-erd) *iz.* Gaitasuna, ganora. *Orrek ez tikok talentuik ortaako!* (Horrek ez zeukak talenturik horretarako!). “Capacidad, fundamento, talento”.
- Talo, -ue/-ua** (orok) *iz.* Artirinaz egindako opila. “Talo, torta de harina de maiz”.
- Talol, -a** (Sak) *iz.* Taloak egiteko tresna, egurrezkoa. (BB, 315). (Ond. 16). “Utensilio de madera para hacer talos”.
- Tal-tal** (Alts) (ikus **dal-dal**)
- Tankera** (Etx, Lizgb, Urd) *iz.* Eitea, antza, itxura. *Arren tankerakue dek!* (Haren tankerakoa duk!). “Parecido, semejanza”.
- Tapaboka** (Etx, Urd) *iz.* Koadrodun manta handia, etxetik kanporako egiteko erabiltzen zena. Lepoa berotzeko ere erabiltzen zen. Arbizun *tapooka*. “Manta grande de cuadros para pasar la noche al tempero. Bufanda”.
- Tapatu** (Sak) *ad.* Estali, gainean zerbait jarri. “Tapar, cubrir”.
- Tapilo** (Bur) (ikus **toopillo**)
- Tapo** (ikus **ttapo**).
- Tapooka** (Arb) (ikus **tapaboka**)
- Taranta** (Etx) *iz.* Ulertzeko zaila den jarrera, erokeria. (BB, 316; *tarantula*). “Venada, disparate”.

- Tarantulero, -ue** (Etx) *izond.* Tarantak dituen pertsona. *Tarantoso* ere esaten zaio. (B B, 316; *tarantuloso*). “Persona que tiene venadas, que hace disparates”.
- Tarralda** (Hir) (ikus **arebaldar**)
- Tarratulu, -be/-ba** (Sak-erd) *iz.* Daratulua, arutzaren tresna. (BB, 316). (Ond. 16; *tarratilu*). Urdi ainen *tarratilu*. Irañetan *tarratulo*. “Taladro”.
- Tar-tar, -rra** (Sak) *iz.* Hitz jario amaitezina. Kalapita. (B B, 316; ‘habladurías, pelmada’). “Pelmada, acción de hablar sin descanso, bronca”.
- Tartarren ai(ttu)** (Etx, Urd) *ad.* Tartarrean ari(tu), isildu gabe hizketan ari(tu). Kalapita eg in, haserre agertu. *Beti ai zaa tar-tarren neeki!* (Beti ari zara tar-tarrean nirekin!). “Dar la pelmada, echar la bronca”.
- Tarte, -ie/-ia** (orok) *iz.* Bi gorputzen arteko gunea, espazioa, eta baita denbora ere. *Asarrie gosaltzeko tartiortan izendu-ek!* (Haserrea gosaltzeko arte horretan izan duk!). “Espacio entre dos cuerpos, tiempo”. -**TARTEKO:** *izlg.* Kide, taldekoa. *Mutikuo ezte guu tartekue!* (Mutiko hori ez duk gure artekoa!). “Compañero, colega, del gupo”.
- Tarteka** (Etx, Urd) *adond.* Artekamarteka. (II; 748). *Tarteka ibiltzen nok pixkaat bizikeletan!* (Tarteka ibiltzen nauk pixka bat bizikletan!). “A ratos, algunas veces”.
- Tax-tax** (Etx, Urd) *adond.* Jotzearen onomato-peia haur hizkuntzan. *Jo tax-tax ipuli-yen!* (Jotas-tas ipurdian!). “Voz onomatopéica que expresa la acción de pegar”.
- Teil, -lle/-lla** (Sak) *iz.* Teila. (B B, 317; *tella*). Urdi ainen *teila*. (Izag., 81; *teila gutxi*). “Teja”.
- Tellei, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Teilategia. Urdiainen pal atalizatu gabe: *teilei*. “Cerámica, tejería”.
- Telletu, -be/-ba** (Sak-erd) *iz.* Teilatua. (BB, 317). Urdi ainen pal atalizatu gabe. “Tejado”.
- Tema** (Sak) *iz.* Seta, kasketaldia. “Obstinación”. -**TEMA EIN:** *ad.* Tematu, setatu. *Egurrek tema ta gu Joxek tema!* (Egurrak tema eta gure Joxek tema!). “Obstinarse, porfiar”.
- Temoso, -ue/-ua** (Sak) *izond.* Temati, burugogor, setatsu. “Obstinado”.
- Tenkor, -rra** (Sak-erd) *izond.* Temati, setatsu, burugogor. “Terco, obstinado”.
- Tentagarri, -ye/-ya** (Sak) *izond.* Tentatzailea, zirikatzailea, tentagarria. “Tentador”.
- Tente** (Sak) *adond.* Zutik, bertikal. (Ond. 16). (Irib. Iruña-Iruñerria-Erdialdea-Mendialdea). *Bixente, buztena tente!* “De pie, erecto, vertical”.
- Tentetu** (Sak) *ad.* Tente izan, zutik jarri. (BB, 317). “Erguir, poner vertical, en pie”.
- Tenteko, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Zutoina, zutabea, zutikoa. (B B, 317). *Estarbi guzie tentekos beteik zikobiek!* (Estarbi guztia tentekoz beteirik zeukatek!). “Poste, columna, puntal”.
- Tentu** (Urd) (ikus **konorte**)
- Terrera** (Etx) *iz.* Aire korrontea. *Terrera elduek zirritubortati!* (Terrera heldu duk zirrikitu horretatik!). “C oriente de aire”.
- Tia** (Sak) *esam.* Tira! Ez da izango! *Tie* ere entzun dai teke. *Tia, mutikua! Ezakela olakoik esan!* (Tira, mutikoa! Ez ezak horrelakorik esan!). “Vamos, venga”.
- Tiefer, -rra** (Sak) *iz.* Enborrak edo zuhaitzak herrestan eramateko ziria, ferra itxurakoa, ‘tiratzeko ferra’. Lakuntzan *tiaferra*. Hiriberrin *tiraburni*. (Ond. 16; *tiaferra*). Urdiainen *tiaferra, -ia*. *Jen zazkizu*

- lapizeruok mei geñeti, bestela tieferra botako doogu ta!* (Ken iezazkizu lapizerook mahai gai netik, best ela tiraferra botako di egu eta!). “Enganche en forma de herradura para tirar de los troncos”.
- Tiekan** (Etx, Urd) *adond.* Tiraka. (BB, 317). Urdi ainen *tiakan*. “Ti rando, a tiradas”.
- Tietu** (Sak) *ad.* Tiratu, tenk egin. (BB, 317). Urdi ainen *tiatu*. Horrela jaso zuten Urritzolan (EAEL II, 198): “*Ta tietzen dute beiek o idiik*”. *Sokai tietu ein ber zikiyok!* (Sokari tiratu egin behar zaiok!). “Tirar”.
- Tikili-takala** (Etx, Urd) *adond.* Estu behar duen zerbaitek lasaiera agertzen duenean. Era bal darrean edo herren ibili. (BB, 317). “Con holgura, cojeando”.
- Tinte/a** (Sak-erd) *iz.* 1. Tanta, ur edo edozein likidoren zatia. (Ond., 16; tintin). Olaztin eta Urdiainen *tintina*. Lau *tinte besteik ezittun ein!* (Lau tanta besterik ez ditin egin!). “Gota”. 2. Tinta, idazteko zein tintatzekoa. “Tinta de escribir, de teñir”.
- Tintetu** (Etx) *ad.* Tintatu. (BB, 317). “Teñir”.
- Tintin** (Bur) (ikus **tinte**)
- Tipi-tapa** (Sak) *adond.* Gelditu gabe ibili, era jarraian. “Andar de forma continua, sin parar”.
- Tipul, -e/-a** (orok) *iz.* Tipula, barazkia. (BB, 317). (Irib. Iruña – Iruñerri a-Agoitz-Mendialdea). (Izag. 71, *kipula*). Urdi ainen *kipula, -ia*. “Cebolla”.
- Tipulinddu** (Etx) *ad.* Landarea ihartu, lehortu. (BB, 317; *tipulindui*). “Agostar las plantas”.
- Tirabike, -ie/-ia** (Sak-erd) *iz.* Harriak botatzeko tresna. (BB, 317). Lakuntzan *tirabotie*. Urdiainen *tiragoma*. “Tirachinas”.
- Tiraburni** (Hir) (ikus **tiefer**)
- Tireil, -lle** (Etx) *iz.* Lepoko zain edo tendoia. Urdi ainen *lepozain*. *Gosiek tirelle atiatzen dik!* (Goseak tiraila ateratzen dik!). “Tendón del cuello”.
- Tirriki-tarraka** (Etx, Urd) *adond.* Alde batetik bestera zerbait herrestan eramanez, edo besterik gabe hankak herrestan ibili. “Arrastras, tanto lo s pies como algún objeto”.
- Tirrin, -ñe/-a** (Etx, Urd) *iz.* Zila, zilborra haurhi zkontzan. “Om bligo en lenguaje infantil”.
- Tir-tir** (Lak) (ikus **pir-pir urai**)
- Ti-ta** (ikus **di-da**)
- Titara** (Urd) (ikus **ttittere**)
- Titera/e** (Alts, Lak) (ikus **ttittere**)
- Titi, -ye/-ya** (orok) *iz.* Titia, bularra. (BB, 317). “Teta”.
- TITIYE/A ARTU:** *ad.* Titia hartu. “Mamar”.
- TITIYE/A EMAN:** *ad.* Titia eman. “Amamantar”.
- TITIBAKARRA:** (Etx) *izon.* Titi batekin gelditu den emea. “Qur sólo tiene una teta”.
- TITIMUTUBE:** (Etx) *iz.* Errapean, esnea ematen ez duela gelditzen den ditia, ihartua, agortua. “Teta seca, perdida en la ubre”.
- Titimutur, -rre/-rra** (Sak) *iz.* Titiburu. *Titipunte* ere bai. “Pezón”.
- Titipunte/a** (Sak) (ikus **titimutur**)
- To** (orok) *part.* Toka erabiltzen den partikula, ‘har ezak’-en adiera berekoa, gi zonezko bat izuzendua. Urdiainen *otso*. “Toma, coge, entérate”.
- TOKA(N):** (Sak) *adond.* Toka, gizezkoegi dagoki en alokutiboaren erabilera. (Izag., 82; *tokan* ‘tratando de tú’). “Tratamiento asculino del allocutivo”.
- TOTANO:** (Arr) *adond.* Toka eta no, elkarri begira. “Observándose”.
- TOKA-NOKA:** (Lak) *adond.* Emakumezko edo gi zonezkoen artean

- hika aritzea. “Tratamiento alokutivo, tanto masculino como femenino”.
- TOK/N, T TOK/N:** (Lak) *esam*. Har ezak/n, har itzak/n. “Formas de imperativo: ¡t óma! (objeto singular, objeto plural)”.
- Tokara** (Arb, Lak, Hir) (ikus **sokaundi**)
- Tokatu** (Sak) *ad.* Egokitu. *Aurten nai tokatuakit soziededeko kontubek yamatie*. (Aurten ni riri tokatu zait elkarteako kontuak eramatea). “Tocar, corresponder”.
- Toki, -ye/-ya** (orok) *iz.* Lekua, tokia. “Lugar, sitio”.
- TOKITEN YON:** (Sak-erd) *ad.per.* Tokitan egon. “Estar muy alejado”.
- Tontokei, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Tontakeria, inozokeria. “Tontería, estupidez”.
- Tontor, -rra** (orok) *iz.* Nonbaiteko punta, gailurra, tontorra. “Cima, cumbre, punta”.
- Tonto, -ue/-ua** (orok) *1. izond.* Inozo, lelo. “Tonto, estúpido”. *2. -tu ad.* Lelotu, inozo bihurtu, tenteldu. “Atontar(se)”.
- To(o)pillo, -ue** (Etx) *iz.* Korapiloa. Arbizun, Lakuntz eta Arruazun *koopillo* eta Uhartan *koopillu*. (BB, 318). (Ond. 16; *tapilo*). Urdi ainen *tapilo, -ua*. (Izag., 81; *tapilo bat*). “Nudo”.
- Topatu, topo in** (Urd) (ikus **opatu**)
- Topo, -ue/-ua** (Etx, Urd) *iz.* Traba, topea. *Bazikobet topuat estemauben!* (Bazeukeat topo bat estomagoan!). “Estorbo, tope”.
- Topo(s) ein** (Sak) *ad.* Kasualitatez, nahi gabe, zerbait edo norbait aurkitu. (BB, 318). “Encontrar por casualidad, topar(se)”.
- Topostatu** (Etx) *ad.* Topo egina, aurkitu. (BB, 318; *topatu*). “Encontrarse, tropezar con alguien o algo”.
- Tordantxa** (Sak) *iz.* Zozomota. (BB, 318). “Estornino”.
- Tori** (Sak-erd) *esam*. Hartu, norerako agintera dugu, eta *to(r)izu* eta *to(r)izubie* ere erabiltzen dira, ‘hartu!’, ‘har ezazu!’ eta ‘har ezazue!’ esan nahi dut elarik. “Formas de imperativo: ¡t óma!, ¡t óme!, ¡tomad!, ¡tómen!”.
- Torri** (Lak, Arr, Uh, Ir) (ikus **etorri**)
- Tortxa** (Etx) *iz.* Argizari nahiko luzea eta lodia. Seguru asko ‘antorcha’tik dator kigu. “Vela recia de cera, cirio”.
- Toxa** (Etx) *iz.* Alua, emakumearen sexu organoa. Horrela jaso du Sarasolak (HLEH, 1031): “*toxa* iz. (1890). Tabako-ontzia. *Atera zuen sakeletik bere akerlarruzko toxa. Toxa bete belar ez dut aski egunean*”. Aipatu autoreak dienez, Joanneteguyren ‘*Sainduen bizitzea*’n agertzen da. Ez da irudimen gehi egirik behar ‘larruzko tabako-ontzia’ eta aluaren irudiak elkarrekin lotzeko, ezta G. Garateren (1998, 359) ondorengo atsotitz edo esaera zaharri bigarren esanahia eransteko: “*Nolako pipe, alako toxa* (tabakorri zorrotzoa). SO (Soule familia, Arizkun, Nafarroa garaia)”. (BB, 319). Irañetan *potxotxa*. “Vulva, coño, órgano genital femenino”.
- Toxagorri, -ye** (Etx) *izond.* Neska ‘mukizua’, gazteegia. “Mocosa, chica joven”.
- Toxe, -ie** (Etx) *iz.* Tabakoa gordetzeko zat ematen du RC arasatorrek (BB, 319; *toxie*). “Petaca”.
- Toz** (Etx) *esam*. ‘Zatoz’ aditz formaren aferesia, ganadoarekin erabiltzen da. *Toz, Morika, toz!* “Aféresis de la forma de imperativo ‘ven’. ¡Toma!”.
- Trabatu** (Etx, Lizgb, Urd) *ad.* Nahasturik, mugi ezinik gel ditu. (BB, 319). “Enredar(se), detener(se)”.
- Tramankulu, -be/-ba/-a** (orok) *iz.* Tresna edo aparatua handia eta arraroa. (BB, 319). “Aparato extraño y grande”.
- Trankil** (Ir) (ikus **lasei**)
- Tranpa** (Lizgb, Arb) *iz.* Eskailera arteko atsedena. “Descansillo de la escalera”.

- Traskal, -a** (Etx, Lak, Arr) *izond.* Bihurria, okerra, izaera basatia duen pertsona. Lakunt zan *traskel.* “Travieso, trasto”.
- Traskatu** (Etx) *ad.* Triskilatu, m oztu. *Traskildu* ere erabiltzen da. “Trasquilar”.
- Traskildu** (ikus **traskatu**).
- Traste, -ie/-ia** (Sak) *iz.* Arropa, jantziak. (BB, 319). (Ond. 16; *Jendiak jazten dena, oinetakuak ere bai*). *Jeiteko trastiek!* (Jaietako trasteak!). “Ropa, vestimenta”.
- Trebe, -ie/-ia** (Sak) *izond.* Ausarta, gauza, gai. (B B, 319). “At revido, osado, capaz”.
- Trebe izen** (Etx, Urd) *ad.* Ausartu, gauza izan, gai izan. “Atreverse, ser capaz”. *-TREBE GEITTUK!:* *esam.* Trebe gaituk! Ez dago arazorik! Lortu dugu! “Expresión que indica que y a no existen problemas para hacer algo: ¡Ya está!, ¡Solucionado!, ¡Resuelto!, ¡Sin problemas!”.
- Trebede, -ie/-ia** (Sak-erd) *iz.* Ontziak suan jartzeko barri la, hi ru hankakoa. “Parrilla para poner recipientes al fuego”.
- Tresondagarri, -ye/-ya/-a** (Etx, Li zgb, Arb, Urd) *izond.* Desondagarria, laidogarria. *Treson-dazale* ere erabiltzen da. *Desondragarri, tresonragarri* (VI, 169). “Deshonroso, vergonzante”.
- Tresondata** (Etx) *ad.* Desondratu, lotsarazi. “Avergonzar, deshonrar”.
- Trikotan** (Un, Do) (ikus **arrekilkorres**)
- Triko-triko** (Liz) (ikus **arrekilkorres**)
- Triku, -be/-ba/-a** (Sak) *iz.* Kirikinoa, sagarroia. (B B, 319). (Izag., 82). “Erizo”.
- Tripaki, -a** (Urd) *iz.* Animalien errai jangarriak, barrukia. “Menudillos”.
- Tripaundi, -ye/-ya** (orok) *izond.* Tripontzia, potoloa. “Glotón, gordo”.
- Tripe/a** (Sak) *iz.* Erraiak, gorputz barrua. “Tripas, entrañas”.
- Tripeki, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Odolki mehea, ardi -odolez egindakoa. *Udaberri elkartiek urtero tripekiyek jartzen zittuk festetan gosaltzeko!* (Udaberri elkarteak urt ero t ripakiak jartzen dizkik festetan gosaltzeko!). “Morcilla de oveja”.
- Tripeko, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* Goitika, tripakoa. Urdiainen *errendaketa*. *San Adrin egunien gazte askok botatzen ttu tripekuek ardo geyei yanda!* (San Adrian egunean gazt e askok botatzen ditu tripakoak ardo gehi egi edanda!). “Vómito, ‘pota”.
- Tripekomin, -ñe/-ña** (orok) *iz.* Tripakomina. Urd iainen asimilatu gabe. (B B, 320; ‘dol or de vi entre’). *Gilddek jan ondorien ezakela usik yan, tripekomiñik ezpeek urai nei!* (Gildak jan ondoren ez ezak urik edan, tripakominik ez baduk eduki nahi!). “Dolor de tripas”.
- Tripero, -ue/-ua** (Sak-erd) *izond.* Tripontzia, tripazalea. *Prointziano geyenak ttuk triperuatzuk!* (Probintziano gehienak di tuk t ripero batzuk!). “Glotón”.
- Tripezorri, -ye** (Etx) *iz.* Gose dagoenaren egoerak sent iaratzen duena. *A, ze tripezorriyek zizkonet!* (A, zer tripazorriak zeu zkanat!). “Gusanillo del hambre”.
- Tripota** (Etx, Li zgb, Arb) *iz.* Txerriaren odolez egindako odol kia. (Izag., 77; *odolkiya*). *Guu ama, ezkonberriten, tripotak eitten ibiltzen yauben etxes etxe!* (Gure am a, ezkonberri tan, tripotak egiten ibiltzen huen etxez etxe!). “Morcilla”.
- Tripotx, -a** (Sak) *iz.* 1. Odolki zuri a. (Ond., 17; *tripotxa:* morcilla d e oveja). “Morcilla blanca”. 2. Tripa txikia. “Tripita, barriga pequeña”.
- Tronza** (orok) *iz.* Bi pert sonen artean enborrak m ozteko t resna. (Ond. 17). “Tronzador”.

Tros, -a (Etx) *iz.* Trosta. *Tros-trosien daalle zaldiye!* (Trosta-trostan dabi l zaldia!). “Trote”.

Truke, -ie/-ia (Sak) *I. iz.* Ganbioa, trukea. “Cambio”. 2. **-tu** *ad.* Trukatu. Burundan asi milatu gabe. Urdi ainen *truk in* ere bai. “Cambiar”.

Trunketaa (Etx, Li zgb) *adond.* Zeharka, era perpendikularrean. “Atravesado, de forma perpendicular”.

Trunketu (Etx, Li zgb) *ad.* Gurutzatu, zeharkatu. *Gurdiye trunketu yau bide erdiyen! Basurdiek emendi trunketu ye erraka!* (Gurdia t runkatu diagu bide erdi an! B asurdeek hem endik trunkatu di ate erreka!). “Cruzar, atravesar”.

Trusinddu (Etx) *ad.* Edozer dela ere, horretako hoberena(k) aukerat u et a gainekoa(k) bertan utzi. *Bordazeleiko lotetan trusindduik utzi ye basue, obeena yaman da abarkei guzie bertan utzi!* (Bordazelaiko lotetan trusindurik utzi diate basoa, hoberena eraman eta abarkeria guztia bertan utzi!). “El egir l o m ejor de algo, dejando el resto”.

Tu (Alts, Urd) (ikus **txu**)

Tuka-tuka (Bak) (ikus **taka-taka**)

Tunpetik eez (Lizgb, Arb) (ikus **tutik (e)ez**)

Tuntun, -e/-a (orok) *izond.* Inozoa, tentela. “Tonto, bobo”.

Tupiki, -ye (Etx) *iz.* Burdin kol atua. “Hierro colado”.

Turru, -be (Etx) *iz.* Tutua. Zerb ait sinestezina dela adierazteko ere erabiltzen da: *Bei, turrubek!* “Corneta, expresión que se utiliza para expresar incredulidad”.

Turrun, -e/-a (Sak-erd) *iz.* Turroia. Aurrekoaren kasuan bezala, baina oraingoan ez adost asuna agert zeko: *Bei, turrunek!* “Turrón, expresión de desacuerdo”.

Tutik (e)ez (Sak) *esam.* Tutik ere ez. Lizarragabengoan et a Arbi zun

tunpetik eez. Ez takit tutik ee ortas! (Ez dakit tu tik ere h orretaz!). “Expresión que significa: ¡Ni mú!, ¡ni palabra!, ¡Nada!”.

Tutu, -be (Etx) *iz.* Tutua. *Lanteiko tutube aitziaiko abiyetzen dek etxe aldia!* (Lantegiko tutua aditzerako abiatzen duk etxe aldera!). “Bocina, sirena”.

Tt

Ttaka (Etx, Lizgb, Urd) *esam*. Esaten ari dena gertatu dela adierazteko esamoldea. *Taka* ere erabiltzen da. *Iyorezek espia ez zeenien ... ttaka! An agertu auben!* (Inork ere espero ez zuenean ... ttaka! Han agertu huen!). “Expresión que indica que ha ocurrido lo que se vislumbra, en castellano equivalente a: ¡Zas!”.

Ttapo, -ue (Etx) *iz*. Erantzun azkar eta harrigarria, solaskidea ahoa bete hortz uzteko modukoa. “Respuesta rápida e ingeniosa”.

-TTAPO BOTAZALE: izond. Erantzun azkar eta harrigarriak botatzen dituen. “Persona de rápidas e ingeniosas respuestas”.

Ttatalangorri (Bak) (ikus **txontxolongorri**)

Ttattaldu (Etx) *ad*. Ahuldu, malkaldu, indargetu. Urdainen *pattaldu*. *Trottaldu* ere entzun daiteke. *Erabat ttattalduik ziek!* “Debilitar(se)”.

Ttattar, -rra (Sak) *1. izond*. Jenio txarreko pertsona, beti haserre agertzen dena. “Persona de mal

genio”. 2. Lepoan, jaietan, jartzen den zapia. Sanferminetan, esaterako, gorria jartzen da. (Irib. *thatharra Bera*). “Pañuelo que se pone al cuello por fiestas, también corbata”.

Ttattiko ein (Etx) *ad*. Errefusatu. Haur bat besotan hartu eta honek atzera egiten duenean, hartu duenarekin ez duela nahi adieraziz. “Rechazar, los niños, por ejemplo, a quien les ha cogido en brazos”.

Ttiki (ikus **txiki**).

Ttilinbulun (Etx) *adond*. Ezin zuzen ibili dabilenean norbaite. *Balanzakan* ere bai. “A trompicones, haciendo eses”.

Ttirin-ttirin ibilli (Etx) *ad.per*. Lanean, gehienbat, erdi ihesi ibili, alde batetik bestera, denbora pasa, ibili. “Andar escaqueándose en el trabajo”.

Ttirriki-ttirriki (Etx) *adond*. Zerbait egiten denean poliki-poliki, baina gelditu gabe. *Ttirriki-ttarraka* ere entzun daiteke. (Irib. Otsagi).

Urdainen *tiriki-tarraka*. *Aste osue ibildu nok ttirriki-ttirriki egurraaki, eta azkeniako monton politte ein yet!*

- (Aste o soa ib ili n auk ttirrik i-ttiriki egurrarekin, eta azkenerako m ontoi polita egin diat!). “Sin prisa pero sin pausa”.
- Ttirripitto, -ue** (Etx) *izond.* Ipurterre, pertsona ‘uxero’a, beti zerbait esateko duena. Soseguri kez duen jendea. Horrela definitu du I. Caminok (1997, 613). Aezkoan *ttarrapatta*. “Persona que no puede estar quieta”.
- Ttittle/a** (Etx, Lizgb) *iz.* Txita. (BB, 321). Arbizun *txitxa*. Irañetan *txite*. Urdiainen *txita, -ia*. (Irib. *Chita* Iruña-Iruñerria-Mendialdea-Erdialdea-Otsagi). *Iyes ein ziegubiek ttitte guziek olloteitti!* (Ihes egin zigutek txito guztiak oilategitik!). “Pollito”.
- Ttittteki, -ye** (Etx) *izond.* Samurra, txitoaren haragi aren modukoa. *Aragiyonek ttitttekiye ematen dik!* (Haragi honek txitokia ematen dik!). “Tiernísimo,-a”.
- Ttittermeru, -be** (Etx) *iz.* Mirua. (BB, 321). *Ttittermeru ollojanzale, alkatie atzeti!* Arbizun *mirubua*. “Milano”.
- Ttittere, -ie/-ia** (Sak-erd) *iz.* Titarea. Hatz muturreko babesa orratza bultzatzeko. Lakuntzan *titere. Ori ttitteriatien itotzen dek!* (Hori titare batean itotzen duk!). Urdiainen *titara, -ia*. (Izag., 81; *titera*). “Dedal”.
- Ttitezare, -ie** (Etx) *iz.* Txitoak eramateko saskia. (BB, 329). “Cesta de pollitos”.
- Ttoka** (Etx, Lizgb, Lak) *iz.* Adin handiko emakumeen orrazkera, ilea bildua daramatelarik moto batean. Urdiainen *moto, -ua*. (BB, 321). “Peinado de las abuelas en forma de moño”.
- Ttopor, -rra** (Sak-erd) *izond.* Txikia eta zabala. Berdin egokitzen zaio pertsona, nola ani malia edo gauzei: *Alubi ttoporak*, esaterako. (BB, 321). “Pequeño y ancho, redondeado, regordete”.
- Ttottaldu** (Etx) (ikus **ttattaldu**)
- Ttotto, -ue** (Etx) *izond.* Inozoa, tuntuna. “Tonto”.
- Ttuntun, -e** 1. (Etx) *izond.* Aitonari ilobek esaten diote, t rufatzeko asmotan. *Aittuna ttuntuna!* “Voz que utilizan los nietos para reirse del abuelo”. 2. (Lak) *iz.* Gaita, musikaren tresna. “Gaita, instrumento musical”.
- Ttuntunero, -ue** (Etx) *iz.* Gaiteroa, txistularia, musikaria. *Ttuntundalai* erentzun daiteke. (BB, 321). “Músico, gaitero, txistulari”.
- Ttutte/a** (Etx, Lizgb, Lak) *iz.* Zahatoaren mutur zulodunari esaten zaio horrela. Lakuntzan *ttuttue*. (BB, 321). (Irib. *thuthu* Aezkoa). “Morro de la boca o del porrón”.
- Ttuttu ein** (Etx, Lizgb) *ad.* Kuku egina, haur hizkuntzan erabiltzen batez ere. “Escudriñar, vigilar”.
- TTUTTUKEN: adond.* Kukuka. *Zuei ttuttuken yondu nok goizien da ez zarie entiatu dee ein!* (Zuei kukuka egon nauk goizean eta ez zarete enteratu ere egin!). “Vigilando”.
- Ttuttupiko** (Sak-erd) *adond.* Belaunak erabat makurturik eta gorputza zuzen egon. Lakuntzan horrela jaso zuen Blas Al egriak (Lakuntzako pertza, 143): “... erreka baztarran *txutxunpiko, ...*”. (BB, 321; *ttuttupiko*). Arruazun *ttuttupiko*. Bakaikun *zankarriko*. Urdiainen *kukubiko*. “En cuclillas”.
- Ttuttuketu** (Etx, Lizgb) *ad.* Bijilatu, jagon, kuku egina. *Aurretan, ibintze garayen, gazteei ttuttuketzen yoten giñuban sasi atzekaldetati!* (Haurretan, ibintze garaian, gazteei ttuttukatzen egoten genian saso atzealdeetatik!). “Vigilar, escudriñar, espiar, acechar”.
- Ttuttulu, -be/-ba** (Etx, Lizgb) *izond.* Inozoa, ganorarik gabea. (BB, 321). “Idiota, sin fundamento”.

Tx

- Txabola** (orok) *iz.* Eraikuntza txikia. (Izag., 82; ‘la cabaña donde habi ta el pastor’). “Caseta, choza”.
- Txakur, -rre/-rra** (orok) *iz.* Txakurra. “Perro”.
- TXAKURRAAN IPURDIE BIELDU:** (Etx) *esam.* Txakurraren ipurdira bidali, pi kutara bi dali. *Fanari txakurraan ipurdie!* (Joan hadi txakurraren ipurdira!). “Ir a freir espárragos, a paseo, a tomar por saco”.
- TXAKURRAAN BUZTENA BEÑO ATZEROO YON:** (Etx) *esam.* Txakurraren buztana bai nomatzerago egon Atzeraturik bi zi, aurrerakuntzarik gabe edo egoera atzerakoian bi zidenari egoki tzen zaio. Ho rrela erabili du Ambrosio Erdozia etxarriarrak “Sakanako ahozko tradizioa” l anean egindako grabaketan, haren gatz aroko l an egoera deskribatzean, Gipuzkoako langileekiko konparazioa egiten duelarik. “Vi vir en situaci3n de retraso, sin progreso”.
- Txakurkei, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Zakurkeria, saldukeria. (BB, 321). “Perrera, traici3n”.
- Txakurkume, -ie/-ia** (orok) *iz.* Txakurkumea. Burundan *txakurkuma*. (BB, 321). “Cachorro”.
- Txal** (Bur) (ikus **a(a)txe**)
- Txaliño(maliño)kan** (Arb) (ikus **arrekilkorres**)
- Txalma** (Etx) *iz.* Konkorra, kroka. (B B, 321; ‘al barda’). *Ematen badubet txalmortan atiakuek urrie o ziderra o kaka, beye zerbeit atiakuek!* (Ematen badiat txalma horretan at erako duk urrea edo zilarra edo kaka, baina zerbait at erako duk!; M igel Ul aiar Arin etxarriarrak bera zirikatzen zebilen konkordun bat izan esandakoa). “Joroba”.
- Txalkor, -rra** (Etx) *izond.* Txahal asko izan edo izango duen behia. *Txalzube* eta *omezube* ere entzun daitezke. “Vaca que tiene muchos terneros”.
- Txalo, -ue** (Etx) *iz.* Dagoeneko haur oso txiki kasuan baino ez da erabiltzen,

- haurra bel aunen gai nean eseri , et a bere bi eskuak hart uz, l ehenik hi ru ‘txalo’ joaz eta azkenik bere aurpegian eginez ‘txalo’ a, ondorengo esaten delarik: *Txalo! Txalo! Txalo! Txin!* (BB, 322). “Actualmente sólo se utiliza como juego de bebés, al que se sienta sobre las rodillas, se colocan sus manos para realizar tres aplausos con ellas, y se finaliza con un último ‘aplausos’ en su cara”.
- Txalzu** (ikus **txalkor**).
- Txamarreta** (Etx) *izond.* Edozertan ere, nahiko txarra den pertsona. (BB, 322). (Irib. Mendialdea – Erronkari – Ameskoa). *Txamarreta txar bat besteik eyauben Delga-do!* (Txamarreta txar bat besterik ez huen Delgado!). “Manta, persona que no tiene aptitudes para algo, inepto”.
- Txameni** (Lizgb, Arb) (ikus **txemeni**)
- Txanbon, -a** (Etx) *izond.* Edozertarako gauza ez dena, balio ez duena. (B B, 322). “Incapaz, inútil”.
- Txanbra** (Lizgb) *iz.* Brusa, atorra luze eta zabala. “Blusa”.
- Txanda** (orok) *1. iz.* Aldia. *Beti izeten dek bee txanda izketan!* (Beti izaten duk bere txanda hizketan!). (B B, 322). “Vez, turno, tanda”. *2. -tu ad.* Aldatu, errelebatu. “Relevar, turnar”. *-TXANDAKA: adond.* Txandaka. *Txandaka kasuein berko zjobau amai, luziako zikok ta!* (Txandaka kasu egin beharko zioagu amari, l uzerako zeukak eta!). “A relevos”.
- Txango, -ue** (Etx) *iz.* Giderraren zatirik meheena, eskutokiarekin bat egiten duen eremu. “Zona estrecha del mango donde se une con el asidero”.
- Txangola** (Do) (ikus **pastarda**)
- Txanka** (Lizgb, Arb) *iz.* Etxe zaharretako ateetan, honen ardatzak sartzeko dauden zuloetariko bakoitza. “Agujero donde se inserta el eje de la puerta en las casas de antaño”.
- Txankako anka** (Etx) *iz.* Egurrezko hanka. “Pata de palo”.
- Txanke, -ie** (Etx) *1. izond.* Zirikatzailea. “Enredador”. *2. iz.* Karta jokoetarako ‘xota’-ri esaten zaien horrela. “Sota de la baraja”.
- Txantillon, -a** (Etx) *iz.* Txondorreko tximinia osatzeko erabiltzen diren egur zatia. (B B, 322; ‘nivel’). “Trozo de la eña que se usa para construir la chimenea de la carbonera”.
- Txantxa** (orok) *iz.* Broma, komeria, txantxa. (B B, 322). Horrela ageri da Urdiainen (SAT, 82): “... *eo ito igual da ura, ari infernuko errekea, txantxa gutxitakoa*”. “Broma, chanza”. *-TXANTXIPE: esam.* Txantxarrik gabe, indar guztia irekin. *Txantxipe jo zian!* (Txantxarrik gabe jo zian!). “Con todo su ser, a tope”.
- Txantxalan, -a** (Etx) *izond.* Burugabea, zer egiten duen ez dakiena. “Persona que no repara en lo que hace”.
- Txantxigor** (Ir, Urd) (ikus **txantxorropil, txantxo(o)r**)
- Txantxo(o)r, -rra** (Etx) *iz.* Gantz txigortua. Urdiainen *txantxigor*. “Manteca de cerdo curada”.
- Txantxorropil, -ile** (Etx) *iz.* Txerriaren gantz txigortuez egindako opila. (BB, 322; *txantxigorropil*). Irañetan *txantxigorra*. Urdiainen *txantxigor opil, -a*. (Irib. *chanchigorri* Iruña-Mendialdea). “Torta hecha con las mantecas curadas del cerdo”.
- Txapar, -rra** (Sak-erd) *1. iz.* Zuhaijka gaztea: *aritz txaparra, fago txaparra*. “Planta de árbol joven”. *2. izond.* Txikitxoa, baxua. *Gizon txapar bat dek etorri dana!* (Gizon txapar bat duk etorri dena!). “Bajo, pequeño”.
- Txapardei, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Landare txiki edo baxuak dauden tokia. (B B, 323; *txapardi* ‘carrascal’). “Chaparral, lugar de plantas bajas”.

- Txapel, -a** (orok) *iz.* Txapela. Burundan – a itsatsia duelarik. “Boina”.
- Txapelatxa** (Ir) (ikus **txorijale**)
- Txapelgorri, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Karlista, ald erdi k arlistako kidea. (BB, 323; ‘en un pri ncipio eran l os peseteros guipuzcoanos’). “Carlista”.
- Txapiskol** (Alts) (ikus **zapabu(r)u**)
- Txapittela** (Sak) *iz.* Teilatura ateratzeko zulo edo leihatila. Dorraon *txapittola*. Urdiainen *txapitela*. (BB, 323). (Iri b. *chapidela* San Adrian –Erreka –Arzoz –Lizarralde). “Claraboya”.
- Txar, -rra** (orok) *izond.* Txarra. “Malo”.
-TXARRENA: *super.* Okerrena, txarrena. “(el) (lo) peor”.
-TXARROO: *konp.* Txarrago. “Peor”.
- Txara** (Sak) *iz.* Zuhaitz mehe eta garai a, normalean pagoa. Pert soneti ere egokitzen zaie, esan ahi berdinarekin. (BB, 323). (Ond. 17). (Iri b. Ameskoa). “Árbol o persona al ta y delgada, jara”.
- Txarki** (Sak-erd) *adond.* Txarto, tx arki. (BB, 323). Burundan *txarto*, baina Urdiainen *txarki* erabiltzen om en da. “Malamente, mal”.
- Txarrantxa** *iz. 1.* (Sak-erd) Gurdiaren aldeetan tente jartzen den estaka. (BB, 323). (Ond. 25; *zerra*). (Izag., 82; *txarrantxikik bi klase, e?*). (Irib. Iruñerria-Arzo-Lizarralde). “Palo que se pone de pie en los laterales del carro”. 2. (Lak, It) Burdinezko puntak dituen ohola, l ihoa orrazt eko. “Cardadora del lino. Tabl a con púas de hi erro, com ún para l a el aboración de la lana”.
- Txarreko, -ue** (Hir) *iz.* Orbela bi ltzeko eskuara. Arrunt ari *zarre* esaten zaio. “Rastrillo para recoger hojarasca”.
- Txartel, -a** (orok) *iz.* Sarrera, b illetea. (BB, 323). “Billete, entrada”.
- Txarto** (Bur) (ikus **txarki**)
- Txartu** (Etx, Urd) *ad. 1.* Okertu, gai xotu. (BB, 323). “Em peorar, enferm ar”. 2. Mehetu, argal du. *Amarren bat kilo txartu zittuk!* “Adelgazar”.
- Txartxarrada** (Lizgb) *iz.* Zerbait ospatzeko egi ten den jatordua, askari edo afaria bereziki. *Iyotien aitzekiyeen txartxarrada earra iin giñuben!* (Inauteen aitzakian txartxarrada ederra egin genuen!). “Celebración en forma de merienda o cena”.
- Txastain, -ñe** (Etx) *iz.* Daratulu oso txikia. (BB, 324; ‘barrena pequeña’). Irañetan *txastamiñe*. “Taladro m uy pequeño”.
- Txastamin** (Ir) (ikus **txastain**)
- Txatar, -rra** (Sak) *iz. 1.* Txatarra, metalezko hondakinak. “Chatarra”. 2. Arbizun, bereziki, inauteriak eta festa honetako pert sonaiak. (Iri b. “En Arbizu llamaban *chatarras* a los que se disfrazaban en Carnaval con trapos y pi ngos”). (i kus **iyote**). “Personaje del carnaval, sobre todo en Arbizu”.
- Txe, -ie/-ia/-a** (Sak) *izond.* Xehea. *Ein zazubie txe-txe-txie!* (Egin ezazue xehe-xehe-xehea!). “M enudo, desmenuza-do”.
- Txeatu** (Urritz) (ikus **txietu**)
- Txe(e)tu** (Urd, Arr) (ikus **txietu**)
- Txegeil, -lle/-lla** (Sak-erd) *iz.* Urteko ahuntza, amatako uzt en dena. Irañetan *txegeiye*. “Cabra de un año”.
- Txezor, -rra** (Sak) *iz.* Behikume arra. (BB, 324). (Irib. *chocorro* Erroibar-Iruñerria). Irañetan horrela esaten diote orokorrean bai ar nol a em eari. Bestalde, *beikue* eta *irikue* bereziten dituzte. (Izag. 85, *zekorra* ‘el novillo’). “Ternero”.
- Txela ein** (ikus **txelatu**).
- Txelatu** (Sak) *ad.* Erabat busti, blai eginda gelditu. (B B, 324; *txela*). Urdi ainen *txela-txelia in*. (Irib. *Chelar* Altsasu). *Erabat tx elatuik geldittu gettuk!* (Erabat tx elaturik g elditu g aituk!). “Mojarse totalmente, empaparse”.
- Txelei, -ye/-ya** (Sak-erd) *izond.* Zelairen txikigarria. Toponim ian erabiltzen da

- gehienbat. Burundan *zelai*. Urdiainen, hala ere, erabiltzen da palatalizaturik: *txelai-txelaia*. “Di minutivo de llanura, em pleado sobre todo en toponimia”.
- Txemeni, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Tximinia. (Ond. 17; *tximini-egal*: rev ellín d e chimenea). Li zarragabengon eta Arbizun *txameniya*. Urdi ainen *tximini*. (Izag., 82; *tximini*). “Chimenea”.
- TXEMENIPE**: *iz.* Tximini b ehea, etxea. *Txemenipien, bee andriek jakinko tu ze pasatzen ttuben!* (Tximinipean bere andreak jakingo ditu zer pasatzen dituen!). “Hogar”.
- Txerri, -ye/-ya** (orok) *iz.* Txerria. “Cerdo”.
- Txerrikeri, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Zerrikeria, zikinkeria. (BB, 324). “Guarrerí a, suiedad”.
- Txerriki, -ye/-ya** (orok) *iz.* Txerriaren haragia. “Carne de cerdo”.
- Txerrikume, -ie/-ia** (orok) *iz.* Txerrikumea. Burundan *txerrikuma, -ia*. “Gorrín”.
- Txerrilo, -ue** (Etx) *izond.* Pertsona zikina, zerria. “Persona sucia, cerdo”.
- Txertatu** (orok) *ad.* 1. Txertoa egin. “Injertar”. 2. Txertoa jarri. “Vacunar”.
- Txertu, -be/-ba/-a** (Sak) *iz.* 1. Txertoa. “Injerto”. 2. Txertoa. *Txertu* ere entzun dai teke. *Txertuborrek eziek batee onik ein!* (Txerto horrek ez zidak batere onik egin!). “Vacuna”.
- Txertxei, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Txerriak zaintzen dituen. (BB, 324). (Ond. 17; *txertxai*). Lakunt zan *urtzeiye*. Urdiainen *txerri zaia*. “El que cuida los cerdos, porquero”.
- Txibistin** (Urd) (ikus **zizte/a**)
- Txibristindu** (Urd) (ikus **zipristinddu**)
- Txiertu** (Sak-erd) (ikus **txertu**)
- Txietu** (Sak-erd) *ad.* Xehatu, tx ikitu. Urritzolan *txeatu* erabili zuen Bautista Etxarrenek: “... *idiekin bueltaka ibiltzen giñen larrañen, iya dena txeatu artio*”. Urdiainen eta Arruazun *txe(e)tu*. “Cortar en pedazos, desmenuzar, machacar”.
- Txigar** (Bak, Urd) (ikus **giyer**)
- Txigortu** (Urd) (ikus **kixkortu**)
- Txiki, -ye/-ya** (orok) *izond.* Txikia. “Pequeño, menor”.
- TXIKIINA**: *super.* Txikiena. Urdiainen *txikiena*. “El más pequeño”.
- TXIKIYOO**: *konp.* Txikiago. “Más pequeño”.
- Txikito, -ue/-ua** (Sak) *iz.* 1. Txikitxoa, mutikoa. *Txikito kuxkurtu bestela bi puske!* (Etxarriko esaera). “Muchacho”. 2. Basotxo bat ardo. “Vaso de vino”.
- Txikittu** (Sak-erd) *ad.* Txikitu, barra-barra egin, m urtxikatu. B urundan palatalizatu gabe. “Empequeñecer, destrozar, masticar”
- Txikoi, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Atxikoria, barazkia. (B B, 100; *atxikôye*). (Ond. 17; *txikuri*). Urdi ainen *atxikoi*. (Irib. *chicoria* Iparmendebalde). *Askos obie dek kafie txikoi pixkaateki!* (Askos hobea duk kafea atxikoria pixka batekin!). “Achicoria”.
- Txikota** (Urd) (ikus **txirikota**)
- Txilbor, -rra** 1. (Sak-erd) *iz.* Tripa borobildua, hazia, handitua. (BB, 326; ‘ombbligo’). Urdi ainen *zilbor*. “Tripa redondeada, hinchada”. 2. (Uh) *iz.* Zilborra, zila. Irañ etan *txirbol*. “Ombbligo”.
- Txilin, -ñe/-ña** (Etx, Lizgb) *iz.* Ezkiltxoa, meza laguntzaileak erabiltzen duena. Goitzen edo ezizen moduan erabilia izan da Etxarrin: *Mundiñeneko Txilin*. “Campanilla, del m onagillo p or ejemplo”.
- Txilinbulun** (ikus **ttilinbulun**)
- Txilintxeka** (Lak) (ikus **txintxiliken**)
- Txime** (Lak) (ikus **txume**)
- Tximikor, -rra** (Etx) *iz.* Mingain puntan ateratzen den bi kor txikia. “Grano pequeño en la punta de la lengua”.

- Tximini** (Bur) (ikus **txemeni**)
- Tximitxe** (Etx) *iz.* Txori txiki-txikia. (BB, 326). “Pájaro pequeño”.
- Tximitxei, -ye** (Etx) *iz.* Zimitza, im utxa. Arbizun *tximitxa* eta Lizarragabengoan eta Unanun *txintxa*. (BB, 326). “Chinche, polilla”.
- Tximu, -be/-ba** (Sak-erd) *iz.* Tximinoa. *Lengo garaiten etortzen zien zirkotan, beti yoten ittuben tximubek.* (Lehengo garaietan etortzen ziren zirkoetan beti egoten hituen tximinoak). “Mono”.
- Tximuganbara** (Urd) (ikus **ganbaatxo**)
- Tximur, -rre/-rra** (Sak-erd) *1. iz.* Tximurdura. Urdi ainen *zimur*. “Arruga”. *2. izond.* Zuhur, zi koitz, zeken. “Agarrado, ruin, avaro”. *3. -tu ad.* Zimurtu. Urdiainen horrela esaten diote landareak ihartzen direnean. “Arrugar, secarse las plantas en Urdiain”.
- Txinar** (Urd) (ikus **inker**)
- Txinbilin-txanbalan (ibilli)** (Lizgb) (ikus **dinbili-danbala**)
- Txindil, -lle/-lla** (Sak-erd) *iz.* Txindila. (BB, 326). Irañet an *txingille*. Urdiainen *txindila, -ia*. “Lenteja”.
- Txindurri** (Urd, Alts, Ol) (ikus **txingurri**)
- Txingekan** (Sak) *adond.* Txingoka, hanka baten g ainean salto ka ibili. *Txingiken* ere entzun dai teke. Urdi ainen *txingikan*. (BB, 326). (Iri b. *Chingos* Erreka). “Andar a sal tos sobre un pie, a la pata coja”.
- Txinger, -rra** (Etx, Lizgb, Urd) *iz.* Behatz txikia. Urdiainen asim ilatu g abe: *txingar. Bietz txingerra.* “Dedo meñique”.
- Txingil** (Ir) (ikus **txindil**)
- Txi(n)gortu** (Alts, Urd) (ikus **txiortu**)
- Txingui, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Ingudea. *Txinguri* (IX, 376; G-nav, AN-5vill, B). (B B, 326). (Ond. 17; *txinguri*). Urdiainen *txingura*. (Izag. 82; *txinguri*). “Yunque”.
- Txingura** (Bur) (ikus **txingui**)
- Txingurri, -ye/-ya** (Sak-erd) *1. iz.* Inurria. (BB, 326). Al tsasun, Urdi ainen et a Olaztin *txindurri*. Hiriberrin *txiñurri*. (Izag., 82; *txindurri*). (Irib. *chinurri* Artaxona – Erroi bar -Aezkoa). “Hormiga”. *2. -ttu* (Etx, Lizgb, Lak) *ad.* Gorputz zatiren bat lotan bezala gelditu. “Dormirse al guna part e del cuerpo”.
- Txingurritei, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Inurritegia. (B B, 328). Urdi ainen *txindurri pila*. “Hormiguero”.
- Txintxa** (Lizgb, Un) (ikus **tximitxei**)
- Txintxera** (Arb, Ir) (ikus **txistera**)
- Txintxiliken** (Sak) *adond.* Zintzilik, eskegita. (B B, 328). Burundan asimilatu gabe. Lakuntzan *txilintxeka*. (Irib. *chilnchi* Odieta ib arra-Atetz-Olaibar, *chinchilin-chinchilan* Arruazu “columpio”). “Colgando”.
- Txintxiliketü** (Sak) *ad.* Zintzilikatu. (BB, 328). Burundan asi milatu gabe. “Colgar”.
- Txintxin, -ñe/-a** (Etx, Urd) *iz.* Diruaren soinua. Onomatopeia. “Soni do del dinero”.
- Txintxirre, -ie** (Lak) *iz.* Ardiek erabiltzen duten joare txikia. “Cencerro pequeño de las ovejas”.
- Txintxirrin, -ñe** (Etx, Lak) *iz.* Teilatu ertzetan, zintzilik eg oten d iren izo tz estalaktitak. Do rraon *lanzeta*. Urdiainen *lantxurda*. “Estalactitas de hielo que cuelgan de los tejados, carámbano”.
- Txintxorta** (Lizarragabengoa) *iz.* Opil mota. “Tipo de torta”.
- Txintxu, -be/-ba/-a** (Sak) *izond.* Zintzoa, gaiztakeriarik egi ten ez duena. (BB, 328). (Izag., 82; ‘el que es fi el’; 85, *zintzuboo bazan* ‘era más fiel’). (Irib. *chincho* Mendialdea-Erreka). *Oso seme-alaba txintxubek zizkonau!* (Oso seme-alaba zintzoak zeuzkanagu!). “Formal, buena persona”.
- Txintxur** (Urd) (ikus **kinkur**)

- Txiñel, -a** (Etx, Lak) *iz.* Gurdiaren ardatzaren ziria. (BB, 328). Bakaikun *angiloi*. “Pasador del eje del carro”.
- Txiñer, -rra** (Etx) *iz.* Arima, izp iritua. Etxarriko toponimoa dugu *txiñermuno*. “Ánima, espíritu”.
- Txiñerratxo** (Etx) *iz.* XX. m. endearen erdialdean hurrei kont atzen zi kieten ipuinetako sorgi na. *Txiñer* eta *atso* izango lirateke bere osagai ak. “Bruja de los cuentos de mediados del siglo XX”.
- Txiñurri** (Hir) (ikus **txingurri**)
- Txiortu** (Etx) *ad.* Xigortu. (Izag., 82; *txingortu* ‘requemarse una vianda’). Urdiainen *txigortu*. “Requemar, tostar”.
- Txipte/a** (Sak) *iz.* Errekako arrain txikia. (BB, 328). (Iri b. *Chipa* Mendialdea-Erdialdea-Tafalla). “Pez pequeño de regata”.
- Txipo/u, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Makal. (BB, 328). (Ond. 17; *txipu*). Urdi ainen *txipu*. (Izag., 82; *txipu*). “Chopo”.
- Txipodei, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Makalez betetako tokiak. (BB, 328). Burundan *txipudi*. (Ond. 17; *txipudi*). “Chopera”.
- Txipotx, -a** (Etx) *iz.* Odolki zuri a. “Morcilla blanca”.
- Txirbol** (Ir) (ikus **zil** eta **txilbor**)
- Txirdiketu** (Do) (ikus **lirdiketu**)
- Txiri, -ye/-ya** (Etx, Lizgb) *iz.* Ziri txikia. Urdiainen *zi, -a*. *Giderroorrek txiri bet bier dik, lasogi zio eta!* (Gider horrek ziri bat behar dike, laudoegi zegok eta!). “Cuña o palito pequeño”.
- Txiri-miri** (Sak-erd) *adond.* Etengabeko elur edo euria, bai nola eun-leuna botatzen duenean. *Txiri-txiri* ere entzund aiteke. “Sirim iri, llo vizna suave”.
- Txirikota** (Etx) *iz.* 1. Apirileko kazkabarrari esaten zaio. “Granizo de abril”. 2. Matoiarekin bat erazten den likidoa, beherakoa eragiten duena. Urdi ainen *txikota*. “Líquido que surge al hacer el matón del queso y que es un potente laxante”.
- Txiripe/a** (orok) *iz.* Kasualitatea, zoria. (BB, 328). *A, ze txiripe uraittueken!* (A, zertxiripa edukiduan!). “Casualidad, suerte”.
- Txirrika** (Bur) (ikus **pirrixke**)
- Txirrikittu** (Arr) (ikus **zirrittu**)
- Txirrimixkei, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Egin beharkeoa baina ez oso garrantzitsua. Denbora pasa bezala egiten diren egin beharrak. Arruazuko al dizkariaren izena hauxe dugu: *txirrimiskeeyek*. “Quehacer sin importancia”.
- Txirrimixte** (Etx) *iz.* Harriak ur gainera botatzerakoan ematen dituen saltoetariko bakoitza. (Irib. *chirrimista* Aezkoa). *Guazen ibeire txirrimixtek eittia!* (Goazen ibaira txirrimistak egitera!). “Salto que da la piedra en la superficie del agua”.
- Txirrin** (Do) (ikus **iñere**)
- Txirringala, -ia** (Urd) *iz.* Pertsona edo animalien gerri buel tan egiten den gizenkia. “Michelin, gordura en torno a la tripa”.
- Txirrinka** (Lizgb, Arb) (ikus **pirrinkate**)
- Txirrinte/a** (Sak-erd) *iz.* Gurari, nahiera, gogo bi zia. (BB, 329). Urdiainen *onguramin*. (Irib. *chirrinta* Iruña-Mendialdea-Ameskoa). *Kriston txirrinte zikobet Donostie fateko!* (Kristoren txirrinta zeukaat Donostiara joateko!). “Antojo”.
- Txirrintxonketan** (Arb) (ikus **atsaldiño**)
- Txir-txir** (Etx, Urd) *adond.* Elurra eta, batez ere, euria lortu baina gelditu gabe egiten duenean. (BB, 329). (Iri b. Iruña-Lizgarria). *Goiz guztian aritu duk euria txir-txir!* (Goiz guztian aritu duk euria txir-txir!). “Llover o nevar de forma suave pero ininterrumpida”.
- Txiskero, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* Sua hartu edo emateko gasol inazko gailua. *Kixkero* ere erabiltzen da. (BB, 329). “Encendedor de gasolina”.

- Txista** (Lizgb) *iz.* Akui luaren punt ako eztena, m etalezkoa. “Aguijón metálico de la pértiga”.
- Txistamur** (Hir) (ikus **zotz**)
- Txistazia** (Urd) (ikus **istaasa**)
- Txiste** (Ir, Uh) (ikus **akillu**)
- Txist ein** (Etx) *ad.* Ziztatu, ziztada em an. Haur hizkuntzan erabiltzen da. gehienbat. “Poner una inyección, picar un insecto”.
- Txistera** (Sak) *iz.* 1. Zizarea. Arbizun eta Irañetan *txintxera*. (B B, 329). (Ond. 17; *txistara*). Lakunt zan *txitxerie*. Urdiainen *txistara*. Hiriberrin *ziraune*. (Izag., 82). “Lom briz”. 2. Akuiluaren muturreko ezt ena. Lizarragabengon *txista*. Uharten eta Irañetan akuiluari berari *txiste* esaten zaio. (Izag., 79; *pertikien akuluba*). “Aguijón de l a pértiga q ue se u tiliza p ara azu zar al ganado”.
- Txistezai** (Bak) (ikus **istaasa**)
- Txistopillo, -ue** (Etx) *iz.* Korapilo lau a, erraz askatzeko m odukoa. “Nudo plano”.
- Txistor, -rra** (orok) *iz.* Hestebete mehea, txerriki et a pi per gorri z betea. “Chistorra”.
- Txita** (Urd) (ikus **títte**)
- Txita-txita in** (Urd) (ikus **pela-pela ein**)
- Txite** (Ir) (ikus **títte**)
- Txitxa** (Arb) (ikus **títte/a**)
- Txitxere** (Lak) (ikus **txistera**)
- Txitxi, -ye/-ya/-a** (Sak) *iz.* Haragia, haur hizkuntzan. (B B, 329). “Carne en lenguaje infantil”.
- Txitxigarro** (Bak, Urd) (ikus **kilker**)
- Txitxiyo, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Txitxirioa. (BB, 329). “Garbanzo”.
- Txixa** (Bur) (ikus **pixe**)
- Txixakurre** (Bur) (ikus **pixekurre**)
- Txixontzi** (Bur) (ikus **pixauntzi**)
- Txoa** (Etx, Lizgb, Urd) Txori beltza, zozo eta bel earen art ekoa. (B B, 329; ‘especie de grajo o córvido’). “Pájaro negro interm edio entre cuervo y tordo”.
- Txofraki** (Ol, Alts) (ikus **kafi**)
- Txoketa** (Bak, Urd) (ikus **kike**)
- Txoki, -ye** (Etx) *iz.* Leku babest ua. Urdiainen *beroki*. Toki *txokiyen ein yet zotola!* (Toki t xoikian egi n di a zotola!). “Lugar abrigado”.
- Txoko, -ue/-ua** (orok) *iz.* Bazterra, txokoa. “Rincón”.
- Txolorta** (Etx) 1. *iz.* Arraultz u steldua. (BB, 330). (Ond. 17; *txolosta*: huevo huero). Urdi ainen *txolosta*. “Huevo batueco, podrido”. 2. **-tu** *ad.* Arrautza usteldu, txitoak egiteko balio ez duela gelditu. (Ond. 17; *txolostatu*). “Hacerse batueco el huevo, podrirse”.
- Txolosta** (Bur) (ikus **txolorta**)
- Txoltxi, -ya** (Bak) *iz.* Intxaur ez onduen azal berdeak uzten duen orbana. Oso zaila izaten da kent zeko eskuetan edo arropan. B akaikuko hurrei , beldurtzeko, eta intxaur berdeak ez hartzeko, ondorengoa esat en zieten: *Ez artu intxor berdiek, bestela txoltxeruek bietzak moztuko datzazai!* (Ez hartu intxaur berdeak, bestela txoltxeroak behat zak moztuko dizkizue!). “Mancha de las nueces verdes”.
- Txomarrotxo!** (Etx, B ak, Urd) *esam*. Txerriak deitzeko esam oldea. (Ond. 17; *txo-marro-txo-txo*). “Llam ada a los cerdos”.
- Txonbolo, -ue/-ua** (Etx, Lizgb, Arb, Lak) *iz.* Orkatila. Do rraon *txongolo*. (BB, 330). “Tobillo”.
- Txondar, -rra** (Sak) *iz.* Txondorra. (BB, 330). Urdi ainen *txondor*. (Izag. 82; *txondorra*). “Carbonera”.
- Txondarplaza** (Etx, Lizgb) *iz.* Txondorra egiteko l eku l aua. *Txondarzelei* eta *txondarzulo* ere esaten zaio. (BB, 330). (Izag. 82; *txondorleku batín ankak iya erre nitubén; ...*). “Lugar plano donde se hace la carbonera”.
- Txondor** (Alts, Urd) (ikus **txondar**)
- Txongolo** (Do) (ikus **txonbolo**)
- Txontxo** (Urd) (ikus **arrekilkorres**)

- Txontxolongorri, -ye** (Etx) *iz.* Txantxangorria. (B B, 330). Irañetan *lepagorriye*. (Ond. 18; *tattalangorri*). Urdiainen *papargorri*. (Irib. *anchagorri* Bera, *chanchigorri* Doneztebe, *chanchalangorri* Iruña-Iruñerria-Agoitz-Arakil). “Petirrojo, ave”.
- Txope, -ie/-ia** (Etx, Lizgb, Arb) *iz.* Heste lodia, eta baita heste hori erabiliz egiten den odolkia. Urdiainen *lope, -ia*. “Intestino grueso, y por extensión, la morcilla que se hace utilizándolo”.
- Txopin, -ñe/-ña** (Sak-erd) *I. iz.* Urdaileko garraztasuna, bi hotzerrea. (B B, 330). Urdiainen *kotrina*. “Ardor de estomago, acidez”.
-*JENIO TXOPINĒ/A: esam.* Jenio handia. “De m al geni o, geni o agriado”.
2. **-du ad.** Urdaileko ozpindu. Urdiainen *kotrinatu*. “Avinagrar el estómago”.
- Txor-txor** (Etx, Urd) *adond.* Soinu leun eta jarraiaren onomatopeia. Toponimian Etxarrin horrela ageri zaigu Lizarrusti aldean. “Onomatopeya de sonido suave y continuado”.
- Txorakei, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Txorakeria. (BB, 330). “Tontería, insensatez”.
- Txora-txora** (Etx, Li zgb, Urd) *adond.* Zoratua, zorabiatua. *Txora-txora einda niok erabat!* (Zora-zora eginda nagok erabat!). “Mareado”.
- Txoratu** (Sak) *ad.* Zoratu, zorabiatu. (BB, 330). (Irib. *chorar* Iruñerria). Birak emanez zoratu. “Marear(se)”.
- Txorbeltxa** (Urd) (ikus **zozo**)
- Txori, -ye/-ya** (orok) *iz. I.* Txoria, hegaztia. Li zarragabengon eta Arbizun eta Urdiainen *txoiya*. “Pájaro, ave”.
- TXORIBUXTEN:* (Etx) *iz.* Txoriaren buztana eta baita zigakion kopeta gaineko ilea. “Cola del pájaro. Flequillo”.
2. Handitsua. (i kus *aunditxori*). “Tumor enquistado”.
- Txoriburu, -be/-ba/-a** (orok) *izond.* Kaskarina, gogoari na, txoriburua. “Casquivano, de poco fundamento”.
- Txorijale, -ie** (Etx) *iz.* Hegazti harraparia. Unanun *txorijanzale* eta Etxarrin horrela ere erabiltzen da. Irañetan *txapelatxa*, ‘zapelatza’ren burutzapen palatalizatua eta Urdiainen *kapelats*. “Ave depredadora”.
- Txorijan, -a** (Sak) *iz.* Horma edo paretetan sortzen den landarea. Bere hostoak garau edo bi korrak kentzeko erabiltzen dira. *Umbelicus pedulinus*. “Planta que cerece en paredes y muros, cuyas hojas sirven para hacer desaparecer granos”.
- Txorijanzale** (Un, Etx) (ikus **txorijale**)
- Txorizuzale, -ie/-ia** (Etx, Li zgb) *iz.* Txorimaloa. Izenondo moduan ere, pertsonen egokituia, erabiltzen da. Urdiainen *mutxitarro, -ua*. “Espantapájaros”.
- Txormatx, -a** (Etx) *iz.* Bere kabuz sortzen den mahatsa. (B B, 330). “Uva silvestre”.
- Txorro, -ue/-ua** *iz. I.* (Etx, Lizgb) Arropa garbitzeko harri zko ontzia. Horrela kontatutako Carmen Goñi Insausti etxarriarrak nola erabiltzen zuten: “*Sukautsakin garbitzen zan; arrisko txorro geñen jartzen zan oyela laune, zulo estukue, eta arren geñen, zakubetien, sukautse, eta onen geñeti botatzen zan uts berue, beko suben, laatzien txintxiliketuteko pertzien biotube*”. (B B, 330). “Recipiente de piedra para hacer la colada”. 2. (Urd) Iturri, kainua. “Grifo”.
- Txorrostari, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Tresna metalikoak zorrotz eko harria. (BB, 330). Lakuntzan *txorrotxarriye*. Urdiainen *zorrostaria* eta *deztera* ere bai. “Piedra de afilar”.

- Txorrostu** (Sak) *ad.* Zorroztu. *Zorroztu* ere erazi ltzen da. (B B, 330). Olaztin *txorroztu*. “Afilar”.
- Txorroszale, -ie/-ia** (Sak) *iz.* Zorroztailea. *Agertuek txorroszalie ta bee atzeti auriye seguro!* (Agertu duk zorroztailea eta bere atzetik euria seguro!). “Afilador”.
- Txorrotx** (Sak) (ikus **zorrotz**)
- Txortxabal, -a** (Etx) *iz.* Hegazti m ota, seguru asko ‘zorzal’-etik dat or bere izena. “Cernícalo”.
- Txosketa** (Etx) *iz.* Landareen txertoak egiteko erabi ltzen den makiltxoa. “Palito para el injerto”.
- Txostamar** (Arb) (ikus **zotz**)
- Txoto, -ue/-ua** (Etx, Li zgb) *iz.* Buruan hartutako kolpea h anditua. Izengoitia ere izan da. (BB, 331). “Chichón”.
- Txotxo, -ue/-ua** (Etx, Urd) *iz.* Gozokia. (Irib. M endialdea). Lizarragabengon *xoxua*. Horrela esaten zen garai batean norbait hildakoan: *Fan dek (alako) txotxuek eittia zerue!* (Joan duk (hal ako) txotxoak egi tera zerura!). “Golosina, caramelo”.
- Txotxolo, -ue/-ua** (orok) *izond.* Inozoa, tentela. (BB, 331). “Bobo, tonto”.
- Txotxolokei, ye/-ya** (Sak) *iz.* Inozokeria, tentelkeria. (BB, 331). “Tontería”.
- Txotxomar** (Alts) (ikus **zotz**)
- Txoxa** (Arb) *iz.* Lehen so lairutik ganbarara doan eskai lera hasiera, itxia. “Recinto cerrado que marca el inicio de la escalera que va del primer piso al desván”.
- Txu, -be/-ba** (Etx, Lizgb, Arb, Lak) *iz.* Listua, Dorraon *leixtuba*. Uhartan *listube*. (BB, 331; *txuba*). (Izag. 82; *tuba*). Urdiainen *tu*. “Saliva”.
- Txugale, -ie** (Etx) *iz.* Listu gehiegi egiten denean, norm alean goragalearekin erlazionatzen da. “Salivación abundante”.
- Txuittu** (Sak) *ad.* 1. Zuru ritu, tx uritu. Burundan pal atalazatu gabe. “Blanquear, nevar”. 2. Azala kendu. (Irib. *churir* Iruñerria-Erronkari). *Atsalde guzie alubiyek txuitzen yondu gettuk!* (Arratsalde guzt ia alubiak zuritzen egon gaituk!). “Pel ar, mondar, desgranar alubias”.
- Txuketu** (Etx) *ad.* Idortu, agortu, ur balsa bat esaterako. Sarasolak (HLEH, 1995, 1091) *xukatu* jaso du Iparraldean. “Secar(se), una balsa de agua, por ejemplo”.
- Txukun, -e/-a** (orok) 1. *izond.* Txukuna. (BB, 331). *Zuen mutikuo beti etortzen da oso txukun eskolaa!* (Zuen mutiko hori beti et ortzen da oso txukun eskol ara!). “Li mpio, aseado, ordenado”. 2. *ad.* -**du** (orok) *ad.* Garbitu, ordenatu. “Limpiar, ordenar”.
- Txulo, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Zulo tx ikia. *Mundu guzie ago txulua beire gelditzen zikiyok!* (Mundu guzt ia aho zulora begira gelditzen zaiok!). “Agujero pequeño”.
- Txulubite/a** (Etx, Urd) *iz.* Txirula, txilibitua, tutua. (BB, 331). Urdiainen *txulufita*. “Silbato, flautilla”.
- Txume/a** (Sak) *iz.* Ilea, gehienbat luzea dagoenean. Txima. Lakuntzan *txime*. (Ond. 17; *txuma*: guedeja, pelo del caballo que cuelga al desgaire). (Izag., 82; *txumia* ‘el copete’). “Pelo, normalmente para expresar que está largo, greña”.
- TXUMAUNDIYE/A:** *izond.* Tximak dituen. “Greñado”.
- Txungur, -rre** (Etx) *iz.* Zenbait hezurren alde bi ribildua. “Extremidad redondeada de algunos huesos”.
- Txunke/a** (Sak) *iz.* Ihia, lan darea. (BB, 331). (Ond. 17; *txunka*). Urdi ainen *txunga, -ia*. (Izag. 69, *iyak*). “Junco”.
- Txu(r)i, -ye/-ya** (orok) *izond.* Zuria. *Aittunek bizerra txui-txuye zikok Aittune bizer txuibet etor yauben!!* (Aitonak bizarra txuri-txuria zeukak!). Aitona bizart xuri bat et orri zuan!). “Blanco”.
- Txuringo** (Sak) (ikus **zuringo**)

Txurrundu (Etx) *ad.* Gorputza bi ldurik izan. *Aittaaan da amaan erdiyen artzen zuubieten eta ni txurrunduik an yooten nitzen, goixo-goixue lo!* (Aitaren eta amaren erdian hartzen ninduten eta ni txurrundurik, han egoten nitzen, gozo-gozoa lo!). “Acurrucar, hacer(se) un ovillo”.

Txurrupein (Etx) *ad.* Zurrut egin, edari alkoholduak hartu. *Ik, txurrupein dek, gutxiines!* (Hik zurrut egin duk, gutxienez!). “Beber, tomar bebidas alcohólicas en abundancia”.

Txurrupeitu (Etx) *ad.* Zurrut egin, edari alkoholduak hartu. (Irib. *churrupe(te)oa* Iruña-Mendialdea). *Egun guzietan ematen dik txurrupeitzen!* (Egun guztian ematen dik txurrupeitzen!). “Beber (alcohol)”.

Txurruetel, -a (Sak) *iz.* Inbutua, onila. *Eyet sekule bier izendu txurruetelik zatue ardos betetzeko!* (Ez diat sekula behar izandu txurruetelik zahatoa ardoz betetzeko!). “Embudo”.

Txutxunpiko (Lak) (ikus **ttuttipiko**)

Txuxen, -a (Etx, Lizgb, Arb, Urd) *izond.* Zuzena. *Txuxen-txuxena fan dek etxiaño!* (Zuzen-zuzena joan duk etxeraino!). “Recto, derecho, sin desviarse”.

U

- Ubalaga** (Bak) (ikus **uberaga**)
- Ubarreta** (Urd) (ikus **olarreta**)
- Ubaxa** (Urd) (ikus **zapoziyel**)
- Ubazaita** (Bak) (ikus **ubes**)
- Ubel, -a** (Sak) *iz.* Uhala, gerri koa. (B B, 336). Urdiainen asimilatu gabe: *ubal*. (Izag., 64; *gerriku*; 82, *ubelak* ‘las correas’). “Cinturón, correa”.
- Ubelaka(n)** (Etx) *adond.* Ubela estali eta aurkitu egin beharreko jokoan jardun. (BB, 336). “Al juego de la correa”.
- Ubelde** 1. (Sak-erd) (ikus **ibei**). 2. (Alts) *iz.* Ibaiaren hazidu-ra, uholdea. (Izag., 82; ‘la crecida de agua’). “Crecida del río”.
- Ubeldegari, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Erreka eta ibai ondoetan, bere kabuz, ateratzen den gariaren antzeko landarea. “Trigo silvestre”.
- Uber, -rra** (Etx, Li zgb) 1. *iz.* Eskuko haragian irrekidura, normalean hotzaren eraginez. “Grieta en la mano, principalmente, debido al frío”. 2. **-atu** *ad.* Larrua ireki, hotzaren eraginez edo esku pilotan aritzeagatik.
- “Agrietarse la pi el por el frío o por jugar a pelota a mano”.
- Ubera** (Sak-erd) *iz.* Katuaren araldia. “Celo da la gata”.
- Uberaga** (Etx) *iz.* Ugaberea, igaraba. Altsasukotoponimoa ere bada. (BB, 336). (Ond. 18; *ubalaga*). “Nutria”.
- Uberaxa** (Alts) (ikus **zapoziyel**)
- Uberi** (Sak-erd) *zenb.* Ugari, asko. *Jende uberi yoonduek bersolai txapelketan!* (Jende ugari egon duk bert solari txapelketan!). Irañetan, honen ordezt, *neiko* erabiltzen dute. Urdiainen *ugari*. “Abundante”.
- Uberka** (Sak) *iz.* Uharka, urt egia. Toponimian ugari ageri da. (BB, 336). Urdiainen asimilatu gabe. (Ond. 18; *ubarka*). “Presa en el río”
- Uberkazar, -rra** (Sak) *iz.* Uharka zaharra. “Presa vieja”.
- Uberkazulo, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Uharkako zuloa, konport a. “Compuerta de la presa”.
- Uberte** (Etx, Lizgb, Arb, Lak) *iz.* Uharte-Arakil herria. “Uharte-Arakil”.

- Ubes, -a** (Sak) *iz.* Anaia edo arreba izan gabe, diti b eratik h artutakoa. *Ubetza* ere ent zun dai teke. (B B, 337). Konposaketan, ordearen esanahi a hartzen du. “Herm ano de leche, en composición toma el si ginificado del sufijo *-astro*: padrastra, hijastra, ...”.
-UBESAITTE: *iz.* Aita ordea. (Ond. 18; *ubaz-aita*). (Izag., 82; *ubezaita*). “Padrastra”.
-UBESALABA: *iz.* Alaba ordea. (Izag., 82; *ubezalaba*). “Hijastra”.
-UBESAMA: *iz.* Ama ordea. (Izag., 82; *ubezama*). “Madrastra”.
-UBESANEYE: *iz.* Anaia ordea. (Izag., 82; *ubezsenidik*). “Hermanastro”.
-UBESARREBA: *iz.* Arreba ordea. “Hermanastra”.
-UBESEMIE: *iz.* Seme ordea. (Izag., 82; *ubezsemi*) “Hijastro”.
-UBESILLEBA: *iz.* Iloba ordea, odolekoa ez dena. “Nieto adoptado”.
- Ubesi -ye** (Etx) *izond.* Euria biltzen den lur eremua, lurak iragazten ez duelako. ‘Ur’ eta ‘(h)esi’ dira bere osagaiak. “Lugar donde se encharca el agua de lluvia”.
- Ubesittu** (Etx) *ad.* 1. Urase suertatu, erabat busti. “Mojarse, empaparse”. 2. Egurra zahartu eta bai iogabe bihurtu. *Pasmatu* ere bai Et xarrin. Urdi ainen *ido(i)tu*, “Pasarse la leña”.
- Ubetz** (Etx) (ikus **ubes**)
- Ubi, -ye** (Etx) *iz.* Ubidea. “Canal, m edia caña”.
- Ubiyerte, -ie** (Etx, Lak) *iz.* Bi erreka biltzen di reneko t okia. Toponimian ageri zaigu batez ere. “Confluencia de regatas”.
- Ubol, -a** (Etx) *iz.* Haritz oholez egi ndako ubide edo kanalea. *Ur* eta *ohol* izango lirateke bere osagaiak. “Acequia de tablas de madera”.
- Udaberri, -ye/-ya** (orok) *iz.* Udaberria, urtaroa. Etxarriko elkarte baten izena. *Primavera* ere asko erabiltzen da. (BB, 337). (Ond. 19; *primavera*). “Primavera”.
- Udara** (Bur) (ikus **udere**)
- Udatzen, -a** (orok) *iz.* Udazkena, urtaroa. (BB, 338; *udazken*). (Ond. 19). Urdiainen *udazken*. (Izag., 82; *udaizken*). “Otoño”.
- Ude/a** (orok) *iz.* Uda, urtaroa. “Verano”.
- Udere, -ie/-ia** (Sak) *iz.* Udarea, m adaria. (BB, 338). Urdi ainen *udara*. (Izag., 83; *udara*). “Pera”.
- Uds, -e/-a** (Sak-erd) (ikus **uts**)
- Ugune** (Urd) (ikus **ustoki**)
- Uketu** (Sak) *ad.* Ukatu, gezurtatu. (BB, 338). Urdi ainen asi milatu gabe. (Izag., 83; *ukatu*). “Negar, desmentir”.
- Ukolondo** (Alts) (ikus **okolondo**)
- Ume, -ie/-ia** (orok) *iz.* Umea. “Cría”.
- UMIE/A BOTA:** *ad.* Abortatu, um ea galdu. “Abortar”.
- UMIE/A EIN:** *ad.* Umea egin, erditu. Ageda Zelaia altsasu arrari h orrela jaso di ote (SAT, 76): “... *ta andri umiteko zonen* ...”. “Parir, dar a luz”.
- Umeazulo, -ue** (Etx) *iz.* Txondorrak airea hartzeko zuloa, altueran erdi parean egoten dira eta kea darie. *Lumera* (XI, 744). “Respiraderos de l as carbone-ras”.
- Umejeyotze, -ie/-ia** (Etx, Lizgb) *iz.* Umea jaiotzen den unea, erditzea. “Parto”.
- Umekordeko, -ue** (Etx) *iz.* Umeordea, bai semeordea nol a al baordea. (BB, 338; *umekoerdeko, umeordekue*). “Hijo/a adoptivo/a”.
- Umetoki, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Emasabela, umontzia. (B B, 339). Urdiainen horrela *kadena*-ri esaten diote. “Matriz”.
- Umezei** (Uh) (ikus **aurtzei**)
- Umezu, -be/-ba** (Etx, Lizgb) *izond.* Erraz erditzen duena, um e asko dituen. (BB, 339). “Que pare fácil, bien, mucho”.
- Umil, -lle/-lla** (orok) *izond.* Apala, umila, xumea. “Humilde”.

- Umore, -ie** (orok) *iz.* Umorea, aldartea, tenorea. (BB, 339). “Humor”.
- Unenu** (Sak) *iz.* 1. Unanu, ergoi enako herria. “Unania, pueblo”. 2. **-be** Landarea. “Gamón, planta”.
- Untxi, -ye/-ya** (orok) *iz.* Untxia, g arai bateko adi era. Egun *konejube* entzuten da gehien. “Conejo”.
- Untz, -e/-a** (orok) *iz.* Untza, landare igokaria. (BB, 339). (Izag., 83; *untzosto bat* ‘una hoja de hi edra’). *Hedera helix*. “Yedra, planta trepadora”.
- Untzi** (Urd) (ikus **auntzi**)
- Uñiño, -ue** (Etx) *iz.* Abereen ostikada. ‘oin-oin’-etik seguru aski. *Iri eztuuk, ez, olluen uñiñuek ilko!* (Hiri ez d ik, ez, oiloaren oinoiak hilko!). “Coz”. **-UÑIÑOKALAIYE:** *izond.* Ostikadak ematen dituena. “Coceador”.
- Uñuñetu** (Etx) *ad.* Zaldia bi hanka gainean jarri, ostikada eman. “Levantarse el caballo sobre las patas traseras, cocear”.
- Uo** (Sak) *esam.* Ganadoari , behi ei bereziki, gelditzeko esaten zaien hitza. (BB, 339). “Voz de al to para el ganado, sobre todo vacuno”.
- Upets** (Arr) (ikus **epats**)
- 1.Ur, -rre/-rra** (orok) *iz.* Hurra. “Avellana”.
- 2.Ur** (Bur, Arr, Uh, Ir) (ikus **uts**)
- Urai** (Alts, Etx) *ad.* Edugi, eduki. Hauxe litzateke bere bilkabidea: *edugi > udegi > uregi > urei > urai*. Horrela jaso dute Altsasun (SAT, 76): “*Umik ureitzen zubeinak danak il in men zianen*”. Lakuntzan *urii*. Arbizun *irui*, Unanun *idui*, Uhartan *idugi*, Arruazun *udii*, Irañetan *idiittu* eta Dorraon *uittu*. Urritzolan *iruki* (EAEL II, 198). Lizarragan *yon*, eta horrela jaso dute (SAT, 58): “ ... *hainbeste punta ixenda yoten giñuzkien*”. Olaztin *iguri/iruri*. Bakaikun *ibili*. (BB, 339). (Izag., 83; *urain, urein, urei* ‘tener’). “Tener”.
- Urbeldu** (Etx, Lizgb) *ad.* Aletu, garandu, bihitu. Urdi ainen, Arbi zun et a Irañetan *bikortu*. Arruazun *urgeldu* eta *yalkittu*. (Ond. 18; *urkaldu*). Urdiainen *yakurri*. (Izag., 84; *gaztainak yikurtzea etorri* ‘ven a desgranar las castañas’), “Desgranar”.
- Urbeltz, -a** (Lak) *iz.* ‘Coprinus comatus’ ziza mota. “Coprinus comatus, seta”.
- Urde, -ie/-ia** (orok) 1. *iz.* Urdea, zerria. “Cerdo”. 2. *izond.* Nazkagarria, txerria. “Asqueroso”.
- Urdei, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Urdaia. (BB, 345). Burundan asimilatu gabe: *ur dai*. “Tocino”.
- Urdeiazpiko, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* Urdaiazpikoa. B urundan asi milatu gabe. *Magra* erabi ltzen da gehi ago. “Jamón”.
- Urdi(i)n** (Sak) *iz.* Urdiain, herria.
- Urdilzale, -ie/-ia** (Sak-erd) *iz.* Urde edo txerriak h iltzen d ituen pertsona. Lanbidea genuen duel a gut zi herri guztietan, eta etxez etxe ibiltzen udazken eta negu aldean. “Matalechón”.
- Urdin, -ñe/-ña/-a** (orok) *izond.* Urdin kolorea. B urundan pal atalizatu gabe. Behi izena ere bai: *Ur diña*. “Azul”. **-URDINKERA:** Urdin t ankerakoa. “Azulado”.
- Urdindar, -rra** (Sak-erd) *izond.* Urdiaindarra. B urundan *urdintar*. “Natural de Urdiain”.
- Urdind(d)u** (Etx, Lizgb) *ad.* Kolore more edo urdi nekoa jarri edo bi hurtu. Burundan pal atalizatu gabe.). “Amoratar”.
- URDINDDU ARTIO EMAN:** (Etx) *ad.per.* Jipoi handi a em an. *Urdinddu artio eman ziobiek!* (Ur di ndu art e eman zi otek! “Propi nar una gran paliza”.
- 1.Urdindu** (Urd) (ikus **odol(d)ui**)
- 2.Urdindu** (Un) (ikus **luzinddu**)
- Urdintar** (Bur) (ikus **urdindar**)

- Urgooztu** (Arr) *ad.* Eultzirako larrain a prestatu. Leheni k ura eta ondoren ongarria ere bot atzen zen l arrainean, zorua behar bezala gogortzeko. ‘Ur’ eta ‘gozatu’ izan daitezke bere osagaiak. “Adecuar la era para la trilla”.
- Urti** (Lak) (ikus **urrai**)
- Urtin** (Lak, Uh, Ir) (ikus **koipe**)
- Urgeldu** (Arr) (ikus **urbeldu**)
- Urkaldu** (Bak) (ikus **urbeldu**)
- Urki, -ye/-ya** (orok) *iz.* Urkia, zuhaitza. “Abedul”.
- Urnittu, -be** (Etx) *izond.* Indartsu. “Fornido”.
- Urre, -ie/-ia** (orok) *iz.* Urrea. (Izag., 83; *urreik* ‘oro’). “Oro”.
- Urren, -a** (orok) *1. izond.* Hurrena, hurrengo. “El siguiente, el próximo”. *2. adond.* Azkenik, agian, behar bada. *Iye, urrena, eztan etortzen!* (Ea, hurrena, ez den et ortzen!). (Izag., 91; *Urrena bestetxé batea fan egarriyak eta ...*). “Finalmente, después de todo, tal vez”.
- URREN-URREN:** (Etx, Li zgb) *adond.* Bata bestearen atzetik, aukeratu gabe, dat orren m oduan. *Urren-urren artu kazuleti, begeinddu bee!* (Hurren-hurren hart u kazulatik, begeindu gabe!). “Segui do, com o viene, sin elegir”.
- Urretu** (Sak) *ad.* Karrakatu, urratu. Burundan asi milatu gabe. *Aragi urretube dakak!* (Haragi urratua daukak!). “Raspar, rasgar, desgarrar”.
- Urrezti** (Bak) (ikus **urritzdei**)
- Urri, -ye/-ya** (Sak) *1. iz.* Iraila, hilabetearen izena. (Ond. 19). “Septiembre”. *2. izond.* Zaila, neketsua. *Lan urriye dakazubie guaiquontan!* (Lan urria daukazue oraingo honet an!). “Trabajoso, difícil”. *3. izond.* Urria. *Aurten ollagorra basuen urriye ziok!* (Aurten oilagorra basoan, urri a zegok!). “Escaso”.
- Urriforratu** (Etx) *ad.* Azkeneko jorraldia eman, hirugarrena, landarea ia erabat ondua dagoenean. Lizarragabengon eta Urdiainen *urrijorratu*. “Tercera y última escarda p ara las labores del campo”.
- Urrika(I)rrittu** (Etx, Li zgb) *ad.* Urrikaldu. (B B, 346). *Erri guzie urrikarrittuik dakazubie aspaldiyontan!* (Herri guztia urrikaldurik daukazue aspl adi honetan!). “Com padecerse, apiadarse”.
- Urrin** (Etx) *iz.* Haizea eta hotzaren pertsonifikazioa. *Neskatua, ezayela atia, ‘Urrin’ zion kanpuen!* (Neskatoa, ez hadila atera, ‘Urrin’ zegon kanpoan!). “Personificación del frío y el viento”.
- Urritti** (Ir) (ikus **irriti**)
- Urritz, -e/-a** (Sak) *iz.* Hurrirtza. (BB, 347; *urritza*). (Izag., 83). (Irib. *urriche* Odieta ibarra). “Avellano”.
- Urrizdei, -ye/-ya** (Etx, Li zgb) *iz.* Hurrizdegia, urritzia. (Ond. 18; *urrezti*). Urdiainen *urritzti*. “Avellanal, avellaneda”.
- Urrizize/a** (Etx, Urd) *iz.* Ziza baten izena. (BB, 347). “Seta”.
- Urrizti** (Urd) (ikus **urritzdei**)
- Ursagu, -be/-ba** (Sak) *iz.* Uretako arratoia. (Izag. 83; *ursaguba* ‘la rata de río que com e pl antas’). “R ata de agua”.
- Urte, -ie/-ia** (orok) *iz.* Urtea. “Año”.
- Urtebe, -ie** (Etx) *iz.* Uzta, urtean zehar gerta edo jasotzen dena: gai xotasun, eurite, fruitu, ... “Cosecha, añada”.
- Urteberri, -ye/-ya** (orok) *iz.* Urteko lehen eguna. “Año nuevo, pri mer día del año”.
- URTEBERRI ON!:** *esam.* Urte berri on! “¡Feliz año nuevo!”
- Urtebetetze, -ie/-ia** (orok) *iz.* Urteak betetzen diren eguna. “Ani versario, cumpleaños”.
- Urtel** (Do) (ikus **gurtol**)

- Urtezar, -rra** (Sak) *iz.* Urteko azken eguna. “Último día del año”.
-URTEZAR GAUBE/A: *iz.* Urte zahar gaua. “Nochevieja”.
- Urtoki** (Bur) (ikus **ustoki**)
- Urtu** (orok) *ad.* Ura bi hurtu, egoera solidotik likidora pasa. Ahitu, bukatu. “Derretir(se), consumir(se), acabar(se)”.
- Urtuts, -e** (Etx) *iz.* Landu gabe urte batez uzten den lur eremua. ‘Urte + (h)uts’-etik dator. “Tierra que se deja en barbecho”.
- Urtxillo, -ua** (Lizgb) *iz.* 1. Goiko ganbaratik ikuiluraino doan zulo edo tarte, belarra ahotza bertatik botatzeko. “Agujero que conecta el desván con la cuadra para echar hierba o paja”. 2. Sokalasterraren barnealdea. “Parte interior del nudo corredizo”.
- Urtxistin** (Alts) (ikus **ustinte**)
- Urtzei** (Lak) (ikus **txertzei**)
- Ur-urkatu, -be/-ba** (Sak-erd) *iz.* Ur jauzia. Horrela dator R. Karasatorrek helarazi didan Nafarroako Artxibategi Orokorreko fotokopia batean, non 1638ko dokum entua agertzen baita, eta hauxe urte horretako sorta bakarreko 37 zenbaki duntetik aterata dago: “*Y. Ur Urcatu que llaman al arroyo que se despeña de Verain ...*” Horrela beraz, Beriain menditik salto egiten duen urari esaten zioten moduhonetan. “Salto de agua”.
- Urzuin** (Bak, Urd) (ikus **lu(i)tto**)
- Usaayo, -ue/-ua** (Etx, Li zgb, Arb) *iz.* Usadioa, ohitura, tradizioa. (Ikus *oiture*). “Costumbre, tradición”.
- Usberiketua, -be/-ba** (Sak-erd) *iz.* Urbedeinkatua. Li zarragan *usbeinkatu*. Urdiainen *urbedenkatu*. “Agua bendita”.
- Usberiketua auzi, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Urbedeinkatuaren ontzi edo aska. Horrela jaso dute Lizarragan (SAT, 56): “*Nik ezautu ituk iru lekutan*
pulpittoa: sartu ta lenengo usbeinkatua zan, us-beinkatu ontzie esaten dakiou guk ...”. “Pila del agua bendita”.
- Usei, -ye/-ya** (Sak) 1. *iz.* Usaina. (BB, 350). Burundan asi milatu gabe. *Usei txarra artzen zionet orri!* (Usain txarra hartzen zionat horri!). (Izag., 83; *usai*). “Olor”. 2. **-ttu** *ad.* Usaindu. “Oler”.
- USEITTUBE:** *izond.* Usaina dari ona, atzera bueltarik ez duena. *Dauneko mutilzar useittube besteik eyeiz!* (Dagoeneko mutilzahar usaindua besterik ez haiz!). “Oloroso, sin remedio”.
- Uso, -ue/-ua** (orok) *iz.* Usoa. “Paloma”.
- Usobanda(da)** (Etx, Li zgb, Urd) *iz.* Usobanda, taldea. Urdiainen *uso bandada*. “Bandada de palomas”.
- Usotxabola** (Etx) *iz.* Ehiztarien txabola, normalean zuhaitzetan daude eraikiak. “Txabola de cazador, normalmente en los árboles”.
- Uspaltsa** (Etx) *iz.* Uridoia, berdin handia nolatat xikia. Burundan *urpaltsa*. “Balsa de agua”.
- Uspel** (Ir) (ikus **ospel**)
- Uste, -ie/-ia** (orok) *iz.* Ustea, pentsaera. *Ala gertatuko auben nee ustien!* (Halagertatuko huen nireustean!). “Creencia, opinión, pensamiento”.
- Ustegabien** (Urd) (ikus **ustekaitzien**)
- Uste (izen)** (orok) *ad.* Uste izan, pentsatu. “Creer, pensar”.
- Ustei, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Joarea zintzilikatzekeganadoaren egurrezko lepokoa. (BB, 350; *ustai*). (Ond. 18; *uztai*). (Izag., 83; *ustaiya* ‘el aro de madera para el cencerro’). “Collar de madera para colgar el cencerro”.
- Ustekaitzien** (Etx, Li zgb, Arb) *adond.* Kasualitatez, ustegabeen. Urdiainen *ustegabien*. 1. *ustekaitzien etortzen beek, abixetu!* (Hi, ustegaitzean etortzen baduk, abi satu!) “Por casualidad, por un casual”.

- Ustel, -a** (orok) *izond.* 1. Ustela. “Podrido”. 2. Alferra. *Orreki ez tezubie ez geyei einko, jende ustela dek eta!* (Horrekin ez duzue ez gehiegi egingo, jende ustela duk eta!). “Vago”.
- Usteldu** (orok) *ad.* Usteldu. “Podrir(se)”.
- Ustes** (Sak-erd) *adond.* Dirudienez, pentsatzen denez. B urundan *ustez.* *Aungi eiñik utzi yau guatzie, ustes!* (Ongi eginik utzi diagu, ustez!). “Por lo que parece, al parecer”.
- Ustietzeko, -ue** (Etx) *iz.* Ura botatzeko hodia, ‘l uxintxa’ landarearena erabiltzen zen gehienbat. *Utse tiratzekoa i zango l irateke bere osagaiak.* “Caña para lanzar agua”.
- Ustinte/a** (Sak-erd) *iz.* Ur tanta. Urdiainen *ur tintina.* (Izag., 83; *urxistinak* ‘las salpicaduras del agua’). “Gota de agua”.
- Ustoki, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Ura dagoen lekua. (Ond. 18; *urtoki*). Urdi ainen *urtoki* eta *ugune, -ia.* “Lugar donde hay agua abundante”.
- Ustu** (orok) *ad.* Hustu, ezer gabe utzi. “Vaciar”.
- Utekio** (Etx) *esam.* Auskalo. (B B, 350). *Utekio noiz etorko dien!* (Utekio noiz etorriko diren!). “Vete a saber”.
- Uts, -e/-a** (Sak-erd) 1. *iz.* Ura. *Uds* ere entzun dai teke, Arbi zun eta Lizarragabengoan bereziki. Burundan eta Arruazutik ekialdera *ur.* “Agua”. 2. *adond.* Hutsik, ezer gabe, soilik, bakarrik. *Zakube utsik eztek tente yooten!* (Zakua hut sik ez duk tente egoten!). “Vacío, sólo, puro, sin mezcla”. 3. *iz.* Hutsa, kale. “Error, fallo”. 4. *adond.* Erabat, guztiz. *Iruipen utse dek ori!* (Irudi men hutsa duk hori!). “Totalmente, del todo”.
- Utsarte, -ie/-ia** (Etx, Li zgb, Urd) *iz.* Hutsunea, bai berezko zent zuan nol a figuratuan. *A, ze utsartie utzi deena!* *Arbiye isutsi niyan, beye utsarte asko ziok!* (A, zer hut sarte ut zi duena!
- Arbia isutsi ni an, bai na hutsarte asko zagok!). “Vacío, fallo, hueco”.
- Utsbiyur, -rre** (Etx) *iz.* Meandroa, i bai edo erreket ako bihurrituak. *Iraigorriko errekek oso utsbiyur ederrak ziz-kok!* (Iraigorriko errekek oso urbi hur ederrak zeuzkak!). “Meandro”.
- Uts ein** (orok) *ad.* Huts eg in, k ale eg in. *Aunbeste seyetu ondorien, uts ein zian!* (Hainbeste saiatu ondoren, huts egin zian!). “Error, fallar”.
- Utsollo, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* Uretako oiloa. *Udsollua* Lizarragabengon eta Arbizun. Urdiainen *ur oilo.* “Polla de agua”.
- Utzi** (orok) *ad.* Utzi. *Autzi* gehiago erabiltzen dute adinekoek. *Autzi yok bakien! Uz nazak bakien!* (Utz iezaioke bakean! Utz nazak pakean!). “Dejar, abandonar”.
- Utzi, -ye/-ya** (Sak) 1. *izond.* Utzia, axolagabea, adan. *Oso utziye nabai zikiyok azkenontan!* (Oso utzia nabari zaiok azken honet an!). “Descui dado, dejado”. 2. *iz.* Musean puntu ua kontatzerakoan: *puntu utziye.* “El deje en el juego del mus”.
- Utzikei, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Utzikeria, alferkeria. “Dejades, abandono”.
- Uxalfer, -rra** (Etx) *izond.* Lan iraunkorra egiteko gai ez dena, gaur hemen bihar bestean dabilena. (BB, 351). “Persona inestable en el trabajo”.
- Uxarratu** (Bur) (ikus **axartu**)
- Uxene, -ie** (Etx) *iz.* Gabezia, falta, peitua. *Utsanetik seguru asko. Ure zan, ure, uxenie, gerra ondorien uraittu giñubena!* (Hura zen, hura, uxanea, gerra ondoren eduki genuena!). “Falta, escasez”.
- Uxero, -ue** (Etx) *izond.* Saltsaria, zelataria, kuzkuzeroa, badaezpadakoa. *Eyokela kasoik ein, jende uxerue dek eta!* (Ez iezaioke kasurik egin, jende useroa duk et a!). “Fisgón, alcahuete, fulero, que no es de fiar”.

Uxual, -a (Sak) *iz.* Usuala. “Orujo”.

Uzkeldu (Etx, Li zgb) *ad.* Gainean duen zamagatik makurtu edo okertu. (i kus *obaldu*). *Dirubaaan pixubaaki asak uzkelduik zizkobau!* (Diruaren pisuarekin asak uzkeldurik zeuzkaguk!). “Flectar”.

Uzker, -rra (Sak-erd) *iz.* Puzkarra. (BB, 351). Burundan asi milatu gabe. “Pedo, ventosidad”.

Uzki, -ye/-ya (Etx, Li zgb) *iz.* Odoluzkia, anburua, i purtestearen bukaera, eta hauxe kanpora ateratzen denean. (BB, 351; ‘veji ga, m atriz’). “Al morrana, recto”.

Uztai (Bak, Urd) (ikus **ustei**)

Uzterri, -ye/-ya (Sak) *1. iz.* Uztarria. (BB, 351). (Izag., 83). Urdiainen asimilatu gabe. “Yugo”. *2. -ttu* (Etx) *ad.* Uztartu. Sexu zentzuarekin ere erabiltzen da: *Txakurrek bezela uzterrituik!* (Txakurrak bezala uztarturik!). “Unci r. Tam bién con connotación sexual”.

X

- Xa(a)rmin, -ñe/-ña** (Sak-erd) *iz.* Sagar mina, bere kabuz basoan sort utakoa. (BB, 351). Urdiainen *sarmin*. “Manzana silvestre, ácida”.
- Xagu, -be/-ba** (Sak-erd) *iz.* Saguaren hipokoristikoa. Arbi zun *xaubua*. (BB, 351). Urdi ainen *xau, -a*. “Ratón”.
- Xaguzar, -rra** (Sak-erd) *iz.* Saguzaharra. Etxarrin *iñerexagu-be* erabiltzen da, baina hauxe haur joko batean agertzen da: *Bat, bi, iru, lau, xaguzarrak jan al au, ...* (B B, 351). Urdi ainen *gau(b)inara*. “Murciélago”.
- Xaka** (Un) *iz.* Jaka, jantzia. “Chaqueta”.
- Xamar, -rra** (Sak) *grad.* Samar, nahi ko. Kantitate aditzondoak edo kualitate izenondoak zehazten di tu. (BB, 352). *Bakar xamar ikusten zikiyok! Zakar xamarra dek!* (Bakar sam ar i kusten zaiok! Zakar sam arra duk!). “Bastante”.
- Xamariko, -ua** (Arr) *izond.* Aurpegia ematen ez duen pert sona, oso isila dena. Garai batean uhartearrei esaten zieten horrela Arruazun. “Apocado, que no da la cara”.
- Xamur, -rre/-rra** (Sak) *izond.* Samurra, erraz txikitzen dena. (B B, 352). “Tierno”.
- Xapi** (Sak-erd) *esam.* Katuak uxat zeko erabiltzen den esam oldea. (B B, 352). Lakuntzan *xape*. Urdiainen *zapi*. “Expresión para ahuyentar gatos”.
- Xarko, -ue** (Etx) *izond.* Nagusien jarrerak dituen haurra. “Ni ño con m odales de mayor”.
- Xarma** (Etx) *iz.* Lilura, xarma, zerbait edo norbait erakargarri egi ten duena. *Bazikok, bei, orrek bee xarma!* (Bazeukak, bai, horrek bere xarm al). “Encanto, atractivo”.
- Xarmanta, -ia** (Urd) *izond.* Erakargarria, gustugarria. “Adorable, atractivo”.
- Xau** (Arb, Urd) (ikus **xagu**)
- Xemoa** (Etx) *iz.* Arantzak dituen landarea. *Cirsiumen* bat izan daiteke. “Planta espinosa”.
- Xenda** (Etx) *iz.* Bidezidorra. (B B, 352). Urdiainen *senda*. “Senda, vereda”.

- Xeru, -be** (Etx) *izond.* Gizajo, gizagaixo, simple. “Persona desvalida, simple”.
- Xierroxa** (Etx) *iz.* Belarra, *larberaren* modukoa. “Cierta hierba”.
- Ximel, -a** (Etx, Urd) *izond.* 1. Zimela, gogorra, nolanihi makurtzen ez dena. “Duro, resistente, enjuto”. 2. Ahitua, lehortua. “Marchito, ajado”.
- Xinger, -rra** (Lak) *iz.* Urdaiazpikoaren zati zuria, urdaia. “Parte blanca del jamón, tocino”.
- Xingle** (Etx) (ikus **xinple**)
- Xinple, -ie/-ia** (Sak) 1. *izond.* Sinplea, ahula, ardura gabea. (XIV, 758) (Irib. *shimple* Iruña-Erdialdea-Mendialdea). *Xingle* ere entzun dai teke: *Au oso xingle ein niezu!* (Hau oso single egin didazu!). “Sinple, débil, de poca consistencia”. 2. **-tu ad.** Sinpletu, ahul bihurtu. (XIV, 759). “Vol verse débil, simple”.
- Xinplekei, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Alukeria, arduragabekeria. *Xinplekeria* (XIV, 759). “Simplada, tontería”.
- Xixi, -ye** (Etx) *izond.* Oso beroa, haur hizkuntzan. “Muy caliente, en lenguaje infantil”.
- Xorgin, -ñe/-ña** (Sak-erd) *iz.* Sorgina. Burundan palatalizatu gabe. “Bruja”.
- Xorginafai, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Hamabietatik aurrera egiten den bigarren afaria. Burundan palatalizatu gabe. “Recena”.
- Xorginaize, -ie/-ia** (Sak) *iz.* Haize nahasia, zurrunbi loa. “Viento arremolinado”.
- Xoxo** (Lizgb) (ikus **txotxo**)
- Xukerreguxexu, -be** (Etx) *izond.* Gizon edo emakume ‘xinple’a, axolagabea. “Persona sin fundamento”.

Y

Yabilli (Lak) (ikus **ibilli**)

Yagotzi (Lak) (ikus **erautzi**)

Yaili (Alts) (ikus **irauli**)

Yain (Urd) (ikus **erein**)

Yainun (Bak, Urd) (ikus **yaniaun**)

Yainunatzeti (Bak, Urd) (ikus **yaniauntzitti**)

Yaitzi (Urd) (ikus **iruittu**)

Yak (Etx) *izord.* Erak. B urundan *ebeik.* (Izag., 58; *ebeindako*). “Ello s (mismos)”.

Yakurri (Urd) (ikus **urbeldu**)

Yakusi (Sak) *ad.* Erakutsi. Dorrao eta Arbizon *aakusi*; Uharte eta Arruazun *eakusi* eta Irañetan *akusi*. *Yaakus yok nola eitten dan!* (Erakus iezaiook nola egiten den!). (Izag., 84; *yakusi laitzen*). “Enseñar”.

Yakuszale, -ie/-ia (Sak) *iz.* Erakusten duena, ki roletan gehi enbat: aizkolari eta pi lotariekin berezi ki. (Ond. 8; *erakustaile*: señaal ador, enseñador). “Botillero, entrenador”.

Yalgi (Lizgb) *ad.* Jalgi, jalki, aletu, aleak lekatik bereizi. *Artzan bayoi ta yalgitan alooyek!* (Har ezan bahe hori eta

jalgi itzan alubiak!). “Pasar por el cedazo, cribar”.

Yalkittu (Arr) (ikus **urbeldu**)

Yaman (Sak-erd) *ad.* Eraman. Dorrao eta Arbizon aam an; Arruazun eta Urritzolan *eaman*; Uharten *aman* eta Irañetan, Arbi zun et a Lizarragabengoan *eman*. Olaztin *eran*. (Ond. 18; *yan*). (Izag., 84; *txoritxutek yan deu* ‘lo ha l levado un pajarito’). *Nebeek nionek yaamanko aut Alsasue!* (Nahi baduk neronek eramango haut Altsasura!). “Llevar”.

1.Yan (Sak-erd) *ad.* Edan. Arbizu eta Dorraon *aan*; Arruazun et a Irañetan *eran*; Uharten *ean*. (Ond. 18; *yan*). Burundan bi esanahi di tu: ‘edan’ et a ‘eraman’. *Jan da yaan da lo, ta potolo!* (Jan eta edan eta lo, eta potolo!). “Beber”.

2.Yan (Bur) (ikus **yaman**)

Yanazi (Etx, Li zgb) *ad.* Edanarazi, abereak ura edatera eramana. *Atia beño len beyek yanaztia atia bittuk!* (Atera baino lehen behiak edanaraztera atera behar dituk!). “Abrevar”.

- Yaniaun** (Sak) *adond.* Herenegun. Arbizu eta Dorraon *aanion/aaniaun*; Arruazu eta Uhartan *eranio*, Irañetan *erenio*. (Ond. 18; *yaneun*). Urdiainen *yainun*. (Izag., 51; *arainaun*). “Anteayer”.
- Yaniauntzitti** (Etx) *adond.* Herenegun aurreko eguna. Unanun *yaniaun aurrekoa* eta Irañetan *erenio atzeti*. (Izag., 51; *arainaun-etziti*). Bakaikun eta Urdiainen *yainunatzeti*. “El día anterior a anteayer”.
- Yantsi** (Etx) *ad.* Erantsi. Arbizon, Unanun eta Dorraon *aantsi*. *Yantsi yozkiyok guk emandako ontuek ta ikuskuek ze monton politte!* (Erants iezaizkiok guk emandako ondoak eta ikusiko duk ze montoi polita!). “Añadir, adjuntar”.
- Yantzi** (Sak) *ad.* Erantzi. Arbizu eta Dorraon *aantzi*; Arruazun *erantzi*; Uhartan *eantzi*. *Jeiteko trastiek jazteko, astegunekuek yaantzi berttuk!* (Jaietako trasteak janzteko, astegunekoak erant zi behar dituk!). “Desvestir(se), quitar(se)”.
- Yantzun** 1. (Etx, Liz, Urd) *ad.* Erantzun. Lizarragan ere bai. “R esponder, contestar”. 2. **-a** (Urd) *iz.* Oihartzun. “Eco”.
- Yarrazi** (Bak) (ikus **izerai**)
- Yaski, ye** (Etx) *iz.* Adabakia, eranskia. *Epekiya* Lizarragabengon, Lakuntzan eta Arbi zun. Dorraon *petxatuba*. “Petacho”.
- Yatzarri** (Urritz) (ikus **esnatu**)
- Yau** (Urd) (ikus **yor**)
- Yauli** (Urd) (ikus **auli**)
- Yauntsi, -ye/-ya** (Sak-erd, Urd) *iz.* Erauntsia, euri zaparrada. Arbizu eta Dorraon *euntsi/aauntsi*; Lizarraga eta Arruazun *era(u)ntsi*; Uhartan *eauntsi*. (Ond. 18; *yutsin*). Guk Bakaikun *yuntsi* jaso dugu. “Lluvia torrencial”.
- Yauri** (Urd) (ikus **auri**)
- Yausi** (Urd) (ikus **irausi**)
- Yauski** (Bak) (ikus **auski(n)**)
- Yazain** (Alts) (ikus **izerai**)
- Yazi** (Urd) (ikus **izerai, piztu**)
- Yaztun, -e/-a** (Etx, Urd) *iz.* Eraztuna. Arbizu, Lizarraga eta Dorraon *aaztun*; Arruazun *eraztun*; Uhartan *eaztun*. (Izag. 84; *yaztun-pare bat* ‘un par de sortijas’). *Ezkondu ta ezтик yaaztunik jartzen!* (Ezkondu eta ez dik eraztunik jartzen!). “Anillo”.
- Ye** (Etx, Urd) *interj.* Behorrei hots egiteko erabiltzen den interjekzioa. “Interjección para llamar al ganado caballar”.
- Yezin** (Lak) (ikus **yozein**)
- Yikurri** (Alts) (ikus **urbeldu**)
- Yon(du)** (Etx, Alts, Urd) *ad.* 1. Egon. Arbizu, Dorrao eta Uhartan *oon*; Arruazun *eon*. Irañetan *egon*. *Yoonari geldii!* (Egon hadi gel dirik!). (Izag., 84; *Nun yon yaiz?* ‘¿Dónde has estado?’). “Estar, perm anecer”. 2. (Liz) (ikus **urai**)
- Yonera** (Etx, Urd) *iz.* Giroa, egoteko era. *Eztiok ez, yonera txarra!* (Ez zegok ez, egonera txarra!). “Ambiente”.
- Yootzi** (Lak) (ikus **bota**)
- Yoz(e)in** (Etx, Urd) *izord.* Edozein, edonor. Arbizon eta Dorraon *ooz(e)in*; Lakuntzan *yezín*; Arruazun eta Uhartan *eozein*. *Ori ezтик yoozeiñek eitten!* (Hori ez di k edozeinek egiten!). “Cualquiera”.
- 1.Yosi** (Sak) *ad.* Erosi. Arbi zun eta Dorraon *oosi*; Arruazun eta Uhartan *eosi*. Irañetan *erosi*. (Ond. 18; comprar, cocer). *Elduen urtien yoosko zittunau!* (Heldu den urtean erosiko dizkinagu!). “Comprar”.
- 2.Yosi** (Bak, Urd) *ad.* Egosi. “Cocer”.
- Yostun, -e/-a** (Sak) *iz.* Eroztuna. *Yostune dee bazikobabien zuek muturre sartu beño len!* (Eroztuna ere bazeukatean zuek sartu bai no! ehen!). “Comprador”.
- Yori** (Etx) *izord.* Herori, i zenordain indartua. Urdiainen *yau*. *Yori izendu eiz!* (Herori izan haiz!). “Tú mismo”.
- Yotzi** (Urd) (ikus **erautzi, erootzi**)
- 1.Yuntzi** (Bak, Urd) (ikus **auntzi**)

2.Yuntzi (Urd) (ikus **isets**)
Yutsin (Bak, Urd) (ikus **yauntsi**)
Yuzki (Urd) (ikus **iruzki**)
Yuzkitxui (Urd) (ikus **iruzkitxui**)

Z

- Zabal, -a** (orok) *izond.* Zabala, irek ia. (BB, 352). “Ancho, abierto”
- Zabald** (orok) *ad.* Zabald, ireki. “Abrir, ensanchar, extender”.
- Zabalera** (orok) *iz.* Zabalera. “Anchura”.
- Zabalik** (orok) *adond.* Zabalik, irek ita. “Abierto”.
- Zabar, -rra** (Lak) *izond.* Gaizki hezi tako pertsona, hitz zakarrak esaten dituen. “Persona maleducada”
- Zabor, -rra** (orok) *iz.* Ondarra, soberakina. *Begiyen zaborra beño gutxiyo nei yet ikustie ori!* (Begian zaborra bai no gutxiago nahi diat ikustea hori!). “Escombros, resto, basura”.
- Zaborrero, -ue** (Etx) *izond.* Saltsatan sartzea gustatzen zaion pertsona. “Salsero, persona que gusta de meterse en muchas cosas”.
- Zagi, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Zahagia, ardoa gordetzeko larruzko ontzi handia. (BB, 353). (Izag., 84). *An agertu auben, zagiye bizkerrien zaabiyela!* (Han agertu huen, zahagia bizkarrean zerabilela!). “Pellejo para guardar vino”.
- Zai** (Bur) (ikus **zei**)
- Zaikondo** (Hir) (ikus **epeitz**)
- Zail** (Bur) (ikus **zeil**)
- Zain(du)** (Bur) (ikus **zein(du)**)
- Zaizuri** (Ir) (ikus **zeinzui**)
- Zakar, -rra** (Sak) *iz.* Itsusia, itxura txarrekoa. (B B, 353; ‘ordinario, torpe’). (Ond., 18; no se usa *itsusi*). “Feo, de mala presencia”.
- Zakartu** (Sak) *ad.* Itsusi gertatu, izorratu. “Afeare(se), estropear(se)”.
- Zaku, -be/-ba/-a** (orok) *iz.* Zaku. “Saco”.
- Zakur, -rre/-rra** (Sak) *1. iz.* (ikus **txakur**). *2. izond.* Pertsona zitala, gaiztoa. *Kontus orreki, zakurre dek eta!* (Kontuz horrekin, zakurra duk eta!). “Malvado, mala persona”.
- Zakuto, -ue/-ua** (Etx, Urd, Lak) *iz.* Zaku txikia. Pertsonei ere egokitzen zaie, beti ere txikitasunaren zentzua ematen zaiolarik. (B B, 353). “Morral, saco pequeño”.
- Zalaparta** (orok) *iz.* Iskanbila, zalaparta, nahasmendua. *Atiayok labana ta ikuskuek ze zalapartak izenko dien an!* (Ateraiok labana eta ikusiko duk

- zer zal apartak i zango di ren han!).
 “Alboroto, desorden, tumulto”.
- Zaldale** (Bak) (ikus **zandale**)
- Zaldi, -ye/-ya** (orok) *iz.* Zaldia. “Caballo”.
 -ZALDIZUI, -YE/-A: (Etx, Urd)
 Logurearen sinboloa, haur
 hizkuntzan, batez ere, erabiltzen da.
 “Símbolo del sueño, en lenguaje
 infantil”.
- Zaldiko, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Zaldikumea.
 “Cría de caballo, potro”.
- Zaldisko, -ue** (Etx) *iz.* Erauntsia pasat u
 eta atzetik beste bat datorrenean.
 “Tormenta que viene tras pasar ot ra
 anterior”.
- Zaldunafai, -ye** (Etx) *iz.* Ihauterietako
 afaria. “Cena de carnaval”.
- Zalduniyote, -ie** (Etx) *iz.* Ihauterietako
 eguna, haurren eguna, igandea. “Día
 de los niños en carnaval, el domingo”.
- Zali, -ye** (Etx, Lak) *iz.* Egurrezko goilara
 handia eta sakona, janaria plateretan
 banatzeko erabiltzen dena. (BB, 353;
 ‘cuchara, cujal’). (Izag. 57;
buluntzarriya ‘la sartén pequeña,
 como un cazo’). “Cazo, cucharón de
 madera”.
- Zalke, -ie/-ia** (Sak-erd) *iz.* Zalgea, nekazal
 laborea. *Vitis sativa*. (BB, 353). (Irib.
 Gares). “Veza, especie de arveja”.
- Zandale, -ie/-ia** (Sak) *iz.* Pentsua,
 zaldalea. (Ond. 18; *zaldale*: pienso de
 granos). *Meezi ezteen astuei, bi amute
 zandale!* (Meezi ez duen astoari, bi
 amute zaldale!). “Pienso”.
- Zangarteko, -ue** (Etx) *iz.* Iztarren artekoa,
 alua edo zakila. Urdiainen *zankarte, -
 ia*. “Entrepiera, tanto m asculina
 como femenina”.
- Zango, -ue/-ua** (Etx, Lak, Alts) *iz.* Hanka,
 berna. Ez da erabiltzen ia Etxarrin,
 soilik esaera batean: *Nun da nee
 gogue, an da nee zangué!* (Non da
 nire gogoa, handa nire zangoa!,
 Etxarriko esaera). (Izag., 84; *zanko
 guziya* ‘toda la pierna’). “Pierna”.
- Zankarriko** (Bak) (ikus **ttutuipiko**)
- Zankarte** (Urd) (ikus **zangarteko**)
- Zanpiadore, -ia** (Arr) *iz.* Ibaia
 ateratzerakoan, etxeetan sartzekotan
 soilik u ra sartzeko eta gainerako
 zikinkeria guztia kanpoan gelditzeko,
 etxeko atarian jartzen zen oholezko
 hesia. Hesiak bi oholdza zituen eta
 bien artean ongarrira botatzen zen.
 “Pared protectora de tablas y heno
 que se colocaba a la puerta de la casa
 durante las crecidas del río”.
- Zanpiro, -ue** (Etx) *iz.* Ibai bazterrean
 sartzen diren zumak, bertan ‘basa’
 gelditzeko. “Palos de mimbre que se
 clavan en las riberas del río para
 recoger el aluvión”.
- Zapabu(r)u, -be** (Etx) *iz.* Zapaburua,
 buruhandia. Lakuntzan eta Arbi zun
zapandurra, Dorraon *kunkunburuba*
 eta Irañetan *kakapittola*. Urdiainen
atxintanburu, -a. (Izag., 82;
txapiskol). “Renacuajo”.
- Zapaldu** (Urd) (ikus **zapatu**)
- Zapandur** (Arb, Lak) (ikus **zapabu(r)u**)
- Zapar, -rra** (Etx, Urd) *iz.* Edozein
 zuhaitzaren landareak sarri
 daudenean. Sasitzaren esanahia ere
 hartzen du. “Plantas jóvenes en
 abundancia, maleza, matorral”.
- Zaparrada** (Sak) *iz.* Tanta handi z
 ostutako eraunt silarburra. *Guai dee
 Jesukristoon zaparrada bota dik, iye
 guaiko auriyoiki atiatzen dien
 onttuek!* (Orain ere Jesukristoren
 zaparrada botatzen da, oraingo euri
 horiekin ateratzen diren onddoak!).
 (Izag., 84). “Lluvia intensa que dura
 poco tiempo, chaparrón”.
- Zapata** (orok) *iz.* Oinetako berezia,
 larruzkoa edo antzekoa. “Zapato”.
- Zapatain, -ñe/-ña** (Sak-erd) *iz.*
 Zapatagina, zapataria. Etxe batean
 izena, *zapatañenekue*. (BB, 356;
zapatâie). (Izag., 84; *zapatain bat*).
 “Zapatero”.
- Zapatei, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Zapategia. (BB,
 356; *zapatê-ye*). *Zapatei berriye*

- zabalduebie Etxarrin!* (Zapategi berria zabaldu dut e Etxarrin!). “Zapateria”.
- Zapatu** (Sak) *ad.* Zapaldu, zanpat u. *Belarra zapa-zapeiñik zioban!* (Belarra zapa-zapa eginik zegoan!). (Izag., 84). Urdiainen *zapaldu*. “Pisar, aplastar”.
- Zapieiyel** (Lak) (ikus **zapoziyel**)
- Zapielixter** (Lak) (ikus **zapoziyel**)
- Zapittela** (Arb, Un) (ikus **zapoziyela**)
- Zaplastako, -ue/-ua** (orok) *iz.* Zaplastakoa. *Bi zaplastako ematie meezi zian!* (Bi zaplastako ematea merezi zian!). “Bofetada”.
- Zapo, -ue/-ua** (Etx, Urd) *1. iz.* Zomorroa, edozein insektoa. (B B, 357). “Insecto”. *2. izond.* Moldagaitza, baldarra, traketsa. “Torpe”.
- Zaposalto, -ue/-ua** (Etx, Urd) *iz.* Aldamioko ohol zarrak, esaterako, alde batean zapaldu eta lurrera erortzeko moduan daudenean esatenda horrela daudelarik. (B B, 357; ‘salto fallido o torpe’). “Situación de caída de los tablonés del andamió”. -*ZAPOSALTUE EIN: ad.* Zaposaltoa egin. “Producirse la situación de caída del tablón del andamio al pisar en uno de sus extremos”.
- Zapoziyel, -a** (Etx) *iz.* Igela. B adirudi ‘zapo’ eta ‘igela’ direla bere osagaiak. Arbizun eta Unanun *zapittela*, Dorraon *ñaskarra* eta Irañetan *iyela*. Lakuntzan *apieziyel, zapieiyel* eta *zapielixter*. (BB, 357). (Ond. 10; *igualaiza*: rana). Urdiainen *ubaxa*. (Izag. 82; *uberaxa*). *Bidetako uspaltak zapoziyelaan arrontzes beteik ziek!* (Bideetako ur-baltsak zapoigelen arraultzez beterik zeudek!). “Rana”.
- Zar, -rra** (Sak) *izond.* Zaharra, handia, halakoa. *Yonari ixilik, pelma zarroi!* (Egon hadi isilik, pelma zahar hori!). “Viejo, gran(de), jso ...!”.
- Zaranda** (Etx) *1. iz.* Bahe finkoa, tente eta angeluan jarria. “Criba fija, colocada de pie y en ángulo”. *2. -tu ad.* Bahetik pasatu. B ahe hau handia eta lurtean jartzen dena izango litzateke. “Pasar por la criba, el cedazo”.
- Zarba** (Etx, Urd) *iz.* Adar txiki u gari dituen adar handia. (BB, 357). “Rama grande con ramitas pequeñas”.
- Zarberrit(tu)** (Etx, Urd) *ad.* Zaharberritu, konpondu. (B B, 357). Urdiainen palatalizatu gabe. “Arreglar, renovar”.
- Zardeittu** (Etx) *ad.* Zahartu, pasatu janaria. Patatak, behin egosi eta gero, orduetara hartzen duten egoera. Ikusi *ziordinddu*. “Pasarse la comida”.
- Zare, -ie/-ia** (Sak-erd) *iz.* Saskia, otarrea. (BB, 357). (Iri b. Iruña-Iruñerri a-Mendialdea-Erronkari). *Ori utse bezelakue dek!* (Hori zarean ura bezalakoa duk!). “Cesto”.
- Zarkei, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Zarrerria, zaharren gauzak. (BB, 357). *Asiik ziek dauneko zarkeiten!* (Hasirik zeudek dagoeneko zaharkeriatan!). “Cosas de viejos”.
- Zarrakamalda** (Etx, Hir) *iz.* (ikus **maldasega**). Sasiak moduko tresna, egurrezko gider luzea eta gakoaren moduko burdinezko muntura duena. (BB, 357). (Iri b. Añorbe-Erronkari). “Utensilio con mango largo de madera y punta metálica a modo de hoz para cortar matas”.
- Zarrakataplan** (Etx) *onom.* Lihoa egiteko makinaren soinua, hitz onomatopeikoa. Bazen XX. mendearen hasieran lihoa egiteko lantegia, eta horrela esaten zioten herrian: ‘*Xordo e hijos, fábrica de zarrakataplan*’. “Onomatopeia del ruidodela máquina de hilar el lino”.
- Zarrako, -ue** (Etx) *iz.* Zirrara, zarrastada. “Impresión fuerte”.
- Zarrapo** (Ir, Hir) (ikus **kunkun**)
- Zarraundi** (Ir) (ikus **kirru**)
- Zarrazt(e)in** (Etx, Urd) *ad.* Zerbait ebaki, zarrast egin. Hitz onomatopeikoa dugu. “... urdaiaren zarrast ota,

- emendi degu sentitzen ...*” (Etxarriko ‘Urteberri’ kanta). “Cortar, voz onomatopéyica”.
- Zarrastako, -ue/-ua** (Etx, Urd) *iz.* Zarrastada, urradura. “Desgarro”.
- Zarre** (Ir, Hir) (ikus **eskuere**)
- Zartai, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Zartagina. *Bia zartai ta mellu!* (Bera zartagin eta mailu!). (Izag., 84). “Sartén”.
- Zartako, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Kolpe handi a. (BB, 358; ‘bofetón’). “Golpe grande”.
- Zartan(a), -a/(-ia)** (Etx, Urd) *iz.* Danbolina, gaztainak erret zeko ontzi metalikoa eta zilindrikoa. (BB, 358). (Irib. Iparm endebal-dea). “Recipiente cilíndrico y metálico para asar castañas”.
- ZARTANA BEÑO ERUO/ARRUO YON:** *esam.* Zartana bai no eroago/harroago egon. *Zartana beño eruo ago!* (Zartana bai no eroago hago!). “Estar como una cabra”.
- Zartatu** (Etx, Urd) *ad.* Lehertu, printzatu, egurra esat erako. (BB, 358). “Rajar, quebrar, reventar”.
- Zarta-zarta** (Sak) *adond.* Gelditu gabe, kolpeak, hitzak edo bestelakoak behar bezala eman, esan edo eginez. *Zirtizarta* ere entzun daiteke. *Aurpeire bota zizkiyobaan, zarta-zarta, bota bierreko guziek!* (Aurpegira botatutako zizkioan, zarta-zarta, bota beharrezko guztiak!). Lizarragako bati, berri, horrela jasotzen dugu: *Zarta-zarta ameika labankada eman emen zozkon; aizek bazozkuela, baa ataa zozkon!* (Zarta-zarta hamaitak labankada eman omen zizkion!; haizeak bazeuzkala, bada atara zizkion!). “Acción ininterrumpida y precisa”.
- Zartu** (Sak) *ad.* Zahartu. “Envejecer”.
- Zarzaro, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Zahartzarua. (BB, 358; *zarzarua*). (Izag., 84; *zarzaro txarra* ‘mala vejez’). “Vejez”.
- Zata** (orok) *iz.* Gomazko oi netakoa, abarka. (BB, 358). (Irib. Aezkoa). “Abarca de goma”.
- Zatabartan, -a** (Etx) *iz.* Zata eta hazpantarra. *Zatabartanak artu eta mendie fan dek argitziako!* (Zata eta bartanak hartu eta mendira joan duk argitzerako!). “Abarca y polaina”.
- Zatamarro, -ue** (Lak) *iz.* Inauterietako pertsonaia Lakuntzan. “Personaje del carnaval de Lakuntza”.
- Zatar, -rra** (Sak) *1. izond.* Zaharkitua, tresna edo makinei egokien zai egotzen gehienbat. “Viejo, obsoleto. Aplicado a máquinas o utensilios, sobre todo”.
- 2. (Urd, Zi) (ikus satar).*
- Zataundi, -ye** (Etx) *izond.* Inozoa, tentela. Izengoiti moduan erabili izan da. (BB, 358). “Tuercebotas, tonto”.
- Zato, -ue/-ua** (Sak-erd) *iz.* Zahatoa, ardoa gordetzeko larruzko ontzi txikia. *Zatoti ardue yateko, aungi estutu berdik!* (Zahatetik ardoa edatatu eko, ongi estutu behar dik!). “Bota de vino”.
- Zaunke** (Ir) (ikus **jaunke**)
- Zautu** (Lak) (ikus **ezautu**)
- Zazpi** (orok) *zenb.* Zazpi, zenbatzailea. “Siete”.
- Zazpitenau** (Sak-erd, Urd) *zenb.* Zazpiehun. “Setecientos”.
- Zaztako, -ue** (Etx) *iz.* Aurpegian emandako kolpea eskuaz. Zaplastada. “Bofetada”.
- Ze(r)** (Sak) *izord.* Zer, galdetzailea. “Qué (interrogati-vo)”.
- Ze(e)ndako** (Etx) (ikus **zetako**)
- Ze(e)ngati** (Sak-erd) *izord.* Zerengatik, zergatik. Ez da soilik galderetan erabiltzen, kausazko partikula moduan ere erabiltzen da Sakana osoan. Urda ainen *zengaiti*. *Zengati ein dezu ori? Zengati amak esan duuten!* Zergatik egin duzu hori? Zerengatik amak esan didan!). *Zeengati zuk eztezun nei, bestela biyer bertan fanko giñeke!* (Zerengatik zuk ez duzun nahi, bestela bihar bertan joango ginateke!). (Izag., 76; *San Pedroi anrilizaiyon da lan askó, zeinti etxé aundiya zan da, ta neski*

- ver, eta kapitán baten alabí artu zein néska; zengeiti militar orrek zukán anríakin bizímodu txárra, ...). “¿Por qué?, porque”.*
- Zeí, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Laboreen azal xehatua. (BB, 358; ‘m enudillo’). Urdiainen *zai*. (Izag. 84; *zai gutxi* ‘poco salvado’). *Zeyen zur, ta iriñetan abar!* (Sakana erdialdeko esaera). “Salvado, cáscara de los cereales desmenuzada”.
- Zeil, -lle/-lla** (Sak-erd) *izond.* Zaila, gogorra. Urdi ainen asi milatu et a palatalizatu gabe. (Izag., 84; *zaila*). “Difícil, duro (la carne por ejemplo)”.
- Zeildu** (Sak-erd) *ad. 1.* Zaila izan ed o bihurtu. Burundan *zaildu*. “Poner(se) difícil, hacer(se) difícil, dificultar”. 2. Zaildu, giharrak, izaera, eta abar indartu. “Endurecer los músculos, el carácter, ...”.
- Zein** (orok) *izord.* Zein, galdetzailea. *Lau seme urai ta laurek zein bee alde!* (Lau seme eduki eta laurak zein bere alde!). “Cuál, quién (interrogativo)”.
- Zein, -ñe/-ña** (Sak-erd) *iz. 1.* Zaina. Urdiainen *zain, -a*. (Izag., 84; *zainak* 1) ‘las venas’, 2) ‘l os t endones’). “Vena”. 2. Erroa, sustraia. “Raiz”.
- Zeindu** (Etx) *ad. 1.* Zaindu. “C uidar”. 2. Hezi. “Domar”.
- Zeinzui, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Arrano mota. Lakunt zan et a Arbi zun *zizuiya* eta Irañetan *zazuriye*. (Irib. *saizuri* Urbasa). “Aguilucho”.
- Zeiru, -be** (Etx) *iz.* Zura lantzeko tresna, aitzurraren m odukoa. (B B, 359; *zellube*). “Hachuela”.
- Zekor** (Alts) (ikus **txekor**)
- Zelei, ye/-ya** (Sak-erd) *1. iz.* Zelaia, to ki laua. (BB, 358). B urundan asimilatu gabe. “Li anura, l ugar l lano”. 2. **-ttu** (Etx) *ad.* Zelai bi hurtu. (B B, 358). “Allanar”.
- Zenbat** (orok) *izord.* Kantitate galdetzailea “¿Cuánto?”.
- ZENBATENES ...-OO:** *mend.* Menderagailu konparazi ozkoa. *Zenabtenes geyoo esan da makurroo!* (Zenbate-nez gehiago esan eta makurrago!). “Cuanto m ás/menos ..., subordinante comparativo”.
- Zenbeitt** (Sak-erd) *izord.* Zenbait. Burundan asi milatu et a palatalizatu gabe. “Alguien, alguno”.
- Zengaiti** (Urd) (ikus **ze(e)ngati**)
- Zentzu, -be/-ba** (Sak) *iz.* Zantzua edo soinua, joare edo ezki laren soi nua, esaterako. *An eztiok zuen ardiyaan falien zentzuik!* (Han ez zegok zuen ardien faleen zantzurik!). “Señal, sonido”.
- Zeñetu** (Etx) *ad.* Gurutzearen seinalea aurpegian egitea. Oh etik m ugitu eta gosaldu baino lehen egin behar om en zen egunero kri stau-etxeetan. *I, txikito, zeñetueiz?* (Hi, txikitxo, zinatu haiz?). “Santiguarse, hacer la señal de la cruz”.
- Zera** (orok) *iz.* Hau, hauxe, zera, best e zerbaiten orde z erabiltzen da, esan nahi duguna ahora et ortzen ez zaigunean. *Zerau, zeroi ta zeruure zeraartan zeratu artio zeratuko zittubiek!* (Zera hau, zera hori eta zera hura zera hart an zerat u arte zeratuko zituztek!), jostagarri m oduan esat en da). “Esto ..., m uletilla que se utiliza cuando no nos vi ene al habla lo que queremos decir”.
- Zerbeit(t)** (Sak) *izord.* Zerbait, izenordain zehaztugabea. B urundan pal atalizatu gabe. “Algo”.
- Zerka** (Etx) *iz.* Bi eraikinen arteko tokia, kale oso estua. (BB, 359). Urdi ainen *etxarte*. *Ayuntamentube eta Maizen etxien arteko zerkartan!* (Ayuntamentua eta Maizen etxearen arteko zerka hartan!). “Espacio entre dos edificaciones, calleja m uy estrecha”.
- Zerra** (orok) *1. iz.* Zerra, egurra edo beste gaiak m ozteko t resna. (B B, 359).

- (Ond. 19). “Sierra”. 2. **-tu ad.** Zerratu. “Serrar, aserrar”.
- Zerrauts, -e/-a** (orok) *iz.* Zerrakina, zerrautsa. (B B, 359). (Izag. 85, *zerrautsa*). “Serrín”.
- Zerrilo** (ikus **txerrilo**)
- Zerrote, -ie/-ia** (orok) *iz.* Zerra tx ikia. (BB, 359). “Si erra pequeña, serrucho”.
- Zertzeterre, -ie** (Etx) *iz.* Beti g alderak eginez (‘zer’ galdetzaileaz baliatuz, batez ere) dabilenari erantzuteko erabiltzen da. *-Zer zion jateko? – Zertzeterrie!* (-Zer zegon jateko? – Zertzeterrea!). “Expresión para responder al que cont inuamente preguntar: *Qué ...?*”.
- Zeru, -be/-ba/-a** (orok) *iz.* Zerua. “Cielo”. *-ZERUKO ARGIYE/A: esam.* Pertsona ederra eta distiratsuei egokitzen zaie era m etaforikoan. “Expresión metafórica para referirse a personas hermosas y radiantes”.
- Zeruari, -ye** (Etx) *iz.* Zeru izurra. ‘Zeru’ eta ‘ahari’ dira bere osagaiak. Ondorengo esaera zaharrear (gaztelaniako “Cielo rizado, suelo mojado”-ren ordai na) jaso dugu Etxarrin: *Zeruariye, biyer o etzi auriye!* (Zeruaharia, bi har edo et zauria!). “Cielo rizado”.
- Zetako** (Sak) *izord.* Zertarako, galdetzailea. *Ze(e)ndako* ere erabiltzen da Etxarrin. *Zetako* ere entzun dai teke Urdi ainen. “¿Para qué?”.
- Zetan** (Sak) *izord.* Zertan galdetzailea. “¿En qué?”.
- Zetas** (Sak-erd) *izord.* Zertaz galdetzailea. “¿De qué?”.
- Zezen, -a** (orok) *iz.* Zezena. “Toro”.
- Zezensai, -ye** (Etx) *iz.* Zezensaria, behia zezenari botatzerakoan ordaindu beharrekoa. (B B, 360). “Tasa por inseminar la vaca”.
- Zezena** (Urd) (ikus **sesin**)
- 1.Zi** (Alts) (ikus **txunke**)
- 2.Zi** (Urd) (ikus **txiri**)
- Zia** (Etx, Urd) *part.* Zera, hitz egiterakoan erabiltzen den part ikula. (B B, 360). *Zia debe!* (Zera ere bai!). “Esto ..., pues ..., ya”.
- Ziarrien** (Urd) (ikus **zierrian**)
- Ziarzapo** (Urd) (ikus **zierrapo**)
- Ziauri** (Urd) (ikus **ziori**)
- 1.Zider, -rra** (Sak-erd) *iz.* Zilarra. Irañetan *zillerra*. B urundan asi milatu gabe. *Ziderresko auntziyek zizkobiek!* (Zilarrezko ontziak zeuzkatek!). “Plata”.
- 2.Zider** (Bak) (ikus **zier**)
- Ziepe, -ie** (Etx) *iz.* Belar mota, lo re h orduna, bere kabuz sort zen dena. *Brassica nigra*. (BB, 360). (Iri b. *ziape* Iruña-Iruñerria-Mendialdea). “Pl anta de flores amarillas”.
- Zier, -rra** (Sak-erd) *iz.* Toki al dapatsua, laua ez dena, m alda, mazela, zeharra. Urdiainen *ziar*. *Bakeikuarra, firikan-firikan, zierrek aurria!* (Bakaikuarra, firikan-firikan, zeharrak aurrera!). Bakaikun *ziderra*. “Ladera, pendiente, falda del monte”.
- Zierrapo, -ue** (Sak) *iz.* Ibai eta erreketako oskoldun txikia. Urdi ainen *ziarzapo*. (Izag. 85, *zierrazapuk* ‘los insectos acuáticos que otros llamamos *urzorri*’). Dorraon *ñakarra*. *Gammarus pulex*. “Camarón, pequeño crustáceo de río”.
- Zierrekalde, -ie** (Sak-erd) *iz.* Zeharreko aldea, zeharaldea, aldea, albo, eraikin bat ena, est erako. *Etxeko zierrekal-diortati ikusko ttuk!* (Etxeko zeharreko alde horretatik ikusiko dituk!). “Lado, lateral”.
- Zierrian** (Etx) *adond.* Zeharrear, makurturik, zeharka. Urdi ainen *ziarrien*. *Zierkan* ere entzun dai teke. *An fan dek zierrian-zierrian!* (Han joan duk, zeharrear-zeharrear!). “Torcido, ladean-do”.
- Zikin, -ñe/-ña** (orok) *1. izond.* Zikina, likitsa. Burundan pal atalizatu gabe.

- “Sucio”. 2. **-du** *ad.* Lohitu, zi kindu. “Ensuciar”.
- Zikinkei, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Zikinkeria. (BB, 360). “Suciedad”.
- Zikinto, -ue/-ua** (Etx, Urd) *izond.* Zikina, pertsonari egoki tzen zai o. “Persona sucia, marranete”.
- Zikiyo, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Zekalea, nekazal laborea. *Zikiyo lastue beño auloo dek!* (Zikirio l astoa bai no ahulagoa duk!). (Izag., 85; *zikiyo*). “Centeno”.
- Zil, -lle/-lla** (orok) *iz.* 1. zila, zilborra. Uhartan *txilborra* eta Irañetan *txirbola*, aurrekoaren burut zapen metatesiduna. (Iri b. *shilco* Aezkoa). (BB, 360). B urundan pal atalizatu gabe. (Izag. 85, *zila baindo beraxo*). “Ombliigo”. 2. (Sak-erd) Gurdiaren ardatza, zila. Etxarri, Uharte eta Dorraon horrela erabiltzen da. (Ond. 10; *gurzil*: eje de carro). (Izag., 58; *burzil*). *Atzo gurdiye zillaaño sartu zikiegubaan loyen!* (Atzo gurdi a zilaraino sartu zi tzaiguan l ohian!). “Eje del carro”.
- Zilbor** (Urd) (ikus **txilbor**)
- Zildei** (Uh) (ikus **penezillo**)
- Zilin-zalan** (Etx) *adond.* Ikurka-makurka, zuzen ezin ibili. *An abiyetu yauben etxia, zilin-zalan!* (Han abi atu huen etxera, zilin-zalan!). “Balanceándose, haciendo eses”.
- Zilipurdiken** (Etx, Urd) *adond.* 1. Itzulipurdika, m alda bat ean norbai t erortzen denean. (BB, 360). Urdiainen asimilatu gabe. *Ta, alakuatien, an fan nittubaan, zilipurdiken, malda bia!* (Eta, halako batean, han joan ni tuan, zilipurdikan, m aldan behera!). “Girando, rodando por los suelos”. 2. Tontakerietan, arduragabeko solasaldian adibidez. *Emen niok neskatuoikin zilipurdi-ken!* “Tonteando, pasando el tiempo”.
- Ziller** (Ir) (ikus **zider**)
- Zimel, -a** (orok) *izond.* 1. Indarrean dagoen pertsona, gantza gutxikoa. “Persona fuerte, dura”. 2. Haragi gogorra, sam urraren konturakoa. “Carne poco tierna”.
- Zimeldu** (orok) *ad.* Gihartsua bihurtu, indartu. “Endurecerse, robustecer”.
- Zimur, -rre/-rra** (Sak) 1. *iz.* Zimurra, azalean edo larruan, kopetan bereziki, sortzen den tolesdura. Jantzietan ere bai. “Arruga”. 2. *izond.* Zikoitza, zekena. *Tximur*, hasi erako txistukaria afrikaturik, ere entzun daiteke. Urdiainen *eskuitxi*. (Irib. *zimur*, *zimurro* Iruña-Iruñerria-Mendialdea). “Agarrado, avaro”. 3. **-tu** *ad.* Gauzen azala edo pertsona eta animalien larrua tolestu. “Arrugar”.
- Zimurdui, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Zimurra. (BB, 360). (Izag., 85; *zimurguna*). “Arruga”.
- Zin** (Urd) (ikus **pazin**)
- Zinbel, -a** (Etx) *iz.* Zintzilik dagoena, analogiaz zakilari esaten zaio. (BB, 361; ‘flexible, reclamación en la caza de la torcaz’). “Colgante, por analogía el pene”.
- Zinaza, zineza** (Urd) (ikus **siñets**)
- Zinga-zinga** (Sak-erd) *adond.* Gelditu gabe eta, gai nera, oso gustura edatearen ekintza. (BB, 361; ?). (Irib. *dingo* Erreka). “Acción de beber con fruición”.
- Zingii, -ye** (Etx) 1. *iz.* Errapean esnea gelditu eta galtzen denean. “Leche que se estanca y se pierde en la ubre”. 2. **-ttu** *ad.* Esnea errapean galdu, normalean kumea jaio eta berehala. “Estropearse la leche en la ubre”.
- Zinzilik(en)** (Sak-erd) *adond.* Zintzilik, eskegirik. Afrikatuen alde neutralizaturik ohi ukoa dugu: *txintziliken*. Urdiainen asimilatu gabe. “Colgando”.
- Zinziliketu** (Sak-erd) *ad.* Zintzilikatu, eskegi, urkatu. *Txintziliketu* ere erabiltzen da. (BB, 361). Urdiainen asimilatu gabe. “Colgar”.
- Zinzirrin** (Urd) (ikus **belartako**)

- Ziordinddu** (Etx) *ad.* Zahartu, pasat u, patata egosiak, esat erako, hurrengo egunerako uzt en di renean. *Zardeittu* ere esaten da. “Pasarse la comida o endurecerse, las patatas cocidas cuando se dejan para el día siguiente, por ejemplo”.
- Ziori, ziorrek, ...** (Sak-erd) *izord.* Zerori, zerorrek, ... izenordain intentsiboak. Urdiainen *ziauri*. “Formas in tensivas del pronombre personal de segunda persona”.
- Ziorri** (Lak) (ikus *ziyorri*)
- Zipo, -ue** (Etx) *iz.* Amarrua, gaiztekeria. Sarasolak (HLEH, 1136) *zipoka* jaso du ‘zirikatzen’ adiera ematen diolarik. *Eztikok batee zipoik!* (Ez zeukak batere ziporik!). “Malicia”.
- Ziplotu** (Etx) *ad.* Zerbait bukatu. Pl atera garbi-garbia utzi. Urdiainen *ziplo* eta *ziplatu*. “Terminar algo totalmente”.
- Ziplistiñeko** (ikus *zaplastako*)
- Zipristind(d)u** (Etx, Urd) *ad.* Zipristindu. (BB, 362). Urdi ainen pal atalizatu gabe eta *txibristindu* ere bai. “Salpicar”.
- Ziraun, -e/-a** *iz.* 1. (orok) Sugearen moduko narratzia, nekazariak belarra biltzen ari direnean gehien ageri dena. Hiriberrin horrela zizareari esaten zaio. (BB, 362). Urdiainen horrela eta *ziun* ere bai. (Izag, 85, *zirin bat* <reptil inofensivo que otros llamamos *ziraun*>). *Anguis fragilis*. “Lución”. 2. (Hir) (ikus *txistera*)
- Ziri, -ye/-ya** (orok) *iz.* 1. Egurrezko edo metalezko zatia ertza zorrotza duena. Bakaikun egurrezkoari *zurzi* esaten zaio, ‘zur’ eta ‘ziri’tik datorrelarik (Ond, 19). “Cuña, clavija”. 2. Txantxa, iruzurra. “Broma, engaño”.
-*ZIRIYE/A SARTU*: *ad.* Ziria sartu, iruzur egin. “Tomar el pelo, engañar”.
- Zirikamelo, -ue** (Etx) *izond.* Zirikatzailea, beti txantxetan ibiltzen den pertsona. *Zirikezale* eta *zirilo* ere bai. (BB, 362). “Enredador, bromista”.
- Ziriketu** (Sak-erd) *ad.* 1. Adarra jo, txantxetan ibili norbaitekin. Burundan asimilatu gabe. “Tomar el pelo”. 2. Ikutu, urratu, zauri bat esaterako. “Tocar, arrascar”.
- Zirikezale** (ikus *zirikamelo*)
- Zirilo** (ikus *zirikamelo*)
- 1.Zirin, -ñe** (Etx) *iz.* 1. Basaran onduak estutu eta ateratzen duten mamia, ahia modukoa. “Came del arañón maduro que es com o una papilla”. 2. Beherakoa. “Diarrea”.
- 2.Zirin** (Alts) (ikus *ziraun*)
- Zir-mur, -rre** (Etx) *iz.* Zurrumurrua. (BB, 362). *Zirmurrek barra-barra ziiltziek azkenoontan!* (Zurrumurruak barra-barra zebiltzak azken honetan!). “Rumor”.
- Zirrin** (Ir) (ikus *iñere*)
- Zirringil, -lle/-lla** 1. (Sak-erd) *izond.* Haurrei egoki tzen zaien, bihurri edo trastoaren sinonimo moduan. Uhartetik ekialdera ere bai. (BB, 362). “Niño travieso, m ovido”. 2. (Arr) *iz.* Egurrari arrabot pasat zerakoan sortzen diren birrutak. “Virutas de madera”.
- Zirrin-zarran** (Etx) *adond.* Batetik bestera, galditu gabe, ibili trontzaren mugimenduaren modura. “Hacer algo sin parar”.
- Zirripittu** (Hir) (ikus *zirritu*)
- Zirritu, -be/-ba** (Sak) *iz.* Zirrikitua. (BB, 362). Urdi ainen pal atalizatu gabe. Arruazun *txirrikittu*. Hiriberrin *zirripittu*. (Izag, 85, *zirritu gutxi*). “Rendija, hendidura, ranura”.
- Zirri-zarra** (Urd) (ikus *irri-arra*)
- Zirti-zarta** (Sak) (ikus *zarta-zarta*)
- Zistrin, -ñe** (Etx) *iz.* Zuhaitz adarren puntak. “Puntas de las ramas”.
- Zittel, -a** (Etx, Arr, Urd) *izond.* Pertsona gaiztoa, besteen arazoetan sartzeko joera duena, zital. Urdi ainen palatalizatu eta asimilatu gabe: *zital*. “Mala persona, malvado, despreciable”.

- Ziun** (Urd) (ikus **ziraun**)
- Ziyetu** (Etx, Urd) *ad.* Zihatu, zi hotu. Urdiainen asi milatu gabe. Horrel a jaso du Sarasol ak (HLEH, 1995, 1129): “zi hotu, zi ho, zihotzen. Da-du *ad.* ...”. Gantzak solidifikatu eta hoztu. (Irib. *cear* Iruña). “Enfriarse la grasa de la carne y solidificarse”.
- Ziyor, -rra** (Un, Urd) *iz.* Izen horretako landareaz egindako m akila. Garai batean apaizek eta maistruek erabiltzen zituzten haurrak zigortzeko. Horrela jaso diote Ferm in M ercero unanuari (SAT, 65): “... *eta musua ematen bagiñun konfesatu eta apezak ziyorraki ipurdin paliza*”. “Vara, palo, seguramente de yezgo”.
- Ziyorkera** (ikus **ziyorrada**)
- Ziyorrada** (Etx) *iz.* Tripako m in handi a, hestemin. *Au dek, au, ziyorrada dakatena!* (Hau duk, hau, zi gorrada daukadana!). “R etortijón de estómago”.
- Ziyorraldi, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Zigorra. *Ziyorraldi bikeñe eman ziobau!* (Ziyorraldi bi kaina em an zi oagu!). “Castigo, paliza”.
- Ziyorri, -ye** (Etx) *iz.* Landarea eta bere fruitua. *Sambucus ebulus.* (BB, 360). Lakuntzan *zorriye.* “Yezgo”.
- Ziyortu** (Etx, Un, Urd) *ad.* 1. Zigortu, zimeldu. “Castigar, perder la frescura”. 2. Bihurtu, okert u. “Retorcer”.
- Zizai, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Zizak ateratzen diren l ekua, zi zaria. (B B, 363). *Makiñat zizai zizkiyan guu aittek!* (Makina bat zizari zekizkian gure aitak!). “Setal”.
- Zize/a** (Sak) *iz.* Perretxikoa, ziza. (BB, 363). (Izag., 85; *zize bilaa* ‘a buscar setas’). *Udaberriyen iye egunio faten nok zizetaa!* (Udaberrian i a egunero joaten nauk zizetara!). “Seta”.
- Zizelarre, -ie/-ia** (Sak) *iz.* Zizak ugari ditue, larre edo pentzea. Urdiainen *zizalarre.* (Ond. 19; *ziza-larre:* setal). “Prado con abundantes setales”.
- Ziziku** (Bak) (ikus **baltietzeko**)
- Zizimaza** (Etx) *adond.* Kontsonante txistukariak behar bezala ahoskatzen ez dituen pertsonari egokitzen zaio. (BB, 363; ‘cecear’). “Ceceando”.
- Zizku, -be** (Etx) *iz.* Behiaren errapeko titimutur b akoitza. “Cad a u na d e la tetas de la ubre de la vaca”.
- Zizte/a** (Sak-erd) *iz.* Zipristina. (BB, 363). (Ond. 19; *ziztin*). Urdiainen *txibistin, -a.* *Kalien kotxiateg ziztes bete zieguk!* (Kalean kotxe batek ziztaz bete ziguk!). “Salpicadura”.
- Zizteko, -ue** (Etx) *iz.* Aurpegian eskuaz ematen den kol pe txikia. *Ziztekuateg noizenkuando ez tik batee kalteik eitten!* (Ziztako batek noizenkuando ez dik batere kalterik egiten!). “Torta”.
- Ziztin** (Bak) (ikus **zizte**)
- Zizti-zazta** (Sak-erd) *adond.* *Zizteko* edo zaplastekoak gel ditu gabe em aten aritzea. Onomatopeikoa da. “Estar soltando tortazos sin parar, a troche y moche”.
- Ziztrin** *iz.* 1. **-ñe** (Etx) Zu haitz eta landareen adarren punt ak. “Puntas de las ram as”. 2. **-a** (Urd) Gauza tx ikia edo garrantzi gut xikoa. “Poca cosa, menudencia”.
- Ziztu, -be/-ba** (orok) *iz.* Abiadura. *Ziztu biziyen fan neiz!* (Ziztu b ibian j oan naiz!).
-ZIZTU BIZIEN: (Urd) *adond.* Abiadura bizian. “A toda prisa”.
- Ziztu ein** (orok) *ad.* Sudurra askat zeko ziztu egin. *Ein ziztu bildurripe, surroiteti mukiyek atiazteko!* (Egin ziztu bel durrik gabe, sudur horietatik mukiak ateratzeko!). “Sonarse la nariz”.
- Zizui** (Arb, Lak) (ikus **zeinzui**)
- Zizur, -rre** (Etx) *iz.* Hiazintoa, lorea. (BB, 363). “Jacinto”.
- Zoi, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Aitzurrez ateratzen den lur zatia, belarra eta guzti. Zohia.

- Irañetan *zotola* esaten diote eta *txabola* zohiz egi ndakoari. (BB, 363; ‘céspedes’). Urdi ainen *zoin*, *-a*. (Izag. 85, *zoiya guatu* ‘levantar el pedazo de tierra con las layas’). “Tep e, trozo de tierra con hierbas”.
- Zola** (orok) *iz.* Oinetakoen azpi ko gai a. (BB, 363). “Suela del calzado”.
-**ZOLA BERRITU**: *ad.* Oinetakoei zola konpondu. (B B, 363; ‘poner mediasuelas’). “Poner suel a nueva al calzado”.
- Zolda** (Sak) *iz.* Zikinkeria, pert sonak gorputz gainean izan dezaketena bereziki. (BB, 363). (Iri b. Iruña-Iruñerria-Mendial-dea-Baztan-Arakil). “Suciedad, sobre todo corporal, costra”.
- Zoldoso, -ue** (Etx) *izond.* Zolda asko duen pertsona. “Persona de poca higiene”.
- Zolkon, -a** (Etx) *izond.* Sakona, zul o handikoa. *Ein deken ebayoi zolkona izenduek!* (Egin duan ebaki hori zolkona i zandu duk!). “Profundo, de mucha capacidad”.
- Zonzo, -ue/-ua** (Etx, Urd) *izond.* Pertsona motza, tentela. “Bobo”.
- Zopa** (orok) *iz.* 1. Zopa, jat orduetako lehen plater moduan hartzen da. “Sopa, de pescado, de fideos, ...” 2. Ogi zatiak kafesnean edo esnean. *Nola nei dek kafesnie, zopaki oo zopipee!* (Nola nahi duk kafesnea, zopeki n ala zoparik gabe!). “Sopas”.
- Zopikon, -a** (Etx) *izond.* Moldagaitza, tentela. Izengoiti m oduan ere erabili izan da. (BB, 363). “Torpe, tonto”.
- Zopolo, -ue** (Etx) (ikus **popolo**).
- Zor, -rra** (orok) *iz./ad.* Zorra, zor izan. *Zorra zor, lepue lodi! Asko zor ziobau arri!* (Asko zor zioagu hari!). “Deuda, deber”.
- Zorabiyo, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Zorabioa. (BB, 363; *zoragabiyua*). “Vahído, mareo”.
- Zoragarri, -ye/-ya** (orok) *izond.* Zoragarria, m iresgarria. “Admirable, alucinante”.
- Zoratu** (Sak) (ikus **txoratu**).
- Zorioneko, -ue/-ua** (orok) *izond.* Zoriontsua. *Berie ez ten zorionekue izanen!* (Berea ez dun zori onekoa izanen!). “Feliz”.
- Zoritxarres** (Sak-erd) *adond.* Zoritxarrez. “Por desgracia, desgraciadamente”.
- Zorna** (Etx) 1. *iz.* Zoldura, zorna. Irañetan *ertes*. “Infección”. 2. **-tu** *ad.* Gaiztotu, zoldu, zauri bat esaterako. Urdiainen *gaiztatu*. *Zornatu ein zikiek atzo ein neen ebaaye!* (Zornatu egi n zaidak atzo egin nuen ebakia!). Irañetan *ertesitu*. “Infectar”.
- Zorretan** (orok) *adond.* Norbaiti zerb at zor diogularik. (BB, 363). *Beixee dee, zorretan niok zueki!* (Berriz ere, zorretan nagok zuekin!). “En deuda”.
- Zorri, -ye/-ya** (orok) *iz.* Zorria, intsektoa. (BB, 363). *Zorriyek eta partzak iltzeko!* (San Juan bezperan Etxarrin esa-ten da sua saltatzerakoan). “Piojo”.
- ZORRIKOLORIE/A**: *izond.* Kolore iluna, m arroia, gri sa. Arropari egokitzen zai o gehi enbat. “C olor oscuro, referi-do fundamentalmente a la ropa”.
- Zorrifalda** (Etx) *izond.* Ganora gabeko pertsona, si nplea, tentela. (B B, 363). *Bei zorrifalda yeizela!* (Bai zorrifalda haizela!). “Persona si n fundamento, simple”.
- Zorriganbela** (Urd) (ikus **lepagein**).
- Zorriketa** (Etx) *iz.* Zorriak kentzearen ekintza, hegaztiek m okoa bal iatuz, esaterako. “Acción de despiojar(se)”.
- Zorrizu, -be/-ba/-a** (Sak) *izond.* Irain modu-an erabiltzen da, *zorrifalda*-ren zentzu berdinarekin. (B B, 363; ‘piojoso’). (Ond. 19). (Irib. *zorri* Erroibar). “Persona simple, sin fundamento, salsero”.
- Zorro, -ue/-ua** (Sak) *iz.* Poltsatxoa, paperezkoa. *Ordek eta ekarzak zorruat azukure!* (Joan hadi eta ekar

- ezak zorro bat azukre!). “Bolsita de papel”.
- Zorromorrongo, -ue** (Etx) *izond.* Maltzurra, ‘azeria’. *Aldein zak emendi, zorromorrongo aleenoi!* (Alde egin ezak hem endik, zorromorrongo hal aren hori!). “Astuto, zorro, vivillo”.
- Zorroton, -a** (Etx) *iz.* Teilatutik b ehera doan hodi a, hango urak isuriz. Toponimoa ere badago Et xarrin, *Barga* gainaldean. (B B, 363). “Desagüe del t ejado, tubo de bajada de aguas”.
- Zorrotz, -a** (orok) *izond.* 1. Zorrotz, serio ere esan nahi du *Aizkoraan ague beño aurpei zorrotzookue!* (Aizkoraren ahoa baino aurpegi zorrot zagoa!, Et xarriko esaera). “Afilado”. 2. Pertsona serioa, fidadzekoa. “Persona seria, recta, de fiar”.
- Zortzi** (orok) *zenb.* Zortzi. “Ocho”.
- Zortziko, -ue/-ua** (Sak) *iz.* 1. Garai bateko hamar zentimoko txanpona. “Ochena, moneda de di ez céntimos”. 2. Dantza edo musika mota. “Baile o pieza musical”.
- Zortziteinaun** (Sak-erd) *zenb.* Zortziehun. “Ochocientos”.
- Zoru, -be/-ba** (Sak) *iz.* Zolua, zola. (Ond. 19). (Izag., 85; ‘el t echo de una habitación’). “Suelo”.
- Zorzalda** (Etx) *iz.* Animaliak zo rriak kentzearen ekintza, bizkarra lurra, horma edo beste zerbaiten aurka eraginez. (Ikus *zorriketa*). “Acción de despiojarse los animales frotando su espalda contra el suelo o otra superficie”.
- Zotola** (Sak) *iz.* 1. Basoan txerrientzat egiten den txabola. (Ond. 19). (Izag., 85; ‘la cabaña de tierra en el monte donde se echa la comida a los cerdos’). (Irib. Zi rauki-Erronkari). *Zohi* eta *ola* izango lirateke bere osagaiak. “Cabaña en el monte para cerdos”. 2. (Ir) (ikus **zoi**)
- Zotz, -a** (Etx, Urd) *iz.* 1. Zotza, txotxa. Arbizun *txostamar* eta Hiriberrin *txistamar*. (Irib. *choch* Aezkoa). (Izag. 82; *txotxomar batzuk* ‘unos palillos (para el fuego)’). “Palillo, mondadientes”.
- ZOTZIA BOTA:** *ad.* Zotzera bota, neurri ezberdinetako zo tzak erabiliz horretarako. “Echar a suertes utilizando palillos de diferente longitud”.
2. Pilota jokoan gai zki emandako pilotakada. “Fal lo en el juego de pelota”.
- Zozo, -ue/-ua** (orok) 1. *iz.* Zozoa, hegazti beltza. Urdiainen *txorbeltza*. “Tordo”. 2. *izond.* Tentela, m oldagaitza. *Zozoputz* ere erabiltzen da. “Tonto, torpe”.
- Zozokafi, -ye** (Etx) *izond.* Tentela, tuntu. “Tonto”.
- Zoztaka** (Etx, Arr, Urd) *iz.* Makila nahiko lodia eta gogorra. *Sarketakan* jolasteko erabiltzen zen. (Irib. *chostaca* Otsagi). *Zotza eskatu eta kristoon zoztaka eziek atia ba!* (Zotza eskatu eta kristoren zoztaka ez zidak atera, bada!). “Palo bastante resistente y con punta, generalmente”.
- Zu** (orok) *izord.* Zu, i zenordain pertsonala. “Tú, usted”.
- Zuek** (orok) *izord.* Zuek, i zenordain pertsonala. Urdi ainen *zek, zebeik*. “Vosotros, ustedes”.
- Zugar** (Ir) (ikus **zumer**)
- 1.Zui, -ye/-ya/-a** (Sak) *iz.* Zubia. *Zuipien eztiok u(t)s geyei!* (Zubipean ez zegok ur gehiegi!) “Puente”.
- 2.Zui, -ye/-ya/-a** (Sak) 1. *izond.* Zuria. *Zui-zuiye dakazubie etxie!* (Zuri-zuria daukazue etxea!). “Blanco”. 2. **-ttu** *ad.* Zuritu, zurildu. “Blanquear, palidecer”.
- Zuketan** (Sak) *adond.* Hitz egiteko era, zuka. *Ik nola eitten dook anei zarrenai, zuketan o noketan?* (Hik nola egiten diok anaia zaharrenari,

- zuketan al a noket an?). (Izag., 82; *zukan* ‘tratamiento de usted’). “Tratamiento respetuoso”.
- Zuldar, -rra** (Sak) *iz.* Behiak larruazalean izaten duen gai xotasuna, larru azpian sartutako har batek eragindakoa. (BB, 363; *zoldarra*). (Izag. 85, *zuldurra* ‘el gusano que se le forma al ganado vacuno bajo la piel’). “Enfermedad de la piel de las vacas”.
- Zuletu** (Sak-erd) *ad.* Zuloa eg in, zu latu. Burundan asi milatu gabe. *Zurraan poltsak lau zulo!* (Zuhurraren poltsak lau zulo!). “Agujerear”.
- Zulo, -ue/-ua** (orok) *iz.* Zuloa. *Azkeniako denok zulua!* (Azkenerako denok zulora!). “Agujero”.
- Zumadi** (Bur) (ikus **zumedei**)
- Zume/a** (orok) *iz.* Zuma, landarea. *Salix viminalis*. “Mimbre”.
-**ZUMITXIKI**: (Hir) *iz.* Zuma tx ikia, saskiak egi teko. “M imbre pequeño, utilizado para hacer cestas”.
- Zumedei, -ye/-ya** (Sak-erd) *iz.* Zuma tokia, zum adia. Toponi moa ere bai Etxarrin. B urundan *zumadi*. “Mimbrera, lugar de mimbres”.
- Zumer, -rra** (orok) *iz.* Zumarra, zuhaitza. *Ulmus procera*. *Zugerra* ere erabiltzen da, et a honet atik eratorria hurren-go t oponimoa: *zugarreta*. Irañetan *zugar*. Burundan asi milatu gabe. “Olmo”.
- Zumitz, -e** (Etx, Lak) *iz.* Gazta egiteko ezpelezko ontzia, kai kua. “C uenco, recipiente para hacer queso”
- Zunzun, -e** (Etx) *izond.* Tentela, tuntuna. *Ori gizon zunzune!* (Hori gi zon tuntuna!). “Tonto, lelo”.
- Zur, -rre/-rra** (Sak-erd) *izond.* Zuhur, zikoitz, zeken. Hasierako txistukaria palatalizaturik ere erabiltzen da: *xurre*. *Zurraan poltsak lau zulo!* (Zuhurraren poltsak lau zulo!). “Tacaño, agarrado”.
- Zure/a** (orok) *iz.* Lantzen den egurra, zura. *Iye etxe osue zikone zureskue!* (Ia et xe osoa zeukat en zureskoa!). “Madera para ser trabajada por el carpintero”.
- Zurgin, -ñe/-ña/-a** (Sak) *iz.* Zura lantzen duen pert sona, arot za. *Leyue konpontzia etortzeko esan ber zikiyok zurgiñai!* (Leioha konpont zera etortzeko esan behar zaiok zurginari!). “Carpintero”.
- Zurgindei, -ye/-ya** (Sak) *iz.* Aroztegia, zurgindegia. *Etxarrin baziek iruspalau zurgindei!* (Etxarrin bazeudek hi ruzpalau zurgindegil!). “Carpintería”.
- Zuringo, -ue/-ua** (orok) *iz.* Arraultza egosi edo fri jitu ondoren zuria gelditzen den zat ia. Gorri ngoa ez dena. *Txuringo* ere ent zun dai teke. *Zenbeitt postre eitteko arrontzai zuringue jendu ber zikiyok!* (Zenbait postre egiteko arraul tzari zuri ngoa kendu behar zai ok!). “Clara del huevo”.
- Zurkei, -ye** (Etx, Lak) *iz.* Zikoizkeria, zekenkeria. “Tacañería, avaricia”.
- Zurkillo, -ue** (Etx) *izond.* Zekena, zikoitza. *Zurkillo galanta zioke eiñik!* (Zurkilo gal anta zegok egi nik!). Erreka baten izena ere bai. “Tacaño, agarrado. Nombre de una regata de Etxarri”.
- Zurrapapote, -ie/-ia** (Etx, Urd) *iz.* Herriko jaietan, gazteen elkarteak. Baita bertan prestatzen zen edaria ere, ardoa, zenbait fruta eta likoreak nahasirik zeram ana. *Aurten zurrapapote bikeñe prestatu yau, ardue, pattarrak eta frute dayola!* (Aurten zurrapapote bi kaina prest atu diagu, ardoa, pat arrak et a frut a dariola!). “So ciedad de las cuadrillas para las fiestas del pueblo, así como la bebida que se preparaba en el las, compuesta de vino, frutas y licores”.
- Zurrukutuna** (Urd) (ikus **ardozopa**)
- Zurrunge/a** (orok) *iz.* Zurrunga. *Bee zurrungeki eziek lotan utzi gaube*

osuen! (Bere zurrungareki n ez zi dak lotan utzi gaua osoan!). “Ronquido”.

Zurrupe (e)in (Sak) *ad.* Zurrut egin, edan. *Zurrupe* ere erabiltzen da. *Guatzeti jai eta zurrupe eitteko pensamentube besteik ezikok!* (Ohatzetik jagi eta zurrut egiteko pent samentua best erik ez zeukak!). “Beber”.

Zurrupeko, -ue/-ua (Sak-erd) *iz.* Trago txikia, trag oska. *Zurrupekuat besteik eyau bier!* (Zurrupeko bat besterik ez diagu behar!). “Pequeño trago, sorbo”.

Zurrupero, -ue/-ua (Sak) *izond.* Zurrueroa. Urdi ainen *zurruero*. *Alkarreki ibiltzen ttuk geyenien zurrupero guziek!* (Elkarrekin ibiltzen dituk gehienean zurrupero guzt iak!). *Zurrupe* ere erabiltzen da. “Aficionado a la bebida”.

Zurrupe (ikus **zurrupero**).

Zurzi (Bak, Urd) (ikus **ziri**)

Zuti (Sak) *adond.* Zutik, ten te. (Izag. 85; *zuti*). *Ille zuti jar zakiten sustuarreki!* (Ilea zutik jarri zitzaidan susto harekin!). “De pie, tieso”.

-GEZURRE/A ZUTI BOTA: *ad.* Gezurra lotsagabe esan. “Mentir de manera descarada”.

Zutiko, -ue/-ua (Sak) *iz.* Tentekoa, zerbait eusteko erabiltzen den egur zein metalezko haga zuzen eta luze samarra. *Obe yau, baezpade, zutikuatzuk jartzen battugu!* (Hobe diagu, badaezpada ere, zutiko batzuk jartzen baditugu!). “Puntal”.

Zutit(t)u (Sak) *ad.* Zutitu, tente jarri. *Ezee esan bee zutittu ta fan ein zan!* (Ezer ere esan gabe zu titu eta j oian egin zen!). “Ponerse en pie, levantarse”.

Zuzen, -a (orok) (ikus *txuxen*).

Zuzendu (orok) *ad.* Zuzen jarri. *Iltziek zuzentzen pasatu yet goizie!* (Iltzeak zuzentzen pasatu diat goiza!). “Enderezar, corregir”.

Zuztar, -rra (Etx) *iz.* Landare edo frui tu mordoan zurt oina. Ki mu edo amuak

urte bat bet etzen duenean. Sarasol ak (HLEH, 1162) ‘sust rai’ adi erarekin jaso du. Urdi ainen *zuztur*. “Tallo de las plantas, raspa de los racimos, brote de un año”.

Zuztur (Urd) (ikus **zuztar**).

SAKANAKO HIZTEGI DIALEKTOLOGIKOA

AURKIBIDEA

A

Euskara batua	Euskalkia		
-(a)ri buruz	(noren/zeren) <i>Lanbide</i>	Abereen gaisotasuna	<i>Bokei</i>
(Harridura adierazpena)	<i>Ño</i>	Abereen muturreko tresna	<i>Muturreko, muturretako</i>
‘gammarus pulex’	<i>Zierrapo, ziarzapo, ñakar</i>	Abereen ostikada Ostikoak ematen dituena	<i>Uñiño Uñiñokalai</i>
A!	<i>A!</i>	Abesti	<i>Kanta, kantaita</i>
Abar sorta	<i>Maxkil</i>	Abestu Harrapa ezak/n!	<i>Kantatu Kantazak/n!</i>
Abarka	<i>Zata</i>	Abiadura Abiadura bizian	<i>Ziztu, abiyedure Ziztu bizien</i>
Abaro	<i>Abaro</i>	Abiatu	<i>Abiyetu</i>
Abatz	<i>Abatz</i>	Abisatu	<i>Gaztietu, abixetu</i>
Abemaria	<i>Abemarie</i>	Abokatu	<i>Abogau</i>
Abendu	<i>Abendu</i>	Abuztu	<i>Aguztu, agorril</i>
Aberastasun	<i>Abiastasun</i>	Adabaki	<i>Yaski, epeki, petxatu</i>
Aberastu	<i>Abiastu</i>	Adaje	<i>Adarke</i>
Aberats	<i>Abiats, dezaken, dirudun</i>	Adar	<i>Adar, arrama</i>
Abere	<i>Abere, ganado</i>	Adar asko duen adarra	<i>Zarba</i>
Abereak etzateko tokia (egokitu)	<i>Kama(k ein)</i>	Adar ihartua	<i>Galar</i>
		Adar lodi	<i>Erro</i>

Adar punta	<i>Zistrin, ziztrin</i>	Aguazil	<i>Alminte, buuzei</i>
Adarkada	<i>Adarkazo</i>	Agudo	<i>Agudo</i>
Adarmotz	<i>Adarmotz</i>	Agur afari	<i>Erlanardo</i>
Adaro	<i>Adaro, arraro</i>	Agurtu	<i>Agurtu</i>
Adarra jo	<i>Adarra jo, ziriketu</i>	Agurtzeko interjekzioa	<i>Eup</i>
Adarrak moztutako pagoa	<i>Lepafago, pago tximu</i>	Ahabi	<i>Abi</i>
Adibidez	<i>Konpazio(tako)</i>	Ahaide	<i>Aide</i>
Adierazi	<i>Adiazi, adiyeezi</i>	Ahaidetasun	<i>Aidetasun</i>
Adimentsu	<i>Argi</i>	Ahal (erabilera pleonastikoa)	<i>Lastima</i>
Adin	<i>Adin</i>	Ahal (izan)	<i>Al (izen)</i>
Adin bereko	<i>Kireko, kideko</i>	Ahala	<i>Ala</i>
Adina	<i>Aiñe</i>	Ahalbait	<i>Albeitt</i>
Adina	<i>Edade</i>	Ahalegin	<i>Alein</i>
Adineko	<i>Edadeko</i>	Ahalegindu	<i>Aleinddu, aleiñek ein</i>
Adio	<i>Aiyo</i>	Ahankor	<i>Aztuzale</i>
Adiskide	<i>Erribeteko</i>	Ahardi	<i>Ardi</i>
Adiskidetu	<i>Aixkidetu, batiatu</i>	Ahari	<i>Ari</i>
Ados egon	<i>Ados yon, konforme izen/yon/geldittu</i>	Ahariki	<i>Ariki</i>
Adreilu	<i>Ladrillu</i>	Ahariko	<i>Ariko</i>
Afaldu	<i>Afaldu</i>	Aharrausika	<i>Agozabalkan</i>
Afari	<i>Afai</i>	Ahaztu	<i>Despedittu, aztu</i>
Afari-merienda	<i>Be(e)ndu-afai</i>	Ahi	<i>Ai</i>
Ageri	<i>Agii</i>	Ahitu	<i>Aittu</i>
Agerian	<i>Agiiyen, moko- mokuen</i>	Ahitua	<i>Ximel</i>
Agertu	<i>Agertu, agii, azaldu</i>	Ahizpa	<i>Aizpe</i>
Agian	<i>Akaso, iguel, igual, obe(e)nien</i>	Aho	<i>Ago</i>
Agian	<i>Urren</i>	Ahoz aho ibili	<i>Agotan ibili/yon</i>
Datorren moduan	<i>Urren-urren</i>	Bat-batean esan	<i>Agoti ortzia esan</i>
Agin	<i>Agin</i>	Laketu	<i>Ago txulua beire yon</i>
Agindu	<i>Ainddu</i>	Uste osoa/bat ere ez izan	<i>Ago aundiyaki/txikiyaki esan</i>
Agortu	<i>Agortu, aittu, akittu</i>	Ahoz gora	<i>Agos gua</i>
		Ahobero	<i>Agozabal</i>
		Ahopean	<i>Agopien</i>
		Ahots	<i>Boz</i>

Ahots fina	<i>Mittola</i>	Aitortza	<i>Konfesiyo</i>
Ahotz	<i>Agotz</i>	Aitzaki	<i>Aitzeki</i>
Ahozikin	<i>Agobeltz, agozikin</i>	Aitzur	<i>Aitzur</i>
Ahozpez	<i>Auspes</i>	Aitzurkada	<i>Aitzurkezo</i>
Ahoztegi	<i>Agoztei</i>	Aizkolari	<i>Aizkolai</i>
Ahul	<i>Ddaldalero, aul, ipurtxar</i>	Aizkora	<i>Aizkora</i>
Ahul(du)	<i>Pattal(du), auldu, ttattal(du), tottal(du), makal(du), mattal</i>	Aizkora giderreko ziria	<i>Ernalziri</i>
Ahulezia	<i>Aulei</i>	Aizkora txiki	<i>Aixkolto</i>
Ahuntz	<i>Auntz</i>	Aizkora-apustua	<i>Aizkorapustu</i>
Ahuntza estali	<i>Auzketu</i>	Aizkorakada	<i>Aizkorazo</i>
Ahuntzain	<i>Auntzei</i>	Aizkoraren begi	<i>Ganga</i>
Ahuntzen borda	<i>Auntzetxe</i>	Aje	<i>Aje</i>
Ahuntzki	<i>Aunzki</i>	Akabo	<i>Akabo(s)</i>
Ahunzkara	<i>Auzke, aunzkiaa, auskerra</i>	Akabo (haur hizk)	<i>Papox, apapox</i>
Ai ama	<i>Oi ene ni, ai ama ni, ai au pena ni(k)</i>	Akain	<i>Ikein, akein, itein</i>
Aihen	<i>Ayena, iyerdue</i>	Akazia	<i>Alkazie</i>
Ailorbe	<i>Abolba</i>	Aker	<i>Aker</i>
Aingeru	<i>Aingeru</i>	Akerkeria	<i>Akerkei</i>
Aingira	<i>Aingera, eingera</i>	Akordeoi	<i>Akordiona</i>
Aipatu	<i>Aipetu</i>	Akotatu	<i>Askolitsesi, itsesi, itsere</i>
Aire	<i>Aide</i>	Akuilatu	<i>Akilletu</i>
Aire korronte	<i>Terrera</i>	Akuilu punta	<i>Txista, txistera</i>
Aise	<i>Aidien, aixe</i>	Alaba	<i>Alaba</i>
Aisetasun	<i>Ibillera</i>	Alai	<i>Pozik</i>
Aita	<i>Aitte</i>	Alargun	<i>Alargun</i>
Aita ponteko	<i>Aittejunteko</i>	Albaitari	<i>Albattei</i>
Aitagarreba	<i>Aittaiarreba</i>	Aldaka	<i>Kireil</i>
Aitona	<i>Aittun</i>	Aldaketa	<i>Aldaketa</i>
Aitona (haur hizk)	<i>Ttuntun</i>	Aldakor	<i>Aldakor, belabe</i>
Aitortu	<i>Konfesatu</i>	Aldamio	<i>Andamiyo</i>
		Aldamioko oholzaharren arriskua	<i>Zaposalto</i>
		Aldapa	<i>Aldapa, malda</i>

Aldapatsu	<i>Piko</i>	Alu	<i>Makoi, toxa, makoye punte, potxotxa, makoxa</i>
Aldare	<i>Aldare</i>	Alubioi	<i>Basa</i>
Aldatu	<i>Aldatu</i>	Alukeria	<i>Xinplekei</i>
Alde	<i>Alde, alderdi, aldiño</i>	Ama	<i>Ama</i>
Nor bere alde	<i>Zein bee alde</i>	Ama birjina	<i>Amerjüñe, Andremai</i>
Alde (egin)	<i>Jopo (ein), jospio, ospa (ein), aldein</i>	Ama ponteko	<i>Amajunteko</i>
Alde batetik bestera	<i>Firi-fara</i>	Amaginarreba	<i>Amaiarreba</i>
Alde guztietara	<i>Alde guzitaa</i>	Amanita caesarea	<i>Amoto, amointo, gorringo</i>
Aldeetako ohol	<i>Kartol, karrol, gurtol, arrittukol</i>	Amaraun	<i>Amoma, amaun, amon, amegune, amuma</i>
Alderantziz	<i>Aldrebes, kontraesku</i>	Amarru	<i>Martingala, zipo</i>
Aldez aurretik	<i>Aldes aurreti</i>	Amarrukeria	<i>Marrujokei</i>
Aldi	<i>Aldi</i>	Amazulo	<i>Amaxorro, amazulo</i>
Aldiko	<i>Aldiko</i>	Ameslari	<i>Iluxioantonio</i>
Ale	<i>Ale</i>	Amets	<i>Amets</i>
Aletu	<i>Urbeldu, urgeldu, bikortu, yakurri, yalkittu, urkaldu</i>	Amets egin	<i>Amestu</i>
Alfer	<i>Alper, ustel, begizuri, falso, falsongarri, lantxuri</i>	Amets gaizto	<i>Amesgeizto</i>
Alferkeria	<i>Alperkei, galbana</i>	Ametz	<i>Ametz</i>
Alferkeria izan	<i>Galbandu</i>	Amildegi	<i>Barga</i>
Alferrik	<i>Alperrik, malamente</i>	Amildu	<i>Malkortu, amilkittu</i>
Alkandora	<i>Ator</i>	Amona	<i>Amin</i>
Mahuka-hutsik	<i>Ator utsien, maukutsien</i>	Amona (haur hizk)	<i>Puzpulin</i>
Alkate	<i>Alkate</i>	Amore eman	<i>Amore eman</i>
Alkoba	<i>Alkoba</i>	Amorrazazi	<i>Amurraazi, amurretu, lerrein</i>
Alkohol	<i>Alkol</i>	Amorru	<i>Amurreziyo, amorru, errabi</i>
Almeriz	<i>Almenize</i>	Amuarrain	<i>Amurrei</i>
Almute	<i>Amute, almute</i>	Amultsu	<i>Amultsu</i>
Alta	<i>Alta</i>	Anaia	<i>Anei</i>
Altz	<i>Altz</i>	Andere	<i>Andre</i>
Altzairu	<i>Galtzeiru</i>	Andereño	<i>Nesk(e)ix</i>
Altzo	<i>Altzo</i>		

Andregai	<i>Andregi</i>	Arbaso	<i>Aurreko</i>
Animalia	<i>Animeli</i>	Arbi	<i>Nabo, arbi</i>
Animalia multzo	<i>Saldo</i>	Arbi soro	<i>Nabotze, nagotze, arbitze</i>
Animatu	<i>Animetu</i>	Arctostaphilos uva ursi landarea	<i>Baballeka</i>
Antxume	<i>Antxume, auxo</i>	Ardagai	<i>Ardei</i>
Antz	<i>Antz</i>	Ardatz	<i>Ardatz</i>
Antzeko	<i>Igueltsu, igualtsu, antzeko</i>	Ardi	<i>Ardi</i>
Antzigar	<i>Lantxurde</i>	Ezbaian	<i>Ez auntzetako, ez arditako!</i>
Antzu	<i>Auntzu, matxorra</i>	Ardi-guraize(ak)	<i>Ardibur(e)izek, arkueizek</i>
Apaburu	<i>Arreiburuaundi</i>	Ardiki	<i>Ardiki</i>
Apaindu (izond)	<i>Moñoño</i>	Arditegi	<i>Arditei</i>
Apaiz	<i>Apez</i>	Ardi gazte	<i>Arkaxte</i>
Apaiz-etxe	<i>Apezetxe</i>	Arkara	<i>Arkie</i>
Apal	<i>A(a)sa, apal, umil</i>	Arkaratu	<i>Arkietu</i>
Aparte gabe	<i>Aparte bee</i>	Artalde	<i>Arsaldo</i>
Apika	<i>Apike</i>	Artile	<i>Artille</i>
Apiril	<i>Api(i)bil</i>	Ardi gazte	<i>Artxo</i>
Apo	<i>Kunkun, kinkon, zaparro</i>	Ardi kaka	<i>Kakabikor</i>
Apote	<i>Apote</i>	Ardi mota	<i>Borro</i>
Apotearen zerga	<i>Apotesai</i>	Ardia (haur hizkuntza)	<i>Mememe</i>
Aprobetxatu	<i>Aprobetxatu</i>	Ardien gaisotasuna	<i>Okolle</i>
Apur	<i>Apur</i>	Ardien soinua	<i>Karrakarroska</i>
Apustu	<i>Apustu, joku</i>	Ardi-ongarri	<i>Altxerri</i>
Apustu egin	<i>Apustu ein</i>	Ardo	<i>Ardo</i>
Ar	<i>Ar</i>	Ardo banatze	<i>Auzate, aate</i>
Arabar	<i>Alabes</i>	Ardo egoia ogiarekin	<i>Kunkunzopa</i>
Arabera	<i>Arua</i>	Ardo gozo	<i>Erlanardo</i>
Arakatu	<i>Arrastiñetu</i>	Ardozale	<i>Ardoketai, ardozale</i>
Arantza	<i>Arantza, erren</i>	Are (nekazal tresna)	<i>Are, landar, arebaldar, tarralda, burruntzere</i>
Arasa	<i>A(a)sa, apal</i>	Arerio	<i>Kontrayo</i>
Aratxe	<i>A(a)txe, txekor, bigentxa</i>	Arestian	<i>Aaztiyen</i>
Arazo	<i>Buruauste</i>	Aretu	<i>Arietu</i>
		Argaldu	<i>Metu, txartu</i>

Argi	<i>Argi</i>	Arrain	<i>Arrei</i>
Argi ibili	<i>Kontus ibilli, argi ibilli</i>	Arraizopa	<i>Arreizopa</i>
Argitasun	<i>Argitasun</i>	Arrain mota	<i>Maxkar</i>
Argitu	<i>Argittu</i>	Arrain txiki	<i>Txipe</i>
Argizari	<i>Argizai</i>	Arrain-saltzaile	<i>Arreisalzale</i>
Argizaiol	<i>Argizaiol</i>	Arraio	<i>Demontre, arrayo</i>
Argizari luzea	<i>Tortxa</i>	Arrakalatu	<i>Pitzetu</i>
Ari(tu)	<i>Ai (izen/izan), aittu</i>	Arrangura	<i>Erresumin</i>
Arima	<i>Anime, txiñer</i>	Arrano mota	<i>Zeinzui, zizui, zaizuri</i>
Arin	<i>Arin</i>	Arranparrilla	<i>Gingirrin</i>
Arindu	<i>Arind(du)</i>	Arrantza	<i>Arrantza</i>
Arkaitz	<i>Malkor</i>	Arrantzako sare	<i>Eskusare</i>
Arkakarats	<i>Alkakaatx</i>	Arraro	<i>Arraro</i>
Arkakuso	<i>Arkakoso, alkakoso</i>	Arras egin	<i>Erresekitu</i>
Arku	<i>Arko</i>	Arrastelu	<i>Aritto, eskuere, kirru, zarre</i>
Arkume	<i>Moxo, axui, bildotx</i>	Arrastelu	<i>Kirru, zarraundi, laurre</i>
Aharria zirikatzeke	<i>Moxotak!</i>	Arrasto	<i>Arrasto</i>
Arkumeki	<i>Axurki</i>	Arratoi	<i>Arratoi</i>
Arkupe	<i>Arkupe</i>	Arratsalde	<i>Arrats, atsalde</i>
Armairu	<i>Armayo, dornu</i>	Arraultz usteldua	<i>Txolorta(tu), txolosta(tu)</i>
Armiarma	<i>Amimoro, amimora, mirrimarrau, irmimau, imermu</i>	Arrautza	<i>Arrontz</i>
Arnasa	<i>Arnas, ats</i>	Arrautza frijitua	<i>Arrontze ponpoluba</i>
Arnasa estutu	<i>Atsaundittu</i>	Arraza	<i>Arraza, raza</i>
Arnasa gutxiegitasun	<i>Atsei</i>	Arrazoi	<i>Arrazoi, arrazore</i>
Arnasestu	<i>Atsaundittube, alpeta</i>	Arre	<i>Aida</i>
Arnasestuka	<i>Jaka-jaka</i>	Arreba	<i>Arreba</i>
Arotz	<i>Zurgin</i>	Arrebol	<i>Arrasgorri</i>
Arotzaren tresna	<i>Pontxon</i>	Arrenkura	<i>Resumin</i>
Aroztegi	<i>Zurgindei</i>	Arreo	<i>Arrije</i>
Arpoi (nekazal tresna)	<i>Arpon</i>	Arrimatu	<i>Arrimetu</i>
Arrabota	<i>Marraxko</i>	Arrisku	<i>Peligru</i>
Arraildu	<i>Arrelletu</i>	Arropa	<i>Arropa, traste</i>

Arropa aldatu	<i>Kaxtietu</i>	Asealdi	<i>Asealdi, betekada</i>
Arropa zabala	<i>Falaka</i>	Asegarri	<i>Asegarri</i>
Arrosa	<i>Arrosa</i>	Aseguru	<i>Seguro</i>
Arrosa-koloreko	<i>Arrosadun</i>	Aska	<i>Ganbela</i>
Arrosario	<i>Errosayo</i>	Askari	<i>Be(e)ndu</i>
Arrotz	<i>Arrotz</i>	Askaria egin	<i>Be(e)ndatu</i>
Arroz	<i>Arrotz</i>	Askatu	<i>Lasatu, laskatu, jarain</i>
Arruazu (herria)	<i>Arbazu</i>	Aske	<i>Laso</i>
Arrubioa	<i>Otserbi, otsarrai, otxarrui, arrikopiko</i>	Asko	<i>Asko, franko, seil Askuek/n! Askos ee (...-oo)!</i>
Arrunt	<i>Normal</i>	Askotan	<i>Askotan, sarri</i>
Artaburu	<i>Artaburu</i>	Asmakizun	<i>Asmaziyo</i>
Artaburu bikortua	<i>Kozkor, koskol</i>	Asmatu	<i>Aztatu, antza eman, asmatu</i>
Artalde	<i>Artalde, artaso(r)o</i>	Asmo	<i>Asmo</i>
Artalde multzoa	<i>Dula</i>	Aspaldi	<i>Aspaldi</i>
Arte	<i>Arte, artio, artieño</i>	Aspaldiko	<i>Aspaldiko</i>
Artegi	<i>Kolarre</i>	Aspaldian	<i>Aspalditti, aspaldiyan</i>
Artizar	<i>Argizer</i>	Aspergarri	<i>Aspergarri</i>
Arto	<i>Arto, maiz</i>	Asperraldi	<i>Asperkei</i>
Arto bikor	<i>Artabikor, maizbikor</i>	Aspertu	<i>Asper(-asper) ein, aspertu, atertu</i>
Arto bizer	<i>Artabizer</i>	Aspertuta	<i>Erreta</i>
Arto buru	<i>Artaburu</i>	Astakeria	<i>Astakei</i>
Arto kozkor	<i>Artakoxkor</i>	Astakirten	<i>Astapistol, astaputz, astopotro</i>
Artajorra	<i>Artaforra</i>	Aste	<i>Aste</i>
Arto motz	<i>Artamotx</i>	Asteburu	<i>Astebu(r)u</i>
Arto txirikorda	<i>Artaporka</i>	Astearte	<i>Astierte</i>
Arto irin	<i>Arti(r)in</i>	Asteazken	<i>Astizken</i>
Arto-irin bahe	<i>Artiinbai</i>	Astelehen	<i>Astelen</i>
Arto opil	<i>Artopil</i>	Asti	<i>Asti</i>
Arto hostozko koltxoi	<i>Lasteil, lastai</i>	Astigar	<i>Astiger</i>
Artoaren hostoak	<i>Kapazo, borrosto</i>	Astindu	<i>Astinddu, iderrosi, iarrosi</i>
Artozko ogia	<i>Basalo</i>		
Artzain	<i>Artzei, altsei</i>		
Artzain-txakur	<i>Artzeitxakur</i>		
Asaldata	<i>Azperrittu</i>		
Ase	<i>Ase</i>		
Asetu			

Asto	<i>Asto</i>	Atzealdea	<i>Korta, atzokota, kantona</i>
Astakume	<i>Astokume</i>	Atzelari	<i>Atzelai</i>
Astazakil	<i>Astopotro</i>	Atzera (berriz)	<i>Atzia (beix), beix atzia, berriz berria</i>
Astoaren jokoa	<i>Mokorrokan</i>	Atzera (ganadoari)	<i>Esti</i>
Asuin	<i>Axuin</i>	Atzeraka	<i>Atziakan</i>
Atal	<i>Kuartize</i>	Atzerarazi	<i>Atziazi</i>
Atalondo	<i>Ezkaatz</i>	Atzeratu	<i>Atziatu</i>
Atalondoko aulki	<i>Ezkeñu</i>	Atzo	<i>Atzo</i>
Ate	<i>Atai, ataka</i>	Auhen	<i>Axkalami</i>
Ateko haga	<i>Atalaga</i>	Aukera	<i>Aukera, egoki, eskei, okasiyo</i>
Atearen goiko aldea	<i>Atalgein</i>	Aukeratu	<i>Aukeratu</i>
Ate bikoitza	<i>Kanzela</i>	Aukeratu (onena)	<i>Trusinddu</i>
Ate nagusiko zuloa	<i>Olozulo, atarzulo</i>	Aulki	<i>Alki, kaani</i>
Atea eusteko zuloa	<i>Txanka</i>	Aulkitxo	<i>Jartalki</i>
Ateak ixteko krisketa	<i>Murrillu, murrilo</i>	Aurkitu	<i>Opatu, topatu, topo in</i>
Ateburu	<i>Atalbu(r)u</i>	Aurpegi	<i>Aurpei, musu</i>
Ateraldi	<i>Atialdi</i>	Aurpegi gorri	<i>Musugorri</i>
Ateri	<i>Atei, aterku(e)ntza</i>	Aurpegi zikin	<i>Musuzikin</i>
Atertu	<i>Atertu</i>	Aurre	<i>Aurre</i>
Atsedeen	<i>Aixi, deskanso</i>	Aurrealde	<i>Aurrekalde</i>
Atsedeen hartu	<i>Aixetu, atsa artu, deskansatu</i>	Aurrelari	<i>Aurrelai</i>
Atsegin	<i>Gozoso</i>	Aurrera egin	<i>Enanzatu</i>
Atxikoria	<i>Txikoi, atxikoi</i>	Aurrerako	<i>Aurriako</i>
Atzamar	<i>Atzapar</i>	Aurreratu	<i>Aurrie arrapatu, aurriatu</i>
Atzaparka	<i>Arramaska, atzamarka</i>	Aurreztu	<i>Aurriatu</i>
Atzaparka egin	<i>Atzamarkatu</i>	Aurten	<i>Aurten</i>
Atzaparkada	<i>Atzamarka</i>	Ausart (izan)	<i>Trebe (izen)</i>
Atzaparkatu	<i>Arramaskatu</i>	Lortu dugu!	<i>Trebe gettuk!</i>
Atze	<i>Atze</i>	Ausartu	<i>Atrebi izen, atrebittu</i>
Atzekoz aurrera	<i>Atzekos aurria</i>	Auskalo	<i>Auskalo, ordik/n, utekio,</i>
Soroko oin eta buruko zatiak	<i>Atzeaurre</i>		
Atze	<i>Gibel</i>		
Atzealde	<i>Atzekalde</i>		

Auzo	<i>Auzo</i>	Azkura	<i>Asnei, azkura</i>
Auzo	<i>Barriyo</i>	Azkura izan	<i>Asneye eman</i>
Auzoko	<i>Aldemen, karrikeko</i>	Azpantar	<i>Bartan</i>
Auzolan	<i>Auzelan</i>	Azpi	<i>Azpi</i>
Axola	<i>Ajola</i>	Ikuilua garbitu	<i>Azpiek ata</i>
Axola izan	<i>Inporta izen</i>	Azpialde	<i>Azpikalde</i>
Axolagabe	<i>Ajolabeko, ajolabee, anularun-famularun, ergel, ajolabaiko, utzi, xukerreguxexu</i>	Azpijoko	<i>Azpijan</i>
Axolagabekeria	<i>Ergelkei</i>	Azpikogona	<i>Azpikogona</i>
Axurizain	<i>Axuizei</i>	Azpil	<i>Aspil</i>
Aza	<i>Aza</i>	Azpizun	<i>Solomo, azpixin</i>
Azaburu	<i>Prokolin</i>	Aztarna	<i>Arrastin</i>
Azafrai	<i>Azafran</i>	Aztarrika egin	<i>Axartu, axarkatu</i>
Azal	<i>Azal</i>	Azukre	<i>Azukure, azokre</i>
Azala kendu	<i>Azala jendu, txuittu</i>		
Azao	<i>Espal</i>		
Azaro	<i>Azaro</i>		
Azaroko afari	<i>Azaroafai</i>		
Azeri	<i>Axai, axei</i>		
Azeri-buztan	<i>Axaibuzten</i>		
Azienda	<i>Azienda</i>		
Azienda zaindu	<i>Azienda gobernatu</i>		
Azkar	<i>Aidien, azkar, arin-arin</i>		
Azken	<i>Azken, atzen</i>		
Azkenaren aurreko	<i>Azkenaurreko</i>		
Azkenerako	<i>Azkeniako</i>		
Azkenean	<i>Azkenien</i>		
Azken (jokuetan)	<i>Arremando</i>		
Azken hitz	<i>Patrifiliyo</i>		
Azken jorraldia eman	<i>Urriforratu</i>		
Azkenean	<i>Atzenien, azkenien</i>		
Azkonar	<i>Azkonar</i>		

B

Euskara batua	Euskalkia		
Baba	<i>Baba, babapolein,</i>	Baiezko	<i>Beyesko</i>
Baba soro	<i>babatxiki</i>	Baimena	<i>Beimena</i>
Baba zomorro	<i>Babatze</i>	Baina	<i>Beye, salboze</i>
	<i>Babazapo</i>	Baino	<i>Beño</i>
Baba handia	<i>Mandibaba</i>	Baita	<i>Beita, beitte</i>
Baba-leka	<i>Babaleka</i>	Bakaiku	<i>Bakeiku</i>
Babarrun	<i>Alubi, alobi, alooi</i>	Bakaikuar	<i>Bakeikuar</i>
Babes	<i>Arrimo</i>	Bakan(du)	<i>Bakan(du), biestu</i>
Babesleku	<i>Aterpe</i>	Bakanketa	<i>Entresaka</i>
Bada	<i>Ba(a)</i>	Bakar	<i>Bakar</i>
Badaezpada (ere)	<i>Baezpa(a)(de)</i>	Bakarrik	<i>Bakarrik</i>
Bage	<i>Be(e), bae, bage</i>	Bake	<i>Bake, fake, pake</i>
Bahe	<i>Baye, agozbei,</i>	Bakoitz	<i>Bakuitze</i>
	<i>larrubei, maze</i>	Bala	<i>Bala</i>
Bahe finko(tik pasatu)	<i>Zaranda(tu)</i>	Balantza	<i>Balanza</i>
Bai	<i>Bei</i>	Balantzaka	<i>Bilintxi-balantxa,</i>
Bai, bada!	<i>Bei, ba!</i>		<i>ttilinbulun,</i>
Bai, zera!	<i>Bei, zia!</i>		<i>balanzakan, zilin-</i>
Bai, ostiak!	<i>Lesna(k)!</i>		<i>zalan</i>
Baietz	<i>Beyetz</i>	Balazta(tu)	<i>Galga(tu)</i>

Baldar	<i>Adan, baldar, baldaxka, baldragas, fardel, frakalaso, gerrijario</i>	Barreontzi	<i>Farrantzi</i>
Baldin	<i>Bal(d)in</i>	Barru	<i>Barne</i>
Baldin berez (ere)	<i>Bal(d)inbes (ee)</i>	Barrualde	<i>Barnekalde</i>
Balentria	<i>Balentiye</i>	Barruki	<i>Tripaki</i>
Baliatu	<i>Baliyetu</i>	Bart	<i>Bart</i>
Baliatzaile	<i>Battakurre</i>	Bartz	<i>Partz</i>
Balio (izan)	<i>Baliyo (izen)</i>	Basa	<i>Borta</i>
Balio gutxikoa	<i>Ollokaka</i>	Basahuntz	<i>Basauntz</i>
Balkoi	<i>Balkon</i>	Basakatu	<i>Basakatu</i>
Baloi	<i>Balon</i>	Basaran	<i>Aran</i>
Bana	<i>Bana</i>	Basaranen mami ondua	<i>Zirin</i>
Banandu	<i>Apartatu</i>	Baserri	<i>Baserri, basetxe</i>
Banatu	<i>Partittu, banatu</i>	Basoa ardo	<i>Txikito</i>
Baratxuri	<i>Baatxui</i>	Basoko gizon	<i>Basagizon</i>
Baratze	<i>Baatze</i>	Basoko lana	<i>Karreto</i>
Barau	<i>Baru</i>	Basoko mahats	<i>Txormatx</i>
Baraua utzi	<i>Barube autsi</i>	Basoko tresna	<i>Pike</i>
Baraurik	<i>Baruik</i>	Basoko uso	<i>Basuso</i>
Barbus bocagei arraina	<i>Barbu</i>	Basozain	<i>Basigurei, igurei, ingurei</i>
Bare	<i>Bare</i>	Basurde	<i>Basurde</i>
Barize	<i>Antxumeki</i>	Basurdekume	<i>Baxaka</i>
Barkamen	<i>Barkamen, barkaziyo</i>	Bat	<i>Bat</i>
Barkatu	<i>Barkatu</i>	Batek daki!	<i>Bateteki!</i>
Barrabil	<i>Kaxkabollo, potro, potto</i>	Bataiatu	<i>Batayetu</i>
Barraskilo	<i>Gizekarakol</i>	Bataio	<i>Batayu</i>
Barre	<i>Far, irri, barre</i>	Bat-batean	<i>Barrastadan, bat-batia, ri-ra, ti-ta</i>
Barre antzean	<i>Farrantzien</i>	Bat-bateko	<i>Rirrako</i>
Barre egin	<i>Farra ein</i>	Bateko	<i>Batta, batteko</i>
Barrealdi	<i>Farraldi</i>	Bateko beltza	<i>Artxango erro</i>
Barregarri	<i>Farragarri</i>	Baten bat	<i>Bationbat</i>
Barreiatu	<i>Barratu, barreyetu</i>	Batera	<i>Batia</i>
Barrena	<i>Barrunbe</i>	Bateratu	<i>Batiatu</i>
		Batere (ez)	<i>Bate(e)(z)</i>
		Batetsik bestera	<i>Zirrin-zarran</i>

Batzar	<i>Auzo, batzar(re)</i>	Behar bada	<i>Bierba(a)</i>
Batzuetan	<i>Batzuten</i>	Beharko	<i>Bierko</i>
Batzuk	<i>Batzuk</i>	Beharrean	<i>Bierrien</i>
Baxu	<i>Txapar</i>	Beharrezko	<i>Bierresko</i>
Bazkaldu	<i>Bakaldu</i>	Beharrik	<i>Bierrik, eskerrak</i>
Bazkari	<i>Bazkai</i>	Behartu	<i>Obligetu, biertu</i>
Bazter	<i>Txoko, baztar</i>	Behatz	<i>Bietz</i>
Bazterreratu	<i>Baztarriatu</i>	Behatz-tontor	<i>Bietz-koxkor, bietz-koxkol</i>
Baztertu	<i>Baztartu</i>	Behatz txiki	<i>Bietz-txinger, txinger</i>
Bedeinkatu	<i>Beriketu</i>	Behatzetako bikorra	<i>Larrubei</i>
Bederatzi	<i>Bedratzi</i>	Behatzetako larru haria	<i>Azkarba</i>
Bederatziehun	<i>Bedratzitenau</i>	Behatzetako zauria	<i>Ertitz</i>
Bederatziurren	<i>Bedratziurren</i>	Behazun	<i>Biezein</i>
Bederen	<i>Biare, beade</i>	Belar mota	<i>Biezeñeko minbelarra</i>
Beeka	<i>Beeka, marraka</i>	Behe	<i>Be(e)</i>
Begi	<i>Begi</i>	Beheko baso	<i>Bekobaso</i>
Begitan hartu	<i>Begiten artu</i>	Beheko suaren ingurua	<i>Suiñerri, sutondo</i>
Norbaiten mendean egon	<i>Norbaiten begiteti ikusi</i>	Beheko suko atzeko aldea	<i>Sustepara</i>
Begi bikor	<i>Betorra</i>	Beheko suko aurreko aldea	<i>Supin</i>
Begi gorritua	<i>Pitarroso</i>	Beheko suko bazterrekoa	<i>Moxkor, supil</i>
Begi zulo	<i>Aska</i>	Beheko suko tokia	<i>Ertoki</i>
Begibakar	<i>Begibakar</i>	Beheko suko tresna	<i>Fierrabuu</i>
Begibistako izan	<i>Ezaun izen, bisten yon</i>	Beheko suko zoruko txapa	<i>Sumiñu</i>
Begigorri	<i>Begigorri</i>	Behelaino	<i>Erleñu, beittiko leño</i>
Begiluze	<i>Begiluze, kuxkuxero, kuzka</i>	Behera	<i>Bera, bia</i>
Begi-nini	<i>Beginini</i>	Beherako	<i>Zirin, kakei, beitiko</i>
Begira	<i>Ara(tx), beire</i>	Beherakoa eduki	<i>Pir-pir urai, tir-tir</i>
Begirada	<i>Beiretze</i>	Behi	<i>Bei</i>
Begiratu	<i>Beiretu, beidetu</i>	Arreoko behia	<i>Arriyo</i>
Begirune	<i>Errespeto</i>	Behi (haur hizkuntza)	<i>Mumu</i>
Begiurdin	<i>Beginabar</i>	Behiak gelditzekoa	<i>Uo!</i>
Behar	<i>Bierra</i>		

Behiaren titimutur bakoitza	<i>Zizku</i>	Belar mota	<i>Esnoi</i>
Behien gaisotasuna	<i>Zuldar</i>	Belar mota	<i>Ezpatabelar</i>
Behien isurkia	<i>Girli</i>	Belar mota	<i>Gernubelar</i>
Behiki	<i>Beiki</i>	Belar mota	<i>Golda-erren</i>
Behin	<i>Bein</i>	Belar mota	<i>Gramabelar</i>
Behingoz	<i>Beingos</i>	Belar mota	<i>Infeziyo-belar</i>
Behingoan	<i>Beinguen</i>	Belar mota	<i>Iruorribelar</i>
Behin baino gehiagotan	<i>Bein beño geyotan</i>	Belar mota	<i>Jainkuen atxapar</i>
Behin batez	<i>Bein betien</i>	Belar mota	<i>Konejubelar</i>
Behin batean	<i>Bein biare</i>	Belar mota	<i>Kooxo</i>
Behin bederen	<i>Bein da beix</i>	Belar mota	<i>Lapa</i>
Behin eta berriz	<i>Beĩnee</i>	Belar mota	<i>Larbera, larberatxui,</i> <i>kardabera,</i> <i>kandabera</i>
Behin ere			
Behintzat	<i>Bintzet, lokes</i>	Belar mota	<i>Mandabelar,</i> <i>mandamotx</i>
Behizain	<i>Beizei</i>	Belar mota	<i>Mingorratx</i>
Behor	<i>Bior</i>	Belar mota	<i>Orieta</i>
Behorrendako hesia	<i>Biortesi</i>	Belar mota	<i>Pasmobelar</i>
Behor gaztea	<i>Bioka</i>	Belar mota	<i>Sanjuan belar</i>
Behorrek deiteko	<i>Ye!</i>	Belar mota	<i>Xierroxa</i>
Behorren arraldia	<i>Iyel</i>	Belar mota	<i>Ziepe</i>
Behortzain	<i>Biortzei</i>	Belar mota	<i>Mixe</i>
Beinke	<i>Bienke</i>	Belar punta	<i>Muskittu, ozkatu</i>
Beira	<i>Kristel</i>	Belar puntak jan	<i>Larre, larrein,</i> <i>larrain</i>
Bejon(daiola)	<i>Biejun(dayokela)</i>	Belardi	<i>Belarri</i>
Bekain	<i>Bekein</i>	Belarri atzeko kolpea	<i>Belarrondoko</i>
Seria	<i>Bekeinbeltz</i>	Belarri atzea	<i>Belarriando</i>
Bekar	<i>Malkar, makar</i>	Belarrihandi	<i>Belarriaundi</i>
Bekatu	<i>Bekatu</i>	Belarritako	<i>Belartako</i>
Bekoki	<i>Kopeta</i>	Belarritzabal	<i>Belarritzabal</i>
Belar	<i>Belar</i>	Belaun	<i>Belaun</i>
Belar motak	<i>Belarbeltz,</i> <i>belartxuri, belarmin</i>	Belauneko hezurra	<i>Belaunkozkor</i>
Belar mota	<i>Azkibelar</i>	Belaunikatu	<i>Belauniketu</i>
Belar mota	<i>Emeeka</i>	Belauniko	<i>Belauniko</i>
Belar mota	<i>Errebelar</i>		
Belar mota	<i>Esnebelar</i>		

Beldur	<i>Bildur</i>	Berotasun	<i>Biotasun</i>
Beldurti	<i>Bildurti, izu, izuti</i>	Berotu	<i>Biotu</i>
Beldurtu	<i>Izutu, bildurtu</i>	Berrehun	<i>Bitenaun</i>
Bele	<i>Bele, bela</i>	Berri	<i>Berri</i>
Beltz	<i>Beltz</i>	Berritsu	<i>Berrizu</i>
Beltzaran	<i>Kaskabeltz</i>	Berritu	<i>Berrittu</i>
Belzkera	<i>Belzkarro</i>	Berriz (ere)	<i>Beix(e)</i>
Belztu	<i>Beztu</i>	Berrogei	<i>Berrogei</i>
Benetako	<i>Egiyesko</i>	Berta	<i>Berta</i>
Benetan	<i>Benetan, egiyes</i>	Bertso	<i>Bersu</i>
Bera	<i>Bera, bia</i>	Bertsolari	<i>Bersulai</i>
Berakatz-olioa	<i>Ajoliyo</i>	Berun	<i>Plomu</i>
Berandu	<i>Biandu</i>	Besakada	<i>Arrako</i>
Berankor	<i>Bianta</i>	Besarkada	<i>Besarkada</i>
Berariaz	<i>Berayes</i>	Beso	<i>Beso</i>
Beratu	<i>Bia(z)tu</i>	Besoetako	<i>besotako</i>
Beraz	<i>Gios</i>	Besokada	<i>Besarka</i>
Berbera	<i>Berbera</i>	Besokada belar	<i>Mazada</i>
Berde	<i>Berde</i>	Besomotz	<i>Besomotx</i>
Berdeguna	<i>Berdeguna</i>	Besotan	<i>Aupas</i>
Berdin (erantzun moduan)	<i>Gualmente</i>	Beste	<i>Beste</i>
Berdin(du)	<i>Iguele(s)tu, berdin(du)</i>	Beste gainerakoan	<i>Beste geñakuen</i>
Bere	<i>Be(e)</i>	Bestela	<i>Bestela(s)</i>
Bere erara	<i>Beretan, bee kixes</i>	Besterik gabe	<i>Geyokobee, besteipee</i>
Bere kabuz	<i>Be(e) kaus</i>	Beta	<i>Beta</i>
Berehala	<i>Aurki, bela, di-da</i>	Betaurreko(ak)	<i>Anteju(bek)</i>
Berehalakoan	<i>Bela-belakuen</i>	Bete	<i>Bete, puztu</i>
Berehalaxe	<i>Bele(i)xe(ko), antemen</i>	Beti	<i>Beti, aldiero</i>
Bereizi	<i>Beixi, beraaindu</i>	Beti ere	<i>Betire</i>
Berez	<i>Beres</i>	Betiko(tz)	<i>Betikos</i>
Bero	<i>Bero</i>	Betila	<i>Betil</i>
Berori	<i>Biorri</i>	Betoker	<i>Begiezkel, begimakur</i>
		Bezain	<i>Beziñ</i>
		Bezala	<i>Bezela, bekela, bigerren</i>

Bezalako	<i>Bezelako, bekelako</i>	Bike	<i>Pike</i>
Bezalaxe	<i>Bezelexe, bekelaxe</i>	Biki	<i>Biboro</i>
Bezpera	<i>Bezpera</i>	Bikoiztu	<i>Dobla ein</i>
Bi	<i>Bi</i>	Bikortu	<i>Bikortu, urbeldu</i>
Bibote	<i>Ezpore</i>	Bila	<i>Billen</i>
Bidaia	<i>Biyaje</i>	Bilatu	<i>Billetu</i>
Bidaiazale	<i>Fanelo</i>	Bildu	<i>Bildu, juntetu</i>
Bidali	<i>Bieldu</i>	Bildu-bildua	<i>Bil-bille</i>
Bide	<i>Bide</i>	Biluzik	<i>Bilixkorriko, bilixgorrien, larrugorriyen, larrugorriten, plixkorrien, bilixkorrien, biluxik</i>
Bide nagusi	<i>Galtzada</i>	Bira	<i>Buelta</i>
Bidenabar	<i>Bie(r)nar</i>	Dena den	<i>Ibilli ta buelta, dana dala</i>
Bidezidor	<i>Xenda</i>	Birabarkin	<i>Bilibirjin, billabarkin, biribirkin</i>
Bigarren	<i>Bigerna</i>	Birao	<i>Birau, juramentu</i>
Bigarren izeba	<i>Izebatxiki</i>	Biratu	<i>Jiretu</i>
Bigarren lehengusu	<i>Bestengusu</i>	Biribil	<i>Boobil</i>
Bigun	<i>Biatz, biguñ</i>	Birigarro	<i>Bigerro</i>
Bigundu	<i>Biguñddu</i>	Birika	<i>Birike</i>
Bihar	<i>Biyer</i>	Birikak	<i>Biyotz-birikek</i>
Biharamun	<i>Astelen, aje, biamun</i>	Birjina	<i>Birjiñ</i>
Biharamun	<i>Biamun</i>	Birlandatu	<i>Birlandatu</i>
Bihotz	<i>Biyotz</i>	Birraitona	<i>Aittunzar</i>
Bihotzerre	<i>Ozpiñerre, txopin, kotrina</i>	Birringil	<i>Istiketu</i>
Jenio handi	<i>Jenio txopiñe</i>	Bisigu	<i>Bixigu</i>
Bihozgabe	<i>Malkorpeko</i>	Bisuts	<i>Bisuts, elurbisuts, elurlapatxa</i>
Bihurdura	<i>Biyurdui, biyurkera</i>	Bitartean	<i>Biyert(i)e(n)</i>
Bihurdura egin	<i>Biyurtu</i>	Bits	<i>Apar, borbosta, barbosta</i>
Bihurri	<i>Apaaju, biyurri, barrabas, errekeittu, satartero, traskal, zirringil</i>	Bizar	<i>Bizer</i>
Bihurri(tu)	<i>Biyurri(ttu)</i>		
Bihurrikeria	<i>barrabaskei</i>		
Bikain	<i>Aparteko, bikein</i>		
Bikario	<i>Bikayo</i>		

Bizardun	<i>Bizerdo</i>	Borrokan	<i>Burruketan</i>
Bizargabe	<i>Bizerbeko</i>	Borrokatu	<i>Burruketu</i>
Bizargin	<i>Bizergille, barbero</i>	Bost	<i>Bost</i>
Bizar-labana	<i>Bizerlaban</i>	Bostehun	<i>Bostenaun</i>
Bizartsu	<i>Bizerzu</i>	Bota	<i>Bota, yootzi</i>
Bizi	<i>Bixi, bizi, bizitze, pixkor</i>	Bota	<i>Botin, botito</i>
Bizigarri	<i>Bizigarri</i>	Botaera	<i>Botera</i>
Bizikleta	<i>Bizikeleta</i>	Botagura	<i>Botagale, goragale, gorakada, antzarka</i>
Bizimodu	<i>Bizimodu</i>	Botaka	<i>Botaketan</i>
Bizinahi	<i>Bizinei</i>	Botatako harriak uretan egiten duen saltoa	<i>Txirrimixte</i>
Bizio	<i>Biziyo</i>	Bote	<i>Bote</i>
Bizitza	<i>Bizitze</i>	Bote	<i>Pote, poto</i>
Bizkar	<i>Bixker, bizker</i>	Botika	<i>Botike</i>
Bizkarkada	<i>Bizkarkada</i>	Botikario	<i>Botikayo</i>
Bizkarreko	<i>Bizkerreko</i>	Botila	<i>Boteil</i>
Bizkarreko lehen ornoa Nazka-nazka eginda eduki	<i>Lepa(e)zur Lepaezurriaño urai/irui</i>	Botoi	<i>Boton</i>
Bizkarrezur	<i>Bizkerrezur</i>	Broma	<i>Txantxa Txantxarik gabe!</i>
Bizkar-zorro	<i>Eskartxera</i>	Brusa	<i>Bruse, txanbra</i>
Bizkor(tu)	<i>Pixkor(tu)</i>	Bukaera	<i>Akabera</i>
Bizkortasun	<i>Arintasun</i>	Bukatu	<i>Akaatu</i>
Blaitu	<i>Pela-pela ein, txita-txita in, pelatu, pilixinddu, txelatu, txela ein</i>	Bular	<i>Petxo, bular</i>
Bola	<i>Bolo</i>	Bultzada	<i>Bulkezo</i>
Bolatxo	<i>Poldoka</i>	Bultzatu	<i>Bulketu</i>
Boletus aereus	<i>Ontto beltz</i>	Burbuilak egin euriak	<i>Maskilletu</i>
Bolumen neurria	<i>Geitzau, geitzai, geitzeru</i>	Burdin	<i>Burni</i>
Bor-bor	<i>Pol-pol, bor-bor</i>	Burdin hari	<i>Alanbre</i>
Borda	<i>Borda</i>	Burdin kolatua	<i>Tupiki</i>
Borondate	<i>Boondate</i>	Burdin lantegia	<i>Ola</i>
Borroka	<i>Pelei, burruke</i>	Burdindegia	<i>Ferretei</i>
		Burdinezko sarde	<i>Burnisarde</i>
		Burdinezko ziri	<i>Burniziri</i>

Buru	<i>Buu</i>
Buruz behera	<i>Buus bia</i>
Bere burua hil	<i>Bee buus beste iin</i>
Trufatu	<i>Buuti bia ein</i>
Bere buruarekin hitz egin	<i>Be buus izketan</i>
Buru gaineko oihal	<i>Burkiño</i>
Buruarin	<i>Kalaska</i>
Burugabe	<i>Txantxalan</i>
Burugogor	<i>Bonbor, mellu</i>
Buruhandi	<i>Zapabu(r)u, zapandur, kunkunburu, kakapittol, atxintanburu</i>
Buru-handi	<i>Buruaundi</i>
Buruhezur	<i>Kaskezur, kasko</i>
Buruko	<i>Buuko</i>
Buruko kolpea	<i>Kankako, kasketako, kaskoko</i>
Burunba	<i>Burrin-burrin, durrin</i>
Burundar	<i>Buundar, buundatxo</i>
Bururatu	<i>Buruetu, okurrittu</i>
Burusoildu	<i>Kaskalotu</i>
Burutazio	<i>Buutaziyo, okurrenzi</i>
Burutik egon	<i>Buruti yon</i>
Burutu	<i>Buutu</i>
Buruzagi	<i>Buzei</i>
Busti	<i>Busti</i>
Buztan	<i>Isets, buzten</i>
Buztanikara zuri	<i>Apeztxori</i>
Buztanmotz	<i>Buztelo</i>
Buztin	<i>Buztin</i>
Buztindegi	<i>Buztindei</i>
<i>Clavaria</i> motako ziza	<i>Atxapar</i>

D

Euskara batua	<i>Euskalkia</i>		
Dafaila	<i>Eskutrapu</i>	Deabru	<i>Demonio</i>
Damu(tu)	<i>Damu(tu)</i>	Demontre	<i>Otxokuarto,</i> <i>demontre</i>
Danbada	<i>Dan, dandako,</i> <i>ezkilkada</i>	Dena	<i>Dena</i>
Danbatako	<i>Baubako, danbateko</i>	Dena den	<i>Solo</i>
Danbolin	<i>Danboliñ</i>	Denbora	<i>Denbora, desaldarte</i>
Danbolin (gaztainena)	<i>Zartan</i>	Denboraren poderioz	<i>Denboraan pasiyos</i>
Danbolindari	<i>Danbolintero</i>	Denbora pasa	<i>Denbua pasa</i>
Danbor	<i>Danbor</i>	Denda	<i>Denda</i>
Dantza	<i>Dantza</i>	Dendari	<i>Dendai</i>
Etxarriko dantza	<i>Dantzaki</i>	Dermioa	<i>Dermiyo</i>
Dantza mota	<i>Zortziko</i>	Desagertu	<i>Desagertu</i>
Dantzaldi	<i>Dantzaldi</i>	Desagertu	<i>Ondatu</i>
Dantzari	<i>Dantzai</i>	Desegile	<i>Deseinzale</i>
Daratulu	<i>Tarratulu,</i>	Desegin	<i>Barratu, desein</i>
Daratulu txiki	<i>Txastain, txastamin</i>	Desegoki bizi	<i>Malgobierno ibilli</i>
Dardara	<i>Dal-dal, daldako,</i> <i>daldalei, dar-dar,</i> <i>dardako</i>	Desiratu	<i>Deseyetu</i>
		Deskuidatu	<i>Deskuidetu</i>
		Destaina	<i>Esateko</i>
		Digerigarri	<i>Dijigarri</i>

Digeritu	<i>Dijüttu</i>
Digestio	<i>Digestiyo</i>
Dilista	<i>Txindil, txingil</i>
<i>Diputazioa</i>	<i>Diputaziyo</i>
Diru	<i>Diru, maadi</i>
Diru soinu	<i>Txintxin</i>
Dirudienez	<i>Agii danes/danien, iruitzes, sobree, sobrare, ustes</i>
Dirutza	<i>Dirualdi</i>
Diruzale	<i>Diruzale</i>
Disimulorik gabe egin	<i>Deskatu ein</i>
Distira	<i>Bir-bir, diz-diz</i>
Doan	<i>Musu truke</i>
Dohain	<i>Doyai</i>
Doilor	<i>Pezkiñero</i>
Doktrina	<i>Dotriñe</i>
Dolina	<i>Elurzulo</i>
Doministiku	<i>Atije</i>
Dorrao	<i>Dorrau</i>
Dorraoar	<i>Dorrourar</i>
Dorre	<i>Dorre</i>
Dotore	<i>Dotore, pintxo</i>

E

Euskara batua	<i>Euskalkia</i>	Egarri(tu)	<i>Egarri(ttu)</i>
Ea	<i>Iye</i>	Egarriak egon	<i>Egarriyek yon</i>
Ebaki	<i>Ebai, aska</i>	Egia	<i>Egi</i>
Ebakiondo	<i>Arjueta</i>	Egin	<i>Ein, in</i>
Ebanjelio	<i>Ebanjeliyo</i>	Eginahal	<i>Eiñal, arrako, inal, indalaguztia</i>
Edabe	<i>Erabe</i>	Eginahaletan	<i>Leran</i>
Edalontzi	<i>Baso</i>	Eginarazi	<i>Eiñazi, inazi</i>
Edan	<i>Yan, aan, eran, ean</i>	Eginbehar	<i>Einbier, inber</i>
Edanarazi	<i>Yanazai</i>	Egiteko ez garrantzitsua	<i>Txirrimixkei</i>
Edari	<i>Erai</i>	Egitekorik gabe	<i>Pettere</i>
Eder	<i>Eder</i>	Egizale	<i>Siñets, zineza</i>
Ederki	<i>Ge(i)xkixe, ederki, primeran, majo, geizkixei</i>	Egoera txar	<i>Inkisi ziyo</i>
Edertasun	<i>Edertasun</i>	Egoki	<i>Apropos, egoki</i>
Edozein	<i>Yoz(e)in, ooz(e)in, yezin, eozein</i>	Egokiro	<i>Enanzo</i>
Eduki	<i>Urai, irui, idui, idugi, udii, urii, idiittu, uittu, yon, iguri, ibili</i>	Egokitu	<i>Prepaatu, prestatu, moldatu, tokatu</i>
Egarbera	<i>Egarbera</i>	Egon	<i>Yon, oon, eon, egon</i>
		Egosi	<i>Egosi, oosi, eosi, yosi</i>

Eguerdi	<i>Eguerdi</i>	Ehiztarien eskailera	<i>Matxarda</i>
Egun	<i>Egun</i>	Eho	<i>Iyo</i>
Egunero	<i>egunio</i>	Ehun	<i>Aun</i>
Egunsenti	<i>Argisenti, argitze, argittu, egunsenti</i>	Ehundegia	<i>Auntei</i>
Egur	<i>Egur</i>	Ehundu	<i>Aundu</i>
Egurra eman	<i>Egurre eman</i>	Ehungile	<i>Aunlangil, aungil</i>
Egurra txikitu	<i>Egurre txikittu</i>	Eite	<i>Tankera</i>
Sutarako egur	<i>Egur moxkor</i>	Ekaina	<i>Ga(r)agarzaro, garagarri</i>
Egur gurdiak lotzeko tresna	<i>Maldagarrota, marguleta</i>	Ekaitz	
Egur lote	<i>Epaiz</i>	Ekaitz	<i>Odoi, odei, ortots erauntsi, ekeizte, ekaitza, ekaizti</i>
Egur mota	<i>Baldaxka, baldo</i>	Ekaitz ondo	<i>Zaldisko</i>
Egur mota	<i>Berdinge, aaki</i>	Ekaitzaren bukaera	<i>Ekeizbuu, ekeizgo</i>
Egur usteldua	<i>Suizen, arruka</i>	Ekarrarazi	<i>Ekarrazi</i>
Eguraldi	<i>Egueldi</i>	Ekarri	<i>Ekarri, karri</i>
Egurra maldan behera bota	<i>Errelletu</i>	Ekintza	<i>Axiyo</i>
Egurra pasatu	<i>Pasmatu, ubesittu</i>	Ekintza txar	<i>Kakalan</i>
Egurra zahartu	<i>Ubesittu, pasmatu ido(i)tu</i>	Elbarri(tu)	<i>Elbarri(ttu)</i>
Egurrezko bahea	<i>Olabai</i>	Elbarritasun	<i>Perlesi</i>
Egurrezko hanka	<i>Txanka</i>	Elektrikara	<i>dardako</i>
Egurrezko ubide	<i>Ubol</i>	Elgorri	<i>Gorrei</i>
Egutera	<i>Aldei, egutera</i>	Elikadura	<i>Mantenu</i>
Eguzki	<i>Iruzki, yuzki</i>	Eliza	<i>Eliz</i>
Eguzkialde	<i>Iruzkialde</i>	Eliza atzealdea	<i>Elizkorta</i>
Eguzkiaren dirdira	<i>Iruzkitxui, yuzkitxui</i>	Elizako erresponso lekua	<i>Ogi</i>
Eguzki-haize	<i>Iruzkiaize</i>	Elizako leku berezia	<i>Fuesa</i>
Eguzkimore	<i>Kardamotz, mendilore</i>	Elizaren atari	<i>Elizatai</i>
Ehiza	<i>Aize</i>	Elizkizun	<i>Elizeko, funziyo, juntziyo</i>
Ehizatu	<i>Aizien ibilli</i>	Elizkizun berezia	<i>Amalatei</i>
Ehiza-txakur	<i>Aize-txakur</i>	Elizkoi	<i>Ponteko iyel</i>
Ehiztari	<i>Aiztai</i>	Elkar aditu	<i>Alkar-aittu</i>
Ehiztari txabola	<i>Usotxabola</i>	Elorri	<i>Elorri</i>

Elorriaren fruitu	<i>Elotxi</i>	Entzule	<i>Aizale</i>
Eltxo	<i>Aultxo</i>	Entzun	<i>Aittu, entzun</i>
Eltze txikia	<i>Eltxeto</i>	Entzutez	<i>Aitzeras</i>
Eltzeburdin	<i>Eltzaburni</i>	Epaitu	<i>Juzgetu</i>
Elur	<i>Elur</i>	Epel(du)	<i>Epel(du)</i>
Elur arteko lur zatia	<i>Lurmen</i>	Epeltasun	<i>Epeltasun</i>
Elur busti	<i>Elurbusti</i>	Eper	<i>Baseper</i>
Elur ekaitz	<i>Elurte</i>	Era	<i>Era</i>
Elur pilota	<i>Malota, maleta, elur pillota</i>	Erabaki	<i>Erabai</i>
Elurra izoztu	<i>Korromatu, elurra gogortu, karromatu, kurrumatu</i>	Erabat	<i>Arraso, erabat, austepur, linpio</i>
Emagaldu	<i>Lepazui</i>	Erabat jan	<i>Linpietu</i>
Emagin	<i>Emain</i>	Erabat bete	<i>Inpusittu</i>
Emakume	<i>Emakome, andre, atso</i>	Erabili	<i>Ibilli, manejatu, yaabilli</i>
Eman	<i>Eman, entriatu</i>	Eragotzi	<i>Erautzi, erootzi, yagotzi</i>
Eme	<i>Eme</i>	Erak	<i>Yak, ebeik</i>
Emea estali	<i>Kubrittu</i>	Erakargarri	<i>Xarmanta</i>
Enara	<i>Iñere, zirriñe, txirriña, gaubeinare, inara</i>	Erakarri	<i>Eskutaazi</i>
Enborrak herrestan (atera)	<i>Lorrien (atia)</i>	Erakustzaile	<i>Yakuszale</i>
Enborrak herrestan ateratzeko lanabesa	<i>Lor</i>	Erakutsi	<i>Yakusi, aakusi, eakusi, akusi</i>
Enborrak herrestan eramateko ziria	<i>Tiefer, tiraburni</i>	Eraman	<i>Yaman, aaman, eaman, aman, eman, eran, yan</i>
Enborraren neurria (aizkora apustueta) Aurrekoaren erdia	<i>Kana(ko) Kanerdiko</i>	Erantsi	<i>Yantsi, aantsi</i>
Endaitz	<i>Endeitz</i>	Erantzi	<i>Yantzi, aantzi, erantzi, eantzi</i>
Endaitz biragarria	<i>Narde</i>	Erantzun	<i>Kontestatu, yantzun</i>
Ene	<i>Ene</i>	Erantzun azkar eta harrigarria	<i>Ttapo</i>
Engainatu	<i>Engeñetu</i>	Erara	<i>Albiziora</i>
Enkargu	<i>Mandatu</i>	Erauntsi	<i>Yauntsi, aauntsi, era(u)ntsi, eauntsi, yuntsi</i>
		Erauntsi labur	<i>Zaparrada</i>

Eraztun	<i>Yaztun, aaztun, eraztun, eaztun</i>	Erokeria	<i>Taranta, erakei</i>
Erbatz	<i>Piru, liper</i>	Erokeriak egiten dituena	<i>Tarantulero</i>
Hari erbatz	<i>Ari pirube</i>	Erori	<i>Agetaa bota, eroi, bota</i>
Erbi	<i>Erbi</i>	Erorketaren soinua	<i>Paunba</i>
Erbinude	<i>Ergu(e)niri, ergoniri, errekoniri, ergunera</i>	Erosi	<i>Yosi, oosi, eosi, erosi</i>
Erbitoki	<i>Erbisare</i>	Eroska	<i>Falfal, eroska</i>
Erdaldun	<i>Erdaldun, belarrimotx</i>	Eroso	<i>Eroso</i>
Erdaraz	<i>Erdias</i>	Erostun	<i>Yostun</i>
Erdi	<i>Erdi, erdixke</i>	Erotu	<i>Garbieratu, erotu, eratu</i>
Erdibanatu	<i>Erdibanatu, erdixketu, erdibitu</i>	Eroturik	<i>Barra-barra yon</i>
Erdietsi	<i>Erdietu, erdeitsi</i>	Erpuru	<i>Bietzaundi</i>
Erditu	<i>Libretu</i>	Errai	<i>Errei, tripe</i>
Erditze	<i>Umejeyotze</i>	Erraietako	<i>Korada</i>
Erdizka	<i>Erdipurdi</i>	Errain	<i>Errein</i>
Erdoi(ttu)	<i>Erdoi(ttu), orde(ttu)</i>	Errape	<i>Errape</i>
Ere	<i>De(e)</i>	Errapean esnea galdu	<i>Zingiittu</i>
Ere bai	<i>Debei</i>	Errapeki	<i>Errapegi</i>
Ereile	<i>Ereinzale</i>	Errapeko esne galdua	<i>Zingii</i>
Erein	<i>Erein</i>	Errapeko gaisotasun	<i>Pelo</i>
Ereinotz	<i>Erramu</i>	Erratz	<i>Erratz, isets, eskoba latz, ilarruntzi, itsesiller</i>
Erle	<i>Erle</i>	Errauts	<i>Sukauts, austerre</i>
Ergoien(dar)	<i>Erguen(dar)</i>	Erraz	<i>Errez</i>
Erletegi	<i>Erletei</i>	Errazio	<i>Arraziyo</i>
Erloju	<i>Erleju</i>	Erraztasun	<i>Erreztasun</i>
Ernamuin	<i>Borrozein, erne</i>	Erre	<i>Erre</i>
Ernamuindu	<i>Ernatu</i>	Errearen zapore	<i>Errekeru</i>
Ernari	<i>Ernai</i>	Errebote	<i>Rebote</i>
Ernaritu	<i>Ernaldu</i>	Errefusatu	<i>Ttattiko ein</i>
Erne	<i>Erne, ernei</i>	Errege	<i>Errege</i>
Erne egon	<i>Erne yon</i>	Erregina	<i>Erregin</i>
Ero	<i>Ero, erobandera, eroputz, eroska</i>		

Erregu	<i>Erriau, errou, errau, erregu</i>	Eskaera	<i>Eskiera</i>
Erregu erdia	<i>Erriau erdi, errou erdi, ...</i>	Eskailera	<i>Eskellera, eskila(ra)</i>
Erreka	<i>Erreka</i>	Eskailera hasiera	<i>Txoxa</i>
Errekak elkartzen diren tokia	<i>Ubiyerte</i>	Eskailerako atsedena	<i>Tranpa</i>
Errekeru	<i>Garaskeru, errekeru</i>	Eskaini	<i>Eskeiñi</i>
Errelijio	<i>Relijiyo</i>	Eskale	<i>Eskale, eskazale</i>
Erremedio	<i>Erremeyo</i>	Eskas	<i>Exkax, kurriño</i>
Errementari	<i>Arotz</i>	Eskatu	<i>Eskatu</i>
Erremerteria	<i>Sutegi</i>	Eske	<i>Eske</i>
Erremolatxa	<i>Remolatxa</i>	Eskegi	<i>Eseki</i>
Errenditu	<i>Errendittu,</i>	Esker	<i>Esker</i>
Errenditzen zara?	<i>Aspertz</i>	Esker txarreko	<i>Eskegeiztoko, eskertxarreko</i>
Errepide	<i>Bideberri</i>	Eskerrik asko	<i>Eskerrikasko</i>
Erreteilatu	<i>Erretelletu</i>	Eskertu	<i>Estimatu, eskertu</i>
Erretolika	<i>Etorri</i>	Eskilarape	<i>Eskelpe, eskilazpi</i>
Errezel	<i>Kurtin, kortina</i>	Eskinoso	<i>Exkabuxo, exkuxo, ezkiluso</i>
Erro	<i>Erro</i>	Eskola	<i>Eskola</i>
Errota	<i>Errota</i>	Esku	<i>Esku</i>
Errotarri	<i>Errotarri</i>	Eskuare	<i>Esku(b)ere, eskubera, zarre, burnere, aritto, kirru, laurre, txarreko</i>
Errotazain	<i>Errotazei</i>	Eskubide	<i>Eskubide</i>
Errua	<i>Kulpe</i>	Eskuhandi	<i>Atzaparraundi</i>
Errun	<i>Errun, erron</i>	Eskuin	<i>Eskubi</i>
Erruteko tokia	<i>Ertoki, estoki</i>	Eskukada	<i>Eskukada, eskutera, eskute</i>
Erruz	<i>Porta-porta</i>	Eskuko irekidura	<i>Uber</i>
Ertz	<i>Ertz</i>	Eskumin	<i>Gorentzi, guenzia, guantzzi</i>
Eru	<i>Eru</i>	Eskumotz	<i>Eskumotz</i>
Esaera	<i>Esayera</i>	Eskumutur	<i>Eskutur, eskumutur</i>
Esamesa	<i>Agobel</i>	Eskumuturreko	<i>Eskuturreko</i>
Esan	<i>Esan</i>	Eskuoihal	<i>Eskuteko oyel</i>
Esate baterako	<i>Esatiatego</i>		
Eseri	<i>Jarri</i>		
Eserita	<i>Apatxin, jarrita</i>		

Eskura eduki	<i>Alderdi urai</i>	Etsipena	<i>Desespiaziyo, konfor midede</i>
Eskuratu	<i>Eskutetu</i>	Etxe	<i>Etxe, itxe</i>
Eskuzabal	<i>Eskuzabal</i>	Etxea babesteko	<i>Zanpiadore</i>
Esnatu	<i>Esnatu, esenatu, itzerri, yatzarri</i>	Etxebizitza	<i>Piso</i>
Esne	<i>Esne, esene</i>	Etxeko	<i>Etxeko</i>
Esne kolpea	<i>Irinddure</i>	Etxekoandre	<i>Etxekoandre</i>
Esnea moztu	<i>Auntzutu</i>	Etxekoi	<i>Etxezulo</i>
Espainiako bandera	<i>Piperpote</i>	Etxeratu	<i>Errietietu</i>
Esparru itxia	<i>Itsesi</i>	Etzan	<i>Etzin</i>
Espartin	<i>Ezpartin</i>	Etzi	<i>Etzi</i>
Espartinaren soka	<i>Karzu</i>	Etzidamu	<i>Etzidamu, etziamo, etziamu</i>
Espartzu	<i>Ezpartu</i>	Euli	<i>Auli</i>
Estali	<i>Tapatu, estali, estaldu</i>	Euli (haur hizk)	<i>Papo</i>
Estalian	<i>Estalka, estalketan, estalka-mestalka</i>	Euli handia	<i>Mandauli, abelauli, mandayauli, itauli</i>
Estalpe	<i>Estalpe, estalope</i>	Eulikaka	<i>Aulikaka</i>
Estimu txikitian eduki	<i>Autsetan urai</i>	Euli-nabar	<i>Aulinabar</i>
Estolda	<i>Kanteil</i>	Eulitzar	<i>Arrauli, mandauli</i>
Estreinatu	<i>Mustu</i>	Eultzi	<i>Auntzi</i>
Estu egon	<i>Agabetien yon</i>	Eultzia egin	<i>Auntziyek ein</i>
Estu(tu)	<i>Estu(tu)</i>	Eultzirako larrea egokitu	<i>Urgooztu</i>
Estutasun	<i>Estualdi, larritasun</i>	Euri	<i>Auri</i>
Estutu	<i>Entekatu, estutu</i>	Euri zaparrada	<i>Perraraka</i>
Estutzeko makila	<i>Enteka</i>	Eurrez	<i>Mara-mara, firi-fara</i>
Eta	<i>(E)ta</i>	Euskaldun	<i>Auskaldun</i>
Etekin	<i>Enanzo</i>	Euskara ez dakiena	<i>Maketo</i>
Etengabe	<i>Kiski-kaska</i>	Euskaraz	<i>Auskias, euskias</i>
Etorkizun	<i>Etorkizun</i>	Eutsi	<i>Auskin, eldu, autxiin</i>
Etorrera	<i>Etorrera</i>	Eutsi ezineko barrealdia	<i>Pur-pur-pur(farres)</i>
Etorri	<i>Etorri</i>	Ez	<i>Ez</i>
Etsai	<i>Etsei</i>	Ez adituarena egin	<i>Ez aittubana ein</i>
Etsi	<i>Etsi</i>	Ez esan!	<i>Kia!</i>

Ez ezik	<i>Ezeze</i>	Ezkontza	<i>Ezkontza, eztaia, eztei</i>
Ezadostasuna adierazteko esamoldea	<i>Et-et-et, malenpleo</i>	Ezkur Dirua egin	<i>Ezkur Ezkurre iin</i>
Ezagun	<i>Ezaun</i>	Ezordu	<i>Desgarai</i>
Ezagutu	<i>Aitzera izen/urari, ezautu, zautu, aitzia urii, aitzias jakin</i>	Ezpain	<i>Ezpein</i>
Ezarian	<i>Ezayen(-ezayen)</i>	Ezpainandi	<i>Ezpeinto</i>
Ezbehar	<i>Ezeitteko</i>	Ezpal	<i>Ezpal</i>
Ezberdin(du)	<i>Desberdin(du)</i>	Ezpal txiki	<i>Printz</i>
Ezberdintasuna	<i>Alderdi</i>	Ezpara	<i>Ezpare, ezpata, azpare</i>
Ezer (ere)	<i>Eze(e)(re)</i>	Ezpel	<i>Ezpel</i>
Ezer ere ez	<i>Ezeez</i>	Ezponda	<i>Ezponda</i>
Ezetz	<i>Ezetz</i>	Ezta	<i>Alezta</i>
Ezezko	<i>Ezezko</i>	Eztabaida	<i>Diskusiyo, diskutialdi</i>
Ezin	<i>Ezin</i>	Eztabaidaka	<i>Ñiki-ñaka</i>
Ezinean	<i>Eziñen</i>	Eztabaidatu	<i>ixiketu</i>
Ezinegon	<i>Ezinyon</i>	Eztarri	<i>Eztarri</i>
Ezinezko	<i>Eziñesko</i>	Eztarriko gaisotasuna	<i>Garraspera</i>
Ezintasun	<i>Neiezin</i>	Eztarriko min	<i>Eztarriko min</i>
Ezkabia	<i>Ezkabi</i>	Ezten	<i>Erren</i>
Ezkailu	<i>Ezkalu</i>	Ezti	<i>Ezti</i>
Ezkel	<i>Ezkel</i>	Eztizko postrea	<i>Mustilo</i>
Ezker	<i>Ezker, katxo</i>	Eztul	<i>Eztul</i>
Ezker-eskuin	<i>Ezker-eskubi</i>	Eztul indartsua	<i>Korronka</i>
Ezki	<i>Ezki</i>	Eztul leun	<i>Aizeztul</i>
Ezkil soinu	<i>Panpalin, birenda</i>	Eztulka	<i>Eztulketan</i>
Ezkila	<i>Ezkil Amezkillle, argi- ezkillle keda, ill- ezkillle, ostiel-ezkillle, suezkille, illunezkillla</i>		
Ezkilak jo	<i>Errepikete jo</i>		
Ezkonberri	<i>Ezkonberri</i>		
Ezkondu	<i>Ezkondu, esposatu</i>		

F

Euskara batua	<i>Euskalkia</i>		
Faltari	<i>Faltai</i>	Freskura	<i>Freskure</i>
Faltatu	<i>Faltatu</i>	Frijitu	<i>Frijitu</i>
Faltsukeria	<i>Falsikei, faltsiye</i>	Fruitu	<i>Fruitu</i>
Familia	<i>Fameli</i>	Funikulu	<i>Illeluzetzeko</i>
Familiar	<i>Guexkide, guaixkide</i>		
Fede	<i>Fede</i>		
Fededun	<i>Fededun</i>		
Feria	<i>Feri, fei</i>		
Ferra(tu)	<i>Ferra(tu)</i>		
Ferratoki	<i>Ferratoki</i>		
Ferratzaile	<i>Ferrazale</i>		
Festa	<i>Festa</i>		
Fidagaitz	<i>Fiyegaitz, fiakaitz, falso</i>		
Fidagarri	<i>Fiyegarri, fiagarri</i>		
Fidatu	<i>Fiyetu, fiatu</i>		
Fraide	<i>Fraile</i>		
Freskatu	<i>Freskatu</i>		

G

Euskara batua	<i>Euskalkia</i>	Gaitz	<i>Latz</i>
Gabe	<i>Bage, bae, be(e)</i>	Gogorra suertatu	<i>Latza izen</i>
Gabezia	<i>Uxene</i>	Gaizki	<i>Ge(i)zki, gaizki</i>
Gai	<i>Gei</i>	Lotsagabe	<i>Geizkiaziye</i>
Gailur	<i>Kaldor, geldur, gail(d)ur, gandor</i>	Gaizki bukatu	<i>Malfin ein</i>
Gailur-afari	<i>Kaldorrafai</i>	Gaizki ebakitako belarra	<i>Alkate</i>
Gailur-festa	<i>Kaldorfesta</i>	Gaizki eduki	<i>Alderdi urai</i>
Gain	<i>Gein, kasko</i>	Gaiztakeria	<i>Demoniokei, geiztokei, maldade, geiztenkei, gaiztankei</i>
Gaina hartu	<i>Geñartu</i>	Gaizto	<i>Onbeko, geizto, gixetxar</i>
Gainbehera	<i>Geinbera</i>	Gaizto(tu)	<i>Geizto(tu)</i>
Gaineko	<i>Geñeko</i>	Gako	<i>Ku(e)stiyo</i>
Gainera	<i>Geña(a)</i>	Galanperna	<i>A(l)parneka, galanperna</i>
Gainerako	<i>Geñako, obesai</i>	Galarazi	<i>Gala(a)zi</i>
Gainezka (zenb)	<i>Inkisiiziyo</i>	Galbide	<i>Perdiziyo</i>
Gainezka egin	<i>Geñes ein</i>	Galbizar	<i>Galbizer</i>
Gaisotasun	<i>Geitz, gaitz</i>		
Gaisotu	<i>Geizkittu</i>		
Gaitasun	<i>Talentu</i>		

Galburu	<i>Galburu, galmotz, galuze</i>	Ganoragabe	<i>Galdubordebeko, tuttulu, porziunkulero, guzpidegabe, galdugordegabe</i>
Galdegin	<i>Galdein</i>		
Galdera	<i>Galdemodu, galdera</i>		
Galdera asko egiten duena	<i>Zertzeterre</i>	Gantz	<i>Gantz, gizenki</i>
Galdetu	<i>Galdetu</i>	Gantz txigortua	<i>Txantxo(o)r, txantxigor, txantxorropil</i>
Galdetzaile	<i>Galdeinzale</i>		
Galdezka	<i>Galdeska</i>	Gantza	<i>Manteka, gantza</i>
Galdu	<i>Galdu</i>	Gapirio nagusi	<i>Frontal</i>
Galeper	<i>Eper, galeper</i>	Gar	<i>Gar</i>
Galeperraren kantua	<i>Poxpolin</i>	Garagar	<i>Gaagar</i>
Galgatu	<i>Agatu</i>	Garai	<i>Alto, garei</i>
Galtzarbe	<i>Besape</i>	Garaiera	<i>Altura</i>
Galtzari	<i>Galtzasoki, galtzasoka</i>	Garaitu	<i>Errendittu, kabittu</i>
Galtzerdi	<i>Galtz, galtzetin</i>	Garaiz	<i>Gareis</i>
Ganadoa gauez bildu	<i>Gauetzi</i>	Garatxa	<i>Gantxo, garitxo, karetxa, krantxo</i>
Ganadu	<i>Ganado</i>	Garau	<i>Bikor</i>
Ganadua biltzeko tokia	<i>Sare, saroi</i>	Garbi	<i>Garbi</i>
Ganadua deitzeko	<i>Toz</i>	Garbitasun	<i>Kuxidede, garbitasun</i>
Ganbara	<i>Ganbaatxo, ganba(r)a, ganbatxiki, ganbazelei</i>	Garbitu	<i>Estrematu, garbittu</i>
Ganbarako zuloa	<i>Pastarda, txangola</i>	Garbitu (zorua)	<i>Arenatu, garbittu</i>
Ganbaratik ikuilura belarra botatzeko zuloa	<i>Urtxillo</i>	Garbitzaile	<i>Garbizale</i>
Ganbela	<i>Ganbela</i>	Garesti	<i>Gaasti</i>
Ganora	<i>Dulebre, guzpide, fiñementu, galduborde, guzpidede, buzpide, galdugorde</i>	Gari	<i>Gari</i>
		Gari-meta	<i>Gari-monton</i>
		Gari antzeko landarea	<i>Ubeldegari</i>
		Gari sorta	<i>Bala</i>
		Gari sorta multzoa	<i>Balete</i>
		Garia jorrazteko tresna	<i>Gariforrei</i>
		Garia haizetzeko para	<i>Dendei</i>
		Garisoro	<i>Garialde, garisoro, garitze</i>
		Garizuma	<i>Gaizime, garizuma</i>

Garro	<i>Ixtor, ixtorro, lixtor, iyostor, ira</i>	Gazte (gizonezko)	<i>Pinpilingorri</i>
Garometa	<i>Ixtormeta</i>	Gazte joku	<i>Kintojoku</i>
Garondo	<i>Lepagein, zorriqanbela, lepogain</i>	Gazte(tu)	<i>Gazte(tu)</i>
Garraiatu	<i>Karreyetu</i>	Gazteen arteko gaiztakeria	<i>Pitojoku, kintojoku</i>
Garraio	<i>Karreyo</i>	Gaztelu	<i>Gaztelu</i>
Garrantzi	<i>inportanzi</i>	Gaztetasun	<i>Gaztetasun</i>
Garrantzi gutxikoa	<i>Ziztrin</i>	Gaztetxo	<i>Muturzikin</i>
Garrasi	<i>Añarri, garraxi</i>	Gaztigatu	<i>Abixetu, gaztietu</i>
Garrastu	<i>Garrastu</i>	Gaztigu	<i>Abixu</i>
Garrastu	<i>Mindu</i>	Gazur	<i>Gazure</i>
Gartsu	<i>Garzu, gartsu</i>	Gehiago	<i>Geyo(o), geyau, gaiyo</i>
Gastatu	<i>Gastatu</i>	Gehiegi	<i>Geyei, geyentziyes</i>
Gastu	<i>Gastu, petxa</i>	Gehiegi iritzi	<i>Geyeitzi</i>
Gatz	<i>Gatz</i>	Gehiegi jan/edan	<i>Kinkifut ein, korrok ein</i>
Gatzagi	<i>Gatzai, gatzikoi, gatzoki, gatzakoi</i>	Gehiegikeria	<i>Oskolka</i>
Gatzontzi	<i>Gatzontzi</i>	Gehiegikeria esan	<i>Ederra bota</i>
Gatzun	<i>Gazmor, salmor</i>	Gehien	<i>Geyen</i>
Gau	<i>Gau</i>	Geldi(tu)	<i>Geldi(ttu)</i>
Gauero	<i>Gaubero</i>	Geldiarazi	<i>Geldiazi</i>
Gau on	<i>Gaubon</i>	Gelditu gabe	<i>Danba-danba, geldittu bee, dinbi-da(u)nba, zarta-zarta</i>
Gauerdi	<i>Gauerdi</i>	Geldo	<i>Kunkun, masuste, posna</i>
Gaur	<i>Gaur</i>	Gerezia	<i>Gildde, gilda, gerezi, gilla, kaixa, kirisia</i>
Gautxori	<i>Gautxori</i>	Gero	<i>Gero, gio</i>
Gauza (izan)	<i>Gauz(e) (izen)</i>	Gero ere	<i>Gioti de(e), gio re</i>
Gazi(tu)	<i>Gazi(ttu)</i>	Geroago	<i>Geruo</i>
Gazta	<i>Gazta, gaztai</i>	Geroz	<i>Geros, gios</i>
Gazta min	<i>Gaztazar, gaztai beatu</i>	Gerra	<i>Gerra</i>
Gaztaina	<i>Gaztein, gaztina</i>	Gerri	<i>Gerri</i>
Gaztainadi	<i>Gazteindei, gaztinaldi</i>		
Gaztainondo	<i>Gazteñondo</i>		

Gerri bueltako gizen	<i>Txirringala</i>	Gizon	<i>Gizon</i>
Gerriko	<i>Paxa, petrin, ubela</i>	Gizon plantako haurra	<i>Xarko</i>
Gerriko min	<i>Erreiteko miñe</i>	Gizonkeria	<i>Gizonkei</i>
Gertakari	<i>Eztei</i>	Gizontxo	<i>Gixon</i>
Gertatu	<i>Gertatu, gertau</i>	Gloria	<i>Glorie</i>
Gertrudis	<i>Ketruxa</i>	Gogaikarri	<i>Ezpore</i>
Gesal(du)	<i>Gesal(du)</i>	Gogara	<i>Oparo</i>
Geuk	<i>Giok</i>	Gogo	<i>Galduborde, gogo</i>
Geure	<i>Geen, giaure</i>	Gogo bizi	<i>Txirrinte</i>
Geza	<i>Geza, motel</i>	Gogo bizian edan	<i>Kol-kol-kol yan</i>
Geztera	<i>Eztera</i>	Gogo izan	<i>Deseyuten yon</i>
Gezur	<i>Gezur, aixkol</i>	Gogoan hartu	<i>Goguen artu</i>
Gezur nabaria	<i>Gezurre zuti</i>	Gogor(tu)	<i>Go(o)r(tu)</i>
Gezurti	<i>Gezurti, gezurriturri, gezurzulo</i>	Gogor(tu) eta lehor(tu)	<i>Kelkor(tu), elkor(tu)</i>
Gibel	<i>Gibel</i>	Gogorarazi	<i>Goguazi</i>
Gibelandi	<i>Galtzaundi</i>	Gogoratu	<i>Akordatu, goguat</i>
Gibelerrai	<i>Anderrei(yek)</i>	Gogotik	<i>Gooti, gogoti</i>
Gida	<i>Lendai</i>	Goi	<i>Goi</i>
Gider zatia	<i>Txango</i>	Goiko eremua	<i>Goiko buube</i>
Gihar	<i>Giyer</i>	Indarrez (euria esaterako)	<i>Goikopekuek</i>
Giltza	<i>Giltze</i>	Goitik behera	<i>Goittibia</i>
Giltzapean	<i>Giltzepien</i>	Goilara	<i>Koxera, koilare, koxta, kuxera</i>
Giltzurin	<i>Gultzurin</i>	Goilara handi eta sakona	<i>Zali, buluntzarri</i>
Gipuzkoar	<i>Prointziano</i>	Goilaratxo	<i>Koxeril</i>
Giro	<i>Giro, yonera</i>	Goitibera	<i>Goitibera</i>
Gisa	<i>Kasa, kise</i>	Goitika	<i>Tripeko, errendaketa</i>
Gisako	<i>Kiseko, gisako</i>	Goiz	<i>Goiz, goizter</i>
Gizagaiso	<i>Sursunkorda</i>	Goizeko orduetako otordua	<i>Sorgiñafai</i>
Gizajo	<i>Xeru</i>	Goizero	<i>Goizero</i>
Gizaki	<i>Gizeki</i>	Goiztiar	<i>Goizter</i>
Gizarajo	<i>Geixo, gizajo</i>	Golda(tu)	<i>Golda(tu), goldanburu</i>
Gizatxar	<i>Gixetxar</i>	Sakon sartu	<i>Goldaurdiaño sartu</i>
Gizendu	<i>Mejoatu, gizendu</i>		

Gomazko oinetako altua	<i>Kattuske</i>	Grazia	<i>Grazi</i>
Gomendatu	<i>Enkomendatu</i>	Gu	<i>Gu</i>
Gona	<i>Gona</i>	Gupida	<i>Kupide, erruki</i>
Gonbidatu	<i>Gonbietu</i>	Gupidagabe	<i>Kupidebeko</i>
Gonbite berezia	<i>Albo(o)ka</i>	Guraize	<i>Bur(e)iz</i>
Gor(tu)	<i>Soor(tu)</i>	Gurari	<i>Artzeko</i>
Gora	<i>Gora, gua</i>	Guraso	<i>Gureso</i>
Gorabehera	<i>Fan-etorri, gorabera</i>	Gurdi	<i>Gurdi, gurdibolante, gurdikama</i>
Goragale	<i>Antzarka</i>	Gurdi ardatz	<i>Zil, gurzil, burzil</i>
Corde	<i>Corde(tu)</i>	Gurdi ardatzeko ziri	<i>Txiñel, angiloi</i>
Gordin	<i>Gordin</i>	Gurdi ohol	<i>Gurtol, karrol, kartol, urtel, burtol, arritukol</i>
Gori	<i>Gori</i>	Gurdi zatia	<i>Alde, aldemen</i>
Goroldio	<i>Oldiyo, gorolde, odoldi, gooldiyo</i>	Gurdi ziri	<i>Gurtzii, gurzi, bartotz</i>
Gorontza	<i>Kurpiñu</i>	Gurdia eusteko tresna	<i>Gurtatza</i>
Gorosti	<i>Kattu, koosti</i>	Gurdikada	<i>Gurdikada</i>
Gorputz Soinean	<i>Gorputz, soin Soñen</i>	Gurdiko jokoa	<i>Atsaldiño, gurdilafreikan</i>
Gorputz zatia lokartu	<i>Txingurritu</i>	Gurdiko makila	<i>Txarrantxa, zerra</i>
Gorputza bildurik izan	<i>Txurrundu</i>	Gurdiko tresna	<i>Bidur</i>
Gorreria	<i>Sorrei</i>	Gurdiziri iraunkor	<i>Kontrabartotz</i>
Gorri(tu)	<i>Gorri(ttu)</i>	Gure	<i>Guu, gui</i>
Gorrika	<i>Gorrikera</i>	Guri	<i>Guri</i>
Gorriak ikusi	<i>Gorriyek ikusi</i>	Gurpil	<i>Pirrin, pirrixke, txirri(n)ka, pirrinka</i>
Gorringo	<i>Gorringo</i>	Gurpil jolas	<i>Pirrinkate, txirringala</i>
Gorroto	<i>Gorrotin</i>	Gurutze	<i>Guutze, kutza</i>
Goseak sortutakoa	<i>Tripezorri</i>	Gurutzearen seinalea egin	<i>Zeñetu</i>
Goseti	<i>Gosebera</i>	Gustu	<i>Gusto</i>
Gozamen	<i>Gozamen</i>	Gustu eskasekoa	<i>Maltzarkin</i>
Gozatu	<i>Gozatu</i>	Gustuko	<i>Kuttun, gustoko</i>
Gozo	<i>Go(i)xo, gozo, dulce</i>	Gustuko izan	<i>Gustetu</i>
Haserre izan	<i>Gozue yon</i>		
Gustura	<i>Gozo-gozo</i>		
Gozoki	<i>Koko, txotxo</i>		
Gozozale	<i>Limiti</i>		

Gustura	<i>Gustora, gustua, aufetuik</i>
Gustura edan	<i>Zinga-zinga</i>
Gutizia	<i>Elo</i>
Gutiziatsu	<i>Arra(n)palo</i>
Gutxi	<i>Gutxi</i>
Gutxi gorabehera	<i>Gutxi guabia</i>
Gutxienez	<i>Gutxiines</i>
Guzti	<i>Guze, guzti</i>
Guztia jan	<i>Linpietu</i>

H

Euskara batua	<i>Euskalkia</i>	Haize eta hotzaren pertsonifikazioa	<i>Urrin</i>
Habaila	<i>Arifel</i>	Haize hotz	<i>Aizegorri</i>
Habe	<i>Apiyo, pillere, ostiko, solibo</i>	Haize jira-biratsua	<i>Sorgiñaize</i>
Habearte	<i>Abazpi</i>	Haize leuna	<i>Firi-firi</i>
Habetu	<i>Apietu</i>	Haize mota	<i>Gaztela</i>
Habi	<i>Kafi, txofraki</i>	Haizea bezala	<i>Firiken</i>
Haga	<i>Aga, aaki,</i>	Haize-zurrunbilo	<i>Aizebildu</i>
Hagin	<i>Agin</i>	Hala ere	<i>Alee</i>
Haginka	<i>Ozkakan</i>	Hala eta guztiz ere	<i>Danas ee</i>
Haiek	<i>Aik</i>	Halako	<i>Alako, demonio</i>
Haien	<i>Een</i>	Halako batean	<i>alakuates</i>
Haienganatu	<i>Eenganatu</i>	Halakoa	<i>Aleen</i>
Hain	<i>Ain</i>	Hamabi	<i>Amabi</i>
Hainbat	<i>Ainbet</i>	Hamabost	<i>Amabost</i>
Hainbestean	<i>Aunbestien</i>	Hamaika	<i>Ameika</i>
Haitzulo	<i>Kueba, koba</i>	Hamalau	<i>Amalau</i>
Haizatu	<i>Aizetu</i>	Hamar	<i>Amar</i>
Haize	<i>Aize, egoaize, gaztela, arraize,</i>	Hamarren	<i>Amarreko</i>

Hamarretako	<i>Amarretako, ameiketako, gosai</i>	Hariak hautsi	<i>Fitsetu</i>
Hamarretakoa egin	<i>Gosaldu</i>	Harilkai	<i>Arilki</i>
Hamasei	<i>Amasei</i>	Harilkatu	<i>Arilketu</i>
Hamazazpi	<i>Hamazazpi</i>	Harilkoa	<i>Mataza</i>
Hamazortzi	<i>Emezortzi</i>	Haritz	<i>Aritz, areitz</i>
Han	<i>An</i>	Haritzaren gaisotasuna	<i>Kurkubi, kukur</i>
Handi	<i>Galanta, aundi, kozkor</i>	Hariztatu	<i>Filatsatu</i>
Handinahi	<i>Aundinei</i>	Harizti	<i>Arizdei</i>
Handitasun	<i>Aunditasun</i>	Harlauza	<i>Arlosa</i>
Handitu	<i>Aunditu, kozkortu</i>	Harrapaka	<i>Arrapakan</i>
Han-hemenka dastatzen ibili	<i>Mixki-mixki ibilli</i>	Harrapari	<i>Arrapazale</i>
Hanka	<i>Zango, anka</i>	Harrapatu	<i>Arrapatu</i>
Hanka-luze	<i>Ankaluze</i>	Harrapa ezak/n!	<i>Fan/juan da opazak/n!</i>
Hanka-okor	<i>Ankamakur</i>	Harreman	<i>Artueman</i>
Hankaz gora	<i>Ankas gua</i>	Harrera	<i>Artuera</i>
Hanka-zabal	<i>Ankazabal</i>	Harrezkero	<i>Arreskios, orduskios</i>
Hanka-zain	<i>Aztalzein</i>	Harri	<i>Arbera, argor, arri, arlaun, artare</i>
Hankazpi	<i>Ankazpi</i>	Harri zerroa	<i>Arlizte, arneil</i>
Hankezur	<i>Bernazaki</i>	Harri pilatuak	<i>Armokillo</i>
Hanpatu	<i>Arrotu</i>	Harrika	<i>Arriken</i>
Har	<i>Ar</i>	Harri xehea	<i>Kaskallu</i>
Har ezazu!	<i>Tori!</i>	Harri xehearren lekua	<i>Kaskalludei</i>
Har(en)gatik	<i>Aa(n)gati(k)</i>	Harrigarri	<i>Arrigarri</i>
Hara	<i>Autz(e/a)</i>	Harri-jasa	<i>Arriyauntsi</i>
Harabartu	<i>Arjo</i>	Harrikada	<i>Arrikezo</i>
Haragi	<i>Aragi, okela</i>	Harrikozkor	<i>Arrikoxkor</i>
Haragi (haur hizk)	<i>Txitxi</i>	Harritu	<i>Arrittu</i>
Haragi gatzatu	<i>Sesin, zezina</i>	Harrizko ontzi	<i>Txorro</i>
Hargin	<i>Argin</i>	Harro	<i>Entiatu, arro</i>
Hari	<i>Barbasku, ari</i>	Harrobi	<i>Arrubi</i>
Hari hariztatua	<i>Filats</i>	Harrokeria	<i>Arrokei</i>
Hari indartsua	<i>Lizte</i>	Harroputz	<i>Arro</i>
		Harroturik	<i>Auzomotojorik, arrotuik</i>

Hartaratu	<i>Artaatu</i>	Hartzain	<i>Aurtzei</i>
Hartu	<i>Artu</i>	Hartzaro	<i>Aurzaro</i>
Ongi hartu	<i>Aungi artu</i>	Hausnar	<i>Ausner, auzumar</i>
Gaizki hartu	<i>Geizki artu</i>	Hausnarketa (onomatopeikoa)	<i>Marriaus-marriaus</i>
Hartxintzar	<i>Arritxinger</i>	Hausnarketarien heste lodia	<i>Ondeste</i>
Hartz	<i>Artz</i>	Hauspo	<i>Auspo</i>
Hartzitu	<i>Astittu</i>	Hausturaren soinua	<i>Karraxk, kask</i>
Hartzikeru	<i>Astikeru</i>	Hautaketa	<i>Begein</i>
Haruntzalde	<i>Auzkalde</i>	Hautatu	<i>Begeind(d)u</i>
Haserre bila	<i>Bollo billen</i>	Hauteman	<i>Agittu</i>
Haserre egon	<i>Mutur egon</i>	Hauts	<i>Arrauts, auts</i>
Haserrealdi	<i>Asarraldi, asarre</i>	Hauts pilota	<i>Floka</i>
Haserretu	<i>Asarratu</i>	Hautsi	<i>Baldarratu, autsi, txikitu</i>
Haserrarazi	<i>Asarraazi</i>	Hauts-oihal	<i>Autsoyel</i>
Hasi	<i>Asi</i>	Hauxe	<i>Auxe</i>
Hasiberri	<i>Asiberri</i>	Hauxe duk hauxe!	<i>Auxeek auxe!</i>
Hasiera	<i>Asiera</i>	Hazi	<i>Azi</i>
Hasperen	<i>Suspiyo</i>	Hazitarako	<i>Azitako</i>
Hatzazal	<i>Azkazkal</i>	Hazi beltz	<i>Pipin</i>
Hau	<i>Au</i>	Hazidura	<i>Azidure</i>
Hau da	<i>Aleyes ee</i>	Hazidura (besapekoa) (eztarrikoa)	<i>Aundixori Aundizorri</i>
Hauek	<i>Oik</i>	Hazitarako zaldi	<i>Almazai</i>
Haur	<i>Aur</i>	Hazkura izan	<i>Piketu</i>
Haur (haur hizkuntza)	<i>Nini</i>	Hedatu	<i>Sakabanatu</i>
Haur joko	<i>Marrio</i>	Hede	<i>Ere, ede</i>
Haur jolas	<i>Pote-potien</i>	Hegabera	<i>Egamakur</i>
Haur jolas	<i>Sarketakan</i>	Hegal	<i>Ego</i>
Haur jolasekoa	<i>Penate</i>	Hegan	<i>Erakan</i>
Haurdun egon	<i>Aurdun yon</i>	Hegan egin	<i>Erakatu, airetu</i>
Haurdun gelditu	<i>Azundu</i>	Hegazkin	<i>Abion</i>
Haur-oihal	<i>Auroyiel</i>	Hegazti	<i>Egazti</i>
Haurrak izutzeko pertsoneaia	<i>Galtzagorri</i>		
Haurraren lehen hotsak	<i>Anju(bek)</i>		
Haurrendako jostailua	<i>Gargar</i>		

Hegazti harrapari	<i>Txorijale, txorijanzone, txapelatx</i>	Hertsu	<i>Sarri</i>
Hegazti mota	<i>Galarbele, galartxori, erritxoi, erlizxoi, paatetxoi</i>	Hesi	<i>Esi, itxindei</i>
Hegazti mota	<i>Gautxori</i>	Heste	<i>Este</i>
Hegazti mota	<i>Txortxabal</i>	Heste lodi	<i>Esteaundi, txope, lope</i>
Hego	<i>Ego</i>	Heste mehar	<i>Esteme</i>
Hegoalde	<i>Egoalde</i>	Hestebete zatia	<i>Lokure</i>
Hego-haize	<i>Egoaize</i>	Hesteetako gantza	<i>Estarteko</i>
Hego-lege	<i>egolege</i>	Hestegorri	<i>Estegorri</i>
Heldu	<i>Ondu, jarri</i>	Heze(tu)	<i>Eze(tu)</i>
Heldugabe	<i>Ipurzikin, muturzikin, toxagorri, pinpilingorri</i>	Hezetasun	<i>Ezetasun</i>
Hemen	<i>Emen</i>	Hezi	<i>Azi, ezi</i>
Hemengo alde	<i>Onuzkalde</i>	Hezur	<i>Ezur</i>
Hemeretzi	<i>Emeretzi</i>	Hezur biribildua	<i>Txungur</i>
Herdoil(du)	<i>Erdoi(ttu)</i>	Hezur edo zenbait gaien zati handitua	<i>Konkor Ezur-konkor, ipur- konkor</i>
Herenegin	<i>Yaniaun, aanion, eranio, erenio, yainun</i>	Hiazinto	<i>Zizur</i>
Herenegun aurreko egun	<i>Yaniauntzitti, yainunatzeti</i>	Hil	<i>Il, linpietu, garbittu</i>
Herori	<i>Yori, yau</i>	Hil ala bizi	<i>Ill o bizi</i>
Herpe	<i>Atza</i>	Hilabete	<i>Il, illa(a)te, ille(b)ete</i>
Herra	<i>Eziñikusi</i>	Hilarazi	<i>Ila(a)zi</i>
Herren (bihurtu)	<i>Maki(ttu), meiki(ttu), maiki(ttu)</i>	Hilaur(tu)	<i>Illor(ra ein, bota)</i>
Herren egin	<i>Maki ein</i>	Hilbehera	<i>Ilbera, illondo</i>
Herrenka	<i>Makiken, tikili-takala</i>	Hilberri	<i>Ilberri</i>
Herrestan	<i>Arrastakan, katamarrauken, katarramaukan, tirriki-tarraka</i>	Hilbete	<i>Ilbete</i>
Herri	<i>Erri</i>	Hildako	<i>Il</i>
Herritar	<i>Erritar</i>	Hileko	<i>Illeko</i>
		Hilerri	<i>Kanposantu</i>
		Hilgora	<i>Ilgora</i>
		Hiltzaile	<i>Ilzale</i>
		Hilzorian	<i>Eriyotzien</i>
		Hiru	<i>Iru</i>
		Hirugarren	<i>Irugerna, irugarren</i>
		Hiruko	<i>Iruko</i>

Hirurehun	<i>Irutenaun</i>	Hondo	<i>Ondo</i>
Hirurogei	<i>Irurogei, irutanogei</i>	Hondoa jo	<i>Ondue jo</i>
Hisikatu (tematu)	<i>Irriketu, itxixetu</i>	Asetzen ez dena	<i>Ondobeko</i>
Hitz	<i>Itz</i>	Honek	<i>Onek</i>
Hitz eta pitz	<i>Itz ta putz</i>	Honela(xe)	<i>Ola, ala(xe)</i>
Hitz andana	<i>Izporka</i>	Honela, horrela	<i>Ola</i>
Hitz egin	<i>Itzein</i>	Honelaxe, horrelaxe	<i>Olexe(n), olaxe</i>
Hitz eman	<i>Ainndu, itz eman</i>	Honenbeste	<i>Aunbeste</i>
Hitzaldi	<i>Izketaldi</i>	Honezkero	<i>Dauneko(s), goneskios</i>
Hitz-motel	<i>Izmotel</i>	Hontza	<i>Ontz</i>
Hitzontzi	<i>Itzauntzi, itzontzi, izporka, miyeluze, miluze, mokotta, matraka</i>	Hor	<i>Or</i>
Hizkera	<i>Izkera</i>	Hor konpon	<i>Allakuidaus, or konpon</i>
Hizketaldi amaitezina	<i>Matraka</i>	Hori	<i>Ori</i>
Hizketan	<i>Izketan</i>	Hori (kolorea)	<i>Ori</i>
Hizketan aritu	<i>Izketatu, izketan aitu</i>	Hori antzekoa	<i>Orikera</i>
Hobe izan	<i>Obe izen</i>	Horiek	<i>Oik</i>
Hobe(tu)	<i>Obe(tu)</i>	Horixe	<i>Ekilikua, oixe</i>
Hobe duk, bestela ...!	<i>Obiek utse!</i>	Horko alde	<i>Orruzkalde</i>
Oraindik hobe	<i>Obio</i>	Horma	<i>Paate</i>
Hobeki	<i>Obeki, obeto</i>	Horra!	<i>Orra(tx)!</i>
Hobekiago	<i>Obekiyo(o), obetogo</i>	Horra	<i>Orrutz</i>
Hoberen	<i>Obe(e)n</i>	Horrela izango ahal da!	<i>Malosea!</i>
Hodei iragarlea	<i>Osotsoleño, odei</i>	Horrelako, honelako	<i>Olako</i>
Hodeitsu	<i>Kalma</i>	Horrelakorik!	<i>Guaño olakoik!</i>
Hogei	<i>Hogei</i>	Horren	<i>Orren</i>
Hona	<i>Onutz</i>	Hortz	<i>Ortz</i>
Hona hemen	<i>Ona(tx)</i>	Ahotik hortzera!	<i>Agoti ortzia!</i>
Hondar	<i>Ondar</i>	Hortzak airean	<i>Ortzak aidien, ozkia</i>
Azken batean	<i>Ondarrien</i>	Hortzak erabiliz	<i>Korrox-korrox</i>
Hondatzaile	<i>Etxekalte, galtierro, galgarri</i>	Hortzandi	<i>Ortzaundi</i>
Hondeaitzur	<i>Aitzurpiko</i>	Hortzetako mina	<i>Ozkie</i>
		Hortzikatu	<i>Marraskatu</i>
		Hortzikatuz	<i>Marraskan</i>

Hosto	<i>Osto</i>
Hots Zerbait jakin	<i>Ots</i> <i>(Zerbeitten) otsa</i> <i>izen</i>
Hots egin	<i>Otsein, otsin</i>
Hotz Erabat hoztuta egon	<i>Otz</i> <i>Otzak garbitzen</i> <i>yon</i>
Hotzak mugi ezinik utzi	<i>mututu</i>
Hotzeria (hartu)	<i>Katarro(tu)</i>
Hotzez kikildu	<i>Ozkarratu</i>
Hotzikara	<i>Otzikera</i>
Hozbera	<i>Ozkillo, ozki,</i> <i>otzakila, puzkillo,</i> <i>biazkillo</i>
Hoztu	<i>Oztu</i>
Hudo	<i>Ipurtats</i>
Huntz	<i>Untz</i>
Hur	<i>Ur</i>
Hura Hari	<i>Ure, arrek</i> <i>Arri</i>
Hurbil	<i>Gertu, onduen</i>
Hurbildu	<i>Gertuetu, gertuatu,</i> <i>onduatu</i>
Hurrengo	<i>Urren</i>
Hurritz	<i>Urritz</i>
Hurrizti	<i>Urrizdei, urrizti</i>
Hustu	<i>Ustu</i>
Huts	<i>Uts</i>
Huts egin	<i>Kale ein, uts ein</i>
Hutsune	<i>Utsarte</i>

I

Euskara batua	<i>Euskalkia</i>	Igarri	<i>Igarri, susmetu</i>
Ia	<i>Iye</i>	Igel	<i>Zapoziyel, zapittel, ñaskar, iyel, apieziyel, zapieiyel, zapielixer, igualaiza, ubaxa, uberaxa</i>
Ia-ia	<i>Iye-iyē</i>		
Ibai	<i>Ibei, ibai, ubelde</i>		
Ibai ertzeko zuma	<i>Zanpiro</i>		
Ibilaldi	<i>Ibillaldi</i>		
Ibilera	<i>Ibilera</i>	Igeltsero	<i>Kisusgil, kisuskil, kisibile</i>
Ibili	<i>Ibilli</i>	Igeltsu	<i>Kisu</i>
Dena den	<i>Ibilli ta buelta</i>	Igeltsua egiteko labea	<i>Kisulabe</i>
Idatzi	<i>Eskribittu</i>	Igeri egin	<i>Iyeiketu, ibaikatu, iraikan in, aingiriken in, ingerika ein</i>
Idi	<i>Iri, idi</i>		
Idi buruko	<i>Ipuuko</i>		
Idisko	<i>Isko</i>		
Idoi	<i>Uspaltsa, idoi</i>	Igerilari	<i>Iyeikalai, ibaikalai, iraikalai</i>
Idoian	<i>Idoittu</i>		
itzulipurdikatu		Igitai	<i>Egittei, eitti, eittei, it(t)ai</i>
Idortu	<i>Txuketu</i>		
Igande	<i>Iyende, domeka</i>	Igo	<i>Itzoo, itzau, iyo</i>
Igaraba	<i>Uberaga, ubalaga</i>	Igoera	<i>Itzoera, igoera</i>
Igarle	<i>Azti</i>	Igurai	<i>Galigurei, ingurei, igurei</i>

Igurtzi	<i>Iyortzi, iurtzi</i>	Ilegorri	
Ihabar	<i>Iyabar</i>	Ilegorri	<i>Buugorri, illegorri, kaskagorri</i>
Ihar(tu)	<i>Iyer(tu), maxkaldu,</i>	Ilemotz	<i>Kaskalo, kaskamotz</i>
Ihes egin	<i>Anka ein, iyesi, eskapatu, iyés ein</i>	Iletsu	<i>Illeluze, illezu</i>
Ihes egiteko aukera	<i>Eskapera</i>	Ilezuri	<i>Buuzui</i>
Ihesi	<i>Eskapo</i>	Ilinti	<i>Ilintxe, illeki, iliti, ilati, illinte</i>
Ihi	<i>Txunke</i>	Iloba	<i>Illeba, iloba</i>
Ihintz	<i>Intze</i>	Iltze	<i>Iltze</i>
Ijito	<i>Jito</i>	Iltze handia	<i>Entenga</i>
Ika-mika	<i>Iki-miki</i>	Ilun(du)	<i>Illun(du)</i>
Ikaragarri	<i>Ikiagarri, ikagarri</i>	Ilunabar	<i>Illuntze</i>
Ikaratu	<i>Ika(a)tu</i>	Iluntasun	<i>Illuntasun</i>
Ikasbide	<i>Eskarmentu</i>	Iluntze	<i>Gaubetze, illuntze</i>
Ikasi	<i>Ikesi</i>	Ilusio	<i>Biziasmo, ilusiyo</i>
Ikatz	<i>Iketz</i>	Inaute eguna	<i>Andrekunde, gizekunde, garikunde, zaldun iyote ...</i>
Ikazkin	<i>Ikezkin</i>	Inauteko maskara	<i>Katu(e)la, katola, taatule</i>
Ikuilu	<i>Estarbi, estrabi, okullo</i>	Inauteri	<i>Iyote</i>
Ikuiluko sarrera	<i>Puzte</i>	Inauteri eguna	<i>Gizekunde</i>
Ikusgarri	<i>Ikusgarri</i>	Inauterietako eguna	<i>Garikunde</i>
Ikusi	<i>Ikusi</i>	Inauterietako pertsonaia	<i>Mamuxarro, moxorro, momoxarro</i>
Ikusmena	<i>Biste</i>	Inauteriko afari	<i>Zalduniyote</i>
Ilada	<i>Seil, errezka</i>	Inauteriko eguna	<i>Kabikunde</i>
Iladan	<i>Errenkan</i>	Inauteriko pertsonaia	<i>Txatar</i>
Ilar	<i>Ider, aixkol</i>	Inauteriko pertsonaia	<i>Zatamarro</i>
Ilara	<i>Illera</i>	Inauteriko petsonaia	<i>Kixkimau</i>
Ilargi	<i>Idergi, illergi</i>	Inbidia	<i>Eziñeman, inbii</i>
Ile	<i>Ille, txume</i>	Inbidiagarri	<i>Inbiigarri, inbiagarri</i>
Ile luze	<i>Txumaundi, kalfar, kalfardo,</i>	Inbutu	<i>Txurrutel</i>
Kopeta gaineko ilea	<i>kalfarraundi Txoribuxten</i>		
Ile hori	<i>Rubiyo</i>		
Ile mordo	<i>Motto, moto, mottoka</i>		
Ilea moztu	<i>Traskatu, trakildu</i>		

Indar	<i>Ind(d)er</i>	Ipurdi	<i>Ipurdi</i>
Indartsu	<i>Fuerte, indderzu, urnittu</i>	Ipurdi gain	<i>Ipurgein</i>
Induska	<i>Aztarriken</i>	Ipurdiko	<i>Ipurdiko</i>
Infekzio	<i>Infeziyo</i>	Ipurdiko heste	<i>Ipurteste</i>
Infernu	<i>Infernu</i>	Ipurdiko hezur	<i>Ipurkonkor</i>
Deabru	<i>Infernuko demonio,</i>	Ipurdiko zikinkeria	<i>Kazkar</i>
Zomorro	<i>infernuko etsei, infernuko geizto, infernuko zapo</i>	Ipurmami	<i>Ipurmaseil</i>
Ingudef	<i>Txingui, txingura</i>	Ipurtandi	<i>Ipurdiaundi, ipurlaso</i>
Inguratu	<i>Inguutu, inguatu</i>	Ipurtargi	<i>Ipurtargi</i>
Inguru	<i>Ingu(u)</i>	Ipurterre	<i>Esperobeko, kokabeko, ttirripitto</i>
Injekzio	<i>Indiziyo</i>	Ipuru	<i>Ipuu, ipuru</i>
Inon	<i>Iyun</i>	Irabazi	<i>Iraazi, iroozi, ibazi, ideezi, ireezi</i>
Inon direnak	<i>Iyun dienak</i>	Irabazle	<i>Iraazle, iroozle, ibazle</i>
Inor (ere)	<i>Iyor(e), iñor(e), iyuere</i>	Iradi	<i>Ixtordei, iradi</i>
Inor ere	<i>Mundu, iyore</i>	Iragazki	<i>Paxin</i>
Inor ere ez	<i>Aleikee(z), aliatee(z), iyore(z)</i>	Irail	<i>Urri</i>
Inozo	<i>Alu, basalo, mamayu, mingorratx, tuntun, ttotto, txotxolo, zataundi</i>	Irakin	<i>Irikin, irekin, iyekin</i>
Inozokeria	<i>Alukei, txotxolokei</i>	Irakurri	<i>Leittu</i>
Intsusa	<i>Luxintxe, intrusa</i>	Irañeta	<i>Irinte</i>
Intxaur	<i>Intxor, entxur, antxur, eintxor</i>	Irauli	<i>Irauli, yaili</i>
Intxaurdi	<i>Intxordei, intxordi</i>	Iraun	<i>Iraun</i>
Intxaurrek eragindako orbana	<i>Txoltxi</i>	Iraunkor	<i>Iraunkor, iraupentsu</i>
Inurri	<i>Txingurri, txindurri, txiñurri</i>	Irausi	<i>Irausi, irusi, yausi</i>
Inurritegi	<i>Txingurritei</i>	Irazegi	<i>Izerai, ixein, ixiin, yarrazi, yazi, arraazi, ixereittu, ixittu, izei</i>
Inuzente	<i>Inoxente</i>	Ireki	<i>Irai, irei, iriki, irii</i>
Ipar-haize	<i>Iper, iparraize</i>	Irekidura	<i>Irai</i>
Iparralde	<i>Iper</i>	Irentsi	<i>Iretsi, iratsi, ietsi, iyotsi</i>
		Irin	<i>Irin, in</i>

Irintsu	<i>Irinzu</i>	Itogin	<i>Ittefure, itxixura, itxexura, itxufura, itxuxure, itofina, itajun, itajura, itufare</i>
Iritsi	<i>Allaatu, eldu, elleetu</i>		
Iritzi	<i>Ereitz</i>		
Irmo(tu)	<i>Irmo(tu)</i>		
Irrati	<i>Radiyo</i>	Itsaskin	<i>Erretxin</i>
Irrika	<i>Irrikeziyo</i>	Itsaskor	<i>Like</i>
Irrintzi	<i>Irrintzi, jaupere</i>	Itsaso	<i>Itxesu, itxasu</i>
Irrist (egin)	<i>Irrixte(tu)</i>	Itsasontzi	<i>Barko</i>
Irten	<i>Atia(a)</i>	Itsatsi	<i>Itsesi</i>
Irtendarazi	<i>Atiaazi</i>	Itsu(tu)	<i>Itxu(tu)</i>
Irudimen	<i>Iruipen, iduipen</i>	Itsulapikoa	<i>Eltzetxu</i>
Irudimentsu	<i>Iruipenuts</i>	Itsusi	<i>Zakar</i>
Iruditu	<i>Iruittu, irautu, yaitzi</i>	Iturburu	<i>Itturriama, iturribegi</i>
Irun	<i>Irun</i>	Iturri	<i>Itturri, txorro</i>
Iruñako	<i>Irunseme</i>	Itxaron	<i>Espiatu</i>
Iruñerri	<i>Iruñerri</i>	Itxi	<i>Itxi, ertxi</i>
Iruzur	<i>Marro</i>	Itxura	<i>Planta, itxure, aarkera, kera, kiera</i>
Iseka	<i>Burle</i>	Itxuragabe	<i>Kankarro</i>
Isil	<i>Agottiki</i>	Itxurati	<i>Iruli</i>
Isil(du)	<i>Ixil(du)</i>	Itzain	<i>Itzei, itzai</i>
Isilik	<i>Ixilik</i>	Itzal	<i>Itzel</i>
Isiltasun	<i>Ixiltasun</i>	Itzali	<i>Itzeli, il</i>
Isipu	<i>Ixipu</i>	Itzuli	<i>Bueltatu, itzuldu, itzuli</i>
Iskanbila	<i>Zalaparta</i>	Itzulipurdika	<i>Inbuluzke(ka)(n), zilipurdiken</i>
Ispilu	<i>Expillu</i>	Ixo	<i>Ixo</i>
Istilu	<i>Istillu</i>	Izaera	<i>Izekera, izakera</i>
Istorio	<i>Istoi, ixinplu</i>	Izaera bigundu	<i>Muztildu</i>
Isun	<i>Ixun</i>	Izaera bigunekoa	<i>Muztillo</i>
Isuna jarri	<i>Beittu, ixune bota</i>	Izain	<i>Izein, itain</i>
Isurketa	<i>Ixui</i>	Izan	<i>Izen(du)</i>
Itaurreko	<i>Itturriko, itaurreko, aurreko</i>	Izaeraz	<i>Izetes</i>
Ito	<i>Itto, ito</i>	Izan ezik	<i>Jenduta</i>
Itotzeko zorian	<i>Itto ez itto</i>		

Izar	<i>Izer</i>
Izara	<i>Menddere, mandere, izara</i>
Izarratu	<i>Izerratu</i>
Izeba	<i>Izeba, izua, iz(e)ko</i>
Izen	<i>Izen</i>
Izengoiti	<i>Izengutxi, izenguti</i>
Izerdi(tu)	<i>Izerdi(ttu)</i>
Izorratu Izorra hadi!	<i>Izurretu, izorratu, ondata, Izurreri (ta ago)!</i>
Izorratzaile	<i>Izurrezale, izorratzaile</i>
Izotz	<i>Izotz</i>
Izotz estalaktita	<i>Txintxirrin, lanzeta, lantxurda</i>
Izoztu	<i>Izoztu</i>
Izpi	<i>Erreñu</i>
Iztar	<i>Izter</i>
Iztarpe	<i>Zangarteko, zankarte, izterpe, iztepe, ankarte</i>
Iztupa	<i>Amuko, iztopa</i>
Izu	<i>Eriyo</i>
Izugarizko	<i>Demontrien</i>
Izugarri Itzel	<i>Izugerri Izugerrisko</i>
Izutzaile	<i>Izuzale</i>

J

Euskara batua	Euskalkia		
Jabe(tu)	<i>Jabe(tu)</i>	Janaria zahartu	<i>Zardeittu, ziordinddu</i>
Jabetu	<i>Entiatu</i>	Janaria erre	<i>Garretu</i>
Jai	<i>Jei, jai</i>	Jantzi	<i>Beztittu, jantzi</i>
Jaio	<i>Jeyo, jayo</i>	Jantzi edo tresnen estalkia	<i>Forru</i>
Jaioberri	<i>Jeyoberri, jayoberri</i>	Jario	<i>Jariyo</i>
Jaioberrien soinekoa	<i>Gonddere, gonyubere</i>	Jarraitu	<i>Segittu</i>
Jaiotetxe	<i>Jeyotetxe, jayotetxe</i>	Jarraitzaile	<i>Aldeko</i>
Jaitsi	<i>Ja(i)txi</i>	Jarrera	<i>Portaera</i>
Jaka	<i>Xaka</i>	Jarri	<i>Jarri</i>
Jakin	<i>Jakin</i>	Jaso	<i>Jaso</i>
Jakina	<i>Nei lauke, nai luke</i>	Jateko gogo	<i>Entrama</i>
Jakinarazi	<i>Pregonatu</i>	Jator	<i>Jator</i>
Jakintsu	<i>Jakinsu</i>	Jatun	<i>Etro</i>
Jale	<i>Janzale</i>	Jaun	<i>Jaun</i>
Jalgi	<i>Yalgi</i>	Jauna hartu	<i>Komekatu, komulgetu</i>
Jan	<i>Jan</i>	Jaunartze	<i>Komuniyo</i>
Janarazi	<i>Janaazi</i>	Jaungoiko	<i>Jangoiko, jeinko, jainko</i>
Janari	<i>Janai, jateko</i>	Jauntxo	<i>Jauntxo</i>

Jaurtigailu	<i>Baltietzeko</i>	Jokatu	<i>Jokatu</i>
Jauzi	<i>Salto</i>	Jokoaren arduradun	<i>Ipurtxuri</i>
Jauzi egin	<i>Saltatu</i>	Joku	<i>Joku</i>
Jauzika	<i>Antxi(txi)ken, saltokan</i>	Jolas	<i>Jolas, mutxika</i>
Jeiki	<i>Jai, jegi, jagi,</i>	Jolasgura	<i>Jolasgure, mutxikako gogo</i>
Jendaurreko saio	<i>Funziyo</i>	Jolastu	<i>Jolastu, olgatu, mutxikan aitu/ibili, olgan ibilli</i>
Jende Adineko	<i>Jende Jende eldu, jende larri, jende jarri</i>	Joño	<i>Errekontxes</i>
Jenio	<i>Jeniyo</i>	Jori	<i>Iyola</i>
Jenio bizikoa	<i>Pipermin</i>	Jorra(tu)	<i>Forra(tu), jorra(tu)</i>
Jenio txarreko	<i>Ttattar</i>	Jorra	<i>Forrei, jorrei, eltzur txiki</i>
Jenio txarreko hasperen	<i>Fuako</i>	Josi	<i>Josi</i>
Jipoi	<i>Somanta</i>	Jostailu (ura jaurtikitzeko)	<i>Arifistilu</i>
Jira-biraka	<i>Pirriñekan, firriñekan</i>	Jostailua	<i>Karraka</i>
Jo	<i>Jo</i>	Jostun	<i>Joskin</i>
Babak bikortu	<i>Babak jo</i>	Judu	<i>Judu</i>
Zuhaitza aizkoraz bota	<i>Ondue jo</i>	Justu	<i>Juxto</i>
Hondoa jo	<i>Ondue jo</i>	Justu-justu	<i>Juxto-juxto</i>
Jo (haur hizk)	<i>Tax-tax</i>	Gutxigatik	<i>Juxtuen</i>
Joan	<i>Fan, juan</i>		
Joan hadi ...!	<i>Ordek/n ...!</i>		
Joare	<i>Fale, falderinge, alanbre, txintxirre</i>		
Zurumurruek entzun	<i>Fale otsak aittu</i>		
Joare zatia	<i>Almaki</i>		
Joarea zintzilikatzekoa	<i>Ustei, uztai</i>		
Joarearen lepokoa	<i>Astei</i>		
Joarearen mihi	<i>Falemi</i>		
Joarekada	<i>Falekada</i>		
Joera	<i>Alaiera, joera, arte</i>		
Joka	<i>Joka</i>		
Jokalari	<i>Jokalari</i>		

K

Euskara batua	<i>Euskalkia</i>	Kakazaharra!	<i>Kakaputze!, kakazarra!</i>
Kabestru	<i>Kaprestu</i>	Kakaztatu	<i>Kakestatu, kakaztatu</i>
Kabitu	<i>Kaittu</i>	Kakitzat!	<i>Kakiteko!, kaka itako!</i>
Kabuz	<i>Kaus, kabuz</i>	Kako	<i>Kako</i>
Kafe	<i>Kafe</i>	Kakontzi	<i>Kakauntzi</i>
Kafesne	<i>Kafesne, kafesene</i>	Kalapita	<i>Tar-tar</i>
Kaiku	<i>Zumitz</i>	Kalapita egin	<i>Tartarrien ai(ttu)</i>
Kaka	<i>Kaka, kakamokordo, kakamordo, kakaprintze</i>	Kalbario	<i>Kalbayo, galbayo</i>
Kaka egin	<i>Takein</i>	Kale	<i>Kale</i>
Kaka pila	<i>Kakapil</i>	Kale estua	<i>Karrika, kerka, etxarte</i>
Kaka usain	<i>Kakusei, kakurrin</i>	Kaleko zorua	<i>Lurri</i>
Kakagura	<i>Kakakurre, kakagorri, kakagale</i>	Kalte	<i>Deñu, kalte</i>
Kakalarri	<i>Kakafirri, kakaferrri, kakei, firrei, firria,</i>	Kalte handia eragin	<i>Ikerzeitu</i>
Kakalarri (izond)	<i>Kakakurre, kakabiako, kakafirri</i>	Kalte(tu) (egin)	<i>Kalte(tu) (ein)</i>
Kakatsu	<i>Kakazu, kakuso</i>	Kaltea soroan (aztertu)	<i>Ikertza(tu)</i>
		Kaltegarri	<i>Kaltegarri</i>
		Kamamila	<i>Manzelin</i>

Kamioi	<i>Kamion</i>	Kate	<i>Kate, gate</i>
Kamustu	<i>Amuztu, akeztu</i>	Oso larri	<i>Katebetien</i>
Kamuts	<i>Aketz</i>	Kate motz	<i>katetxiki</i>
Kanbiatu	<i>Ganbiyetu</i>	Kateatu	<i>Katietu</i>
Kanbio	<i>Ganbiyo</i>	Kate lodi eta luzea	<i>Lorkate</i>
Kandela	<i>Kandela</i>	Kateorratz	<i>A(g)ujeta</i>
Jipoitu	<i>Kandela eman/artu</i>	Katilu	<i>Katillu</i>
Kanoi	<i>Kañon</i>	Katu	<i>Katu, kattumorro, mixiña</i>
Kanpandorre	<i>Ezkildorre</i>	Katu (hipokoristiko)	<i>Mixin</i>
Kanpanjole	<i>Ezkiljole</i>	Katua uxatzeko	<i>Xapi!, zapi!</i>
Kanpo	<i>Kanpo</i>	Katuaren araldia	<i>Ubera</i>
Kanpotar	<i>Kanpoko, kanpotar</i>	Katukume	<i>Kat(t)ukume</i>
Kapar	<i>Kapar, alkapar, kapaxta</i>	Kazkabar	<i>Arri, kaxkar, kaskagor, kazkar, kaxkaragar, txirikota</i>
Kapela	<i>Sonbela</i>	Kazola	<i>Kazul</i>
Kapirio	<i>Kapiyo</i>	Kazola txiki (haur jokoan)	<i>Kaxulike</i>
Kapusai	<i>Kapusei</i>	Ke	<i>Ke, ki</i>
Kare	<i>Galtzin, kare</i>	Kedar	<i>Kiar, kear, kedar, kimeña</i>
Karea egiteko tokia	<i>Galtzinlabe, karelabe</i>	Keinu	<i>Geñu</i>
Karen	<i>Kaden, umetoki</i>	Keinuka	<i>Agobiyurke</i>
Azken txerrikumea jaiotzen	<i>Kadentxerri</i>	Kendu	<i>Jendu, gendu, kendu</i>
Karkaxa	<i>Koxtoma</i>	Keru	<i>Sendokeru</i>
Karlista	<i>Txapelgorri</i>	Kexa	<i>Esanbier</i>
Karramarro	<i>Kalamarro, langosta</i>	Kexati	<i>Kuttoso</i>
Karranpa	<i>Siñetsi</i>	Kexatu	<i>Kejatu</i>
Karta jokoko ekintza	<i>Kurrin-kurrin</i>	Kexu	<i>Kejo</i>
Karta txar	<i>Ongarri</i>	Kezka(tu)	<i>Kezka(tu), gezka(tu)</i>
Kartzela	<i>Gartzel</i>	Kikara	<i>Jikera, jikara, kikara, kijera, pottaka</i>
Kaskar	<i>Kaxkar</i>	Kikara ardoarentzat	<i>Barkillo</i>
Kaskarin	<i>Txoriburu, buarin, kaskarin</i>	Kikildu	<i>Kokildu</i>
Kaskazuri	<i>Kaskazu(r)i</i>	Kilikili	<i>Atxikor</i>
Kasualitate	<i>Kasualidede, txiripe</i>		
Katamotz	<i>Katamotz</i>		
Katar	<i>Kattar</i>		

Kili-kili egin	<i>Kili-kili ein, kibilatu, kiikordatu</i>	Kolpe handia	<i>Zartako</i>
Kilima	<i>Arratxiku, kili-kili</i>	Kolpe handitua	<i>Txoto</i>
Kilkir	<i>Kilkir, kirkir, txitxigarro</i>	Kolpe txikia	<i>Koxk</i>
Kimu	<i>Amu</i>	Kolpea ipurdian	<i>Ipurzuloko</i>
Kinto	<i>Kinto</i>	Kolpean	<i>Rau</i>
Kiratsa	<i>Bafada</i>	Kolpearen izena	<i>Danba, danbateko</i>
Kirikino	<i>Triku</i>	Kolpeka	<i>Pinpi-paunpa</i>
Kirten	<i>Gider, girten, kider</i>	Komeni	<i>Konbeni, komeni</i>
Kiskali	<i>Kazkaldu, kaskaldu, kixk(a)ildu, kiskaildu</i>	Komun	<i>Eskusau</i>
Kito	<i>Kitto(s), kieto</i>	Konfiantza	<i>Konfientza</i>
Kizkur	<i>Kixkur</i>	Konformatu	<i>Konformatu</i>
Klarion	<i>Klarion</i>	Konkatu	<i>Mazkeldu</i>
Koaita	<i>Kutte</i>	Konkor	<i>Txalma</i>
Koinata	<i>Goñeta</i>	Konkordun	<i>Bizkerdo, bixkerro</i>
Koinatu	<i>Goñedo</i>	Konorte	<i>Konorte, tentu, korde</i>
Koipe	<i>Koipe, urin</i>	Konortea galdu	<i>Konortie galdu, tentua galdu</i>
Kokatu	<i>Ko(l)okatu, paatu</i>	Konorteratu	<i>Konortietu, konortatu</i>
Kokoriko	<i>Tuttuipiko, txutxunpiko, tuttupiko, zankarriko, kukubiko</i>	Konparatu	<i>Konpa(r)atu</i>
Kokots	<i>Okotz, kokotz</i>	Konpondu	<i>Konpondu, apeinddu</i>
Kokots handi	<i>Okotzaundi</i>	Konpongarrri	<i>Berdingarri</i>
Kokotspe	<i>Leparrei</i>	Konporta	<i>Uberkazulo</i>
Koldar	<i>Odolbeko</i>	Konpota	<i>Konpota</i>
Kolko	<i>Kolko</i>	Kontakatilu	<i>Kontazale, kontulai</i>
Kolkokada	<i>Kolkokada</i>	Kontatu	<i>Kontatu</i>
Kolore	<i>Kolore</i>	Kontatzaile	<i>Kontazale</i>
Kolore zurbila	<i>Puzkolore</i>	Kontra	<i>Kontra</i>
Kolpatu	<i>Golpatu</i>	Zintzurreste	<i>Kontrako eztarri</i>
Kolpe	<i>Golpe, blastako</i>	Kontu	<i>Kontu, ixunplu</i>
Bat-batean	<i>Golpien</i>	Ipuin-kontatzaile	<i>Kontu-kontazale</i>
		Kontuak atera	<i>Kontubek atia,</i>
		Kontuan iza	<i>kontuek ata</i>
			<i>Kontuben urai</i>
		Kontulari	<i>Kontulai</i>
		Konturatu	<i>Errep(i)atu, errapatu, kontuetu, kontuatu</i>

Kontuz	<i>Argi ibilli, kontus, kasu</i>	Kuluxka	<i>Koxkada, kuluxke</i>
Kopetilun	<i>Kopetabeltz, kopetaillun</i>	Kurrika	<i>Sugider</i>
Korapilo	<i>To(o)pillo, koopillu, tapilo</i>	Kurrilo	<i>Kurrillu, kurrilo</i>
Korapilo lau	<i>Txistopillo</i>	Kutsatu	<i>Kuntxatu, kutsetu</i>
Korapilo mugikorra	<i>Sokalaster</i>	Kutun	<i>Laztan</i>
Korrika	<i>Laixterka(n), korrikan, lasterka(n)</i>	Kutxa	<i>Kutxe</i>
Korrikalari	<i>Lasterkai</i>	Kuxkuxean ibili	<i>Kuxkuxietu, kuzkan ibili, kuz-kuz ibilli</i>
Korrikaldia	<i>Laixter, listo</i>		
Korrika egin	<i>Laixter ein, korrika in, laster ein</i>		
Korritu	<i>Korrittu</i>		
Korrituan jarri	<i>Korrittuben jarri</i>		
Korrokada	<i>Epats, upetsa</i>		
Koru	<i>Lkoru</i>		
Koska	<i>Oska</i>		
Koska (egin)	<i>Ozka (ein), ozkazo, ozkada</i>		
Koska(tu)	<i>Koska, koxka(tu)</i>		
Kosta ahala kosta	<i>Kostaye kosta</i>		
Kostatu	<i>Gostatu</i>		
Kotoi	<i>Algodon</i>		
Kriseilu	<i>Krisellu, kriseilu, lumeauntzi</i>		
Krisketa	<i>Kixketa</i>		
Kristau	<i>Kristau</i>		
Kristoren(ak esan/aditu/eman/hartu)	<i>Kristoon(ak esan/aittu/eman/artu)</i>		
Kuku	<i>Kuku</i>		
Zuhaitza botazerakoan zutik gelditu	<i>Kuku geldittu</i>		
Kuku egin	<i>Ttuttu ein, ttuttuketu</i>		
Kukuka	<i>ttuttuken</i>		
Kulunka	<i>Dinbili-danbala</i>		

L

Euskara batua	<i>Euskalkia</i>	Lahardi	<i>Lardei</i>
Labain	<i>Irristakor</i>	Laia(tu)	<i>Leye(tu), laya(tu)</i>
Laban handia	<i>Otafaki, otaaji</i>	Laidogarri	<i>Tresondagarri</i>
Labana	<i>Laban</i>	Laino(tu) behelaino	<i>Leño(tu), laino(tu)</i> <i>Beittiko leño,</i> <i>erleño</i>
Labana beti gainean duena	<i>Labanzale</i>	Lan	<i>Pike</i>
Labankada	<i>Labankazo</i>	Lan neketsua	<i>Lantxur</i>
Labe	<i>Labe</i>	Lan(du)	<i>Lan(du)</i>
Labea garbitzeko oihal	<i>Satar</i>	Lanaldi	<i>Lanaldi</i>
Labea garbitzeko oihala	<i>Labesatar, labezatar</i>	Lanbide	<i>Lanbide</i>
Labekada	<i>Labekada</i>	Landare	<i>Planta</i>
Labeko para	<i>Endai, labendai</i>	Landare arantzaduna	<i>Xemoa</i>
Labore kantitate	<i>Soin</i>	Landare mota	<i>Illerrondo, ilarrondo</i>
Lagun	<i>Aixkide, laun</i>	Landare mota	<i>Izur</i>
Lagun(du)	<i>Laun(du)</i>	Landare mota	<i>Kilixki-kalaxka</i>
Lagugarri	<i>Laungarri</i>	Landare mota	<i>Malmaexku</i>
Laguntza	<i>Launtze</i>	Landare mota	<i>Marmaatil</i>
Laguntzaile	<i>Launzale</i>	Landare mota	<i>Matazpin</i>
Lahar	<i>Lar</i>	Landare mota	<i>Migure, muire</i>

Landare mota	<i>Ollogantza</i>	Lasai	<i>Lerro-lerro, lasei, suelto, pettere, pettiri</i>
Landare mota	<i>Otsobaba, otsobelar</i>	Lasai(tu)	<i>Lasei(tu), lasai(tu), trankil</i>
Landare mota	<i>Sarru</i>	Lasaiera	<i>Kolokadure</i>
Landare mota	<i>Sugemats, subemats</i>	Lasai-lasai	<i>Neixu-neixu</i>
Landare mota	<i>Txorijan</i>	Lasaitasun	<i>Laseitesun, frexkixe</i>
Landare mota	<i>Unenu</i>	Lasaitu	<i>Atsein, laseittu, sosietu,</i>
Landare mota	<i>Ziyorri</i>	Lastategi	<i>Ganboiko, goikoganbara, pastarda, safei</i>
Landarea ihartu	<i>Tipulinddu</i>	Laster	<i>Denbuas, laixter</i>
Landatu	<i>Plantatu</i>	Laster	<i>Laixter, lixto, laster, sarri</i>
Landu gabeko lur eremu	<i>Urtuts</i>	Lasto	<i>Lagotz, agotz, malkar</i>
Lanegun	<i>Lanegun, astegun</i>	Latz	<i>Latz</i>
Lanerako gogorik ez duena	<i>Uxalfer</i>	Lau	<i>Lau</i>
Lanetik erdi ihesi ibili	<i>Ttirin-ttirin ibili</i>	Lau(tu)	<i>Laun(du)</i>
Langa	<i>Langa, portalanga</i>	Laudatu	<i>Alabatu</i>
Langile	<i>Langil</i>	Laugarren	<i>Laugerna</i>
Lantegi	<i>Lantei</i>	Lauko	<i>Lauko</i>
Lapiko	<i>Eltze</i>	Launa	<i>Laune</i>
Lapikoko	<i>Eltzeko</i>	Laurden	<i>Kuarto, laurden</i>
Lapur(tu)	<i>Lapur(tu)</i>	Laurehun	<i>Lautenaun</i>
Lapurreria	<i>Lapurkei</i>	Laurogei	<i>Laurogei, lautanogei</i>
Lapurreta	<i>Lapurreta, sise</i>	Lausengari	<i>Limixtezale, ipurloxintxero, loxintxero</i>
Laratz	<i>Laatz, elatzu</i>	Lausengu	<i>Loxintxe, losaja</i>
Laratzetik zintzilik dagoen tresna	<i>Kriada, neskazar</i>	Lauskitu	<i>Lirdiketu</i>
Lardaskatu	<i>Muxurketu, muxarkatu, muxarrien ibili</i>	Lautada	<i>Ordoki</i>
Larri(tu)	<i>Larri(tt), larritestu</i>	Laztan	<i>Loxintxe</i>
Larru(tu)	<i>Larru(tu), narru(tu)</i>	Laztandu (haur hizk)	<i>Apo-apo ein</i>
Larrua ireki hotzez	<i>Uberratu</i>	Legamia	<i>Bentzai, orantza, lantza, mentzai</i>
Larrua jo	<i>Larrube jo, larruten</i>		
Larunbata	<i>Launbeta, larunbeta</i>		

Lege	<i>Lege</i>	Leku	<i>Leku</i>
Legen	<i>Leen</i>	Leku babestu	<i>Txoki</i>
Legez	<i>Kuanto, konto</i>	Lema	<i>Endeitz, andaitz</i>
Lehen	<i>Aurren, len</i>	Lepo	<i>Lepo</i>
Lehen aldiz	<i>Estreñes, estreñeko aldiz</i>	Lepo gaineko kolpea	<i>Lepageñeko, lepazeñeko, lepatxikiko</i>
Lehenago(ko) Lehentxoago	<i>Len(u)oo(ko) lentxoo</i>	Lepoan hartuta	<i>Audes</i>
Lehenbailehen	<i>Lenbeilen, lenbelen, lenbailen</i>	Lepoko zaina	<i>Lepazein, lepozain, tireil</i>
Lehenbizi	<i>Lenbizi, lenda(bi)zi</i>	Lepoko zapia	<i>Ttattar</i>
Lehenbiziko	<i>Lenbiziko, lendaziko,</i>	Lepo-lodi	<i>Lepolodi</i>
Lehengo	<i>Lengo</i>	Lepo-luze	<i>Lepaluze</i>
Hark zioen moduan	<i>Leguarrenes,</i>	Lepo-mehe	<i>Lepame</i>
Lehengoan	<i>Lenguen</i>	Lepondo	<i>Lepondo</i>
Hark zioen moduan	<i>Lenguen ures</i>	Lera	<i>Lera</i>
Lehengusu	<i>Lengusu, lenguse</i>	Lerde	<i>Erde</i>
Lehen mailako	<i>Lengusu propiyo</i>	Lerde bota	<i>Lirdiketu</i>
lehengusua	<i>Lengusu txiki</i>	Lerde jario	<i>Erdie dayola yon</i>
Bigarren mailako		Lerden	<i>Fin</i>
lehengusua		Lerdetsu	<i>Erdezu</i>
Lehengusu politiko	<i>Izterlengusu</i>	Letagin	<i>Matagin, matrain, matain</i>
Leher egin	<i>Lerrein</i>	Letxuga (Ez adostasuna adierazteko)	<i>Letxu Letxubinek!</i>
Lehertu	<i>Lertu, zartatu</i>	Leun(du)	<i>Laun(du), leun(du)</i>
Lehertu arte	<i>Ler iñ artio, lertu</i>	Leunki	<i>Bixi-bixi</i>
Nahiz eta lehertu!	<i>artio, lertu ez lertu</i>	Leunki (euria, elurra)	<i>Txir-txir</i>
Izorratu	<i>Lertuko baa de! Lertzie urai/irui/idui/udii</i>	Libratu	<i>Libretu</i>
Lehiatu	<i>Leyen aai</i>	Kaka egin	<i>Gorputzes libretu, kakein</i>
Lehor	<i>Seko, lior</i>	Liburu	<i>Libuu, libruu, libu</i>
Lehorte	<i>Sekure</i>	Liho makinaren soinua	<i>Zarrakataplan</i>
Lehortu	<i>Erlastu, sekatu, liortu</i>		
Leial	<i>Leyel, leial</i>		
Leiho	<i>Leyo, laio</i>		
Leize	<i>Leze</i>		
Leka	<i>Ensalera, leka</i>		
Leka aleak jotzeko tresna	<i>Iddebiyur, bigo, iyebiyor, iabiur</i>		

Lihoa	<i>Liyo, aun</i>	Lo (egin)	<i>Lo (ein)</i>
Lihoko langilea	<i>Aunlangil,</i>	Loak menderaturik	<i>Lo barratuik</i>
Jipoia jaso/eman	<i>aunzale</i>	Zurrunga	<i>Lo zurrunge</i>
	<i>Liyuek aiñe</i>	Logura izan	<i>Luek jo</i>
	<i>artu/eman</i>	Adi ez egon	<i>Lo yon</i>
		Lo arin	<i>Lokimur</i>
Lihoa landu	<i>Garbatu</i>	Loak hartu	<i>Lokartu, loak artu</i>
Lihoa lantzeko tresna	<i>Garba</i>	Loaldi	<i>Loaldi</i>
Lihoa orrazteko tresna	<i>Lilei, lilai</i>	Lodi(tu)	<i>Lodi(ttu)</i>
Lihoa orrazteko tresna	<i>Txarrantxa</i>	Lodiera	<i>Lodiera</i>
Lihoaren hazia	<i>Liyuazi, liyoazi</i>	Logela	<i>Kuarto</i>
Lihoari azala kendu	<i>Mulutu</i>	Logura (haur hizkuntza)	<i>Ñño</i>
Lihozko haria	<i>Mulu</i>	Logura (izan)	<i>Logane(tu), logure</i>
Likidoak ontzian mugitu	<i>Palastatu, pilisti- palasta</i>	Logura izan	<i>Loganiek artu</i>
Lili (haur hizk)	<i>Pitxi</i>	Logura handia iza	<i>Loganiek erretzen yon</i>
Lilura	<i>Xarma</i>	Lohi itsaskorra	<i>Loigeizto</i>
Liluratu	<i>Liluittu</i>	Lohi(tu)	<i>Loi(ttu), lokatz</i>
Limoi	<i>Limon</i>	Lohiztatu	<i>Idoittu</i>
Lirain	<i>Lirein, lirain</i>	Loina	<i>Loine</i>
Listu	<i>Txu, leixtu, listu, tu</i>	Loka	<i>Loka</i>
Listu ugaritasuna	<i>Txugale</i>	Loki	<i>Lue, lotoki</i>
Litroaren hiru laurden	<i>Pinte, pita</i>	Lokuluxka	<i>Furruxta</i>
Litroaren hiru laurdenen erdia	<i>Pintterdi</i>	Loratu	<i>Loretu</i>
Litxarrera	<i>Potokei</i>	Lore	<i>Flore</i>
Lixiba egiteko harria	<i>Lixuarri, lixiberri</i>	Lore mota	<i>Pitxigorri, pitxili(n)ta</i>
Lixiba egiteko ontzia	<i>Azpil</i>	Lortu	<i>Lortu</i>
Lixiba(tu)	<i>Lixu(be ein)</i>	Loti	<i>Loti</i>
Lizar	<i>Lizer</i>	Lotsa(tu)	<i>Lotsa(tu)</i>
Lizarraldea	<i>Estillerrri</i>	Lotsagabe	<i>Aurpeidun, zabar, lotsabeko, lotsabai, muturluze, deskatu, kopetaundi, muturraundi, kopetageiztoko</i>
Liztor	<i>Erlamin</i>	Lotsagarri	<i>Lotsagarri, lotsamangarri</i>
Lizun(du)	<i>Luzin(du), lizun(du)</i>	Lotsarazi	<i>Tresondata</i>

Lotsati	<i>Lotsati, xamariko</i>
Lotu	<i>Lotu</i>
Luma aldaketa	<i>Lumei, lumai</i>
Luma(tu)	<i>Plume(tu), luma(tu)</i>
Lumera	<i>Lumea</i>
Lunbago	<i>Gerrickomin</i>
Lur	<i>Lur</i>
Lur jo	<i>Lur jo</i>
Lurtsu	<i>Lurzu</i>
Oso alfer	<i>Lurra beño faltsuoo!</i>
Lur itsaskorra	<i>Lapar(tu)</i>
Lur jota gelditu	<i>Nekabarratu, neka- nekein</i>
Lur trinko	<i>Gibel</i>
Lurperatu	<i>Lurpiatu, lurpien sartu</i>
Lurra landu	<i>Ondalandu</i>
Lurra lautzeko tresna	<i>Alper</i>
Lurra mugitu	<i>Gerrietu</i>
Lurrera erori (haur hizk)	<i>Punpullun, punpala</i>
Lurrun(du)	<i>Lurrin(du), lurrun(du)</i>
Luzamenduetan ibili	<i>Luzegarriyek eman, luzamendu</i>
Luzaroan	<i>Luzaruen</i>
Luzatu	<i>Luzetu</i>
Luze	<i>Luze</i>
Luze iritzi	<i>Luziitzi, berantetsi</i>
Luzera	<i>Luzera</i>
Lycoperdon equinatum (ziza)	<i>Astaputz</i>

M

Euskara batua	<i>Euskalkia</i>	Mailu handia (zurezkoa)	<i>Gabi</i>
Madaraikatu	<i>Madariketu</i>	Maindire	<i>Arpillera, menddere</i>
Magal	<i>Ma(a)le</i>	Maindireetako soka	<i>Legate, ligertza,</i>
Mahai	<i>Mei, mai</i>	Maingu	<i>Kalamarro, maki</i>
Mahaiko	<i>Meiko</i>	Maisu	<i>Mextru, maisu</i>
Mahasti	<i>Masdei, masti</i>	Maitatu	<i>Maittetu</i>
Mahats	<i>Mats</i>	Maitte	<i>Maitte</i>
Mahats mordo	<i>Matspokillo,</i> <i>matsakillo, maskilo,</i> <i>pokillo, aaskillo</i>	Maiz	<i>Meiz, maiz</i>
Mahatsondo	<i>Matsondo</i>	Makailoa	<i>Abaaju</i>
Mahuka	<i>Mauke, moko</i>	Makal (zuhaitz)	<i>Txipo</i>
Mahuka azpian	<i>Txipa mauka(n)</i>	Makaldi	<i>Txipodei</i>
Mahuka-hutsik	<i>Maukutsetan,</i> <i>maukutsik,</i> <i>mokutsien,</i> <i>mankustan</i>	Makila	<i>Makil, paxton, abar,</i> <i>aga</i>
Maiatz	<i>Meyetz, lorail, maietz</i>	Makila joko	<i>Makiltire</i>
Maila	<i>Meil</i>	Makila lodia	<i>Zoztaka</i>
Mailu	<i>Borra, mellu, mailu</i>	Makilakada	<i>Makillezo</i>
		Makina bat	<i>Makiñaat, makinatxo</i>
		Makulu	<i>Mangulu</i>
		Malizia	<i>Malizi</i>

Maltzur	<i>Marrujo, zorromorrongo</i>	Masail	<i>Maseil</i>
Maluta	<i>Elur pillota, malota, elurfits</i>	Masaileko	<i>Maselleko</i>
Maluta txikia	<i>Fits, amukel</i>	Maskuri	<i>Maskubi, maskui</i>
Mami	<i>Gaztanbera, mami</i>	Masturbazioa (giz)	<i>Kaskaldi</i>
Mamitsu	<i>Mamizu</i>	Masusta	<i>Masuste, martutse, matxurreta, masurta</i>
Mamu	<i>Mau-mau</i>	Matoi	<i>Matoi, matore, mato</i>
Mandazain	<i>Mandazei</i>	Matoiaren likidoa	<i>Txirikota, txikota</i>
Mando	<i>Mando</i>	Matrail	<i>Matreil, matreillezur</i>
Manta handia	<i>Tapaboka, tapooka</i>	Matraileko	<i>Matrelleko</i>
Mantal	<i>Mandar, mantal, demantal</i>	Matxarda	<i>Matxarda</i>
Mantelina	<i>Mantelin</i>	Matxinada	<i>Matxindei</i>
Mantendu	<i>Mantendu</i>	Matxinsalto	<i>Matiesaltakalai, martinsaltalai, martinsaltokalai, martinsaltalagai</i>
Maratila	<i>Maatil, mateil</i>	Matxura(tu)	<i>Matxure(tu)</i>
Mardul	<i>Maldur, mardul</i>	Mauka-mauka	<i>Mauka-mauka, maka- maka</i>
Margo	<i>Pinture</i>	Mazela	<i>Zier, zider</i>
Marigorringo	<i>Kattalingorri, katalangorri, katalin, marigorri, marigorritxo</i>	Meandro	<i>Utsbiyur</i>
Mari-matraka	<i>Marimatraka, metete, metikon</i>	Mediku	<i>Meiku, mediku</i>
Mari-mutil	<i>Marimutiko</i>	Medioz	<i>Mediyos</i>
Maritxu	<i>Maruxo</i>	Mehe	<i>Me, medar, mier, ankame</i>
Mari-zikin	<i>Marizikin</i>	Mendate	<i>Portu</i>
Marka	<i>Artesi</i>	Mendebalde	<i>Sartalde</i>
Marmol	<i>Arriurdin</i>	Mendebal-haize	<i>Mendebal</i>
Marra	<i>Arrasto</i>	Mendeko	<i>Mendeko</i>
Marroi	<i>Garikolore</i>	Egur erraza	<i>Mendeko egur</i>
Marrubi	<i>Marrubi, marrui, malubi, aulubi, ailubi, albitxogorri</i>	Menderatu	<i>Mendiatu, mendien artu/urai/yon</i>
Marruka	<i>Marrauken</i>	Mendi	<i>Mendi</i>
Marruma	<i>Orro</i>	Mendiko gain	<i>Mendigein</i>
Martxo	<i>Marsu</i>	Mengel	<i>Mengal, muxurdin</i>
		Merezi izan	<i>Me(e)zi izen, meexi</i>

Merkatari	<i>Mandatalai, mandatulai</i>	Mizpira	<i>Mizpero, mizpira, mizpera</i>
Merke	<i>Merke</i>	Miztu	<i>Miztu, limezti</i>
Mesede(z)	<i>Mesede(s)</i>	Modu	<i>Modu</i>
Meta(tu)	<i>Meta(tu)</i>	Modu erosoan	<i>Errezalde</i>
Metalezko hondakin	<i>Txatar</i>	Moko	<i>Moko</i>
Meza	<i>Meza</i>	Mokor	<i>Sokor, kozkor</i>
Meza laguntzaile	<i>Mezamutil</i>	Mokorrak hausteko mailua	<i>Sokabi, koskabi, erbil</i>
Meza nagusi	<i>Meza nause</i>	Moldagaitz	<i>Maketo, moldakeitz, aldrebes</i>
Mezaren ordaina dirutan	<i>Mezadiru</i>	Mordo	<i>Pokillo, keillo, poozkillo, kilo, porka Matspokillo, matskillo, matskeillo</i>
Miazkatu	<i>Miliketu, miazkatu, limixtetu</i>	Mahats mordo	
Mihi	<i>Mi</i>	More(tu)	<i>More(tu), urdin(du)</i>
Mihia trabatu	<i>Miye lodittu</i>	Jipoi handia eman	<i>Urdinddu artio eman</i>
Mihiko bikor	<i>Tximikor</i>	Morkots	<i>Morkots</i>
Mihise	<i>Arropatxui</i>	Morroio	<i>Ipurserbitzai, morroi</i>
Mila	<i>Mille</i>	Motel(du)	<i>Motel(du)</i>
Milika	<i>Kuxin</i>	Mototsa	<i>Ttoka, moto</i>
Milikari	<i>Milixko, mirrin, mixkin, mutur laun</i>	Motz	<i>Motz</i>
Milioi	<i>Millon</i>	Motz samar	<i>Mozketo</i>
Min	<i>Min</i>	Moxal	<i>Potto, pottiko</i>
Hortzetako mina	<i>Agiñetako miñe</i>	Mozkor	<i>Aitzur, mozkor, fudre</i>
Alboetako mina	<i>Albatako miñe</i>	Mozkorkeria	<i>Mozkorkei</i>
Buruko mina	<i>Buuko miñe</i>	Mozkortu	<i>Kazkartu, mozkortu, borra-borra (yon) (ein)</i>
Mina (haur hizk)	<i>Pupu</i>	Moztaile	<i>Motxale</i>
Minberatu	<i>Minbiatu, orbiatu, borbeatu</i>	Moztu	<i>Moztu</i>
Minbizi	<i>Ala, ale</i>	Muga(tu)	<i>Mube(tu), muga(tu)</i>
Mindu	<i>Mindu</i>	Mugarri	<i>Muberri, mugarri</i>
Mintegi	<i>Axkoi, monttei, mintei</i>	Mugitu	<i>Muittu, mogitu, mobitu</i>
Mintz	<i>Mintz</i>	Mugitu gabe	<i>Perene</i>
Miru	<i>Kalfarro, ttittemeru, mirubua</i>		
Miseria	<i>Mixei</i>		
Mitxoleta	<i>Kaparrosa, pupurru</i>		

Muin	<i>Ezurmuin, muñe</i>
Burua jan	<i>Muñek jan</i>
Muino	<i>Muno</i>
Muker	<i>Moker, pixti</i>
Muki	<i>Muki</i>
Mukizu	<i>Mukilo, mukizu</i>
Mukuru	<i>Mukuru, moru</i>
Multzo	<i>Moltso, mordo, samalda</i>
Multzoka	<i>Moltsokan</i>
Mundu	<i>Mundu</i>
Murgilaldi	<i>Buusbiako</i>
Murmurazio	<i>Marmar</i>
Marmarka	<i>Marmarrien, marmarres</i>
Musika talde	<i>Jazban</i>
Musikari	<i>Ttunttunero</i>
Musker	<i>Musker</i>
Muslari	<i>Muslai</i>
Musu	<i>Musu</i>
Musu (haur hizk)	<i>Pa</i>
Mutiko	<i>Mutiko, mutiki, txikito</i>
Mutil	<i>Mutil</i>
Mutilzahar	<i>Mutilzar</i>
Mutu	<i>Mutu</i>
Mutu gelditu	<i>Mutu geldittu, mututu</i>
Mutur	<i>Mutur</i>
Muturka	<i>Muturjokan, muxinkuen</i>
Muturra sartu	<i>Muturre sartu</i>
Muturreko	<i>Muturreko</i>
Muxar	<i>muxer</i>
Muzin egin	<i>Muziñ ein</i>

N

Euskara batua	Euskalkia	Nahiko	<i>Neiko, antz, dexente, naiko, poleki, samar</i>
Nabar	<i>Nabar, ñabar</i>	Nahita	<i>Apropos, neita</i>
Nabari(tu)	<i>Nabai(tt), nebai(tt)</i>	Nano	<i>Gerribeko, ñarro</i>
Nabari-nabaria	<i>Nabai-nabaye, nebai-nebaya</i>	Narra	<i>Istaasa, txistezai, txistazia, istresi, entresi, estosi, estrasi</i>
Nabarmen	<i>Nabarben</i>	Nazka(tu)	<i>Lazka(tu), nazka(tu), oka(tu)</i>
Nafar	<i>Napar, nafar, naparkoxkor</i>	Nazkagarri	<i>Aborrigarri, lazkaarri, lazkante, nazkagarri, lazka(man)garri</i>
Nafarrerri	<i>Naparrei, nafarrai, baztanga</i>	Nazkagarrikeria	<i>Lazkarrieki</i>
Nagi(tu)	<i>Nagi(tt)</i>	Nazkatu	<i>Aborrittu, lazkatu, iguinddu</i>
Nagiak atera	<i>Nagiyek atia</i>	Negar (egin)	<i>Negar (ein), niar (ein), ñar (in)</i>
Nagusi	<i>Larri, nause, nagusi</i>	Negar malko	<i>Negartinte, begitako ñarra</i>
Nahasi	<i>Nasi, nastu</i>	Negarti	<i>Negarti, negarrontzi</i>
Nahas-mahas	<i>Koziñe, kuntze</i>	Negu	<i>Negu</i>
Nahaste	<i>Nasketa, nasteka</i>		
Nahastu	<i>Endriatu</i>		
Nahi	<i>Nei, nai</i>		
Nahi bezala	<i>Eran-eran</i>		
Nahigabe	<i>Neibe(e), naibe</i>		

Nekagarri	<i>Nekagarri, nekoso</i>	Noizean behin	<i>Aldiyen(-aldiyen), noizen bein, noizen kuando, aldiska</i>
Nekatu	<i>Baldarratu, nekatu, barra-barra ein, dobla ein</i>	Noizko	<i>Noizko</i>
Nekazal tresna	<i>Bostortza</i>	Noiztik	<i>Noizeskios, noizti</i>
Nekazari	<i>Nekazai</i>	Nola	<i>Nola</i>
Nekazaritza	<i>Nekazalgo, nekazan(t)za</i>	Nola du(zu, ...) izena?	<i>Nola dazkiyo(dazkizu/daz kik, ...)?</i>
Nekazaritzako tresna	<i>Lauortzeko</i>	Nolabait (ere)	<i>Nolabeitt(ere)</i>
Neke	<i>Neke</i>	Nolako	<i>Nolako</i>
Neketsu	<i>Urri</i>	Nolanahi	<i>Birri-barra, nolanei</i>
Nekez	<i>Gostata, nekes</i>	Nolanhikoa	<i>Ñibirri-ñabarra</i>
Nerea	<i>Nerie, neiya</i>	Non	<i>Nun</i>
Neroni	<i>Nioni, niau</i>	Nonahi	<i>Nunean, nunei</i>
Neska gaztea	<i>Toxagorri</i>	Nonahitik	<i>Nundinei</i>
Neskame	<i>Nesk(e)ix</i>	Nonbait (ere)	<i>Nunbeitt(ere), nunbaitien</i>
Neska-mutilen arteko harremanak (hasi)	<i>Ollokaketan (ibilli/yon)</i>	Nonbaitetik	<i>Nundibeitte(r)e</i>
Neskato	<i>Neskato, nesaki</i>	Nondik	<i>Nundi</i>
Neskazahar	<i>Neskazar</i>	Nondik nora	<i>Nundi nua</i>
Neure	<i>Niaure</i>	Nor	<i>Nor</i>
Neurri	<i>Laurri, naurri, erraseki</i>	Nora	<i>Nua</i>
Neurrigabe	<i>Irripi-arrapa</i>	Noraino	<i>Nuaño, nuaindo</i>
Neurtu	<i>Laurrittu, naurritu, errasekittu</i>	Noranahi	<i>Nuanei</i>
Ni	<i>Ni</i>	Norbait (ere)	<i>Norbeitt(ere)</i>
Nini	<i>Nini, ninike</i>	Norekin	<i>Nooki</i>
Nire	<i>Ne(e), nei</i>	Noren	<i>Noon</i>
No	<i>No, otso</i>	Norendako	<i>Noondako</i>
Noka hitz egin	<i>Noketan itzein</i>	Nori	<i>Noi</i>
Noiz	<i>Noiz</i>	Nork	<i>Nok</i>
Noiz arte	<i>Noiz arte, noiz artio</i>	Normalki	<i>Normalien</i>
Noizbait ere	<i>Noizbeitte(r)e</i>	Noski	<i>Jakiñe, kuantu</i>
		Nozitu	<i>Nozittu</i>

O

Euskara batua	Euskalkia		
Obeditu	<i>Obe(d)ittu</i>	Ogi	<i>Ogi</i>
Obra egin	<i>Obratu</i>	Ogi bedeinkatua	<i>Ogi beriketube</i>
Odol	<i>Odol</i>	Ogi apur	<i>Ogi apurre</i>
Odolbero	<i>Odolbero</i>	Ogi zati	<i>Ogi puske, ogi kozkor</i>
Belar mota	<i>Odol belar</i>	Ogi (haur hizk)	<i>Papa</i>
Odolhustu	<i>Odoletan fan</i>	Ogi mami	<i>Ogimami</i>
Odola irakin	<i>Odola irikitten</i>	Ogia gorritzeko egurtxoak	<i>Gorrigarri</i>
Odola burura igo	<i>Odola burue itzoo</i>	Ogia hazi	<i>Goratu, guatu</i>
Beldurtu	<i>Odola uts biyurtu</i>	Ogiazal	<i>Ogi azal</i>
Odola berotu	<i>Odola biotu</i>	Oha (bola jokoan)	<i>Gua</i>
Odol jario	<i>Odoljariyo</i>	Oharkabean	<i>Deskuiduen</i>
Odola atera	<i>Odoldu</i>	Ohartu	<i>Guartu, errapatu, erreparau</i>
Odolbatu	<i>Odol(d)ui, urdindu</i>	Ohe	<i>Guatze, oi, ogatze</i>
Odolbero	<i>Putxin</i>	Ohe zatia	<i>Garraton, karraton</i>
Odolki	<i>Tripota</i>	Oheko estalkia	<i>Guazal</i>
Odolki mehe	<i>Tripeki</i>	Ohitu	<i>Oittu</i>
Odolki zuri	<i>Tripotx, txipotx</i>	Ohitura	<i>Oitture, usaayo</i>
Odolustu	<i>Sangaatu</i>	Ohol	<i>Ol</i>
Odoluzki	<i>Uzki</i>		

Oholez egindako eskia	<i>Olarreta, ubarreta</i>	Okaka	<i>Okakan</i>
Oholezko horma	<i>Esola</i>	Okaran	<i>Oka(a)n</i>
Oholtza	<i>Oltza, esola</i>	Okatu	<i>Okatu, okittu</i>
Oi	<i>Oi</i>	Okela	<i>Okela</i>
Oihal	<i>Oyel</i>	Oker	<i>Biyur, oker</i>
Oihal-saski	<i>oyeljazki</i>	Oker(tu)	<i>Makur(tu)</i>
Oihan	<i>Baso</i>	Okerrago	<i>Okerro(o)</i>
Oihartzun	<i>Yantzun</i>	Okertu	<i>Ziyortu</i>
Oihu (egin)	<i>Oyu (ein), garrasi (in)</i>	Olako zaborra	<i>Burnikaka</i>
Oihukari	<i>Otsaundi, otsuts</i>	Oleazio	<i>Oliyodure, oliaziyo, oliyoure</i>
Oilagor	<i>Ollagor</i>	Olgetan	<i>Auxdapur, mutxika(n), jolasten, olgatan</i>
Oilanda	<i>Ollenda, oilanda</i>	Olio	<i>Oliyo</i>
Oilar	<i>Oller</i>	Olio beroaren onomatopeia	<i>Gir-gir-gir</i>
Oilasko	<i>Olesko</i>	Olioz egindako sendagaia	<i>Oliyoargizai, oliyozopa</i>
Oilategi	<i>Ollotei</i>	Olo	<i>Olo</i>
Oilo	<i>Olo, oilo</i>	Omen	<i>Emen, omen, men</i>
Oilo loka	<i>Olloloka</i>	On	<i>On</i>
Oilo tokia	<i>Ollotasi</i>	Modu onean	<i>Ones onien</i>
Oiloak deitzeko	<i>Purra-purra</i>	On egin	<i>On(a) ein</i>
Oiloaren habia	<i>Ollokafi, oilakafi</i>	Onartu	<i>Ametittu</i>
Oiloaren soinua	<i>Kazkarazka</i>	Ondar	<i>Zabor, ondar</i>
Oilojale	<i>Ollojanzale, oilojale</i>	Onddo	<i>Ontto, ointo</i>
Oilokaka	<i>Ollokaka, kakaxin</i>	Onddo handitua	<i>Kapori</i>
Oiloki	<i>Olloaragi, oilaki</i>	Onddo txar	<i>Franzesontto</i>
Oinaze	<i>Oñeze</i>	Ondo etorri	<i>Egoki allaatu</i>
Oinbular	<i>Ankagein</i>	Ondoeza	<i>Neibage, naigabe</i>
Oinetako (zurezkoa)	<i>Arobiatu, oñetako, zapata Eskalanpoi</i>	Ondoeztu, mingostu	<i>Gozakeiztu</i>
Oinez (ibili)	<i>Oñes (ibilli)</i>	Ondoren	<i>Ondorien</i>
Oinkada	<i>Ankabate</i>	Ondorio	<i>Fiñementu</i>
Oinutsik	<i>Ankutsik, oñutsetan, oñutsien, ankustan</i>	Onez	<i>Onesien</i>
Okagarri	<i>Okagarri</i>	Ongarri	<i>Ongarri</i>

Ongarritegi	<i>Ongarritei, kozpiltza</i>	Orduan	<i>Orduben</i>
Ongi	<i>Aungi</i>	Orduz gero	<i>Orduskios, arreskios</i>
Ongi izatekotan	<i>Aungikos</i>		
Asmo onez	<i>Aungi ustien</i>	Orduantxe	<i>Ordubentxe</i>
Ongi ahoskatzen ez duena	<i>Zizimaza</i>	Orduko	<i>Orduko</i>
Ongieza	<i>Ongiez</i>	Ore	<i>Ore</i>
Ontzi	<i>Auntzi, pazin, zin, pexkillo</i>	Ore multzoa	<i>Erraldi</i>
Ontzitzo	<i>Auntzitzo</i>	Oreina	<i>Basauntz</i>
Ontziak garbitu	<i>Auntziyek ein</i>	Ore-mahai	<i>Oremei, omei, oime</i>
Ontzi handia	<i>Kankarro</i>	Orezta	<i>Pikoxta, orixta</i>
Ontziak suan jartzeko tresna	<i>Trebede</i>	Oritz	<i>Oreitz</i>
Ontzien estalki	<i>Espedera, arbaldi</i>	Orkatila	<i>Ankakoxkor, txonbolo, txongolo</i>
Opari	<i>Opari</i>	Orkatz	<i>Orkatz</i>
Opil	<i>Opil, opilki</i>	Orpo	<i>Opo</i>
Opil mota	<i>Piperropil</i>	Orpoz orpo	<i>opopotan</i>
Opil mota	<i>Sustopil</i>	Orratz	<i>Galtzarrotx, galtzorratz, kaporratz, orratz, jostorratz</i>
Opil mota	<i>Txintxorta</i>		
Opor	<i>Bakaziyo, opor</i>	Orratz handi	<i>Pastorratz</i>
Oportunista	<i>Aprobetxategi</i>	Orrazi	<i>Orrazi</i>
Orain(txe)	<i>Guai(xe)</i>	Orrazkera	<i>Orrazkera</i>
Oraindik	<i>Guaitti, guañi(ken), guaño, guaindo</i>	Orrazkera arrastoa	<i>Artasi</i>
Oratu	<i>Oretu</i>	Orraztoki	<i>Kuttun</i>
Orbel	<i>Orbel</i>	Orraztu	<i>Orraz(it)tu</i>
Ordain(du)	<i>Ordein(du)</i>	Orri	<i>Orri</i>
Ordainean	<i>Ordeñes</i>	Orroeka	<i>Orrues</i>
Ordaindu	<i>Paatu</i>	Ortzadar	<i>Jangoikuen gerriko, jainkuan gerriko, ostrilleka</i>
Ordainketa	<i>Paamenta, pagamendu</i>		<i>Jangoikuan baranda, jeingoikuan gerriko banda, jainkuan paxa</i>
Ordea	<i>Ordie</i>	Orube	<i>Orube</i>
Ordots	<i>Ordots</i>	Osaba	<i>Osaba</i>
Ordu	<i>Ordu</i>	Bigarren osaba	<i>Osaba txiki</i>
Ordu bata	<i>Ordubeta</i>	Osagabe	<i>Ankamotz</i>

Osasun	<i>Osasun</i>	Otsail	<i>Otsail</i>
Osasuntsu	<i>Sano</i>	Otso	<i>Otso</i>
Osatu	<i>Ondu</i>	Otsoko	<i>Otsokume</i>
Osin	<i>Osun, putzutai</i>	Oxala	<i>Eskerro likek</i>
Oskarbi	<i>Arraso</i>	Ozpin(du)	<i>Ozpin(du), txopindu, kotrinatu</i>
Oskol	<i>Kaskal</i>	Oztopatu	<i>Aztapatu</i>
Oso	<i>Oso</i>	Oztopo	<i>Aztapo</i>
Oso azkar	<i>Irri-arra, zirri-zarra, ri-ra, rau</i>		
Oso bero (haur hizk)	<i>Xixi</i>		
Oso haserretu	<i>Sumindu</i>		
Oso samur	<i>Ttittteki</i>		
Oso urduri egon	<i>Lerreitten yon</i>		
Oso-osoa	<i>Ososo</i>		
Ospatzaile	<i>Emanzale</i>		
Ospe	<i>Aitzera</i>		
Ospel	<i>Ospel, auspel, uspel</i>		
Ostadar	<i>Ostrilleka, Jangoikuen gerriko, Erromako zui</i>		
Ostalari	<i>Apopil(l)o</i>		
Ostalari	<i>Ostalai</i>		
Ostatu (hartu/eman)	<i>Ostatu (artu/eman)</i>		
Ostegun	<i>Ostegun</i>		
Ostikada	<i>Ostiko, oñiño</i>		
Ostikadaka	<i>Ostikokan</i>		
Ostiral	<i>Ostiele, ostial, ortzillere</i>		
Ostu	<i>Ostu</i>		
Ote	<i>Ota</i>		
Ote	<i>Ote</i>		
Otoitz	<i>Errezu</i>		
Otordu	<i>Jatordu, otordu, agomen, otamen</i>		
Otordu berezi	<i>Txartxarrada</i>		

P

Euskara batua	Euskalkia		
Pagadi	<i>Fagai, paotei, fagadei</i>	Pasio	<i>Pasiyo</i>
Pagatxi	<i>Fagatxi, paatxi</i>	...-ren pasioz	<i>...-n pasiyos</i>
Pago	<i>Fago</i>	Patata	<i>Patata</i>
Panpina	<i>Popin</i>	Patata soro	<i>Patatze</i>
Papar	<i>Lepazpi</i>	Pattar	<i>Pattar</i>
Paparo	<i>Biro</i>	Pattar (haur hizkuntza)	<i>Mamuxo</i>
Paper	<i>Paper</i>	Patu	<i>Fatu</i>
Paperezko poltsatxoa	<i>Zorro</i>	Pazko	<i>Pazko</i>
Pare	<i>Pare</i>	Pazkoaren amorez	<i>Pazkuen amores</i>
Paregabe	<i>Parebeko</i>	Pegarra	<i>Fear</i>
Parranda	<i>Jerka</i>	Pellokeria	<i>Aulkei</i>
Partikula botatiboa	<i>Sikia</i>	Pena(tu)	<i>Pena(tu)</i>
Pasa(tu)	<i>Pasa(tu), pastu, pasau, iyero</i>	Penagarri	<i>Penagarri</i>
Pasabide (toponimian)	<i>Lepo</i>	Pentsaera	<i>Pensakera</i>
Pasagarri	<i>Pasagarri</i>	Pentsamendu	<i>Pensamentu</i>
Paseo	<i>Pasie</i>	Pentsatu	<i>Pensatu</i>
Pasiera (haur)	<i>Apapax</i>	Pentsu	<i>Pensu, zandale</i>
		Egun osoa jaten egon	<i>Pensu betien yon</i>
		Peoi	<i>Pion</i>
		Peritoneoa	<i>Basare</i>

Perretxiko	<i>Zize</i>	Pistilo	<i>Brikolin, frikolin, prokolin</i>
Pertika	<i>Akillu</i>	Pisu unitatea	<i>Karga</i>
Pertsona argal eta serioa	<i>Krixtoxeko</i>	Pitxer	<i>Pitxera, pitxarreko</i>
Pertsona astuna	<i>Kapar, lar</i>	Pixka	<i>Pitte, pixke</i>
Pertsona gaiztoa	<i>Malaprenda</i>	Pixkanaka	<i>Pittekan, pixkekan</i>
Pertsona garaia	<i>Kankallu, kankailu</i>	Pizkunde igandea	<i>Lazaro egune</i>
Pertsona lasaiegia	<i>Gibelaundi</i>	Piztu	<i>Bizittu, piztu</i>
Pertz	<i>Pertz</i>	Planto	<i>Planto</i>
Pertzagile	<i>Pezkin</i>	Plater	<i>Flatera, plater, pate</i>
Pertzeko janaria	<i>Pertzeko</i>	Platerkada	<i>Platerkada</i>
Pescador	<i>Arrantzale</i>	Plaza	<i>Plaza</i>
Pezeta	<i>Pezta</i>	Plisti-plasta	<i>Plisti-plasta</i>
Pikatxoi	<i>Piko, pikatxon</i>	Polaina	<i>Eskarpin</i>
Piku	<i>Piku</i>	Poliki	<i>Poleki, poliki</i>
Pikutara bidali	<i>Aurres bieldu, austepur bieldu, txakurraan ipurdie bieldu</i>	Poliki-poliki	<i>Ttirriki-ttirriki</i>
Pila	<i>Pil</i>	Polit	<i>Polit</i>
Pila(tu)	<i>Monton(du), pille(tu)</i>	Polit (haur hizk)	<i>Potxitxe</i>
Pilota	<i>Pillota</i>	Poltsa	<i>Poltsa</i>
Pilota egiteko gaia	<i>Kattueste</i>	Poltsikoko labana	<i>Labantxiki</i>
Pilota joko	<i>Salioka</i>	Populus tremula zuhaitza	<i>Lertxun</i>
Pilotada	<i>Pillotazo</i>	Porlan	<i>Porlan</i>
Pilotaleku	<i>Fronton</i>	Porrot	<i>Pott</i>
Pil-pilean	<i>Pil-pillen</i>	Bat etorri	<i>Pott einda yon</i>
Pinu	<i>Piño</i>	Porrot egin	<i>Malkirrot ein</i>
Pinudi	<i>Piñodei, pinudi</i>	Porru	<i>Porru</i>
Piper	<i>Piper, eskola eskapo</i>	Porrusalda	<i>Porrusalda</i>
Piper bote	<i>Piperpote</i>	Portatu	<i>Portatu</i>
Piper handi	<i>Pipermorro</i>	Pospolo	<i>Mixto</i>
Pipergorri	<i>Pipergorri</i>	Pospolo kaxa	<i>Mixtokaja</i>
Pipermin	<i>Pipermin</i>	Potolo	<i>Popolo</i>
Pisatu	<i>Pixetu</i>	Potolo(tu)	<i>Gizen(du)</i>
		Puzturik egon	<i>Gizenak janik yon</i>
		Potro jorran	<i>Amiñak kontatzen</i>

Potrohandi	<i>Potroaundi, potroso</i>	Puska(tu)	<i>Puske(tu)</i>
Pottoko	<i>Pottoko</i>	Erabat hautsi	<i>Puske-puske ein</i>
Potxolo	<i>Potxolo</i>	Puskaka	<i>Puskekan</i>
Poz(tu)	<i>Poz(tu)</i>	Pusla	<i>Maskeillu, borbola</i>
Pozaldi	<i>Pozaldi</i>	Putz	<i>Putz</i>
Pozgarri	<i>Pozgarri</i>	Putz egin	<i>Fu ein, piztu</i>
Pozik	<i>Kontentu, pozik</i>	Putz usain	<i>Putusei</i>
Praka	<i>Pantalon</i>	Putzu	<i>Putzu, putzutai, putzudore</i>
Praka eta ipurdiaren artekoa	<i>Porro</i>	Puzkar	<i>Uzker, azpieztul, putze</i>
Praka luze	<i>Galtzaluze</i>	Puzkar (onomat)	<i>Parrat</i>
Praka motz	<i>Galtzamotx</i>	Puzkarra bota	<i>Purrut ein</i>
Pregoi	<i>Pregon</i>	Puztu	<i>Aizetu</i>
Premia	<i>Premi</i>	Puztu	<i>Anpuztu, puztu, armatu, arrotu, puztu, asetu, bete, obatu</i>
Premia izan	<i>Premiyetu, premiatu</i>		
Presa	<i>Prisa</i>		
Presaka	<i>Ittokarrien, prisekan</i>		
Preso	<i>Preso</i>		
Atxilotu	<i>Preso artu</i>		
Prest	<i>Prest</i>		
Prestakuntza	<i>Prestaera</i>		
Prezio	<i>Preziyo</i>		
Printzatu	<i>Printzetu</i>		
Probatu	<i>Pratu</i>		
Prostatako min	<i>Gernumin</i>		
Pulamentu	<i>Fiñementu</i>		
Punta	<i>Punte</i>		
Punta zorrotza	<i>Ezten</i>		
Punta zorrotzeko tresna	<i>Lesna</i>		
Punteria	<i>Apuntei</i>		
Purra-purra	<i>Furra-furra</i>		
Purrustada	<i>Barrastako, furrustako</i>		

S

Euskara batua	Euskalkia		
Sabel Txerria hazteagatik ordaintzen dena	<i>Sabel</i> <i>Sabeles</i>	Sakabanatu	<i>Arrepurrutx</i> <i>bota/erein, isutsi,</i> <i>isustu, isusi,</i> <i>sakabanatu</i>
Sabeldu	<i>Obaldu</i>	Sakatu	<i>Kalkatu</i>
Sagar	<i>Saar</i>	Sake	<i>Sake</i>
Sagardi	<i>Saardei, sardai</i>	Sakela	<i>Poltsiko</i>
Sagardo	<i>Saarrardo, sagardo</i>	Sakon	<i>Zolkon</i>
Sagarmin	<i>Saarmin, xa(a)rmin</i>	Sakonune	<i>Sakan</i>
Sagarrondo	<i>Saarrondo</i>	Sakristau	<i>Sakristu</i>
Sagu (haur hizk)	<i>Xagu</i>	Salbu	<i>Aparte</i>
Saguzar	<i>Iñerexagu, gaubeko</i> <i>iñere, gauxirriñe,</i> <i>xaguzar, gauinara,</i> <i>gauiñere</i>	Salda	<i>Salda</i>
Sahats	<i>Saats</i>	Saldatsu	<i>Saldazu</i>
Sai	<i>Arrano</i>	Saldu	<i>Saldu</i>
Saiatu	<i>Seyetu</i>	Salgai	<i>Saltzeko</i>
Saihets	<i>Saiets</i>	Salmenta	<i>Salmenta</i>
Saio	<i>Seyo, sayo</i>	Saltsa	<i>Salsa</i>
		Saltsari	<i>Salsamendi, salsero,</i> <i>uxero, zaborrero</i>
		Saltzaile	<i>Salzale</i>

Samar	<i>Xamar</i>	Seaska	<i>Kube, kui</i>
Samin	<i>Min</i>	Sega	<i>Sega</i>
Samur	<i>Exexe, xamur</i>	Sega zorrozteko harria	<i>Segarri</i>
Samur(tu)	<i>Samur(tu)</i>	Sega zorroztekoa	<i>Pikemellu, pikamailu</i>
Santu	<i>Santu</i>	Sega zorroztu	<i>Piketu</i>
Santu guztien egun	<i>Dominesantu egun</i>	Segalari	<i>Segalai</i>
Sarde	<i>Sarde, sardai</i>	Segapoto	<i>Segapoto</i>
Sardina	<i>Sardin</i>	Segituan	<i>Segiduen</i>
Sardina zahar	<i>Sardinzar</i>	Segur aski	<i>Aurki</i>
Sare	<i>Sare</i>	Seguru	<i>Seguro</i>
Sargori	<i>Kalda, sargo</i>	Seguru asko	<i>Segurasko</i>
Sari	<i>Premiyo</i>	Sei	<i>Sei</i>
Sarkutza	<i>Bieka, ijera</i>	Seiehun	<i>Seitenaun, seitaneun</i>
Sarraila	<i>Giltzezulo, sarrail</i>	Seigarren	<i>Seigerna, seigarren</i>
Sarrera	<i>Entraki, sarrera, pokale, txartel</i>	Seinalatu	<i>Señeletu</i>
Sartu	<i>Sartu</i>	Seinale	<i>Señele</i>
Sasi	<i>Sasi</i>	Zerbaiten adierazgarri izan	<i>Señele izen</i>
Sasiak hausteko tresna	<i>Maldasega</i>	Seinale txar	<i>Malo!</i>
Sasiak mozteko tresna	<i>Zarrakamalda, maldasega</i>	Sekula	<i>Sekule, egun da jesukristoti</i>
Sasidi	<i>Sasidei, sasidi</i>	Secula sancta	<i>Santasekulan</i>
Sasikume	<i>Sasipeko, sasikume</i>	Sekulako	<i>Sekuleko, bee aldiko</i>
Sasitza	<i>Zapar</i>	Seme	<i>Seme</i>
Saski	<i>Jaski, zare, saski, kanpaza, kapazo, esporta, barkin, oyeljazki</i>	Seme-alabak	<i>Seme-alabak</i>
Saski handia	<i>Ortondo</i>	Sena	<i>Susme</i>
Saskigile	<i>Jaskigille, saskigile</i>	Senar	<i>Senar</i>
Saskitxo	<i>Jaskitxo, saskitxo</i>	Senargai	<i>Nobiyo, senargei</i>
Sasoi	<i>Aro, sasoi, bolada</i>	Sendatu	<i>Sendatu</i>
Satitsu	<i>Satitsu</i>	Sendo(tu)	<i>Sendo(tu)</i>
Sator	<i>Sator</i>	Senide	<i>Senide</i>
Satorzulo	<i>Satorzulo</i>	Sentibera	<i>Biazkillo, sentikor</i>
		Sentimendu	<i>Sentimentu</i>
		Sentitu	<i>Sentittu</i>

Serio	<i>Muturbeltz, seriyo, zorrotz</i>	Sorgin	<i>Sorgin, txiñerratxo, xorgin</i>
Sermoi	<i>Itzaldi, sermon</i>	Sorginkeria	<i>Sorginkei</i>
Sesio	<i>Sesiyo</i>	Soro	<i>So(r)o</i>
Seta(tu)	<i>Tema (ein)</i>	Soroa lantzeko tresna (bravant) (erabili)	<i>Makine(tu)</i>
Simaur	<i>Ongarri, azpiontza</i>	Soroetako urarrendako ildoak	<i>Otatza</i>
Sinesgarri	<i>Siñisgarri</i>	Soroko lanabesa	<i>Karramarro</i>
Sinesmen	<i>Siñismen</i>	Soroko lurra irazegi	<i>Lanzartu</i>
Sinesmenik ez duena	<i>Siñismenbeko</i>	Soroko lurra lokaztua	<i>Biaz(t)un</i>
Sinetsi	<i>Siñistetu, siñistu</i>	Soroko mugak	<i>Goyenbarna</i>
Simple(tu)	<i>Xinple(tu), xingle, elatu</i>	Sorrera	<i>Sorrera</i>
Sirimiri	<i>Langar, lankar, lanbro, lanbur, lauso</i>	Sorta	<i>Paxo</i>
Sitsa	<i>Pipi</i>	Sortu	<i>Sortu</i>
Sitsak jo	<i>Pipiyek jo</i>	Sortzaile	<i>Sorzale</i>
Sobera izan	<i>Sobratu</i>	Sota karta jokoan	<i>Txanke</i>
Soil	<i>Soil</i>	Su	<i>Su</i>
Soineko	<i>Soñeko</i>	Su hartu	<i>Su artu</i>
Soinekoaren beheko aldea	<i>Erpa</i>	Suak harturik egon	<i>Subek artuik yon</i>
Soinu	<i>Soñu</i>	Su eman	<i>Su eman</i>
Soinu leuna	<i>Txor-txor</i>	Beheko suko txapa	<i>Suazpiko burni, sumiñu</i>
Soka	<i>Soka</i>	Sugar ia hila	<i>Suil</i>
Soka lodi	<i>Sokaerremal, tokara, erramal, sokaundi, erremala</i>	Su egile	<i>Sugil</i>
Soka-lasterraren barnealdea	<i>Urtxillo</i>	Su ontzi	<i>Suauntzi</i>
Sokatira	<i>Sokatira</i>	Suak harturik	<i>Gingirriñetan</i>
Soldadu	<i>Mikelete, soldado</i>	Suari eragiteko tresna	<i>Burtxin, purtzin</i>
Soldadutza	<i>Soldadoska</i>	Su-aseguru	<i>Sudiru</i>
Soldata	<i>Soldata, sueldo</i>	Sudur	<i>Su(u)r, sugur</i>
Soldatu	<i>Soldietu</i>	Sudur handi	<i>Su(u)rraundi</i>
Sorbus aria (zuhaitza)	<i>Ostazui</i>	Sudur motz	<i>Su(u)rmoz</i>
		Sudurreko kartilagoa	<i>Su(u)rmizpero</i>
		Sudurreko zulo	<i>Su(u)rzulo</i>
		Sugailu	<i>Txiskero, kixkero</i>

Sugandila	<i>Sugendille, subandila, subengil, subilinta, sumendil</i>
Suge	<i>Suge, sube</i>
Sugegorri	<i>Sugegorri, sugenabar, subegorri, sube- beltza</i>
Suhi	<i>Sui</i>
Sukaldari	<i>Rantxero</i>
Sukalde	<i>Sukelde</i>
Sukar	<i>Kalenture</i>
Suko enborra	<i>Baztarreko</i>
Sumin(du)	<i>Sumin(du)</i>
Susara	<i>Susai, susea/ia</i>
Susmo	<i>Susmo</i>
Susmatu	<i>Susmue izen</i>
Suspertu	<i>Suspertu</i>
Sute	<i>Sute</i>

T

Euskara batua	<i>Euskalkia</i>		
Tabako ontzia	<i>Toxe</i>	Teilatuko hodi erdia	<i>Zorroton</i>
Taka!	<i>Taka!</i>	Teilatuko lehiatila	<i>Txapittela</i>
Taka-taka	<i>Taka-taka</i>	Teilatuko ohola	<i>Lata</i>
Talde	<i>Talde</i>	Telatu zatia	<i>Rafe, abazpi, odor</i>
Taldetxo	<i>Mordoxka, jarka</i>	Tema	<i>Kasketa, tema</i>
Talka egin	<i>Dalka ein</i>	Temati	<i>Bugor, temoso, tenkor, kasketoso, konkor</i>
Talo	<i>Kaskain, talo</i>	Tematu	<i>Piketu</i>
Taloak egiteko para	<i>Talaburni</i>	Tentatzaile	<i>Tentagarri</i>
Taloak egiteko tresna	<i>Talol</i>	Tente jarri	<i>Zutittu</i>
Tanta	<i>Tinte, tintin</i>	Tenteko	<i>Zutiko</i>
Tapa	<i>Arbaldi</i>	Tentel	<i>Zonzo, zopikon, zorrifalda, zorrizu, zozo, zozokafi, zunzun, berriketauntzi</i>
Tarte	<i>Tarte</i>	Tinta(tu)	<i>Tinte(tu)</i>
Kide	<i>tarteko</i>	Tipi-tapa	<i>Tipi-tapa</i>
Tarteka	<i>Tarteka</i>	Tipula	<i>Tipul, kipula</i>
Teila	<i>Teil</i>	Tira	<i>Tia</i>
Teilategi	<i>Tellei</i>		
Teilatu	<i>Telletu</i>		
Teilatu hegala- azpialde	<i>Errozpe</i>		

Tiragoma	<i>Tirabike</i>	Tronpatu	<i>Oker ibilli/yon</i>
Tiraka	<i>Tiekan</i>	Trontza	<i>Arpan, tronza, amaikana</i>
Tiratu	<i>Tietu</i>	Trosta	<i>Tros</i>
Titare	<i>Ttittere, titara</i>	Trukatu	<i>Truketu</i>
Titi	<i>Titi, erro</i>	Truke	<i>Truke</i>
Titia hartu	<i>Titiye artu</i>	Trumoi	<i>Ostots, ortots, jostai</i>
Titia eman	<i>Titiye eman</i>	Trumoika	<i>Ostosketan, jostaiketan</i>
Titi bakar	<i>Titibakar</i>	Tumore	<i>Aundikor</i>
Titi agortua	<i>Titimutu</i>	Tuntuna	<i>Mazo</i>
Titia kendu	<i>Erautzi</i>	Turroi	<i>Turrun</i>
Titiburu	<i>Titimutur, titipunte</i>	Tutik	<i>Ja, tutik</i>
To	<i>To, otso</i>	Tutik (ere) ez	<i>Tutik (e)ez, tunpetik eez</i>
Toka	<i>Toka(n)</i>	Tutu	<i>Turru, tutu</i>
Toki	<i>Toki</i>	Txabola	<i>Ellor, txabola, kaxeta</i>
Toki urtsua	<i>Siyets, siets</i>	Txahal	<i>Bigentxa, txekorra, a(a)txe</i>
Toki beroa	<i>Bioki</i>	Txahal asko dituen behia	<i>Txalkor, txalzu, umezu</i>
Tolestu	<i>Dobla ein</i>	Txahal haragia	<i>Giliki</i>
Tontakeria	<i>Berriketa, tontakei, alukei</i>	Txakur Pikutara bidali	<i>Txakur Txakurran ipurdie bieldu</i>
Tontakerietan	<i>Zilipurdiken</i>	Txakurkume	<i>Txakurkume</i>
Tonto(tu)	<i>Tonto(tu)</i>	Txalo (haur hizk)	<i>Txalo</i>
Tontor	<i>Tontor</i>	Txanda(tu) Txandaka	<i>Txanda(tu) txandaka</i>
Topatu	<i>Topo(s) ein, topostatu</i>	Txandaka	<i>Erkan-erkan, txandaka</i>
Toska (buztin zuria)	<i>Morika</i>	Txanpon (maravedi)	<i>Maadi, lauko, zortziko</i>
Totel	<i>Motel, tartamutu</i>	Txanpon jokoa	<i>Ertxa</i>
Traba	<i>Topo</i>	Txantxangorri	<i>Txontxolongorri, lepagorri, papargorri</i>
Trabatu	<i>Trabatu</i>	Txantxetan	<i>Brometan</i>
Trago txiki	<i>Zurrupeko</i>		
Tramankulu	<i>Tramankulu</i>		
Trebetasun	<i>Arte, indui</i>		
Trikuharri	<i>Jentilzulo</i>		
Tripaki	<i>Dobleki</i>		
Tripako min	<i>Tripekomin, ziyorkera, ziyorrada</i>		
Tripontzi	<i>Tripaundi, tripero</i>		

Txapel	<i>Txapel</i>	Txilardi	<i>Illerdei, ilardi</i>
Txar	<i>Txamarreta, txar, txanbon</i>	Txilin	<i>Panpaxil, txilin</i>
Txarrera jo	<i>Kazkartu</i>	Tximeleta	<i>Matxite, atxiya-matxiya, mutxutxui, atximitxi, atxitamutxita, pitxita</i>
Txarto	<i>Txarki, txarto</i>	Tximinia	<i>Txemeni, txameni, tximini</i>
Txartu	<i>Txartu</i>	Etxe	<i>Txemenipe</i>
Txekor	<i>Txekor, zekor</i>	Tximino	<i>Tximu</i>
Txerri (haur hizk)	<i>Kikixe</i>	Tximista	<i>Iñezture, iñuzture, inaztura, oinaztura</i>
Txerri	<i>Txerri, ardi, urde</i>	Tximistarri	<i>Iñezturarri</i>
Txerri handi	<i>Primal</i>	Tximistarri	<i>Sorgiñarri</i>
Txerri txabola	<i>Zotola</i>	Txingar	<i>Inker</i>
Txerriak hiltzen dituen	<i>Urdilzale</i>	Txingoka	<i>Txingekan</i>
Txerriaren errape hasiera	<i>Errosaar</i>	Txiro	<i>Pobre</i>
Txerriaren txilioa	<i>Kurrixke</i>	Txirula	<i>Txulubite</i>
Txerriei deia	<i>Txomarrotxo!</i>	Txistor	<i>Txistor</i>
Txerriki	<i>Txerriki</i>	Txistu	<i>Pixtu, fixtu</i>
Txerriki (oparitu)	<i>Presente</i>	Txistua	<i>Pixtuotsa</i>
Txerrikume	<i>Txerrikume</i>	Txistu mutu	<i>Pixtumutu</i>
Txerritegi	<i>Aide</i>	Txita	<i>Ttütte, txitxa, txite</i>
Txerrizain	<i>Txertxei, urtzei</i>	Txitak eramateko saski	<i>Ttüttezare</i>
Txertatu	<i>Txertatu</i>	Txitxirio	<i>Txitxiyo</i>
Txerto	<i>Metu, txertu, txiertu</i>	Txiza	<i>Pixe, txixa</i>
Txertoak egiteko makiltxo	<i>Txosketa</i>	Belar diuretiko	<i>Pixebelar</i>
Txigortu	<i>Kixkortu, txigortu</i>	Txiza aldi	<i>Pixerreka, txixarreka</i>
Txiki	<i>Txiki</i>	Txiza egin (haur hizk)	<i>Pipix ein</i>
Txiki baina zabal	<i>Ttopor</i>	Txiza jario	<i>Gernujariyo</i>
Txikien	<i>Rebux</i>	Txizagura	<i>Pixekurre, pixagorri, txixakurre</i>
Txikitu (puskatu)	<i>Barra-barra ein</i>	Txizontzi (tresna)	<i>Oñele</i>
Txikitu	<i>Kuzkurtu, txikittu</i>	Txizontzi	<i>Pixauntzi, txixontzi</i>
Txikituz	<i>Kirris-marras, kirris-karras</i>	Txoko	<i>Kanton, txoko</i>
Txilar	<i>Iller, ilar, ilarraka</i>	Txondor	<i>Txondar, txondor</i>
		Txondor leku	<i>Txondarplaza</i>

Txondorra egosirik	<i>Egal-pasetan</i>
Txondorreko egur	<i>Betegarri, aaki, txantillon, berdinge</i>
Txondorreko geruza	<i>Irui</i>
Txondorreko tresna	<i>Sataga, satar, pelaki, asto</i>
Txondorreko zatia	<i>Suetxe</i>
Txondorreko zulo	<i>Ondozulo, umeazulo</i>
Txongil	<i>Botexa</i>
Txorakeria	<i>Txorakei</i>
Txori	<i>Txori, txoi</i>
Kopetako ilea	<i>txoribuxten</i>
Txori beltza	<i>Txoa</i>
Txori mota	<i>Kinkilinporka</i>
Txori mota	<i>Belorri</i>
Txori mota	<i>Erregetxori</i>
Txori mota	<i>Galartxori, erritxoi, erliztxoi, paatetxoi, galtxoi, galarreko txoi</i>
Txori mota	<i>Infernutexori</i>
Txori mota	<i>Kokil, kukil, okil</i>
Txori mota	<i>Lur txori</i>
Txori mota	<i>Pikaratza</i>
Txori mota	<i>Pinpintxori, sorgintxoi</i>
Txori mota	<i>Tordantxa</i>
Txori txiki	<i>Tximitxe</i>
Txorimalo	<i>Txorizuzale, mutxitarro</i>
Txorrota	<i>Keñu, kainu</i>
Txukun(du)	<i>Txukun(du)</i>
Txupete (haur hizk)	<i>Pette</i>

U

Euskara batua	<i>Euskalkia</i>		
Ubide	<i>Azeki, ubi</i>	Uhal jolasa	<i>Ubelaka(n)</i>
Uda	<i>Ude</i>	Uharka	<i>Erreten, uberka</i>
Udaberi	<i>Primabera, udaberi</i>	Uharka zahar	<i>Uberkazar</i>
Tricholoma georgii ziza	<i>Primaberako zize, meyetzeko zize</i>	Uhaska	<i>Aska</i>
Udal batzarra	<i>Sesiyo</i>	Uhate	<i>Konporta</i>
Udaletxe	<i>Etxeaundi</i>	Uholde	<i>Ubelde</i>
Udare	<i>Udere, udara</i>	Ukatu	<i>Uketu</i>
Basoko udare	<i>Artzeiudere</i>	Ukitu	<i>Ikutu, kuttu</i>
Udazken	<i>Udatzen, udazken</i>	Uko egin	<i>Bazartu</i>
Ugari	<i>Uberi, baldarratu artio, barra-barra, barratu artio, abar, ugari</i>	Ukondo	<i>Okolondo, ukolondo, besokoxkor, okolondoko</i>
Ugatz	<i>Ubes, ubetz</i>	Ukondoko	
Aitaorde	<i>Ubesaitte, ubazaita</i>	Ulu	<i>Jaunkerre, julu</i>
Amaorde	<i>Ubesama</i>	Haurraren negar	<i>Negar-julu</i>
Alabaorde	<i>Ubesalaba</i>	Ume	<i>Ume</i>
Anaiaorde	<i>Ubesanei</i>	Hilaurtu	<i>Umie bota</i>
Arrebaorde	<i>Ubesarreba</i>	Erditu	<i>Umie ein</i>
Semeorde	<i>Ubeseme</i>	Ume asko dituen	<i>Umezu</i>
Ilobaorde	<i>ubesilleba</i>	Umekeria	<i>Aurkei</i>
Uhal	<i>Ubel, gerriku</i>	Umeorde	<i>Umekordeko</i>
		Umil	<i>Apal, umil</i>

Umontzi	<i>Umetoki</i>	Urki	<i>Urki</i>
Umore	<i>Umore</i>	Urlia	<i>Alako, olako</i>
Umore ona (alkoholak eragina)	<i>Kaska</i>	Urmael	<i>Paltsa</i>
Umore onean	<i>Ijili-ajala</i>	Izerditan blai	<i>Izerdi paltsetan</i>
Untxi	<i>Untxi, koneju</i>	Ur baltsa	<i>Us paltsa</i>
Upel	<i>Barrike, kupel</i>	Urperatu	<i>Apio ein</i>
Ur	<i>Uts, uds, ur</i>	Urrats	<i>Pauso</i>
Ur (haur hizkuntza)	<i>Mama</i>	Urratu	<i>Urretu</i>
Ur bedeinkatu	<i>Usberiketu</i>	Urratu	<i>Ziriketu</i>
Ur bedeinkatuaren ontzia	<i>Usberiketu auntzi</i>	Urre	<i>Urre</i>
Ur tanta	<i>Ustinte</i>	Urri	<i>Eskax, bakan, urri</i>
Ura biltzen den tokia	<i>Ubesi</i>	Urria	<i>Lasteil, lastail</i>
Ura botatzeko hodia	<i>Ustietzeko</i>	Urrikaldu	<i>Kupittu, urrika(l)rrittu</i>
Ura dagoen tokia	<i>Ustoki, urtoki, ugune</i>	Urritu	<i>Murrittu</i>
Urak bideratzeko ildoak	<i>Lu(i)tto, urzuin</i>	Urruma	<i>Gurrumiau</i>
Uraren apar	<i>Borbosta</i>	Urrun	<i>Aparte, irruti, urritti</i>
Urase	<i>Ubesittu</i>	Urrundu	<i>Irrutietu, irrutiatu</i>
Urdai	<i>Urdei</i>	Urtarril	<i>Ilbeltz, izotzil</i>
Urdaiazpiko	<i>Urdaiazpiko, magra</i>	Urte	<i>Urte</i>
Urdaiazpikoaren gizena	<i>Xinger</i>	Urteberri	<i>Urteberri</i>
Urdaiazpiko (atzekoa)	<i>Pernil</i>	Urtebetetze	<i>Urtebetetze</i>
Urdaiazpiko (aurrekoa)	<i>Brazuelo</i>	Urteko ahuntz	<i>Txegeil</i>
Urdail	<i>Estemau</i>	Urtezahar	<i>Urtezar</i>
Urde	<i>Urde</i>	Urtezaharreko gau	<i>Urtezar gau</i>
Urdin	<i>Urdin</i>	Urtu	<i>Urtu</i>
Urdin antzekoa	<i>urdinkera</i>	Urtxintxa	<i>Kattagorri</i>
Urduri egon	<i>Iruorriyen yon</i>	Usadio	<i>Usaayo</i>
Uretako arratoia	<i>Ursagu</i>	Usain(du)	<i>Usei(ttu), aittu,</i>
Uretako oilo	<i>Utsollo</i>	Usaina dariona	<i>Useittu</i>
Uretan sartu aurreko bustialdia	<i>Otzil</i>	Uso	<i>Uso</i>
Ur-jauzi	<i>Ur-urkatu</i>	Uso mota	<i>Papagorri</i>
		Uso talde	<i>Usobanda</i>
		Uste	<i>Uste</i>
		Uste izan	<i>Uste izen</i>

Ustegabea	<i>Ustekaitzien, ustegabien</i>
Ustel(du)	<i>Ustel(du)</i>
Usual	<i>Uxual</i>
Utikan	<i>Aire emendik, alde (emendi), alde pareti, anak arin, anka emendi,...</i>
Utzi	<i>Utzi, autzi</i>
Utzikeria	<i>Utzikei</i>
Uzki	<i>Ipurzulo</i>
Uzku(r)tu	<i>Kuzku(r)tu</i>
Uzkurtu	<i>Makurtu</i>
Uzta	<i>Urtebe</i>
Uztail	<i>Garil</i>
Uztarri	<i>Uzterri</i>
Uztarri gaineko larrua	<i>Buuko-larru, adabuuteko larru</i>
Uztarriko abereen elkarrekiko bultzadak	<i>Besalei, besolai</i>
Uztarriko zatia	<i>Bartubela, gurtera</i>
Uztarriko zatia	<i>Penezillo, peineta</i>
Uztartu	<i>Uzterritu</i>
Uztondo	<i>Ibin, ibintze</i>

X

Euskara batua	<i>Euskalkia</i>
Xaboi	<i>Jabon, sagon, sabon</i>
Xahupen	<i>Abarkei</i>
Xehatu	<i>Txietu, txeatu, txe(e)tu</i>
Xehe	<i>Txe</i>
Xigortu	<i>Txiortu, txi(n)gortu</i>

Z

Euskara batua	Euskalkia		
Zabal(du)	<i>Zabal(du)</i>	Zainzuri	<i>Experrau</i>
Zabalera	<i>Zabalera</i>	Zakar	<i>Borbosta</i>
Zabalik	<i>Zabalik</i>	Zakar gelditu	<i>Itxusi ein</i>
Zaborrak kendu (soroan)	<i>Izerai, izaitu</i>	Zakil	<i>Pinpilin, pitilin, buzten</i>
Zahagi	<i>Fudre, zagi</i>	Zaku	<i>Kostal, zaku</i>
Zahar(tu)	<i>Zar(tu)</i>	Zaku txiki	<i>Zakuto</i>
Zaharberritu	<i>Zarberritu</i>	Zakurkeria	<i>Txakurkei</i>
Zaharkitu	<i>Zatar</i>	Zalantza	<i>Dude</i>
Zahartu	<i>Akeittu, zartu</i>	Zalaparta	<i>Jauzke</i>
Zahartzaro	<i>Zarzaro</i>	Zaldar	<i>Itsu</i>
Zahato	<i>Zato, bote</i>	Zaldi	<i>Zaldi</i>
Zahatoaren muturra	<i>Ttutte, ttuttu</i>	Logura (haur hizk)	<i>Zaldizui</i>
Zahi	<i>Ze, zai</i>	Zaldi gazte	<i>Moxal</i>
Zail(du)	<i>Zeil(du)</i>	Zaldiak ostiko eman	<i>Uñuñetu</i>
Zaila	<i>Nekeza</i>	Zaldien gaisotasuna	<i>Ornu</i>
Zain	<i>Zein</i>	Zaldikume	<i>Zaldiko</i>
Zaindu	<i>Kasuein, kasoin , zeindu</i>	Zaletu	<i>Elaazi, elatu, otxarratu</i>
		Zalge	<i>Zalke</i>

Zama	<i>Pixu</i>	Zekale	<i>Zikiyo</i>
Zamagatik okertu	<i>Uzkeldu</i>	Zelai	<i>Txelei, zelai</i>
Zamarako egitura	<i>Arbalda</i>	Zelai(tu)	<i>Zelei(ttu)</i>
Zamatu	<i>Kargatu</i>	Zenbait	<i>Zenbeitt</i>
Zangalatrau	<i>Arrekilkorres, arrekilkos</i>	Zenbat	<i>Zenbat</i>
Zango	<i>Aztal</i>	Zentzugabekeria	<i>Bierreztankei</i>
Zangoak eraginez	<i>Aztalka</i>	Zer	<i>Ze(r)</i>
Zanpatu	<i>Zapatu, zapaldu</i>	Zera	<i>Zera, zia</i>
Zantzu	<i>Zentzu</i>	Zerbait	<i>Zerbeit(t)</i>
Zapatagin	<i>Zapatain</i>	Zerbait bukatu	<i>Zipletu</i>
Zapategi	<i>Zapatei</i>	Zerbait ebaki	<i>Zarrazt ein</i>
Zapi	<i>Peñelo</i>	Zerbait edo norbaiten atetik ibili	<i>Fuki-fuki ibilli</i>
Zaplastada	<i>Zaztako, zaplastako, ziplistiñeko, zizteko</i>	Zerbitzari	<i>Serbitzai</i>
Zaplastadaka	<i>Zizti-zazta</i>	Zerengatik	<i>Ze(e)ngati</i>
Zaplastako	<i>Zaplastako</i>	Zerori	<i>Ziori</i>
Zapore berezia	<i>Keru</i>	Zerra txiki	<i>Zerrote</i>
Zarata	<i>Burrunba, durrundara</i>	Zerra(tu)	<i>Zerra(tu)</i>
Zarpail	<i>Arlote, arraldo</i>	Zerrakin	<i>Zerrauts</i>
Zarrastada	<i>Zarraztako</i>	Zerrategi	<i>Serrei</i>
Zarreria	<i>Zarkei</i>	Zerrikeria	<i>Txerrikei</i>
Zartagin	<i>Zartai</i>	Zertan	<i>Zetan</i>
Zata eta hazpantarra	<i>Zatabartan</i>	Zertarako	<i>Nuako, zetako, ze(e)ndako</i>
Zaunka (egin)	<i>Jaunke (ein), zaunke</i>	Zertaz	<i>Zetas</i>
Zaurietako oihala	<i>Sangaioyel, peixa</i>	Zeru	<i>Zeru</i>
Zazpi	<i>Zazpi</i>	Zerua estali	<i>Kalmatu</i>
Zazpiehun	<i>Zazpitenau</i>	Zeru izur	<i>Zeruari</i>
Zeharka	<i>Trunketaa</i>	Zezen	<i>Zezen</i>
Zeharka-meharka	<i>Ikurke-makurke</i>	Zezensari	<i>Zezensai</i>
Zeharkatu	<i>Trunketu</i>	Zigor	<i>Ziyor, ziyorraldi</i>
Zeharralde	<i>Zierrekalde</i>	Zigortu	<i>Ziyortu</i>
Zeharrean	<i>Zierrian, ziarrien</i>	Zihotu	<i>Ziyetu</i>
Zein	<i>Zein</i>	Zikin	<i>Txerrilo, saskel</i>

Zikin(du)	<i>Zikin(du), zikinto</i>	Zipristin	<i>Zizte, txibistin</i>
Zikinkeria	<i>Puerkei, zikinkei, zolda</i>	Ziraun	<i>Ziraun, ziun</i>
Zikiratu	<i>Osatu</i>	Ziri	<i>Ziri, txiri, zi</i>
Zikiratzaile	<i>Osa(t)zale</i>	Ziria sartu	<i>Ziriye sartu</i>
Zikiriozko soka	<i>Eseki</i>	Ziria sartu	<i>Ederra sartu</i>
Zikoitz	<i>Zimur, tximur, eskuitxi, zurkillo</i>	Zirikatu	<i>Axalaazi, axatu, axalatu, ziriketu</i>
Zikoizkeria	<i>Zurkei</i>	Zirikatzaile	<i>Zirikamelo, zirikezale, zirilo, txanke</i>
Zilar	<i>Zider, ziller</i>	Zirimiri	<i>Txiri-miri</i>
Zilbor	<i>Txilbor, zilbor, txirbol, zil</i>	Zirrara	<i>Zarrako</i>
Zilbor (haur hizk)	<i>Tirrin</i>	Zirri	<i>Apatamuxu</i>
Zimaorra bota	<i>Ongarrittu</i>	Zirrikitu	<i>Soi, zirrittu, txirrikittu, zirripittu</i>
Zimel	<i>Ximel</i>	Zital	<i>Zittel, zital, zakur</i>
Zimel(du)	<i>Zimel(du)</i>	Ziza leku	<i>Zizai, zizelarre</i>
Zimiko	<i>Atximixke/a</i>	Ziza mota	<i>Esnezize</i>
Zimikoka	<i>Atximixkekan</i>	Ziza mota	<i>Gibelgorri, gibelurdiin</i>
Zimitz	<i>Tximitxei, tximitxa, txintxa</i>	Ziza mota	<i>Larresulso</i>
Zimur(tu)	<i>Tximur(tu)</i>	Ziza mota: coprinus comatus	<i>Urbeltz</i>
Zimur(tu)	<i>Zimur(tu), zimurdui</i>	Ziza mota	<i>Urrizize</i>
Zinez	<i>Siñes</i>	Ziza mota: clytocibe Clytocibe nebularis Clytocibe geothropa	<i>Neguzize Neguzize urdiñe Neguzize txuiye</i>
Zintzilik	<i>Zinzilik(en), txintziliken, txilintxeka</i>	Zizahori	<i>Perratxiku, sanjuan ziza</i>
Zintzilik dagoena	<i>Zinbel, gingil</i>	Zizare	<i>Txistera, txintxera, ziraune, txixere</i>
Zintzilikatu	<i>Zinziliketu, txintziliketu</i>	Zizpriztindu	<i>Zipristind(d)u, txibristindu</i>
Zintzo	<i>Fin, txintxu</i>	Ziztada	<i>Pikezo</i>
Zintzur	<i>Kinkur, txintxur</i>	Ziztatu	<i>Piketu</i>
Asko jan edo edaten duena	<i>Kinkurraundi Kinkurkada</i>	Ziztatu (haur hizk)	<i>Txist ein</i>
Trago		Ziztu egin	<i>Ziztu ein</i>
Zintzur-heste	<i>Eztarrizulo</i>	Zohi	<i>Zoi, zotola</i>
Ziplo	<i>Seko</i>		
Loak hartu erabat	<i>Lo seko geldittu</i>		
Hil	<i>Seko geldittu</i>		

Zola	<i>Zola, zoru</i>	Zozo	<i>Zozo, txorbeltxa</i>
Zola berria jarri	<i>Zola berritu</i>	Zu	<i>Zu</i>
Zoldatsu	<i>Zoldoso</i>	Zubi	<i>Zui</i>
Zoldu	<i>Zornatu, geiztotu</i>	Zuek	<i>Zuek, zek, zebeik</i>
Zoldura	<i>Zorna</i>	Zuhaiska	<i>Txapar</i>
Zomorro	<i>Zapo</i>	Zuhaiska leku	<i>Txapardei</i>
Zopa	<i>Zopa, azpizopa</i>	Zuhaitz	<i>Arbol</i>
Zopa (haur hizk)	<i>Popa</i>	Zuhaitz mehe eta garai	<i>Txara</i>
Zor	<i>Zor</i>	Zuhaitz mota	<i>Mazpil, maizpil</i>
Zorabio	<i>Izerkeitz, zorabiyo</i>	Zuhaitzei adarrak	<i>Lepatu</i>
Zoragarri	<i>Zoragarri</i>	moztu	
Zoratu	<i>Txoratu</i>	Zuhaitzen hazidura	<i>Bonbor</i>
Zoratua	<i>Txora-txora</i>	Zuhaitzen hazidura	<i>Orbo</i>
Zorigaitz	<i>Penagarriki</i>	Zuhaitzondo	<i>Epeitz</i>
Zorioneko (ironikoa)	<i>Ditxososo</i>	Zuhandor	<i>Sugendur, zimendur</i>
Zoriontsu	<i>Zorioneko</i>	Zuhur	<i>Zur</i>
Zoritxar	<i>Desgrazi</i>	Zuka	<i>Zuketan</i>
Zoritxarrez	<i>Zoritxarres</i>	Zulatu	<i>Zuletu</i>
Zorne	<i>Matei, matai</i>	Zulo	<i>Zulo</i>
Zorretan	<i>Zorretan</i>	Zulo txiki	<i>Txulo</i>
Zorri	<i>Zorri</i>	Zuma	<i>Zume, zumitxiki</i>
Kolore ilun	<i>Zorrikolore</i>	Zumadi	<i>Zumedei</i>
Zorriak kentea	<i>Zorriketa, zorzalda</i>	Zumar	<i>Zumer, zugar</i>
Zorrotz	<i>Zorrotz</i>	Zura	<i>Zure</i>
Zorroztaile	<i>Txorroszale</i>	Zura lantzeko tresna	<i>Zeiru</i>
Zorrozteko harri	<i>Txorrostari, zorrostari, deztera, txorrotzarri</i>	Zurginaren tresna	<i>Aze</i>
Zorroztu	<i>Txorrostu, zorroztu</i>	Zuri	<i>Txu(r)i, zu(r)i</i>
Zorte handiko	<i>Potroso</i>	Zuri(tu)	<i>Zui(ttu), txui(ttu)</i>
Zortzi	<i>Zortzi</i>	Zuringo	<i>Zuringo, txuringo</i>
Zortziehun	<i>Zortzitenau</i>	Zurrapapote	<i>Zurrapapote</i>
Zotin (egin)	<i>Kike (ein), txoketa</i>	Zurrunmuru	<i>Burrun-burrun (ibilli), zirmur</i>
Zotz	<i>Zotz, txotxomar,</i>	Zurrunga	<i>Zurrunge</i>
Zozketatu	<i>txistamur</i>		
	<i>Zotzia bota</i>		

Zurrit egin	<i>Txurrip ein, txurripetu, furrut ein, zurrip ein</i>
Zurritada txikia	<i>Furruxta</i>
Zurritadaka	<i>Furrutekan</i>
Zurruero	<i>Zurrupero, zurrupio</i>
Zurtoin	<i>Zuztar, zuztur</i>
Zutabe	<i>Pillere</i>
Zutik	<i>Tente, zuti</i>
Gezurra lotsagabe esan	<i>Gezurre zuti bota</i>
Zutitu	<i>Tentetu</i>
Zutoin	<i>Tenteko</i>
Zuzen	<i>Txuxen, zuzen</i>
Zuzen jarri	<i>Zuzendu</i>
Zuzeneko	<i>Lijito</i>